

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

5

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ – ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΑ

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ

1. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ
2. ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΦΥΣΕΩΣ, ΚΑΤΑ ΑΚΕΦΑΛΩΝ
3. ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ
4. ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΡΟΣ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ
5. ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΣΑΡΑΚΗΝΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ
6. ΠΕΡΙ ΔΡΑΚΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΙΓΓΩΝ
7. ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΑΡΤΕΜΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ–ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ–ΣΧΟΛΙΑ

ἄπὸ τοῦ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1991

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸν δημοσιεύονται ἑπτὰ ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ἀποδίδονται στὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, γνήσια ἢ ἀμφιβαλλόμενα, ποὺ ἔχουν περιεχόμενο δογματικό, ἀντιρρητικό καὶ ἀγιολογικό. Τὰ ἔργα αὐτὰ κατὰ σειρά εἶναι: 1) *Περὶ τῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ λοιπῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων, ἐξ ἐπιδρομῆς δὲ καὶ περὶ τῶν δύο φύσεων καὶ περὶ μιᾶς ὑποστάσεως*, 2) *Περὶ συνθέτου φύσεως*, κατὰ Ἀκεφάλων, 3) *Διάλογος κατὰ Μανιχαίων*, 4) *Διάλεξις Ὁρθοδόξου πρὸς Μανιχαῖον*, 5) *Διάλεξις Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ*, 6) *Περὶ Δρακόντων καὶ Στριγγῶν*, 7) *Ἐπίτομη*, ἦγουν ἐξήγησις τοῦ πάθους τοῦ ἀγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Ἀρτεμίου.

1. *Περὶ τῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ λοιπῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων, ἐξ ἐπιδρομῆς δὲ καὶ περὶ τῶν δύο φύσεων καὶ περὶ μιᾶς ὑποστάσεως*¹.

Στὴν πραγματεία του αὐτῆ, ποὺ φαίνεται νὰ στηρίζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὸν Ὁμολογητὴ Μάξιμο², ὁ ἱερός Δαμασκηνός ἀναπτύσσει σὲ 44 κεφάλαια τίς περὶ τῶν δύο θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν ὀρθόδοξες ἀντιλήψεις, κατὰ τὸν γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του συστηματικὸ καὶ πληθωρικὸ τρόπο.

Ἐπειδὴ, ὅπως λέει, ἡ σύγχυσις γύρω ἀπὸ τὴ σημασία τῶν «ὀνομάτων» (ὄρων) ὀδηγεῖ τοὺς αἰρετικούς στὴ πλάνη (κεφ. κ'), γι' αὐτὸ ἀρχίζει κάνοντας διασάφηση τῶν ὄρων ποὺ πρόκειται

1. Migne, P.G. 95,127-186.

2. Βλ. Παν. Χρήστου, δ.π. σελ. 20.

νά χρησιμοποιήσει. Ἀναλύει λοιπὸν τοὺς δρους, φύση³, ὑπόστασις⁴, φυσικὸ ἰδίωμα⁵ καὶ ὑποστατικὸ ἰδίωμα⁶. Ὁ Χριστός, ὡς τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἔχει δύο φύσεις (ἀδιάφορο ἂν συνυπάρχουν ἀσυγγύτως ἢ ὄχι) καὶ μία ὑπόστασις. Ἐὰν ἔχει καὶ τὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων του· τὸ ἄκτιστο, τὸ ἄχρονο, τὸ ἀναρχο, τὸ παντοδύναμο κλπ. (ὡς Θεός)⁷, καὶ ὄλες τὶς φυσικὲς δυνάμεις, ἐνεργητικὲς καὶ παθητικὲς (ὡς ἄνθρωπος)⁸.

Ὁ ἄνθρωπος ὁμοῦς εἶναι ἓνας μικρόκοσμος⁹. Ἀποτελούμενος ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, εἶναι σύνδεσμος μεταξὺ ὁρατῆς καὶ ἀόρατης κτίσεως. Ἰδιώματα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἶναι ἡ τομῆ, ἡ ροή, ἡ ψύξη, ἡ θέρμανση, ἡ ὑγρότητα, ἡ ξηρότητα κ.ἄ.¹⁰, ἐνῶ ἰδιώματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ζωτικότητα, ἡ φαντασία, οἱ αἰσθήσεις, ἡ ἀπομνημονευτικὴ δύναμη καὶ ἄλλα.¹¹

Στὴ συνέχεια ἀποσαφηνίζει τοὺς δρους, θέληση¹², θελητό¹³, θέλημα¹⁴ καὶ θελητικό¹⁵, ὑπογραμμίζοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπὸ τῆ φύση του τὴ θελητικὴ δύναμη¹⁶. Στὸ Χριστὸ ὁμοῦς, ποὺ ἔχει δύο φύσεις, ὑπάρχουν κατ' ἀνάγκη καὶ δύο φυσικὲς θελήσεις. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ θέληση τῆς θεϊκῆς του φύσεως εἶναι σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη, διότι καὶ ἡ φύση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμετάβλητη¹⁷. Ὅ,τι εἰπώθηκε γιὰ τὴ θέληση, ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἐνέργεια, ἡ ὁποία ὀρίζεται ὡς ἐμφυτὴ ἐνεργητικὴ δύναμη¹⁸.

Στὴν ἀγία Τριάδα ὄλα τὰ θελητὰ καὶ ἐνεργητικὰ εἶναι φυσικὰ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἴδια καὶ στίς τρεῖς ὑποστάσεις. Στους ἀγγέλους καὶ στους ἀνθρώπους ὁμοῦς οὔτε τὰ θελητὰ οὔτε τὰ ἐνεργητὰ εἶναι ἴδια. Κάθε ὑπόστασις (ἀγγέλου ἢ ἀνθρώπου) ἔχει ἰδιαίτερη κίνηση καὶ ἰδιαίτερο τρόπο θέλειν καὶ ἐνεργεῖν¹⁹. Γι' αὐτὸ

3. Κεφάλαιο δ'. 4. Κεφάλαιο δ'. 5. Κεφάλαιο ε'.

6. Κεφάλαιο στ'. 7. Κεφάλαιο ια'. 8. Κεφάλαιο ιγ'.

9. Κεφάλαιο ιε'. 10. Κεφάλαιο ιστ'. 11. Κεφάλαιο ιζ'.

12. Κεφάλαια κα' καὶ κε'. 13. Κεφάλαιο κα'.

14. Κεφάλαιο κδ'. 15. Κεφάλαιο κγ'.

16. Κεφάλαιο κα'. 17. Κεφάλαια κστ'-κζ' καὶ λα'.

18. Κεφάλαιο λδ' καὶ λε'. 19. Κεφάλαιο λε'.

καὶ ὁ Χριστός, πού ἔχει δύο φύσεις, ἔχει δύο φυσικὲς θελήσεις διαφορετικὲς καὶ δύο φυσικὲς ἐνέργειες, θεία καὶ ἀνθρώπινη, πάλι διαφορετικὲς (π. χ. ἡ θεία φύσει δὲν τρώει, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη φύσει δὲν δημιουργεῖ). Ἐὰν λοιπὸν ὁ Χριστὸς δὲν προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη ἐνέργεια, τότε δὲν ἔζησε σὰν ἄνθρωπος (δὲν περπάτησε, δὲν ἔφαγε, δὲν ἴδρωσε, δὲν δάκρυσε κλπ.)²⁰.

Τέλος στὰ κεφάλαια 34–44 παραθέτει χωρία ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἄλλοτε ἐνεργοῦσε ὡς ἄνθρωπος καὶ ἄλλοτε ὡς Θεός. Εἶχε λοιπὸν ὁ Χριστὸς τὴ θελητικὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς του καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἤθελε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ὅπως καὶ σύμφωνα μὲ τὴ θεία του θέληση ἤθελε τὰ θεϊκὰ, ὄχι ὅμως μὲ ἀντίθετη σὲ κάθε περίπτωση γνώμη. Γιατὶ ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του ὑποτασσόταν ἐλεύθερα στὸ θεϊκό του θέλημα, καὶ ἤθελε, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἡ θεία του θέληση ἤθελε, νὰ θέλει καὶ αὐτή²¹.

2. *Περὶ τῆς συνθέτου φύσεως, κατὰ Ἀκεφάλων*²². Πρόκειται γιὰ πολὺ μικρὴ πραγματεία, ἀπὸ ἐννέα μόλις κεφάλαια, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸν μονοφυσιτισμὸ μὲ τὴ μορφή πού εἶχε πάρει στοὺς Ἰακωβίτες, καὶ στρέφεται κατὰ τῶν Ἀκεφάλων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως σημειώνουμε ἄλλοῦ²³, ἦταν μονοφυσίτες, πού μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ «Ἐνωτικοῦ» τοῦ Ζήνωνος ἔμειναν ἀμετάπειστοι, ἀποσπᾶστηκαν ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπό τους καὶ ἔμειναν χωρὶς κεφαλή.

Ἀρχίζοντας μὲ τὴ γνώριμη μέθοδό του ὁ ἱερός Δαμασκηνός, πρῶτα ἀποσαφηνίζει τὴ σημασία τοῦ ὄρου «*σύνθετος φύσις*», πού ἀποτελοῦσε τὸ κύριο σημεῖο τῆς χριστολογίας τῶν Ἰακωβιτῶν, λέγοντας ὅτι μία φύση σύνθετη ἀπὸ διάφορες φύσεις γίνεται ὅταν, μὲ τὴν ἔνωση τῶν διαφόρων φύσεων, προκύπτει κάτι ἄλλο, διαφορετικὸ ἀπὸ τίς φύσεις πού ἐνώθηκαν, καὶ αὐτὸ πού προκύ-

20. Κεφάλαιο λε'. 21. Κεφάλαιο λθ'.

22. Migne, P.G. 95,112–125.

23. Βλ. Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων, κεφ. κα'.

πει, ούτε είναι ούτε ονομάζεται με τὸ ὄνομα κάποιας ἀπὸ τὶς φύσεις πού ἐνώθηκαν. Αὐτὸ ὁμῶς δὲν συμβαίνει στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀποτελούμενος ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει καὶ μετὰ τὴν ἔνωση τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι μία σύνθετη φύση, ἀλλὰ μία ὑπόσταση πού ἔχει δύο φύσεις καὶ δύο φύσεις σὲ μία σύνθετη ὑπόσταση²⁴.

Στὴ συνέχεια, μὲ τὴ μέθοδο τῶν ἐρωταποκρίσεων, θέτει διάφορα ἐρωτήματα στοὺς Ἀκεφάλους καὶ ἀπαντώντας γιὰ λογαριασμό τους ὁ ἴδιος, σύμφωνα μ' αὐτὰ πού διακήρυτταν, ἐπισημαίνει τὸν παραλογισμό καὶ τὶς συνέπειες στὶς ὁποῖες ὀδηγεῖ ἡ ἐμμονή τους στὴ πίστη ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μία σύνθετη φύση. Μερικὲς ἀπὸ τὶς συνέπειες αὐτὲς εἶναι οἱ ἐξῆς: α) Ἐὰν ὁ Χριστὸς ἔχει μία φύση μὲ τὸν Πατέρα, ἄρα καὶ ὁ Πατέρας θὰ ἔχει μία φύση καὶ μὲ τὴ σάρκα. β) Ἐὰν ὁ Χριστὸς ἔχει μία φύση ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα, θὰ πρέπει ὁ Πατέρας νὰ εἶναι ὁμοούσιος καὶ μὲ ἐμᾶς. γ) Ἐὰν εἶναι μία ἡ φύση τοῦ Χριστοῦ, μὲ ποιά φύση ἔπαθε; Ἄν ἔπαθε μὲ τὴ σύνθετη, τότε εἶναι παθητὴ καὶ ἡ θεότητα μαζί μὲ τὴν ἀνθρωπότητα²⁵.

Τελειώνοντας τοὺς προτρέπει νὰ ἀποβάλλουν τὸν ἐγωϊσμό τους, μαζί μὲ τὸν γεννητόρα του διάβολο, καὶ νὰ ὁμολογήσουν μαζί μὲ τοὺς Ὀρθοδόξους ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μία σύθετη ὑπόσταση (ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα), ἓνας Υἱός, ἓνας Κύριος, ὁ ἴδιος τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, τῶν ὁποῖων οἱ φύσεις ἐνώθηκαν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως²⁶.

3. *Διάλογος κατὰ Μανιχαίων*. Πρόκειται γιὰ ἔργο ἀντιρρητικὸ μὲ περιεχόμενον φιλοσοφικὸ καὶ θεολογικὸ. Παρὰ τὸν τίτλο του καὶ τὴν προσημείωση, «διαλέγονται ὀρθόδοξος καὶ μανιχαῖος», τὸ ἔργο δὲν εἶναι στὸ σύνολό του διάλογος. Ὁ διαλογικὸς χαρα-

24. Κεφάλαιο α'.

25. Κεφάλαιο η'.

26. Κεφάλαιο θ'.

κτήρας του είναι κυρίως φανερός στα περισσότερα από τα πενήντα πρώτα από τα όγδόντα επτά συνολικά κεφάλαιά του, ενώ τα υπόλοιπα τριάντα επτά αποτελούν αποσπάσματα ὀμιλιῶν, περιλήψεις και προτροπές. Πρόκειται για ένα συνηθισμένο τρόπο ανάπτυξης παρόμοιων θεμάτων, με έντονο αντιρρητικό και πολεμικό χαρακτήρα, κατά τον οποίο ὁ συγγραφέας με την μορφή ἔρωταποκρίσεων θέτει τις ἀντιλήψεις, τὰ ἐπιχειρήματα και τις ἐνστάσεις τῶν αἵρετικῶν Μανιχαίων, και ἀντιπαραθέτει τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία και πίστη, ἀναλύοντας τις ἀπαραίτητες θεολογικές ἐννοιες και ὀρολογίες με ἀκρίβεια και ἀριστοτελική λογική και συλλογιστική.

Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου αὐτοῦ θὰ μπροῦσε νὰ συνοψισθεῖ στα ἐξῆς. Ἀντίθετα πρὸς τοὺς Μανιχαίους πού πρέσβευαν δύο ἀρχές τῶν ὄντων, μία ἀγαθὴ και μία κακὴ, ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία εἶναι ὅτι ὑπάρχει μία ἀρχή, ὁ Θεός, πού εἶναι οὐσία ἀγαθὴ, και ὑπάρχει ἐπίσης και ἡ κτίση, πού εἶναι δημιούργημα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ και εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀγαθὴ. Τὸ κακὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ πτώση (μερικὴ ἢ ὀλικὴ) τῆς κτίσεως. Ὁ Θεὸς ὡς ἀκτιστος και αἰώνιος εἶναι ἀτρεπτος, ἐνῶ τὰ κτιστὰ ὄντα, πού δημιουργήθηκαν ὄχι ἀπὸ τὴ θεία οὐσία, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ «μὴ ὄν», δηλαδὴ με τροπή, εἶναι τρεπτὰ. Τὰ λογικὰ ὄντα εἶναι και αὐτεξούσια, ἡ αὐτεξουσιότητά τους ὁμως αὐτὴ εἶναι δυνατὸ νὰ στραφεῖ πρὸς τὸ ἀγαθὸ ἢ πρὸς τὸ κακὸ.

Γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπάρχουν κάποιες ἀμβιβολίες μεταξὺ τῶν ἐδικῶν πατρολόγων. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ ὕφος και τὸ περιεχόμενό του παρουσιάζει μεγάλη συγγένεια πρὸς τὸ ὕφος και τὸ περιεχόμενο και τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ, νομίζω ὅτι πρόκειται για γνήσιο ἔργο του.

4. *Διάλεξις Ἰωάννου Ὀρθοδόξου πρὸς Μανιχαῖον.* Καὶ τὸ ἔργο αὐτό, ὁπως φαίνεται ἀπὸ τὸν τίτλο του, ἀναφέρεται στὸ ἴδιο με τὸ προηγούμενο θέμα και ἀποτελεῖ, κατὰ κάποιο τρόπο, περίληψη τῶν ἀντιλήψεων και θέσεων τῶν Μανιχαίων και τῆς ἀντίστοιχης ὀρθόδοξης διδασκαλίας. Ὅμως τὸ ὕφος και τὸ περιεχό-

μενό του ὑπολείπονται ἀπὸ τὸ ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ προηγουμένου ἔργου τοῦ Δαμασκηνοῦ, γι' αὐτὸ καὶ δίκαια ἡ γνησιότητά του ἀμφισβητεῖται.

5. *Διάλεξις Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ*. Καὶ αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι γνήσιο ἔργο τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ. Διαφέρει καὶ ὡς πρὸς τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ μορφή καὶ τὸ ὕφος ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του²⁷. Ἐνῶ ἐπιγράφεται ὡς διάλεξις, δηλαδὴ συζήτησις, Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι γραμμένο, δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος ἐγχειριδίου ἀντιμετώπισης τῶν μωαμεθανικῶν θέσεων, καὶ ὄχι γιὰ συζήτησις (ἔστω καὶ ὡς φιλολογικὸ εἶδος). Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ συγγραφέας τοῦ προσπαθεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ ὡς τρίτος ποῦ καταγράφει τὴ συζήτησις, σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου παρεμβαίνει ὁ ἴδιος κάνοντας δικά του σχόλια καὶ δίνοντας ἀνάλογες ὁδηγίες ἀντιμετώπισης τῶν μωαμεθανικῶν θέσεων²⁸.

Τὸ κύριο θέμα γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο στρέφεται ἡ συζήτησις εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Μωαμεθανισμοῦ γιὰ τὸ πεπρωμένο. Ὅμως γίνεται ἀναφορὰ καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ²⁹ (σάρκωσις³⁰, δύο φύσεις καὶ δύο ἐνέργειες³¹ καὶ ἄλλα), καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα.

6. *Περὶ Δρακόντων καὶ Στριγγῶν*. Πρόκειται γιὰ δύο πολὺ μικρὰ ἔργα ποῦ δὲν πρέπει νὰ ἔχουν γραφεῖ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό. Ἄναφέρονται σὲ γνωστὲς, ἀκόμα καὶ μέχρι σήμερα μεταξὺ τῶν λαϊκῶν ἰδίως στρωμάτων, δοξασίες γιὰ ὑπερμεγέθη μυθικὰ τέρατα καὶ γιὰ κακοποιὰ δαιμόνια, ποῦ ἐμφανίζονται τὴ νύχτα, τρυπώνουν στὰ σπίτια περνώντας ἀπὸ τὶς κλειδαρότρυπες, καὶ τρῶνε τὰ σωθικὰ τῶν βρεφῶν.

27. Τὸ ὕφος του θυμίζει ἐντονα τὸ ὕφος τοῦ Κορανίου. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι γράφηκε ἀπὸ Μωαμεθανὸ ποῦ ἀλλαξοπίστησε.

28. Βλ. π.χ. P. G. 96,1378: «ὁ δὲ Σαρακηνός· Τίς φησι πλάττει τὰ βρέφη ἐν ταῖς κοιλίαις τῶν γυναικῶν; Τοῦτο γὰρ προβάλλονται οἱ Σαρακηνοὶ πρὸς ἡμᾶς πρόβλημα δεινότατον». Καὶ P. G. 96,1344: «καὶ ἐάν σοι εἴπῃ ὁ Σαρακηνός, ἐνδέχεται προφήτην εἰπεῖν ἀβέβαιον ἀπόδειξιν, εἰπέ αὐτῷ εὐθέως», καὶ πολλὰ ἄλλα.

29. P. G. 96,1342C. 30. P. G. 96,1344E. 31. P. G. 96,1345A.

7. *Υπόμνημα*, ἤγουν ἐξήγησις τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Ἀρτεμίου. Καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη ἡ γνησιότητα. Ὁ καθηγητὴς Παν. Χρήστου³² τὸ θεωρεῖ γνήσιο, ἀν καὶ ἀναφέρει ὅτι ἄλλοι τὸ ἀποδίδουν στὸν Ἰωάννη τὸν Ρόδιο³³, ἐνῶ ὁ π. Κωνσταντῖνος Φούσκας³⁴ τὸ θεωρεῖ ἀμφιβαλλόμενο.

Πρόκειται γιὰ ἐγκώμιο τοῦ μεγαλομάρτυρα καὶ θαυματουργοῦ Ἀρτεμίου, ὁ ὁποῖος μαρτύρησε στίς 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 362 ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη, τὸ ὁποῖο στηρίζεται στίς πληροφορίες πού διασώζουν οἱ σύγχρονοὶ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ἐκκλησίας Εὐσέβιος, Σωκράτης, Φιλοστόργιος, Θεοδώρητος καὶ ἄλλοι, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέα³⁵.

Τὸ ἔργο κατατάσσεται στὰ ἀγιολογικὰ συγγράμματα τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ καὶ δικαίως, ἀφοῦ, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο του φαίνεται, σκοπὸς του εἶναι νὰ ἐξάρει τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου. Ὅμως μετὰ πρόχειρη ἀναδίφηση τοῦ περιεχομένου του μᾶς δίνει τὰ ἐξῆς στοιχεῖα: ἀπὸ τὰ ἐβδομήντα συνολικὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου, τὰ εἰκοσιένα πρῶτα καὶ τὰ τρία τελευταῖα εἶναι καθαρὰ ἱστορικὰ καὶ ἀναφέρονται στὴν πολιτικὴ κατάσταση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνο μέχρι καὶ τὸν Οὐαλεντινιανό. Ἄλλα δώδεκα κεφάλαια ἀφιερώνονται στὸ μαρτύριο πού ὑπέστησαν μαζὶ μὲ τὸν Ἀρτέμιο δύο κληρικοὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ὁ Εὐγένιος καὶ Μακάριος, ἐνῶ σὲ ἄλλα ἑπτὰ περιγράφεται ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ στὴν προσπάθειά του νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα νὰ ὀμλεῖ, τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Βαβύλα³⁶ καὶ τριῶν παιδιῶν πού μαρτύρησαν

32. Βλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Ἄπαντα τὰ ἔργα*, τόμ. 1 (ἔκδ. Ε.Π.Ε. 19), Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 24.

33. Βλ. *Θεηγόροι ὀπλίται. Οἱ Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ 325–750 μ. Χ.*, Ἀθήναι 1975, σελ. 220.

34. Μοναχὸς τοῦ 9ου αἰῶνα. 35. P. G. 96,1256.

36. Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας πού πέθανε κατὰ τὰ ἔτη 250–252, τὸ δὲ ἅγιο λείψανό του μεταφέρθηκε τὸ 351 στὸ προάστειο τῆς Ἀντιο-

μαζί μ' αὐτόν, καὶ ὅσα φοβερὰ διαπράχθηκαν εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν τὴν περίοδο ἐκείνη. Εἴκοσι τέσσερα, τέλος, κεφάλαια ἀναφέρονται στὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου. Ἐπειδὴ ὁμοῦ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ κεφάλαια ποὺ ἀναφέρονται στὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων Εὐγενίου, Μακαρίου καὶ Ἀρτεμίου καταλαμβάνονται ἀπὸ ὅσα οἱ μάρτυρες καταμαρτυροῦν εἰς βάρος τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, θὰ μπορούσε τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ νὰ χαρακτηρισθεῖ καὶ ἀπολογητικὸ κατὰ Ἑλλήνων.

Τὸ ἔργο αὐτό, ὡς ἀγιολογικὸ, κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδοθεῖ στὸν 10 τόμο τῶν Ἀπάντων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπου θὰ ἐκθοθεῖ τὸ ἄλλο σπουδαῖο ἀγιολογικὸ ἔργο αὐτοῦ *Βίος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ*. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἔτσι θὰ γινόταν ὁ τόμος ἐκεῖνος ὀγκώδης, ἐνῶ αὐτὸς κατὰ πολὺ πῶς μικρὸς, ἐκδίδεται κατ' ἀνάγκη ἐδῶ.

Τὸ κείμενο ὄλων τῶν ἔργων λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne, στὸ ὁποῖο γίνεται μιὰ σημαντικὴ βελτίωση τόσο στὴν ὄλη μορφή αὐτοῦ, ὅσο καὶ στὴ στίξη.

χείας Δάφνη, ὅπου συνέβησαν ὅσα ἀναφέρει ἐδῶ ὁ ἱ. Δαμασκηνός. Πρβλ. καὶ Ἰω. Χρυσοστόμου, *Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν*, P. G. 50,541 καὶ *Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἑλληνας*, P. G. 50,534-572.

Α' ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΧΡΙΣΤΩ
ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ
ΕΞ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΣΕΩΝ,
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΙΑΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΧΡΙΣΤΩ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡ-
ΓΕΙΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

ΕΞ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΣΕΩΝ,
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΙΑΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ

1 Οἱ δύο φύσεις καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες, διπλᾶ μὲν καὶ διάφορα τὰ τῶν φύ-
σεων φυσικὰ ἰδιώματα συνομολογεῖν ὀφείλουσιν, ἀπλᾶ δὲ τὰ
τῆς ὑποστάσεως. Ἀμήχανον γὰρ φύσιν συστήναι ἐκτὸς τῶν
5 κατ' αὐτὴν φυσικῶν ἰδιωμάτων, συνιστώντων τε αὐτὴν καὶ
ἀποδιαιρούντων ἐκ τῶν λοιπῶν φύσεων, ὧν τὸ ἄθροισμα ἐν
ἐτέρῳ οὐ θεωρηθήσεται εἶδει. Ἀδύνατον δὲ αὖ πάλιν τὴν μίαν
καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν μὴ κεχρῆσθαι τοῖς χαρακτηριστικοῖς
καὶ συστατικοῖς αὐτῆς καὶ ἀφοριστικοῖς ἐκ τῶν λοιπῶν ὁμοει-
10 δῶν ὑποστάσεων, τοῖς ὑποστατικοῖς, φημί, ἰδιώμασι. Συμβε-
βηκότα δὲ ταῦτα καὶ ἐπουσιώδη καλεῖν ἔθος τοῖς περὶ ταῦτα
δεινοῖς, ὧν τὸ ἄθροισμα ἐφ' ἐτέρας ὑποστάσεως θεωρηθῆναι
ἀμήχανον.

Πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθει-
15 μένη, τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν τοιούτων φύσεων κατ' ἀνάγκην
ἔχει, κἄν σύγχυσις θεωρῆται ἐν τῇ ἐνώσει. Τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸ
ὑδωρ ἐναντία εἰσὶ παντελῶς· τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν,
τὸ δὲ ὑδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν. Ἄλλ' ἡνίκα συντεθῆ σῶμα ἐκ

ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΣΤΟ
ΧΡΙΣΤΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ.
ΕΠΙΣΗΣ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΥΟ ΦΥΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΑ ΥΠΟΣΤΑΣΗ

“Όσοι όμολογοῦν δύο φύσεις καὶ μία ὑπόστασις στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ὀφείλουν νὰ ὀμολογοῦν ταυτόχρονα διπλᾶ τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῶν φύσεων καὶ διαφορετικὰ μεταξύ τους, καθὼς καὶ ἀπλᾶ τὰ ιδιώματα τῆς ὑποστάσεως. Διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρχει φύσις χωρὶς τὰ δικά της φυσικὰ ιδιώματα, τὰ ὁποῖα τὴν συνιστοῦν καὶ τὴν διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὶς λοιπὲς φύσεις, καὶ τῶν ὁποίων ιδιωμάτων τὸ σύνολο δὲν παρατηρεῖται σὲ ἄλλο εἶδος. Ἐπίσης εἶναι ἀδύνατο ἢ μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπόστασις νὰ μὴ χρησιμοποιοεῖ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ συστατικὰ της, τὰ ὁποῖα τὴν διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὶς ἄλλες ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις, ἐννοῶ ἀπὸ τὰ ὑποστατικὰ ιδιώματα. Τὰ ιδιώματα αὐτὰ αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτὰ τὰ θέματα συνηθίζουν νὰ τὰ ὀνομάζουν συμβεβηκότα καὶ ἐπουσιώδη, καὶ εἶναι ἀδύνατο τὸ σύνολο αὐτῶν νὰ παρατηρηθεῖ σὲ ἄλλη ὑπόστασις.

Κάθε ὑπόστασις σύνθετη, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορες φύσεις, ἔχει κατανάγκην τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῶν φύσεων αὐτῶν, ἔστω καὶ ἂν παρατηρεῖται σύγχυσις στὴν ἔνωσις. Ἡ φωτιὰ δηλαδὴ καὶ τὸ νερὸ εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα, ἀφοῦ ἡ φωτιὰ εἶναι ζεστὴ καὶ ξερὴ, ἐνῶ τὸ νερὸ κρύο καὶ ὑγρὸ, ὅταν

τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰς τέσσαρας ἔχει ποιότητας, θερμότη-
 20 τητα καὶ ξηρότητα καὶ ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα. Εἰ οὖν ἔνθα
 σύγχυσις θεωρεῖται, ἀνάγκη θεωρεῖσθαι τὰ φυσικὰ ἰδιώματα
 τῶν συνθέτων, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως.

2 Φύσις μὲν γὰρ φύσει συγκρίνεται καὶ φύσεως διαφέρειν λέ-
 γεται, ἥτοι εἶδος εἶδους, ταῖς οὐσιώδεσι καὶ φυσικαῖς διαφο-
 ραῖς. Ὡσαύτως ὑπόστασις ὁμοειδεῖ ὑποστάσει συγκρίνεται καὶ
 διαφέρειν τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων λέγεται, τοῖς τῶν ὑπο-
 5 στάσεων χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασιν. Οὐ μὴν ὑπόστασις ἑτε-
 ροειδεῖ ὑποστάσει συγκρίνεται, ὡς ὑπόστασις. Τὰ γὰρ ὑποστα-
 τικὰ τοῦ Πέτρου τυχὸν ἰδιώματα, πρὸς τόνδε τὸν βοῦν συγκρι-
 νόμενα, φύσιν μᾶλλον ἀφορίζει καὶ οὐχ ὑπόστασιν· οὐ γὰρ λέγο-
 μεν διαφέρειν τόνδε τὸν ἀνθρώπον τοῦδε τοῦ ἵππου, ὅτι ὁ μὲν
 10 φαλακρός, ὁ δὲ εὐχαίτης· οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν μακρός, ὁ δὲ κολοβός,
 ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν λογικός, ὁ δὲ ἄλογος· οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν υἱὸς τοῦδε, ὁ
 δὲ τοῦδε. Εἰ δὲ εἶπομεν, ὅτι ὁ μὲν υἱὸς Νέστορος ἐστίν, ὁ δὲ υἱὸς
 τοῦδε τοῦ ἵππου, καὶ ὁ μὲν σοφός, ὁ δὲ ἄσοφος, φυσικαὶ διαφοραὶ
 τάττονται. Αἱ γὰρ ὑποστατικαὶ διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς
 15 ὑποστατικὰς διαφορὰς ἵππων, φυσικαὶ λογίζονται· διὸ καὶ ἐπὶ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ τοῦ σώματος σχῆμα καὶ ὁ
 τῆς ὕψεως, εἶπουν τοῦ προσώπου, χαρακτήρ, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν
 υἱὸν τῆς Παρθένου, πρὸς τὸ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀσχημά-
 τιστον, οὐχ ὑποστάσεων ἐστίν ἀφοριστικά, ἀλλὰ διαφόρων φύ-
 20 σεων. Ὅτε γὰρ ἐκ δύο φύσεων μία ὑπόστασις σύνθετος
 γένηται, ταῦτά τε κάκεινα, τουτέστι τὰ τε τῆς θείας φύσεως φυ-
 σικά τε καὶ ὑποστατικὰ ἰδιώματα, τὰ τε τῆς ἀνθρωπίνης φύσε-
 ως, τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ὑποστατικὰ γίνεται.

ὁμως συντεθεῖ σῶμα ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, ἔχει τις τέσσερις ποιότητες, θερμότητα, ξηρότητα, ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖ ὅπου παρατηρεῖται σύγχυσις, εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηροῦνται τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῶν συνθέτων, πόσο μᾶλλον στὴν περίπτωσι τῆς ἀσύγχυτης ἔνωσις.

Ἡ φύσις συγκρίνεται μὲ φύσις καὶ λέγεται ὅτι διαφέρει ἀπὸ φύσις, ἤτοι εἶδος ἀπὸ εἶδος, ὡς πρὸς τις οὐσιώδεις καὶ φυσικὰς διαφορὰς. Ἐπίσης καὶ ἡ ὑπόστασις συγκρίνεται μὲ ὁμοειδῆ ὑπόστασις καὶ λέγεται ὅτι διαφέρει ἀπὸ τις ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ ιδιώματα τῶν ὑποστάσεων. Δὲν συγκρίνεται μὲ ἄλλη ἑτεροειδῆ ὑπόστασις, ὡς ὑπόστασις. Διότι τὰ ὑποστατικὰ ιδιώματα τοῦ Πέτρου συγκρινόμενα πρὸς κάποιον βόδι, διακρίνουν τὴ φύσις μᾶλλον καὶ ὄχι τὴν ὑπόστασις· δὲ λέμε δηλαδὴ ὅτι διαφέρει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ἵππον, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι φαλακρὸς καὶ ὁ ἵππος ἔχει ὠραία χαιτή, οὔτε ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι μακρὸς καὶ ὁ ἵππος κοντός, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸς καὶ ὁ ἵππος ἄλογος· οὔτε ὅτι ὁ ἕνας εἶναι γιὸς τοῦ τάδε ἀνθρώπου, καὶ ὁ ἵππος τοῦ τάδε ἵππου. Ἐὰν ποῦμε ὅτι ὁ ἕνας εἶναι γιὸς τοῦ Νέστορα καὶ ὁ ἄλλος γιὸς τοῦ τάδε ἵππου, καὶ ὅτι ὁ πρῶτος εἶναι σοφός, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἄσοφος, τότε ἀναφέρονται φυσικὰς διαφορὰς. Διότι οἱ ὑποστατικὰς διαφορὰς τῶν ἀνθρώπων πρὸς τις ὑποστατικὰς διαφορὰς τῶν ἵππων, θεωροῦνται ὡς φυσικὰς. Γι' αὐτὸ καὶ στὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστὸ τὸ σχῆμα τοῦ σώματος καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς ὄψεως, δηλαδὴ τοῦ προσώπου του, καὶ τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι υἱὸς τῆς Παρθένου, σὲ σύγκρισιν πρὸς τὸ ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ χωρὶς σχῆμα, δὲν εἶναι διακριτικὰ ὑποστάσεων, ἀλλὰ διαφορετικῶν φύσεων. Διότι, ὅταν μία ὑπόστασις γίνῃ σύνθετη ἀπὸ δύο φύσεις, καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα, δηλαδὴ καὶ τὰ φυσικὰ καὶ ὑποστατικὰ ιδιώματα τῆς θείας φύσεως, καὶ τὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως γίνονται ιδιώματα ὑποστατικὰ τῆς ἰδίας ὑποστάσεως.

3 Σοφῶς οὖν ὁ Δημιουργὸς φύσεών τε, τουτέστι τῶν εἰδῶν, πλείστην διαφορὰν ἐποίησατο, πρὸς ἔνδειξιν τοῦ πλούτου τῆς αὐτοῦ σοφίας τε καὶ δυνάμεως, ὡς ἂν θαυμαζόμενος ποθοῖτο πλέον, ποθούμενος δὲ νοοῖτο, νοούμενος δέ, θεοειδὲς ἀπεργάζοιτο τὸ νεορὸν ζῶον καὶ λογικόν, δι' ὃ καὶ τὰ πλήθη τῶν εἰδῶν ἐτεκτῆνατο· «τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται»· καί, «ἐκ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται». Ὑποστάσεων δὲ πάλιν καθ' ἕκαστον εἶδος διαφορὰν τε καὶ τὴν πρὸς 10 ἀλλήλας συνάφειαν ἐποίησατο· συνάφειαν μὲν φυσικὴν (πᾶσαι γὰρ αἱ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεις, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ἦνωνται), διαφορὰν δὲ ὑποστατικὴν· διακέκριται γὰρ ἀλλήλων χαρακτηριστικοῖς τισιν ἰδιώμασιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μοναδικὸν ἀκοινωνήτον καὶ ἀμείλικτον, ἢ δὲ πρὸς τὰ ὁμοειδῆ κοινωνία 15 ἠδὲ καὶ μειλίχιον (πᾶν γὰρ ζῶον τὸ ὁμοιον ἀγαπᾷ, καὶ αὕτη πρώτη ἢ μόνη μακαρία καὶ ἀναρχος καὶ ἀνώλεθρος φύσις τρισὶν ὑποστάσεσιν ἐνθεωρεῖται, φησὶ γὰρ ἡ ἐνυπόστατος σοφία, «ἐγὼ εἰμι ἢ προσέχαιρεν», ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς δηλαδή), διὰ τοῦτο καθ' ἕκαστον τάγμα τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων διαφόρους 20 ὑποστάσεις ἐδημιούργησεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος, ὡς ἂν κοινωνοῦντες ἀλλήλοις φύσεως, χαρεῖεν ἐν ἀλλήλοις· καὶ φυσικῇ σχέσει συναπτόμενοι, ἀλλήλων κήδοιντο καὶ φιλικῶς πρὸς ἀλλήλους διάκοιντο.

Ἡ δὲ τῶν ὑποστάσεων διαφορὰ τὸ οἰκείον διακρίνει τοῦ 25 ἀλλοτρίου κατὰ γένος καὶ κτῆμα, ὡς ἂν ἕκαστος τὸ οἰκείον ἐπιγινώσκων φροντίζοι καὶ μὴ ἐπιβαίνοι ὡς οἰκείῳ τῷ ἀλλοτρίῳ, καὶ ὡς ἂν ἢ ἐκάστου ὕπαρξις γνωρίζοιτο. Χρὴ τοιγαροῦν τὸν περὶ τινος ποιούμενον ζήτησιν εἰδέναι πρῶτον, τί ἐστίν· εἴθ' οὐ-

Μέ πολλή σοφία λοιπόν ὁ Δημιουργὸς ἔκανε τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων, δηλαδὴ τῶν εἰδῶν, πολλή μεγάλη, γιὰ νὰ δείξει τὸν πλοῦτο τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεώς του, ὥστε θαυμαζόμενος νὰ ποθεῖται περισσότερο, ποθούμενος νὰ κατανοεῖται, καὶ κατανοούμενος νὰ κάνει ὁμοιο μὲ τὸ Θεὸ τὸ νοερὸ καὶ λογικὸ ζῶο. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπινόησε τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν· «διότι τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε ὁ κόσμος, γίνονται ὀρατὰ κατανοούμενα μέσω τῶν δημιουργημάτων»¹· καί· «ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τῶν δημιουργημάτων κατ' ἀναλογία κατανοεῖται ὁ Δημιουργός»². Ἄλλὰ ἔκανε καὶ τὴ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων κάθε εἶδους, καὶ τὴ μεταξύ τους σχέσιν· καὶ ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι φυσικὴ, διότι ὅλες οἱ ὑποστάσεις τοῦ ἰδίου εἶδους ἐνώνονται ἐξαιτίας τῆς φύσεώς τους, ἐνῶ ἡ διαφορὰ εἶναι ὑποστατικὴ, διότι διακρίνονται μεταξύ τους ἀπὸ μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸ μοναδικὸ εἶναι ἀκοινωνήτο καὶ ἀσπλαγχο, ἐνῶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ ὁμοειδῆ εἶναι εὐχάριστη καὶ ἡπια (διότι κάθε ζῶο ἀγαπᾷ τὸ ὁμοίό του)· καὶ αὐτὴ ἡ μόνη μακαρία καὶ χωρὶς ἀρχῆ καὶ ἀφθαρτὴ φύση παρατηρεῖται μὲ τρεῖς ὑποστάσεις (διότι λέει ἡ ἐνυπόστατη σοφία, «ἐγὼ εἶμαι ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποία χαιρόταν»³, δηλαδὴ ὁ Πατέρας καὶ Θεός), γι' αὐτὸ σὲ κάθε τάγμα τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων δημιούργησε διαφορετικὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε εἶδος, ὥστε, ἐπικοινωνώντας μεταξύ τους κατὰ τὴ φύσιν, νὰ χαίρονται μεταξύ τους, καὶ ἐνωμένοι μὲ τὴ σχέση τῆς φύσεως νὰ φροντίζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ νὰ συμπεριφέρονται μεταξύ τους φιλικά.

Ἡ διαφορὰ πάλι τῶν ὑποστάσεων ξεχωρίζει τὸ οἰκεῖο ἀπὸ τὸ ξένο κατὰ γένος καὶ κτῆμα, ὥστε, γνωρίζοντας ὁ καθένας τὸ δικό του, νὰ τὸ φροντίζει καὶ νὰ μὴ καταπατεῖ τὸ ξένο σὰν νὰ εἶναι δικό του, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γίνεται γνωστὴ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ καθενός. Πρέπει λοιπὸν αὐτὸς ποὺ συζητᾷ γιὰ

2. Σοφ. Σολ. 13,5.

3. Σοφ. Σολ. 8,16.

τως, εἰ ἐν ἡ δύο εἰσί. Τοῦτο δέ φημι περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Κυρίου
 30 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ζητουμένων, καὶ θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ λοιπῶν ἰδιωμάτων. Ἄλλ', ἵνα τοῦτο σαφέστερον γένηται, εἶπωμεν πρῶτον τί διαφέρει φύσις ὑποστάσεως, καὶ τότε ἀριθῆλως γνωσόμεθα τὰ τε συστατικὰ τῆς φύσεως καὶ τὰ τῆς ὑποστάσεως ἰδιώματα, καὶ εἶτα σκεψόμεθα περὶ τῶν ἐν τῷ
 35 Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, εἴτε ἀπλᾶ εἴη, εἴτε διπλᾶ.

4 Φύσις μὲν οὖν ἐστὶ, κατὰ τοὺς ἀγίους εἰπεῖν Πατέρα, τὸ κοινὸν καὶ ἀόριστον, ἦτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος, οἶον, ἀνθρωπος, θηρίον, ζῶον, πτηνόν, ἵππος, βοῦς, κύων. Ὑπόστασις δὲ τὸ μερικὸν καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑφειστός, οὐσία τις μετὰ συμβεβηκότων, τὴν καθ' αὐτὸ ὑπαρξιν, ἰδιαιτέρως καὶ ἀποτετμημένως
 5 τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, ἐνεργεῖα καὶ πράγματι, κληρωσαμένη· τὸ κοινωνοῦν μὲν τοῖς ὁμοειδέσιν ἀτόμοις τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, συμβεβηκόσι δὲ τισὶ καὶ χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι τὴν πρὸς τὸ ὁμοφυές τε καὶ ὁμοειδὲς ἄτομον ἔχον διαφορὰν. Καὶ
 10 ἀπλῶς εἰπεῖν, φύσις ἐστὶ τὸ κοινόν, οἶον ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ Πέτρος γὰρ ἀνθρωπός ἐστὶ καὶ ὁ Παῦλος καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἀνθρωποὶ. Ὑπόστασις δέ, τὸ μερικόν, ὁ δεῖνα. Ὁ Πέτρος ὑπόστασις ἐστὶ καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη ὑπόστασις. Οὐκέτι δὲ ὁ Πέτρος φύσις ἄλλης καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη φύσις, ἀλλ' ὁ Πέτρος ὑπόστασις,
 15 ἔχων τελείαν τὴν αὐτὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, διὸ καὶ τέλειός ἐστιν ἀνθρωπος. Καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη ὑπόστασις ἐστίν, ἔχων τελείαν τὴν αὐτὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ τὴν μὲν φύσιν τὴν αὐτὴν τελείαν ἔχει ἐκάστη ἀνθρώπων ὑπόστασις, οὐ τὴν αὐτὴν δὲ ὑπόστασιν. Οὐδὲ γὰρ μίαν ὑπόστασιν ἔχουσι πάν-

κάτι νὰ γνωρίζει πρῶτα τί εἶναι καὶ ἔπειτα, ἐὰν εἶναι ἓνα ἢ δύο. Αὐτὸ τὸ λέω γιὰ τὰ συζητούμενα θελήματα, τὶς ἐνέργειες καὶ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλά, γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ πιὸ σαφές, ἄς ποῦμε πρῶτα κατὰ τὴ διαφέρει ἡ φύση ἀπὸ τὴν ὑπόστασι, καὶ τότε θὰ γνωρίσουμε μὲ σαφήνεια καὶ τὰ συστατικὰ τῆς φύσεως καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς ὑποστάσεως, καὶ στὴ συνέχεια θὰ σκεφθοῦμε γιὰ τὴ φύση καὶ τὴν ὑπόστασι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἂν εἶναι ἀπλᾶ ἢ διπλᾶ.

Φύση λοιπόν, γιὰ νὰ μιλήσουμε σύμφωνα μὲ τοὺς ἁγίους Πατέρες, εἶναι τὸ κοινὸ καὶ ἀόριστο, δηλαδὴ τὸ πολὺ εἰδικὸ εἶδος, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἄνθρωπος, θηρίο, ζῶο, πτηνὸ, ἄλογο, βόδι, σκύλος. Ὑπόστασι πάλι εἶναι τὸ ἐπιμέρους καὶ αὐτὸ πού ὑπάρχει καθ'αυτὸ, κάποια οὐσία μαζί μὲ τὶς μεταβαλλόμενες ιδιότητες καὶ καταστάσεις της, ἡ καθ'αυτὴ ὑπαρξη δηλαδὴ, ἡ ὁποία ἔλαχε νὰ ὑπάρχει κατὰ τρόπο ἀποκλειστικὸ καὶ ὅλως ἰδιαίτερο ἀπὸ τὶς ἄλλες ὑποστάσεις, καὶ ὡς πρὸς τὶς ἐνέργειες καὶ στὴν πραγματικότητα. Εἶναι ἐκεῖνο πού ἐπικοινωνεῖ βέβαια μὲ τὰ ὁμοειδῆ ἄτομα, λόγω τῆς ἴδιας φύσεως, ἔχει ὁμως διαφορὰ μὲ τὸ ὁμοιας φύσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἄτομο σὲ μερικὲς μεταβαλλόμενες καταστάσεις καὶ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε ἀπλᾶ, ἡ φύση εἶναι τὸ γενικὸ, δηλαδὴ ἡ ἀνθρωπότητα, διότι ὁ Πέτρος εἶναι ἄνθρωπος καὶ ὁ Παῦλος καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιμέρους ἄνθρωποι, ἐνῶ ὑπόστασι εἶναι τὸ μερικὸ, ὁ τάδε. Ὁ Πέτρος εἶναι ὑπόστασι καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη ὑπόστασι, ποτὲ ὁμως ὁ Πέτρος δὲν εἶναι φύση ἄλλη καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη φύση, ἀλλὰ ὁ Πέτρος εἶναι ὑπόστασι ἔχοντας τὴν ἴδια φύση τῆς ἀνθρωπότητας, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, καὶ ὁ Παῦλος εἶναι ἄλλη ὑπόστασι, ἔχοντας τέλεια τὴν ἴδια φύση τῆς ἀνθρωπότητας· καὶ τὴ φύση τὴν ἴδια βέβαια τὴν ἔχει τέλεια ἡ κάθε ὑπόστασι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν ἴδια ὑπόστασι. Οὐτε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν μιὰ ὑπόστασι. Γιατί

20 τες οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ Πέτρος καὶ ἄλλος ὁ Παῦ-
 λος. Ἄλλη ὑπόστασις καὶ ἄλλη, οὐκ ἄλλη δὲ φύσις ὁ Παῦλος
 καὶ ἄλλη ὁ Πέτρος· πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι μιᾶς φύσεώς εἰσιν,
 οὐχὶ δὲ ὑποστάσεως. Ὅμοίως καὶ ὁ ἵππος, ὁ λευκὸς καὶ ὁ ὄξυς·
 ὡσαύτως καὶ ὁ βοῦς ὁ μονόκερος καὶ ὁ κύων ὁ μικρὸς καὶ ὁ
 25 λέων ὁ χολός. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ φύσεως καὶ ὑποστάσεως
 πρὸς τὸ παρόν. Εἴπωμεν δὲ καὶ τί ἐστὶ φυσικὸν ἰδίωμα, καὶ τί
 ἐστὶν ὑποστατικὸν ἰδίωμα καὶ τὴν τούτων διαφοράν.

5 Φυσικὸν μὲν οὖν ἰδίωμα ἐστὶ τὸ τὴν φύσιν συνιστῶν, οὗ
 χωρὶς οὐ δύναται συστήναι ἡ φύσις, ἧς ὑπάρχει ἰδίωμα· οἷον τὸ
 ζωτικόν, τὸ λογικόν, τὸ θελητικόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ βαδιστι-
 κόν, τὸ ἀναπνευστικὸν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ
 5 γὰρ μὴ λογιζόμενος, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. Οὐκ ἐγένετο γὰρ ἄν-
 θρωπος μὴ λογιζόμενος, εἴτε καλῶς, εἴτε κακῶς. Ὅμοίως οὐδὲ
 ὁ μὴ αἰσθανόμενος, μηδὲ βαδίζων, μηδὲ ἀναπνέων. Φυσικὸν
 οὖν ἰδίωμα ἐστὶ τὸ συνιστῶν τὴν φύσιν καὶ χωρίζον εἶδος ἀπὸ
 εἶδους, τουτέστι φύσιν ἀπὸ ἄλλης φύσεως, καὶ ἐν ἐκάστη ὑπο-
 10 στάσει τοῦ αὐτοῦ εἶδους θεωρούμενον, οἷον τὸ λογικόν. Συνι-
 στᾷ γὰρ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐν τῷ ὄρω αὐτοῦ λαμ-
 βανόμενον. Ἄνθρωπος γὰρ ἐστὶ ζῶον λογικὸν θνητόν, καὶ
 χωρίζει τὸ λογικὸν τὸν ἄνθρωπον ἐκ πάντων τῶν ἀλόγων· καὶ
 γὰρ πᾶς ἄνθρωπος λογικός ἐστιν. Ὁ γὰρ μὴ ὢν λογικός οὐκ
 15 ἐστὶν ἄνθρωπος· ἀδύνατον γὰρ ἄνθρωπον μὴ εἶναι ζῶον логи-
 κὸν θνητόν.

6 Ὑποστατικὸν δὲ ἰδίωμα, τὸ χωρίζον ὑπόστασιν ἀπὸ ἄλλης
 ὑποστάσεως, οἷον, τὸ σιμόν, τὸ λευκόν, τὸ μέλαν, τὸ φαλακρόν
 καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος σιμός, ἀλλ' ὁ μὲν σιμός,
 ὁ δὲ γρυπός, ὁ δὲ εδρινός. Ὅτε πᾶς ἄνθρωπος λευκός, ἀλλ' ὁ

ἄλλος εἶναι ὁ Πέτρος καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος. Ἐπὶ ἡ μιὰ ὑπόστασις καὶ ἄλλη ἢ ἄλλη· δὲν εἶναι ὁμοίως ἄλλη φύσις ὁ Παῦλος καὶ ἄλλη ὁ Πέτρος, γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι μιᾶς φύσεως, ὄχι ὁμοίως καὶ μιᾶς ὑποστάσεως. Ὅμοια καὶ ὁ ἵππος ὁ λευκὸς καὶ γρήγορος· ἐπίσης καὶ τὸ βόδι πού ἔχει ἓνα κέρατο⁴ καὶ τὸ σκυλί τὸ μικρὸ καὶ τὸ λιοντάρι τὸ κουτσό.

Καὶ αὐτὰ βέβαια πρὸς τὸ παρὸν γιὰ τὴ φύσις καὶ τὴν ὑπόστασις. Ἄς ποῦμε ὁμοίως καὶ τί εἶναι φυσικὸ ἰδίωμα καὶ τί ὑποστατικὸ ἰδίωμα, καθὼς καὶ ποιά εἶναι ἡ διαφορὰ τους.

- 5 Φυσικὸ λοιπὸν ἰδίωμα εἶναι ἐκεῖνο πού συνιστᾷ τὴ φύσις, χωρὶς τὸ ὅποιο δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἡ φύσις τῆς ὁποίας εἶναι ἰδίωμα, ὅπως εἶναι τὸ ζωτικὸ, τὸ λογικὸ, τὸ θελητικὸ, τὸ αἰσθητικὸ, τὸ βαδιστικὸ, τὸ ἀναπνευστικὸ στὸν ἄνθρωπο, καὶ τὰ παρόμοια. Διότι αὐτὸς πού δὲν σκέπτεται δὲν εἶναι ἄνθρωπος. Γιὰ τὸ δὲν ἔγινε ἄνθρωπος πού νὰ μὴ σκέπτεται, εἴτε καλὰ εἴτε κακὰ. Ὅμοια καὶ αὐτὸς πού δὲν αἰσθάνεται, οὔτε βαδίζει, οὔτε ἀναπνέει. Φυσικὸ λοιπὸν ἰδίωμα εἶναι αὐτὸ πού συνιστᾷ τὴ φύσις καὶ κάνει νὰ ξεχωρίζεται τὸ ἓνα εἶδος ἀπὸ τὸ ἄλλο, δηλαδὴ τὴ μιὰ φύσις ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ παρατηρεῖται σὲ κάθε ὑπόστασις τοῦ ἰδίου εἶδους, ὅπως τὸ λογικὸ. Διότι συνιστᾷ τὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ περιλαμβάνεται στὸν ὄρισμὸ αὐτοῦ. Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶο λογικὸ θνητό, καὶ τὸ λογικὸ χωρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλογα ζῶα, ἀφοῦ κάθε ἄνθρωπος εἶναι λογικός, καὶ ὅποιος δὲν εἶναι λογικός, δὲν εἶναι ἄνθρωπος· διότι εἶναι ἀδύνατο στὸ ἄνθρωπο νὰ μὴ εἶναι ζῶο λογικὸ θνητό.

- 6 Ὑποστατικὸ πάλι ἰδίωμα εἶναι αὐτὸ πού κάνει τὴ μιὰ ὑπόστασις νὰ ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅπως εἶναι τὸ νὰ ἔχει κανεὶς πλατεῖα μύτη, τὸ λευκὸ, τὸ μαῦρο, τὸ φαλακρὸ καὶ τὰ παρόμοια. Διότι δὲν εἶναι ὁ κάθε ἄνθρωπος πλατσομύτης, ἀλλὰ

4. Εἶδος θηλαστικοῦ συγγενικὸ πρὸς τὸ δελφίνι. Συναντιέται στὶς βόρειες θάλασσες τῆς Εὐρώπης καὶ ἀλιεύεται γιὰ τὸ λίπος καὶ τὸ κρέας του.

5 μὲν λευκός, ὁ δὲ μέλας, ὁ δὲ σιτόχρους· οὐδὲ πᾶς ἄνθρωπος
 φαλακρός, ἀλλ' ὁ μὲν φαλακρός, ὁ δὲ κομήτης, τουτέστι δασύ-
 θριξ. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὅσα πάντες οἱ
 ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐκ τοῦ Δημιουργοῦ δοθέντα, φυσικά εἰσιν
 ιδιώματα, κατὰ τοὺς ἀγίους Πατέρας καὶ τὸν ἀληθῆ λόγον, τὰ
 10 τε τῆς πλάσεως καὶ τὰ τῆς κατακρίσεως.

Φύσις γάρ ἐστι δύναμις, ἐκ θείου προστάγματος δοθεῖσα
 ἐκάστω εἶδει, καθ' ἣν ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν πέφυκεν. Ὡστε τὸ
 μὲν ἔχειν ὀφθαλμοὺς καὶ ρῖνας καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν φυσι-
 κόν ἐστιν (ὁ γὰρ ἐνὸς τούτων ἐστερημένος, οὐκ ἔστι τέλειος ἄν-
 15 θρωπος), ἡ δὲ τούτων διαφορά, ὑποστατική· ἡ δρασις καὶ τὸ
 ὄρᾱν φυσικόν, ἡ δὲ διάφορος δρασις, τουτέστιν ἡ καλὴ καὶ ἡ
 κακὴ, ὑποστατικὴ ἐστίν. Ἐπιθυμία τῆς βρώσεως καὶ αὐτὴ ἡ
 βρωσις φυσικὴ ἐστίν, ἡ δὲ τῶν διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμία
 καὶ ἡ διάφορος ἐπιθυμία, ἡ ἐπιτεταμένη τε καὶ ἀνειμένη, ὑπο-
 20 στατικὴ. Ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν φυσικόν, ἡ δὲ διάφορος θέλη-
 σις καὶ τὸ διαφόρως θέλειν, ὑποστατικόν. Ὅσα δὲ τινες ἔχουσι
 τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων, τινὲς δὲ οὐκ ἔχουσιν, ὑποστατικά
 εἰσιν ιδιώματα.

7 Εἰδέναι τοίνυν χρὴ, ὅτι πᾶσα ἀνθρώπων ὑπόστασις ἔχει τό-
 τε εἶναι καὶ τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ πα-
 ρῆχθαι· τουτέστι τὸ κτιστόν, τό τε ζωτικόν καὶ ἐνεργητικόν καὶ
 αἰσθητικόν καὶ νοερὸν καὶ λογικόν καὶ ὀρεκτικόν, τουτέστι θε-
 5 λητικόν, καὶ τὸ ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων ὑφίστασθαι· ταῦ-
 τα οὖν οὐσιώδη εἰσὶ καὶ φυσικά. Ἡ δὲ τούτων ιδιότροπος καὶ
 ἰδιαίτερος κίνησις, ὑποστατικὴ διαφορά. Τὸ μὲν γὰρ μετέχειν

ἄλλος εἶναι πλατσομύτης, ἄλλος ἔχει μύτη κυρτή καὶ ἄλλος ἔχει ὠραία μύτη. Οὐτε ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι λευκός, ἀλλὰ ἄλλος εἶναι λευκός, ἄλλος μαῦρος, καὶ ἄλλος ἔχει χρῶμα σιταριοῦ· οὔτε κάθε ἄνθρωπος εἶναι φαλακρός, ἀλλὰ ἄλλος εἶναι φαλακρός, καὶ ἄλλος πυκνόμαλλος, δηλαδὴ μαλλιαρός. Καὶ γὰρ νὰ μιλήσουμε ἀπλᾶ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅσα ἔχουν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, δοσμένα ἀπὸ τὸ Δημιουργό, εἶναι, κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρες καὶ τὸν ἀληθῆ λόγο, φυσικὰ ιδιώματα, καὶ τὰ τῆς δημιουργίας καὶ τὰ τῆς πτώσεως.

Ἡ φύση δηλαδὴ εἶναι δύναμη ποὺ δόθηκε στὸ κάθε εἶδος μὲ θεία προσταγή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία δύναμη εἶναι καμωμένο νὰ ἐνεργεῖ καὶ νὰ πάσχει. Ὡστε τὸ νὰ ἔχει κανεὶς μάτια καὶ μύτη καὶ τὰ ἄλλα μέλη, εἶναι φυσικὸ (γιατὶ ὁποῖος στερεῖται ἓνα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι τέλειος ἄνθρωπος), ἡ διαφορὰ ὅμως αὐτῶν εἶναι ὑποστατικὴ. Ἡ ὄραση καὶ τὸ νὰ βλέπουμε εἶναι φυσικὸ, ἡ διαφορετικὴ ὄραση ὅμως, δηλαδὴ ἡ καλὴ ἢ ἡ κακὴ, εἶναι ὑποστατικὴ. Ἡ ἐπιθυμία τῆς τροφῆς καὶ ἡ ἴδια ἡ τροφή εἶναι φυσικὴ, ἡ ἐπιθυμία ὅμως τῶν διαφόρων τροφῶν καὶ ἡ διαφορετικὴ ἐπιθυμία, ἡ ἔντονη καὶ ἡ ἄτονη, εἶναι ὑποστατικὴ. Ἡ θέληση καὶ τὸ νὰ θέλουμε εἶναι φυσικὸ, ἡ διαφορετικὴ θέληση ὅμως καὶ τὸ νὰ θέλουμε κατὰ διαφορετικὸ τρόπο εἶναι ὑποστατικὸ. Ὅσα λοιπὸν ἀπὸ τίς ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις ἔχουν ὀρισμένοι, ἐνῶ ἄλλοι δὲν τὰ ἔχουν, εἶναι ὑποστατικὰ ιδιώματα.

Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζουμε, ὅτι κάθε ὑπόσταση τῶν ἀνθρώπων ἔχει τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὸ ὅτι ἦρθε στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ Δημιουργό ἀπὸ τὸ μηδέν, δηλαδὴ τὸ κτιστὸ καὶ τὸ ζωτικὸ καὶ τὸ ἐνεργητικὸ καὶ τὸ αἰσθητικὸ καὶ τὸ νοερὸ καὶ τὸ λογικὸ καὶ τὸ ὀρεκτικὸ, δηλαδὴ τὸ θελητικὸ, ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι συνίσταται ἀπὸ οὐσία καὶ μεταβαλλόμενες ιδιότητες καὶ καταστάσεις, καὶ αὐτὰ εἶναι οὐσιώδη καὶ φυσικὰ. Ἐνῶ ἡ ιδιότρο-

τούτων τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως παρίστησιν, ὁ δὲ τρόπος τῆς
 ὑπάρξεως καὶ ἡ ἀποτετημένη καὶ ἰδιοσύστατος ὑπόστασις καὶ
 10 σύμψηξις ἐκάστου καὶ ἡ ἰδιότροπος καὶ ἰδιοκίνητος καὶ ἡ διά-
 φορος τῶν φυσικῶν χρῆσις, ἀποτετημένας τὰς ὑποστάσεις
 δείκνυσι καὶ πολλοὺς λέγεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ.

Ὡστε ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ
 μὲν διάφορος ἡ ἐκάστου ὑπαρξις, τρεῖς ὑποστάσεις εἰσὶν, ἐπει-
 15 δὴ δὲ οὐκ ἰδιοτρόπως, οὐδὲ ἀδαιρέτως καὶ ἀποτετημένως
 ἐκάστη θέλει καὶ ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἐνιαίως, οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἷς
 Θεός. Τούτων οὕτως εἰρημένων, ἴδωμεν εἰ δύο φύσεις εἰσὶν ἐν
 τῷ Χριστῷ, καὶ οὕτω γνωσόμεθα, εἰ διπλᾶ ἔχει τὰ φυσικὰ
 ἰδιώματα· ἀδύνατον γὰρ φύσιν συστήναι ἐκτὸς τῶν φυσικῶν
 20 καὶ συστατικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων.

8 Τέλειος Θεὸς ὁ Χριστὸς καὶ τέλειος ἀνθρώπος καὶ μετὰ τὴν
 καθ' ὑπόστασιν τῶν φύσεων ἔνωσιν; Τέλειος ἐν θεότητι καὶ
 τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι; Ναὶ πάντως. Θεότης δὲ καὶ ἀνθρωπό-
 της μία φύσις, ἢ δύο; Δύο ὡς ἀληθῶς· ἄλλη γὰρ φύσις θεότη-
 5 τος, καὶ ἄλλη φύσις ἀνθρωπότητος. Οὐκοῦν δύο φύσεις ἐν τῷ
 Χριστῷ, καὶ ἐν δύο φύσεσιν ὁ Χριστός, εἴπερ Θεός ἐστι τέ-
 λειος, καὶ ἀνθρώπος τέλειος.

Καὶ πάλιν· Ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν;
 Πάντως. Διὰ τί ἐκ δύο; Ὅτι ἐκ θεότητός ἐστι καὶ ἀνθρωπότη-
 10 τος. Τί γάρ; Τὸ εἰπεῖν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, δύο φύσεις
 παριστᾷ; Πάντως· οὐ γὰρ μία φύσις θεότητος καὶ ἀνθρωπότη-
 τος.

Εἶτα· Ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν θεό-
 τητι καὶ ἀνθρωπότητι; Πάντως. Οὐκοῦν, εἰ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν

πη και αυτοπροαίρετη κίνηση είναι διαφορά υποστατική. Διότι τὸ νὰ μετέχει σ' αὐτά, ἐκφράζει τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως, ἐνῶ ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως καὶ ἡ ξεχωριστὴ καὶ ἰδιαίτερη ὑπόσταση καὶ συγκρότηση τοῦ καθενὸς καὶ ἡ ἰδιότροπη καὶ αυτοκίνητη καὶ ἡ διαφορετικὴ χρῆση τῶν φυσικῶν δείχνει ὅτι οἱ ὑποστάσεις εἶναι ἀποχωρισμένες καὶ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ λέγονται πολλοί.

Ὡστε στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ καθενὸς εἶναι διαφορετικὴ, ὑπάρχουν τρεῖς ὑποστάσεις. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ κάθε μιὰ δὲν θέλει οὔτε ἐνεργεῖ μὲ δικό της τρόπο, οὔτε χωριστὰ καὶ ἀποκομμένα, ἀλλὰ θέλει καὶ ἐνεργεῖ ἐνιαῖα, δὲν εἶναι τρεῖς θεοί, ἀλλὰ ἓνας Θεός. Ἀφοῦ διατυπώθηκαν αὐτὰ ἔτσι, ἃς δοῦμε ἐὰν ὑπάρχουν δύο φύσεις στὸ Χριστό, καὶ ἔτσι θὰ γνωρίσουμε ἐὰν ἔχει διπλᾶ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα· διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ συσταθεῖ φύση χωρὶς τὰ φυσικὰ καὶ συστατικά της ἰδιώματα.

Εἶναι τέλειος Θεὸς ὁ Χριστὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ μετὰ τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση τῶν φύσεων; Εἶναι τέλειος ὡς πρὸς τὴ θεότητα καὶ τέλειος ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα; Ὅπως δὴποτε ναί. Ἡ θεότητα καὶ ἡ ἀνθρωπότητα εἶναι μία φύση ἢ δύο; Δύο στὰ ἀληθινά· γιατί ἄλλη εἶναι ἡ φύση τῆς θεότητας καὶ ἄλλη ἡ φύση τῆς ἀνθρωπότητας. Λοιπὸν ὑπάρχουν δύο φύσεις στὸ Χριστὸ καὶ ὑπάρχει ὁ Χριστὸς σὲ δύο φύσεις, ἐφόσον βέβαια εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

Καὶ πάλι· Ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις; Ὅπως δὴποτε. Γιατί ἀπὸ δύο; Ἐπειδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Τί ὁμοῦς; Λέγοντας 'θεότητα' καὶ 'ἀνθρωπότητα', ἐννοοῦμε δύο φύσεις; Ὅπως δὴποτε· γιατί δὲν εἶναι μία ἡ φύση τῆς θεότητας καὶ ἀνθρωπότητας.

Ἐπειτα· Ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωση συνίσταται ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα; Ὅπως δὴποτε.

15 θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι ὁμολογοῦμεν αὐτόν, θεότης δὲ καὶ ἀνθρωπότης δύο φύσεις καὶ οὐ μία, ἐν δυσὶ φύσεσιν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν.

Καὶ πάλιν· Εἴ ἔχει ὁ Χριστὸς τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τελείαν καὶ ἀνελλιπῆ, ἀτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον
20 παντὶ τρόπῳ, ἔχει καὶ τὴν φύσιν τῆς μητρὸς, τουτέστι τὴν φύσιν τοῦ Ἀδάμ, τελείαν, ἀνελλιπῆ, ἀτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον, ἐκ παντὸς ἢ φύσις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ φύσις τῆς ἀγίας Παρθένου, μία ἢ δύο; Πάντως δύο. Οὐκοῦν δύο φύσεις ἐν Χριστῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν. Πρὸ γὰρ τῆς ἐνώσεως οὐ δύο φύσεις ἐν τῷ
25 Θεῷ Λόγῳ, ἀλλὰ μία, ἡ τοῦ Πατρὸς· ἀδύνατον δὲ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν κτιστὴν εἶναι καὶ ἄκτιστον, ἠργμένην καὶ ἀναρχον, παθητὴν καὶ ἀπαθῆ. Εἴ γὰρ ἤρξατο, οὐκ ἀναρχος, καὶ εἴ ἄκτιστος, οὐκ ἐκτίσθη. Ὡστε οὐ μία φύσις ὁ Χριστός, ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο φύσεις ἔχουσα, μίαν ἄκτιστον, καὶ κτιστὴν
25 μίαν· μίαν ἀναρχον, καὶ ἄλλην ἠργμένην.

Καὶ πάλιν· Εἴ ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθειμένη ἡ φύσις, οὐδεμιᾶ αὐτῶν ἐστὶν ὁμοούσιος. Ἡ μὲν γὰρ ἐκάστη τὸν ἑαυτῆς ὄρον ἔχει μόνον, ἡ δὲ σύνθετος ἄλλον ὄρον ἔχει σύνθετον. Ἀδύνατον δὲ τὰ ἕτερον καὶ ἕτερον ὄρον δεχόμενα, ὁμοούσια εἶναι.
30 Εἴ οὖν μία φύσις ὁ Χριστός, πῶς τῷ Πατρὶ ἔσται ὁμοούσιος καὶ τῇ Μητρὶ; Ὁ μὲν γὰρ Θεός, ἡ δὲ ἀνθρωπος. Θεὸς δὲ καὶ ἀνθρωπος οὐ μία φύσις· οὐ γὰρ εἷς ὄρος θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ὁ μὲν γὰρ κτίστης, ὁ δὲ κτίσμα.

Καὶ πάλιν· Μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἑτεροουσίαις ὁμοούσιος
35 εἶναι οὐ δύναται. Καὶ πάλιν· φύσις φύσει ὁμοούσιος οὐ λέγεται, οὐδὲ ὑπόστασις μονοφυῆς ἑτεροουσίαις ὑποστάσεσιν ὁμοούσιος.

Λοιπόν, ἐὰν ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτὸς μετὰ τὴν ἔνωση συνίσταται ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, καὶ ἡ θεότητα καὶ ἡ ἀνθρωπότητα εἶναι δύο φύσεις καὶ ὄχι μία, ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτὸς συνίσταται ἀπὸ δύο φύσεις.

Καὶ πάλι· Ἐὰν ὁ Χριστὸς ἔχει τὴ φύση τοῦ Πατέρα καὶ μετὰ τὴν ἔνωση τέλεια καὶ χωρὶς ἐλλείψεις, ἀμετάβλητη καὶ ἀσύγχυτη μὲ κάθε τρόπο, καὶ ἔχει καὶ τὴ φύση τῆς μητέρας, δηλαδὴ τὴ φύση τοῦ Ἀδάμ, τέλεια καὶ χωρὶς ἐλλείψεις, ἀμετάβλητη καὶ ἀσύγχυτη, τότε στὸ σύνολό της ἡ φύση τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα καὶ ἡ φύση τῆς ἁγίας Παρθένου εἶναι μία ἢ δύο; Ὅπωςδήποτε δύο. Ὡστε λοιπὸν ὑπάρχουν δύο φύσεις στὸ Χριστὸ μετὰ τὴν ἔνωση. Γιατί πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνωση δὲν ὑπῆρχαν δύο φύσεις στὸ Θεὸ Λόγο, ἀλλὰ μία, ἡ φύση τοῦ Πατέρα καὶ εἶναι ἀδύνατο ἢ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύση νὰ εἶναι κτιστὴ καὶ ἄκτιστη· νὰ ἔχει ἀρχὴ καὶ νὰ εἶναι ἀναρχὴ· νὰ εἶναι παθητὴ καὶ ἀπαθὴς. Γιατί, ἂν ἄρχισε, δὲν εἶναι ἀναρχη, καὶ ἐὰν εἶναι ἄκτιστη, δὲν κτίσθηκε. Ὡστε δὲν εἶναι μία φύση ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ μία ὑπόσταση, ποὺ ἔχει δύο φύσεις, μία ἄκτιστη καὶ μία κτιστὴ· μία ἀναρχη καὶ ἄλλη μία ποὺ ἔλαβε ἀρχή.

Καὶ πάλι· Ἐὰν ἡ φύση εἶναι σύνθετη ἀπὸ διάφορες φύσεις, καμμιά ἀπὸ αὐτὲς δὲν εἶναι ὁμοούσια. Διότι ἡ κάθε μία ἔχει τὸ δικό της ὄρισμό μόνο, ἐνῶ ἡ σύνθετη ἔχει ἄλλο ὄρισμό σύνθετο, καὶ εἶναι ἀδύνατο, αὐτὰ ποὺ δέχονται διαφορετικὸ ὄρισμό, νὰ εἶναι ὁμοούσια. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Χριστὸς εἶναι μία φύση, πῶς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὴ Μητέρα του; Διότι ὁ ἕνας εἶναι Θεός, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἀνθρώπος. Ὁ Θεὸς ὁμοῦ καὶ ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι μία φύση, γιατί δὲν εἶναι ἕνας ὁ ὄρισμός τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι ὁ ἕνας εἶναι κτίστης, ἐνῶ ὁ ἄλλος κτίσμα.

Καὶ πάλι· Μία καὶ ἡ αὐτὴ φύση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοούσια μὲ ἑτερούσια. Καὶ πάλι· μία φύση δὲ λέγεται ὁμοούσια μὲ ἄλλη φύση, οὔτε μία ὑπόσταση μιᾶς φύσεως μπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοούσια μὲ ἑτερούσιες ὑποστάσεις. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Χρι-

Εἰ οὖν μία φύσις ὁ Χριστός μετὰ τὴν ἔνωσιν, πῶς τῷ Πατρὶ καὶ τῇ Μητρὶ, ἑτεροουσίοις οὖσιν, ἔσται ὁμοούσιος;

Καὶ πάλιν· Εἰ μία φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν, 40 πῶς ὀνομάζεται; Χριστότης δηλαδὴ ἢ θεανθρωπότης; ποία φύσει; Εἰ μία, δηλονότι τῇ μιᾷ αὐτοῦ φύσει. Οὐκοῦν ἢ θεανθρωπότης αὐτοῦ, καὶ ἔσται ἢ ἐν Χριστῷ θεότης παθητῆ.

Καὶ πάλιν· Ἐπαθεν ὁ Χριστός; Πάντως. Ἡ θεότης αὐτοῦ ἔπαθεν, ἢ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ; Ποία φύσις; Ἡ ἀνθρωπότης. 45 Ἡ δὲ θεία αὐτοῦ φύσις ἀπαθῆς ἔμεινε; Ναί. Ἡ παθοῦσα αὐτοῦ φύσις, καὶ ἢ μὴ παθοῦσα, ἢ αὐτὴ ἐστίν, ἢ ἄλλη καὶ ἄλλη; Ἄλλη πάντως καὶ ἄλλη. Καὶ εἰ ἄλλη καὶ ἄλλη, πῶς μία αἱ δύο; Ἄλλ' αἱ μὲν δύο φύσεις μία φύσις οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο δὲ φύσεις· μία παθητῆ, καὶ μία ἀπαθῆς, καὶ ἔσται ὁ λό- 50 γος εὐδρομος.

9 Ὅτι δὲ καὶ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ δύο, ἐντεῦθεν γνωσόμεθα· εἷς Υἱὸς ὁ Χριστός, ἢ δύο; Εἷς πάντως. Καὶ πῶς δύο ὑποστάσεις ὁ εἷς Υἱός; Εἰ δύο ὑποστάσεις, ἄλλος καὶ ἄλλος· καὶ ἔσονται δύο Χριστοί· ἢ ἄλλος ὁ Χριστός, ἢ ἄλλος ὁ 5 Θεὸς Λόγος, καὶ οὐκέτι εἷς Υἱός.

Καὶ πάλιν· Εἰ δύο ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ, κάθηται δὲ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐπὶ θρόνου Χερουβικοῦ καὶ λατρεῖται ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, οὐκοῦν τετράδι, καὶ οὐ τριάδι λατρεύειν. Ἄλλ' ἡμᾶς μὴ γένοιτο ἄλλως 10 λατρεύειν, ἀλλ' ἢ Τριάδι ἁγία· ἐνὶ Πατρὶ, μιᾷ ὑποστάσει· ἐνὶ Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένῳ, μιᾷ ὑποστάσει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· ἐνὶ ἁγίῳ Πνεύματι, μιᾷ ὑποστάσει, Τριάδι παναγία καὶ δεδοξασμένη. Ὡσπερ γὰρ μάχαιρα πυρακτωθεῖσα μία ἐστὶ καὶ μετὰ τὴν πύρωσιν, οὕτω καὶ ὑπὲρ τοῦτο ὁ Χρι- 15 στός, εἷς ἐστὶ καὶ μία ὑπόστασις καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν· καὶ ὥσπερ φοβοῦμαι ἄψασθαι τῆς πεπυρουμένης μαχαίρας, οὐ διὰ

στός ἔχει μία φύση μετὰ τὴν ἔνωση, πῶς εἶναι ὁμοούσιος μετὸν Πατέρα καὶ τὴ Μητέρα ποὺ εἶναι ἑτερούσια;

Καὶ πάλι· Ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶναι μετὰ τὴν ἔνωση μία φύση, πῶς ὀνομάζεται; Χρησιτότητα δηλαδὴ ἢ θεανθρωπότητα; Καὶ μὲ ποιά φύση; Ἐὰν εἶναι μία, εἶναι φανερὸ ὅτι μετὴ μία δική του φύση, δηλαδὴ τὴ θεανθρωπότητά του, καὶ ἔτσι ἡ θεότητα τοῦ Χριστοῦ γίνεται παθητή.

Καὶ πάλι· Ἐπαθε ὁ Χριστός; Ὅπωςδῆποτε. Ἐπαθε ἡ θεότητά του ἢ ἡ ἀνθρωπότητά του; Ποιά φύση; Ἡ ἀνθρωπότητα. Ἡ θεία φύση του ἔμεινε ἀπαθής; Ναί. Ἡ φύση του ποὺ ἔπαθε καὶ αὐτὴ ποὺ δὲν ἔπαθε εἶναι ἡ ἴδια, ἢ δύο διαφορετικές; Ὅπωςδῆποτε διαφορετικές. Καὶ ἐφόσον εἶναι δύο διαφορετικές, πῶς οἱ δύο εἶναι μία; Ἀλλὰ οἱ δύο φύσεις δὲν εἶναι μία φύση, ἀλλὰ μία ὑπόσταση καὶ δύο φύσεις· μία παθητὴ καὶ μία ἀπαθής, καὶ ἔτσι ὁ λόγος θὰ εἶναι γοργός.

Τὸ ὅτι ἡ ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία καὶ ὄχι δύο, τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ τὰ ἐξῆς. Ἐνας Υἱὸς εἶναι ὁ Χριστός, ἢ δύο; Ὅπωςδῆποτε ἕνας. Τότε πῶς ἔχει δύο ὑποστάσεις ὁ ἕνας Υἱός; Ἐὰν ἔχει δύο ὑποστάσεις, θὰ εἶναι ἄλλος καὶ ἄλλος, ὁπότε θὰ ὑπάρχουν δύο Χριστοί· ἢ ἄλλος εἶναι ὁ Χριστός, ἄλλος ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ ὄχι πιά ἕνας Υἱός.

Καὶ πάλι· Ἐὰν οἱ ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ εἶναι δύο, καὶ κάθετα στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα στὸ Χερουβικὸ θρόνο καὶ λατρεύεται ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση μαζί μετὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ἄρα λατρεύουμε τετράδα καὶ ὄχι Τριάδα. Ὅμως ἐμεῖς μὴ γένοιτο νὰ λατρεύσουμε ἀλλιῶς, παρὰ μόνον τὴν ἀγία Τριάδα· ἕνα Πατέρα, μία ὑπόσταση· ἕνα Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ σαρκωμένον, μία ὑπόσταση, μαζί μετὴ τὴ σάρκα του· ἕνα ἅγιο Πνεῦμα, μία ὑπόσταση, Τριάδα παναγία καὶ δοξασμένη. Διότι, ὅπως ἕνα μαχαίρι ὅταν πυρακτωθεῖ εἶναι πάλι ἕνα καὶ μετὰ τὴν πυράκτωση, ἔτσι καὶ περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ὁ Χριστὸς εἶναι ἕνας καὶ μία ὑπόσταση καὶ μετὰ τὴ σάρκωση· καὶ ὅπως φοβᾶμαι νὰ ἀκουμπήσω τὸ πυρακτωμένο μαχαίρι, ὄχι ἐξαι-

τὴν σιδήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ πυρὸς φύσιν, οὕτω προσκυνῶ τῷ σαρκωθέντι Λόγῳ καὶ συμπροσκυνῶ τῇ σαρκί, οὐ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνωθέντα αὐτῇ Θεὸν Λόγον. Προσκυνῶ τῷ βασιλεῖ μετὰ τῆς ἀλουργίδος καὶ τιμῶ τὴν ἀλουργίδα διὰ τὸν βασιλέα. Καὶ μὴν ὅτι ἐπὶ μὲν βασιλέως καὶ τῆς ἐσθῆτος οὐ καθ' ὑπόστασιν ἢ ἔνωσις, οὐδὲ ἀδιάσπαστος, οὐδὲ διαιωνίζουσα, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν καθ' ὑπόστασιν ἀδιάσπαστος καὶ διαιωνίζουσα ἢ ἔνωσις. Διὸ ὡς ἐνὶ τῆς Τριάδος συμπροσκυνῶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, Χριστῷ, τῷ σαρκωθέντι Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ.

10 Δέδεικται τοίνυν ὅτι δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, καὶ μία ὑπόστασις. Εἰ οὖν δύο φύσεις ἔχει, ἀνάγκη ὁμολογεῖν ἐν αὐτῷ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα τελείως καὶ ἀνελλιπῶς, εἴπερ γινώσκομεν αὐτὸν Θεὸν τέλειον καὶ ἀνθρωπὸν τέλειον.

11 Ἐχει μὲν οὖν ἐκ τῆς θείας καὶ πατρικῆς φύσεως τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀναρχον. Οὐ γὰρ πρότερον οὐκ ὦν, ἤρξατο τοῦ εἶναι, ἀλλ' αἰεὶ ἦν γεννητὸς, τῷ Θεῷ εἶναι τὸ θελητικὸν ἔχων, τὸ ἐνεργητικόν, τὸ παντοδύναμον, τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ δημιουργικόν, τὸ παντουργικόν, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀπερίγραπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀνεξερεύνητον, τὸ ἀθάνατον, τὸ παντοκρατορικόν, τὸ συνεκτικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ σωστικόν, τὸ ἀπλοῦν κατὰ φύσιν καὶ ἀσύνθετον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ παντεποπτικόν, τὸ τῶν μελλόντων προ-
10 γνωστικόν, τὸ περιεκτικὸν τῶν πάντων, ἦτοι τὸ περιληπτικόν, τὸ ἀμέτοχον, μεθεκτὸν δὲ κατ' ἐνέργειαν, οὐ κατὰ φύσιν, τὸ αὐτεξούσιον, τὸ εὐεργητικόν, τὸ μεταδοτικόν, τὸ φωτιστικόν, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀναφές, τὸ ὑπέρθεον, τὸ ὑπερούσιον, καὶ ἀπλῶς εἰ-

τίας τῆς φύσεως τοῦ σιδήρου, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς φύσεως τῆς φωτιᾶς πού ἐνώθηκε με αὐτό, ἔτσι προσκυνῶ τὸν σαρκωθέντα Λόγο καὶ προσκυνῶ μαζὶ καὶ τὴ σάρκα, ὄχι ἐξαιτίας τῆς φύσεως τῆς σάρκας, ἀλλὰ ἐξαιτίας τοῦ Θεοῦ Λόγου πού ἐνώθηκε με αὐτήν. Προσκυνῶ τὸ βασιλιᾶ μαζὶ με τὴν πορφυρένια χλαμύδα καὶ τιμῶ τὴ χλαμύδα ἐξαιτίας τοῦ βασιλιᾶ, ἀν καὶ στὴ περίπτωση τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῆς χλαμύδας ἡ ἔνωση δὲν εἶναι ὑποστατική, οὔτε ἀδιάσπαστη, οὔτε αἰώνια, ἐνῶ στὸ Χριστὸ τὸ Θεὸ μας ἡ ἔνωση εἶναι ὑποστατική, ἀδιάσπαστη καὶ αἰώνια. Γι' αὐτὸ ὡς ἓνα πρόσωπο τῆς Τριάδας προσκυνῶ μαζὶ με τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ Χριστό, τὸν σαρκωθέντα Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεό.

Ἀποδείχθηκε λοιπὸν ὅτι οἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ εἶναι δύο καὶ μία ἡ ὑπόστασις. Ἐφόσον λοιπὸν ἔχει δύο φύσεις, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραδεχόμεστε σ' αὐτὸν καὶ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων τέλεια καὶ ὄχι ἔλλιπῆ, ἐφόσον τὸν ἀναγνωρίζουμε Θεὸ τέλειο καὶ ἄνθρωπο τέλειο.

Ἐχει λοιπὸν ἀπὸ τῆς θείας καὶ πατρικῆς φύσης τὸ ἄκτιστο, τὸ ἄχρονο καὶ τὸ ἀναρχο. Διότι δὲν ἄρχισε νὰ ὑπάρχει, ἐνῶ πρὶν δὲν ὑπῆρχε, ἀλλὰ ἦταν πάντοτε γεννητός, ἔχοντας, με τὸ νὰ εἶναι Θεός, τὸ ἐνεργητικὸ, τὸ παντοδύναμο, τὸ ἀπειροδύναμο, τὸ ἰδίωμα τοῦ νὰ κάνει τὰ πάντα, τὸ ἄπειρο, τὸ ἀπερίγραπτο, τὸ ἀκατάληπτο, τὸ ἀνεξερεύνητο, τὸ ἀθάνατο, τὸ παντοκρατορικὸ, τὸ συγκρατητικὸ, τὸ ἀγαθὸ, τὸ σοφὸ, τὸ δίκαιο, τὸ σωστικὸ, τὸ ἀπλὸ ὡς πρὸς τὴ φύση καὶ ἀσύνθετο, τὸ ἀμετάβλητο, τὸ ἀναλλοίωτο, τὸ νὰ ἐποπτεύει τὰ πάντα, τὸ προγνωστικὸ αὐτῶν πού πρόκειται νὰ γίνουν, τὸ περιεκτικὸ ὅλων, ἦτοι τὸ νὰ τὰ περιλαμβάνει ὅλα, τὸ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεῖ μεθεκτός, παρὰ μόνο κατὰ τὴν ἐνέργεια, ὄχι κατὰ τὴ φύση, τὸ αὐτεξούσιο, τὸ εὐεργετικὸ, τὸ μεταδοτικὸ, τὸ φωτιστικὸ, τὸ ἀόρατο, τὸ ἀπλησίαστο, τὸ ὑπέρθεο, τὸ ὑπερούσιο, καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε με συντομία, ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας

- πεῖν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, πλὴν τῆς ἀγεννη-
 15 σίας. Καὶ μάρτυς τούτου ἀληθῆς αὐτὸς ὁ Κύριος, εἰπὼν· «πάν-
 τα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι». Καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Πατέρα
 λέγει· «πάντα τὰ ἐμά, σά ἐστι».
- 12 Τῆς δὲ ὑποστάσεως αὐτοῦ ἴδιον, τὸ Υἱὸν εἶναι γεννητὸν ἐκ
 τοῦ Πατρός, καὶ οὐ Πατέρα ἀγέννητον, οὐδὲ γεννήτορα. Ἐκ τοῦ
 Πατρὸς γὰρ γεγέννηται ἀπαθῶς, ἀσυνδυάστως· τουτέστιν ἀνευ
 μίξεως, ὡς φῶς ἐκ πυρός, μᾶλλον δὲ ὡς φῶς τέλειον ἐκ τε-
 5 λείου φωτός. Ἐκ τοῦ Πατρὸς οὖν ἔχει τὸ εἶναι καὶ πάντα ὅσα
 ἔχει. Διὸ καὶ λέγει· «ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστιν»· ἐγὼ γὰρ
 ἐξ αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτόν, οὐκ αὐτὸς ἐξ ἐμοῦ. Διὸ καὶ τιμᾶ
 τὸν Πατέρα.
- 13 Εἰπόντες τοίνυν τὰ τῆς θείας φύσεως τοῦ Χριστοῦ ιδιώμα-
 τα, ἃ ἔχει ἐκ τοῦ Πατρός, εἰπωμεν καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐ-
 τοῦ φύσεως φυσικὰ ιδιώματα, ἅπερ ἐκ τῆς ἡμῶν ἔσχε προσλή-
 ψεως. Εἰ γὰρ Θεὸς ὢν τέλειος, γέγονε δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἀν-
 5 θρωπος τέλειος, δῆλον ὡς πάντα ἔχων τὰ φυσικὰ τῆς θεότητος
 ιδιώματα, καὶ κατὰ τοῦτο Θεὸς ὢν τέλειος, καὶ πάντα ἔχει τὰ
 φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ιδιώματα, τουτέστι, πάσας τὰς φυσι-
 κὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς ἐνεργητικὰς τε καὶ παθη-
 τικὰς, ἵνα τέλειος ᾗ ἀνθρωπος. Εἰ γὰρ τι τῶν φυσικῶν οὐκ ἀνέ-
 10 λαβεν, οὐ τέλειος, ἀλλ' ἔλλιπής ἐστιν ἀνθρωπος.
- 14 Ἔστω δὲ προδιωρισμένον, ὅτι πάσης ἐνεργείας καὶ χρήσε-
 ως καὶ πράξεως καὶ πάθους τὴν δύναμιν φυσικῶς παρὰ τοῦ
 Δημιουργοῦ εἰλήφαμεν, καὶ ταῦτα φυσικὰ ἐστίν· ἀδύνατον γὰρ

ἀνήκουν στοῦ Υἱοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγεννησία, καὶ ἀληθινὸς μάρτυρας αὐτοῦ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, λέγοντας· «ὄλα ὄσα ἔχει ὁ Πατέρας, εἶναι δικά μου»⁶. Καὶ στὸν ἴδιο τὸν Πατέρα του λέει· «ὄλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου»⁶.

Ἰδίωμα τῆς ὑποστάσεώς του πάλι εἶναι, τὸ ὅτι εἶναι Υἱὸς γεννητὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ὄχι Πατέρας ἀγέννητος, οὔτε γεννήτορας. Διότι γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα χωρὶς πόνου καὶ χωρὶς συνάφεια, δηλαδὴ χωρὶς μίξη, ὄπως τὸ φῶς ἀπὸ τῆ φωτιά· ἢ μᾶλλον σὰν φῶς τέλειο ἀπὸ τέλειο φῶς. Ἀπὸ τὸν Πατέρα λοιπὸν ἔχει τὴν ὕπαρξη καὶ ὄλα ὄσα ἔχει. Γι' αὐτὸ καὶ λέει· «ὁ Πατέρας μου εἶναι μεγαλύτερός μου»⁷· διότι ἐγὼ γεννήθηκα ἀπὸ αὐτόν, ἀν καὶ ὄχι μετὰ ἀπὸ αὐτόν· ὄχι αὐτὸς ἀπὸ ἐμένα. Γι' αὐτὸ καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα.

Ἀφοῦ κάναμε λόγο γιὰ τὰ ιδιώματα τῆς θείας φύσεως τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὄποια ἔχει ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἄς μιλήσουμε καὶ γιὰ τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῆς ἀνθρώπινης φύσεώς του, τὰ ὄποια ἀπέκτησε ἀπὸ τῆ δική μας πρόσληψη. Γιατί, ἐάν, ὄντας Θεὸς τέλειος, ἐγινε γιὰ μᾶς ἄνθρωπος τέλειος σὰν ἐμᾶς, εἶναι φανερὸ ὅτι, ἔχοντας ὄλα τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῆς θεότητος καὶ ὄντας ὡς πρὸς αὐτὸ Θεὸς τέλειος, ἔχει καὶ ὄλα τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῆς ἀνθρωπότητος, δηλαδὴ ὄλες τὶς φυσικὲς δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος, τὶς ἐνεργητικὲς καὶ τὶς παθητικὲς, γιὰ νὰ εἶναι τέλειος ἄνθρωπος. Διότι, ἐάν δὲν προσέλαβε κάτι ἀπὸ τὰ φυσικὰ, δὲν εἶναι ἄνθρωπος τέλειος, ἀλλὰ ἐλλιπής.

Πρέπει ἀκόμα νὰ ποῦμε ὅτι τῆ δύναμη κάθε ἐνέργειας καὶ χρήσεως καὶ πράξεως καὶ πάθους τὴν πήραμε κατὰ τρόπο φυσικὸ ἀπὸ τὸ Δημιουργό, καὶ ὄλα αὐτὰ εἶναι φυσικὰ· γιατί εἶ-

6. Ἰω. 17,10.

7. Ἰω. 14,28.

οϊανοῦν φύσιν χρήσασθαι πράξει ἢ ἐνεργῆσαι ἐνέργειαν ἢ πα-
 5 θεῖν πάθος, ὧν τὴν δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν. Οἶον, οὐ δύ-
 νатаι ἢ γῆ βλαστῆσαι, μὴ κατὰ φύσιν λαβοῦσα παρὰ τοῦ
 Δημιουργοῦ τὴν βλαστικὴν δύναμιν· οὐδὲ τὸ ὕδωρ ζωοβλα-
 στεῖν, ἴν' οὕτως εἶπω, τὴν τῶν ἰχθύων γέννησιν καὶ πρὸς βλά-
 στησιν τῶν τῆς γῆς συντελεῖν ἐκφορειῶν, εἰ μὴ παρὰ τοῦ
 10 Δημιουργοῦ τὴν τοιαύτην εἴληφε δύναμιν· οὐδὲ φυτὸν αὐξῆσαι
 δύναται, εἰ μὴ τὴν αὐξητικὴν ἔλαβε δύναμιν· οὐδὲ τὸ πτηνὸν πέ-
 τασθαι, τὴν τοῦ ἵπτασθαι μὴ λαβὼν δύναμιν· οὐ χερεσαῖον βαδί-
 ζειν, οὐχ ἔρπετὸν ἔρπειν, εἰ μὴ ἕκαστον τὴν τοιαύτην ἔλαβε δύ-
 ναμιν. Οὕτω δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται ὄρῃν ἢ νοεῖν ἢ αὐ-
 15 τεξουσίως θέλειν ἢ ἐνεργεῖν, εἰ μὴ ἐκάστου τὴν δύναμιν ἔλαβε
 φυσικῶς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.

15 Ὁ ἄνθρωπος τοίνυν μικρόκοσμος ἐστίν· ἔχει γὰρ καὶ ψυχὴν
 καὶ σῶμα, καὶ μέσος ἔστηκε νοῦ καὶ ὕλης· σύνδεσμος γάρ ἐστιν
 ὀρατῆς καὶ ἀοράτου, ἥτοι αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς κτίσεως.
 Ὀφθαλμὸς γὰρ καὶ τὸ καθαρῶτατον τῆς ψυχῆς ὁ νοῦς. Κοινω-
 5 νεῖ οὖν τοῖς μὲν ἀψύχοις σώμασι κατὰ τὴν ἐκ τεσσάρων στοι-
 χείων κρᾶσιν καὶ σύνθεσιν, τοῖς δὲ φυτοῖς κατὰ τε ταῦτα, καὶ
 κατὰ τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν δύναμιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν
 σπερματικὴν, τοῖς δὲ ἀλόγοις ζώοις καὶ ἐν τούτοις μὲν, ἀλλὰ
 καὶ κατὰ τὸ ζωτικὸν καὶ κατὰ τὴν ἀλογον ὄρεξιν, ἤγουν θυμὸν
 10 καὶ ἐπιθυμίαν· κατὰ τε τὸ φανταστικὸν καὶ μνημονευτικόν, καὶ
 κατὰ τὴν αἰσθησιν καὶ τὴν καθ' ὄρμην κίνησιν. Καθ' ὄρμην δὲ
 κινήσις ἐστίν ἢ κίνησις ὄλου τοῦ σώματος, καὶ τὸ φωνητικὸν
 καὶ ἀναπνευστικόν. Συνάπτεται δὲ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς

8. Ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἔτσι ἐπειδὴ ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο ἐπι-

ναι αδύνατο σέ οποιαδήποτε φύση νά χρησιμοποιήσει στήν πράξη, ἢ νά ἐνεργήσει ἐνέργεια ἢ νά ὑποστῆ πάθος, ἂν δὲν ἔχει πάρει τῆ δύναμη αὐτῶν κατὰ φύση. Γιὰ παράδειγμα, δὲν μπορεῖ ἡ γῆ νά βλαστήσει, ἐάν δὲν ἔλαβε κατὰ φύση ἀπὸ τὸ Δημιουργὸ τῆ δύναμη νά βλαστάνει· οὔτε τὸ νερὸ τῆ δύναμη νά βλαστάνει ζῶα, γιὰ νά πῶ ἔτσι τῆ γέννηση τῶν ψαριῶν, καὶ νά συμβάλλει στὴ βλάστηση τῶν προϊόντων τῆς γῆς, ἐάν δὲν ἔχει λάβει τῆ δύναμη αὐτὴ ἀπὸ τὸ Δημιουργό· οὔτε τὸ φυτὸ μπορεῖ νά μεγαλώσει, ἐάν δὲν ἔλαβε τὴν αὐξητικὴ δύναμη· οὔτε τὸ πτηνὸ νά πετάξει, ἐάν δὲν ἔλαβε τῆ δύναμη νά πετᾷ· οὔτε τὸ χερσαῖο ζῶο νά βαδίζει, οὔτε τὸ ἔρπετὸ νά σέρνεται, ἐάν τὸ καθένα δὲν ἔλαβε τὴν ἀνάλογη δύναμη. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νά βλέπει ἢ νά σκέπτεται ἢ νά θέλει ἐλεύθερα ἢ νά ἐνεργεῖ, ἐάν δὲν ἔλαβε τῆ δύναμη τοῦ καθενὸς κατὰ τρόπο φυσικὸ ἀπὸ τὸν Δημιουργό.

- 15 Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν εἶναι μικρόκοσμος⁸· διότι ἔχει καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ βρίσκεται μεταξὺ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ὕλης καὶ εἶναι σύνδεσμος τῆς ὁρατῆς καὶ τῆς ἀόρατης, δηλαδὴ τῆς αἰσθητῆς καὶ τῆς νοητῆς κτίσεως. Διότι ὁ νοῦς εἶναι ὀφθαλμὸς καὶ τὸ πιὸ καθαρὸ στοιχεῖο τῆς ψυχῆς. Συνδέεται λοιπὸν μὲ τὰ ἄψυχα σώματα κατὰ τὸ ὅτι ἀποτελεῖ συγκερασμὸ καὶ συνένωση τῶν τεσσάρων στοιχείων, μὲ τὰ φυτὰ πάλι καὶ ὡς πρὸς τὰ ἴδια στοιχεῖα καὶ ὡς πρὸς τὴν αὐξητικὴ καὶ θρεπτικὴ δύναμη, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ σπερματικὴ δύναμη, ἐνῶ μὲ τὰ ἄλογα ζῶα συνδέεται καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ ζωτικότητα καὶ τὴν ἄλογη ὄρεξη, δηλαδὴ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, μὲ τὴν ἰκανότητα νά φαντάζεται καὶ νά θυμᾶται, νά αἰσθάνεται καὶ νά ἔχει τὴν τάση νά κινεῖται. Τάση γιὰ κίνηση εἶναι ἡ κίνηση ὄλου τοῦ σώματος καὶ ἡ φωνητικὴ καὶ ἀναπνευστικὴ ἰκανότητα. Συνδέεται, τέλος, μὲ τὶς ἀσώματες καὶ

τομὴ τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ δηλαδὴ περιλαμβάνει στὸν ἑαυτὸ του ὄλο τὸν κόσμου, λόγῳ τῆς διπλῆς φύσεώς του, ἀπὸ πνεῦμα καὶ ὕλη.

- δυνάμεσι διὰ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς λογικῆς τοῦ νοῦ ὀρέξεως,
 15 ἥτις ἐστὶ θέλησις, ἢ πρώτη τοῦ νοῦ κίνησις. Ὁρεγόμενος γὰρ
 λογίζεται, καὶ λογιζόμενος κρίνει. Αὕτη δὲ ἡ δρεξις αὐτεξουσίος
 ἐστίν· αὐτεξουσίως γὰρ ὀρεγόμενος, νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ κρί-
 νει.
- 16 Ἴδια μὲν τοῦ σώματος τομὴ καὶ ρεῦσις καὶ μεταβολὴ ἢ
 κατὰ ποιότητα, ἦτοι ψύξιν, θέρμανσιν, ὑγρότητα καὶ ξηρότητα,
 καὶ ἢ τῶν μελῶν διοργάνωσις. Ἴδια δὲ ψυχῆς λογικῆς, μόνης
 αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ζωή, νόησις καὶ λογικὴ δρεξις, ἥτις κυρίως
 5 ἐστὶ θέλησις. Καὶ πρὸ τούτων ἰδικώτατον ψυχῆς, χωρίζον αὐ-
 τὴν ἐκ τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας, τὸ ἐν σώματι πολιτεύεσθαι,
 καὶ τούτῳ μεταδιδόναι ζωῆς καὶ κινήσεως, καὶ τὸ αὐτεξουσίως
 κατ' οἰκείαν δρεξιν, ἦτοι θέλησιν, ἀγειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ἄλο-
 γον δρεξιν, ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν καὶ τὴν καθ' ὀρμὴν κίνησιν,
 10 καὶ φυσικῶς ἀρχειν, ὡς ἰδίου καὶ φυσικοῦ δούλου, τοῦ οἰκείου
 σώματος. Διὸ καὶ πλεον τῶν ἀγγέλων κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος.
 Ὁ γὰρ ἄγγελος οὐκ ἔχει φυσικὸν δούλον, οὐδὲ φυσικῶς ἐστὶ δε-
 σπότης.
- 17 Κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι μετα-
 δίδωσι, τὸ ζωτικόν, τὸ φανταστικόν, τουτέστι, τὸ τῶν αἰσθη-
 τῶν ἀντιληπτικὸν ἢ διαγνωστικόν, αὐτὸ τὸ αἰσθητικόν, ἡγουν
 αἱ πέντε αἰσθήσεις, δρασις, ἀκοή, δσφρησις, γεῦσις, ἀφή. Ἐτι
 5 καὶ τὸ μνημονευτικὸν καὶ ἢ καθ' ὀρμὴν κίνησις, τὸ τε θρεπτι-
 κὸν καὶ ἀξητικὸν καὶ ἢ ἄλογος δρεξις, θυμός, λέγω, καὶ ἐπιθυ-
 μία, πεινὰ τε καὶ δίψα καὶ κόπος καὶ πτύελος, ἡδονή, καὶ ἀη-
 δία, φόβος, δειλία καὶ ἀγωνία, ἀδημονία, ταραχὴ, ἰδρῶς καὶ

νοερὲς δυνάμεις μέσω τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς λογικῆς τάσεως τοῦ νοῦ, ποὺ εἶναι ἡ θέληση, ἡ πρώτη κίνηση τοῦ νοῦ. Διότι ὁ νοῦς ἐπιθυμώντας κάτι σκέπτεται, καὶ σκεπτόμενος κρίνει, καὶ αὐτὴ ἡ θέληση εἶναι αὐτεξούσια· διότι, ἐπιθυμώντας αὐτεξούσια, σκέπτεται καὶ συλλογίζεται καὶ κρίνει.

Ἰδιώματα τοῦ σώματος εἶναι ἡ τομὴ καὶ ἡ ροὴ καὶ ἡ ποιοτικὴ μεταβολή, ἤτοι ἡ ψύξη, ἡ θέρμανση, ἡ ὑγρότητα καὶ ἡ ξηρότητα, καθὼς καὶ ἡ διοργάνωση τῶν μελῶν του. Ἰδιώματα πάλι τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἀποκλειστικὰ αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ σκέψη, καὶ ἡ λογικὴ διάθεση, ἡ ὁποία κυρίως εἶναι θέληση. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ἰδίωμα τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖο τὴν κάνει νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν οὐσία τῶν ἀγγέλων, εἶναι τὸ ὅτι ζεῖ μέσα σὲ σῶμα, στὸ ὁποῖο μεταδίδει ζωὴ καὶ κίνηση, καὶ τὸ ὅτι ἐλεύθερα, κατὰ τὴ δικὴ τῆς διάθεση, δηλαδὴ θέληση, κατευθύνει τὸ σῶμα καὶ τὴν ἄλογη διάθεση, ἐπιθυμία καὶ θυμὸ, τὴν κλίση καὶ τὴν ἐνστικτώδη κίνηση, καὶ τὸ ὅτι ἐξουσιάζει κατὰ τρόπο φυσικὸ τὸ σῶμα τῆς, σὰν νὰ εἶναι ἰδιαιτέρος καὶ φυσικὸς δοῦλος τῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους τὸ «κατ' εἰκόνα». Διότι ὁ ἄγγελος δὲν ἔχει φυσικὸ δοῦλο, οὔτε εἶναι κύριος ἀπὸ τῆ φύση του.

Κοινὰ ἰδιώματα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ μεταδίδει στὸ σῶμα, εἶναι ἡ ζωτικότητα καὶ ἡ φαντασία, ἤτοι ἡ ἰκανότητα νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ ἀναγνωρίζει τὰ αἰσθητὰ, τὸ αἰσθητικὸ αὐτὸ ἰδίωμα, δηλαδὴ οἱ πέντε αἰσθήσεις, ἡ ὄραση, ἡ ἀκοή, ἡ ὄσφρηση, ἡ γεύση καὶ ἡ ἀφή. Ἀκόμα εἶναι καὶ ἡ ἀπομνημονευτικὴ ἰκανότητα καὶ ἡ ἐνστικτώδης κίνηση, δηλαδὴ ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ δύναμη καὶ ἡ ἄλογη ὄρεξη, ἐννοῶ ἡ τάση καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ἡ κόπωση, τὸ φτύσιμο, ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀηδία, ὁ φόβος, ἡ δειλία καὶ ἡ ἀγωνία, τὸ ἀγχος, ἡ ταραχὴ, ὁ ἰδρώτας καὶ ὁ θάνα-

θάνατος. Θάνατός γάρ ἐστι χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, καὶ
10 πᾶσα ἡ τῆς τροφῆς καὶ αὐξήσεως οἰκονομία.

18 Ταῦτα πάντα ἄλογα πάθη εἰσὶ καὶ ἐνέργειαι· ἐνέργειαι μὲν
καὶ δυνάμεις τῆς φύσεως, διὸ καὶ πάντα τὰ φυσικὰ παρὰ Θεοῦ
δεδωρημένα τῇ φύσει εἰσὶ, πάθη δὲ ὅτι πᾶσα κτίσις κτιστὴ πα-
θητικῶς κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ· μόνη δὲ ἡ θεία φύσις ἐστὶν ἀπα-
5 θῆς, ἀπαθῶς κινουμένη καὶ ἀκινήτως ἐνεργοῦσα. Ἔτι δὲ τινες
μὲν αὐτῶν δοκοῦσι μᾶλλον εἶναι ἐνέργειαι, τινὲς δὲ πάθη· πρε-
πωδέστερον γὰρ εἶπεῖν τὴν ζωὴν μᾶλλον ἐνέργειαν, τὸν δὲ θά-
νατον καὶ τὴν τομὴν καὶ τὴν ρεῦσιν, πάθος. Ἡ μὲν οὖν τομὴ καὶ
ἡ ρεῦσις καὶ ἡ κατὰ ποιότητα μεταβολή, τουτέστι λεύκανσις,
10 μέλανσις, ψύξις, θέρμανσις, νόσος καὶ τὰ τοιαῦτα, πάθη εἰσὶν,
ὁμοίως καὶ ἡ τῶν μελῶν διοργάνωσις, ἥτοι διάπλασις. Ἡ μὲν
γὰρ φύσις ἐνεργεῖ, διοργανοῦσα καὶ διαπλάττουσα, πάσχει δὲ τὸ
σῶμα, διοργανούμενον. Φύσιν δὲ λέγω τὸν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ
Δημιουργοῦ δοθέντα ἐκάστῳ εἶδει νόμον καὶ δύναμιν, καθ' ἣν
15 κινεῖται ἡ ἡρεμεῖ. Κινεῖται μὲν, πρὸς ἧς ἔχει δύναμιν ἐνεργείας,
νοῶν λογιζόμενος, θέλων, αἰσθανόμενος, τόπους ἐκ τόπων
ἀμείβων· τούτων γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.
Ἡρεμεῖ δὲ, μὴ κινούμενος, πρὸς ἧς οὐκ ἔλαβε δύναμιν ἐνε-
ργείας, ἀλλ' ἰστάμενος. Κινήσεις δὲ εἰσὶ γένεσις καὶ φθορὰ καὶ
20 ἀλλοίωσις, αὐξήσις, μείωσις καὶ ἡ τοπικὴ κίνησις. Ἐξάτροπος
δὲ ἐστὶν αὕτη, ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιὰ, ἀριστερά, ἄνω καὶ
κάτω, καὶ πάντα δὲ τὰ λοιπὰ τὰ εἰρημένα κινήσεις εἰσὶν· ἡ δὲ
νόησις καὶ ἡ λιγικὴ ὄρεξις, ὃ τε διαλογισμὸς καὶ ἡ ζήτησις καὶ
σκέψις καὶ βουλή καὶ κρίσις καὶ διάθεσις καὶ προαίρεσις,
25 γνῶμη τε καὶ ἡ πρὸς τὴν χρῆσιν ὀρμή, ἐνέργειαι εἰσὶ. Δοκεῖ δὲ
μᾶλλον ἡ νόησις εἶναι ἐνέργεια, ἡ δὲ ὄρεξις πάθος· πᾶν γὰρ

τος (διότι θάνατος εἶναι ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα), καὶ ὅλη ἡ διαδικασία τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως.

“Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄλογα πάθη καὶ ἐνέργειες. Εἶναι ἐνέργειες καὶ δυνάμεις τῆς φύσεως, γι’ αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ φυσικὰ εἶναι δωρισμένα στὴ φύση ἀπὸ τὸ Θεό, πάθη πάλι ἐπειδὴ ὅλη ἡ κτιστὴ κτίσις κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ παθητικά, καὶ μόνο ἡ θεία φύση εἶναι ἀπαθής, διότι κινεῖται μὲ ἀπάθεια καὶ ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ κινεῖται. Ἀκόμα μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶναι μᾶλλον ἐνέργειες, καὶ ἄλλες ὅτι εἶναι πάθη· διότι εἶναι πιὸ ταιριαστὸ νὰ ποῦμε τὴ ζωὴ μᾶλλον ἐνέργεια, ἐνῶ τὸ θάνατο καὶ τὴν τομὴ καὶ τὴ ροὴ πάθος. Ἡ τομὴ λοιπὸν καὶ ἡ ροὴ καὶ ἡ ποιοτικὴ μεταβολή, δηλαδὴ τὸ ἄσπρισμα, τὸ μαύρισμα, ἡ ψύξη, ἡ θέρμανση, ἡ ἀρρώστια καὶ τὰ παρόμοια εἶναι πάθη. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ διοργάνωση, δηλαδὴ ἡ διάπλαση τῶν μελῶν. Διότι ἡ φύση ἐνεργεῖ διοργανώνοντας καὶ διαπλάθοντας, ἐνῶ τὸ σῶμα, δεχόμενο τὴ διοργάνωση, πάσχει. Λέγοντας ‘φύση’, ἐννοῶ τὸ νόμο πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δόθηκε ἀπὸ τὸ Δημιουργὸ σὲ κάθε εἶδος, καὶ τὴ δύναμη σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία κινεῖται ἢ ἡρεμεῖ. Καὶ κινεῖται βέβαια πρὸς τίς ἐνέργειες πού ἔχει τὴ δύναμη νὰ κάνει, σκεπτόμενος, συλλογιζόμενος, θέλοντας, αἰσθανόμενος, ἀλλάζοντας τὸν ἓνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο, διότι τὴ δύναμη αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν τὴν ἔχει ἀπὸ τὸ Δημιουργό, ἡρεμεῖ πάλι χωρὶς νὰ κινεῖται πρὸς ἐνέργειες γιὰ τίς ὁποῖες δὲν ἔλαβε δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ στέκεται. Κινήσεις εἶναι ἡ γένεση, ἡ φθορά, ἡ μεταβολή, ἡ αὐξηση, ἡ μείωση καὶ ἡ τοπικὴ κίνηση. Ἡ τελευταία αὐτὴ κίνηση γίνεται πρὸς ἕξι κατευθύνσεις· μπροστά, πίσω, δεξιά, ἀριστερά, ἄνω καὶ κάτω. Ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού εἰπώθησαν εἶναι κινήσεις, ἡ νόηση ὁμως καὶ ἡ λογικὴ διάθεση καὶ ὁ συλλογισμὸς καὶ ἡ συζήτηση καὶ ἡ σκέψη καὶ ἡ ἀπόφαση καὶ ἡ κρίση καὶ ἡ διάθεση καὶ ἡ προαίρεση καὶ ἡ γνώμη καὶ ἡ τάση γιὰ χρῆση εἶναι ἐνέργειες. Φαίνεται ὁμως ὅτι ἡ νόηση εἶναι μᾶλλον ἐνέργεια, ἐνῶ ἡ ὄρεξη πάθος· γιατί κάθε

ὀρεγόμενον, πάσχει· λέγομεν δὲ αὐτὴν λογικὴν ὄρεξιν, τὴν ἐνέργειαν, διότι αὐτεξούσιός ἐστιν, ἐξουσιάζουσα τῶν ἀλόγων παθῶν καὶ κρίνουσα καὶ κυβερνῶσα καὶ χαλιναγωγούσα ταῦτα, 30 θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ αἴσθησιν καὶ τὴν καθ' ὄρμην κίνησιν· ταῦτα γὰρ ὑπήκοα καὶ ἐπιπειθῆ τῷ λόγῳ, καὶ ὑποτάσσεσθαι καὶ κινεῖσθαι, ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων.

18 δῖς. Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πάθη συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας· ἀνευ γὰρ τούτων οὐκ ἔστι συστήναι τὴν ζωὴν, ταῦτα δὲ εἰς ὑπηρεσίαν ἐδόθησαν τῷ ἀνθρώπῳ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ· ἢ μὲν ἐπιθυμία πρὸς Θεὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θελήματα, ὁ δὲ θυμὸς κατὰ τοῦ 5 διαβόλου καὶ τῆς ἀμαρτίας καὶ πρὸς τὸ ἀνδρειοῦν τὴν ἐπιθυμίαν. Ἡ μὲν οὖν ἀλογος ὄρεξις πρὸς σύστασιν τῆς ζωώδους οὐσίας δέδοται, ἢ δὲ λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος, ὅπως αὐτεξουσίως χαλιναγωγῆσθαι πᾶσαν φυσικὴν κίνησιν καὶ ὑποταγῆ καὶ ὑποτάξει τῷ νόμῳ τοῦ Κτίσαντος. Συνέζευκται ἢ τοίνυν νόησις καὶ ἢ ὄρεξις 10 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως μὴ ἀκουσίως πάσχωμεν τὰ τῶν ἀλόγων, λογικοὶ ὄντες. Καὶ γὰρ ὁ νοῦς αὐτεξουσίως ὀρεγόμενος καὶ λογικῶς καὶ νοητικῶς ὀρεκτικῶς, νοεῖ καὶ ζητεῖ καὶ σκέπτεται καὶ βουλεύεται καὶ διακρίνει καὶ διατίθεται πρὸς τὸ κριθὲν καὶ προαιρεῖται καὶ ὄρμη πρὸς τὴν πρᾶξιν. Φύσει γὰρ κατάρχει τοῦ ἀλό- 15 γου τὸ λογικόν.

Εἰ οὖν ὡς λογικὸς πάσης ἀλόγου κτίσεως βασιλεὺς ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος, πῶς οὐκ ἔσται τῶν ἐν αὐτῷ ἀλόγων παθῶν αὐτεξούσιος; Ὀρεκτικὸς οὖν καὶ λογικὸς καὶ νοητικὸς ὢν, ὀρεκτικῶς νοεῖ καὶ λογίζεται, καὶ λογικῶς καὶ νοητικῶς, 20 αὐτεξουσίως ὀρέγεται. Τῶν δὲ κοινῶν ψυχῆς καὶ σώματος, τὸ μὲν ζωτικὸν ἐνέργεια μᾶλλον ἐστί, καὶ τὸ φανταστικὸν δὲ καὶ αἰσθητικὸν καὶ μνημονευτικὸν καὶ ἢ καθ' ὄρμην κίνησις, παθη-

τι πού ὀρέγεται, πάσχει· καὶ τὴν ἐνέργεια αὐτὴ τὴν ὀνομάζουμε λογικὴ ὄρεξη, ἐπειδὴ εἶναι ἐλεύθερη, ἐξουσιάζοντας τὰ ἄλογα πάθη, κρίνοντας, κυβερνώντας καὶ χαλιναγωγώντας τα, δηλαδὴ τὴν ψυχικὴ διάθεση, τὴν ἐπιθυμία, τὴν αἴσθησι καὶ τὴν ἐνστικτώδη κίνησι· διότι αὐτὰ τὰ ἄλογα πάθη εἶναι ὑπάκουα καὶ εὐπειθῆ στὸ λόγο· ἀπὸ τῆ φύσι τους πειθαρχοῦν στὸ λόγο καὶ ὑποτάσσονται καὶ κινοῦνται ὅπως διατάζει τὸ λογικὸ στοῦς φυσιολογικοῦς ἀνθρώπου.

- 18 δις Εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ πάθη συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας στοιχεῖα, γιὰτὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ζωὴ. Αὐτὰ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Δημιουργὸ γιὰ νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἀνθρώπο· ἡ ἐπιθυμία δόθηκε γιὰ νὰ κινεῖται πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὰ θελήματά του, ἐνῶ ὁ θυμὸς γιὰ νὰ στρέφεται ἐναντίον τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ γιὰ νὰ ἐνισχύει τὴν ἐπιθυμία. Ἡ ἄλογη ὄρεξη δόθηκε γιὰ τὴ συγκρότησι τῆς ζωϊκῆς οὐσίας, ἐνῶ ἡ λογικὴ καὶ ἡ αὐτεξούσια ὄρεξη δόθηκαν γιὰ νὰ χαλιναγωγήσει ὁ ἀνθρώπος ἐλεύθερα κάθε φυσικὴ κίνησι, καὶ νὰ ὑποταγεῖ καὶ νὰ τὴν ὑποτάξει στὸ νόμον τοῦ Κτίστη. Ἐνώθηκε λοιπὸν ἡ νόησι καὶ ἡ ὄρεξι στὸν ἀνθρώπο, ὥστε, ὄντας λογικοί, νὰ μὴ πάσχουμε ἄθελά μας αὐτὰ πού πάσχουν τὰ ἄλογα ζῶα. Διότι ὁ νοῦς, ἐπιθυμώντας ἐλεύθερα καὶ λογικὰ καὶ ἱκανὸς νὰ σκέπτεται μὲ ὄρεξι, σκέπτεται καὶ συζητεῖ καὶ συλλογίζεται καὶ ἀποφασίζει καὶ διακρίνει καὶ ἀποκτᾷ ἀνάλογη διάθεσι πρὸς ἐκεῖνο πού ἀποφασίσθηκε καὶ προτιμᾷ καὶ ὀρμᾷ πρὸς τὴν πράξι. Διότι ἀπὸ τῆ φύσι του τὸ λογικὸ ἐξουσιάζει τοῦ ἀλόγου.

Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἀνθρώπος ὡς λογικὸς δημιουργήθηκε βασιλιάς ὅλης τῆς ἄλογης κτίσεως, πῶς δὲν θὰ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ ἄλογα πάθη πού βρίσκονται μέσα του; Ἐχοντας λοιπὸν διάθεσι καὶ ὄντας λογικὸς καὶ σκεπτόμενος, μὲ διάθεσι ψυχικὴ σκέπτεται καὶ συλλογίζεται, καὶ ἐνεργώντας λογικὰ καὶ μὲ σκέψη, ἐπιθυμεῖ ἐλεύθερα. Ἀπὸ τὰ κοινὰ πάλι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἰδιώματα, τὸ ζωτικὸ εἶναι μᾶλλον ἐνέρ-

τικαί εἰσιν ἐνέργειαι ἢ πάθη ἐνεργητικά· ὁ δὲ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, πεινά τε καὶ δίψα καὶ κόπος, φόβος, δειλία τε καὶ ἀγωνία, ἡδονή, λύπη, πτύελος καὶ ἰδρώς, τό τε θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ θάνατος, πάθη εἰσίν.

19 Ταῦτα πάντα φυσικά εἰσι καὶ ἀδιάβλητα, παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων δεδωρημένα. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ οὕτως εἶναι ἐδωρήσατο, καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς τούτων ἀμέτοχος γέγονε. Τὸ δὲ ἔχειν ταῦτα, τὴν μὲν 5 Δημιουργοῦ σοφίαν καὶ ἀρετὴν παρίστησιν, ἡμῖν δὲ οὔτε ἀρετὴ, οὔτε κακία λογίζεται. Καλὰ μὲν γὰρ εἰσι καὶ ἐπ' ἀγαθῷ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ δεδωρημένα, ὁ δὲ τρόπος τῆς χρήσεως αὐτῶν ἀρετὴν καὶ κακίαν συνίστησιν. Ἄν μὲν γὰρ ὑποταγῇ τὸ θέλημα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ ὁ νοῦς κυβερνήσῃ τὰ 10 ὑπήκοα αὐτοῦ, πάσας φημὶ τὰς ψυχικὰς κινήσεις, κατ' ἐξαίρετον δέ, θυμόν, ἐπιθυμίαν, ταῦτα γὰρ ὑπήκοα τῷ λόγῳ, ἀρετὴν εἰργασάμεθα καὶ δικαιοσύνην ἐπληρώσαμεν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐλάβομεν τὴν τούτων ἐξουσίαν, καὶ ὡς ἐξουσίαν λαβόντες, καὶ νόμον ἐδεξάμεθα καὶ ὑπὸ νόμον γεγόναμεν· τὰ γὰρ ἄλογα μὴ 15 ἔχοντα τὸν ἡγεμόνα νοῦν τὸν αὐτεξούσιον θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, οὐκ ἔλαβον νόμον.

Φύσει τοιγαροῦν τοῦ Δημιουργοῦ δοῦλοι ὑπάρχοντες καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἔχοντες, τὸ ἀρετῆς συστατικὸν (οὐ γὰρ ἀρετὴ, οὐδὲ 20 τερπνόν, τὸ βίᾳ γινόμενον), νόμον ἐλάβομεν, ὅπως ἐπιγνώμεν ὅτι Δεσπότην ἔχομεν, ἵνα μὴ, ἐν σκότηι διαπορευόμενοι, βόθροις περιπέσωμεν· «λύχνος γὰρ τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου», ἔφη ὁ Δαβίδ· ὅπως γνωσθῇ ἡμῶν ὁ πρὸς τὸν Δεσπότην πόθος καὶ ἡ εὐνοια, ὅπως τῷ Θεῷ τοῦ ἀγα-

γεια, ἡ φανταστικὴ ἰκανότητα καὶ ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ ἀπομνημονευτικὴ, καθὼς καὶ ἡ ἐνστικτώδης κίνησις, εἶναι παθητικὲς ἐνέργειαι ἢ πάθη ἐνεργητικά, ἐνῶ ἡ διάθεσις καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ ὁ κόπος, ὁ φόβος, ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία, ἡ ἡδονή, ἡ λύπη, τὰ πτύελα καὶ ὁ ἰδρώτας, ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ δύναμις, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ θάνατος, εἶναι πάθη.

Ἔτσι αὐτὰ εἶναι φυσικά καὶ ἀδιάβλητα καὶ ἔχουν δοθεῖ ὡς δῶρα ἀπὸ τὸ Δημιουργὸ στὴ φύση τῶν ἀνθρώπων. Διότι αὐτὸς δώρησε καὶ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὸ νὰ εἶναι ἔτσι ὅπως εἶναι οἱ ὑπάρξεις, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν συμμετέχει σ' αὐτά. Τὸ νὰ τὰ ἔχουμε αὐτὰ φανερόνουν τὴ σοφία καὶ ἀρετὴ τοῦ Δημιουργοῦ, σὲ μᾶς ὁμως οὔτε ὡς ἀρετὴ οὔτε ὡς κακία λογαριάζονται. Διότι εἶναι βέβαια καλὰ καὶ δοσμένα ἀπὸ τὸν Ἄγαθὸ γιὰ τὸ καλὸ μας, τὴν ἀρετὴ ὁμως καὶ τὴν κακία τὴν συνιστοῦν ὁ τρόπος τῆς χρησιμοποίησεώς των. Διότι, ἐὰν τὸ θέλημα ὑποταγεῖ στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ κυβερνήσει ὁ νοῦς ὅσα εἶναι ὑπάκουα σ' αὐτόν, ἐννοῶ ὅλες τὶς ψυχικὲς κινήσεις, καὶ ἰδίως τὸν θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, διότι αὐτὰ ὑπακούουν στὸ λογικόν, τότε κάναμε ἀρετὴ καὶ ἰκανοποιήσαμε τὴ δικαιοσύνη. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐλάβουμε τὴν ἐξουσία αὐτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐλάβαμε τὴν ἐξουσία, δεχθήκαμε καὶ τὸν νόμο καὶ διατελέσαμε κάτω ἀπὸ τὸ νόμο. Ἐνῶ τὰ ἄλογα ζῶα ποὺ δὲν ἔχουν νοῦ νὰ ἐξουσιάζει ἐλευθερὰ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, δὲν ἔλαβαν νόμο.

Ἦντας λοιπὸν ἀπὸ τὴ φύση μας δοῦλοι τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἔχοντας τὸ αὐτεξούσιο, ἐλάβουμε τὸν νόμο ποὺ εἶναι συστατικὸ τῆς ἀρετῆς (διότι δὲν εἶναι ἀρετὴ, οὔτε εὐχάριστο, ὅ,τι γίνεται μὲ βία), μὲ σκοπὸ νὰ γνωρίσουμε ὅτι ἔχουμε Δεσπότη, ὥστε νὰ μὴ περπατᾶμε στὸ σκοτάδι καὶ πέσουμε σὲ βόθρους· γιὰτὶ «ὁ νόμος σου εἶναι λυχναρί στα πόδια μου καὶ φῶς στα μονοπάτια μου»⁹, εἶπε ὁ Δαβὶδ· ἀκόμα γιὰ νὰ γίνει

9. Ψαλμ. 118,105.

θοῦ κοινωνήσωμεν· «Ἴν' ἧ τοῦ ἐλομένου τὸ ἀγαθόν, οὐχ ἦττον, ἢ
 25 τοῦ παρασχόντος τὰ σπέρματα». Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν τὴν δύναμιν
 τῆς ἀγαθοεργίας ἐδώρησατο· αὐτεξουσίους δὲ ἡμᾶς ἐποίησεν,
 ἵνα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐξ ἡμῶν τὸ ἀγαθὸν γίνοιτο. Παντὶ γὰρ τῷ προ-
 αιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν, ὅπως, τὸ
 κατὰ φύσιν φυλάξαντες, τῶν ὑπὲρ φύσιν τύχωμεν, ἡγουν τῆς
 30 ἀφθαρσίας καὶ τῆς θεώσεως, ἐκ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον ἐνώσεως,
 διὰ τῆς κατὰ δύναμιν τοῦ θελήματος πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως·
 ὅπως μὴ, ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν ἀλόγως χρώμενοι, παρασυμ-
 βληθῶμεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὁμοιωθῶμεν αὐτοῖς. Εἰ
 γὰρ μὴ ὑπετάγη ἡ θέλησις ἡμῶν τῷ θείῳ θελήματι, ἀλλὰ κατ'
 35 οἰκείαν γνώμην καὶ προαίρεσιν χρήσεται ὁ αὐτεξούσιος νοῦς
 θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ, κακίαν εἰργάσατο. Κακία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν
 ἐστίν, εἰ μὴ ἀμαρτία καὶ ἀποτυχία καὶ παρακοῆ τοῦ δεσποτικοῦ
 νόμου.

Ὡστε τὸ αὐτεξούσιον, πρῶτον ἀγαθόν, τῇ λογικῇ φύσει
 40 πρέπον, καὶ τῷ κεχρηῆσθαι τῷ αὐτεξουσίῳ καὶ κατεξουσιάζειν
 καὶ κρατεῖν τῶν ἀλόγων παθῶν, θυμοῦ, λέγω, καὶ ἐπιθυμίας,
 ἀρετῆ, τὸ δὲ προδιδόναι τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἠττάσθαι τοῖς ἀλό-
 γοις πάθεσι καὶ ἀλόγως καὶ κτηνωδῶς βιοῦν, τοῦτο κακία,
 τοῦτο ἀμαρτία. Μὴ οὖν ἀσχημονῶμεν τὰ τῶν ἀλόγων πράσ-
 45 σοντες, ἀλλ' ἐπέχωμεν λόγῳ τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως,. Οὐ γὰρ
 πρέπει τῷ λογικῷ τῶν ἀλόγων πολιτεία, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοῖς
 ἀλόγοις πάθεσι λογικῶς κεχρηῆσθαι καὶ λόγῳ ταῦτα ρυθμίζειν
 καὶ κατ' ἐξουσίαν ἀγειν καὶ ἡνιοχεῖν καὶ ἀγεσθαι καὶ ὑπέκειν
 τῷ θείῳ νόμῳ, καὶ τούτοις κεχρηῆσθαι, καθὼς ὁ Κύριος διετά-
 50 ζατο.

γνωστός ὁ πόθος μας πρὸς τὸ Δεσπότη καὶ ἡ ἀγάπη μας, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσουμε μὲ τὸ Θεὸ τοῦ ἀγαθοῦ· «γιὰ νὰ μὴ εἶναι τὸ ἀγαθὸ σ' αὐτὸν πού τὸ προτιμᾷ κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἔδωσε τὰ σπέρματα». Γιατὶ αὐτὸς μᾶς δώρησε τὴ δύναμη τῆς ἀγαθοεργίας, καὶ μᾶς ἔκανε αὐτεξούσιους, γιὰ νὰ γίνεται τὸ ἀγαθὸ ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ ἐμᾶς. Διότι τὸν καθένα πού προτιμᾷ τὸ ἀγαθὸ, ὁ Θεὸς τὸν βοηθεῖ στὸ ἀγαθὸ¹⁰, ὥστε, ἀφοῦ διαφυλάξουμε τὸ κατὰ φύσιν, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ὑπερφυσικὰ ἀγαθὰ, δηλαδὴ τὴν ἀφθαρσία καὶ τὴ θέωση, ἀπὸ τὴν ἔνωση μὲ τὸ θεῖο, μὲ τὴν ταῦτιση κατὰ τὸ δυνατὸ τοῦ θελήματός μας πρὸς αὐτόν, ὥστε νὰ μὴ ἐξισωθοῦμε μὲ τὰ ἀνόητα κτήνη καὶ ὁμοιωθοῦμε μὲ αὐτὰ¹¹, κάνοντας ἄλογη χρῆση τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Διότι, ἂν δὲ ὑποταγεῖ ἡ θέλησή μας στὸ θεῖο θέλημα καὶ χρησιμοποιήσῃ σύμφωνα μὲ τὴ δική του κρίση καὶ προτίμηση ὁ αὐτεξούσιος νοῦς τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία, διέπραξε ἁμαρτία. Διότι ἡ κακία δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ ἁμαρτία καὶ ἀστοχία καὶ παράβαση τοῦ δεσποτικοῦ νόμου.

Ἔστω τὸ αὐτεξούσιο εἶναι πρῶτο ἀγαθὸ πού ταιριάζει στὴ λογικὴ φύσιν καὶ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ αὐτεξούσιο καὶ νὰ ἐξουσιάζουμε καὶ νὰ ὑπερισχύουμε τῶν ἀλόγων παθῶν, ἐννοῶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, εἶναι ἀρετὴ, ἐνῶ τὸ νὰ προδίνουμε τὸ αὐτεξούσιο καὶ νὰ νικιόμαστε ἀπὸ τὰ ἄλογα πάθη καὶ νὰ ζοῦμε ἄλογα καὶ σὰν κτήνη, αὐτὸ εἶναι κακία, αὐτὸ εἶναι ἁμαρτία. Ἄς μὴ ἀσχημονοῦμε λοιπὸν κάνοντας αὐτὰ πού κάνουν τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ νὰ συγκρατοῦμε μὲ τὸ λογικὸ τὶς φυσικὲς ὀρμές. Διότι δὲν ταιριάζει στὸ λογικὸ ἢ ζωὴ τῶν ἀλόγων, ἀντίθετα μάλιστα πρέπει καὶ τὰ ἄλογα πάθη νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε λογικὰ καὶ μὲ τὸ λογικὸ νὰ τὰ ρυθμίζουμε καὶ νὰ τὰ ὀδηγοῦμε μὲ ἐξουσία καὶ νὰ τὰ χαλιναγωγοῦμε καὶ νὰ τὰ ὀδηγοῦμε στὸ νὰ ὑπακούουν στὸ θεῖο νόμο, καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτὰ ὅπως διέταξε ὁ Κύριος.

10. Ρωμ. 8,28

11. Ψαλμ. 48,12.

20 Ειδέναι τοίνυν χρεών, ὡς ἡ τῶν ὀνομάτων σύγχυσις ποιεῖ τοῖς αἰρετικοῖς τὴν πλάνην. Καθὼς οὖν τοῖς Μονοφυσίταις, τοῖς Ἀκεφάλοις, φημί, τὸ ταυτὸν λέγειν φύσιν καὶ ὑπόστασιν, αἴτιον γέγονε λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ μίαν φύσιν, ἵνα μὴ εἰς δύο ὑποστάσεις τὸν Χριστὸν διέλωσιν. Ἔτι δὲ καὶ τοῖς Νεστορίου ὁμόφροσι, τοῦ λέγειν δύο ὑποστάσεις, ἵνα μὴ τὰς δύο Χριστοῦ φύσεις εἰς μίαν συγχέωσιν. Οὕτω καὶ τοῖς Μονοθελήταις, τὸ μὴ εἰδέναι τὴν διαφορὰν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑποστατικοῦ θελήματος, τουτέστι, τοῦ γνωμικοῦ, αἴτιον γέγονε τοῦ ἐν λέγειν ἐπὶ 10 Χριστοῦ θέλημα. Ἴνα οὖν τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας διαφύγωμεν πλάνην, οὕτω τὸν περὶ τοῦ θελήματος ἀναπτύζωμεν λόγον.

21 Τὸ θέλημα ὁμώνυμόν ἐστι· ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν θέλησιν, τουτέστι τὴν θελητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ αὐτὸ τὸ θελητόν, τὸ τῇ θελήσει ὑποκείμενον, τουτέστιν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ τις θέλει. Ἄλλο δὲ ἐστὶ θέλησις, καὶ ἄλλο τὸ θελητόν, ὥσπερ 5 ἄλλο ὄρασις, καὶ ἄλλο τὸ ὄρατόν. Ὅρασις μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὀρατικὴ δύναμις καθ' ἣν ὀρώμεν, ἢ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἐνεργοῦσα. Ὅρατόν δέ, αὐτὸ τὸ ὀρώμενον πρᾶγμα, ἢ λίθος ἢ ξύλον ἢ τι τοιοῦτον. Οὕτω γοῦν καὶ θέλησις ἐστὶν αὐτὴ ἡ θελητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις, καθ' ἣν θέλομεν, θελητόν δὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, 10 ὅπερ τις θέλει. Οἶον, θέλων πλεῦσαι· τὸ πλεῦσαι θελητόν ἐστὶ πάντως δὲ τὸ θελητόν, ἢ ἐνέργειά ἐστι, τουτέστι πρᾶξις, ἢ πάθος. Ἴδωμεν τοίνυν εἰ φυσικὴ ἐστὶν ἡ θέλησις ἢ ὑποστατικὴ.

---

12. Ἀκέφαλοι ὀνομάσθησαν ὅσοι ἀπὸ τοὺς Μονοφυσίτες μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἐνωτικοῦ τοῦ Ζήνωνος (τὸ 482) ἔμειναν ἀμετάπειστοι, ἀποσπάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀλεξανδρείας Πέτρο τὸν Μουγγὸ καὶ ἀποτέλεσαν ξεχωριστὴ

20 Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ σύγχυσις τῶν ὀνομάτων ὀδηγεῖ τοὺς αἰρετικούς στὴν πλάνη. Ὅπως γιὰ παράδειγμα στοὺς Μονοφυσίτες, ἐννοῶ τοὺς Ἀκέφαλους¹², ὁ ἰσχυρισμὸς τοὺς ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον νὰ λέμε ἄψυχο καὶ ὑπόστασις, ἔγινε αἰτία νὰ ὁμολογοῦν στὸ Χριστὸ μία φύσις, γιὰ νὰ μὴ διαιρέσουν τὸ Χριστὸ σὲ δύο ὑποστάσεις. Ἐπίσης καὶ στοὺς ὀμόφρονες τοῦ Νεστορίου, ποὺ λένε δύο ὑποστάσεις, γιὰ νὰ μὴ ἀναμιξοῦν τίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ σὲ μία. Ἔτσι καὶ στοὺς Μονοθελητές, τὸ νὰ μὴ γνωρίζουν τὴ διαφορὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑποστατικοῦ θελήματος, δηλαδὴ τοῦ γνωμικοῦ, ἔγινε αἰτία νὰ ὁμολογοῦν στὸ Χριστὸ ἓνα θέλημα. Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε λοιπὸν τὴν πλάνη ἀπὸ τὴ συνωνυμία, ἄς ἀναπτύξουμε τὸ λόγο γιὰ τὸ θέλημα.

21 Τὸ θέλημα εἶναι συνώνυμο· διότι ἄλλοτε σημαίνει τὴ θέλησις, δηλαδὴ τὴ θελητικὴ δύναμις, καὶ ἄλλοτε τὸ ἴδιον τὸ θελητό, αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ ὑπόκειται στὴ θέλησις, ἤτοι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα ποὺ θέλει κάποιος. Διότι ἄλλο εἶναι θέλησις καὶ ἄλλο θελητό, ὅπως ἄλλο εἶναι ὄρασις καὶ ἄλλο ὄρατό. Ὅρασις δηλαδὴ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ὀρατικὴ δύναμις μετὰ τὴν ὁποία βλέπουμε καὶ ἡ ὁποία ἐπενεργεῖ στὸ μάτι μας, ἐνῶ ὄρατό εἶναι τὸ ἴδιον τὸ πρᾶγμα ποὺ βλέπουμε, ἢ πέτρα ἢ ξύλον ἢ κάτι τέτοιο. Ἔτσι λοιπὸν καὶ θέλησις εἶναι ἡ θελητικὴ ἐκείνη δύναμις τῆς ψυχῆς, μετὰ τὴν ὁποία θέλουμε, ἐνῶ θελητό εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα ποὺ θέλει κάποιος. Ὅπως γιὰ παράδειγμα θέλω νὰ πλεύσω· τὸ νὰ πλεύσω εἶναι θελητό. Καὶ ὅπωςδήποτε τὸ θελητό ἢ εἶναι ἐνέργεια, δηλαδὴ πράξις, ἢ πάθος. Ἄς δοῦμε λοιπὸν ἐὰν ἡ θέλησις εἶναι φυσικὴ ἢ ὑποστατικὴ.

ὁμάδα μονοφυσιτῶν χωρὶς ἐπίσκοπο. Τὸ ἴδιον ὄνομα πῆραν στὴ συνέχεια καὶ ὅλοι οἱ Μονοφυσίτες τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ποὺ δὲ συμμορφώθηκαν μετὰ τὴν διατάξει τοῦ Ἐνωτικοῦ καὶ ἀσπάζθησαν τίς πεποιθήσεις τῶν πρώτων Ἀκέφαλων τῆς Ἀλεξανδρείας.

22 Ἄρα πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν τὴν θελητικὴν, ἢ οὐ;
 Δῆλον ὡς πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸ δύνασθαι θέλειν, καὶ πᾶς ἄν-
 θρωπος ἔχει τὸ θέλειν. Τίς γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ὃς οὐκ ἠθέ-
 λησεν οὐδέν; Οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος ὡσαύτως θέλει, ἀλλ' ὁ μὲν
 5 καλῶς, ὁ δὲ κακῶς· ἕκαστος κατ' οἰκείαν γνώμην. Ὡστε ἡ μὲν
 θέλησις, τουτέστιν ἡ θελητικὴ δύναμις, καὶ αὐτὸ τὸ ἀπλῶς θέ-
 λειν, φυσικόν, τὸ δὲ θελητόν, τουτέστι τὸ τοιῶσδε θέλειν,
 γνωμικόν καὶ ὑποστατικόν.

23 Καὶ πάλιν· Τῶν ὁμωνύμων, ὡς εἶπομεν, ὃν τὸ θέλημα,
 ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν θέλησιν, ποτὲ δὲ τὸ θελητόν. Δεῖ γὰρ εἶ-
 δέναι, ὅτι ἄλλο ἐστὶ θέλησις, καὶ ἄλλο τὸ θέλειν, καὶ ἄλλο τὸ τί
 καὶ πῶς θέλειν, καὶ ἄλλο τὸ θελητόν, καὶ ἄλλο τὸ θελητικόν,
 5 καὶ ἄλλο ὁ θέλων. Ὡσπερ ἄλλο ὄρασις, καὶ ἄλλο τὸ ὄρᾶν, καὶ
 ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς ὄρᾶν, καὶ ἄλλο τὸ ὄρατόν, καὶ ἄλλο τὸ ὄρα-
 τικόν, καὶ ἕτερον ὁ ὄρῶν. Ὅρασις μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὄρατι-
 κὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἢ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἐνεργοῦσα, καθ' ἣν
 ὀρῶμεν, ὄρᾶν δὲ ἐστὶ τὸ κεχρηῆσθαι τῇ ὀρατικῇ δυνάμει καὶ
 10 ἐνεργεῖν καὶ βλέπειν· οὐδεὶς γὰρ ὄρᾶ, μὴ ἔχων ὄρασιν, τουτέστι
 δύναμιν τοῦ ὄρᾶν. Τί δὲ ὄρᾶν ἐστὶν; Οὐρανὸν ὄρᾶν ἢ γῆν ἢ ἕτε-
 ρόν τι. Τὸ πῶς ὄρᾶν, ἐστὶ καλῶς ἢ κακῶς. Ὅρατόν δὲ ἐστὶ τὸ
 ὑποκείμενον τῇ ὀράσει, τουτέστι τὸ ὀρώμενον σῶμα ἢ χρῶμα ἢ
 σχῆμα, ὀρατικόν δὲ ἐστὶ τὸ ἔχον ἐκ φύσεως τὴν ὀρατικὴν δύνα-
 15 μιν τοῦ ὄρᾶν, κἂν κοιμᾶται, κἂν ἐτυφλώθῃ. Ὅρατικόν γὰρ
 ζῶον ὁ ἄνθρωπος. Ὅρῶν δὲ ἐστὶν, ὁ κεχρημένος τῇ ὀράσει,
 τουτέστι τῇ ὀρατικῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργῶν καὶ βλέπων. Οὕτω
 θέλησις μὲν ἐστὶν αὕτη θελητικὴ δύναμις, ἢ τῇ ψυχῇ δεδομένη
 φυσικῶς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ, τουτέστι, τὸ δύνασθαι θέλειν,

Ἄραγε λοιπὸν ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ θελητικὴ δύναμη, ἢ ὄχι; Εἶναι φανερὸ πῶς κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ δύναμη νὰ θέλει καὶ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ θέληση. Διότι ποιὸς ἄνθρωπος ὑπῆρξε, πού δὲ θέλησε τίποτε; Ὅμως δὲν θέλει κάθε ἄνθρωπος κατὰ ὁμοιο τρόπο, ἀλλὰ ἄλλος θέλει καλῶς καὶ ἄλλος κακῶς, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν κρίση του. Ὡστε ἡ θέληση, δηλαδὴ ἡ θελητικὴ δύναμη, καὶ αὐτὸ ἀπλῶς τὸ νὰ θέλει κανεὶς, εἶναι φυσικὸ, ἐνῶ τὸ θελητό, δηλαδὴ τὸ νὰ θέλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γνώμη καὶ τὴν ὑπόστασι.

Καὶ πάλι: Τὸ θέλημα, ὅπως εἶπαμε, εἶναι συνώνυμο, καὶ ἄλλοτε σημαίνει τὴ θέληση καὶ ἄλλοτε τὸ θελητό. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζουμε, ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ θέληση, καὶ ἄλλο τὸ νὰ θέλει κανεὶς, καὶ ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς θέλει, καὶ ἄλλο τὸ θελητό, καὶ ἄλλο τὸ θελητικὸ, καὶ ἄλλο αὐτὸς πού θέλει. Ὅπως ἐπίσης ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ δραση καὶ ἄλλο τὸ νὰ βλέπει κανεὶς, ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς βλέπει, καὶ ἄλλο τὸ ὁρατό, ἄλλο τὸ ὁρατικὸ, καὶ ἄλλο αὐτὸς πού βλέπει. Διότι δραση εἶναι ἡ ὁρατικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἐνεργεῖ μέσα στὸν ὀφθαλμὸ μὲ τὴν ὁποία βλέπουμε· βλέπει κανεὶς σημαίνει ὅτι χρησιμοποιεῖ τὴν ὁρατικὴ δύναμη, καὶ μὲ αὐτὴν ἐνεργεῖ καὶ βλέπει· γιατί κανεὶς δὲν βλέπει, ἀν δὲν ἔχει δραση, δηλαδὴ τὴ δύναμη νὰ βλέπει. Τί σημαίνει ὁμως 'ὄρᾶ κανεὶς'; Σημαίνει βλέπει τὸν οὐρανὸ ἢ τὴ γῆ ἢ κάτι ἄλλο. Τὸ πῶς βλέπει, εἶναι καλῶς ἢ κακῶς. Ὅρατὸ εἶναι αὐτὸ πού ὑποπίπτει στὴν δραση, δηλαδὴ τὸ σῶμα πού βλέπεται, ἢ τὸ χρῶμα ἢ τὸ σχῆμα. Ὅρατικὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ἀπὸ τὴ φύση ἔχει τὴν ὁρατικὴ δύναμη νὰ βλέπει, καὶ ὅταν κοιμᾶται καὶ ὅταν ἀκόμα ἔχει τυφλωθεῖ. Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶο ὁρατικὸ. Τέλος βλέπων εἶναι ἐκεῖνος πού κάνει χρῆση τῆς ὁράσεως, δηλαδὴ τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως, καὶ ἐνεργεῖ καὶ βλέπει. Ἔτσι θέληση εἶναι ἡ ἴδια ἡ θελητικὴ δύναμη, ἡ ὁποία ἔχει δοθεῖ στὴν ψυχὴ κατὰ τρόπο φυσικὸ ἀπὸ τὸν Δημιουργό, δηλαδὴ τὸ νὰ

20 θέλειν δέ ἐστι τὸ κεχρηῆσθαι κατ' ἐνέργειαν τῇ θελητικῇ δυνάμει καὶ ὀρέγεσθαι· οὐδεὶς δὲ θέλει, μὴ ἔχων θέλησιν, τουτέστι δύναμιν τοῦ θέλειν. Θελητὸν δέ ἐστι τὸ ὑποκείμενον τῇ θελήσει, ἡγουν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ θέλομεν· οἷον θέλω πλεῦσαι· τὸ πλεῦσαι θελητὸν ἐστι· θέλω σωφρονῆσαι· τὸ σωφρονῆσαι θε-
 25 λητὸν ἐστι. Ἀθέλητον δέ ἐστιν, ὅπερ τις οὐ θέλει. Ὡσπερ τὸ ἄόρατον, ὅπερ τις οὐχ ὀρᾷ.

Τὶ δὲ θέλειν; Ἐστὶ τὸ θέλειν ποῖόν τι, οἷον τὸ θέλειν ἐνω-
 θῆναι Θεῷ, θέλειν φαγεῖν, θέλειν πιεῖν, θέλειν πλεῦσαι, θέλειν
 συναφθῆναι γυναικί. Πῶς δὲ θέλειν; Ἐστὶ καλῶς θελῆσαι,
 30 ἡγουν θελῆσαι καλῶς καὶ κατὰ νόμον Θεοῦ τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ μι-
 γῆναι, ἢ κακῶς καὶ παρὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἄλλοτριᾷ. Θελη-
 τικὸν δέ ἐστι, τὸ ἔχον ἐκ φύσεως τὴν θελητικὴν δύναμιν, οἷον, ὁ
 ἄνθρωπος, ὁ ἄγγελος, ὁ Θεός. Ἐκαστος γὰρ αὐτῶν ἐκ φύσεως
 ἔχει τὴν θελητικὴν δύναμιν. Καὶ γὰρ ἐκάστη τῶν τῆς θεότητος
 ὑποστάσεων θέλει, καὶ ἐκάστη ὑπόστασις ἀγγέλων θέλει, καὶ
 35 ἐκάστη ὑπόστασις ἀνθρώπων θέλει. Ὅπερ δὲ ἐκάστη ὑπόστα-
 σις ἔχει, φυσικὸν ἐστὶ· φυσικὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν πάσαις ταῖς ὁμο-
 ειδέσι καὶ ὁμοουσίοις ὑποστάσεσι θεωρούμενον. Θέλων δέ
 ἐστὶν ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει, ἡγουν τῇ θελητικῇ δυνάμει, καὶ
 ὀρεγόμενος· τουτέστιν ὑπόστασις.

24 Τὸ γοῦν θέλημα, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν θέλησιν, τουτέστι
 τὴν θελητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ τὸ θελητὸν, τουτέστιν αὐτὸ τὸ
 πρᾶγμα, ὅπερ θέλομεν. Ἡ μὲν οὖν θέλησις φυσικὴ, καὶ τὸ
 ἀπλῶς θέλειν φυσικόν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν
 5 τοῦ θέλειν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος θέλει, τουτέστι κέχρηται τῇ θε-
 λήσει· θελητικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος· τὸ δὲ θελητὸν, οὐ φυ-
 σικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ γνωμικὸν καὶ ὑποστατικόν. Ἄλλ' οὐ πᾶς

μπορεῖ νὰ θέλει κάποιος· τὸ νὰ θέλει ὁμως κάποιος σημαίνει ὅτι ἐνεργοποιεῖ τὴ θελητικὴ δύναμη καὶ ὀρέγεται, καὶ κανένας δὲν θέλει, ἐὰν δὲν ἔχει θέληση, δηλαδὴ τὴ δύναμη νὰ θέλει. Θελητὸ εἶναι αὐτὸ πού ὑπόκειται στὴ θέληση, δηλαδὴ τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα πού θέλουμε· ὅπως γιὰ παράδειγμα θέλω νὰ πλεύσω· τὸ νὰ πλεύσω εἶναι θελητὸ. Θέλω νὰ σωφρονήσω· τὸ νὰ σωφρονήσω εἶναι θελητὸ. Ἀθέλητο εἶναι ἐκεῖνο πού δὲν θέλει κανεὶς, ὅπως τὸ ἄορατο εἶναι, ἐκεῖνο πού κανεὶς δὲ βλέπει.

Τί σημαίνει ὁμως θέλει κανεὶς; Σημαίνει ὅτι θέλει κάτι, ὅπως θέλει νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό, θέλει νὰ φάει, θέλει νὰ πιεῖ, θέλει νὰ πλεύσει, θέλει νὰ ἐνωθεῖ μὲ γυναῖκα. Πῶς ὁμως θέλει; Εἶναι δυνατὸ νὰ θελήσει καλῶς· δηλαδὴ νὰ θελήσει καλῶς καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ γυναῖκα του, ἢ κακῶς, καὶ παρὰ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ ξένη γυναῖκα. Θελητικὸ πάλι εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του τὴ θελητικὴ δύναμη, ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἄγγελος, ὁ Θεός. Διότι καθέννας ἀπ' αὐτοὺς ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του τὴ θελητικὴ δύναμη. Πράγματι καὶ κάθε μιὰ ἀπὸ τίς ὑποστάσεις τῆς θεότητος θέλει, καὶ κάθε ὑπόσταση ἀγγέλων θέλει, καὶ κάθε ὑπόσταση ἀνθρώπων θέλει. Αὐτὸ λοιπὸν πού ἔχει κάθε ὑπόσταση εἶναι φυσικὸ· διότι φυσικὸ εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖο παρατηρεῖται σὲ ὅλες τίς ὁμοειδεῖς καὶ ὁμοούσιες ὑποστάσεις. Θέλων, τέλος, εἶναι ἐκεῖνος πού χρησιμοποιοεῖ τὴ θέληση, δηλαδὴ τὴ θελητικὴ δύναμη καὶ ὀρέγεται· δηλαδὴ εἶναι ὑπόσταση.

Τὸ θέλημα πάλι ἄλλοτε σημαίνει τὴ θέληση, δηλαδὴ τὴ θελητικὴ δύναμη, καὶ ἄλλοτε τὸ θελητὸ, δηλαδὴ τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα πού θέλουμε. Ἡ θέληση λοιπὸν εἶναι φυσικὴ, καὶ τὸ ἀπλῶς νὰ θέλουμε εἶναι φυσικὸ. Διότι κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ δύναμη τοῦ νὰ θέλει, καὶ κάθε ἄνθρωπος θέλει, δηλαδὴ κάνει χρῆση τῆς θελήσεως, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶο θελητικὸ· τὸ θελητὸ ὁμως εἶναι ὄχι μόνο φυσικὸ, ἀλλὰ καὶ γνωμικὸ καὶ

ἄνθρωπος ὡσαύτως θέλει, οὐδὲ τὸ αὐτό. Ὡστε τὸ πῶς θέλει, καλῶς ἢ κακῶς, ἢ τὸ τί θέλει, τόδε ἢ ἐκεῖνο, οὐ φυσικόν, ἀλλὰ γνωμικόν καὶ ὑποστατικόν, ἐπὶ τε ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος μία τῶν τριῶν ὑποστάσεων φυσικὴ θέλησις καὶ ἐν φυσικὸν θελητόν, τὸ ἀγαθόν, καὶ οὐχ ἐκάστη ὑπόστασις ἴδιον ἔχει θελητόν, οὐδὲ ἴδιαν κίνησιν, ἀλλὰ μία κίνησις καὶ ἐν θελητόν τῶν τριῶν ὑποστάσεων· διὸ οὐ τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἷς Θεός, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις· εἷς Θεὸς μετὰ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἀλλ' οὐ σύνθετος. Ἐκάστη γὰρ αὐτῶν Θεὸς τέλειος καὶ τελεία ὑπόστασις, σύνθεσις δὲ φύσεως ἐξ ὑποστάσεων οὐ γίνεται. Ξένον δὲ τοῦτο παντελῶς καὶ μόνῳ Θεῷ πρέπον.

Ἐπὶ δὲ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων οὐχ οὕτως. Μία γὰρ ἐστὶν ἡ θέλησις τῶν ἀγγέλων, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα αὐτοῖς φυσικὴ τοῦ θέλειν δύναμις. Ἐκαστος γὰρ ἄγγελος θέλει, καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος θέλει· οὐ μία δὲ κίνησις πάντων τῶν ἀγγέλων, οὔτε μὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκάστη ὑπόστασις ἴδιαν ἔχει κίνησιν καὶ ἴδιον θελητόν· οὐχ ὁμοίως γὰρ θέλουσι πᾶσαι αἱ ὑποστάσεις τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ τὸ αὐτό, οὐδὲ αἱ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἢ μὲν καλῶς, ἢ δὲ κακῶς· καὶ ἢ μὲν τόδε, ἢ δὲ τόδε, καὶ τοῦδε κινουμένου καὶ θέλοντος, οὐ συγκινεῖται καὶ συνθέλει ὁ ἕτερος. Ὡστε ἐπὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἢ μὲν θέλησις φυσικὴ ἐστὶν, ὁμοίως καὶ τὸ θέλειν φυσικόν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος θελητικὸς ἐστὶν καὶ πᾶς ἄνθρωπος θέλει, οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος τοῦ αὐτοῦ πράγματός ἐστι θελητικὸς, οὐδὲ τὸ αὐτὸ θέλει.

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἁγίας Τριάδος αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν ἀλήλαιοις εἰσὶ, καὶ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυνάμεις εἰσὶ.

υποστατικό. Ἄλλὰ ὁ κάθε ἄνθρωπος δὲ θέλει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, οὔτε τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ὡστε τὸ πῶς θέλει, καλῶς ἢ κακῶς, ἢ τὸ τί θέλει, αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, δὲν εἶναι φυσικό, ἀλλὰ γνωμικὸ καὶ υποστατικό, καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους. Στὴν περίπτωση δηλαδὴ τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαίρετης Τριάδας ὑπάρχει μία φυσικὴ θέληση τῶν τριῶν υποστάσεων καὶ ἓνα φυσικὸ θελητό, τὸ ἀγαθόν, καὶ δὲν ἔχει ἢ κάθε μίᾳ ὑπόσταση ἰδιαίτερο θελητό, οὔτε ἰδιαίτερη κίνηση, ἀλλὰ μία εἶναι ἢ κίνηση καὶ ἓνα τὸ θελητό τῶν τριῶν υποστάσεων. Γι' αὐτὸ οἱ τρεῖς ὑποστάσεις δὲν εἶναι τρεῖς θεοί, ἀλλὰ ἓνας Θεός· ἓνας Θεός μαζί με τίς δυνάμεις του, ἀλλὰ ὄχι σύνθετος. Γιατὶ κάθε μία ἀπὸ τίς δυνάμεις αὐτὲς εἶναι τέλειος Θεός καὶ τέλεια ὑπόσταση, καὶ σύνθεση φύσεως ἀπὸ ὑποστάσεις δὲ γίνεται. Εἶναι τελείως παράλογο αὐτὸ καὶ ἀρμόζει μόνο στὸ Θεό.

Στὴν περίπτωση ὁμως τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ γίνεται τὸ ἴδιο. Διότι μία εἶναι ἢ θέληση τῶν ἀγγέλων, ἢ φυσικὴ δηλαδὴ δύναμη τοῦ νὰ θέλουν, ποὺ τοὺς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατὶ κάθε ἄγγελος θέλει, καὶ κάθε ἄνθρωπος θέλει, ὁμως δὲν εἶναι μία ἢ κίνηση ὄλων τῶν ἀγγέλων, οὔτε βέβαια ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἢ κάθε ὑπόσταση ἔχει ἰδιαίτερη κίνηση καὶ ἰδιαίτερο θελητό· γιατί δὲ θέλουν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὄλες οἱ ὑποστάσεις τῶν ἀγγέλων, οὔτε θέλουν τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὅπως οὔτε οἱ ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἢ μία θέλει καλῶς καὶ ἢ ἄλλη κακῶς· καὶ ἢ μία θέλει αὐτό, ἐνῶ ἢ ἄλλη ἐκεῖνο· καὶ ὅταν κινεῖται καὶ θέλει αὐτός, δὲν κινεῖται ταυτόχρονα οὔτε θέλει ταυτόχρονα καὶ ὁ ἄλλος. Ὡστε στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους ἢ θέληση εἶναι φυσικὴ, ὁμοίως φυσικὸ εἶναι καὶ τὸ νὰ θέλουν. Διότι κάθε ἄνθρωπος εἶναι θελητικὸς καὶ κάθε ἄνθρωπος θέλει. Ὅμως κάθε ἄνθρωπος δὲν εἶναι θελητικὸς τοῦ ἰδίου πράγματος, οὔτε θέλει τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

Στὴν ἁγία Τριάδα λοιπὸν οἱ τρεῖς ὑποστάσεις ὑπάρχουν ἢ μία μέσα στὴν ἄλλη, καὶ ὁ Λόγος καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι

τοῦ Πατρὸς· καὶ διὰ τοῦτο μία κίνησις καὶ ὡσαύτως τὸ αὐτὸ
 θελητόν. Οἱ δὲ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἕκαστος ἀποτετημέ-
 νην καὶ διηρημένην ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν, εἰ καὶ μιᾶς εἰσι
 φύσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν δύναμις τοῦ θέλειν καὶ τὸ θέλειν, ἐν
 40 καὶ φυσικόν, τὸ δὲ πῶς καὶ τὸ τί θέλειν, ὑποστατικόν καὶ
 γνωμικόν. Καὶ μία μὲν αὐτῶν ἡ θελητικὴ φύσις, πολλοὶ δὲ οἱ
 θέλοντες, διαφόρως καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο θέλοντες.

25 **Θέλησις** τοίνυν ἐστὶν ὄρεξις ζωτικὴ τε καὶ λογικὴ, εἰ δὲ
 ζωτικὴ, πάντως καὶ αἰσθητικὴ. Τὰ οὖν ἄλογα αἰσθητικῶς ὀρέ-
 γεται, ἀλλ' οὐ λογικῶς, οὐδὲ αὐτεξουσίως. Ὁ δὲ ἄνθρωπος
 ζῶον ὑπάρχων λογικόν, ὡς μὲν ζῶον ζωτικῶς καὶ αἰσθητικῶς
 5 ὀρέγεται, ὡς δὲ λογικὸς λογικῶς καὶ αὐτεξουσίως. **Θέλησις**
 οὖν ἐστὶ φυσικὴ ὄρεξις, λογικὴ τε καὶ ζωτικὴ, μόνων ἡρτημένη
 τῶν φυσικῶν· φυσικὰ δὲ θελήματά εἰσι πρῶτον τὸ ὑποτάσσε-
 σθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. Φύσει γὰρ δοῦλος Θεοῦ καὶ ὑποχεί-
 ριος ὁ ἄνθρωπος· ἔπειτα καὶ τὰ φύσεως ὑποστατικά, οἷον πεῖ-
 10 να, δίψα, ὕπνος καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὑποστατικὴ δὲ καὶ γνωμικὴ
 θέλησις, ὄρεξις καθ' ἡδονὴν καὶ κατ' οἰκείαν γνώμην τῆς κε-
 χρημένης ὑποστάσεως, καὶ οὐ κατὰ νόμον Θεοῦ. Καὶ τρόπος
 χρήσεως τῆς φυσικῆς θελήσεως κατὰ γνώμην τῆς κεχρημένης
 ὑποστάσεως. Τὸ οὖν ἀποτετημένον τῶν ὑποστάσεων, διάφο-
 15 ρον τὴν γνώμην ἐργάζεται.

26 Ἄλλά, φασίν, ὡς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα· λέ-
 γουσι δὲ δύο μόνα εἶναι θελήματα· τὸ ἐν, τὸ θεῖον καὶ ἀγαθόν,
 καὶ τὸ ἕτερον, τὸ πονηρόν, τὸ διαβολικόν. Καὶ πηνίκα μὲν τὸ

δυνάμεις τοῦ Πατέρα, καὶ γι' αὐτὸ ἔχουν μία κίνηση, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ἴδιο θελητό. Οἱ ἄγγελοι ὁμοῦ καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὁ καθένας ἔχει ἀποχωρισμένη καὶ ἰδιαίτερη τὴν ὑπόστασίν του, ἀν καὶ εἶναι μιᾶς φύσεως. Γι' αὐτὸ ἡ δύναμις τοῦ νὰ θέλουν καὶ τὸ νὰ θέλουν, εἶναι ἓνα καὶ φυσικό, ὁμοῦ τὸ πῶς θέλουν καὶ τὸ τί θέλουν, εἶναι ὑποστατικὸ καὶ γνωμικόν. Καὶ βέβαια εἶναι μία ἡ θελητικὴ φύσις τους, ἀλλὰ εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποῦ θέλουν, οἱ ὁποῖοι θέλουν κατὰ διαφορετικὸ τρόπο καὶ θέλουν ἄλλο ὁ ἓνας καὶ ἄλλο ὁ ἄλλος.

Ἡ θέλησις λοιπὸν εἶναι ὄρεξις ζωτικὴ καὶ λογικὴ, καὶ ἐφόσον εἶναι ζωτικὴ, ὅπως δὴποτε εἶναι καὶ αἰσθητικὴ. Τὰ ἄλογα ζῶα λοιπὸν ὀρέγονται μὲ τὶς αἰσθήσεις, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸ λογικόν, οὔτε αὐτεξούσια, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὄντας ζῶο λογικόν, ὡς ζῶο βέβαια ὀρέγεται κατὰ τρόπον ζωτικόν καὶ αἰσθητικόν (μὲ τὶς αἰσθήσεις), ἐνῶ ὡς λογικόν, ὀρέγεται λογικὰ καὶ αὐτεξούσια. Θέλησις λοιπὸν εἶναι ὄρεξις (ἐπιθυμία) φυσικὴ, λογικὴ καὶ ζωτικὴ, ἐξαρτώμενη μόνον ἀπὸ τὰ φυσικὰ θελήματα. Καὶ φυσικὰ θελήματα εἶναι, πρῶτον τὸ νὰ ὑποτάσσεται ὁ ἄνθρωπος στὸ νόμον τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν δούλος καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα (φυσικὰ θελήματα) εἶναι καὶ τὰ ὑποστατικὰ θελήματα τῆς φύσεως, ὅπως ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ ὕπνος καὶ τὰ παρόμοια. Ὑποστατικὴ καὶ γνωμικὴ θέλησις εἶναι ἡ σύμφωνη μὲ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἰδιαίτερην γνώμην ὄρεξις τῆς ὑποστάσεως ποῦ τὴ χρησιμοποιεῖ, καὶ ὄχι ἡ σύμφωνη μὲ τὸ νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ τρόπος χρησιμοποίησεως τῆς φυσικῆς θελήσεως εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν γνώμην τῆς ὑποστάσεως ποῦ τὴ χρησιμοποιεῖ. Διότι τὸ γεγονός ὅτι οἱ ὑποστάσεις εἶναι χωρισμένες, συνεπάγεται διαφορετικὴν γνώμην.

Ἄλλὰ λένε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει φυσικὸν θελημα, καὶ ὅτι τὰ θελήματα εἶναι μόνον δύο, τὸ ἓνα εἶναι τὸ θεῖον καὶ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἄλλο τὸ πονηρὸν καὶ διαβολικόν. Ὅταν λοιπὸν θε-

ἀγαθὸν θελήσει ὁ ἄνθρωπος, τὸ τοῦ Θεοῦ ἔχει θέλημα, ἡνίκα
 5 δὲ τὸ πονηρὸν, τὸ τοῦ διαβόλου. Ἄλλ' ἀγνοοῦσιν, ὡς ἀδύνα-
 τον οἰانوῦν φύσιν χρῆσασθαι πράξει, ἧς τὴν δύναμιν οὐ κατὰ
 φύσιν ἔλαβεν. Οἶον οὐ δύναται τὸ πτηνόν, μὴ κατὰ φύσιν λαβὼν
 τὴν τοῦ πέτασθαι δύναμιν, πτῆναι· ὁμοίως οὐδὲ τὸ χερσαῖον
 βαδίζειν, εἰ μὴ τὴν βαδιστικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν. Οὕτω
 10 δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται νοεῖν, εἰ μὴ τὴν νόησιν κατὰ φύ-
 σιν ἔλαβεν· οὐδὲ λαλεῖν, εἰ μὴ τὴν λαλητικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε
 δύναμιν· ὁμοίως οὐδὲ ὀρᾶν, οὐδὲ θέλειν, εἰ μὴ φυσικὴν τὴν
 ὀρατικὴν καὶ θελητικὴν ἔλαβε δύναμιν. Δεῖ οὖν πρῶτον φύσει
 15 ἔχειν τὴν δύναμιν τοῦ θέλειν, ὅπερ ἐστὶ θέλησις, καὶ οὕτω θέ-
 λειν.

Διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο
 φύσεις, δύο καὶ φυσικαὶ θελήσεις, ἴν' ἧ Θεὸς τέλειος, καὶ ἄν-
 θρωπος τέλειος, μηδὲν λείπων τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων,
 μήτε μὴν τῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ κατὰ τὰς δύο, διχῆ λέγο-
 20 μεν τοῦτον θέλειν, καὶ διαφόρως θέλειν κατὰ τὴν φυσικὴν δια-
 φοράν· θείως καὶ παντοδυνάμως· παντοδύναμον γὰρ τὸ θεῖον
 θέλημα· καὶ οὐ παντοδυνάμως πάλιν, ἀλλ' ἀσθενῶς καὶ παθη-
 τῶς· παθητικὸν γὰρ καὶ ἀσθενὲς τὸ ἀνθρώπινον θέλημα· καὶ
 ἄλλο μὲν τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἄλλο τὸ θεῖον φυσικὸν θελητόν.
 25 Οὐ γὰρ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος θελήματα, καὶ τῆς θεότητός εἰσι
 θελήματα· φύσει γὰρ θελητικὴ καὶ ὀρεκτικὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις
 βρώσεως καὶ πόσεως, ὕπνου καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' οὐχὶ θεό-
 της τούτων ὀρεκτικῆ. Οὐ γὰρ τούτων αὕτη ποτὲ ὀρέγεται, εἰ
 καὶ θέλει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τούτων ὀρέγεσθαι φυσικῶς
 30 καὶ ὡς ὄφειλε καὶ ὅτε.

λήσει ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀγαθόν, ἔχει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅταν ὁμως θελήσει τὸ πονηρὸν, τότε ἔχει τοῦ διαβόλου. Ἄλλα ἀγνοοῦν, ὅτι εἶναι ἀδύνατο σὲ ὁποιαδήποτε φύση νὰ χρησιμοποιοῦσιν στὴν πράξιν δύναμιν τὴν ὁποία δὲν τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση. Ὅπως γιὰ παράδειγμα δὲν μπορεῖ τὸ πτηνὸ νὰ πετᾷ, ἐὰν δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση τὴ δύναμιν νὰ πετᾷ· κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο οὔτε τὸ χερσαῖον ὄν μπορεῖ νὰ βαδίζει, ἐὰν δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση τὴ βαδιστικὴν δύναμιν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ διανοεῖται, ἐὰν δὲν ἔλαβε τὴ νοητικὴν δύναμιν ἀπὸ τὴ φύση· οὔτε νὰ ὁμιλεῖ, ἐὰν δὲν ἔλαβε τὴν ὁμιλητικὴν δύναμιν ἀπὸ τὴ φύση· κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, οὔτε νὰ βλέπει μπορεῖ, οὔτε νὰ θέλει, ἐὰν δὲν ἔχει φυσικὴν τὴ δύναμιν νὰ βλέπει καὶ νὰ θέλει. Πρέπει λοιπὸν πρῶτα νὰ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση τὴ δύναμιν νὰ θέλει, πού εἶναι ἡ θέληση, καὶ ἔτσι νὰ θέλει.

Γι' αὐτὸ καὶ στὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστό, ἐπειδὴ ὑπάρχουν δύο φύσεις, ὑπάρχουν καὶ δύο φυσικὲς θελήσεις, γιὰ νὰ εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ τοῦ λείπουν τὰ ιδιώματα τῆς θεότητος, οὔτε καὶ ἐκεῖνα τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ σύμφωνα μὲ τίς δύο φύσεις πού ἔχει, λέμε ὅτι αὐτὸς θέλει κατὰ δύο τρόπους, καὶ θέλει κατὰ διαφορετικὸν τρόπο, ἀνάλογα πρὸς τὴ φυσικὴ διαφορὰ· θεϊκὰ δηλαδὴ καὶ παντοδύναμα, διότι τὸ θεϊκὸν θέλημα εἶναι παντοδύναμο, καὶ ὄχι παντοδύναμα, ἀλλὰ ἀδύναμα καὶ παθητὰ, διότι τὸ ἀνθρώπινον θέλημα εἶναι παθητικὸν καὶ ἀσθενικόν· καὶ ἄλλο βέβαιον εἶναι τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἄλλο εἶναι τὸ θεῖον φυσικὸν θελητό. Διότι τὰ θελήματα τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι καὶ τῆς θεότητος θελήματα· ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς εἶναι θελητικὴ καὶ ὀρεκτικὴ ἢ ἀνθρώπινη φύσιν τοῦ φαγητοῦ, τοῦ ποιοῦ, τοῦ ὕπνου καὶ τῶν παρομοίων, ἢ θεότητα ὁμως δὲν εἶναι ὀρεκτικὴ αὐτῶν. Διότι αὐτὰ δὲν τὰ ὀρέγεται αὐτὴ ποτέ, ἂν καὶ θὰ ἤθελε νὰ τὰ ὀρέγεται ἢ ἀνθρώπινη φύσιν κατὰ τρόπο φυσικόν, καὶ ὅπως πρέπει καὶ ὅταν πρέπει.

27 Κατὰ μὲν οὖν τὴν φυσικὴν διαφορὰν δύο τὰ θελήματα ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐναντία. Οὐδὲ γὰρ ἐναντίον τῷ θείῳ θελήματι τὸ φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου θέλημα, οὔτε ἡ φυσικὴ θελητικὴ δύναμις, οὔτε τὰ φυσικῶς αὐτῇ ὑποκείμενα, 5 οὔτε ἡ φυσικὴ χρῆσις τῆς θελήσεως. Πάντων γὰρ τῶν φυσικῶν, τὸ θεῖον θέλημα δημιουργόν, τὰ δὲ παρὰ φύσιν μόνα ἐστὶν ἐναντία τῷ θείῳ θελήματι, ὅπερ ἐστὶν ἡ κατ' οἰκείαν γνώμη τῶν ἀμαρτικῶν ἡδονῶν ὀρεξις, τουτέστιν ἡ ἀμαρτία. Ταύτην ὁ Κύριος οὐκ ἀνέλαβεν· «ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέ-

10 θη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Ἐπειδὴ δὲ μία τοῦ Χριστοῦ ἡ ὑπόστασις καὶ εἷς ὁ Χριστός, εἷς ὁ θέλων κατ' ἄμφω τὰ φύσεις· ὡς Θεὸς εὐδοκῶν, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπήκοος γενόμενος. Εὐδοκῶν ὡς Θεὸς σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, τῷ πατρικῷ καὶ θείῳ θελήματι, ὡς ἄνθρωπος δὲ ὑπήκοος γενόμενος τοῦ 15 θείου καὶ πατρικοῦ αὐτοῦ θελήματος, τῷ ἡμετέρῳ θελήματι. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα γέγονεν ὑπήκοος τῷ Πατρὶ. Τὸ γὰρ θεῖον θέλημα οὔτε ὑπήκοον, οὔτε παρήκοον. «Ταῦτα γὰρ τῶν ὑπὸ χεῖρα», ὡς φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τοῦ ἐξ ἡμῶν προσλήμματος. Γέγονε δὲ 20 ὑπήκοος φυσικῶς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα· ὑπακοὴ γὰρ αὐτεξουσίως καὶ ἀβίαστος, ὑποταγὴ θελήματός ἐστιν ἑτέρῳ θελήματι. Ἦθελε τοίνυν καὶ θέλει, ὡς Θεός, τὰ θεῖα, καὶ ἤθελε καὶ θέλει, ὡς ἄνθρωπος, τὰ ἀνθρώπινα· οὐκ ἐναντιότητι γνώμης, ἀλλ' ἰδιότητι τῶν φύσεων. Ἦθελε γὰρ καὶ θέλει τὰ 25 ἀνθρώπινα, ὡς ἠυδόκει ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις, καὶ ὅτε, καὶ ὅπερ, αὐτεξουσίως ὑποτασσομένης τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴ φυσικὴ διαφορὰ εἶναι δύο τὰ θελήματα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄχι ὁμῶς ἀντίθετα. Οὔτε βέβαια τὸ φυσικὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, οὔτε καὶ ἡ φυσικὴ θελητικὴ δύναμη, οὔτε ὅσα ὑπόκεινται σ' αὐτὴν κατὰ φύσιν, οὔτε ἡ φυσικὴ χρῆσις τῆς θελήσεως. Διότι ὅλα τὰ φυσικὰ τὰ δημιουργήσε τὸ θεῖο θέλημα, ἐνῶ τὰ παρὰ φύσιν, αὐτὰ μόνο εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῶν ἁμαρτωλῶν ἡδονῶν κατὰ τὴν προσωπικὴ γνώμη τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἡ ἁμαρτία. Αὐτὴν ὁ Κύριος δὲν τὴν προσέλαβε· «διότι δὲν ἔκανε ἁμαρτία, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»¹³. Ἐπειδὴ ὁμῶς εἶναι μία ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἕνας ὁ Χριστός, ἕνας εἶναι καὶ αὐτὸς ποῦ θέλει καὶ στίς δύο φύσεις· δίνοντας τὴ συγκατάθεσή του ὡς Θεὸς καὶ ὑπακούοντας ὡς ἄνθρωπος. Συγκατατιθέμενος ὡς Θεός, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, στὸ πατρικὸ καὶ θεῖο θέλημα, ἐνῶ ὡς ἄνθρωπος ὑπακούοντας στὸ θεῖο καὶ πατρικὸ τοῦ θέλημα μὲ τὸ δικό μας θέλημα. Διότι δὲν ἔγινε ὑπήκοος στὸν Πατέρα μὲ τὸ θεϊκό του θέλημα. Γιατὶ τὸ θεῖο θέλημα οὔτε ὑπακούει οὔτε παρακούει· «διότι αὐτὰ ταιριάζουν στοὺς εὐρισκόμενους κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἄλλου», ὅπως λέει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, καὶ στὴ μορφὴ τοῦ δούλου¹⁴, τοῦ δικοῦ μας προσλήμματος. Καὶ ἔγινε ὑπήκοος κατὰ τρόπο φυσικό, ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινο θέλημά του· διότι ὑπακοὴ ἐλεύθερη καὶ ἀβίαστη, εἶναι ἡ ὑποταγὴ τοῦ θελήματος σὲ θέλημα ἄλλο. Ἦθελε λοιπὸν καὶ θέλει, ὡς Θεός, τὰ θεῖα, καὶ ἤθελε καὶ θέλει, ὡς ἄνθρωπος, τὰ ἀνθρώπινα· ὄχι ἀπὸ ἀντίθετη γνώμη, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἰδιαιτερότητας τῶν φύσεων. Διότι ἤθελε καὶ θέλει τὰ ἀνθρώπινα, ὅπως συγκατένευε ἡ θεῖα θέλησή του, καὶ ὅταν καὶ ὅποιο εὐνοοῦσε ἐκείνη, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του ὑποτασσόταν ἐλεύθερα στὴ θεϊκὴ του θέληση.

28 **Θέλησις** μὲν γὰρ καὶ ἐνέργεια Θεοῦ ἐστὶ, κατὰ τὸν μακάριον Εἰρηναῖον, παντὸς χρόνου καὶ τόπου καὶ αἰῶνος καὶ πάσης φύσεως ποιητικὴ τε καὶ προνοητικὴ αἰτία, θέλησις δὲ ἀνθρωπίνη ἐστὶ φυσικὴ δύναμις τῶν κατὰ φύσιν ὄντων ὀρεκτικὴ, καὶ τῶν 5 οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεκτικὴ. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία τοῦ τε εἶναι καὶ τοῦ ζῆν καὶ κινεῖσθαι κατ' αἴσθησίν τε καὶ νοῦν ὀρέγεται, τῆς οἰκείας ἐφιεμένη φύσεως καὶ πλήρους ὀντότητος. **Θελητικὴ** γὰρ ἑαυτῆς ἐστὶν ἡ φύσις καὶ πάντων τῶν συστατικῶν αὐτῆς, τῶ τε τοῦ εἶναι λόγῳ, καθ' ὃν ἐστὶ τε καὶ γέγονεν 10 ὀρεκτικῶς ἐπηρτημένη. Διόπερ ἕτεροι τοῦτο τὸ φυσικὸν ὀρίζομενοι θέλημα, φασί· **Θέλημά** ἐστὶ φυσικόν, ὄρεξις λογικὴ τε καὶ ζωτικὴ, μόνων ἡρτημένη τῶν φυσικῶν. **Θέλησις** τοίνυν ἐστὶ, κατὰ τὸν μακάριον Κλήμεντα, δύναμις τοῦ κυρίως ὄντος ὀρεκτικὴ. Καὶ πάλιν· ὄρεξις ἐστὶ τῇ τοῦ λογικοῦ φύσει κατάλληλος. 15 Καὶ πάλιν· αὐτοκράτορος νοῦ κίνησις αὐτεξούσιος. Ἐν ἀρχῇ γὰρ πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον, καθὼς φησὶν ὁ ἱερός Ἀθανάσιος. Καὶ φύσις μὲν ἀναμάρτητος πᾶσα ἢ κτίσις, λογικὴ τε καὶ ἄλογος, αἰσθητικὴ καὶ ἀναίσθητος καὶ ἄζωος, ἀλλ' οὐ πᾶσα 20 ἢ κτίσις θέλησις αὐτεξούσιος· καὶ ἡ θεία φύσις ἀναμάρτητος καὶ αὐτεξούσιος θέλησις, ἀλλ' οὐ τρεπτὴ, ἀλλ' ἄτρεπτος. Ἡ μὲν οὖν θεία φύσις θελητικὴ καὶ αὐτεξούσιος καὶ ἀναμάρτητος καὶ ἄτρεπτος, πᾶσα δὲ ἢ κτίσις ἀναμάρτητος παρὰ Θεοῦ ἐγένετο· «πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησε, καλὰ λίαν», ἀλλὰ τρεπτὴ. Ὡν γὰρ ἡ 25 γένεσις ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, τρεπτὰ κατὰ φύσιν ἐστί· τροπὴ δὲ ἐστὶν, ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴ.

Εἰ οὖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποίῳ θελή-

Ἡ θέληση δηλαδή καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριο Εἰρηναῖο, ἡ δημιουργικὴ καὶ προνοητικὴ αἰτία ὄλου τοῦ χρόνου καὶ τόπου καὶ ὄλων τῶν αἰώνων καὶ κάθε φύσεως, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη θέληση εἶναι φυσικὴ δύναμη ἡ ὁποία ἐπιθυμεῖ τὰ φυσικὰ ὄντα καὶ συγκρατεῖ ὅσα ἀνήκουν οὐσιαστικὰ στὴ φύση. Ἡ οὐσία δηλαδή ἐπιθυμεῖ κατ' αἴσθησιν καὶ νοητικὰ τὴν ὑπαρξιν, τὴ ζωὴ καὶ τὴν κίνηση, ἐπειδὴ ποθεῖ τὴ φύση τῆς καὶ τὴν πλήρη ὄντοτητα. Διότι ἡ φύση εἶναι θελητικὴ τοῦ ἑαυτοῦ τῆς καὶ ὄλων τῶν συστατικῶν τῆς, κατὰ τὸ λόγο τῆς ὑπάρξεως, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει καὶ ἔγινε, ἐξαρτώμενη κατὰ τρόπο ἐπιθυμητικό. Γι' αὐτὸ ἄλλοι ὀρίζοντας τὸ φυσικὸ αὐτὸ θέλημα λένε: Θέλημα φυσικὸ εἶναι ὄρεξι λογικὴ καὶ ζωτικὴ, ἐξαρτώμενη μόνο ἀπὸ τὰ φυσικά. Θέληση λοιπὸν εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριο Κλήμεντα, δύναμη ὄρεκτικὴ τοῦ κυρίως ὄντος. Καὶ πάλι: Ἡ ὄρεξι εἶναι ἀντίστοιχη πρὸς τὴ φύση τοῦ λογικοῦ. Καὶ πάλι: Εἶναι ἐλεύθερη κίνηση αὐτοκράτορα νοῦ. Διότι ὅταν ἐπλασε στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἔκανε φύση ἀναμάρτητη καὶ θέληση αὐτεξούσια, ὅπως λέει ὁ ἱερός Ἀθανάσιος. Καὶ φύση ἀναμάρτητη ἦταν βέβαια ὄλη ἡ κτίσις, ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἄλογη, καὶ αὐτὴ πού αἰσθανόταν καὶ ἡ ἀναίσθητη καὶ χωρὶς ζωὴ, ἀλλὰ δὲν ἦταν ὄλη ἡ κτίσις θέληση αὐτεξούσια· καὶ ἡ θεία φύση ἦταν ἀναμάρτητη καὶ αὐτεξούσια θέληση· δὲν ἦταν ὁμως μεταβλητὴ, ἀλλ' ἀμετάβλητη. Ἡ θεία φύση λοιπὸν ἦταν θελητικὴ καὶ αὐτεξούσια καὶ ἀναμάρτητη καὶ ἀμετάβλητη, ἀλλὰ καὶ ὄλη ἡ κτίσις ἔγινε ἀναμάρτητη ἀπὸ τὸ Θεό, «διότι ὅσα ἔκανε, ἦταν πολὺ καλὰ»¹⁵, ἀλλὰ ἦταν μεταβλητὴ. Διότι αὐτῶν πού ἡ δημιουργία ἄρχισε μὲ μετατροπὴ, αὐτὰ εἶναι κατὰ φύση μετατρεπτά. Μετατροπὴ εἶναι ἡ παραγωγὴ στὴν ὑπαρξιν ἀπὸ τὸ τίποτε.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν προσέλαβε τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου, μὲ

15. Γεν. 1,31.

ματι τῷ Πατρὶ γέγονεν ὑπήκοος; Εἰ τὸ ἀνθρώπιον οὐκ ἀνέλαβε
 θέλημα, ποῖω θελήματι ὑπὸ νόμον γέγονεν; Εἰ τὸ ἀνθρώπινον
 30 οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποῖω θελήματι ἐπλήρωσε πᾶσαν δικαιο-
 σύνην; Ὅτι μὲν γὰρ πᾶσαν ἀρετὴν μετήλθε καὶ πᾶσαν δικαιο-
 σύνην ἐπλήρωσεν, ἄκουε αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην λέγοντος· «ἄφες
 ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσα δικαιοσύ-
 νην». Ἀρετὴν μὲν γὰρ πᾶσαν καὶ δικαιοσύνην ἐπλήρωσεν, ἀλλ'
 35 οὐκ ἐξ ἔργων, οὐδὲ ἐξ ἀρετῆς προέκοπτεν, ἀλλ' ἐξ ἄκρας ἐνώ-
 σεως ἦν τέλειος· οὐ γὰρ μὴ ὦν, γέγονε Θεός, ἀλλὰ Θεὸς ὦν τέ-
 λειος, γέγονεν ἄνθρωπος τέλειος.

Εἰ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, τὸ πρωτοπαθῆσαν ἐν
 ἡμῖν οὐκ ἰάσατο· «τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον», ὡς ὁ
 40 Θεολόγος ἔφη Γρηγόριος. Τί γὰρ τὸ πταῖσαν, εἰ μὴ τὸ θέλημα;
 Ὅπερ οὖν ἔπαισεν, ὅπερ ἤμαρτεν, αὐτὸ μᾶλλον ἐδεῖτο τῆς θε-
 ραπειᾶς. Εἰ δὲ λέγεις ὅτι τὸ ἀμαρτήσαν οὐκ ἀνέλαβεν, οὐδὲ τὴν
 ἀμαρτήσασαν καὶ νοσήσασαν φύσιν ἀνέλαβεν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ
 ἀνέλαβεν, οὐδὲ τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος ἀνέλαβεν· αὕτη
 45 γὰρ ἡμάρτηκεν.

Εἰ τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, πῶς «πρὶν ἢ
 γινῶναι καλὸν καὶ πονηρόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ
 ἀγαθόν»; Οὐ γὰρ τὸ θεῖον θέλημα ἀπειθεῖ ἢ πείθεται ἢ ἐκλέγε-
 ται· ἀπειθεῖ τοίνυν πονηρίᾳ καὶ ἐκλέγεται τὸ ἀγαθόν, ὑπακούων
 50 αὐτεξουσίως ὡς ἄνθρωπος, τῷ πατρικῷ θελήματι· ἢ γὰρ ἐκλο-
 γῇ αὐτεξουσίου θελήματός ἐστιν. Ἄλλ' οὐ καθ' ἡμᾶς βουλευό-
 μενος καὶ κρίνων καὶ ἄμφω τὰ ἐναντία, ἀρετὴν, φημί, καὶ κα-
 κίαν, λογιζόμενος, καὶ ἐν γνώσει τούτων γενόμενος, ἀλλὰ μόνον

ποιό θέλημα ἔγινε ὑπάκουος στὸν Πατέρα; Ἐὰν δὲν προσέλαβε τὸ ἀνθρώπινο θέλημα, μὲ ποιό θέλημα ὑποτάχθηκε στὸν νόμο; Ἐὰν δὲν προσέλαβε τὸ ἀνθρώπινο θέλημα, μὲ ποιό θέλημα ἐκπλήρωσε κάθε ἐντολὴ τοῦ νόμου; Διότι τὸ ὅτι ἄσκησε κάθε ἀρετὴ καὶ ἐκπλήρωσε κάθε ἐντολὴ τοῦ νόμου, ἄκου τὸν ἴδιο τὸν Ἰωάννη πού λέει· «ἄφησε τώρα· διότι ἔτσι πρέπει νὰ ἐκπληρώσουμε κάθε ἐντολὴ τοῦ νόμου»¹⁶. Τὴν κάθε ἀρετὴ λοιπὸν καὶ κάθε ἐντολὴ τοῦ νόμου τὴν ἐκπλήρωσε, ὅμως δὲν πρόκοβε ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ νόμου οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, ἀλλ' ἦταν τέλειος ἐξαιτίας τῆς τέλειας ἐνώσεως· διότι δὲν ἔγινε Θεός, μὴ ὄντας προηγουμένως, ἀλλά, ὄντας Θεὸς τέλειος, ἔγινε ἄνθρωπος τέλειος.

Ἐὰν δὲν προσέλαβε ἀνθρώπινο θέλημα, αὐτὸ πού ἔπαθε πρῶτο σὲ μᾶς, δὲν τὸ θεράπευσε· «διότι τὸ ἀπρόσληπτο εἶναι ἀθεράπευτο», ὅπως εἶπε ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Ποιό ἦταν δηλαδὴ ἐκεῖνο πού ἔφταιξε, ἂν ὄχι τὸ θέλημα; Ἐκεῖνο λοιπὸν πού ἔφταιξε, ἐκεῖνο πού ἀμάρτησε, αὐτὸ εἶχε περισσότερη ἀνάγκη θεραπείας. Ἐὰν λοιπὸν λὲς ὅτι ἐκεῖνο πού ἀμάρτησε δὲν τὸ προσέλαβε, τότε δὲν προσέλαβε οὔτε τὴ φύση πού ἀμάρτησε καὶ ἀσθένησε. Καὶ ἐὰν δὲν προσέλαβε αὐτό, οὔτε τὴ φύση τῆς ἀνθρωπότητος προσέλαβε, διότι αὐτὴ εἶχε ἀμαρτήσῃ.

Ἐὰν δὲν προσέλαβε τὸ ἀνθρώπινο θέλημα, τότε πῶς «πρὶν ἀκόμα νὰ γνωρίσει τὸ καλὸ καὶ τὸ πονηρὸ, δείχνει ἀπειθαρχία στὴν κακία, γιὰ νὰ ἐκλέξει τὸ ἀγαθόν»; Διότι δὲν ἀπειθεῖ ἢ πείθεται ἢ ἐκλέγεται τὸ θεῖο θέλημα· Δείχνει λοιπὸν ἀπειθεια στὴν κακία καὶ προτιμᾷ τὸ ἀγαθόν, ὑπακούοντας αὐτεξούσια ὡς ἄνθρωπος στὸ πατρικὸ θέλημα. Διότι ἡ ἐκλογή ἀνήκει στὸ αὐτεξούσιο θέλημα. Ἀλλὰ δὲν σκεφτόταν καὶ ἔκρινε ὅπως ἡμεῖς· ἀντίθετα καὶ τὰ δύο (ἐννοῶ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία)· δὲν τὰ συλλογιζόταν καὶ ἔλαβε γνώση αὐτῶν,

16. Ματθ. 3,15.

τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ θεοῦ θελήματος εὐδοκία, καὶ οὕτω
 55 τὸ τοῦ Ἀδάμ ἀπέτισεν ὄφλημα. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, «πρὶν ἢ
 γνῶναι καλὸν καὶ πονηρόν», οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι ὕστερόν ποτε
 ἐδέξατο, οὐ γὰρ ἔγνω ἢ ἐλογίσατο πονηρόν, διὰ τὴν καθ' ὑπό-
 στασιν ἔνωσιν. Οὐκ ἐπαμφοτερίζοντα, οὐδὲ διστάζοντα εἶχε τὸν
 λογισμόν, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ εἷς Χριστός, τοῦτο κάκεινο, τουτέστι
 60 Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐκέχρητο τοῖς ἀνθρωπίνοις αὐτοῦ· τουτέ-
 στι πᾶσι τοῖς φυσικοῖς τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς ὑπακοὴν τοῦ
 πατρικοῦ καὶ θεοῦ αὐτοῦ θελήματος.

Εἰ δὲ τὴν δι' ἀγγέλων βοήθειαν κατεδέξατο (φησὶ γάρ·
 «καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἐνισχύων αὐτόν», ὅς ἐστι νόμος τῆς ἀνθρω-
 65 πίνης φύσεως), τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε; φησὶ γὰρ Δαβίδ, ὅτι
 «τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρου-
 σί σε».

Εἰ τὴν ἐγκατάλειψιν κατεδέξατο, τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε;
 Φησὶ γάρ· «Ἐλωῖ, Ἐλωῖ λαμὰ σαβαχθανί; τουτέστι· Θεέ μου,
 70 Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;». Παρέδωκε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ
 Πατὴρ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον, γενό-
 μενον ἄνθρωπον· οὐκ ἐγκατελείφθη μὲν ἡ σὰρξ αὐτοῦ, οὐδὲ
 ἐχωρίσθη τῆς θεότητος αὐτοῦ, οὐδὲ εἶδε διαφθοράν, οὐδὲ ἡ
 ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη ἐν ᾧδου. Ἀλλ' οὐκ ἐφείσατο ὁ Θεὸς
 75 καὶ Πατὴρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ. Ὑπὲρ ἡμῶν παρέδωκεν αὐτὸν εἰς
 ὕβρεις καὶ ἀτιμίας καὶ πάθη ἀδιάβλητα καὶ ἀναμάρτητα καὶ εἰς
 θάνατον. Διό, τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ ὑπήκοος μέχρι σταυροῦ γενό-
 μενος, καὶ αἰσχύνης καταφρονήσας, δόξῃ καὶ ἀφθαρσίας τιμῇ
 τὴν φύσιν ἡμῶν ἐστεφάνωσεν.

17. Λουκᾶ 22,43.

18. Ψαλμ. 90,11.

19. Ψαλμ. 90,2.

ἀλλὰ προτίμησε μόνο τὸ ἀγαθό, τὸ ὁποῖο ἔχει τὴν εὐνοια τοῦ Θεοῦ θελήματος, καὶ ἔτσι ἐξόφλησε τὸ χρέος τοῦ Ἀδάμ. Λέγοντας ὁμοῦς, «πρὶν γνωρίσει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν», δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἀργότερα κάποτε τὸ δέχθηκε, διότι δὲν γνώρισε οὔτε σκέφθηκε κάτι τὸ πονηρό, ἐξαιτίας τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως. Δὲν ἐκλινε πότε στὸ ἓνα καὶ πότε στὸ ἄλλο, οὔτε ἦταν διστακτικὸς ὁ λογισμὸς του, ἀλλὰ, ὄντας ὁ ἴδιος ὁ ἓνας Χριστός, καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, δηλαδὴ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, χρησιμοποιοῦσε τὰ ἀνθρώπινά του· δηλαδὴ ὅλα τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπακούοντας στὸ πατρικὸ καὶ θεῖο του θέλημα.

Ἐὰν δέχθηκε τὴ βοήθεια ποῦ τοῦ προσφέρθηκε μέσω τῶν ἀγγέλων (διότι λέει, «καὶ ἐμφανίσθηκε ἄγγελος ἐνισχύοντάς τον»¹⁷, πρᾶγμα ποῦ εἶναι νόμος τῆς ἀνθρώπινης φύσεως), ὁμοῦς δὲν προσέλαβε τὸ θέλημα· διότι λέει ὁ Δαβίδ, «στοὺς ἀγγέλους του δίνει ἐντολὴ γιὰ σένα»¹⁸ καὶ «θὰ σὲ πάρουν στὰ χέρια του»¹⁹.

Ἐὰν δέχθηκε τὴν ἐγκατάλειψη, δὲν προσέλαβε τὸ θέλημα; Διότι λέει· «Ἐλωί, Ἐλωί, λαμὰ σαβαχθανί· δηλαδὴ, Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί με ἐγκατέλειψες»²⁰. Διότι ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας παράδωσε τὸν μονογενῆ του Υἱὸ γιὰ μᾶς στὸ θάνατο ἀφοῦ ἐγίνε ἀνθρωπος· δὲν ἐγκαταλείφθηκε βέβαια ἡ σάρκα του, οὔτε ἀποχωρίσθηκε ἀπὸ τὴ θεότητά του, οὔτε ὑπέστη φθορά, οὔτε ἡ ψυχὴ του ἐγκαταλείφθηκε στὸν ἄδη²¹. Ἄλλὰ δὲ λυπήθηκε ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τὸ δικό του τὸν Υἱόν. Τὸν παράδωσε γιὰ χάρη μας σὲ ὕβρεις καὶ ἀτιμίες καὶ πάθη ἀδιάβλητα καὶ ἀναμάρτητα, καὶ σὲ θάνατο. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ὑπάκουσε στὴ θέληση τοῦ Πατέρα του μέχρι ποῦ σταυρώθηκε, καὶ ἀφοῦ περιφρόνησε τὴ ντροπὴ, στεφάνωσε τὴ φύση μας με δόξα καὶ τιμὴ ἀθανασίας²².

20. Μάρκ. 15,34.

21. Ψαλμ. 15,11.

22. Ψαλμ. 8,7.

80 *Εἰ οἱ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες σύνθετον καὶ τὰς δύο ἀπαρνούμενοι, τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν καταδέχονται, πῶς οἱ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες καὶ καταγγέλλοντες, μίαν ἐπ' αὐτοῦ θέλησιν τερατεύεσθε; Ἀλλὰ φησιν· Οὐ φυσικὸν ἐστὶ τὸ θέλημα, ἀλλ' ὑποστατικόν. Ποῖον οὖν θέ-*
 85 *λημα λέγετε; Τὴν θελητικὴν δύναμιν καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν καὶ τὸ φυσικὸν θελητόν, ἢ τὸν τρόπον τῆς τοῦ θέλειν χρήσεως, τουτέστι τὸ πῶς θέλειν, καὶ τὸ κατ' οἰκείαν γνώμην καὶ ἡδονὴν θελητόν; Ἀλλ' εἰ μὲν τὴν θελητικὴν δύναμιν ὑποστατικὴν φατε, καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν, οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεσθε. Πᾶς γὰρ ἀνθρω-*
 90 *πος ἔχει τὴν θελητικὴν δύναμιν καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν, τὰ δὲ ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος θεωρούμενα ὑποστάσει, φυσικὰ καὶ οὐχ ὑποστατικά. Οὐ πᾶς δὲ ἀνθρώπος τὸ αὐτὸ θέλει, οὐδὲ ὡσαύτως. Ὡστε ἢ μὲν θελητικὴ δύναμις καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν φυσικόν, τὸ δὲ τί θέλειν καὶ τὸ πῶς θέλειν, διάφορον καθ' ἐκά-*
 95 *στην ὑπόστασιν, καὶ ὡς συμβεβηκὸς ὑποστατικόν. Καὶ μάρτυς Ἰωάννης ὁ ἅγιος καὶ ὄντως Χρυσόστομος, οὕτωςι λέγων ἐν βιβλίῳ α', λόγῳ ιδ' τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς· «ἢ μὲν γὰρ βούλησις ἔμφυτον παρὰ Θεοῦ, ἢ δὲ τοιαύδε βούλησις, ἡμέτερον καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν».*

100 *Ἔτι, εἰ ὑποστατικὴ καὶ ἡ θελητικὴ δύναμις, καθὰ ἑτεροπόστατός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἔσται καὶ ἑτερόβουλος.*

Ἔτι, τὰ φυσικά, ἀδίδακτα· οὐδεὶς γὰρ διδάσκεται πεινῆν ἢ διψᾶν ἢ κοιμᾶσθαι ἢ ἀναπνεῖν. Οὕτως οὐδὲ θέλειν διδάσκειται τις. Πῶς δὲ θέλειν, ἤτοι καλῶς ἢτοι κακῶς, καὶ τί θέλειν διδά-
 105 *σκεται; Οὐ γὰρ τὸ θέλειν διδάσκει ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, τοῦτο γὰρ φυσικῶς ἡμῖν παρ' αὐτοῦ δέδοται, ἀλλὰ τὸ καλῶς θέλειν, καὶ τί θέλειν. Ὡστε τὸ μὲν θέλειν φυσικόν, τὸ δὲ τί καὶ πῶς θέλειν,*

Ἐὰν αὐτοὶ ποὺ δέχονται μιὰ φύση στὸ Χριστὸ σύνθετη καὶ ἀρνοῦνται τὶς δύο, παραδέχονται τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων, πῶς σεῖς, ποὺ πιστεύετε καὶ κηρύσσετε δύο φύσεις στὸ Χριστό, τερατολογεῖτε ὅτι ὑπάρχει σ' αὐτὸν μιὰ θέληση; Ἄλλὰ λέει· Τὸ θέλημα δὲν εἶναι φυσικό, ἀλλὰ ὑποστατικό. Ποιό λοιπὸν θέλημα λέτε; Τὴ θελητικὴ δύναμη, καὶ τὸ νὰ θέλει ἀπλῶς, καθὼς καὶ τὸ φυσικὸ θελητό, ἢ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ τὸ 'θέλειν', δηλαδὴ τὸ πῶς θέλει, καὶ τὸ θελητὸ ποὺ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ δική του γνώμη καὶ ἡδονή; Ἄλλ', ἐὰν τὴ θελητικὴ δύναμη τὴ λέτε ὑποστατικὴ, τότε καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν δὲν τὸ λέτε σωστά. Διότι κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ θελητικὴ δύναμη, καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν, ἐνῶ ὅσα παρατηροῦνται σὲ ὄλες τὶς ὑποστάσεις ποὺ ἀνήκουν σ' αὐτὸ τὸ εἶδος εἶναι φυσικὰ καὶ ὄχι ὑποστατικά. Ὅμως κάθε ἄνθρωπος δὲν θέλει τὸ ἴδιο πρᾶγμα, οὔτε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὡστε ἡ θελητικὴ δύναμη καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν εἶναι φυσικό, ἐνῶ τὸ τί θέλει καὶ τὸ πῶς τὸ θέλει εἶναι διαφορετικὸ σὲ κάθε ὑπόσταση, καὶ εἶναι πρᾶγμα ὑποστατικό. Καὶ μάρτυρας αὐτοῦ εἶναι ὁ ἅγιος Ἰωάννης καὶ ὄντως Χρυσόστομος, ποὺ λέει τὰ ἐξῆς στὸν δέκατο τέταρτο λόγο τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς· «διότι ἡ θέληση εἶναι ἐμφυτη καὶ δοσμένη ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ ἡ τέτοιου εἶδους θέληση εἶναι δική μας καὶ τῆς δικῆς μας προαιρέσεως».

Ἄκόμα, ἐὰν εἶναι ὑποστατικὴ καὶ ἡ θελητικὴ δύναμη, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι ἑτεροῦπόστατος ἀπὸ τὸν Πατέρα του, θὰ ἔχει καὶ διαφορετικὴ θέληση.

Ἐπίσης, τὰ φυσικὰ ιδιώματα εἶναι ἀδίδακτα· γιατί κανένας δὲ διδάσκεται νὰ πεινᾷ ἢ νὰ διψᾷ ἢ νὰ κοιμᾶται ἢ νὰ ἀναπνέει. Ἔτσι οὔτε νὰ θέλει διδάσκεται κανεὶς. Ὅμως τὸ πῶς νὰ θέλει, δηλαδὴ καλῶς ἢ κακῶς, καὶ τί νὰ θέλει, τὸ διδάσκεται. Διότι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δὲ διδάσκει τὸ νὰ θέλουμε (αὐτὸ μᾶς δόθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον κατὰ τρόπο φυσικό), ἀλλὰ τὸ νὰ θέλουμε καλῶς καὶ τὸ τί νὰ θέλουμε. Ὡστε τὸ νὰ θέλουμε εἶναι φυσικό, ὁμως τὸ τί καὶ πῶς νὰ τὸ θέλουμε εἶναι ὑποστατικό

ὑποστατικὸν καὶ διάφορον, πλὴν τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἐκεῖ γὰρ
 ὡσαύτως καὶ τὰ αὐτὰ θέλουσιν οἱ ἅγιοι τῆς θεότητος τρεῖς ὑπο-
 110 στάσεις, κατὰ τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. Ὁ γὰρ εἷς τῆς ἁγίας
 Τριάδος, ὁ σεσαρκωμένος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός,
 ὡσπερ φύσιν ἀνθρώπου ἔσχε παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον κατὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος, καὶ διακέκριται τοῦ Πα-
 τρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, οὕτω καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος
 115 φυσικοῖς ιδιώμασι διακέκριται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος,
 δύο φύσεις ἔχων καὶ δύο φυσικὰς ιδιότητας.

Ἔτι, οὐσιῶδές ἐστι καὶ φυσικόν, ὃ παρὸν σώζει, καὶ ὃ
 ἀπὸν φθείρει τὸν ὄρον τῆς φύσεως. Ἄρα οὖν ἀνεθέλητος ἄν-
 θρωπὸς ἐστίν; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ γέγονέ ποτε ἄνθρωπος ἐνεθέ-
 120 λητος. Φυσικὴ ἄρα ἢ θέλησις. Εἰ ἢ πείνα καὶ ἢ δίψα καὶ τοῦ
 ὕπνου ἢ ἔφεσις, ὀρέξεις οὔσαι ἄλογοι, φυσικαὶ εἰσιν, ἢ οὖν λογι-
 κὴ ὄρεξις, ἢ αὐτεξούσιος, οὐκ ἔσται φυσικὴ;

Κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν, κατὰ τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξού-
 σιον. Εἰ οὖν νοῦν καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον οὐκ ἀνέλαβεν, οὐκ
 125 ἀνέλαβε τὸ κατ' εἰκόνα· μετ' ὀλίγα δὲ καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα
 μικρὰ ὑποληψόμεθα. Εἰ οὖν ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβε θέλησιν,
 πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Χριστός, θείῳ ἠθέλησε θελήματι. Καὶ
 πῶς εἰσελθὼν θελήματι εἰς οἶκον καὶ θελήσας λαθεῖν, οὐκ ἠδυ-
 νήθη; Οὐκοῦν οὐ παντοδύναμον τὸ θεῖον θέλημα, ἀλλὰ ἀδύνα-
 130 τον. Παῦσαι, ὦ ἄνθρωπε, ταῦτα ληρῶν. Οὐκ ἔστι θείας θελή-
 σεως τὸ ἐφίεσθαι βρώσεως ἢ πόσεως, καὶ τόπον ἐκ τόπου
 ἀμείβειν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης, εἰ καὶ ἀνθρωπίνῃ
 θελήσει, κατ' εὐδοκίαν πατρικὴν, ταῦτα ἠθέλεν ὁ Χριστός.

καὶ διαφορετικὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁγία Τριάδα. Διότι ἐκεῖ κατὰ τρόπο ὁμοιο καὶ τὰ ἴδια πράγματα θέλουν οἱ τρεῖς ἅγιες ὑποστάσεις τῆς θεότητος, σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία τῆς θεότητος. Διότι ὁ ἕνας τῆς ἁγίας Τριάδας, ὁ σαρκωμένος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὅπως, μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἀνθρώπος, ἀπέκτησε ἀνθρώπινη φύση, ἀντίθετα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ διακρίθηκε ὡς πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ἔτσι καὶ στὰ φυσικὰ ιδιώματα τῆς ἀνθρωπότητος διακρίθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, ἔχοντας δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὲς ιδιότητες.

Ἄκομα· Οὐσιαστικὸ καὶ φυσικὸ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο, ὅταν ὑπάρχει διασώζει καὶ ὅταν ἀπουσιάζει καταργεῖ τὸν ὄρισμὸ τῆς φύσεως. Ἄραγε λοιπὸν ὑπάρχει ἀνθρώπος χωρὶς θέληση; Καθόλου. Γιατὶ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἀνθρώπος χωρὶς θέληση. Ἐπομένως ἡ θέληση εἶναι φυσικὴ. Ἐὰν ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ὕπνου, ποὺ εἶναι ἄλογες ὀρέξεις, εἶναι φυσικὲς, ἡ λογικὴ ὄρεξη, ἡ αὐτεξούσια, δὲν θὰ εἶναι φυσικὴ;

Δημιουργηθήκαμε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ὡς πρὸς τὸ νοερὸ καὶ τὸ αὐτεξούσιο. Ἐὰν λοιπὸν δὲν προσέλαβε νοῦ καὶ θέληση αὐτεξούσια, τότε δὲν προσέλαβε τὸ «κατ' εἰκόνα». Παρακάτω θὰ ἀναφέρουμε καὶ μερικὰ πράγματα γιὰ τὸ «κατ' εἰκόνα». Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἔλαβε ἀνθρώπινη θέληση, ὅλα, ὅσα θέλησε ὁ Χριστός, τὰ θέλησε μὲ τὸ θεῖο θέλημα. Τότε ὁμοῦ πῶς, ὅταν μπῆκε θεληματικὰ σ' ἕνα σπῆτι καὶ θέλησε νὰ διαφύγει τὴν προσοχὴ τους, δὲν μπόρεσε; Δὲν εἶναι λοιπὸν παντοδύναμο τὸ θεῖο θέλημα, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατο. Παῦσε λοιπὸν, ἀνθρώπέ μου, νὰ λὲς τέτοιες φλυαρίες. Δὲν εἶναι ιδίωμα τῆς θείας θελήσεως τὸ νὰ θέλει νὰ φάει καὶ νὰ πιεῖ καὶ νὰ ἀλλάσσει τὸν ἕνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο καὶ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ τῆς ἀνθρώπινης· ὁμοῦ, ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ἤθελε ὁ Χριστός μὲ τὴν ἀνθρώπινη θέληση, τὰ ἤθελε μὲ τὴ συγκατάνευση τοῦ Πατέρα του.

29 Ἀλλά, φησίν, Οὐ κατὰ φύσιν ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ κατὰ τιμὴν, ἐν τῷ φάναι τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· «τῷ αὐτεξουσίῳ τιμήσας αὐτόν». Ἀλλ' ἄκουε πάλιν τοῦ Πατρός· «τοῦτον λόγῳ καὶ εἰκόνι Θεοῦ τετιμημένον». Οὐκοῦν
 5 οὐδὲ τὸ λογικὸν ἔξει κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τιμὴν· καὶ ὧρα σοι λέγειν, ὡς οὐ λογικὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἄλογον ὁ Κύριος προσελάβετο.

Κατὰ πόσους τρόπους λέγεται τό, «κατ' εἰκόνα»;

30 Κατὰ τὸ λογικὸν καὶ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον, κατὰ τὸ γεννᾶν τὸν νοῦν λόγον καὶ προβάλλειν πνεῦμα, κατὰ τὸ ἀρχικόν. Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀνθρωποὶ κατ' εἰκόνα. Ἐτι δέ, ἐκ περιουσίας οἱ ἀνθρωποὶ κατὰ τὸ ἀγέννητον, τὸ ἐπὶ τοῦ
 5 Ἀδάμ, καὶ γεννητόν, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ, καὶ τὸ ἐκπορευτόν, τὸ ἐπὶ τῆς Εὔας. Κατὰ τὸ φύσει ἀρχικόν· φύσει γὰρ ἔχει δοῦλον ἢ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ ἐξουσιάζει αὐτοῦ· καὶ κατὰ τὸ συνάγειν πᾶσαν τὴν κτίσιν· ἐν τε γὰρ τῷ Θεῷ ἐνοῦται πᾶσα ἢ κτίσις καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· σύνδεσμος γὰρ ἐστὶ νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσε-
 10 ως. Καὶ ὅτι κατ' εἰκόνα τούτου ἐμελλε γίνεσθαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἄγγελος γέγονε, ἀλλ' ἀνθρωπος.

31 Πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος, ἐκ διαφορῶν φύσεων συντεθειμένη, τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων ἔχει κατ' ἀνάγκην, κἂν σύγχυσις θεωρῆται ἐν τῇ ἐνώσει· τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἐναντία εἰσὶ παντελῶς· τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν, τὸ δὲ
 5 ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν. Ἀλλ' ἡνίκα συντεθῆ ἡ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰς τέσσαρας ἔχει ποιότητας, θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ὑγρότητα καὶ ξηρότητα. Εἰ οὖν ἐνθα σύγχυσις θεωρεῖται, ἀνάγκη θεωρεῖσθαι τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν συντεθέντων, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως!

Ἄλλά, λέει, τὸ αὐτεξούσιο δὲν δόθηκε στὸν ἄνθρωπο κατὰ φύση, ἀλλὰ τιμητικά, ὅπως λέει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος: «τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ αὐτεξούσιο». ἤκουσε ὁμοῦς πάλι τὸν Πατέρα ποῦ λέει: «αὐτὸν ποῦ εἶναι τιμημένος μὲ τὸ λογικὸ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». ἤΑρα οὔτε τὸ λογικὸ τὸ ἔχει κατὰ φύση, ἀλλὰ τιμητικά, καὶ ὥρα εἶναι νὰ πεῖς τώρα ὅτι οὔτε λογικὴ ψυχὴ προσέλαβε ὁ Κύριος, ἀλλὰ ἄλογη.

Ποῦ ἀναφέρεται τὸ «κατ' εἰκόνα»

Στὸ λογικὸ, στὸ νοερό, στὸ αὐτεξούσιο, στὴ γέννηση τοῦ λόγου ἀπὸ τὸν νοῦ, τὴν προβολὴ τοῦ πνεύματος, καὶ στὸ ἀρχικὸ (ἐξουσιαστικὸ). Ὡς πρὸς αὐτὰ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πλασμένοι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ». Ἐπὶ πλεόν ὁμοῦς οἱ ἄνθρωποι ὑπερτεροῦν ὡς πρὸς τὸ ἀγέννητο τοῦ Ἀδάμ, τὸ γεννητὸ τοῦ Ἄβελ καὶ τὸ ἐκπορευτὸ τῆς Εὐας, τὸ κατὰ φύση ἐξουσιαστικὸ (διότι ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἡ ψυχὴ ἔχει ὑποδουλωμένο τὸ σῶμα καὶ τὸ ἐξουσιάζει), ὡς πρὸς τὸ ὅτι συνενώνει ὅλη τὴν κτίση (διότι ὅλη ἡ κτίση ἐνώνεται καὶ στὸ Θεὸν καὶ στὸν ἄνθρωπο, καθόσον εἶναι σύνδεσμος ἀνάμεσα στὴ νοητὴ καὶ τὴν αἰσθητὴ κτίση), καὶ κατὰ τὸ ὅτι «κατ' εἰκόνα» αὐτοῦ ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ἔγινε ἄγγελος, ἀλλὰ ἄνθρωπος.

Κάθε ὑπόσταση σύνθετη, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ διαφορετικὲς φύσεις, ἔχει κατ' ἀνάγκη τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῶν δύο φύσεων, ἔστω καὶ ἂν παρατηρεῖται σύγχυση στὴν ἔνωση. Για παράδειγμα ἡ φωτιά καὶ τὸ νερὸ εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα, ἀφοῦ ἡ φωτιά εἶναι θερμὴ καὶ ξερή, ἐνῶ τὸ νερὸ εἶναι ψυχρὸ καὶ ὑγρὸ, ἀλλὰ ὅταν συντεθεῖ ἓνα σῶμα ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, ἔχει τὶς τέσσερις ποιότητες, τὴ θερμότητα καὶ τὴν ψυχρότητα, τὴν ὑγρότητα καὶ τὴν ξηρότητα. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖ, ὅπου παρατηρεῖται σύγχυση, παραμένουν κατανάγκη τὰ φυσικὰ ιδιώματα τῶν στοιχείων ποῦ ἐνώθηκαν, πόσο περισσότερο παραμένουν στὴν ἀσύγχυτη ἔνωση!

32 Ἀλλά, φασίν, ὡς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα. Λέγουσι δὲ Μανιχαϊκῶς δύο μόνα εἶναι θελήματα· τὸ ἐν τῷ θεῖον, τὸ ἀγαθόν, τὸ δὲ ἕτερον, τὸ διαβολικόν, τὸ πονηρόν· καὶ πηνίκα μὲν τὸ ἀγαθὸν θελήσει ὁ ἄνθρωπος, τὸ τοῦ Θεοῦ ἔσχε θέλημα, 5 ἡνίκα δὲ τὸ πονηρόν, τὸ τοῦ διαβόλου. Ὡς μανίας ὑπερβολῆς! Ὡς σκότους ἀγνοίας. Τὸ θεῖον θέλημα ἔχει ὁ ἄνθρωπος παντουργόν, ἢ οὐ; Ναί, φασίν. Εἰ οὖν τὸ θεῖον θέλημα ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ἀγαθὸν θέλων, ἐστὶ κατ' αὐτοῦ παντουργός. Ἀλλ' ἀγνοοῦσιν ὡς ἀδύνατον οἰανοῦν φύσιν χρῆσασθαι πράξει, ἢ 10 ἐνεργῆσαι, ἥς τὴν δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν. Οἷον οὐ δύναται πτῆναι τὸ πτηνόν, μὴ κατὰ φύσιν λαβὼν τὴν τοῦ πέτασθαι δύναμιν. Οὐδὲ καὶ χερσαῖον βαδίζειν, εἰ μὴ τὴν βαδιστικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐ δύναται ἐνεργεῖν καὶ θέλειν, εἰ μὴ κατὰ φύσιν τὴν θελητικὴν καὶ 15 ἐνεργητικὴν ἔλαβε δύναμιν· οὐδὲ γὰρ νοεῖν δύναται, εἰ μὴ φύσει τὴν νοητικὴν δύναμιν ἔλαβεν· οὐδὲ ὄρᾶν, οὐδέ τι ἕτερον ἐνεργεῖν· διὸ καὶ πάσῃ φύσει αἱ φυσικαὶ ἐνέργειαι ἀεὶ ἐνυπάρχουσι οὐ συνυπάρχουσι. Καὶ ἡ μὲν φυσικὴ θέλησις, τουτέστιν ἡ θελητικὴ δύναμις, μία, τὰ δὲ θελήματα πολλὰ καὶ διάφορα. Φησὶ 20 γὰρ ἡ Γραφή· «πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς». Οὐκ εἶπεν, θεία θέλησις «ἐν αὐτοῖς», ἀλλά, «πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς»· τουτέστι τὰ θελητά.

33 Ἰστέον δὲ ὅτι πάντα τὰ θελητά τῆς θεότητος φυσικά εἰσιν· ἄτρεπτος γὰρ οὐσα, οὐ πέφυκεν ἄλλως καὶ ἄλλως θέλειν, ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως θέλει. Διὸ καὶ ταῦτά εἰσι τὰ θελητά Πατρὸς καὶ

Ἄλλά, λένε, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει φυσικὸ θέλημα, καὶ μάλιστα λένε, κατὰ τρόπο μανιχαϊκὸ, ὅτι τὰ θελήματα εἶναι μόνο δύο· ἓνα τὸ θεϊκὸ, τὸ ἀγαθὸ, καὶ τὸ ἄλλο τὸ διαβολικὸ, τὸ πονηρὸ· ὅταν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος θέλει τὸ ἀγαθὸ, ἔχει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὅταν θέλει τὸ πονηρὸ, ἔχει τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου. Πόσο ὑπερβολικὴ μανία! Πόσο σκοτάδι ἀγνοίας! Τὸ θεῖο θέλημα τὸ ἔχει ὁ ἄνθρωπος παντουργὸ ἢ ὄχι; Naί, λένε. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ θέλει τὸ ἀγαθὸ, ἔχει τὸ θεῖο θέλημα, σύμφωνα μ' αὐτοὺς εἶναι παντουργός. Ἄγνοοῦν ὁμως ὅτι εἶναι ἀδύνατο ὁποιαδήποτε φύση νὰ χρησιμοποιήσῃ ἢ νὰ κάνει μιὰ πράξη, τῆς ὁποίας τὴ δύναμη δὲν ἔχει κατὰ φύσιν. Ὅπως γιὰ παράδειγμα δὲν μπορεῖ ἓνα πτηνὸ νὰ πετάξῃ, ἂν δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν του τὴ δύναμη νὰ πετᾷ. Οὔτε καὶ ἓνα χερσαῖο ζῶο μπορεῖ νὰ βαδίζει, ἐὰν δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν του τὴ βαδιστικὴ δύναμη. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος, δὲν μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ καὶ νὰ θέλει, ἐὰν δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν του τὴ θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμη· ὅπως οὔτε νὰ σκέπτεται μπορεῖ, ἐὰν δὲ ἔλαβε ἐκ φύσεως τὴ νοητικὴ δύναμη· οὔτε μπορεῖ νὰ βλέπει ἢ νὰ κάνει κάτι τι ἄλλο· γι' αὐτὸ σὲ κάθε φύσιν οἱ φυσικὲς ἐνέργειες ὑπάρχουν πάντοτε μέσα της καὶ συνυπάρχουν μαζί της, ἐνῶ τὰ θελητὰ καὶ τὰ ἐνεργητὰ δὲν συνυπάρχουν. Καὶ ἡ φυσικὴ βέβαια θέληση, δηλαδὴ ἡ θελητικὴ δύναμη, εἶναι μία, ἐνῶ τὰ θελήματα πολλὰ καὶ διαφορετικά. Γιατὶ λέει ἡ Γραφή: «ὄλα τὰ θελήματα αὐτοῦ ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτοῦ»²³. Δὲν εἶπε, 'ὑπάρχει θεία θέληση «μέσα σ' αὐτοῦ», ἀλλὰ, «ὄλα τὰ θελήματα αὐτοῦ μέσα σ' αὐτοῦ», δηλαδὴ τὰ θελητὰ.

Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὰ θελητὰ τῆς θεότητος εἶναι φυσικά· γιατί, ὄντας ἀμετάβλητα, δὲν εἶναι στὴ φύσιν της νὰ θέλει ἔτσι κι' ἄλλιῶς, ἀλλὰ πάντοτε θέλει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἴδια τὰ θελητὰ τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ

23. Ψαλμ. 15,3.

Υιοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ τὰ αὐτὰ εἰσι
 5 Πατρὸς καὶ Υιοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ἡ αὐτὴ αὐτῶν ἡ φύ-
 σις. Οὐδὲν δὲ ὑποστατικὸν ἐν τῇ ὑπερουσίῳ θεότητι, εἰ μὴ τὸ
 ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητικὸν τοῦ Πατρὸς, τὸ γεννητὸν τοῦ Υιοῦ
 καὶ τὸ ἐκπορευτὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

34 Ὡς εἶπομεν περὶ θελήματος, οὕτω καὶ περὶ ἐνεργείας φαμέν·
 ὅτι τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα διαφορὰ σημαίνει. Ἐνεργείας μὲν
 γὰρ Θεοῦ ἰδιὸν ἐστὶ, τὸ μὴ μόνον ἐπ' ἀπειρον αἰσθήσεως ἀπά-
 σης ἐπέκεινα εἶναι, νοῦ τε καὶ παντὸς αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ πάσης
 5 οὐσίας καὶ κτίσεως. Ἐνέργεια δὲ ἐστὶν ἡ φυσικὴ ἐκάστης οὐ-
 σίας δυνάμις τε καὶ κίνησις. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστὶ φυσικὴ, ἡ
 πάσης οὐσίας ἔμφωτος κίνησις. Καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστὶν ἡ φυ-
 σικὴ καὶ δηλωτικὴ ἐκάστης οὐσίας δυνάμις. Καὶ πάλιν· ἐνέρ-
 γειά ἐστὶ φυσικὴ καὶ πρώτη ἡ ἀεικίνητος δυνάμις τῆς νοερᾶς
 10 ψυχῆς, τουτέστιν ὁ ἀεικίνητος αὐτῆς λόγος, φυσικῶς ἀεὶ ἐξ αὐ-
 τῆς πηγαζόμενος. Λέγονται δὲ ἐνέργειαι αἱ πράξεις, ὡς τὸ ὀρᾶν,
 τὸ λαλεῖν, τὸ ἀναπνεῖν, τὸ περιπατεῖν, τὸ ἐσθίειν, τὸ πίνειν, του-
 τέστιν ἡ χρῆσις πάσης φυσικῆς δυνάμεως. Καὶ τὰ πάθη δὲ τὰ
 φυσικὰ, πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται, οἷον πείνα, δίψα καὶ τὰ
 15 τοιαῦτα. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐνέργειά ἐστὶ φυσικὴ ἡ ἐκάστης οὐ-
 σίας δυνάμις τε καὶ κίνησις, ἧς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὄν. Πῶς οὖν
 οὐχ ἔξει τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ Κύ-
 ριος; Ἡ γὰρ ἀνυπαρξία τῆς φυσικῆς ἐκάστου δυνάμεως, ἀνυ-
 παρξία ὑπάρχει τῆς φύσεως. Εἰ οὖν οὐκ ἔσχεν ἀνθρωπίνην φυ-
 20 σικὴν ἐνέργειαν, οὐδὲ φύσιν ἔσχεν ἀνθρωπίνην· ὧν γὰρ ἡ φύσις
 διάφορος, τούτων καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια διάφορος.

35 Ἔτερον οὖν ἐνέργεια, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργεῖν, καὶ ἕτερον τὸ
 τί καὶ πῶς ἐνεργεῖν, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργητὸν, τουτέστι τὸ ἐνέρ-

Υιοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι ὅλα τὰ φυσικά εἶναι ἴδια τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ἴδια εἶναι καὶ ἡ φύση τους. Καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ὑποστατικὸ στὴν ὑπερούσια θεότητα, παρὰ μόνο τὸ ἀγέννητο καὶ τὸ γεννητικὸ τοῦ Πατέρα, τὸ γεννητὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ ἐκπορευτὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Αὐτὸ ποὺ εἶπαμε γιὰ τὸ θέλημα, αὐτὸ λέμε καὶ γιὰ τὴν ἐνέργεια· ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄνομα τῆς ἐνέργειας σημαίνει διαφορά. Διότι ἰδίωμα τῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ εἶναι ὄχι μόνο ὅτι ἐπ' ἄπειρο βρίσκεται πέρα ἀπὸ κάθε αἴσθησι, νοῦ καὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς αἰῶνες, ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπὸ κάθε οὐσία καὶ κτίσι. Ἐνέργεια εἶναι ἡ φυσικὴ δύναμις καὶ κίνησις κάθε οὐσίας. Καὶ πάλι· φυσικὴ ἐνέργεια εἶναι ἡ ἔμφυτη κίνησις κάθε οὐσίας. Καὶ πάλι· ἐνέργεια εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ δηλωτικὴ δύναμις κάθε οὐσίας. Καὶ πάλι· φυσικὴ καὶ πρώτη ἐνέργεια εἶναι ἡ ἀεικίνητη δύναμις τῆς νοερῆς ψυχῆς, δηλαδὴ ὁ ἀεικίνητος λόγος τῆς, ὁ ὁποῖος πηγάζει πάντοτε ἀπὸ αὐτὴν. Ἐνέργειες πάλι λέγονται οἱ πράξεις, ὅπως εἶναι τὸ ὅτι βλέπουμε, ὅτι μιλοῦμε, ὅτι ἀναπνέουμε, ὅτι περπατοῦμε, ὅτι τρῶμε, τὸ ὅτι πίνουμε, δηλαδὴ ἡ χρησιμοποίησις κάθε φυσικῆς δυνάμεως. Ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικά πάθη πολλὰς φορὰς λέγονται ἐνέργειες, ὅπως ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε ἀπλᾶ, φυσικὴ ἐνέργεια εἶναι ἡ δύναμις καὶ κίνησις κάθε οὐσίας, χωρὶς τὴν ὁποία εἶναι μόνο τὸ «μη ὄν». Πῶς λοιπὸν δὲν ἔχει τὴ φυσικὴ ἐνέργεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ὁ Κύριος; Διότι ἡ ἀνυπαρξία τῆς φυσικῆς δυνάμεως τοῦ καθενὸς σημαίνει ἀνυπαρξία τῆς φύσεως. Ἐάν λοιπὸν δὲν εἶχε ἀνθρώπινη φυσικὴ ἐνέργεια, δὲν εἶχε οὔτε φύση ἀνθρώπινη· διότι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ φύση εἶναι διαφορετικὴ, αὐτῶν καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια εἶναι διαφορετικὴ.

Ἄλλο λοιπὸν ἐνέργεια, ἄλλο τὸ ἐνεργεῖν, ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς ἐνεργεῖν, ἄλλο τὸ ἐνεργητικὸ, δηλαδὴ τὸ ἐνέργημα, καὶ

γημα, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργητικόν, καὶ ἕτερον ὁ ἐνεργῶν. Ἐνέρ-
 γεια μὲν οὖν ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις, τουτέστι τὸ δύνα-
 5 σθαι ἐνεργεῖν, ἐνεργεῖν δὲ τὸ κεχρηῆσθαι τῇ ἐνεργητικῇ δυνάμει.
 Τί δὲ ἐνεργεῖν ἐστὶν ὀρᾶν, νοεῖν, ἀκούειν, περιπατεῖν, ἐσθίειν,
 πίνειν· πῶς δὲ ἐνεργεῖν ἐστὶ τὸ καλῶς ἢ κακῶς. Ἐνεργητικὸς
 δέ ἐστι, τὸ ἔχον δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν, οἶον, ὁ ἄγγελος, ὁ ἄνθρω-
 πος, ἐνεργῶν δέ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἡγουν ἢ ὑπόστασις.
 10 Ἡ οὖν ἐνέργεια, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν,
 ποτὲ δὲ τὸ ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνέργημα. Ἡ μὲν οὖν ἐνέργεια,
 τουτέστιν ἡ δύναμις ἢ ἐνεργητικὴ, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, φυσικόν· πᾶς
 γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν, καὶ πᾶς ἄνθρω-
 πος ἔχει τὸ ἐνεργεῖν. Ἐνεργητικὸν γὰρ ζῶον ἄνθρωπος. Τὸ δὲ
 15 ἐνέργημα οὐ μόνον φυσικόν, ἀλλὰ καὶ ὑποστατικόν, ἐπὶ τε ἀγ-
 γέλων καὶ ἀνθρώπων. Ἐπὶ γὰρ τῆς ἀγίας Τριάδος φυσικὰ πάν-
 τα τὰ θελητὰ καὶ ἐνεργητὰ, διὸ καὶ τὰ αὐτὰ τῶν τριῶν ὑποστά-
 σεων, ἐπὶ δὲ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων οὐδὲ τὸ αὐτὸ θελητόν,
 οὐδὲ τὸ αὐτὸ ἐνεργητόν, οὐδὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς χρήσεως·
 20 ἐκάστη γὰρ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ὑπόστασις ἰδίαν ἔχει κίνη-
 σιν καὶ ἰδιαιτέρως θέλει καὶ ἐνεργεῖ.

Διὸ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο φύ-
 σεις, δύο ἐνέργειαι φυσικαί, ἵνα ἡ Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος
 τέλειος· καὶ δύο θέλειν καὶ διαφόρως θέλειν, κατὰ τὴν φυσικὴν
 25 τῶν δύο φύσεων διαφοράν, θείως καὶ ἀνθρωπίνως· παντοδύ-
 νάμως καὶ ἀπαθῶς κατὰ τὴν θείαν φύσιν, καὶ ἀσθενῶς καὶ πα-
 θητικῶς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο
 τὸ φυσικὸν ἐνέργημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἄλλο τὸ τῆς ἀν-
 θρωπίνης· οὐ γὰρ τῆς θείας φύσεως ἐνεργητὰ, εἰσὶ τὰ τῆς ἀν-

ἄλλο ὁ ἐνεργῶν. Ἐνέργεια λοιπὸν εἶναι ἢ ἴδια ἢ ἐνεργητικὴ δύναμη, δηλαδὴ τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐνεργεῖ· «ἐνεργεῖν» σημαίνει, κάνει κανεὶς χρῆση τῆς ἐνεργητικῆς του δυνάμεως. Ποιὸ εἶναι τὸ ἐνεργεῖν; εἶναι νὰ βλέπει, νὰ σκέφτεται, νὰ ἀκούει, νὰ περπατεῖ, νὰ τρώει, νὰ πίνει· πῶς νὰ ἐνεργεῖ, εἶναι τὸ καλῶς ἢ κακῶς. Ἐνεργητικὸς πάλι εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐνεργεῖ, ὅπως π.χ. ὁ ἄγγελος, ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ ἐνεργῶν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ χρησιμοποιοεῖ τὴν ἐνέργεια, δηλαδὴ ἢ ὑπόστασις. Ἡ ἐνέργεια λοιπὸν ἄλλοτε σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμη, ἄλλοτε τὸ «ἐνεργεῖν» καὶ ἄλλοτε τὸ ἐνέργημα.

Ἡ ἐνέργεια λοιπὸν, δηλαδὴ ἢ ἐνεργητικὴ δύναμη, καὶ τὸ «ἐνεργεῖν» εἶναι φυσικὸ· γιατί κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐνεργεῖ, καὶ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸ «ἐνεργεῖν», καθόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον ἐνεργητικόν. Ἐνῶ τὸ ἐνέργημα δὲν εἶναι μόνο φυσικόν, ἀλλὰ καὶ ὑποστατικόν· ὑπάρχει καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους. Στὴν ἁγία Τριάδα ὅμως ὅλα τὰ θελητὰ καὶ ἐνεργητὰ εἶναι φυσικά, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἴδια στίς τρεῖς ὑποστάσεις. Ἐνῶ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους οὔτε τὸ θελητὸ εἶναι ἴδιο, οὔτε τὸ ἐνεργητὸ εἶναι ἴδιο, οὔτε ὁ τρόπος χρησιμοποίησεώς τους εἶναι ἴδιος· διότι κάθε μιὰ ὑπόστασις τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἰδιαίτερη κίνηση καὶ κατὰ ἰδιαίτερο τρόπο θέλει καὶ ἐνεργεῖ. Γι' αὐτὸ στὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστό, ἐπειδὴ ὑπάρχουν δύο φύσεις, δύο εἶναι καὶ οἱ φυσικὲς ἐνέργειες, ὥστε νὰ εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος· καὶ ἔχει δύο θελήσεις καὶ θελήσεις διαφορετικὲς, σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ διαφορὰ τῶν δύο φύσεων, δηλαδὴ κατὰ τρόπο θεϊκὸ καὶ κατὰ τρόπο ἀνθρώπινον· παντοδύναμη καὶ ἀπαθὴ θέλησις, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴ θεία φύση, καὶ ἀσθενῆ καὶ παθητικὴ, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀνθρώπινη φύση. Καὶ εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο (διαφορετικὸ) τὸ φυσικὸ ἐνέργημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἄλλο τὸ ἐνέργημα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως· διότι δὲν εἶναι ἐνεργητὰ τῆς θείας φύσεως τὰ ἐνεργητὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, οὔτε τὰ

30 θρωπίνης ἐνεργητά, οὐδὲ τὰ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης. Οὐ γὰρ δημιουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οὐδὲ τρώγει ἡ θεία φύσις, οὐδὲ μεταβαίνει ἐκ τόπων εἰς τόπους, εἰ καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ θεία ἐνεργεῖ ἐνέργεια· εἷς δὲ ὁ ἐνεργῶν ταῦτα κάκεῖνα, ὅτι μία ὑπόστασις.

35 Εἰ γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβεν ἐνέργειαν, οὐκ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος, οὐκ ἐνόησεν, οὐκ ἐλογίσατο, οὐκ ἔφαγεν, οὐκ ἔπιεν, οὐκ ἤσθητο βρώσεως, οὐ περιεπάτησεν, οὐκ εἶδεν, οὐκ ἤκουσεν, οὐκ ἀνέπνευσεν, οὐδέ τι τῶν ἀνθρωπίνων διεπράξατο, οὐδ' ὄλωσ ἄνθρωπος γέγονε. Φησὶ γὰρ ὁ Νυσσαεὺς
40 Γρηγόριος· «φθέγγεται μὲν, ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ τῆ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον, ὃ τὰ ἡμέτερα πάθη οἰκειωσάμενος, ἐπάγει δὲ τὴν δευτέραν φωνήν, τὸ ὑψηλὸν τε καὶ θεοπρεπὲς βούλημα κυρωθῆναι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας θέλων. Ὁ γὰρ εἰπὼν, «μὴ τὸ ἐμόν», τὸ
45 ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ ἐσήμανε· προσθεὶς δέ, «τὸ σόν», ἔδειξε τὸ συναφὲς τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα θεότητος, ἧς οὐδεμία θελήματός ἐστι διαφορά, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως».

36 Τούτων οὕτω διηρθρωμένων καὶ διεσμιλευμένων, ἴδωμεν εἰ λέγει τὰ ἅγια Εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες, ταῦτα πάντα ἔχει τὸν Κύριον ἢ οὐ. Ὅτι μὲν οὖν ἔχει ψυχὴν ἀνθρωπίνην, φησὶν αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην
5 Εὐαγγελίῳ· «ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν». Καὶ πάλιν· «καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων». Ὅτι δὲ καὶ σῶμα εἶχε μάρτυς Ἰωσήφ ὁ αἰτήσας τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ κηδεύσας καὶ θείς ἐν τῷ τάφῳ. Ὅτι δὲ καὶ τὴν τῶν μελῶν εἶχε διοργάνωσιν, μάρτυς ἢ τὴν κε-
10 φαλὴν ἀλείψασα μύρῳ πόρνη καὶ τοὺς πόδας βρέξασα τοῖς δά-

ένεργητά τῆς θείας φύσεως καὶ τῆς ἀνθρώπινης. Διότι ἡ ἀνθρώπινη φύση δὲν δημιουργεῖ, οὔτε ἡ θεία φύση τρώει, οὔτε πηγαίνει ἀπὸ ἓνα τόπο σὲ ἄλλο, ἀν καὶ μέσω τῆς ἀνθρώπινης ἐνέργειας ἐνεργεῖ ἡ θεία ἐνέργεια, καὶ εἶναι ἓνας αὐτὸς ποῦ ἐνεργεῖ καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα, διότι εἶναι μία ὑπόστασις.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη ἐνέργεια, τότε δὲν ἔζησε σὰν ἄνθρωπος, δὲν σκέφτηκε, δὲν συλλογίσθηκε, δὲν ἔφαγε, δὲν ἤπια, δὲν ἀκούμπησε τροφή, δὲν περπάτησε, δὲν εἶδε, δὲν ἄκουσε, δὲν ἀνέπνευσε, οὔτε ἔκανε κάτι ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ γενικά δὲν ἔγινε ἄνθρωπος. Γιατὶ λέει ὁ Γρηγόριος Νύσσης· Μιλᾷει βέβαια ὡς ἄνθρωπος, ἀνάλογα πρὸς τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεως, αὐτὸς ποῦ ἔκανε δικά του τὰ δικά μας πάθη, προσθέτει ὁμως τὸν στῆ συνέχεια λόγο, γὰ νὰ ἐπικυρωθεῖ τὸ ὑψηλὸ καὶ θεοπρεπὲς θέλημα, ποῦ θέλει τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὄχι τὸ ἀνθρώπινο. Γιατὶ αὐτὸς ποῦ εἶπε, «ὄχι τὸ δικό μου», δήλωσε μὲ τὸν λόγο αὐτὸν τὸ ἀνθρώπινο, προσθέτοντας ὁμως τό, «δικό σου», ἔδειξε τὴ σχέση τῆς θεότητάς του πρὸς τὸν Πατέρα, τῆς ὁποίας θεότητας τὸ θέλημα δὲν ἔχει καμμιά διαφορὰ, ἐξαιτίας τῆς ἐπικοινωνίας τῆς φύσεως.

Ἄφοῦ αὐτὰ εἶναι ἔτσι διαριθμισμένα καὶ σμιλευμένα, ἄς δοῦμε ἀν τὰ ἱερά Εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες λένε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχει ὁ Κύριος ἢ ὄχι. Ὅτι λοιπὸν ἔχει ἀνθρώπινη ψυχὴ τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο· «ἔχω ἐξουσία νὰ θυσιάσω τὴ ζωὴ μου καὶ ἐξουσία νὰ τὴν ξαναπάρω»²⁴. Καὶ πάλι· «καὶ θυσιάζω τὴ ζωὴ μου γιὰ τὰ πρόβατα»²⁵. Τὸ ὅτι εἶχε καὶ σῶμα, μάρτυρας εἶναι ὁ Ἰωσήφ ποῦ ζήτησε τὸ σῶμα του καὶ τὸ κήδευσε καὶ τὸ ἔθεσε στὸν τάφο²⁶. Ὅτι εἶχε ἐπίσης καὶ τὴ διάπλαση τῶν μελῶν μάρτυρες εἶναι ἡ πόρνη ποῦ ἄλειψε τὸ κεφάλι του μὲ

25. Ἰω. 10,15

26. Ματθ. 27,57.

κρυσι καὶ οἱ ἥλοι οἱ ἐμπαρέντες ἐν ταῖς παλάμαις καὶ τοῖς ταρ-
 σοῖς τῶν ποδῶν ἢ λόγχη ἢ νύξασα τὴν πλευρὰν καὶ ὁ ἀναπε-
 σῶν ἐπὶ τὸ στῆθος μαθητῆς, ἢ γλῶσσα ἢ εἰπούσα, «ἐάν τις
 διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω»· τὸ στόμα τὸ μεταδοτικὸν
 15 τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ ὀδόντες, οἱ τεμόντες τὸ Πάσχα καὶ ἡ
 φάρυξ ἢ τῷ στομάχῳ καταπέμψασα τοῦτο· τὸ τε ἥπαρ τὸ ἐξαι-
 ματῶσαν, ὃ τε κόπος ὁ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας γενόμενος, ὑπερτα-
 θέντων τῶν μυῶν καὶ τῶν νευρῶν, ὡς φησιν ὁ θεῖος Βασι-
 λειος· ἢ τε περιτομὴ τῆς ἀκροβυστίας, καὶ οἱ γλοῦτοι οἱ ἐπὶ τοῦ
 20 ὄνου κεκαθικότες, αἱ τε κατὰ τὸν νῶτον μᾶστιγες, τὰ ραπίσμα-
 τὰ τε τῶν παρεϊῶν σὺν τοῖς ἐμπτύσμασι τοῦ προσώπου. Ὅτι
 δὲ καὶ τομὴν καὶ ρεῦσιν ἐδέξατο τὴν ἐμήν, μάρτυς ἡ περιτομή,
 οἱ ἥλοι, ἢ λόγχη, τὸ πτύσμα, ὁ ἰδρώς, τὸ ρεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς
 αἷμα καὶ ὕδωρ.

25 Ὅτι δὲ καὶ τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας καὶ τὰ πάθη ἀνέλαβε,
 μάρτυρες αἱ διὰ τοῦ σώματος τοῦ ἀκηράτου τῆς παναγίας αὐτοῦ
 ψυχῆς ἐνεργεῖαι. «Εἶδε», γάρ φησι, «τὴν πόλιν Ἰερουσαλὴμ καὶ
 ἐκλαυσεν»· ἤκουσέ τε, ὅτι Ἰωάννης ἐβλήθη ἐν τῇ φυλακῇ· ἢ τε
 τοῦ μύρου ὀσφραντικῆ αἰσθησις, καὶ ἡ φωνὴ ἢ ἐγείρασα τὸν
 30 Λάζαρον, καὶ ἡ γεῦσις ἢ τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους, ἀποστραφεῖ-
 σα φυσικῶς τὴν ἀηδίαν· οὐ γὰρ δήπου ταῦτα θείας ἐνεργεῖαι
 φύσεως. Καὶ ἡ ἀφῆ τοῦ λεπροῦ, ἢ τε βᾶδισις, καὶ ἡ τῶν χειρῶν
 ἐπὶ σταυροῦ ἔκτασις, ἐκ μὲν τῆς φυσικῆς δυνάμεως, ἢ θρέψις
 τοῦ σώματος καὶ ἡ αὔξησις· «Μακαρία», γάρ φησιν, «ἡ κοιλία

27. Λουκᾶ 7,38. 28. Ματθ. 27,35. 29. Ἰω. 19,35.

30. Ἰω. 13,25. 31. Ἰω. 7,37. 32. Ἰω. 20,21

33. Λουκᾶ 22,15. 34. Ἰω. 4,6.

μύρο και έβρεξε τὰ πόδια του με τὰ δάκρυά της²⁷, τὰ καρφιά που μπήχτηκαν στις παλάμες και στις πατοῦσες του²⁸, ἡ λόγχη που τρύπησε τὴν πλευρά του²⁹, ὁ μαθητὴς που ἔγειρε στὸ στῆθος του³⁰, ἡ γλῶσσα που εἶπε, «ἐὰν κανεῖς διψᾷ, ὡς ἔρθει σὲ μένα γιὰ νὰ πιεῖ»³¹, τὸ στόμα που μετέδιδε τὸ ἅγιο Πνεῦμα³², τὰ δόντια με τὰ ὁποῖα ἔφαγε τὸ Πάσχα³³, ὁ φάρυγγας που τὸ ἔστειλε στὸ στομάχι, τὸ συκῶτι που τὸ μετέτρεψε σὲ αἷμα, ὁ κόπος που προῆλθε ἀπὸ τὴν ὁδοιπορία³⁴ καὶ ἔκανε νὰ παρατεντωθοῦν οἱ μύες καὶ τὰ νεῦρα του, ὅπως λέει ὁ θεῖος Βασίλειος, ἡ περιτομὴ τῆς ἀκροβυστίας του³⁵, οἱ γλουτοὶ που κάθισαν πάνω στὸ πουλᾶρι³⁶, οἱ μαστιγώσεις τῶν νώτων του³⁷, καὶ τὰ ραπίσματα στὶς παρειές του μαζί με τὰ φτυσίματα τοῦ προσώπου³⁸. Τὸ ὅτι πάλι δέχθηκε καὶ τομὴ καὶ τὴ ροὴ τῆ δικῆ μου, μάρτυρες εἶναι ἡ περιτομὴ, τὰ καρφιά, ἡ λόγχη, τὸ φτύσιμο, ὁ ἰδρώτας, τὸ αἷμα καὶ τὸ νερὸ που ἔτρεξε ἀπὸ τὴν πλευρά του.

Τὸ ὅτι προσέλαβε καὶ τίς ψυχικὲς ἐνέργειες καὶ τὰ πάθη μάρτυρες εἶναι οἱ ἐνέργειες τῆς πανάγιας ψυχῆς του, που γίνονταν μέσω τοῦ ἀμόλυντου σώματός του. Διότι λέει, «εἶδε τὴν πόλη Ἱερουσαλὴμ καὶ ἔκλαψε»³⁹, καὶ ἄκουσε ὅτι ὁ Ἰωάννης ρίχτηκε στὴ φυλακή⁴⁰ ἡ ὀσφραντικὴ δύναμη τοῦ μύρου⁴¹, καὶ ἡ φωνὴ που ἀνάστησε τὸν Λάζαρο⁴² καὶ ἡ γεύση τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους, που ἀποστράφηκε κατὰ τρόπο φυσικὸ τὴν ἀηδία⁴³ (διότι ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν ὅπωςδήποτε ἐνέργειες τῆς θείας φύσεως), καὶ τὸ ἄγγιγμα τοῦ λεπροῦ⁴⁴, καὶ τὸ βάδισμα, καὶ τὸ ἄπλωμα τῶν χεριῶν στὸ σταυρό. Καὶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ βέβαια δυνάμη προέρχονται ἡ θρέψη καὶ ἡ αὔξηση τοῦ σώματος (διότι λέει, «εὐτυχισμένη ἡ κοιλιά που σὲ βά-

35. Λουκᾶ 2,21. 36. Ματθ. 21,7.

37. Ματθ. 27,30. 38. Ματθ. 26,67.

39. Ἰω. 11,35. 40. Ματθ. 14,12.

41. Ἰω. 12,3. 42. Ἰω. 11,43.

43. Ματθ. 27,34. 44. Μάρκ. 1,41.

35 ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὖς ἐθήλασας». Καί, «τὸ παιδίον ἠδξανεὺν ἡλικία». Ἐκ δὲ τῆς αἰσθητικῆς, ὡς ἐμψύχου, ἀλόγου δὲ φύσεως, ἡ αἰσθησις, ἡ καθ' ὄρμηὺν κίνησις, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα («Ἵστερον», γάρ φησιν, «ἐπεινάσε», καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, 40 «διψῶ»), ἡ τῆς βρώσεως ἐπιθυμία («ἐπιθυμία», γάρ φησιν, «ἐπεθύμησα φαγεῖν Πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν»), ὁ θυμὸς, «ἐταράχθη», γάρ φησι, «τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με»), ἡ πέψις τῶν βρωμάτων καὶ τοῦ πότου καὶ ἡ ἐξαιμάτωσις. Πόθεν γάρ ὁ ἰδρῶς, ὁ πτύελος, τὸ 45 σωτήριον αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰ οὐκ ἐκ πέψεως; Ἡσθάνετο μὲν γάρ καὶ πᾶσιν ἐκέχρητο, ἀλλ' οὐκ ἐμπαθῶς καὶ φυσικῶς, καὶ ἐτρέφετο, οὐ καθ' ἡδονὴν ἐμπαθῆ, ἀλλὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὑπεκρεύσαντος. Εἰ γάρ καὶ μὴ εἶδε τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα διαφθοράν, ἀλλὰ τομὴν καὶ ρεῦσιν φυσικῶς ὑπέμεινε. Διαφθο- 50 ρὰ γάρ ἐστίν, ἡ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη τὸ σῶμα ἀνάλυσις, καὶ πρὸ πάντων αὐτῆ ἡ ζωὴ, ἣτις ἐστὶ τοῦ ζώου ἐνέργεια πρώτη καὶ ἡ κίνησις ἐκ ψυχῆς μεταδιδομένη τῷ σώματι.

37 Τὸ δὲ σπερματικὸν καὶ γεννητικὸν οὐκ ἔσχεν· ἀμετάπτωτα γάρ τὰ τῶν θείων ὑποστάσεων ἰδιώματα, καὶ ἀδύνατον τὸν Πατέρα ἢ τὸ Πνεῦμα γενέσθαι Υἱόν· διὸ οὐδὲ γέγονεν Υἱὸς ἀνθρώπου, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα μείνη ἀμετάβλητον τὸ 5 ἰδιώμα. Ἐπειτα, ὑπόστασις ὁμοφυεῖ ὑποστάσει μίγνυται· οὐκέτι δὲ ἄλλη ὑπόστασις τοιαύτη, Υἱὸς Θεοῦ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου· εἷς γάρ μονογενὴς Υἱὸς, μόνος ἐκ μόνου Πατρός, καὶ μόνος ἐκ μόνης μητρός, Υἱὸς Θεοῦ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, Θεὸς καὶ ἀν-

45. Λουκᾶ 11,27. 46. Λουκᾶ 1,80.

47. Ματθ. 4,2. 48. Ἰω. 19,28.

σταξε και οι μαστοι που θήλασε»⁴⁵, και, «το παιδι μεγάλωνε στο ανάστημα»⁴⁶), ενώ από την αισθητική, ξμψυχη βέβαια, αλλά άλογη φύση, προέρχεται ή αίσθηση, ή ένστικτώδης κίνηση, ή πείνα, ή δίψα (διότι λέει, «ύστερα έπεινασε»⁴⁷, και πάνω στο σταυροό λέει, «διψώ»⁴⁸), ή έπιθυμία της τροφής (διότι λέει, «έπιθύμησα πολυό να φάω αυτό το Πάσχα μαζί σας»⁴⁹), ή ταραχή (διότι λέει, «ταράχθηκε το πνεύμα του και όμολόγησε και έιπε· 'ένας από σās θα με παραδώσει'»⁵⁰), ή χώνεψη τών τροφών και του πιστουό και ή μεταβολή τους σε αίμα. Γιατι από πουό προέρχεται ό ιδρώτας, το πτύσμα, το σωτήριο αίμα και νεροό, άν όχι από την χώνεψη; Αίσθανόταν δηλαδή και χρησιμοποιουόσε τα πάντα, όχι όμως με πάθος, αλλά κατά τρόπο φυσικό, και τρεφόταν όχι για έμπαθή άπολαυση, αλλά προς άναπλήρωση εκείνου πουό έχανε. Διότι, μολονότι το πανάγιο σώμα του δεν γνώρισε φθορά⁵¹, άλλ' όμως υπέμεινε κατά τρόπο φυσικό και τομή και ροή. Διότι φθορά είναι ή διάλυση τουό σώματος στα μέρη από τα όποια είναι συντεθημένη, και πριν από όλα ή ίδια ή ζωή, ή όποια είναι ή πρώτη έέργεια τουό ζωουό και ή κίνηση, πουό μεταδίδεται από την ψυχή στοό σώμα.

Τοό σπερματικό όμως και τοό γεννητικό δεν τα είχε (διότι τα ιδιώματα τών θείων ύποστάσεων είναι άμετάβλητα), και είναι άδύνατο ό Πατέρας και τοό Πνεύμα να γίνουν Υιός· γι' αυτό δεν έγινε ουτε Υιός τουό ανθρώπου, παρὰ μόνο ό Υιός τουό Θεουό, για να μείνει άμετάβλητο τοό ιδιώμά του. Έπειτα, μία ύπόσταση άναμιγνύεται με ύπόσταση πουό έχει την ίδια φύση, όμως δεν ύπάρχει άλλη ύπόσταση τέτοια, διότι ό Υιός τουό Θεουό και ό Υιός τουό ανθρώπου είναι ένas μονογενής Υιός, μόνος από τον μόνο Πατέρα, και μόνος από τη μόνη μητέρα, Υιός τουό Θεουό και Υιός τουό ανθρώπου, Θεός και άν-

49. Λουκᾶ 22,15. 50. Ίω. 13,21.

51. Ψαλμ. 15,10.

θρωπος, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἔτι δὲ εἰ καὶ φυσικῆ ἢ μίξις διὰ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαία· δυνατὸν γὰρ ἄνθρωπον ζῆν καὶ εἶναι ἄνθρωπον μὴ μιγνύμενον, καὶ πολλοὶ γεγόνασι τούτου τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένοι.

38 Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ σῶμα ἰδίαν οὐκ ἔσχεν ἐνέργειαν, εἰ μὴ τομὴν καὶ ρεῦσιν, ἃ τινὰ πάθη εἰσὶν, οὐκ ἐνέργειαι, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ψυχῆς σώματος κεκρημένης ἀριδῆλως εἰσὶν ἐνέργειαι, οὐ θεότητος· ἢ ταραχή· «νῦν», γὰρ φησιν, «ἡ ψυχὴ μου τετάρασται». Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀδημονία· «ἤρξατό γὰρ λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν». Καί, «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου». Ἡ δειλία τοῦ θανάτου· «Πάτερ», γὰρ φησιν, «εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο», ὁ θάνατος. Ταῦτα πάντα οὐ θεότητος, ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀείζωον καὶ ἀθάνατον, ἀλλὰ ζῶον, τουτέστιν οὐσίας ἐμψύχου καὶ αἰσθητικῆς. Ἐκ δὲ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ νοεράς, τὴν σοφίαν. «Προέκοπτε γὰρ σοφία καὶ ἡλικία». Οὐ γὰρ τῇ θείᾳ σοφίᾳ προέκοπτεν, ἐξ ἄκρας γὰρ συλλήψεως τελεία γέγονεν ἔνωσις καὶ ἄκρα συνάφεια καὶ οὐ προσθήκην θείας τινὸς δυνάμεως ἔσχεν, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ προέκοπτε. Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας ἢ ἀνθρωπίνῃ ἐν αὐτῷ σοφία ἐδείκνυτο· ὡσπερ γὰρ ἐξ ἄκρας συλλήψεως τέλειον βρέφος ἐγένετο, οὐ κατὰ μικρὸν διαρθρούμενον καὶ διοργανούμενον τοῦ σώματος, καθὼς φησιν ὁ μέγας καὶ πολλὸς τὰ θεῖα Βασίλειος ἐν τῷ Εἰς τὸ γενέθλιον Λόγῳ· οὕτω καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπίνῃ καὶ θείᾳ σοφίᾳ, ἀλλ' ἦν ἀΐδιος.

52. Ἰω. 12,27.

53. Ματθ. 26,37.

54. Ματθ. 26,38.

θρωπος, Ἰησοῦς Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐξάλλου, ἂν καὶ ἡ μίξις τῶν ἀνθρώπων εἶναι φυσικὴ γιὰ τὴν αὐξησὶς τοῦ πληθυσμοῦ, ὅμως δὲν εἶναι ἀναγκαία· διότι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζεῖ καὶ νὰ εἶναι ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ ἔρχεται σὲ σαρκικὴ μίξις καὶ πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀπαλλάχθησαν ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό.

Τὸ ἴδιο βέβαια τὸ σῶμα δὲν εἶχε δική του ἐνέργεια, παρὰ μόνο τομὴ καὶ ροή, τὰ ὁποῖα εἶναι πάθη καὶ ὄχι ἐνέργειες· ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐνέργειες τῆς ψυχῆς ποὺ χρησιμοποιεῖ ὀλοφάνερα σῶμα, καὶ ὄχι τῆς θεότητος, ὅπως εἶναι ἡ ταραχὴ, διότι λέει, «τώρα ἡ ψυχὴ μου ταραχθῆκε»⁵², ἡ λύπη καὶ ἀγωνία, διότι λέει, «ἄρχισε νὰ λυπᾶται καὶ νὰ ἀγωνιᾷ»⁵³, καὶ, «ἡ ψυχὴ μου εἶναι περίλυπη μέχρι θανάτου»⁵⁴, ἡ δειλία τοῦ θανάτου, διότι λέει, «Πατέρα, ἂν εἶναι δυνατὸ ἴσ' ἀποφύγω τὸ ποτήρι αὐτό»⁵⁵, καὶ ὁ θάνατος. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι τῆς θεότητος, διότι τὸ θεῖο εἶναι ἀπαθὲς καὶ ἀείζωο καὶ ἀθάνατο, ἀλλὰ εἶναι ἰδιώματα ζώου, δηλαδὴ οὐσίας ἔμψυχης καὶ αἰσθητικῆς, ἐνῶ ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ προέρχεται ἡ σοφία· διότι λέει, «πρόκοβε σὲ σοφία καὶ ἡλικία»⁵⁶. Ἀσφαλῶς δὲν πρόκοβε στὴ θεία σοφία· διότι ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς συλλήψεως ἔγινε τέλεια ἔνωση καὶ ἀπόλυτη συνάφεια, καὶ δὲν εἶχε προσθήκη κάποιας θείας δυνάμεως· πρόκοβε ἐπομένως στὴν ἀνθρώπινη σοφία. Διότι ἡ ἀνθρώπινη σοφία σ' αὐτὸν φανερωνόταν ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία του. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συλλήψεως ἔγινε τέλειος βρέφος, χωρὶς νὰ διαρθρώνεται καὶ νὰ διαπλάθεται τὸ σῶμα του βαθμιαῖα, ὅπως λέει ὁ μέγας καὶ ἐντριβὴς στὰ θεῖα Βασιλείος στὸ λόγο του στὸ Γενέθλιο, ἔτσι ἔγινε καὶ τέλειος στὴν ἀνθρώπινη καὶ θεία σοφία ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς συλλήψεως, ὡς ἄνθρωπος βέβαια· διότι ὡς Θεὸς δὲν ἔγινε τέλειος στὴ θεία σοφία, ἀλλὰ ἦταν αἰώνιος.

55. Ματθ. 26,39.

56. Λουκᾶ 2,40.

Κατὰ δὲ τὴν τῆς ἡλικίας τοῦ σώματος προκοπὴν ἢ τῆς ἐν αὐτῷ τελείας ἀνθρωπίνης σοφίας ἔκφανσις, προκοπὴ ἐλογίζετο. Εἰ δὲ σοφίαν ἔσχεν ἀνθρωπίνην, πάντως καὶ νοῦν· σοφία γάρ, νοῦ γέννημά τε καὶ δύναμις· καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ φησιν·
 25 «ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν». Καὶ τὸ κατ' εἰκόνα δὲ οἱ ἅγιοι Πατέρες κατὰ τὸ νοερὸν ἐκλαμβάνουσι, ὧν τὰς μαρτυρίας ὑπετάξαμεν. Εἰ οὖν τὸ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενόμενον ἀνέλαβεν ἀνθρωπον, ἦτοι φύσιν ἀνθρωπότητος, πάντως νοερὰν καὶ λογικὴν φύσιν ἀνέλαβεν. Ἀνέλαβε δὲ καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον.
 30 Ὡσπερ γὰρ τὴν ἄλογον ἀνέλαβεν δρεξιν, τὴν ἐπιπειθῆ λόγῳ, οὕτω καὶ τὴν λογικὴν. Οὐ γὰρ ἄνουν καὶ ἄλογον φύσιν ἀνέλαβεν. Εἰ γὰρ ἄνουν καὶ ἄλογον φύσιν ἀνέλαβεν, οὐκ ἀνθρωπος, ἀλλὰ λογικὴν ἀνέλαβε. Νοερὰ γὰρ καὶ λογικὴ φύσις ὁ ἀνθρωπος.

39 Ἄρα οὖν πάντες οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὡσπερ δύο τὰς φύσεις εἶπον ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ πάντα τὰ φυσικὰ ἰδιώματα διπλᾶ. Ἀδύνατον γὰρ φύσιν συστῆναι ἀνευ τῶν συστατικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων. Ἐξ ἀνάγκης τοιγαροῦν δύο
 5 φύσεις αὐτοῦ λέγοντας, δύο λέγειν δεῖ αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα, τουτέστι τὰς θελητικὰς δυνάμεις· εἶχε γὰρ ὡς φύσει Θεὸς θέλησιν θείαν καὶ παντοδύναμον, καὶ ὡς φύσει γενόμενος ἀνθρωπος, εἶχε τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, καθ' ἣν ἤθελε λαθεῖν, εἰς οἶκον εἰσελθὼν, καὶ οὐκ ἠδυνήθη. Οὐ γὰρ δήπου, ὡς οἶμαι,
 10 τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει τὸ ἀδύνατον ἐπιγράψει. Εἶχεν οὖν τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ ψυχῆς τὴν θελητικὴν δύναμιν καὶ κατὰ ταύτην ἤθελε τὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατὰ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ θέλησιν

Ὡς πρὸς τὴν προκοπὴ τῆς ἡλικίας τοῦ σώματος θεωροῦνταν προκοπὴ ἢ ἐκδήλωση σ' αὐτὸ τῆς τέλειαν ἀνθρώπινης σοφίας. Ἐὰν λοιπὸν εἶχε σοφία ἀνθρώπινη, εἶχε ὅπωςδήποτε καὶ νοῦ· διότι ἡ σοφία εἶναι γέννημα καὶ δύναμις τοῦ νοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἀπόστολος λέει· «ἐμεῖς ὁμως ἔχουμε νοῦν Χριστοῦ»⁵⁷. Ἄλλὰ καὶ τὸ «κατ' εἰκόνα», οἱ ἅγιοι Πατέρες τὸ ἐκλαμβάνουν ὡς πρὸς τὸ νοερό, τὶς μαρτυρίες τῶν ὁποίων παραθέσαμε. Ἐὰν λοιπὸν γενόμενος «κατ' εἰκόνα» αὐτοῦ ἀνέλαβε ἄνθρωπον, ἦτοι τὴ φύση τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπωςδήποτε προσέλαβε νοερῆ καὶ λογικὴ φύση. Προσέλαβε ὁμως καὶ αὐτεξούσια θέληση. Διότι, ὅπως προσέλαβε τὴν ἄλογη ὄρεξη, ἡ ὁποία εἶναι εὐπειθὴς στὸ λόγο, ἔτσι προσέλαβε καὶ τὴ λογικὴ. Καθόσον δὲν προσέλαβε ἄμυαλη καὶ ἄλογη φύση. Διότι, ἐὰν προσλάμβανε ἄμυαλη καὶ ἄλογη φύση, δὲν θὰ ἦταν ἄνθρωπος, ἀλλὰ προσέλαβε λογικὴ φύση. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύση νοερῆ καὶ λογικὴ.

Ἄρα λοιπὸν οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὅπως εἶπαν ὅτι δύο εἶναι οἱ φύσεις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔτσι δέχονται καὶ ὅλα τὰ φυσικὰ ἰδιώματά του διπλᾶ. Διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει φύση χωρὶς τὰ συστατικὰ τῆς ἰδιώματα. Λέγοντας λοιπὸν ἀπὸ ἀνάγκη δύο τὶς φύσεις του, πρέπει νὰ λέμε δύο καὶ τὰ φυσικὰ του θελήματα, δηλαδὴ τὶς θελητικὲς του δυνάμεις· διότι ὡς κατὰ φύση Θεὸς εἶχε θέληση θεία καὶ παντοδύναμη, καὶ γενόμενος κατὰ φύση ἄνθρωπος, εἶχε τὴν ἀνθρώπινη θέληση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἤθελε νὰ διαφύγει τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν μπῆκε σὲ σπῆτι, καὶ δὲν μπόρεσε. Γιατὶ, ὅπως νομίζω, δὲ εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποδίδεις τὴν ἀδυναμία του αὐτῆ στὴ θεία του θέληση. Εἶχε λοιπὸν τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς του τὴ θελητικὴ δύναμις, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἤθελε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ψυχικὴ του θέληση στρεφόταν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, ὅπως

57. Α' Κορ. 2,16.

ἐκινεῖτο πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, ὡσπερ τῇ θεῖα θελήσει τὰ θεῖα ἤθελεν, ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Χριστός, ὁ Θεὸς τέ-
 15 λειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἀλλ' οὐ κατ' ἐναντιότητα γνώμης.
 Ὑπετάσσετο γὰρ αὐτεξουσίως ἡ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις τῷ
 θεῖῳ αὐτοῦ καὶ πατρικῷ θελήματι, καὶ ταῦτα ἤθελεν, ἃ ἤθελεν
 ἡ θεῖα αὐτοῦ θέλησις θέλειν αὐτήν.

40 Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὑπετάγη ἡ τοῦ Ἀδάμ θέλησις τῷ θεῖῳ θε-
 λήματι, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ τὰ ἐναντία ἠθέλησε τοῦ θεοῦ θε-
 λήματος, καὶ τοῦτο ἦν ἡ παράβασις, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐξ Ἀδάμ
 κατὰ πάντα ὑπήκοος γέγονε τῷ θεῖῳ θελήματι, ἐκάστη δὲ ὑπό-
 5 στασις κατ' οἰκείαν γνώμην παρήκοος γέγονε τοῦ θεοῦ θελή-
 ματος· «πάντες γὰρ ἤμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ
 Θεοῦ», κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πα-
 τρικῆ εὐδοκία γενόμενος ἄνθρωπος, φύσιν μὲν ἀνθρωπίνην
 ἀνέλαβε καὶ φυσικὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, ὑπόστασιν δὲ ἀν-
 10 θρωπίνην οὐκ ἀνέλαβεν, ἵν' ἡ φυσικὴ τῆς ἀνθρωπότητος θέλη-
 σις μὴ κατ' οἰκείον ὑποστατικὸν καὶ γνωμικὸν θέλημα πολυ-
 τεύσῃται ἐναντίως τοῦ θεοῦ θελήματος, ἀλλ' αὐτεξουσίως
 κατὰ πάντα ὑπήκοος γένηται, καὶ οὕτω λυθῆ ἡ ἀρχαία παράβα-
 σις.

41 Καὶ πάλιν· Εἶχε μὲν οὖν ἀνθρωπίνην θέλησιν, κατὰ τὸν
 Μάρκον τὸν εὐαγγελιστὴν, ὅτι εἰσελθὼν εἰς οἶκον, ἠθέλησε λα-
 θεῖν καὶ οὐκ ἠδυνήθη. Παντοδύναμος ἄρα ἡ θεῖα θέλησις καὶ
 οὐκ ἀδύναμος· ἀδύναμος δὲ ἡ ἀνθρωπίνη· ἀνθρωπίνη οὖν θε-
 5 λήσει ἠθέλησε, τῆς θείας αὐτοῦ θελήσεως εὐδοκησάσης, καὶ

σύμφωνα με τὴ θεία του θέληση ἤθελε τὰ θεϊκά, ὁ ἕνας καὶ ὁ ἴδιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὅμως ὄχι μὲ ἀντίθετη σὲ κάθε περίπτωση γνώμη. Γιατὶ ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του ὑποτασσόταν ἐλεύθερα στὸ θεϊκό του καὶ πατρικὸ θέλημα, καὶ ἤθελε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἡ θεία θέλησή του ἤθελε νὰ θέλει καὶ αὐτή, δηλαδὴ ἡ ἀνθρώπινη θέλησή του.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέληση τοῦ Ἀδάμ δὲν ὑποτάχθηκε στὸ θεῖο θέλημα καὶ ἡ γνώμη του θέλησε τὰ ἀντίθετα πρὸς τὸ θεῖο θέλημα, πρᾶγμα πού ἀποτέλεσε τὴν παράβασή του, γι' αὐτὸ καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ δὲν ἔγινε καθόλα ὑπάκουος στὸ θεῖο θέλημα, καὶ κάθε ἀνθρώπινη ὑπόσταση, σύμφωνα μὲ τὴ δική της ἀπόφαση, ἔγινε παραβάτης τοῦ θείου θελήματος· «διότι ὅλοι ἀμάρτησαν καὶ στεροῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ», σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο⁵⁸. Γι' αὐτὸ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πού ἔγινε μὲ τὴν συγκατάνευση τοῦ Πατέρα του ἄνθρωπος, προσέλαβε ἀνθρώπινη φύση καὶ φυσικὴ ἀνθρώπινη θέληση, ἀλλὰ δὲν προσέλαβε ἀνθρώπινη ὑπόσταση, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ ἡ φυσικὴ ἀνθρώπινη θέλησή του νὰ συμπεριφερθεῖ, σύμφωνα μὲ τὸ δικό της θέλημα τῆς ὑποστατικῆς της γνώμης, ἀντίθετα πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ γίνε ἐλεύθερα ὑπάκουος καθόλα καὶ ἔτσι νὰ καταργηθεῖ ἡ παλιὰ παράβαση.

Εἶχε ὅμως καὶ ἀνθρώπινη θέληση, σύμφωνα μὲ τὸν εὐαγγελιστὴ Μάρκο⁵⁹, διότι μπαίνοντας σὲ σπῆτι καὶ θέλοντας νὰ ἀποφύγει τὴν προσοχὴ τοῦ πλήθους, δὲν μπόρεσε. Ἐπομένως, ἐπειδὴ ἡ θεία θέληση εἶναι παντοδύναμη καὶ ὄχι ἀδύναμη, ἐνῶ ἀδύναμη εἶναι ἡ ἀνθρώπινη θέληση, ἄρα μὲ τὴν ἀνθρώπινη θέλησή του θέλησε, ἐνῶ ἡ θεϊκὴ του θέληση ἐδειξε τὴ συγκατάθεσή της καὶ ἔδωσε καιρὸ στὴν ἀνθρώπινή του

59. Μάρκ. 7,24.

καιρὸν δεδωκυίας τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει αὐτοῦ χρήσασθαι τοῖς ἰδίοις· θελήσαι λέγω, καὶ μὴ δυνηθῆναι.

Καὶ πάλιν· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο», τουτέστι τοῦ θανάτου· ἰδοὺ ἡ φυσικὴ τῆς
 10 ζωῆς ὀρεξις καὶ ἐπιθυμία, ἣν φυσικῶς λογικά τε ζῶα καὶ ἄλογα κέκτηνται. «Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα, ἀλλὰ τὸ σόν». Ἴδοὺ ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ τοῦ νοῦ ὀρεξις, ἡ αὐτεξούσιος καὶ κριτικὴ, καὶ χαλιναγωγὸς τῆς ἀλόγου ὀρέξεως. «Μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα, ἀλλὰ τὸ σόν». Τὸ ἐμὸν, τὸ ἀνθρώπινον,
 15 καθ' ὃ, οὐ κοινωνὸς σοῦ εἰμι· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος σὺ καθὼς ἐγὼ γέγονας, οὐδὲ πάθη ἀνθρώπινα ἐδέξω· ἀλλὰ τὸ σόν, τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ σοῦ, οὐ κοινωνὸς εἰμι, ὡς καὶ τῆς φύσεως τῆς θεότητος. «Οὐ γὰρ καταβέβηκα ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Οὐχ ἵνα ἰδίᾳ γνώμῃ
 20 καὶ ἐναντίᾳ τῷ σῷ θελήματι ἡ ἀνθρωπίνῃ μου πολιτεύσῃται θέλησις, ἀλλ' ὑπήκοος τῷ σῷ θελήματι γένηται. Θέλημα γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ εὐδοκία τὸ παθεῖν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, ἐφ' ᾧ καὶ σεσάρκωται. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ θέλημα οὐ τὴν θέλησιν, ἀλλὰ τὸ θελητὸν ὑπεμφαίνει. Οὐ γὰρ τὴν θεϊαν θέ-
 25 λησιν ποιῆσαι πρόκειται, αὕτη γὰρ ἄκτιστος τε καὶ ἀναρχος, ἀλλὰ τὸ θελητόν, ὅπερ ἡ θεία θέλησις ἤθελε· καθὼς καὶ τό, «πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς», ἐκκληπτέον. Οὐ γὰρ πολλαὶ θελητικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία· οὔτε ἡ θελητικὴ τοῦ Θεοῦ δυνάμις ἐστὶν ἐν τοῖς ἀγίοις, ἐπεὶ καὶ φύσις· ὧν
 30 γὰρ ἡ θέλησις μία, τούτων καὶ ἡ φύσις μία· ἀλλὰ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ εἰσὶν ἐν τοῖς ἀγίοις· τουτέστιν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ.

60. Ματθ. 26,39.

61. Ματθ. 26,39.

φύση νὰ κάνει χρήση τῶν ιδιωμάτων της· δηλαδή νὰ θελήσει καὶ νὰ μὴ μπορέσει νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ πού ἤθελε.

Καὶ πάλι· «Πατέρα, ἂν εἶναι δυνατό, ἄς μὴ πῶ αὐτὸ τὸ ποτήριον»⁶⁰, δηλαδή τὸν θάνατο. Νὰ ἡ φυσικὴ ὄρεξις καὶ ἐπιθυμία τῆς ζωῆς, τὴν ὁποία ἔχουν ἀπὸ τῆ φύσης τους καὶ τὰ λογικὰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα. «Ὅμως ἄς μὴ γίνῃ τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ δικό σου»⁶¹. Νὰ καὶ ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ ὄρεξις τοῦ νοῦ, ἡ ἐλεύθερη καὶ κριτικὴ, ἡ ὁποία χαλιναγωγεῖ τὴν ἄλογη ὄρεξις. «Ἄς μὴ γίνῃ τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ δικό σου». Τὸ δικό μου, δηλαδή τὸ ἀνθρώπινο, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖο δὲν εἶμαι μέτοχος σου, ἀφοῦ οὔτε σὺ ἔγινες ἄνθρωπος ὅπως ἐγώ, οὔτε δέχθηκες ἀνθρώπινα πάθη. Ἄλλὰ τὸ δικό σου, πού εἶναι κοινὸ σὲ μένα καὶ σὲ σένα, στὸ ὁποῖο μετέχω, ὅπως μετέχω καὶ στὴ φύση τῆς θεότητος. «Γιατί δὲν κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ κάνω τὸ θέλημα τὸ δικό μου, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου πού με ἔστειλε»⁶². Δὲν κατέβηκα γιὰ νὰ συμπεριφέρεται ἡ ἀνθρώπινὴ μου θέλησις σύμφωνα μὲ τὴ δική της γνώμη καὶ ἀντίθετα πρὸς τὸ δικό σου θέλημα, ἀλλὰ νὰ γίνῃ ὑπάκουος στὸ δικό σου θέλημα. Γιατί θέλημα καὶ συγκατάνευσις τοῦ Πατέρα ἦταν τὸ νὰ πάθει αὐτὸς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἄλλωστε καὶ σαρκώθηκε. Ἐδῶ τὸ θέλημα σημαίνει ὄχι τὴ θέλησις, ἀλλὰ τὸ θελητό. Διότι δὲν πρόκειται νὰ ἐκτελέσει τὴ θεία θέλησις, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἄκτιστη καὶ ἀναρχη, ἀλλὰ τὸ θελητό, αὐτὸ δηλαδή πού ἤθελε ἡ θεία θέλησις. Ὅπως ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἐκλαμβάνουμε καὶ τό, «ὄλα τὰ θελήματά του βρίσκονται σ' αὐτοῦ»⁶³. Γιατί δὲν εἶναι πολλὰς οἱ θελητικὲς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία· οὔτε ἄλλωστε ἡ θελητικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στοὺς ἁγίους, διότι εἶναι καὶ φύσις (ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ θέλησις εἶναι μία, μία εἶναι καὶ ἡ φύσις τους), ἀλλὰ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ βρίσκονται στοὺς ἁγίους, δηλαδή οἱ ἐντολές του.

62. Ἰω. 6,38.

63. Ψαλμ. 15,3.

21 Δέδεικται τοίνυν ὡς εἶχεν ὁ Χριστός, ὡσπερ δύο φύσεις, οὕτω καὶ δύο θελήσεις φυσικὰς καὶ δύο ἐνεργείας φυσικὰς, ἵνα ἢ Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος· οὐ γὰρ Θεὸς τέλειος, ὁ μὴ ἔχων πάντα τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα καὶ πρὸ τούτων τὴν 5 θείαν φύσιν· οὐδὲ ἄνθρωπος τέλειος, ὁ μὴ ἔχων τελείαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ πάντα τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. Εἶχε μὲν οὖν τὴν θείαν θέλησιν, καθ' ἣν ὡς Θεὸς τὰ θεῖα ἤθελε σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, ὧν, ὡς ἡ μία φύσις, οὕτω καὶ ἡ κατ' αὐτὴν θέλησις· εἶχε δὲ καὶ ἀνθρωπίνην φυσικὴν θέ- 10 λησιν, τουτέστι φυσικὴν θελητικὴν δύναμιν, ὡς γενόμενος τέλειος ἄνθρωπος, ὡς ἡ μήτηρ· ὧν, ὡς μία ἡ φύσις, οὕτω καὶ μία ἡ θέλησις. Εἶχε καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, καθ' ἣν αὐτεξουσίως θέλων ἐνήργει τὰ θεῖα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι· εἶχε δὲ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, καθ' ἣν αὐτεξουσίως ἐνήργει 15 τὰ ἀνθρώπινα· οὐ γὰρ θεῖα θελήσει ἤθελε λαθεῖν, καὶ οὐκ ἠδύνατο, οὐδὲ φαγεῖν καὶ πιεῖν· ταῦτα γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως θελητά, καὶ οὐ τῆς θείας· οὐδὲ θεῖα ἐνεργεῖα περιεπάτει ἢ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν. Οὐ γὰρ τῆς θείας φύσεως ἢ ἐνεργείας περιπατεῖν καὶ ἐκτείνειν χεῖρας. Ὅμως ἑκατέρα τῶν ἐν Χριστῷ φύσε- 20 ων, μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἤθελε καὶ ἐνήργει τοῦτο, ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν, ἐξυπηρετουμένης τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ τῇ θεῖα αὐτοῦ θελήσει καὶ ἐνεργεῖα.

Ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἡ θεῖα ἐνήργει αὐτοῦ θέλησις (ἐκράτησε γὰρ τῇ χειρὶ τῆς χειρὸς τῆς 25 παιδὸς καὶ εἶπε τό, «κοράσιον, ἔγειραι», καὶ διὰ τῆς ἀφῆς καὶ τοῦ λόγου ἡ θεῖα ἐνέργεια τὴν κόρην ἐζωοποίησεν), οὕτω καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως ἡ θεῖα ἐνήργει αὐτοῦ θέλησις. Θελήσας γὰρ θεϊκῶς, τὴν θαυματουργίαν εἰργάσατο, καὶ θελήσας ἀνθρωπίνως, τὴν χεῖρα ἐξέτεινε καὶ εἶπεν, «ἔγειραι».

Ἐποδείχθηκε λοιπόν, ὅτι ὁ Χριστός, ὅπως εἶχε δύο φύσεις, ἔτσι εἶχε καὶ δύο θελήσεις φυσικὰ καὶ δύο ἐνέργειες φυσικὰς, γὰρ νὰ εἶναι καὶ Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος· διότι δὲν εἶναι τέλειος Θεὸς ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ὅλα τὰ ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ, καὶ προπαντὸς τῆς θείας φύσης, οὔτε τέλειος ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει τέλεια τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ὅλα τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶχε λοιπόν τὴν θείαν θέληση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὡς Θεὸς ἤθελε τὰ θεϊκὰ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, τῶν ὁποίων, ὅπως ἡ φύση εἶναι μία, ἔτσι καὶ ἡ ἀντίστοιχη πρὸς αὐτὴν θέληση, εἶχε ὁμοίως καὶ μία ἀνθρώπινη φυσικὴ θέληση, δηλαδὴ φυσικὴ θελητικὴ δύναμη, ἐπειδὴ ἐγένετο τέλειος ἄνθρωπος, ὅπως ἡ μητέρα, τῶν ὁποίων ὅπως ἡ φύση εἶναι μία, ἔτσι μία εἶναι καὶ ἡ θέληση. Εἶχε καὶ τὴν θείαν ἐνέργεια, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐλεύθερα ἐπραττε τὰ ἀνθρώπινα. Διότι δὲν ἤθελε νὰ κρυφθεῖ μὲ τὴν θεϊκὴν θέληση καὶ δὲν μπορούσε, οὔτε νὰ φάει καὶ νὰ πιεῖ. Καθόσον αὐτὰ εἶναι θελητὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ ὄχι τῆς θείας· οὔτε περπατοῦσε μὲ θείαν ἐνέργεια ἢ ἄπλωσε τὰ χέρια. Διότι δὲν εἶναι τῆς θείας φύσεως ἡ ἐνέργεια τὸ νὰ περπατεῖ καὶ νὰ ἀπλώνει τὰ χέρια. Ὅμως ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, μὲ συμμετοχὴ καὶ τῆς ἄλλης, ἔκανε καὶ ἤθελε αὐτὸ τὸ ὁποῖο εἶχε δικό της, ὥστε νὰ ἐξυπηρετεῖται ἡ ἀνθρώπινη θέληση καὶ ἐνέργειά του μὲ τὴν θείαν θέληση καὶ ἐνέργεια.

Ὅπως δηλαδὴ μὲ τὴν σωματικὴν ἐνέργειάν του ἐνεργοῦσε ἡ θεία θέλησή του, διότι ἔπιασε μὲ τὸ χέρι του τὸ χέρι τῆς κόρης καὶ εἶπε τότε, «κόρη, σήκω»⁶⁴, καὶ μὲ τὸ πιάσιμο καὶ τὸ λόγο ἡ θεία ἐνέργεια ἔδωσε ζωὴν στὴν κόρη, ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἀνθρώπινη θέλησή του ἐνεργοῦσε ἡ θεία θέλησή του. Διότι θέλοντας θεϊκὰ ἔκανε τὸ θαῦμα, καὶ θέλοντας ἀνθρώπινα ἄπλωσε τὸ χέρι καὶ εἶπε, «σήκω». Καὶ γὰρ νὰ μιλήσουμε μὲ

- 30 Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅσα ἠθέλησέ τε καὶ ἐνήργησεν ἀνθρωπίνως, σωτηρία τοῦ κόσμου γέγονεν· οὐ γὰρ κατὰ Θεὸν τὰ θεῖα ἔδρα· οὐ γὰρ Θεοῦ γυμνοῦ, δι' ἀφῆς καὶ ἐκτάσεως χειρῶν τὰς θαυματουργίας ποιεῖν· οὐδὲ κατὰ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπινα ἔπραξεν· οὐ γὰρ ἀνθρώπου ψιλοῦ τὰ πάθη τοῦ κόσμου σωτήρια, ἀλλὰ
- 35 Θεὸς ὢν καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καινὴν τινα, ἤγουν ξένην, καὶ θεανδρικήν ἐνέργειαν ὑπεδείξατο· θεῖαν, ἀλλὰ δι' ἀνθρωπίνης ἐνεργοῦσαν· ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ τῇ θεῖα ἐξυπηρετουμένην καὶ τὰ τῆς συνεφεστηκυίας αὐτοῦ θεότητος ἐμφαίνουσαν σύμβολα.
- 43 Ὡσπερ γὰρ φύσεως ἐτέρας ὁ σιδήρος καὶ ἐτέρας τὸ πῦρ, καὶ ἐτέρας καὶ ἐτέρας ἐνεργείας τούτων ἐκάτερον· οὔτε γὰρ τέμνει τὸ πῦρ, ἀλλὰ καίει καὶ φωτίζει κατὰ τὴν ἰδίαν φυσικὴν ἐνέργειαν. Οὔτε καυστικὸς ἢ φωτιστικὸς ὑπάρχει φύσει ὁ σιδή-
- 5 ρος, ἀλλὰ τέμνει καὶ μέλας ἐστί· ὀπηγίκα δὲ ἔνωσις ἀμφοτέρων γένηται, ἠνωμένως, καὶ οὐ διηρημένως ἕκαστον τὴν οἰκείαν ἐνεργεῖ ἐνέργειαν· ἅμα γὰρ τῇ τομῇ καὶ ἡ καῦσις γίνεται καὶ διὰ τοῦ σιδήρου καίει τὸ πῦρ καὶ φωτίζει. Οὐ μία δὲ φυσικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ δύο· μία μὲν τοῦ πυρός, ἢ καυστικὴ, ἐτέρα δὲ τοῦ σι-
- 10 δήρου, ἢ τομῆ. Καὶ ἐκάστης ἴδιον ἀποτέλεσμα, τῆς μὲν τοῦ πυρός ἢ καῦσις, τῆς δὲ τοῦ σιδήρου, ἢ τομῆ. Εἰ καὶ καυστικὴ ἢ τομῆ ἐστί, καὶ τμητικὴ ἢ καῦσις. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἑκατέρα φύσις ἐνήργει τὰ ἴδια μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας· καὶ οὐ μία αἱ δύο, οὐδὲ τῶν δύο ἐν ἀποτελέ-
- 15 σμα, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως τὸ αὐτεξουσίως ὑπακούειν καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τῷ θεῷ θελήματι καὶ θελήματι

συντομία, ὅσα θέλησε καὶ ἔκανε ἀνθρωπίνως, ἔγιναν σωτηρία γιὰ τὸν κόσμον. Γιατὶ δὲν ἔκανε τὰ θεῖα κατὰ τὴ θεία του φύση, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἔργο Θεοῦ μόνου νὰ κάνει τὰ θαύματα μὲ τὸ πιάσιμο καὶ τὸ ἀπλωμα τῶν χειρῶν, οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἔκανε τὰ ἀνθρώπινα, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἔργο ἀνθρώπου μόνου τὰ πάθη καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου, ἀλλὰ, ἐνῶ ἦταν Θεὸς καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, ἔδειξε κάποια καινοφανῆ, δηλαδὴ παράδοξη καὶ θεανθρώπινη ἐνέργεια· ἐνέργεια θεϊκῆ, ποὺ ἐνεργοῦσε μέσω τῆς ἀνθρώπινης· ἀνθρώπινη, ποὺ ὁμως ἐξυπηρετοῦνταν μὲ τὴ θεία καὶ ἐμφάνιζε τὰ σύμβολα τῆς θεότητάς του ποὺ συνυπῆρχαν.

- 43 Ὅπως δηλαδὴ τὸ σίδηρο εἶναι ἄλλης φύσεως καὶ ἄλλης ἢ φωτιά, καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει διαφορετικὴ ἐνέργεια (διότι ἡ φωτιά δὲν κόβει, ἀλλὰ καίει καὶ φωτίζει, σύμφωνα μὲ τὴ δική του φυσικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ τὸ σίδηρο δὲν καίει οὔτε φωτίζει ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ κόβει καὶ εἶναι μαῦρο, ὅταν ὁμως γίνῃ ἐνωση καὶ τῶν δύο αὐτῶν, τότε τὸ καθένα κάνει τὴν ἐνέργειά του ἐνωμένα καὶ ὄχι χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο· διότι μαζὶ μὲ τὴν τομὴ γίνεται καὶ τὸ κάψιμο, καὶ μὲ τὸ σίδηρο ἢ φωτιά καίει καὶ φωτίζει. Ὅμως δὲν εἶναι μιὰ φυσικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ δύο· μία τῆς φωτιάς, ἢ καυστικὴ, καὶ ἡ ἄλλη τοῦ σιδήρου, ἢ τομῆ. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καθεμιᾶς εἶναι ἰδιαίτερο, τῆς φωτιάς τὸ κάψιμο, ἐνῶ τοῦ σιδήρου ἢ τομῆ, ἂν καὶ ἡ τομῆ εἶναι καυστικὸ καὶ κοφτερὸ τὸ κάψιμο⁶⁵), ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ κάθε μιὰ φύση ἔκανε τὰ δικά της ἐνωμένη μὲ τὴν ἄλλη, χωρὶς οἱ δύο νὰ εἶναι μία, οὔτε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δύο νὰ εἶναι ἓνα, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης φύσεώς του ἦταν ὑπακούοντας ἐλεύθερα καὶ ἐξυπηρετούμενη ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα καὶ μὲ τὸ δικό της θέλημα νὰ ἀπλώνει τὸ χέρι καὶ νὰ

στὴν πραγματεία του, *Περὶ πίστεως κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν Νεστοριανῶν* (κεφ. β').

οικείω ἐκτείνειν τὴν χεῖρα καὶ ἄπτεσθαι τῆς παιδός, καθ' ὑπακοὴν τοῦ θείου θελήματος καὶ ὑπηρεσίαν, τῆς δὲ θεότητος, τὴν τοῦ παιδὸς ἔγερσιν ἐνεργούσης διὰ τῆς ἀφῆς.

44 Διὸ οὐδὲ εἶπεν ὁ μέγας Διονύσιος, 'μίαν θεανδρικὴν ἐνέργειαν', ἀλλ' ἀπολύτως: «καινήν», ἥτοι ξένην. Ἐκάστη γὰρ αὐτῶν ξένη ἦν καὶ θεανδρική: οὐ γὰρ ἀριθμὸν ἐμφαίνων εἶπεν, ἀλλὰ τὸν ξένον τρόπον. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος, οἰκτείρας τὸ ἴδιον
5 πλάσμα, τὸ τῆς ἀμαρτίας πάθος ἐκουσίως παραδεξάμενον, ὡσπερ ἐπισπορὰν τοῦ ἐχθροῦ, ὄλον ἀνέλαβε τὸ νοσήσαν, ἵνα ὄλον θεραπεύσῃ: τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον· ὃ δὲ προσελήφθη, τοῦτο καὶ πταῖσαν σώζεται. Τί δὲ τὸ πταῖσαν καὶ
10 πρωτοπαθῆσαν, εἰ μὴ ὁ νοῦς καὶ ἡ τούτου λογικὴ δρεξίς, τουτέστιν ἡ θέλησις; Τοῦτο οὖν ἔχρηζε τῆς θεραπείας: θελήματος γὰρ νόσος ἡ ἀμαρτία.

Εἰ οὖν οὐκ ἀνέλαβε λογικὴν καὶ νοερὰν ψυχὴν καὶ τῆς ταύτης θέλησιν, οὐκ ἴασατο τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ θέλησιν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβεν, ἀμαρτίαν δὲ οὐκ
15 ἀνέλαβεν: οὐ γὰρ ποίημα αὐτοῦ ἡ ἀμαρτία. Ἴνα οὖν ἐξορίσῃ τὴν ἐπισπαρεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ νόσον τῆς ἀμαρτίας ἐκ τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο ψυχὴν μὲν καὶ τὴν ταύτης ἀνέλαβε θέλησιν, ἀμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησε: καὶ ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸ σῶμα ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ὑπουργίας τῆς ἀμαρτίας, καὶ σῶμα ἀνέλαβεν.
20 Ἀνέλαβε καὶ τὰς ἐπὶ τῇ πρώτῃ παραβάσει τιμωρίας, ἵνα, τὸ καθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποτίσας ὀφλημα, ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς τῆς κατακρίσεως. Δοῦλος γὰρ ἐλευθερῶσαι δοῦλον οὐ δύναται. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὡς ἀναμάρτητος ἐλεύθερος ὢν, ὡς καὶ μηδὲ θανάτῳ, μῆτε τινὶ ἐτέρῳ ὑποκείμενος ἐπιτιμῶ, τὰ ἡμῶν ὑπὲρ

πιάνει τὴν κόρη, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπακοή καὶ τὴν ὑπηρεσία τοῦ θεοῦ θελήματος, ἐνῶ ἡ θεότητα ἐνεργοῦσε τὴν ἀνάσταση τοῦ παιδιοῦ μέσω τῆς ἐπαφῆς.

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶπε ὁ μέγας Διονύσιος μία θεανδρική ἐνέργεια, ἀλλὰ τελείως καινοφανῆ, δηλαδὴ παράδοξη. Γιατὶ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ἦταν παράδοξη καὶ θεανθρώπινη. Καὶ τὸ εἶπε ὄχι γιὰ νὰ φανερώσει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐνεργειῶν, ἀλλὰ τὸν παράδοξο τρόπο τους. Διότι καὶ ὁ Κύριος, ἀφοῦ λυπήθηκε τὸ πλάσμα του, ποῦ δέχθηκε τὸ πάθος τῆς ἁμαρτίας μὲ τὴ θέλησή του, σὰν σπορά ποῦ ἔγινε ἀργότερα ἀπὸ τὸν ἐχθρό, προσέλαβε ὀλόκληρο τὸ ἄρρωστο πλάσμα του, γιὰ νὰ τὸ θεραπεύσει ὀλόκληρο· διότι ἐκεῖνο ποῦ δὲν προσλήφθηκε ἔμεινε ἀθεράπευτο, ἐνῶ ἐκεῖνο ποῦ προσλήφθηκε, αὐτὸ, ἂν καὶ ἔφταιξε, σώζεται. "Ὅμως τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἔφταιξε καὶ ἔπαθε πρῶτο, ἂν δὲν εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ λογικὴ του ὄρεξη, δηλαδὴ ἡ θέληση; Αὐτὸ λοιπὸν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ θεραπείας· γιατί ἀρρώστια τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἁμαρτία.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν προσέλαβε λογικὴ καὶ νοερὴ ψυχὴ καὶ τὴ θέλησή της, τότε δὲ θεράπευσε τὸ πάθος τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Γι' αὐτὸ λοιπὸν προσέλαβε καὶ τὴν ἀνθρώπινη θέληση, ἀλλὰ δὲν προσέλαβε τὴν ἁμαρτία, γιατί δὲν ἦταν δημιούργημα δικό του ἡ ἁμαρτία. Γιὰ νὰ ἐξορίσει λοιπὸν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴ νόσο τῆς ἁμαρτίας, ποῦ σπάρθηκε ἀργότερα ἀπὸ τὸν ἐχθρό, γι' αὐτὸ προσέλαβε βέβαια τὴν ψυχὴ καὶ τὴ θέλησή της, ἀλλὰ δὲν ἔκανε ἁμαρτία, καὶ προσέλαβε τὸ σῶμα γιὰ νὰ ἐλευθερώσει τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὴ σκλαβιὰ τῆς ἁμαρτίας. Προσέλαβε ἐπίσης καὶ τὶς τιμωρίες ποῦ ἐπιβλήθηκαν κατὰ τὴν πρώτη παράβαση, ὥστε, ἀφοῦ ἐξοφλήσει γιὰ χάρη μας τὸ χρέος ποῦ ἐκκρεμοῦσε ἐναντίον μας, νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν καταδίκη. Γιατὶ δοῦλος δὲν μπορεῖ νὰ ἐλευθερώσει δοῦλο. Γι' αὐτὸ αὐτός, ποῦ ὡς ἀναμάρτητος ἦταν ἐλεύθερος, ἀφοῦ δὲν διατελοῦσε κάτω ἀπὸ τὸ θάνατο οὔτε ἀπὸ κάποιον ἄλλο ἐπιτίμιο, ἀνέλαβε γιὰ χάρη μας τὰ δικά

25 ἡμῶν ἀνεδέξατο ἐπιτίμια, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἀπέθανεν, «ἵνα δῶ
 ἐξουσίαν, τοῖς λαμβάνουσιν αὐτόν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι», καὶ
 τὴν ἀφθαρσίαν αὐτοῖς χαρίσῃται καὶ τὸν ἰσάγγελον καὶ ἄλυπον
 καὶ ἄμοχθον βίον ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· δεῖ
 γὰρ ἡμᾶς πρῶτον ὑπομεῖναι τὰ τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ἐξ οὗ καὶ
 30 τὴν γένεσιν ἐσχήκαμεν, καὶ οὕτω τυχεῖν τοῦ δευτέρου Ἀδάμ
 τῶν δωρεῶν. Ἐὰν ἐπακολουθήσωμεν τοῖς αὐτοῦ ἔχγεσι καὶ τὸν
 νόμον τῆς ἐλευθερίας φυλάζωμεν καὶ μὴ πάλιν τῷ ζυγῷ τῆς
 ἀμαρτίας δουλεύσωμεν. Ἐλευθερώσας γὰρ ἡμῶν τὴν φύσιν,
 πάλιν ἔδωκεν ἡμῖν ἐντολήν, καὶ ἔδειξεν ἡμῖν ὁδὸν καθ' ἣν περι-
 35 πατοῦντες συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, ἀπερχόμενοι ἔνθα αὐτὸς
 Πρόδρομος ἡμῶν ἀπῆλθεν· ἄλλην δὲ ὁδὸν ὀδεύοντες, ἐξω με-
 νοῦμεν.

Γένοιτο δὲ ἡμᾶς, τοῖς αὐτοῦ ὑπακολουθοῦντας ἔχγεσι, πάν-
 40 τοτε σὸν αὐτῷ εἶναι καὶ ἀπολαβεῖν τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ βασι-
 λείας, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μας ἐπιτίμια καὶ πέθανε γιὰ μᾶς, «γιὰ νὰ δώσει ἐξουσία σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν δέχονται νὰ γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ»⁶⁶, καὶ νὰ τοὺς χαρίσει τὴν ἀθανασία καὶ ἀγγελικὴ καὶ χωρὶς λύπη καὶ κόπο ζωὴ κατὰ τὴν ἀναγέννηση στὴ μέλλουσα βασιλεία. Διότι πρέπει ἐμεῖς προηγουμένως νὰ ὑποστοῦμε τὰ ἐπιτίμια τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐλάβαμε τὸν ἐρχομὸ μας στὸν κόσμος, καὶ ἔτσι νὰ δεχθοῦμε τὶς δωρεὲς τοῦ δευτέρου Ἀδάμ. Αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχουμε, ἐὰν ἀκολουθήσουμε τὰ ἴχνη του⁶⁷ καὶ φυλάξουμε τὸ νόμο τῆς ἐλευθερίας καὶ δὲν ὑποδουλωθοῦμε πάλι στὸ ζυγὸ τῆς ἁμαρτίας. Διότι, ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τὴ φύση μας, μᾶς ἔδωσε πάλι ἐντολὴ καὶ μᾶς ἔδειξε τὸ δρόμο, ποὺ περπατώντας τον, θὰ βασιλέψουμε μαζί του, πηγαίνοντας ἐκεῖ ὅπου σὰν πρόδρομὸς μας πῆγε ὁ ἴδιος⁶⁸, ἐνῶ, ἂν βαδίσουμε ἄλλο δρόμο, θὰ μείνουμε ἔξω.

Εὐχομαὶ καὶ ἐμεῖς, ἀκολουθώντας τὰ ἴχνη του, νὰ εἴμαστε πάντοτε μαζί του καὶ νὰ ἀπολαμβάνουμε τὴ δόξα καὶ βασιλεία του, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

66. Ἰω. 1,12.

67. Α' Πέτρ. 2,22.

68. Ἐβρ. 6,20.

ΠΕΡΙ
ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΦΥΣΕΩΣ
ΚΑΤΑ ΑΚΕΦΑΛΩΝ

ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΦΥΣΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΑΚΕΦΑΛΩΝ

1 Μία φύσις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων γίνεται, όταν, ἐνουμένων φύσεων, ἕτερόν τι παρὰ τὰς ἐνωθείσας φύσεις ἀποτελεσθῆ, καὶ τὸ ἀποτελούμενον δὲ οὔτε τοῦτο κυρίως ἐστίν, οὔτε λέγεται, οὔτε τοῦτο, ἀλλ' ἕτερον. Οἶον, ἀπὸ τῶν τεσσάρων
5 στοιχείων, πυρός, λέγω, καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ γῆς, συνίσταται τὸ σῶμα, ἐνουμένων τῶν τεσσάρων καὶ συγκιρναμένων, καὶ τὸ ἀποτελούμενον σῶμα οὔτε πῦρ ἐστίν, οὔτε λέγεται, οὔτε ἀήρ, οὔτε ὕδωρ, οὔτε γῆ, ἀλλ' ἐκ τούτων ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα. Ὅμοίως καὶ ἀπὸ ἵππου καὶ ὄνου γίνεται ἡμίονος· καὶ
10 οὔτε ἵππος ἐστίν, οὔτε ὄνος, οὔτε λέγεται, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐκ θεότητος ὦν καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ Θεός ἐστι καὶ λέγεται τέλειος, καὶ ἀνθρωπος τέλειος, καὶ ὄλος Θεός, καὶ ὄλος ἀνθρωπος, ὅπερ ἐπὶ τῆς συνθέτου φύσεως οὐκ ἔστιν εἰ-
15 πεῖν. Οὐ γὰρ ὄλον τὸ σῶμα πῦρ ἐστίν, οὐδ' ὄλον ἀήρ· ὁμοίως οὔτε γῆ, οὔτε ὕδωρ· οὔτε ὄλη ἢ ἡμίονος ἵππος ἐστίν, οὐδὲ ὄλη ὄνος, οὐδὲ τέλειος ἵππος, οὐδὲ τέλειος ὄνος. Ὁ δὲ Χριστός, ὡς εἶπον, τέλειός ἐστι Θεός καὶ τέλειος ἀνθρωπος, καὶ ὄλος Θεός

ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΚΕΦΑΛΩΝ

Μία σύνθετη φύση γίνεται ἀπὸ διάφορες φύσεις, ὅταν μὲ τὴν ἔνωση τῶν φύσεων προκύπτει κάτι ἄλλο, διαφορετικὸ ἀπὸ τὶς φύσεις ποὺ ἐνώθηκαν, καὶ αὐτὸ ποὺ προκύπτει δὲν εἶναι οὔτε ἡ μία φύση καὶ οὔτε λέγεται ἔτσι, οὔτε ἡ ἄλλη, ἀλλὰ κάτι διαφορετικὸ. Ὅπως λόγου χάρη ἀπὸ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, ἐνοῶ τὴ φωτιά, τὸν ἀέρα, τὸ νερὸ καὶ τὸ χῶμα, ἀπαρτίζεται τὸ σῶμα, μὲ τὴν ἔνωση καὶ τὸν συγκερασμὸ τῶν τεσσάρων αὐτῶν στοιχείων, καὶ τὸ σῶμα ποὺ προκύπτει οὔτε φωτιά εἶναι, οὔτε λέγεται ἔτσι, οὔτε ἀέρας, οὔτε νερὸ, οὔτε χῶμα, ἀλλὰ κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτά. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὸν ἵππο καὶ τὸν ὄνο γίνεται ὁ ἡμίονος, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἵππος, οὔτε ὄνος, οὔτε καὶ λέγεται ἔτσι, ἀλλὰ κάτι ἄλλο διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτά. Ὁ Κύριός μας ὁμοῦς Ἰησοῦς Χριστός, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καὶ ὑπάρχει μέσα σὲ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, καὶ Θεὸς τέλειος εἶναι καὶ λέγεται Θεός, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ ὀλόκληρος Θεὸς καὶ ὀλόκληρος ἄνθρωπος, πρᾶγμα ποὺ δὲν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε στὴν περίπτωση τῆς σύνθετης φύσεως. Διότι δὲν εἶναι ὄλο τὸ σῶμα φωτιά, οὔτε ὄλο ἀέρας, καὶ ὁμοῖα δὲν εἶναι οὔτε χῶμα, οὔτε νερὸ· οὔτε ὀλόκληρη ἡ ἡμίονος εἶναι ἵππος, οὔτε ὀλόκληρη ὄνος, οὔτε τέλειος ἵππος, οὔτε τέλειος ὄνος. Ἐνῶ ὁ Χριστός, ὅπως εἶπα, εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, καὶ ὀλόκληρος Θεὸς καὶ ὀλόκληρος ἄνθρωπος.

καὶ ὁλος ἄνθρωπος. Διὸ οὐ μία ἐστὶ σύνθετος φύσις, ἀλλὰ μία
 20 ὑπόστασις ἐν δυσὶ φύσεσι γνωριζομένη, καὶ δύο φύσεις ἐν μιᾷ
 συνθέτῳ ὑποστάσει.

2 Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοῦς αἰρετικούς·

Ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν λέγοντες, ποίων φύσεων λέ-
 γετε;

Ἐροῦσιν οὖν·

5 Ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.

Εἶτα εἶπωμεν·

Καὶ πῶς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι λέγοντες τὸν Χρι-
 στὸν, οὐ λέγετε αὐτὸν ἐν δύο φύσεσιν; Οὐ γὰρ δύνανται εἰ-
 πεῖν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι.

10 Πάλιν ἐρωτήσωμεν αὐτούς·

Μία φύσις σύνθετός ἐστι τοῦ Χριστοῦ ἢ δύο;

Καὶ ἐροῦσι,

Μία σύνθετος.

Εἶτα λέγομεν·

15 Τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ σύνθετον ὁμοούσιόν ἐστι;

Καὶ οὐ δύνανται εἰπεῖν, ὅτι ὁμοούσιά εἰσι τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ σύν-
 θετον. Εἶτα λέγομεν·

Ἐὰν οὖν συνθέτου φύσεώς ἐστὶν ὁ Χριστὸς μιᾶς, ἐκ θεό-
 τητος καὶ ἀνθρωπότητος, οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ·

20 ὁ γὰρ Πατὴρ οὐκ ἔστι συνθέτου φύσεως ἐκ θεότητος καὶ
 ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἀπλῆς. Ἄλλ' οὐδὲ τῇ Μητρὶ ἔσται
 ὁμοούσιος· οὐδὲ γὰρ ἡ Μήτηρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπό-
 τητός ἐστι συντεθειμένη. Ἡμεῖς δὲ τὸν Χριστὸν μίαν ὑπό-
 στασιν ἐν δυσὶ φύσεσι λέγοντες, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπό-

25 τητι, κατὰ μὲν τῇ θεότητι φαμέν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ
 Πατρὶ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα τῇ Μητρὶ ὁμοούσιον.

Γι' αὐτό δὲν εἶναι μία φύση σύνθετη, ἀλλὰ μία ὑπόσταση, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις, καὶ οἱ δύο φύσεις ὑπάρχουν σὲ μιὰ σύνθετη ὑπόσταση.

2 Ἐρωτήσουμε λοιπὸν τοὺς αἵρετικούς·

Λέγοντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις,
ἀπὸ ποιῆς φύσεις λέτε ὅτι ἀποτελεῖται;

Θὰ ἀπαντήσουν ὅπωςδὴποτε,

Ἐκείνη ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα.

Ἐπειτα ἄς τοὺς ποῦμε·

Τότε γιατί, ἀφοῦ λέτε ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπάρχει σὲ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, δὲν λέτε ὅτι ὑπάρχει σὲ δύο φύσεις; Διότι δὲν μποροῦν νὰ ποῦν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ὑπάρχει σὲ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα.

Καὶ πάλι ἄς τοὺς ρωτήσουμε·

Ἡ φύση τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία ἢ δύο;

Θὰ ποῦν φυσικά,

Μία σύνθετη.

Ἐπειτα τοὺς λέμε·

Τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ σύνθετο εἶναι ὁμοούσιο;

Φυσικά δὲν μποροῦν νὰ ποῦν ὅτι εἶναι ὁμοούσια τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ σύνθετο. Ἐπειτα λέμε·

Ἐάν λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μία φύση σύνθετη, ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, δὲν εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα· γιατί ὁ Πατέρας δὲν εἶναι σύνθετη φύση, ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ ἀπλῆ. Ἄλλὰ οὔτε μὲ τὴ Μητέρα του θὰ εἶναι ὁμοούσιος· γιατί οὔτε ἡ Μητέρα του εἶναι σύνθετη ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Ἐνῶ ἐμεῖς, λέγοντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει μία ὑπόσταση μὲ δύο φύσεις, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ὡς πρὸς τὴ θεότητα λέμε ὅτι εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὴ Μητέρα. Καὶ οὔτε διαιροῦμε αὐτὸν λέγοντας

Καὶ οὕτε διαιροῦμεν αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν λέγοντες, οὕτε συγχέομεν, δύο φύσεις ἠνωμένας ὁμολογοῦντες.

Καὶ πάλιν λέγομεν οὕτως· Εἰ μία φύσις τῆς θεότητος τοῦ
30 Χριστοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, μία δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Χρι-
στοῦ, μία φύσις ἔσται τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς σαρκὸς.

Καὶ πάλιν· Πῶς ὁμολογεῖτε τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν; Ἡ
γὰρ διαφορὰ τοῦλάχιστον δύο εἰσάγει τὰ διαφέροντα, ἢ φύσεις,
ἢ ὑποστάσεις· ἢ μίαν ὑπόστασιν ἀλλοιουμένην καὶ μεταβαλλο-
35 μένην, κατὰ τὸ χωριστὸν συμβεβηκός. Ὅτι μὲν οὖν οὐχ ὑπο-
στάσεων διαφορὰν λέγετε, δῆλον ἐπὶ Χριστοῦ. Ὅτι οὐδὲ περὶ
τοῦ χωριστοῦ συμβεβηκότος, καὶ τοῦτο δῆλον· οὐ γὰρ, ποτὲ μὲν
λέγετε αὐτὸν ἀθάνατον, ποτὲ δὲ θνητόν, ἐξ ἀθανασίας τραπέντα
εἰς θνητότητα, ὡσπερ ἡμεῖς ἐκ νόσου εἰς υἰγιάν. Λείπεται οὖν
40 τῶν φύσεων λέγειν ὑμᾶς διαφορὰν, ὡς καὶ ὁμολογεῖτε. Καὶ τὴν
τῶν φύσεων διαφορὰν ὁμολογοῦντας, πρῶτον τὰς φύσεις ὁμο-
λογεῖν ὧν ἔστιν ἡ διαφορὰ· τῶν μὲν γὰρ οὐσιῶν μὴ οὐσιῶν,
οὐδὲ αἰ οὐσιῶδεις ἔσονται διαφοραί. Εἰ δὲ μία φύσις ἔστιν,
ὡσπερ καὶ μία ὑπόστασις ἐπὶ Χριστοῦ, διὰ τί φύσεων διαφορὰν
45 λέγοντες, οὐ λέγετε καὶ ὑποστάσεων διαφορὰν ἐπ' αὐτοῦ; Διὰ τί
ἐκ δύο φύσεων λέγοντες τὸν Χριστόν, οὐ φατε αὐτὸν καὶ ἐκ δύο
ὑποστάσεων;

Εἰ μιᾶς συνθέτου φύσεως ὁ Χριστός ἐστιν, οὐκ ἔστιν ὁμο-
ούσιος τῷ Πατρὶ· ἀπλῆς γὰρ φύσεως ὁ Πατὴρ· τὸ δὲ ἀπλοῦν
50 καὶ σύνθετον οὐχ ὁμοούσια.

Εἰ κατὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ, καὶ
ὁμοούσιος ἡμῖν ὁ Χριστός, μιᾶς οὐσίας ἔσται ὁ Πατὴρ καὶ
ἡμεῖς.

Εἰ ὁμοφυῆς τῷ Πατρὶ καὶ ὁμοούσιος, ἀπλῆς ὄντι φύσεως,

1. Συμβεβηκός: Εἶναι τὸ γνώρισμα ποῦ ἐμφανίζεται καὶ ἐξαφανίζεται
χωρὶς φθορὰ τοῦ ὑποκειμένου. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ὑπάρχει ἢ
νὰ μὴν ὑπάρχει στὸ ἴδιο ὑποκείμενο· ὅπως, εἶναι ἐνδεχόμενο ἓνας ἄνθρωπος καὶ,

ὅτι ἔχει μία ὑπόσταση, οὔτε τὸν συγγέομε ὁμολογώ-
ντας ὅτι οἱ δύο φύσεις εἶναι ἐνωμένες.

Καὶ ἐπίσης λέμε τὸ ἐξῆς· Ἐὰν εἶναι μία ἡ φύση τῆς θεό-
τητας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς σάρκας του, καὶ εἶναι μία ἡ φύση
τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Χριστοῦ, θὰ εἶναι μία καὶ ἡ φύση τοῦ
Πατέρα καὶ τῆς σάρκας.

Καὶ πάλι· Πῶς ὁμολογεῖτε τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων; Για-
τί ἡ διαφορὰ προϋποθέτει τουλάχιστο δύο πράγματα ποὺ δια-
φέρουν, ἢ φύσεις ἢ ὑποστάσεις, ἢ μία ὑπόσταση ποὺ ἀλλοιω-
νεται καὶ μεταβάλλεται, ἀνάλογα μὲ τὰ χωριστὰ συμβεβηκό-
τα¹. Ὅτι λοιπὸν δὲν μιλάτε γιὰ διαφορὰ ὑποστάσεων στὸ
Χριστὸ εἶναι φανερό, καὶ ὅτι ἐπίσης δὲν μιλάτε οὔτε γιὰ τὸ
χωριστὸ συμβεβηκός, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερό· διότι δὲν τὸν
ὀνομάζετε ἄλλοτε ἀθάνατο καὶ ἄλλοτε θνητό, ὁ ὁποῖος ἀπὸ
τὴν ἀθανασία μετέπεσε στὴ θνητότητα, ὅπως ἐμεῖς ἀπὸ τὴν
ἀρρώστια στὴν ὑγεία. Μένει λοιπὸν νὰ πεῖτε τὴ διαφορὰ τῶν
φύσεων, ὅπως καὶ τὴν ὁμολογεῖτε ἄλλωστε. Καὶ ἐφόσον
ὁμολογεῖτε τὴ διαφορὰ τῶν φύσεων, πρῶτα νὰ ὁμολογήσετε
τις φύσεις, στίς ὁποῖες ἀνήκει ἡ διαφορὰ· διότι, ἀφοῦ δὲν
ὑπάρχουν οἱ οὐσίες, οὔτε οἱ διαφορᾶς θὰ εἶναι οὐσιῶδεις.
Ἐὰν ὁμοῦς στὸ Χριστὸ ὑπάρχει μία φύση, ὅπως καὶ μία ὑπό-
σταση, γιατί, μιλώντας γιὰ διαφορὰ φύσεων, δὲ μιλάτε καὶ
γιὰ διαφορὰ ὑποστάσεων σ' αὐτόν; Γιατί, λέγοντας ὅτι ὁ Χρι-
στὸς ἔχει δύο φύσεις, δὲ λέτε ὅτι ἔχει καὶ δύο ὑποστάσεις;

Ἐὰν ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μία σύθετη φύση, δὲν
εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα· γιατί ἡ φύση τοῦ Πατέρα εἶ-
ναι ἀπλῆ, καὶ τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ σύνθετο δὲν εἶναι ὁμοούσια.

Ἐὰν κατὰ τὴν ἴδια οὐσία ὁ Χριστὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ
τὸν Πατέρα καὶ ὁμοούσιος μὲ μᾶς, τότε ὁ Πατέρας καὶ ἐμεῖς
θὰ εἴμαστε μιᾶς οὐσίας.

Ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶναι ὁμοῖος κατὰ φύση καὶ ὁμοούσιος

νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴ εἶναι λευκὸς ἢ ψηλὸς ἢ ἐξυπνος ἢ σιμὸς. Γιὰ περισσότερα βλ.
Ἰω. Δαμασκηνοῦ Ἐπαντα, τόμ. 2, Διαλεκτικά, ιγ',

55 ἔχει δὲ καὶ σύνθετον φύσιν ὁ Χριστός, δύο ἔξει φύσεις, μίαν ἀπλῆν καὶ μίαν σύνθετον.

Εἰ ταυτὸν φύσις καὶ ὑπόστασις καθ' ὑμᾶς, ἡ τριῶν οὐσῶν ὑποστάσεων τῆς ἀγίας θεότητος, τρεῖς ἔσονται αὐτῆς καὶ φύσεις· ἡ μιᾶς οὐσης φύσεως, μία ἔσται καὶ ἡ ὑπόστασις· ἡ ἑτέραν 60 τὴν κοινὴν φύσιν φατέ, καὶ ἑτέραν τὴν ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένην, ἦν καὶ μερικὴν ὀνομάζετε· οὐ μόνον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχειν ἀναγκασθήσεσθε δύο φύσεις ὁμολογεῖν, μίαν κοινὴν καὶ μίαν σύνθετον.

Εἰ ἄκτιστος καὶ ἀναρχος ἡ θεότης, κτιστὴ δὲ καὶ ἠργμμένη 65 ἡ ἀνθρωπότης, πῶς τὸ ἀναρχον καὶ τὸ ἠργμμένον μιᾶς ἔσται φύσεως;

3 Ἐπειδὴ δὲ προφέρουσιν ἡμῖν τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου τοῦ ἀγιωτάτου τὴν χρῆσιν, τὴν λέγουσαν, «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην», φαμέν, ὅτι, ἴσον ἐστὶ τούτῳ κάκεινο τὸ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ρητόν, τὸ φάσκον· «ὦν, τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη». Ὡσπερ γὰρ τὸ πυρούμενον, οὐ μεταβολὴν δηλοῖ τοῦ πυρουμένου, ἀλλ' ἐνωσιν τὴν πρὸς τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἡ θέωσις ἐνωσιν δηλοῖ πρὸς τὴν θεότητα καὶ ἡ σάρκωσις ἐνωσιν πρὸς σάρκα. Μίαν οὖν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου γινώσκομεν, τουτέστι τῆς θεότητος αὐτοῦ, σεσαρ- 10 κωμένην, τουτέστιν ἠνωμένην σαρκί. Καὶ μίαν φύσιν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου τεθεωμένην, τουτέστιν ἠνωμένην θεότητι. Ὡστε δύο εἰσὶ φύσεις ἠνωμέναι ἀλλήλαις. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου», καὶ οὐ «σεσαρκωμένην», ἀναντιρρήτως μίαν ἐδήλου φύσιν τὸ συναμφοτέρον· εἰπὼν δέ, «μίαν 15 τοῦ Λόγου φύσιν», καὶ προσθεὶς τό, «σεσαρκωμένην», διὰ τὸ

μὲ τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπλῆς φύσεως, καὶ ἔχει ὁ Χριστὸς καὶ σύνθετη φύση, τότε θὰ ἔχει δύο φύσεις, μία ἀπλῆ καὶ μία σύνθετη.

Ἐάν, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη σας, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα φύση καὶ ὑπόστασις, ἢ θὰ εἶναι τρεῖς οἱ φύσεις τῆς θεότητος, ἀφοῦ εἶναι τρεῖς οἱ ὑποστάσεις της, ἢ, ἐφόσον εἶναι μία ἡ φύση, θὰ εἶναι μία καὶ ἡ ὑπόστασις· ἢ, ἂν δέχεσθε ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ κοινὴ φύση καὶ ἄλλη αὐτὴ πού ὑπάρχει στὸ άτομο, τὴν ὁποία καὶ ὀνομάζετε ἀτομική, τότε θὰ ἀναγκασθεῖτε νὰ ὁμολογήσετε ὅτι ὄχι μόνο ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατέρας καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔχουν δύο φύσεις, μία κοινὴ καὶ μία σύνθετη.

Ἐὰν ἡ θεότητα εἶναι ἀναρχὴ καὶ ἄκτιστη, καὶ ἡ ἀνθρωπότητα κτιστὴ καὶ ἔχει ἀρχή, πῶς αὐτὸ πού εἶναι ἀναρχο καὶ αὐτὸ πού ἔχει ἀρχή θὰ εἶναι μιᾶς φύσεως;

Ἐπειδὴ ὁμοῦ μᾶς προβάλλουν τὸ χωρίο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τοῦ ἁγιωτάτου Κυρίλλου, πού λέει, «μία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωμένη»², λέμε, ὅτι ἴσο μ' αὐτὸ εἶναι καὶ ἐκεῖνο τὸ ρητὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πού λέει: «ἀπὸ αὐτά, τὸ ἓνα ἐθέωσε, καὶ τὸ ἄλλο θεώθηκε»³. Διότι, ὅπως ἐκεῖνο πού πυρακτώνεται δὲ δηλώνει μεταβολὴ αὐτοῦ πού πυρακτώνεται, ἀλλὰ ἔνωση μὲ τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ ἡ θέωση δηλώνει ἔνωση μὲ τὴ θεότητα καὶ ἡ σάρκωση ἔνωση μὲ τὴ σάρκα. Μία λοιπὸν φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου γνωρίζουμε, δηλαδή τῆς θεότητάς του, σαρκωμένη, δηλαδή ἐνωμένη μὲ τὴ σάρκα, καὶ μία φύση τῆς σάρκας τοῦ Λόγου θεωμένη, δηλαδή ἐνωμένη μὲ τὴ θεότητα. Ὡστε ὑπάρχουν δύο φύσεις ἐνωμένες μεταξύ τους. Διότι, ἐὰν ἔλεγε «μία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου» καὶ ὄχι σαρκωμένη, χωρὶς ἀντίρρηση θὰ σήμαινε ὅτι ἔχουν μία φύση καὶ τὰ δύο, λέγοντας ὁμοῦ «μία φύση τοῦ Λόγου» καὶ προσθέτοντας τὸ «σαρκωμένη», μὲ τὴ λέξη 'σαρ-

3. Ἐπιστ. πρὸς Κληδόνιον.

εἰπεῖν, «σεσαρκωμένην», ἐδήλωσε τῆς σαρκὸς τὴν οὐσίαν· καθὼς καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐρμηνεύων ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ φησιν· Ἐἰ μὲν γὰρ εἰπόντες «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου», σεσιγήκαμεν, μὴ ἐπενεγκόντες τό, «σεσαρκωμένην», ἦν
 20 αὐτοῖς ἄρα καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος, προσποιουμένοις ἐρωτᾶν· Εἰ μία φύσις τὸ ὅλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι; Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ, «σεσαρκωμένην», εἰσηνέχθη τῆς σαρκὸς ἡ δήλωσις, παυσάσθωσαν καλαμίνην ράβδον ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες·

25 Ἴδου σαφῶς ἀνεῖλε τὸ μίαν φύσιν λέγειν τὸ ὅλον, τουτέστι, τὸ συναμφοτέρον· καὶ διὰ τοῦ «σεσαρκωμένην», ἔφησεν εἰσηνηθένθαι σαρκὸς τὴν δήλωσιν. Ἔχομεν οὖν τὴν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ διὰ τοῦ, «σεσαρκωμένην», ἔχομεν τὴν σάρκα. Ἡ δὲ σὰρξ οὐκ ἀνούσιος· φύσις οὖν τοῦ Λόγου καὶ ἡ ἐνούσιος
 30 σὰρξ, δύο οὐσίαι ἔσονται.

4 Διὰ τί δὲ φύσιν θεότητος, καὶ φύσιν σαρκὸς ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες, καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λέγοντες, δύο φύσεις οὐ λέγετε, ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὐ οὐδεὶς φόβος;

Καί φασιν, ὅτι

5 Ὁ ἀριθμὸς ἀρχὴ ἐστὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τὴν διαίρεισιν φεύγοντες, οὐ φάμεν δύο τοῦ Χριστοῦ τὰς φύσεις.

Πρὸς οὐδὲ λέγομεν, ὅτι

Πᾶς ἀριθμὸς τῆς ποσότητος τῶν ἀριθμουμένων ἐστὶ σημαντικός, οὐ τῆς σχέσεως. Τρεῖς γὰρ ἀνθρώπους λέγοντες, οὐ τρεῖς φύσεις διηρημένας σημαίνομεν. Καὶ τρεῖς
 10 ὑποστάσεις ἐπὶ τῆς θεότητος λέγοντες, οὐ διηρημένας ταύτας ὁμολογοῦμεν. Οὕτω καὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ φάσκοντες καὶ τὸν ἀριθμὸν σημαίνοντες, οὐ προσιέμεθα

κωμένη', φανέρωσε τὴν οὐσία τῆς σάρκας, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος, ἐρμηνεύοντας τὸν λόγο του στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Σούκενσον, λέει: «Διότι ἐάν, λέγοντας 'μία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου' σιωπούσαμε, χωρὶς νὰ προσθέσουμε τὸ 'σαρκωμένη', θὰ εἶχαν κάθε λόγο νὰ ρωτήσουν προσποιητά: 'Ἐάν τὸ σύνολο εἶναι μία φύση, ποῦ ὑπάρχει ἡ τελειότητα στὴν ἀνθρωπότητα; Ἐπειδὴ ὁμως μὲ τὴ λέξη 'σαρκωμένη' προστέθηκε καὶ ἡ δήλωση τῆς σάρκας, ὡς παύσουν νὰ στηρίζονται σὲ καλαμμένα ράβδο»⁴.

Νὰ λοιπὸν μὲ σαφήνεια ἀνέτρεψε τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τὸ σύνολο εἶναι μία φύση, δηλαδὴ καὶ τὰ δύο, καὶ μὲ τὴ λέξη 'σαρκωμένη', εἶπε ὅτι προστέθηκε καὶ ἡ δήλωση τῆς σάρκας. Ἔχουμε λοιπὸν τὴ μία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ μὲ τὴ λέξη 'σαρκωμένη' ἔχουμε τὴ σάρκα. Ἡ σάρκα ὁμως δὲν εἶναι χωρὶς οὐσία. Ἡ φύση λοιπὸν τοῦ Λόγου καὶ ἡ ἐνούσια σάρκα θὰ εἶναι δύο οὐσίες.

Γιατί λοιπὸν, ὁμολογώντας φύση τῆς θεότητας καὶ φύση τῆς σάρκας στὸ Χριστὸ καὶ λέγοντας ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ μία καὶ ἄλλο ἢ ἄλλη, δὲν λέτε δύο φύσεις, φοβούμενοι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει κανένας φόβος;

Καὶ ἀπαντοῦν·

Ὁ ἀριθμὸς ἀποτελεῖ ἀρχὴ διαιρέσεως· ἀποφεύγοντας λοιπὸν τὴ διαίρεση, δὲ λέμε δύο τίς φύσεις τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς αὐτοὺς ἀπαντοῦμε·

Κάθε ἀριθμὸς δηλώνει τὴν ποσότητα αὐτῶν ποὺ ἀριθμοῦνται καὶ ὄχι τὴ σχέση. Διότι, λέγοντας τρεῖς ἀνθρώπους, δὲν δηλώνουμε τρεῖς φύσεις διηρημένες. Καὶ ὅταν λέμε στὴ θεότητα τρεῖς ὑποστάσεις, δὲν ὁμολογοῦμε ὅτι αὐτὲς εἶναι διηρημένες. Ἔτσι καὶ ὅταν λέμε στὸ Χριστὸ δύο φύσεις καὶ ἀναφέρουμε τὸν ἀριθμὸ,

τὴν διαίρεσιν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος αἱ τρεῖς
 15 ὑποστάσεις ἀδιαιρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἦνῶνται,
 ἀδιαιρέτως μὲν διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἐν
 ἀλλήλαις ἀσύγχυτον περιχώρησιν, ἀσυγχύτως δὲ διὰ τὴν
 ὑποστατικὴν διαφορὰν, ἥτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον, τὸ
 ἀγέννητόν φημι καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτόν, καὶ ὁ
 20 ἀριθμὸς τῶν ὑποστάσεων οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν, οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως αἱ δύο φύσεις ἀδιαι-
 ρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἦνῶνται· ἀδιαιρέτως μὲν, διὰ
 τε τὸ μοναδικὸν τῆς ὑποστάσεως καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν
 φύσεων ἀσύγχυτον περιχώρησιν, ἀσυγχύτως δέ, διὰ τὴν
 25 οὐσιώδη διαφορὰν (τὸ κτιστόν, λέγω, καὶ τὸ ἄκτιστον,
 καὶ τὸ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ περιγραφτὸν καὶ
 ἀπερίγραφτον, καὶ τὰ τοιαῦτα), καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύσεων
 οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν.

5 Ἐπειδὴ δὲ ἀπορεῖν δοκοῦσιν ἡμῖν ἀβέβαια λαλοῦντες, ὅτι
 Οὐκ ἔστιν οὐσία ἀνυπόστατος, οὐδὲ φύσις ἀπρόσωπος,
 δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης
 δύο ἐρεῖτε ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα,,

5 Φαμέν, ὅτι

Οὐσία μὲν ἀνυπόστατος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φύσις ἀπρόσω-
 πος· ἐν γὰρ ταῖς ὑποστάσεσίν τε καὶ προσώποις ἡ φύσις
 θεωρεῖται. Οὐ μὴν δὲ ἡ οὐσία ὑπόστασις ἔστιν, οὐδὲ ἡ
 φύσις πρόσωπον. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὑπόστασις ἔστι καὶ ἡ
 10 φύσις πρόσωπον, ἀνάγκη ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας θεότητος ἡ
 μίαν λέγοντας οὐσίαν καὶ μίαν φύσιν, μίαν ὁμολογεῖν ὑπό-
 στασιν καὶ ἐν πρόσωπον, ἢ τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογοῦν-
 τας καὶ πρόσωπα, τρεῖς ὁμολογεῖν οὐσίας καὶ φύσεις.

δὲν εἰσάγουμε τὴ διαίρεση. Διότι, ὅπως στὴν ἀγία Τριάδα οἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι ἐνωμένες κατὰ τρόπο ἀδιαίρετο καὶ ἀσύγχυτο, ἀδιαίρετο ἐπειδὴ εἶναι μία ἡ φύση τους καὶ ἀσύγχυτη ἡ μεταξὺ τους περιχώρηση, καὶ ἀσύγχυτο ἐξαιτίας τῆς ὑποστατικῆς διαφορᾶς, ἥτοι ἐξαιτίας τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεώς τους, ἐνοῶ τὸ ἀγέννητο καὶ τὸ γεννητὸ καὶ τὸ ἐκπορευτὸ, καὶ ὅπως ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποστάσεων δὲν εἰσάγει διαίρεση, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου οἱ δύο φύσεις εἶναι ἐνωμένες κατὰ τρόπο ἀδιαίρετο καὶ ἀσύγχυτο· ἀδιαίρετο ἐξαιτίας τῆς μίας ὑποστάσεώς τους καὶ τῆς ἀσύγχυτης περιχώρησης τῶν φύσεων μεταξὺ τους, καὶ ἀσύγχυτο ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς τῆς οὐσίας τους, ἐνοῶ τὸ κτιστὸ καὶ τὸ ἄκτιστο, τὸ θνητὸ καὶ τὸ ἀθάνατο, τὸ περιγραφτὸ καὶ ἀπεριγραφτὸ καὶ τὰ παρόμοια, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύσεων δὲν εἰσάγει διαφορά.

Ἐπειδὴ ὁμοῦ φαίνονται νὰ ἀποροῦν μιλώντας γιὰ μᾶς ἀβέβαια καὶ λέγοντας, ὅτι

Δὲν ὑπάρχει οὐσία ἀνυπόστατη, οὔτε φύση ἀπρόσωπη, καὶ λέγοντας δύο οὐσίες καὶ δύο φύσεις στὸ Χριστό, κατανάγκη θὰ πεῖτε δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα,

Ἄπαντοῦμε ὅτι

Οὐσία ἀνυπόστατη δὲν ὑπάρχει, οὔτε φύση ἀπρόσωπη· διότι ἡ φύση ὑπάρχει στίς ὑποστάσεις καὶ στὰ πρόσωπα. Ὅμως ἡ οὐσία δὲν εἶναι ὑπόσταση, οὔτε ἡ φύση πρόσωπο. Διότι, ἐὰν ἡ οὐσία εἶναι ὑπόσταση καὶ ἕνα πρόσωπο, εἶναι ἀνάγκη ἢ, λέγοντας ὅτι στὴ θεότητα ὑπάρχει μία οὐσία καὶ μία φύση, νὰ ὁμολογοῦμε μία ὑπόσταση καὶ ἕνα πρόσωπο, ἢ, ἀφου ὁμολογοῦμε τρεῖς ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα, νὰ ὁμολογοῦμε καὶ τρεῖς οὐσίες καὶ φύσεις. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἢ νὰ ὁμολογοῦμε μία φύση καὶ μία ὑπόσταση, ἢ νὰ λέμε

Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ μίαν φύσιν καὶ μίαν
 15 ὑπόστασιν ὁμολογεῖν, ἢ ἀπείρους λέγειν οὐσίας, ὥσπερ
 καὶ τὰς ὑποστάσεις· ἀλλὰ καὶ ἐκ δύο φύσεων λέγοντας
 τὸν Χριστὸν, ἐκ δύο αὐτὸν ὁμολογεῖν ὑποστάσεων.

6 Φαμὲν οὖν, ὅτι ἐν ὑποστάσει μὲν ἡ οὐσία θεωρεῖται, διὸ
 καὶ ἐνυπόστατός ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὑπόστασις. Οὐκ ἀνάγκη τοίνυν
 τὸ ἐνυπόστατον, ὑπόστασιν λέγεσθαι. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις καὶ
 τὸ ἐνυπόστατον διττῶς λέγεται. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις ποτὲ μὲν
 5 τὴν ἀπλῶς ὑπαρξιν δηλοῖ, καθὸ σημαίνόμενον, οὐ μόνον τὴν
 ἀπλῶς οὐσίαν σημαίνει, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκός. Ποτὲ δὲ τὸ
 ἄτομον, ἦτοι τὸ πρόσωπον, ἣτις καθ' αὐτὸ λέγεται ὑπόστασις,
 ἣτις δηλοῖ Πέτρον, Παῦλον, τόνδε τὸν Ἴππον, καὶ τὰ τοιαῦτα.
 Τὸ δὲ ἐνυπόστατον, ποτὲ μὲν τὴν οὐσίαν σημαίνει, ὡς ἐν ὑπο-
 10 στάσει θεωρουμένην καὶ αὐθύπαρκτον οὖσαν, ποτὲ δὲ ἕκαστον
 τῶν εἰς σύνθεσιν μιᾶς ὑποστάσεως συνερχομένων, ὡς ἐπὶ ψυ-
 χῆς καὶ σώματος. Καὶ ἡ θεότης τοίνυν καὶ ἡ ἀνθρωπότης τοῦ
 Χριστοῦ ἐνυπόστασις ἐστίν. Ἔχει γὰρ ἑκατέρω κοινήν τὴν μίαν
 σύνθετον αὐτοῦ ὑπόστασιν· ἡ μὲν θεότης προαιωνίως καὶ ἀϊ-
 15 δίως, ἡ δὲ ἔμψυχος σὰρξ καὶ νοερά ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων
 ὑπ' αὐτῆς προσληφθεῖσα καὶ ἐν αὐτῇ ὑπάρξασα καὶ αὐτὴν
 ἐσχηκυῖα ὑπόστασιν.

7 Ἔτι φασίν, ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες τῷ παραδείγματι τοῦ ἀν-
 θρώπου ἐχρήσαντο ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου· μία δὲ
 φύσις τῶν ἀνθρώπων ἐστί, μία τοίνυν καὶ τοῦ Χριστοῦ ἔσται
 φύσις.

5 Ἀκουσάτωσαν τοίνυν· Τὸ τῆς φύσεως ὄνομα τάττεται καὶ
 ἐπὶ τοῦ εἶδους· πάντες μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγονται μιᾶς φύ-
 σεως εἶναι, ὡς ὑφ' ἓν εἶδος ταττόμενοι, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος.
 Οὐ μιᾶς δὲ φύσεως ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς ὦν καὶ σώματος,
 καὶ ἀόρατος ψυχῆ, τῷ ὀρατῷ σώματι ὁμοούσιος. Ὅταν μὲν

ἀπειρες οὐσίες καθὼς καὶ ἀπειρες ὑποστάσεις. Ἄλλὰ καὶ λέγοντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις, θὰ πρέπει νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι ἔχει καὶ δύο ὑποστάσεις.

Λέμε λοιπὸν, ὅτι ἡ οὐσία ὑπάρχει σὲ ὑπόσταση, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἐνυπόστατη, ἀλλὰ ὄχι ὑπόσταση. Δὲν εἶναι ἀναγκαῖο λοιπὸν τὸ ἐνυπόστατο νὰ λέγεται ὑπόσταση. Διότι ἡ ὑπόσταση καὶ τὸ ἐνυπόστατο λέγονται μὲ δύο σημασίες. Ἡ ὑπόσταση δηλαδὴ ἄλλοτε φανερῶνει τὴν ὑπαρξήν, σύμφωνα μὲ τὸ σημαινόμενόν της, καὶ δὲν δηλώνει μόνον τὴν οὐσία, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκός, καὶ ἄλλοτε τὸ ἄτομο, ἤτοι τὸ πρόσωπο, τὸ ὁποῖο κυρίως λέγεται ὑπόσταση, ἢ ὁποῖα σημαίνει τὸν Πέτρο, τὸν Παῦλο, τὸν τάδε ἵππο καὶ τὰ παρόμοια. Ἐνῶ τὸ ἐνυπόστατο ἄλλοτε σημαίνει τὴν οὐσία, ἢ ὁποῖα ὑπάρχει στὴν ὑπόσταση καὶ εἶναι αὐθύπαρκτη, καὶ ἄλλοτε σημαίνει τὸ καθένα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἐνώνονται γιὰ νὰ ἀποτελέσουν μία ὑπόσταση, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Καὶ ἡ θεότητα λοιπὸν καὶ ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐνυπόστατη. Διότι ἡ κάθε μία ἔχει κοινὴ τὴν μία σύνθετη ὑπόστασή του. Ἡ θεότητα προαιώνια καὶ ἀίδια, ἐνῶ ἡ ἐμψυχη καὶ νοερὴ σάρκα προσλήφθηκε ἀπὸ αὐτὴ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ὑπῆρξε μέσα σ' αὐτήν, καὶ ἔχει αὐτήν ὡς ὑπόσταση.

Ἄκόμα λένε, ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες στὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ χρησιμοποίησαν τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων εἶναι μία, μία πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι καὶ ἡ φύση τοῦ Χριστοῦ.

Ἄς ἀκούσουν λοιπὸν· Τὸ ὄνομα τῆς φύσεως χρησιμοποιεῖται καὶ στὸ εἶδος· διότι ὅλοι οἱ ἀνθρώποι λέγεται ὅτι εἶναι μιᾶς φύσεως, ἐπειδὴ κατατάσσονται σὲ ἓνα εἶδος, τὸ εἶδος τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅμως δὲν εἶναι μία φύση ὁ ἀνθρώπος, ἀφοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ ἡ ἀόρατη ψυχὴ δὲν εἶναι ὁμοούσια μὲ τὸ ὄρατὸ σῶμα. Ὅταν λοιπὸν

10 οὖν ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνηται, ὁμοούσιοι λέγονται, ὡς ὑφ' ἓν εἶδος τελοῦντες καὶ ὡς ἅπαντες ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συντεθειμένοι καὶ ὡς ἅπαντες δύο φέροντες φύσεις. Ὅταν δὲ φυσιολογεῖται ὁ ἄνθρωπος, δύο φύσεις ἐπ' αὐτῷ θεωροῦνται, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, ἐν μιᾷ συντεθειμέναι ὑπο-
 15 στάσει. Ἐν γὰρ τῇ συγκρίσει τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς μίαν ἀμφοτέρων φύσιν εἰπεῖν; Ἐπὶ δὲ Χριστοῦ εἶδος οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ πολλοὶ Χριστοί, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συγκρινόμενοι, ἵνα πάντες ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ταττόμενοι, μιᾶς λεχθῶσι φύσεως, ἀλλ' εἷς ἔστι Χριστός, ἐκ
 20 δύο καὶ ἐν δυσὶ γνωριζόμενος φύσεσι. Φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος·

«Φύσεις μὲν γὰρ δύο, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα, υἱοὶ δὲ οὐ δύο».

8 Ἔτι, πῶς μία καὶ αὐτὴ φύσις τὰς ἐναντίας ἔξει οὐσιώδεις διαφοράς; Εἰ γὰρ τῶν ἐπουσιωδῶν διαφορῶν ἡ οὐσία ἀναμέρος καὶ οὐ κατὰ ταυτόν ἔστι δεκτικὴ, πῶς τῶν οὐσιωδῶν; Ἀἴτιον γάρ, ὡς ἀδύνατον ἐν τῇ αὐτῇ τὰς ἐναντίας οὐσιώδεις εὐ-
 5 ρεθῆναι διαφοράς· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ οὐσία λογικὴ ἔσται καὶ ἄλογος, ἢ κτιστὴ καὶ ἄκτιστος.

Ἔτι, τὰς οὐσίας αἱ συστατικαὶ τῶν οὐσιῶν διαφοραὶ συνιστῶσι· διὸ καὶ οὐσιώδεις καὶ συστατικαὶ λέγονται καὶ ἐν ταῖς οὐσίαις ὑφίστανται. Εἰ οὖν τὰς συστατικὰς τῶν οὐσιῶν διαφο-
 10 ρὰς ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογεῖτε, ἀνάγκη καὶ τὰς οὐσίας ὁμολογεῖν. Τίνων γὰρ ἔσονται, καὶ μὴ συνιστῶσαι οὐσίας, περιττῶς ἔσονται.

Ἔτι, εἰ μίαν φύσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ λέγετε, εἶπατε ἡμῖν, ποίᾳ φύσει ὁ Χριστὸς πέπον-
 15 θεν; Τῇ συνθέτῳ, δῆλον ἐρεῖτε. Μίαν δὲ λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης

ἄνθρωπος συγκρίνεται μὲ ἄνθρωπο λέγονται ὁμοούσιοι, ἐπειδὴ ἀνήκουν σὲ ἓνα εἶδος, καὶ ἐπειδὴ ὅλοι εἶναι σύνθετοι ἀπὸ ψυχῆ καὶ σῶμα, καὶ ἐπειδὴ ὅλοι ἔχουν δύο φύσεις. Ὅταν ὁμοῦς ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζεται ὡς πρὸς τὴ φύση του, τότε διακρίνονται σ' αὐτὸν δύο φύσεις, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ καὶ τοῦ σώματος, πού εἶναι ἐνωμένες σὲ μία ὑπόσταση. Διότι κατὰ τὴν σύγκριση τῆς ψυχῆς μὲ τὸ σῶμα, ποιός εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ πεῖ ὅτι εἶναι μία ἡ φύση καὶ τῶν δύο; Στὴν περίπτωση ὁμοῦς τοῦ Χριστοῦ δὲν ὑπάρχει εἶδος, διότι δὲν ὑπάρχουν συγκρινόμενοι πολλοὶ Χριστοὶ ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ὥστε, κατατασσόμενοι ὅλοι στὸ ἴδιο εἶδος, νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἔχουν μία φύση, ἀλλὰ ἓνας εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο φύσεις καὶ σὲ δύο φύσεις ἀναγνωρίζεται. Γιατὶ λέει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος:

«Οἱ φύσεις βέβαια εἶναι δύο, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἔχει καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα, οἱ υἱοὶ ὁμοῦς δὲν εἶναι δύο».

Ἄλλωστε, πῶς εἶναι δυνατὸ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύση νὰ ἔχει τὶς ἀντίθετες οὐσιώδεις διαφορῆς; Διότι, ἐὰν ἡ οὐσία ἐπιδέχεται ἐπουσιώδεις διαφορῆς στὰ ἐπὶ μέρους καὶ ὄχι στὸ καθολικό, τότε πῶς εἶναι οὐσιώδεις; Εἶναι λοιπὸν φανερό, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ βρεθοῦν στὴν ἴδια οὐσία οἱ οὐσιώδεις διαφορῆς· διότι δὲν μπορεῖ ἡ ἴδια οὐσία νὰ εἶναι λογικὴ καὶ ἄλογη, ἢ κτιστὴ καὶ ἄκτιστη.

Ἐπίσης, τὶς οὐσίαις τὶς συνιστοῦν οἱ διαφορῆς πού εἶναι συστατικῆς τῶν οὐσιῶν, γι' αὐτὸ καὶ λέγονται οὐσιώδεις καὶ συστατικῆς, καὶ ὑπάρχουν μέσα στὶς οὐσίαις. Ἐὰν λοιπὸν ὁμολογεῖτε τὶς συστατικῆς διαφορῆς τῶν οὐσιῶν στὸ Χριστό, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὁμολογεῖτε καὶ τὶς οὐσίαις. Διότι σὲ ποιῆς θὰ ἀνήκουν, καί, ἀφοῦ δὲν συνιστοῦν οὐσίαις, εἶναι περιττές.

Ἐπίσης, ἐὰν λέτε μία τὴ φύση τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ, τότε πέστε μας μὲ ποιά φύση ἔπαθε ὁ Χριστός; Εἶναι φανερό ὅτι θὰ πεῖτε μὲ τὴν σύνθετη. Λέγοντες ὁμοῦς μία, ἀναγκαστικὰ θὰ ἀποδώσετε σ' αὐτὴν καὶ τὸ

αὐτῇ καὶ τὸ πάθος προσάψετε, καὶ ἔσται καθ' ὑμᾶς καὶ ἡ θεότης καὶ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ παθητή.

Ἔτι, εἰ μία φύσις σύνθετός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἢ παθητὴ ἔσται μόνον, ἢ ἀπαθὴς μόνον, ἢ παθητοαπαθῆς, καὶ κατὰ ταυ-
 20 τὸν παθητὴ καὶ ἀπαθῆς· ἢ τρεπτὴ, καὶ ποτὲ μὲν παθητὴ, ποτὲ δὲ ἀπαθῆς· ἢ μέρος αὐτῆς παθητὸν καὶ μέρος αὐτῆς ἀπαθές· οἷον οὖν βούλεσθε τῶν ἀσεβειῶν ἔλεσθε. Εἰ γὰρ παθητὴ μόνον, οὐ Θεὸς ὁ Χριστός· εἰ δὲ ἀπαθῆς μόνον, οὐκ ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Εἰ δὲ ποτὲ μὴν παθητὴ, ποτὲ δὲ ἀπαθῆς, οὐ φύσει ἔσται
 25 παθητικός, οὐδὲ φύσει ἀπαθῆς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Τὸ γὰρ φύσει πεφυκός, οὐ μεθίσταται. Εἰ δὲ καὶ μέρος αὐτῆς παθητὸν καὶ μέρος ἀπαθές, φύσει δὲ ἐκάτερόν ἐστιν, τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, οὐ τῆς αὐτῆς ἔσται τὰ μέρη φύσεως, καὶ οὕτω δύο φύσεων ἔσται ὁ Χριστός, ὃς οὐ φύσις ἐστίν, ἀλλ' ὑπόστασις. Τὴν γὰρ
 30 αὐτὴν φύσιν παθητὴν ἅμα καὶ ἀπαθῆ εἶναι, ἀμήχανον· ἅμα γὰρ τῶν ἐναντίων οὐσιωδῶν διαφορῶν δεκτικὴ εἶναι, ἢ μία καὶ αὐτὴ οὐσία οὐ δύναται.

9 Ἔτι, τοῦτο εἶπατε ἡμῖν· Ἐχει θεῖαν φύσιν ὁ Χριστός; Ναί, ἐρεῖτε, πάντως. Ἐχει δὲ καὶ ἀνθρωπίνην; Καὶ τοῦτο οὖν ὁμολογήσετε, εἰ δὴ μὴ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀσεβεῖν βουληθεῖητε. Φύσις οὖν θεία καὶ φύσις ἀνθρωπίνη, μία φύσις ἢ δύο; Ἄλλ', εἰ
 5 μίαν εἶπατε, ἔσται ὁ Πατὴρ ἡμῖν ὁμοούσιος, εἰ δὲ δύο καὶ οὐ μία, τί μὴ τὸν τῶνον σὺν τῷ τούτου γεννήτορι, διαβόλῳ φημί, μακρὰν ἀπορρίψαντες, μεθ' ἡμῶν ἓνα Χριστόν, ἓνα Υἱόν, ἓνα Κύριον, μίαν ὑπόστασιν ἐκ δύο φύσεων, καὶ δύο φύσεις, καὶ ἐν δυσι φύσεσι, μετὰ τὴν ἔνωσιν ὁμολογήσητε; Εἰ μὲν γὰρ οὐδέποτε
 10 δύο φύσεων τὸν Χριστόν ὁμολογεῖτε, τί μάτην μιᾶς αὐτὸν φύσε-

πάθος, καὶ τότε, σύμφωνα με σᾶς, θὰ εἶναι καὶ ἡ θεότητα καὶ ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ παθητή.

Ἐπίσης, ἐὰν ἡ φύση τοῦ Χριστοῦ εἶναι σύνθετη, θὰ εἶναι ἢ μόνο παθητή, ἢ μόνο ἀπαθής, ἢ παθητοπαθής καὶ ταυτόχρονα παθητή καὶ ἀπαθής, ἢ μεταβλητή, καὶ ἄλλοτε μὲν παθητή, ἄλλοτε δὲ ἀπαθής, ἢ ἓνα μέρος της θὰ εἶναι παθητὸ καὶ ἄλλο μέρος της ἀπαθές· προτιμῆστε λοιπὸν ὅποια ἀπὸ τὶς ἀσέβειες θέλετε. Διότι, ἐὰν εἶναι μόνο παθητή, ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός· ἐὰν πάλι εἶναι μόνο ἀπαθής, ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος. Ἐὰν πάλι ἄλλοτε εἶναι παθητή καὶ ἄλλοτε ἀπαθής, δὲν θὰ εἶναι κατὰ φύση παθητός, οὔτε κατὰ φύση ἀπαθής, ἀλλὰ περιστατικά. Διότι ἐκεῖνο ποῦ εἶναι φυσικὸ, δὲν ἀλλάζει. Ἐὰν πάλι ἓνα μέρος αὐτῆς εἶναι παθητὸ καὶ ἓνα μέρος ἀπαθές, καὶ τὸ καθένα εἶναι κατὰ φύση, ὅπως καὶ εἶναι, τότε τὰ δύο αὐτὰ μέρη δὲν εἶναι τῆς ἴδιας φύσεως, καὶ ἔτσι ὁ Χριστὸς θὰ εἶναι δύο φύσεων, καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι φύση ἀλλὰ ὑπόσταση. Διότι εἶναι ἀδύνατο ἢ ἴδια φύση νὰ εἶναι συγχρόνως παθητή καὶ ἀπαθής. Γιατὶ δὲν μπορεῖ ἢ μία καὶ ἢ αὐτὴ οὐσία νὰ ἐπιδέχεται ταυτόχρονα τὶς ἀντίθετες οὐσιώδεις διαφορές.⁵

Πέστε μας ἀκόμα καὶ τοῦτο· Ἔχει θεία φύση ὁ Χριστός; Ὅπωςδήποτε θὰ ἀπαντήσετε, ναί. Ἔχει ἐπίσης καὶ ἀνθρώπινη; Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ὁμολογήσετε, ἐὰν δὲν θελήσετε νὰ ἀσεβήσετε ἀπροκάλυπτα. Ἡ θεία λοιπὸν φύση καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι μία φύση ἢ δύο; Ἐὰν πεῖτε μία, θὰ εἶναι ὁ Πατέρας ὁμοούσιος με μᾶς, ἐὰν πάλι πεῖτε δύο καὶ ὄχι μία, τότε γιατί δὲν ἀποβάλλετε μακριὰ τὸν ἐγωϊσμό, μαζὶ με τὸν γεννητορά του, ἐνοῶ τὸ διάβολο, καὶ μαζὶ με μᾶς νὰ ὁμολογήσετε ἓνα Χριστό, ἓνα Υἱό, ἓνα Κύριο, μία ὑπόσταση ἀπὸ δύο φύσεις, καὶ δύο φύσεις, καὶ σὲ δύο φύσεις μετὰ τὴν ἔνωση; Διότι, ἐὰν ὁμολογεῖτε ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν στὸ Χριστὸ δύο φύ-

5. Βλ. καὶ Κατὰ Ἰακωβιτῶν, κεφ. 43.

ως μετὰ τὴν ἐνωσιν λέγετε; Εἰ δὲ πρὸ τῆς ἐνώσεως δύο φύσεων αὐτὸν φάσκοντες, μιᾶς ὁμολογεῖτε μετὰ τὴν ἐνωσιν, ἀντικρυς ἀπομάχεσθε τῇ ἀληθείᾳ. Πρὸ γὰρ τῆς ἐνώσεως, ἦτοι τῆς θείας σαρκώσεως, μιᾶς φύσεως ἀπλῆς, ἦτοι τῆς θείας, μία τελῶν 15 ὑπόστασις, οὐδὲ Χριστὸς ἦν, οὐδὲ ὠνομάζετο, εἰ μὴ προφητικῶ λόγῳ τὸ μέλλον προεκηρύττετο.

Ἦ τοίνυν παντελῶς τὰς δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ἀναιρήσητε, ἢ διφυᾶ πρὸ τῆς ἐκ Παρθένου λέξετε τὸν Χριστὸν σαρκώσεως, μὴ δίδοναι αὐτῷ τὰς κυρίως οὐσας αὐτοῦ δύο φύσεις 20 μετὰ τὴν ἐνωσιν ἀνεχόμενοι.

Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω φρονοῦμεν, οὐδ' αὐτὴ μερὶς τοῦ Ἰακώβ, ἀλλ', ἐν τοῖς ὅροις τῆς εὐσεβείας ἰστάμενοι, φαμὲν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος μίαν ὑπόστασιν σύνθετον. Αὕτη γὰρ ἢ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος ὑπόστασις, σκηνώσασα ἐν τῇ 25 γαστρὶ τῆς ἁγίας Ἀειπαρθένου, ἐν αὐτῇ ὑπεστήσατο σάρκα ἐμψυχον λογικὴν, αὐτὴ χρηματίσασα τῇ ἐμψύχῳ καὶ λογικῇ σαρκὶ ὑπόστασις, καὶ γέγονεν ἐκ τελείας θεότητος καὶ τελείας ἀνθρωπότητος εἰς Χριστὸς, εἰς Υἱὸς ὁ αὐτός, Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου· εἰς Κύριος ὁ αὐτός· Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος. Ὅλος 30 Θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος, ἀσυγχύτως ἐνωθεισῶν τῶν φύσεων ἀλλήλαις, καὶ ἀτρέπτως, καὶ ἀδιαιρέτως. Ἀσυγχύτως μὲν φυλάττει γὰρ ἐκάστη φύσις τὴν ἑαυτῆς διαφορὰν· τὸ ἄκτιστον ἢ θεότης· τὸ κτιστὸν ἢ ἀνθρωπότης· τὸ ἀπαθὲς ἢ θεότης· τὸ παθητὸν ἢ ἀνθρωπότης, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀτρέπτως δέ, ὅτι μεμ- 35 νηκεν ἐκάστη φύσις ἀναλλοίωτος· οὐ τραπεῖσα εἰς ἑτέραν, οὐδὲ μία σύνθετος χρηματίσασα φύσις, ἀλλὰ δύο ὑπάρχουσαι καὶ

σεις, τότε γιατί ματαιοπονείτε λέγοντας ότι αυτός μετά την ένωση είναι μία φύση; Εάν όμως, ενώ λέτε ότι πριν από την ένωση είχε δύο φύσεις, πιστεύετε ότι μετά την ένωση έχει μία, μάχεσθε ολοκάθαρα έναντίον της αλήθειας. Γιατί πριν από την ένωση, δηλαδή πριν από τη σάρκωση, έχοντας μία φύση απλή, τη θεία, και όντας μία υπόσταση, ούτε Χριστός ήταν, ούτε ονομαζόταν έτσι, παρά μόνο με τον προφητικό λόγο κηρυσσόταν το μέλλον.

Ἡ λοιπὸν θὰ ἀποκηρύξετε τὶς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἐντελῶς, ἢ θὰ παραδεχθεῖτε ὅτι ὁ Χριστὸς πρὶν ἀπὸ τὴν σάρκωσίν του ἀπὸ τὴν Παρθένου ἦταν δύο φύσεων, ἀφοῦ δὲν ἀνέχεσθε νὰ ἀποδίδονται σ' αὐτὸν οἱ δύο φύσεις ποὺ κατὰ κύριο λόγο ὑπάρχουν σ' αὐτὸν μετὰ τὴν ένωση⁶.

Ἐμεῖς ὁμως δὲν πιστεύουμε ἔτσι, οὔτε αὐτὴ εἶναι ἡ μερίδα τοῦ Ἰακώβ. Ἀλλά, μένοντας σταθεροὶ στοὺς ὅρους τῆς πίστεως, λέμε ὅτι εἶναι μία ὑπόσταση σύνθετη ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Ἡ ἴδια δηλαδή ἡ προαιώνια ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀφοῦ κατασκήνωσε στὴν κοιλία τῆς ἁγίας Ἀειπαρθένου, μέσα σ' αὐτὴν προσέλαβε σάρκα ἐμψυχη καὶ λογική, χρησιμεύοντας ἡ ἴδια γιὰ τὴν ἐμψυχη καὶ λογική σάρκα ὑπόσταση. Ἔτσι ἐγίνε ἀπὸ τέλεια θεότητα καὶ τέλεια ἀνθρωπότητα ἕνας Χριστὸς, ἕνας Υἱὸς ὁ ἴδιος καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἕνας Κύριος, ὁ ἴδιος τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἀνθρώπος. Ὁλόκληρος Θεὸς καὶ ὀλόκληρος ἀνθρώπος, τῶν ὁποίων οἱ φύσεις ἐνώθηκαν μεταξύ τους κατὰ τρόπο ἀσύγχυτο καὶ ἀμετάβλητο καὶ ἀδιαίρετο. Ἀσύγχυτο, ἀφοῦ ἡ κάθε μία φύση διατηρεῖ τὴ διαφορά της, τὸ ἀκτιστο ἢ θεότητα, τὸ κτιστὸ ἢ ἀνθρωπότητα, τὸ ἀπαθὲς ἢ θεότητα, τὸ παθητὸ ἢ ἀνθρωπότητα, καὶ τὰ παρόμοια. Ἀμετάτρεπτο, διότι ἡ κάθε φύση ἔμεινε ἀναλλοίωτη, χωρὶς νὰ μετατραπῆ σὲ ἄλλη, καὶ χωρὶς νὰ γίνουν μία σύνθετη φύση, ἀλλὰ μένοντας αἰώνια

6. Βλ. δ.π. κεφ. 78.

διδαιωνίζουσαι. Ἀδαιαιρέτως δέ, ὅτι ἦνωνται ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν, μίαν ἔχουσαι ὑπόστασιν, τὴν προαιώνιον μὲν, ἀσώματον καὶ ἀπλήν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων ἐκ τῆς ἀγίας Ἄει-
 40 παρθένου σωματωθεῖσαν ἀμεταβλήτως· ὑπάρχει γὰρ τοῦτο κἀκεῖνο· ἀσώματος μὲν, τῇ ἀνάρχῳ θεότητι, ἐνσώματος δέ, τῇ ἠργμένη, ἣτοι τῇ προσληφθείσῃ σαρκί. Αὕτη δέ ἐστὶν ὁ προαιώνιος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὃς αὐτός τέ ἐστὶν ἀσώματος ὡς Θεός, καὶ ἐνσώματος, ὡς ἐπ' ἐσχάτων γενόμενος ἀνθρω-
 45 πος. Ἦνωνται τοίνυν αἱ φύσεις καθ' ὑπόστασιν μίαν καὶ περιχωροῦσιν.

Ἵτι ἡ μὲν ψυχὴ παθητὴ οὐσα, τοῦ σώματος τεμνομένου, αὕτη μὴ τεμνομένη, συναλγεῖ καὶ πάσχει τῷ σώματι, ἡ δὲ θεότης οὐ συνέπασχε τῷ σώματι, ὥστε θεότητα μὲν παθοῦσαν οὐ
 50 λέγομεν, οὐδὲ πάλιν Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα.

δύο. Καὶ ἀδιαίρετο, διότι ἐνώθηκαν μεταξύ τους ὑποστατικά, ἔχοντας μία ὑπόσταση, αὐτὴ ποὺ ἦταν προαιώνια βέβαια, ἀσώματη καὶ ἀπλή, ἡ ὁποία ὁμοίως κατὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς ἔλαβε σῶμα ἀπὸ τὴν ἁγία Ἀειπάρθενο χωρὶς νὰ μεταβληθεῖ. Διότι εἶναι καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο· ἀσώματη ὡς πρὸς τὴν ἀναρχὴ θεότητα, καὶ μὲ σῶμα ὡς πρὸς τὴν σάρκα ποὺ προσέλαβε, ἡ ὁποία ἔχει ἀρχή. Καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόσταση εἶναι ὁ προαιώνιος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἴδιος ποὺ εἶναι καὶ ἀσώματος ὡς Θεὸς καὶ μὲ σῶμα, ἀφοῦ τὸν τελευταῖο καιρὸ ἐγίνε ἀνθρώπος. Εἶναι λοιπὸν ἐνωμένες οἱ φύσεις σὲ μία ὑπόσταση καὶ συνυπάρχουν.

Ὅτι ἡ ψυχὴ, ὄντας παθητή, ὅταν κομματιάζεται τὸ σῶμα, αὐτὴ, ἐνῶ δὲν κομματιάζεται, πονεῖ καὶ συμπάσχει μὲ τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ θεότητα δὲν ἔπασχε μαζί μὲ τὸ σῶμα, γι' αὐτὸ καὶ δὲ λέμε ὅτι ἡ θεότητα ἔπαθε, οὔτε ἐπίσης ὅτι ὁ Θεὸς ἔπαθε μέσω τῆς σάρκας.

ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΑ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΚΑΤΑ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΚΑΤΑ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ

Διαλέγονται Χριστιανός και Μανιχαῖος.

1 ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Ἐπειδὴ συνεληλύθαμεν ἀλλήλοις λογικὴν
συζήτησιν ποιήσασθαι, ἐρωτῶ σε, τί τὸ ζητούμενον;

ΜΑΝ. Τὸν περὶ πίστεως γυμνάσαι λόγον, ὅπως ἂν εὐρωμεν
5 τὴν ἀλήθειαν.

ΟΡΘ. Καὶ τί ἐστὶ ἡ ἀλήθεια;

ΜΑΝ. Ἡ γνῶσις καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ὄντος.

ΟΡΘ. Τὸ ψεῦδος τῆ ἀληθείᾳ ἐναντίον;

ΜΑΝ. Παντὶ τρόπῳ.

10 ΟΡΘ. Πῶς τοῦτο φῆς;

ΜΑΝ. Ἐπειδὴ ἡ μὲν ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐστὶ γνῶσις, τὸ δὲ
ψεῦδος τοῦ μὴ ὄντος.

ΟΡΘ. Οὐ καλῶς ἀπεκρίθης· ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια τῶν ὄντων
ἐστὶ γνῶσις, τὸ δὲ ψεῦδος οὐκ ἐστὶ μὴ ὄντος γνῶσις. Τὸ γὰρ μὴ
15 ὄν, οὐ γινώσκεται.

ΜΑΝ. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ψεῦδος;

ΟΡΘ. Τῶν ὄντων ἀγνωσία.

ΜΑΝ. Ὅρθῶς εἰρηκας.

ΟΡΘ. Εἰ οὖν ἡ μὲν ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐστὶ γνῶσις, τὸ δὲ
20 ψεῦδος ἀγνοία τοῦ ὄντος, εἰπέ μοι, ἡ γνῶσις ἕξις;

ΜΑΝ. Ναί.

---

1. Ἐξις· ἡ λέξις παραμένει ἀνερμήνευτη, μὲ τίς σημασίαις ποῦ ὁ ἴδιος ὁ ἱε-
ρός Δαμασκηνός διδίδει στὰ *Διαλεκτικά* του στὸ λήμμα 59 «ἕξις». Ἐξη, λέει, λέγε-

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ENANTION ΤΩΝ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ

Ὁ διάλογος γίνεται μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Μανιχαίου.

1 ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ Ἐπειδὴ συναντηθήκαμε γιὰ νὰ κάνουμε λογικὴ συζήτηση, σὲ ἐρωτῶ ποιοὺ εἶναι τὸ θέμα τῆς συζητήσεως;

ΜΑΝΙΧΑΙΟΣ Νὰ ἐξετάσουμε τὸ θέμα τῆς πίστεως, μὲ σκοπὸ νὰ βροῦμε τὴν ἀλήθεια.

ΟΡΘ. Καὶ τί εἶναι ἡ ἀλήθεια;

ΜΑΝ. Ἡ γνώση καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ὄντος.

ΟΡΘ. Τὸ ψέμα εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὴν ἀλήθεια;

ΜΑΝ. Ὅπως δὴποτε.

ΟΡΘ. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό;

ΜΑΝ. Ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι γνώση τῶν ὄντων, ἐνῶ τὸ ψέμα γνώση τοῦ μὴ ὄντος.

ΟΡΘ. Δὲν ἀπάντησες σωστά· γιατί ἡ ἀλήθεια βέβαια εἶναι γνώση τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὸ ψέμα δὲν εἶναι γνώση τοῦ μὴ ὄντος. Διότι τὸ μὴ ὄν δὲν γνωρίζεται.

ΜΑΝ. Τί εἶναι λοιπὸν τὸ ψέμα;

ΟΡΘ. Εἶναι ἀγνωσία τῶν ὄντων.

ΜΑΝ. Σωστὰ τὸ εἶπες.

ΟΡΘ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀλήθεια εἶναι γνώση τῶν ὄντων, ἐνῶ τὸ ψέμα ἀγνοία τοῦ ὄντος, πές μου, ἡ γνώση εἶναι ἐξη!;

ΜΑΝ. ναί.

ται ἡ ἐνέργεια τοῦ κατεχομένου καὶ τοῦ κατέχοντος, ὅπως εἶναι τὸ ὄπλο καὶ ὁ

ΟΡΘ. Εἰ ἡ γνῶσις ἕξις, ἡ ἀγνοια πάντως στέρησις.

ΜΑΝ. Καὶ ἡ ἀγνοια ἕξις.

ΟΡΘ. Τί ἐστὶν ἀγνοια;

25 ΜΑΝ. Τὸ μὴ ἔχειν γνῶσιν.

ΟΡΘ. Τό, 'μὴ', στερητικόν ἐστὶν ἢ ἀποφαντικόν ἢ ἐκτικόν.

ΜΑΝ. Τό, 'μὴ', στερητικόν ἐστὶν.

ΟΡΘ. 'Μὴ δν' λέγομεν τὸ ἐστερημένον τοῦ εἶναι;

ΜΑΝ. Δηλονότι.

30 ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἡ ἀγνοια, τὸ μὴ ἔχειν γνῶσιν ἐστὶ, τὸ δέ, 'μὴ', στερητικόν· ἡ ἀγνοια ἄρα στέρησις καὶ οὐχ ἕξις.

ΜΑΝ. Ὅρθῶς εἴρηκας.

ΟΡΘ. Εἰ οὖν ἀλήθεια γνῶσις, ἕξις δηλονότι· εἰ δὲ τὸ ψεῦδος ἀγνοια, στέρησις κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον· ἐστὶ οὖν ἡ
35 μὲν ἀλήθεια ἕξις, τὸ δὲ ψεῦδος στέρησις· καὶ ἐστὶ ἡ μὲν ἀλήθεια δν, τὸ δὲ ψεῦδος μὴ δν.

ΜΑΝ. Ἐκ παντός.

ΟΡΘ. Ψεῦδος ἡ κακία, ἡ ἀλήθεια;

ΜΑΝ. Ψεῦδος.

40 ΟΡΘ. Οὐκ δν ἄρα ἡ κακία, καὶ ὄντως στέρησις καὶ μὴ δν· καὶ ὡς στέρησις ἕξει, ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

ΜΑΝ. Ἔλθωμεν.

2 ΟΡΘ. Μίαν ἀρχὴν λέγεις τῶν ὄντων, ἢ δύο;

ὄπλισμένος, ἢ αὐτὸς ποῦ ντύνει καὶ αὐτὸς ποῦ ντύνεται. Ἐπίσης εἶναι οἱ ἐπίκτητες ἐνέργειες ποῦ εἶναι μόνιμες, εἴτε φυσικῆς εἴτε ψυχικῆς· φυσικῆς εἶναι ὅπως ἡ θερμότητα στὰ θερμαινόμενα καὶ ψυχικῆς ὅπως ἡ ἐπιστήμη. Ἐξῆ εἶναι καὶ αὐτὸ ποῦ κάτι δὲν ἔχει ἀκόμη, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ δεχθεῖ, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἡ

ΟΡΘ. Ἐὰν ἡ γνώση εἶναι ἐξη, ἡ ἄγνοια εἶναι ὀπωσδήποτε στέρηση.

ΜΑΝ. Καὶ ἡ ἄγνοια εἶναι ἐξη.

ΟΡΘ. Τί εἶναι ἄγνοια;

ΜΑΝ. Τὸ νὰ μὴ ἔχει κανεὶς γνώση.

ΟΡΘ. Τὸ 'μὴ' εἶναι στερητικό, ἢ ὀριστικό ἢ σχετικό;

ΜΑΝ. Τὸ 'μὴ' εἶναι στερητικό.

ΟΡΘ. Μὴ δὴν λέμε αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει (στερεῖται) ὑπαρξης;

ΜΑΝ. Εἶναι ὀλοφάνερο.

ΟΡΘ. Ἐπομένως, ἐὰν ἡ ἄγνοια εἶναι τὸ νὰ μὴ ἔχει κανεὶς γνώση, καὶ τὸ μὴ εἶναι στερητικό, τότε ἡ ἄγνοια εἶναι στέρηση καὶ ὄχι ἐξη.

ΜΑΝ. Σωστὰ τὸ εἶπες.

ΟΡΘ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀλήθεια εἶναι γνώση, εἶναι ὀπωσδήποτε ἐξη, καὶ ἐὰν τὸ ψέμα εἶναι ἄγνοια, κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀλήθειας, εἶναι στέρηση. Ἐπομένως, ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐξη, ἐνῶ τὸ ψέμα στέρηση, καὶ ἄρα ἡ ἀλήθεια εἶναι δὴν, ἐνῶ τὸ ψέμα μὴ δὴν.

ΜΑΝ. Ὅπωσδήποτε ἔτσι.

ΟΡΘ. Ἡ κακία εἶναι ψέμα ἢ ἀλήθεια;

ΜΑΝ. Ψέμα.

ΟΡΘ. Ἐπομένως ἡ κακία δὲν εἶναι δὴν, ἀλλὰ πραγματικὰ στέρηση καὶ μὴ δὴν, καὶ ὡς στέρηση ὡς πρὸς τὴν ἐξη εἶναι ἀντίθετη στοῦ ἀγαθοῦ. Ἀλλὰ ἄς ἐπανεέλθουμε στοῦ ἐξεταζόμενον θέμα μας.

ΜΑΝ. Ἄς ἐπανεέλθουμε.

2 ΟΡΘ. Μία ἀρχὴ τῶν δυντῶν δέχεται ἢ δύο;

πρῶτη σημασία τοῦ «δυνάμει». Ἐξη εἶναι καὶ ἡ φυσικὴ ποιότητα, δηλαδή ἡ φυσικὴ ἐξη, ὅπως εἶναι ἡ θερμότητα τῆς φωτιᾶς καὶ αὐτοῦ ποὺ κοιμᾶται, ἡ δραση, ποὺ εἶναι ἡ δευτέρη σημασία τοῦ «δυνάμει». Ἐχει δηλαδή τὴ δύναμη νὰ καίει, ὡστόσο δὲν καίει ἐνεργεῖα, καὶ εἶναι ἡ πρώτη σημασία τοῦ «ἐνεργεῖα». Τελὸς ἐξη εἶναι ἡ τελικὴ ἐνεργεῖα, ὅπως ἡ δραση ποὺ βλέπει καὶ ἡ θερμότητα ποὺ θερμαίνει.

MAN. Δύο, μίαν μὲν ἀγαθὴν, καὶ μίαν πονηράν· καὶ τὴν μὲν ἀγαθὴν ὀνομάζω δένδρον ἀγαθόν, παντὸς ἀγαθοῦ περιεκτικόν καὶ ποιητικόν, μὴ δυνάμενον καρπὸν κακὸν ποιεῖν, τὴν δὲ πονηράν σκότος, φθοράν, δένδρον πονηρόν, παντὸς πονηροῦ καὶ κακίας ποιητικόν, μὴ δυνάμενον καρπὸν ἀγαθὸν ποιεῖν.

OPΘ. Κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις αὐταὶ αἱ δύο ἀρχαί, ἢ οὐ;

MAN. Παντελῶς ἀκοινωνήτοι καὶ ἐναντία ἀλλήλαις ὑπάρχουσιν.

10 OPΘ. Ἐν ἀλλήλαις καὶ σὺν ἀλλήλαις εἰσὶν, ἢ κεχωρισμέναι;

MAN. Κεχωρισμένοι ἦσαν ἐξ ἀρχῆς, ἐκάστη ἐν τοῖς ἰδίοις ὄροις.

OPΘ. Πῶς οὖν νῦν εἰσι συμμεμιγμένοι;

15 MAN. Ἦν ὁ ἀγαθὸς ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ, ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ μακαριότητι, ἡ δὲ ὕλη, ἤγουν ἡ κακία, ἄζωος, ἀκίνητος, αἰσχυρά, σκότος δυσειδές, ἀναίσθητος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ὕστερον δὲ ἐστασίασεν ἡ ὕλης πρὸς ἑαυτὴν καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους· καὶ τῶν μὲν διωκόντων, τῶν δὲ
20 φευγόντων, ἐφθασαν εἰς τὰ ὄρια τοῦ φωτός, καὶ ἰδόντες τὸ φῶς, ἐπεθύμησαν τοῦ κάλλους αὐτοῦ, καὶ ἐπαύσαντο τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου, καὶ συμφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους, ἐπέθεντο τῷ φωτί. Καὶ ἀπέστειλεν ὁ ἀγαθὸς τὴν δύναμιν παρ' αὐτοῦ καί, συμπλοκῆς γενομένης, ἔφαγον μέρος τοῦ φωτός οἱ ἀρ-
25 χοντες τοῦ σκότους. Παρεχώρησε γὰρ ὁ ἀγαθὸς ἀρπαγῆναι δύναμιν ἐξ αὐτοῦ καὶ φοβηθεῖς, ἵνα μὴ κατακυριεύσῃ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα διὰ τῆς μοίρας, ἧς παρέδωκε, κατακυριεύσῃ τῆς κακίας, καὶ οὕτως ἐγένετο σύγκρασις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ. Ἐκ γὰρ τῆς μοίρας τοῦ ἀγαθοῦ ἐγένοντο αἱ
30 ψυχαί, ἐκ δὲ τῆς οὐσίας τῆς κακίας τὰ σώματα.

OPΘ. Τέως περὶ τούτων διασκεψόμεθα.

MAN. Διασκεψόμεθα.

ΜΑΝ. Δύο· μία ἀγαθὴ καὶ μία κακὴ. Τὴν ἀγαθὴν τὴν ὀνομάζω δέντρο ἀγαθόν, ποῦ περιέχει καὶ παράγει κάθε ἀγαθόν, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ παραγάγει καρπὸ κακόν, ἐνῶ τὴν κακὴν τὴν ὀνομάζω σκότος, φθορά, δέντρο κακόν, ποῦ παράγει κάθε πονηριά καὶ κακία, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δώσει καρπὸ καλόν.

ΟΡΘ. Ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους οἱ δύο αὐτὲς ἀρχές, ἢ ὄχι;

ΜΑΝ. Δὲν ἐπικοινωνοῦν καθόλου καὶ εἶναι μεταξύ τους ἀντίθετες.

ΟΡΘ. Εἶναι μαζί καὶ συνυπάρχουν, ἢ εἶναι χωρισμένες;

ΜΑΝ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν χωρισμένες, ἢ καθεμιὰ στά δικά της ὄρια.

ΟΡΘ. Πῶς λοιπὸν τώρα εἶναι ἀναμιγμένες;

ΜΑΝ. Ὁ ἀγαθὸς ἦταν στὸν δικό του τόπο μὲ ὅλη τὴν ἀγαθωσύνη καὶ μακαριότητα, ἐνῶ ἡ ὕλη, δηλαδὴ ἡ κακία, ἦταν χωρὶς ζωὴ, ἀκίνητη, ἐλεεινὴ, σκότος φρικτό, ἀναίσθητη γιὰ πολλοὺς αἰῶνες. Ἀργότερα ὁμοῦς ἡ ὕλη ἐστασίασε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ οἱ καρποὶ της ἀνοιξαν πόλεμο μεταξύ τους. Καθὼς λοιπὸν ἄλλοι καταδίωκαν καὶ ἄλλοι ἐφευγαν, ἐφθασαν στὰ σύνορα τοῦ φωτός· μόλις εἶδαν τὸ φῶς ἐπιθύμησαν τὴν ὁμορφίαν του καὶ σταμάτησαν τὸν μεταξύ τους πόλεμο, καί, ἀφοῦ συμφώνησαν, ἐπιτέθηκαν στὸ φῶς. Ἔστειλε τότε ὁ ἀγαθὸς τὶς δυνάμεις του, κι ἀφοῦ ἐγίνε συμπλοκὴ, οἱ ἄρχοντες τοῦ σκότους ἔφαγαν ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ φῶς. Ἐφησε δηλαδὴ ὁ ἀγαθὸς νὰ ἀρπάξουν ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν δύναμή του, καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ἐπειδὴ φοβήθηκε μήπως κυριεύσουν ὀλόκληρο τὸ χῶρο του, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξουσιάσει τῆς κακίας μὲ τὸ κομμάτι ποῦ τοὺς παραχώρησε. Ἔτσι ἀναμίχθηκαν τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κακόν, καὶ ἀπὸ τὸ κομμάτι τοῦ ἀγαθοῦ ἐγίναν οἱ ψυχές, ἐνῶ ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς κακίας ἐγίναν τὰ σώματα.

ΟΡΘ. Ἄς ἐξετάσουμε τώρα τὰ πράγματα αὐτά.

ΜΑΝ. Ἄς ἐξετάσουμε.

3 ΟΡΘ. Ἡ ἀρχὴ ποσαχῶς λαμβάνεται;

ΜΑΝ. Φράσον σύ.

ΟΡΘ. Ἄναρχον μὲν ἐστὶ, τὸ μὴ ἐσχηκὸς ἀρχήν, τὸ δὲ τῆς ἀρχῆς ὄνομα, ὁμώνυμόν ἐστι· καὶ γὰρ πολλὰ σημαίνει· λέγεται
5 γὰρ ἀρχὴ κατὰ χρόνον· ὡς λέγομεν ἀρχὴν ἡμέρας, τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, καὶ ἀρχὴ ἐνιαυτοῦ λέγεται· ἀρχὴν καὶ κατὰ τό-
πους λέγομεν, ἀρχὴν ὁδοῦ, καὶ ἀρχὴν τοῦ Φυσῶν, τὸν παράδει-
σον. Λέγεται ἀρχὴ καὶ κατὰ τὸ ἀξίωμα καὶ ἐξουσίαν, ὡς λέγο-
μεν ἀρχὴν εἶναι τὸν βασιλέα τῶν ὑπηκόων· λέγεται ἀρχὴ καὶ τὸ
10 φύσει πρότερον, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ· δύο μὲν γὰρ ὄντων, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ ἓν. Ἐνὸς δὲ ὄντος οὐκ ἐξ ἀνάγκης εἰσὶ δύο·
ἔσται γὰρ δύο, ἓν καὶ ἓν, τὸ δὲ ἓν, οὐ δύο. Ἀρχὴ οὖν τῶν δύο, τὸ ἓν λέγεται. Ἀρχὴ καὶ κατὰ τάξιν, ὡς πρῶτον τὸ τοῦ ἀναγνώ-
στου ἀξίωμα, εἶτα ὑποδιάκονος, καὶ οὕτω πρεσβύτερος, καὶ οὕ-
15 τως ἐπίσκοπος. Λέγεται καὶ ἀρχὴ κατὰ τὸ αἴτιον, καὶ τοῦτο τρι-
χῶς· ἢ γὰρ φυσικόν, ὡς ἀρχὴ υἱοῦ, πατῆρ· ἢ ποιητικόν, ὡς ἀρχὴ κτίσεως, ὁ κτίστης· ἢ μιμητικόν, ὡς ἀρχὴ εἰκόνας τὸ εἰ-
κονιζόμενον. Κατὰ τοιοῦτους οὖν τρόπους λεγομένης τῆς ἀρχῆς, ἐκεῖνό ἐστὶ τὸ ὄντως ἀναρχον λεγόμενον· πῶς οὖν δύο ἀρχὰς σὺ
20 φῆς ἀνάρχους;

ΜΑΝ. Κατὰ πάντας τοὺς τρόπους. Οὕτω γὰρ ἔσονται ἀναρ-
χοι.

ΟΡΘ. Ἄλλ' ἐψεύσω κατὰ τῆς σευατοῦ κορυφῆς· ἀπὸ ψεύ-
δους ἀρξάμενος, ἀδόκιμον ἐξεῖς τὸ τέλος.

25 ΜΑΝ. Πῶς τοῦτο λέγεις;

ΟΡΘ. Δύο εἰπών, ἀπὸ ἀριθμοῦ ἤρξω· τὰ δὲ δύο, οὐκ ἀρχή·

1α. Ἐνας ἀπὸ τῶν τέσσερις ποταμοῦς τοῦ Παραδείσου τῆς Ἑδέμ (Γεν. 2,11).

ΟΡΘ. Ἡ ἀρχὴ μὲ πόσες σημασίαις χρησιμοποιεῖται;

ΜΑΝ. Πές μου ἐσύ.

ΟΡΘ. Ἐναρχο βέβαια εἶναι ἐκεῖνο πού δὲν εἶχε ποτὲ ἀρχή, ἐνῶ ἡ λέξις 'ἀρχή' μένει πάντοτε ἡ ἴδια, ἀλλὰ ἔχει πολλές σημασίαις. Διότι λέμε ἀρχὴ ὡς πρὸς τὸ χρόνο· ὅπως λέμε ἀρχὴ τῆς ἡμέρας τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, καὶ ἀρχὴ τοῦ ἔτους. Λέμε καὶ ἀρχὴ ὡς πρὸς τοὺς τόπους, ὅπως ἀρχὴ μιᾶς ὁδοῦ, καὶ ἀρχὴ τοῦ Φυσῶν^{1α}, τὸν Παράδεισο. Λέμε ἐπίσης ἀρχὴ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἐξουσία, ὅταν π.χ. λέμε ὅτι ὁ βασιλιάς εἶναι ἀρχὴ τῶν ὑπηκόων. Ἀρχὴ λέγεται καὶ ἐκεῖνο πού ἀπὸ τὴ φύση του προηγεῖται, ὅπως συμβαίνει στοὺς ἀριθμοὺς· διότι ὅταν ὑπάρχουν δύο, ἀναγκαστικὰ θὰ ὑπάρχει καὶ ἓνα. Ἐνῶ, ἂν ὑπάρχει ἓνα, δὲν ὑπάρχουν κατ' ἀνάγκη καὶ δύο· διότι δύο σημαίνει ἓνα καὶ ἓνα, ἐνῶ τὸ ἓνα δὲν εἶναι δύο. Ἀρχὴ ἐπομένως τῶν δύο λέγεται τὸ ἓνα. Λέμε ἐπίσης ἀρχὴ προσδιορίζοντας καὶ τὴν τάξιν, ὅπως πρῶτο εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀναγνώστη, ἔπειτα ὁ ὑποδιάκονος, καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ ἐπίσκοπος. Λέμε ἀρχὴ ἐπίσης ἀναφορικὰ πρὸς τὸ αἶτιον, καὶ αὐτὸ πάλιν μὲ τρεῖς σημασίαις· αἶτιον φυσικόν, ὅπως ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ εἶναι ὁ Πατέρας· ἢ δημιουργικόν, ὅπως ἀρχὴ τῆς κτίσεως εἶναι ὁ κτίστης· ἢ μιμητικόν, ὅπως ἀρχὴ τῆς εἰκόνας εἶναι τὸ εἰκονιζόμενον. Καὶ ἐνῶ μὲ τόσες σημασίαις χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις ἀρχή, ἓνα εἶναι ἐκεῖνο πού λέγεται πραγματικὰ ἄναρχο. Πῶς λοιπὸν ἐσύ λές ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἄναρχες;

ΜΑΝ. Σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς παραπάνω σημασίαις, γιατί ἔτσι θὰ εἶναι ἄναρχες.

ΟΡΘ. Ἐτσι ὁμως διαστρεβλώνεις τὴν ἀλήθειαν πρὸς κακὸν τοῦ κεφαλιοῦ σου· διότι, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ ψέμα, θὰ ἔχεις ἄσχημο τέλος.

ΜΑΝ. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό;

ΟΡΘ. Λέγοντας δύο, ἀρχισες ἀπὸ ἀριθμὸν, τὰ δύο ὁμως

ἄλλη γὰρ ἀρχὴ τῶν δύο, ἢ μονάς. Περὶ ἀρχῆς οὖν διαλεγόμενος, μίαν ἀρχὴν εἶπέ, ἵνα ἡ τελεία ἢ ἀρχὴ· φύσει γὰρ μονάς, ἀρχὴ δυάδος. Εἰ οὖν δύο ἀρχαί, ποῦ ἢ φύσει προτέρα ἀρχή, τουτέστιν
30 ἢ μονάς;

4 ΜΑΝ. Σὺ οὖν τρεῖς ὑποστάσεις λέγεις; Καὶ πῶς λέγεις, ὅτι ἀπὸ μονάδος δεῖ ἄρχεσθαι;

ΟΡΘ. Εἰ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις λέγω, ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν φημι· ἀρχὴ γὰρ ὁ Πατὴρ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὐ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ
5 κατ' αἰτίαν. Ἐκ Πατρὸς γὰρ Λόγος καὶ Πνεῦμα, εἰ καὶ μὴ μετὰ Πατέρα. Ὡσπερ γὰρ ἐκ τοῦ πυρὸς φῶς, καὶ οὐ προτερεύει κατὰ χρόνον τὸ πῦρ τοῦ φωτός (ἀδύνατον γὰρ εἶναι πῦρ ἀφώτιστον· ἀρχὴ δέ ἐστι καὶ αἰτία τὸ πῦρ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτός), οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος· ἐκ
10 τοῦ Πατρὸς γὰρ Λόγος καὶ Πνεῦμα· οὐ προτερεύει δὲ χρόνω. Ἀδύνατον γὰρ εἶναι Πατέρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἢ Λόγου ἐκ τοῦ Πνεύματος. Μίαν οὖν ἀρχὴν ὁμολογῶ, ὡς αἴτιον φυσικόν, τὸν Πατέρα Λόγου καὶ Πνεύματος. Σὺ δὲ οὐ λέγεις ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὸν πονηρόν, οὐδὲ τὸν ἀγαθὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ.

5 Ὅτι δὲ οὐ κατὰ χρόνον ἀνάρχους εἶναι δυνατόν τὰς καθ' ἡμᾶς δύο ἀρχάς, οὕτω γνωσόμεθα· τὸ μὴ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, ἄτρεπτόν ἐστιν· εἰ γὰρ ἐτράπη, οὐ παντελῶς ἐστὶν ἀναρχον. Τρεπόμενον γὰρ ἐξ ἀσωμάτου εἰς σῶμα, ἢ ἐξ ἀνειδέου εἰς εἶ-
5 δος, ἢ ἐξ ἀκινήτου εἰς κίνησιν, ἢ ἐξ ἡσυχίας ἢ ἡρεμίας εἰς στάσιν, ἄρχεται τοῦ γίνεσθαι ὅπερ οὐκ ἦν πρότερον· καὶ οὐκ ἐστὶν

δέν εἶναι ἀρχή· διότι ἄλλη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν δύο, ἡ μονάδα. Μιλώντας λοιπὸν γιὰ ἀρχή, ἀνάφερε μιὰ ἀρχή, γιὰ νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τέλεια· γιατί ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἡ μονάδα εἶναι ἀρχὴ τῆς δυάδας. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχουν δύο ἀρχές, ποῦ εἶναι ἡ ἀπὸ τὴ φύση τῆς πρώτη ἀρχή, δηλαδὴ ἡ μονάδα;

ΜΑΝ. Καὶ σὺ ὁμοῦς λές τρεῖς ὑποστάσεις; Τότε πῶς ἰσχυρίζεσαι ὅτι πρέπει νὰ ἀρχίζουμε ἀπὸ τὴ μονάδα;

ΟΡΘ. Μολονότι λέω τρεῖς ὑποστάσεις, ὁμοῦς μιλάω γιὰ μιὰ ἀρχή· διότι ὁ Πατέρας εἶναι ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὄχι ὡς πρὸς τὸ χρόνο, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν αἰτία. Διότι ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα προέρχονται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἂν καὶ ὑπάρχουν ὄχι μετὰ τὸν Πατέρα. Διότι, ὅπως τὸ φῶς προέρχεται ἀπὸ τὴ φωτιὰ καὶ δὲν προηγεῖται χρονικὰ ἢ φωτιὰ ἀπὸ τὸ φῶς (εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρχει φωτιὰ ἀφώτιστη, ὅποτε ἡ φωτιὰ εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ φωτὸς ποῦ προέρχεται ἀπὸ αὐτήν), ἔτσι καὶ ὁ Πατέρας εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος, διότι ἀπὸ τὸν Πατέρα προέρχονται ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν προηγεῖται χρονικὰ. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ προέρχεται ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱό, ἢ ὁ Λόγος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ἄρα λοιπὸν ὁμολογῶ μιὰ ἀρχή, ὡς φυσικὸ αἷτιο τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος, τὸν Πατέρα. Ἐνῶ ἐσὺ δὲ λές ὅτι ὁ πονηρὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγαθό, οὔτε ὁ ἀγαθὸς ἀπὸ τὸν πονηρό.

Ἔστι λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατό, σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχυρισμούς σας, οἱ δύο ἀρχές νὰ εἶναι ἀναρχες χρονικὰ, θὰ τὸ καταλάβουμε ἀπὸ τὰ ἐξῆς· Ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἀρχισε νὰ ὑπάρχει, εἶναι ἀτρεπτό· γιατί ἂν μετατράπηκε, δὲν εἶναι τελείως ἀναρχο. Μετατρέπομενο δηλαδὴ ἀπὸ ἀσώματο σὲ σῶμα, ἢ ἀπὸ ἀσημάτιστο σὲ σχηματισμένο, ἢ ἀπὸ ἀκίνητο σὲ κινούμενο, ἢ ἀπὸ κατάστασις ἡσυχίας ἢ ἡρεμίας σὲ κατάστασις στάσις, ἀρχίζει νὰ γίνεταί τέτοιο ποῦ δὲν ἦταν προηγουμένως, καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ἀναρχο, ἀλλὰ μετατρέπεται ἀπὸ ἀναρχο

ἀναρχον, τρεπόμενον ἐξ ἀνάρχου εἰς ἀρχόμενον· τὸ γὰρ ἀρχὴν λαμβάνον καὶ ἤργμενον, οὐκ ἀναρχον.

MAN. Τί οὖν; ὁ κατὰ σὲ Θεὸς οὐκ ἐτράπη γεννήσας Υἱὸν
10 καὶ προαγαγὼν Πνεῦμα;

OPΘ. Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ λέγω, μὴ ὦν πρότερον Πατὴρ, ὕστερον γέγονε Πατήρ, ἀλλ' αἰεὶ ἦν, ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ τὸν αὐτοῦ Λόγον, καὶ διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐκπορευόμενον.

6 MAN. Εἴτα οὐδὲ κτίσας ὕστερον τὴν κτίσιν, ἐτράπη δημιουργοῦς γενόμενος;

OPΘ. Οὐδαμῶς.

MAN. Πῶς τοῦτο λέγεις;

5 OPΘ. Ὅτι οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὴν κτίσιν προήγαγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, θελήματι.

MAN. Εἴτα ὅτε ἠθέλησε γενέσθαι τὴν κτίσιν, οὐκ ἐτράπη, θελήσας ὅπερ οὐκ ἤθελε πρότερον;

OPΘ. Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ πρότερον μὴ θέλων, ὕστερον ἠθέ-
10 λησεν, ἀλλ' αἰεὶ ἤθελεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ὠρισμένῳ καιρῷ γενέσθαι τὴν κτίσιν.

7 Ὅτι δὲ οὐδὲ κατὰ τόπον δυνατὸν δύο εἶναι ἀνάρχους, οὕτω γνωσόμεθα· τὰ δύο, ἢ ἐν ἀλλήλοις εἶσιν (ἀδύνατον δὲ φῶς καὶ σκότος ἐν ἀλλήλοις εἶναι· φωτὸς γὰρ παρουσία σκότος διαλύει), ἢ ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ ἰδιάζοντι τόπῳ ἐστί. Περιορίζονται οὖν
5 ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ, καὶ τὸ τέλος τοῦ τόπου τοῦ ἑνός, ἀρχὴ τοῦ ἑτέρου γίνεται· ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ἀμικτον εἶναι τῷ σκότει τὸ φῶς, μὴ ὄντος τινὸς διαφράγματος, τοῦ κωλύοντος συγκραθῆναι ἀλλήλοις. Χρῆ· οὖν εἶναι τὸ φῶς, καὶ τὸν τόπον

σέ κάτι πού ἀρχίζει νά ὑπάρχει· διότι ἐκεῖνο πού ἀποκτᾶ ἀρχή καὶ ἀρχίζει δέν εἶναι ἀναρχο.

ΜΑΝ. Τί λοιπόν; ὁ Θεός, κατὰ τὴ γνώμη σου, δέν μετατράπηκε, ἀφοῦ γέννησε τὸν Υἱὸ καὶ πρόβαλε τὸ Πνεῦμα;

ΟΡΘ. Καθόλου. Διότι δέν λέω ὅτι, μὴ ὄντας προηγουμένως Πατέρας, ἔγινε Πατέρας ὕστερα, ἀλλὰ ἦταν πάντοτε, ἔχοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του τὸ Λόγο του καὶ μέσω τοῦ Λόγου του τὸ Πνεῦμα του πού ἐκπορεύεται ἀπὸ αὐτόν.

ΜΑΝ. Οὔτε καὶ ἔπειτα μετατράπηκε ὅταν ἔκτισε τὴν κτίση καὶ ἔγινε δημιουργός;

ΟΡΘ. Καθόλου.

ΜΑΝ. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό;

ΟΡΘ. Ὅτι δέν δημιούργησε τὴν κτίση ἀπὸ τὴν οὐσία του, ἀλλὰ τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη μὲ τὸ θέλημά του.

ΜΑΝ. Ἐπειτα, ὅταν θέλησε νά γίνει ἡ κτίση, δέν μετατράπηκε, ἀφοῦ θέλησε αὐτὸ πού δέν τὸ ἠθελε προηγουμένως;

ΟΡΘ. Ὅχι. Γιατί δὲ θέλησε ἐκ τῶν ὑστέρων κάτι πού προηγουμένως δέν τὸ ἠθελε, ἀλλὰ ἠθελε πάντοτε νά γίνει ἡ κτίση στὸν καιρὸ πού ὁ ἴδιος εἶχε καθορίσει.

Τὸ ὅτι δέν εἶναι δυνατὸ οὔτε ὡς πρὸς τὸν τόπο νά ὑπάρχουν δύο ἀναρχοί, θὰ τὸ διαπιστώσουμε ἀπὸ τὰ ἐξῆς· Τὰ δύο, ἢ εἶναι μαζί, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος νά εἶναι μαζί, γιατί ἡ παρουσία τοῦ φωτὸς διαλύει τὸ σκότος, ἢ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ βρῖσκεται στὸν τόπο πού τοῦ ταιριάζει. Ἄρα τὸ καθένα περιορίζεται στὸ δικό του τόπο καὶ τὸ τέλος τοῦ τόπου τοῦ ἑνός, γίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ τόπου τοῦ ἄλλου. Ὅμως εἶναι καὶ ἀδύνατο νά μὴν ἀνακατευθεῖ τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι, ἐφόσον δέν ὑπάρχει κάποιο διάφραγμα πού νά τὰ ἐμποδίζει νά ἐνωθοῦν μεταξύ τους. Πρέπει λοιπόν νά ὑπάρχει τὸ φῶς καὶ ὁ τόπος του, καὶ τὸ σκότος καὶ ὁ τόπος του καὶ τὸ διάφραγμα τὸ ὁποῖο νά διαχωρίζει καὶ νά καθορίζει τὸ χῶρο

αὐτοῦ, καὶ τὸ διάφραγμα τὸ διατειχίζον καὶ διορίζον ἐκάστου
10 αὐτῶν τὸν τόπον· καὶ ἔσονται οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ πέντε.

8 *ΜΑΝ.* Τί οὖν, ὁ κατὰ σὲ Θεὸς καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦ-
μα αὐτοῦ, οὐ τοῖς αὐτοῖς παραπεσοῦνται;

ΟΡΘ. Οὐδαμῶς· ἐγὼ γὰρ οὐκ ἐν τόπῳ φημί εἶναι τὸ Θεῖον·
ἀποσον γὰρ καὶ ἀπερίληπτόν ἐστιν· οὐδὲ κεχωρισμένας ἀλλή-
5 λων φημί τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἀλλ', ὡσπερ ὁ λόγος ἐκ τοῦ
νοῦ γεννώμενος οὐκ ἐκφοιτᾷ ἐξ αὐτοῦ οὐδὲ χωρίζεται, ἀλλ' ἐξ
αὐτοῦ γεννᾶται καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὕτως ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα
ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰσι καὶ ἐν αὐτῷ. Μία γὰρ οὐσία, καὶ ὑποστά-
σεις ἀδιάστατοι, ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις τοῦ νοῦ ἀδιάστατοι αὐτοῦ
10 εἰσιν. Ὑπερφυῶς γὰρ ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ δυνάμεις εἰσὶ
τοῦ Πατρὸς ἀνεκφοίτητοι καὶ ὑποστάσεις τελεῖαι, ἐπειδὴ πρέ-
πει τὰς τοῦ ὑπερφυῶς Θεοῦ δυνάμεις ὑπερφυῶς εἶναι ὑποστά-
σεις. Διό, εἰ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, ἀλλ' εἷς Θεός, καὶ οὐ τρεῖς.
Ὁ γὰρ νοῦς καὶ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, εἷς νοῦς, καὶ οὐ
15 τρεῖς νόες· ὡς τὸ φυτὸν τοῦ ρόδου, καὶ τὸ ἄνθος καὶ ἡ εὐωδία
ἐκάστου αὐτῶν, ρόδον λέγεται καὶ ἔστι, καὶ οὐ τρία ρόδα λέ-
γονται ἐν τῇ συναριθμῆσει, ἀλλὰ ρόδον ἢ ρίζα καὶ ὁ κλάδος καὶ
τὸ ἄνθος.

9 Ὅτι δὲ οὐδὲ κατὰ ἀξίωμα καὶ κράτος ἔσονται δύο ἀρχαί,
οὕτω γινώσκομεν. Δύο μόνον ὄντων, Θεοῦ καὶ ὕλης, ἢ ὁ ἕτερος
τοῦ ἐτέρου ἐκράτει καὶ ἤρχεν, ἢ καὶ ἄλλα ἦσαν τὰ ὑποτασσόμε-
να ὑπὸ τῶν δύο ἀρχῶν, συναΐδια αὐταῖς· καὶ οὐ δύο μόνον
5 ἔσονται, ἀλλὰ πλείονα· δύο μὲν τὰ ἄρχοντα, ἕτερα δὲ τὰ ἀρχό-

τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτά, ὁπότε θὰ γίνουν ὄχι δύο ἀρχές, ἀλλὰ πέντε.

ΜΑΝ. Τί λοιπόν; ὁ Θεὸς σου καὶ ὁ Υἱὸς του καὶ τὸ Πνεῦμα του δὲ βρίσκονται στὸν ἴδιο τόπο;

ΟΡΘ. Καθόλου. Γιατὶ ἐγὼ δὲ λέω ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι περιορισμένος τοπικά, ἀφοῦ εἶναι ἄποσος καὶ ἀπεριόριστος, οὔτε πάλι δέχομαι ὅτι οἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἶναι χωρισμένες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλὰ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ λόγος ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸ νοῦ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὸν οὔτε χωρίζεται, ἀλλὰ γεννιέται ἀπὸ αὐτὸν καὶ βρίσκεται σ' αὐτόν, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα προέρχονται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ μένουν μέσα σ' αὐτόν. Διότι μιὰ εἶναι ἡ οὐσία καὶ οἱ ὑποστάσεις εἶναι ἀχώριστες, ἐπειδὴ καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ νοῦ εἶναι ἀχώριστες ἀπὸ αὐτόν. Ὁ Λόγος δηλαδὴ καὶ τὸ Πνεῦμα, κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό, εἶναι καὶ δυνάμεις ἀχώριστες τοῦ Πατέρα καὶ ὑποστάσεις τέλειες, ἐπειδὴ πρέπει οἱ δυνάμεις τοῦ ὑπερφυσικοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι κατὰ τρόπο ὑπερφυῆ ὑποστάσεις. Γι' αὐτό, ἀν καὶ εἶναι τρεῖς ὑποστάσεις, ὁμοῦς εἶναι ἓνας Θεὸς καὶ ὄχι τρεῖς. Γιατὶ ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα του, εἶναι ἓνας νοῦς καὶ ὄχι τρεῖς νόες, ὅπως τὸ φυτὸ τῆς τριανταφυλλιᾶς καὶ τὸ τριαντάφυλλο καὶ ἡ εὐωδιὰ τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ λέγεται καὶ εἶναι τριαντάφυλλο καὶ δὲν λέγονται τρία τριαντάφυλλα, ὅταν μετριοῦνται μαζί, ἀλλ' εἶναι ἓνα τριαντάφυλλο ἢ ρίζα καὶ τὸ κλαδί καὶ τὸ ἄνθος.

Ἔτσι πάλι οὔτε κατὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἐξουσία ὑπάρχουν δύο ἀρχές, τὸ καταλαβαίνουμε ὡς ἐξῆς: Ἐάν ὑπάρχουν μόνο δύο, ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη, ἢ ὁ ἓνας θὰ ἐξουσίαζε καὶ θὰ κυβερνοῦσε τὸν ἄλλο, ἢ κανεὶς δὲ θὰ ἐξουσίαζε κανέναν, ἢ θὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα ὄντα ποὺ θὰ ὑποτάσσονταν στίς δύο ἀρχές, συναΐδια μ' ἐκεῖνες, ὁπότε δὲν θὰ ἦσαν μόνο δύο, ἀλλὰ περισσότερα: δύο βέβαια ἐκεῖνα ποὺ ἐξουσιάζουν, ἀλλὰ ὁμοῦς ἐκεῖνα ποὺ ἐξουσιάζονται. Ἡ, ἀν δὲν ἦταν τὰ ἀρχόμενα συν-

μενα. Ἦ εἰ μὴ ἦσαν τὰ ἀρχόμενα συναΐδια ταῖς ἀρχαῖς, ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦσαν ἀρχαί.

MAN. Εἶτα καὶ τῷ σῶ Θεῷ οὐ τὰ αὐτὰ συμβήσεται; Ἦ γὰρ συναΐδιος αὐτῷ ἦν, ἢ ὑποχείριος αὐτῷ ἢ κτίσις, ἢ ἦν και-
10 ρὸς ὅτε οὐκ ἦρχεν.

OPΘ. Οὐχ οὕτως. Ἦ μὲν γὰρ κτίσις οὐ συναΐδιος αὐτῷ· ἀεὶ δὲ καὶ Κύριος ἦν καὶ ἔσται ἐξουσιάζων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγων οὐσίας τῷ Λόγῳ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. Οὔτε δὲ ὁ Λόγος αὐτοῦ προφορικός, ἀλλ' οὐ-
15 σιωδῆς καὶ ἐνυπόστατος, οὔτε τὸ στόμα αὐτοῦ μέλος σωματικόν, οὔτε τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ πνοή λυομένη, ἀλλ' ὑπερουσία πάντα τὰ τοῦ ὑπερουσίου, εἰ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς κατανοοῦμεν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς.

10 Ἄλλ' οὐδὲ κατὰ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη αἰτίαν ἔσονται αἱ καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχαί· ὁ γὰρ Πατὴρ ὁμοουσίου Υἱοῦ γεννήτωρ, ἀΐδιος ἀϊδίου, ἀσώματος ἀσωμάτου. Εἰ οὖν αἱ καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχαί, κατὰ τὸ φυσικὸν αἴτιον ἀρχαί εἰσι τῶν ὄντων, ἔσονται τὰ πάντα
5 ὁμοουσία καὶ συναΐδια ταῖς καθ' ὑμᾶς ἀρχαῖς. Εἰ δὲ καὶ ἀΐδια καὶ ἀτρεπτα καὶ ἐναντία καὶ ἀκοινώνητα, καὶ ἀρχοντα καὶ οὐκ ἀρχόμενα, καὶ κύρια καὶ οὐ δοῦλα.

Εἰ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν αἴτιον ἀρχαί εἰσι τῶν ὄντων αἱ καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχαί, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ αἱ ψυχαί, οὐδὲ ἐκ
10 τῆς οὐσίας τῆς ὕλης τὰ σώματα, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν, καὶ οὔτε ἐπολέμησεν ἡ ὕλη μετὰ τοῦ φωτός, καὶ οὔτε ἤρπασεν ἐξ αὐτοῦ μέρος καὶ ἐποίησε τὰς ψυχάς. Πῶς δὲ καὶ τὰ ἐναντία καὶ ἀκοινώνητα συνεβιβάσθησαν εἰς ἐνὸς κόσμου ποίησιν; ἢ πῶς ὁ μὲν πονηρὸς κατεσκεύασε τὸ σῶμα, ὁ δὲ ἀγα-
15 θὸς τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν ζῶον τὸν ἀνθρωπον

Εἰ δὲ κατὰ μίμησιν, ὡς πρωτότυπον εἰκόνοσ αἴτιον, τὸ εἰ-
κονιζόμενον, αἱ καθ' ὑμᾶς ἀρχαί ἄλλοι κόσμοι εἰσίν, ὧν καθ'.

αἴδια μὲ τις ἀρχές, θὰ ὑπῆρχε κάποτε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχαν ἀρχές.

ΜΑΝ. Ἐπειτα καὶ στὸ δικό σου Θεὸ δὲν θὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο; Διότι ἢ θὰ εἶναι συναἴδια μ' αὐτὸν ἢ ὑποταγμένη σ' αὐτὸν κτίση, ἢ ὑπῆρχε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία δὲν ἐξουσίαζε.

ΟΡΘ. Δὲν εἶναι ἔτσι. Διότι ἡ κτίση δὲν εἶναι συναἴδια μ' αὐτόν. Πάντοτε ἦταν Κύριος καὶ θὰ ἐξουσιάζει, φέροντας στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ μηδὲν οὐσίες μὲ τὸ Λόγο του καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματός του. Καὶ ὁ Λόγος του δὲν εἶναι προφορικός, ἀλλὰ μὲ οὐσία καὶ ὑπόσταση, οὔτε τὸ στόμα του εἶναι μέλος σωματικό, οὔτε καὶ τὸ Πνεῦμα του πνοὴ πού διαλύεται, ἀλλὰ ὅλα τοῦ ὑπερουσίου εἶναι ὑπερούσια, ἔστω καὶ ἂν ἐμεῖς κατανοοῦμε αὐτὰ τὰ ὑπερβατικά κατ' ἀναλογία μὲ αὐτὰ πού συμβαίνουν σέ μᾶς.

Ἄλλὰ οὔτε καὶ κατὰ τὴ φυσικὴ καὶ οὐσιώδη αἰτία, ὅπως δέχεσθε ἐσεῖς, θὰ εἶναι δύο οἱ ἀρχές. Διότι ὁ Πατέρας εἶναι γεννήτορας ὁμοουσίου Υἱοῦ, αἰδίου Υἱοῦ, ἀσώματος ἀσωμάτου. Ἐὰν λοιπὸν οἱ δικές σας δύο ἀρχές εἶναι, κατὰ τὸ φυσικὸ αἷτιο, ἀρχές τῶν ὄντων, τότε ὅλα θὰ εἶναι ὁμοούσια καὶ συναἴδια μὲ τις ἀρχές σας. Καὶ ἂν εἶναι αἴδια, θὰ εἶναι ἀτρεπτα καὶ ἀντίθετα καὶ ἀκοινώνητα καὶ ἐξουσιαστικά καὶ ὄχι ἐξουσιαζόμενα, καὶ κυρίαρχα καὶ ὄχι ὑπόδουλα.

Ἐὰν οἱ δύο ἀρχές πού ὑποστηρίζετε εἶναι, κατὰ τὸ ποιητικὸ αἷτιο, ἀρχές τῶν ὄντων, δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ οἱ ψυχές, οὔτε ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς ὕλης τὰ σώματα, ἀλλὰ ἦρθαν στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ τίποτε, οὔτε καὶ πολέμησε ἡ ὕλη ἐναντίον τοῦ φωτός, οὔτε ἄρπαξε ἀπὸ αὐτὸ ἓνα μέρος καὶ ἔκανε τις ψυχές. Πῶς ἄλλωστε τὰ ἀντίθετα καὶ ἀκοινώνητα συμβιβάστηκαν στὴ δημιουργία ἐνὸς κόσμου; Ἡ πῶς ὁ πονηρὸς κατασκεύασε τὸ σῶμα, καὶ ὁ ἀγαθὸς τὴν ψυχὴ, καὶ ἀποτέλεσαν ἓνα ζωντανὸ ὄν, τὸν ἄνθρωπο;

Ἐὰν πάλι κατὰ μίμηση, ὅπως τὸ πρωτότυπο εἶναι αἷτιο τῆς εἰκόνας, τὸ εἰκονιζόμενο, δηλαδὴ οἱ ἀρχές σας, εἶναι ἄλ-

ὁμοίωσιν γέγονεν ὁ κόσμος. Οὐ γὰρ ἓν εἶδος, οὐδὲ μία ἢ δύο μορφαὶ ἐν τοῖς οὐσίῃσιν, ἀλλ' ἀνάριθμοι. Καὶ πῶς ἀναρίθμητα εἶδη τῶν
 20 παρ' ὑμῖν δύο ἀρχῶν, εἰκόνες εἰσίν; Οὕτως ἀδύνατον καὶ ἀσύστατον τὸ παρ' ὑμῖν περὶ τῶν ἀρχῶν φρόνημα. Ἐρωτήσατε γὰρ τὴν ἀπειρόκακον τῶν παιδῶν πληθύν, ἢ δυὰς ἄρχει, ἢ ἡ μονάς, καὶ ἐροῦσιν, ὡς ἡ μονὰς ἄρχει παντὸς ἀριθμοῦ. Ὡς νηπίων νηπιωδέστεροί τε καὶ ἀφρονέστεροι!

11 Καὶ τοῦτο δὲ ἡμῖν ἐρωτῶσιν εἶπατε· Ἡ πολυαρχία ἐστὶ καλὸν καὶ στάσιμον καὶ τακτικόν, ἢ ἡ μοναρχία; Πᾶσι δῆλον, ὡς ἡ πολυαρχία ἀναρχός ἐστι καὶ στασιώδης καὶ πολέμου καὶ μάχης καὶ κακῶν αἰτία καὶ λύσεως, ἢ δὲ μοναρχία βεβαία καὶ ἐν-
 5 νομος καὶ εἰρήνης αἰτία καὶ τάξεως καὶ γαλήνης καὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀυξήσεως. Εἰ οὖν δύο ἀρχαὶ ἀναρχοὶ καθ' ἡμᾶς, πολυαρχία ἄρχει τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων κακία, καὶ οὕτω μία ἀρχή, ἢ κακία. Πῶς δὲ ἀκοινωνήτους παντελῶς λέγετε τὰς δύο ἀρχάς, ὡς αὐτοὶ ἀνεπλάσατε; Εἰ γὰρ
 10 καὶ αὕτη ἐστὶ, κάκεινη, καὶ ἡ αὕτη οὐσία ἐστὶν ἀναρχὸς ἀρχὴ καὶ ἀίδιος, κάκεινη ὁμοίως, οὐκ εἰσι παντελῶς ἀκοινωνήτοι. Κοινωνοῦσι γὰρ κατὰ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ οὐσία, καὶ ἀναρχὸς ἀρχὴ καὶ ἀίδιος εἶναι, καὶ κατὰ πάντα ψευδὴς ὁ λόγος ὑμῶν ἀποδέδεικται.

12 Καὶ πάλιν· Εἰ δύο ἀρχαὶ ἀναρχοὶ, ἕκαστον ἐπὶ τῷ οἰκείῳ χαίρει καὶ τέρπεται, καὶ ἑαυτοῦ σύστασιν, ἀγαθὸν λογίζεται· ἕκαστῳ γὰρ ἀγαθὸν ἐστὶ τὸ συστατικὸν τῆς οἰκείας φύσεως· καὶ ὁ παρ' ὑμῖν οὖν ἀγαθός, καὶ ὁ παρ' ὑμῖν πονηρός, ἕκαστος
 5 ἐφ' ἑαυτῷ χαίρει, καὶ τοῖς οἰκείοις ἐπιτέρπεται, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀγαθὰ λογίζεται. Τίς οὖν ὁ κρίνας τὸν ἓνα ἀγαθὸν καὶ τὸν ἕτε-

λοι κόσμοι, καθ' ὁμοίωση τῶν ὁποίων ἔγινε ὁ κόσμος. Γιατί δὲν ὑπάρχει στὰ ὄντα ἓνα εἶδος, οὔτε μία ἢ δυὸ μορφές, ἀλλὰ ἀναρίθμητες. Καὶ πῶς γίνεται τὰ ἀναρίθμητα εἶδη τῶν ὄντων νὰ εἶναι εἰκόνες τῶν δύο ἀρχῶν σας; Ἔτσι εἶναι ἀδύνατη καὶ ἀτήρικτη ἡ πίστη σας γιὰ τὶς δύο ἀρχές. Ρωτήστε καὶ τὸ ἀκακο πλῆθος τῶν παιδιῶν· ἡ δυάδα εἶναι ἀρχὴ ἢ ἡ μονάδα; Καὶ θὰ ἀπαντήσουν ὅτι ἡ μονάδα εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε ἀριθμοῦ. Ὡσεῖς ποὺ εἴστε πιὸ νήπιοι καὶ πιὸ ἄμυαλοι ἀπὸ τὰ νήπια.

Σὰς ἐρωτοῦμε ἐπίσης νὰ μᾶς πεῖτε καὶ τὸ ἐξῆς· Ἡ πολυαρχία εἶναι πρᾶγμα καλὸ καὶ ἡρεμὸ καὶ σταθερὸ, ἢ ἡ μοναρχία; Εἶναι σ' ὄλους φανερὸ ὅτι ἡ πολυαρχία εἶναι ἀναρχία καὶ προκαλεῖ ἐπαναστάσεις, καὶ εἶναι αἰτία πολέμων καὶ μαχῶν καὶ δεινῶν καὶ διαλύσεως, ἐνῶ ἡ μοναρχία εἶναι σταθερὴ καὶ ἐννομη καὶ ἐξασφαλίζει εἰρήνην καὶ τάξην καὶ γαλήνην καὶ δικαιοσύνην καὶ πρόοδο πρὸς τὸ καλύτερο. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἀναρχες, ὅπως ἰσχυρίζεσθε, ἡ πολυαρχία ἐξουσιάζει τὰ ὄντα καὶ ἀρχὴ ὄλων εἶναι ἡ κακία, καὶ ἔτσι καταλήγουμε σὲ μιὰ ἀρχή, τὴν κακία. Καὶ πῶς λέτε ὅτι οἱ δύο ἀρχές, τὶς ὁποῖες σεῖς οἱ ἴδιοι πλάσατε μὲ τὴ φαντασία σας, εἶναι ἐντελῶς ἀκοινώνητες; Γιατί, ἂν ὑπάρχει κι' αὐτὴ καὶ ἐκείνη, καὶ ἡ ἴδια οὐσία εἶναι ἀναρχὴ ἀρχὴ καὶ ἀΐδια, καὶ ἐκείνη τὸ ἴδιο, δὲν εἶναι τελείως ἀκοινώνητες. Διότι κοινωνοῦν καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶναι, καὶ κατὰ τὸ ὅτι καὶ οἱ δύο εἶναι οὐσία, καὶ ἀναρχὴ ἀρχή, καὶ ἀΐδια. Ἔτσι ὁ λόγος σας ἀποδεικνύεται καθ' ὅλα ψεύτικος.

Καὶ πάλι· Ἄν ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἀναρχες, τὸ καθένα χαίρεται καὶ εὐχαριστιέται γι' αὐτὸ ποὺ ἔχει, καὶ ὡς ἀγαθὸ ὑπολογίζει τὸ δικό του συστατικὸ· διότι ἀγαθὸ γιὰ τὸν καθένα εἶναι τὸ συστατικὸ τῆς δικῆς του φύσεως. Ὁ ἀγαθὸς λοιπὸν καὶ ὁ πονηρὸς, κατὰ τὴ δική σας ἀντίληψη, ὁ καθένας χαίρεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ εὐχαριστιέται μὲ τὰ δικά του πράγματα καὶ θεωρεῖ τὰ δικά του ἀγαθὰ. Ποιὸς ὁμοῦς εἶναι

ρον πονηρόν; Κάκεινος μᾶλλον ἐστι Θεός, μείζων ἀμφοτέρων. Τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος, καὶ τὸ ἀρχόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος κρίνεται.

13 Εἶπε δὲ καὶ τοῦτο· Κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις αἱ παρ' ἡμῖν δύο ἀρχαί, ἢ παντελῶς εἰσιν ἀκοινωνήτοι;

MAN. Ἀκοινωνήτοι ἦσαν παντελῶς· ἡ μὲν γὰρ μία ἐν πληρώματι τῶν ἀγαθῶν ἦν, ἡ δὲ ἕτερα ἐν πληρώματι τῶν κα-
5 κῶν· ἀλλ' ἐγένετο μετὰ ταῦτα σύγκρασις.

OPΘ. Ἀναβαλοῦ τέως τὸν τῆς συγκράσεως λόγον. Φράσον δὲ ἡμῖν πρότερον· τὸ δν τῷ δντι κατὰ τὸ εἶναι ἐναντίον, ἢ τὸ μὴ δν τῷ δντι;

MAN. Τὸ δν κακόν, τῷ δντι ἀγαθῷ ἐναντίον.

10 OPΘ. Οὐκ ἠρώτησα, εἰ κατὰ τὸ κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἰσιν ἐναντία, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι. Τὰ γὰρ δντα οὐ παντελῶς ἐναντία· κατὰ γὰρ αὐτὸ τὸ εἶναι κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, τῷ δὲ δντι τὸ μὴ εἶναι ἐναντίον· ὥστε, εἰ παντελῶς ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ τὸ κα-
15 στερησίς ἐστι τοῦ εἶναι, καὶ κακὸν λέγεται, καὶ εἰ οὐσία τὸ ἀγαθόν, ἀνούσιον τὸ κακόν, ἢ οὐ πάντη ἐναντία.

14 MAN. Εἶτα οὐχ ὁρᾶται κακία ἐν τοῖς οὖσιν;

OPΘ. Ἡ παντελῆς κακία οὐχ ὁρᾶται ἐν τοῖς οὖσιν· οὔτε γὰρ Θεός, ὁ δντως ὢν καὶ τοῦ εἶναι αἴτιος, κακία, οὔτε τι τῶν γεγνότων, καθὸ γέγονε, κακόν, ἀλλὰ τό τε τῶν πάντων αἴτιον,
5 ἀγαθόν, καὶ πάντα τὰ γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθά. Πάντα δὲ τὰ δντα ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ δντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη, καὶ πάντα καλὰ καὶ λίαν καλά, τὸ δὲ κακὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστι, εἰ μὴ ἀπο-
βολὴ καὶ στερησις ἐκούσιος τῶν ὑπὸ Θεοῦ τῇ λογικῇ φύσει δε-
δωρημένων· ὥσπερ πενία, πλούτου ἀποβολή· πλοῦτος μὲν γάρ
10 ἐστὶν δντων κτήσις, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων διαυγῶν

ἐκεῖνος πού ἔκρινε τὸν ἕνα πονηρό; Ἐκεῖνος πού τὸν ἔκρινε, αὐτὸς μᾶλλον εἶναι Θεός, ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τοὺς δύο. Διότι τὸ κατώτερο κρίνεται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο καὶ ἐκεῖνο πού ἐξουσιάζεται ἀπὸ ἐκεῖνον πού τὸ ἐξουσιάζει.

Πές μου ὁμως καὶ τοῦτο· Ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους οἱ δύο ἀρχές πού παραδέχεσθε, ἢ εἶναι τελείως ἀκοινώνητες;

ΜΑΝ. Ἦταν τελείως ἀκοινώνητες· γιατί ἢ μιὰ ἦταν γεμάτη ἀγαθὰ, ἐνῶ ἡ ἄλλη γεμάτη κακά, καὶ ὕστερα ἔσμιζαν.

ΟΡΘ. Ἀνάβαλε γιὰ λίγο τὸ θέμα τῆς ἀνάμιξης, καὶ πές μας πρῶτα· Τὸ ὄν εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ὄν ὡς πρὸς τὸ εἶναι, ἢ τὸ μὴ ὄν πρὸς τὸ ὄν;

ΜΑΝ. Τὸ κακὸ ὄν εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ἀγαθὸ ὄν.

ΟΡΘ. Δὲ ρώτησα ἂν εἶναι ἀντίθετα ὡς πρὸς τὴν κακότητα καὶ τὴν ἀγαθότητα, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ εἶναι. Γιατί τὰ ὄντα δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα, ἀφοῦ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους ὡς πρὸς τὸ εἶναι, ἐνῶ τὸ μὴ ὄν εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ὄν. Ὅποτε, ἐὰν τὸ κακὸ εἶναι τελείως ἀντίθετο πρὸς τὸ ἀγαθὸ, τότε ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ, ἐνῶ τὸ κακὸ δὲν ὑπάρχει. Ὡστε λοιπὸν τὸ κακὸ εἶναι στέρηση τοῦ εἶναι καὶ ὀνομάζεται κακὸ, καὶ ἂν τὸ ἀγαθὸ εἶναι οὐσία, τὸ κακὸ εἶναι ἀνούσιο, ἢ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετα.

ΜΑΝ. Μὰ καλὰ, δὲν παρατηρεῖται κακία στὰ ὄντα;

ΟΡΘ. Ἡ πλήρης κακία δὲν παρατηρεῖται στὰ ὄντα· γιατί οὔτε ὁ Θεός, πού εἶναι τὸ ὄντως ὄν καὶ αἴτιος τοῦ εἶναι, εἶναι κακία, οὔτε κανένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἔτσι ὅπως ἔγινε, εἶναι κακὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιο ὄλων εἶναι ἀγαθὸ καὶ ὅλα ὅσα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ἀγαθὰ. Ὅλα τὰ ὄντα ἤρθαν στὴν ὑπαρξη ἀπὸ αὐτὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος καὶ ὅλα εἶναι καλὰ καὶ πολλὰ καλὰ. Ἀντίθετα τὸ κακὸ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ ἀποβολὴ καὶ θεληματικὴ στέρηση ἐκεῖνων πού δωρήθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ στὴ λογικὴ φύση, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φτώχεια εἶναι ἀποβολὴ τοῦ πλούτου. Γιατί πλοῦτος εἶναι ἢ ἀπόκτηση πραγμάτων,

καὶ ἐσθῆτος διαφόρου, παίδων καὶ παιδισκῶν, ἀλόγων καὶ ἀρουρῶν καὶ τῶν τοιούτων, ὧν ἕκαστον οὐσία ἐστὶ. Διὸ καὶ πλούσιος λέγεται ὁ ταῦτα κτησάμενος· οἷόν τις πολυπεριούσιος, πολλὴν ἔχων περὶ αὐτὸν οὐσίαν. Ἡ δὲ πενία, μερικὴ μὲν, μερικὴ 15 τούτων ἀποβολή, παντελῆς δέ, παντελῆς στέρησις· καὶ ὡσπερ ἡ ὀλοκληρία τοῦ σώματος καλόν, ἡ δὲ τοῦ ἐνὸς μέρους ἀποβολή, μερικὸν κακόν, οὐχ ὑπάρχον, ἀλλ' ὑπάρχοντος στέρησις. Ὁραῖται δέ, ἦτοι νοεῖται ἐν τῷ ὄντι, οὐχ ὡς ὄν, ἀλλ' ὡς ἀπογενόμενον· οἷον ὀφθαλμὸς καὶ ὄρασις, ὑπάρχει καὶ ἔστιν, ἡ 20 δὲ τύφλωσις οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλὰ τοῦ ὑπάρξαντος ὀφθαλμοῦ ἀπώλεια. Θεωρεῖται δὲ ἐν τῷ συνισταμένῳ καὶ ὄντι σώματι, οὐχ ὡς ὄν, ἀλλ' ὡς ὑπάρξαντος ὀφθαλμοῦ στέρησις· καὶ οὕτω κατὰ μέρος ἡ προσθήκη τῆς τῶν μελῶν στερήσεως, προσθήκη κακοῦ λέγεται· οὐ γὰρ ἔστι τὸ κακόν, ἀλλὰ λέγεται καὶ θεωρεῖται 25 ἐν τῷ ὑπολειμένῳ σώματι ἢ τῶν ἀποβληθέντων ἀνυπαρξία, οὐχ ὡς ὄν, ἀλλ' ὡς μὴ ὄν· οὐχ ὡς ἕξις, ἀλλ' ὡς στέρησις· οὕτω καὶ ἡ κακία, ἦτοι ἁμαρτία, ἐκούσιός ἐστι τῶν ἐκ Θεοῦ δεδωρημένων τῇ λογικῇ φύσει ἀγαθῶν ἀποβολή· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων καὶ ἀψύχων οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐκούσιον, ἀλλ' ἐπὶ λογι- 30 κῶν.

Ἔστιν οὖν ἡ κακία ἢ τῶν φυσικῶν δυνάμεων παράχρησις. Εἰ γὰρ χρησόμεθα ταῖς παρὰ Θεοῦ δεδωρημέναις τῇ ψυχῇ δυνάμεσιν, ἐφ' ᾧ ἐλάβομεν, τουτέστι κατὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος, καλόν. Εἰ δὲ οὐκ ἐφ' ᾧ ἐλάβομεν, ἀλλὰ παρὰ τὸν νόμον 35 τοῦ δεδωκότος χρησόμεθα, κακόν· καὶ οὐκ αὐταὶ αἱ δυνάμεις, οὐδὲ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐστὶ κακὴ, ἀλλ' ὁ κακὸς τρόπος τῆς χρήσεως, ὁ παρὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἀγαθὸς ὁ Θεός, ἀγαθὸς καὶ ὁ νόμος αὐτοῦ, φυσικός καὶ ὧν ἐξ ὄν-

ὅπως ὁ χρυσός, τὸ ἀσήμι καὶ τὰ πολύτιμα πετράδια, τὰ διάφορα ἐνδύματα, οἱ ὑπηρέτες καὶ οἱ ὑπηρέτριες, τὰ ἄλογα καὶ τὰ χωράφια καὶ τὰ τέτοια, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι περιουσία. Γι' αὐτὸ λέγεται καὶ πλούσιος ὁποῖος τὰ ἀπέκτησε αὐτά, ὅπως καὶ πάμπλουτος ἐκεῖνος πού ἔχει τριγύρω του πολλή περιουσία. Ἀντίθετα ἢ φτώχεια, ἢ μερική εἶναι μερική στέρηση αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, ἐνῶ ἢ ὀλοκληρωτική εἶναι πλήρης στέρηση. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἢ σωματική ἀρτιμέλεια εἶναι καλό, ἐνῶ ἢ στέρηση ἐνὸς μέλους εἶναι μερικὸ κακό, πού δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἀποτελεῖ στέρηση ἐνὸς μέλους πού ὑπῆρχε. Καὶ βλέπεται, ἤτοι ἐννοεῖται στὸ ὄν, ὄχι ὡς ὄν, ἀλλὰ σὰν κάτι πού ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει· ὅπως ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ δραση ὑπάρχει καὶ εἶναι, ἐνῶ ἢ τύφλωση δὲν εἶναι κάτι τὸ ὑπαρκτό, ἀλλὰ ἀπώλεια τοῦ ὀφθαλμοῦ πού ὑπῆρχε, καὶ θεωρεῖται στὸ ὑφιστάμενο καὶ ὑπάρχον σῶμα, ὄχι ὡς ὄν, ἀλλὰ ὡς στέρηση τοῦ ὀφθαλμοῦ πού ὑπῆρχε. Καὶ ἔτσι ἢ ἐπὶ μέρους προσθήκη τῆς στέρησης τῶν μελῶν, λέγεται προσθήκη κακοῦ· γιατί δὲν ὑπάρχει τὸ κακό, ἀλλὰ λέγεται καὶ θεωρεῖται ἢ ἀνυπαρξία τῶν μελῶν πού ἀποβλήθηκαν στὸ ὑπολειπόμενο σῶμα, ὄχι ὡς ὄν, ἀλλὰ ὡς μὴ ὄν· ὄχι ὡς ἔξη, ἀλλὰ ὡς στέρηση. Ἔτσι καὶ ἢ κακία, δηλαδή ἢ ἁμαρτία, ἀποτελεῖ θεληματική στέρηση τῶν ἀγαθῶν πού ἔχει δωρήσει ὁ Θεὸς στὴ λογικὴ φύση. Στὰ ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὴ εἶναι θεληματική, ἀλλὰ στὰ λογικά.

Ἡ κακία λοιπὸν εἶναι ἢ κατάχρηση τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Διότι, ἐὰν χρησιμοποιήσουμε τίς δυνάμεις, πού ἔχουν δωρηθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ στὴν ψυχὴ, γιὰ τὸ σκοπὸ πού τίς πήραμε, δηλαδή σύμφωνα μὲ τὸ νόμο ἐκεῖνου πού τίς ἔδωσε, εἶναι καλό, ἂν ὁμως δὲν τίς χρησιμοποιήσουμε γιὰ τὸ σκοπὸ πού τίς πήραμε, ἀλλὰ ἀντίθετα πρὸς τὸ νόμο ἐκεῖνου πού μᾶς τίς ἔδωσε, εἶναι κακό. Καὶ δὲν εἶναι οἱ ἴδιες οἱ δυνάμεις κακές, οὔτε ἢ χρῆση τους, ἀλλὰ ὁ κακὸς τρόπος τῆς χρησιμοποίησέως τους, πού εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ πού μᾶς τίς ἔδωσε. Γιατί, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, καὶ ὁ νόμος του

τος. Ἡ δὲ τούτου παρακοή, στέρησις τοῦ ὑπάρξαντος ἡμῖν νό-
 40 μου· οἶον ἢ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἢ πρᾶξις καὶ ἢ ἐνέργεια
 καὶ πρὸς τούτων ὁ λογισμὸς, οὐ κακά, ἀλλὰ καλά, ἐὰν ἐφ' ᾧ
 ἐλάβομεν χρῆσώμεθα, κατὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος. Κακὰ δὲ
 οὐκ αὐτά, ἀλλὰ τὸ μὴ κατὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος χρήσασθαι.
 Εἰ γὰρ πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς χρῆσώμεθα βρώσει, πόσει,
 45 ὕπνῳ καὶ τοῖς τοιούτοις, καλὸν τούτων ἕκαστον· καὶ εἰ τῇ ἐπι-
 θυμίᾳ καὶ τῇ ἀγάπῃ χρῆσώμεθα πρὸς τὸν Θεόν, τὸν μόνον φύ-
 σει ἐπιθυμητόν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον κατὰ τὸν νόμον τοῦ
 Θεοῦ, καλόν· καὶ εἰ τῇ μίξει χρῆσώμεθα ταῖς ἑαυτῶν γυναιξί
 πρὸς τεκνογονίαν κατὰ τὸν νόμον τὸν δοθέντα τῇ φύσει παρὰ
 50 τοῦ Θεοῦ, καλόν· εἰ δὲ χρῆσώμεθα τῇ ἐπιθυμίᾳ πρὸς τὰ ἀλλό-
 τρια παρὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, κακόν. Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· «οὐκ
 ἐπιθυμήσεις τὸν ἀγρὸν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὴν γυναῖκα αὐ-
 τοῦ, οὐδὲ ὄσα αὐτῷ ἔστιν». Ἡ πορνεία οὐ διὰ τὴν συνάφειάν
 ἔστι κακὴ, ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἀλλοτριάν συναφθῆναι. Ἡ κενοδο-
 55 ξία οὐ διὰ τὸ ἀγαπᾶν τὴν δόξαν κακὴ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὴν ἐκ
 Θεοῦ δόξαν ἀγαπᾶν· τὸ μῖσος καὶ ὁ θυμὸς, εἰ μὲν κατὰ τῶν
 κωλύοντων τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν πρὸς Θεὸν δι'
 ὑπακοῆς αὐτοῦ συνάφειαν καὶ ἀφιστώντων ἐκ Θεοῦ, τουτέστι
 κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, καλόν. Φησὶ
 60 γάρ· «οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς
 ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς
 ἐχθρούς ἐγένοντό μοι».

Καὶ οἱ ἅγιοι μάρτυρες ἐθυμοῦντο κατὰ τῶν τυράννων, δι-
 καίως θυμολύμενοι· καὶ ἐὰν κατὰ τοῦ οἰκείου λογισμοῦ θυμω-

εἶναι ἀγαθός, φυσικός, καὶ ὑπάρχει ἀπὸ τὸ Θεὸ πού ὑπάρχει. Ἡ παρακοὴ ὁμῶς τοῦ νόμου ἀποτελεῖ στέρηση τοῦ νόμου πού ὑπῆρξε γιὰ μᾶς· ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ πράξις καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὁ λογισμὸς, δὲν εἶναι κακά, ἀλλὰ καλά, ἐάν τὰ χρησιμοποιήσουμε γιὰ τὸ σκοπὸ πού τὰ πῆραμε, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο ἐκείνου πού τὰ ἔδωσε. Κακά δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια, ἀλλὰ ἡ χρησιμοποίησή τους πού δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὸ νόμο ἐκείνου πού μᾶς τὰ ἔδωσε. Διότι, ἂν χρησιμοποιήσουμε γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ζωῆς τροφή, ποτό, ὕπνο καὶ ἄλλα παρόμοια, τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καλὸ. Καὶ ἐὰν δείχνουμε ἐπιθυμία καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, τὸν μόνο κατὰ φύσιν ἐπιθυμητό, καὶ πρὸς τὸν πλησίον, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, εἶναι καλὸ. Καὶ ἐὰν χρησιμοποιήσουμε τὴν ἔνωση μὲ τὶς γυναῖκες μας γιὰ τὴν τεκνογονία, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο πού δόθηκε στὴ φύσιν ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι καλὸ. Ἐὰν ὁμῶς ἐκδηλώνουμε τὴν ἐπιθυμία πρὸς τὰ ξένα πράγματα, παρὰ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, εἶναι κακὸ. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶπε· «δὲ θὰ ἐπιθυμήσεις τὸ χωράφι τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὴ γυναῖκα του, οὔτε τὰ ὑπάρχοντά του»². Ἡ πορνεία εἶναι κακὴ ὄχι ἐξαιτίας τῆς ἔνωσης, ἀλλὰ γιατί ἐγίνε ἔνωση μὲ ξένη γυναῖκα. Ἡ κενοδοξία δὲν εἶναι κακὴ ἐπειδὴ ἀγαπᾶμε τὴ δόξα, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἀγαπᾶμε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Τὸ μῖσος καὶ ὁ θυμὸς, ἂν στρέφονται ἐναντίον ἐκείνων πού ἐμποδίζουν τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἔνωση μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὴν ὑπακοή σ' αὐτόν, καὶ ἐκείνων πού ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ Θεό, ἂν δηλαδὴ στρέφονται ἐναντίον τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ὑπηρετῶν του, εἶναι καλὸ. Γιατὶ λέει· «Κύριε, δὲν μίσησα ἐκείνους πού σὲ μισοῦν, καὶ δὲν ἔλειψα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σου; Τοὺς μίσησα μὲ μεγάλο μῖσος καὶ ἐγιναν ἐχθροὶ μου»³.

Καὶ οἱ ἅγιοι Μάρτυρες θύμωναν ἐναντίον τῶν τυράννων καὶ θύμωναν δίκαια. Καὶ ἂν θυμώσω ἐναντίον τοῦ δικοῦ μου

3. Ψαλμ. 138,21.

65 θῶ, χωρίζοντός με ἐκ Θεοῦ, καλόν· ἐάν τις ἀποστερῇ με τῆς σωτηρίας, καλὸν θυμωθῆναι καὶ μισῆσαι, ἐὰν δὲ λυπῇ κατὰ κόσμον καὶ ὠφελείας γίνεται πρόξενος, ἀποστερῶν τῶν ὑλικῶν, ἀγαπήσω μᾶλλον, ἢ περ μισήσω. Ὁ φόνος κακόν· μόνου γὰρ Θεοῦ τὸ χωρίζειν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, τοῦ καὶ συν-
 70 δῆσαντος· εἰ δὲ φωνεύσω ὑπὸ Θεοῦ κελεύόμενος, καλόν· πᾶν γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀγαθόν. Κακὸν οὖν τὸ ἐπιθυμεῖν ἀρπάζειν, ὃ οὐκ ἔστιν ἡμέτερον, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατάκρισις κακῆ· Θεοῦ γὰρ μόνου τὸ κρίνειν καὶ κακὸν ἀρπάζειν τὸ ἐκ Θεοῦ ἀξίωμα, οἷς μὴ δέδοται παρὰ Θεοῦ τὸ κρίνειν. Ἡ κενοδοξία καὶ ἡ
 75 ὑπερηφανία κακῆ· Θεῷ γὰρ μόνῳ πρέπει τὸ ἐπαρμα καὶ ἡ δόξα. Ὡστε οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ κακία, εἰ μὴ τὸ παρὰ φύσιν καὶ τὸν νόμον κεχρηῆσθαι ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν· ὃ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' ἡμέτερον ἐπιτήδευμα.

15 Χρῆ γὰρ εἰδέναί, ὡς διττῶς λέγεται τό τε ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν· ἀγαθὸν γὰρ κυρίως λέγεται τὸ ἐκ τοῦ φύσει ἀγαθοῦ Θεοῦ δεδωρημένον. Ὡσπερ πᾶν φῶς ἐξ ἡλίου, ἦτοι πυρὸς φωτίζεται, οὕτω πᾶν ἀγαθὸν ἐκ τοῦ ἀορίστου καὶ ἀκαταλήπτου πελά-
 5 γους τῆς ἀγαθότητος τὴν ὑπαρξιν ἔχει, καὶ ὅσα παρὰ Θεοῦ, ἀγαθὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς. Λέγεται δὲ ἀγαθὸν οὐ κυρίως, ἀλλὰ καταχρηστικῶς καὶ καθ' ἡμετέραν συνήθειαν, τὸ τῇ αἰσθήσει ἡμῶν καὶ τῇ ἐφέσει φαινόμενον ἡδύ, ὃ πρὸς καιρὸν μὲν τέρπει, ὕστερον δὲ πικρὸν καρπὸν ἀποδίδωσι, παρὰ τὸν νόμον τοῦ Κτί-
 10 σαντος γινόμενον, καὶ δοκοῦν ἀγαθὸν εἶναι, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀγαθόν, ἀλλὰ κυρίως κακόν. Καὶ τὸ κακὸν ὁμοίως· κυρίως μὲν κακὸν ἔστι καὶ λέγεται τὸ παρὰ τὸν νόμον τοῦ Κτίσαντος γινό-

λογισμοῦ, πού με χωρίζει ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι καλό. Ἐὰν κάποιος μοῦ στερεῖ τὴ σωτηρία, εἶναι καλὸ νὰ θυμώσω καὶ νὰ τὸν μισήσω. Ἐὰν ὁμοῦ με στενοχωρεῖ κατὰ κόσμον, καὶ με ὠφελεῖ στερώντας μου πράγματα ὑλικά, θὰ τὸν ἀγαπήσω μᾶλλον παρὰ θὰ τὸν μισήσω. Ὁ φόνος εἶναι κακό. Γιατὶ μόνο τοῦ Θεοῦ ἔργο εἶναι νὰ χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, ὁ ὅποιος καὶ τὰ συνέδεσε. Ἐὰν ὁμοῦ σκοτώσω, παίρνοντας ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι καλό. Διότι κάθε τι πού προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι ἀγαθό. Κακὸ λοιπὸν εἶναι νὰ θέλουμε νὰ ἀρπάξουμε αὐτὸ πού δὲν εἶναι δικό μας, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατάκριση εἶναι κακὴ· γιατί μόνο τοῦ Θεοῦ ἔργο εἶναι νὰ κρίνει, καὶ εἶναι κακὸ νὰ ἀρπάξουμε τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἡμεῖς, στοὺς ὁποίους δὲ δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ δικαίωμα νὰ κρίνουμε. Ἡ κενοδοξία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι κακὴ, γιατί μόνο στὸ Θεὸ ταιριάζει ἡ ἐξύψωση καὶ ἡ δόξα. Ὡστε τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἢ κακία, παρὰ ἡ χρησιμοποίησις τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἀντίθετα πρὸς τὴ φύση καὶ τὸ νόμο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ δική μας ἐπιλογὴ.

Πρέπει βέβαια νὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κακὸ χρησιμοποιοῦνται με διπλὴ σημασία· γιατί ἀγαθὸ λέγεται κυρίως αὐτὸ πού ἔχει δωρήσει ὁ κατὰ φύσιν ἀγαθὸς Θεός. Ὅπως ἀκριβῶς κάθε φῶς φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ κάθε ἀγαθὸ παίρνει τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ τὸ ἀπεριόριστο καὶ ἀκατάληπτο πέλαγος τῆς ἀγαθότη-
 τας, καὶ ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεὸ εἶναι πραγματικὰ καὶ κυρίως ἀγαθὰ. Ὅμως λέγεται ἀγαθὸ ὄχι κυριολεκτικὰ, ἀλλὰ καταχρητικὰ καὶ ἀπὸ δική μας συνήθεια, αὐτὸ πού φαίνεται εὐχάριστο στὴν αἴσθησι καὶ στὴν ἐπιθυμία μας, τὸ ὁποῖο πρὸς στιγμὴν μᾶς εὐχαριστεῖ, ὕστερα ὁμοῦ φέρνει πικρὸ καρπὸ, ἐπειδὴ γίνεται ἀντίθετα πρὸς τὸ νόμο τοῦ Κτίστη, καὶ νομίζεται ἀγαθό, δὲν εἶναι ὁμοῦ ἀγαθό, ἀλλὰ κυρίως κακό. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ κακό. Κυρίως κακὸ εἶναι καὶ λέγεται ὅ,τι γίνε-
 ται ἀντίθετα πρὸς τὸ νόμο τοῦ Κτίστη. Λέγεται ὁμοῦ καὶ

μενον. Λέγεται καὶ κακόν, οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν
 συνήθειαν, τὸ καθ' ἡμετέραν αἴσθησιν ἐπίπονον καὶ ἀλγεινόν,
 15 ὅπερ, πρὸς μὲν τὸ παρὸν ὀδύνας, ὕστερον δὲ καρπὸν σωτηρίας
 καὶ ἀενάου εὐφροσύνης ἀποδίδωσιν.

16 Εἰπέ δέ, ἡ ἀρχὴ παντὸς πράγματος μία, ἢ δύο; οἷον ἡ ἀρχὴ
 καὶ αἰτία τῆς ψυχῆς μία ἢ δύο;

MAN. Μία. Εἰ γὰρ δύο, πῶς ἐκ δύο ἐναντίων ἔν καὶ τὸ
 αὐτὸ προέρχεται; Τὰ γὰρ παντελῶς ἐναντία ἀκοινώνητον ἔχου-
 5 σι παντελῶς τὴν ἐνέργειαν· πῶς γὰρ ἡ αἴθερος ψυχὴ ἐξ ἀδλου
 καὶ ὕλης ἔσται; ἢ πῶς τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία παρήχθησαν, μὴ
 ὁμοιοῦσαντα; Παντελῶς γὰρ ἀκοινώνητα τὰ κατὰ φύσιν ἐναν-
 τία.

OPΘ. Καλῶς ἔφησ· ἐκάστου τῶν ὄντων πάντων μία ἀρχή.

10 MAN. Παντὶ τρόπῳ.

OPΘ. Τὸ εἶναι, ἀρχὴ τῶν δύο ἀρχῶν, τῶν κατὰ σέ, ἐστίν, ἢ
 αἱ δύο ἀρχαί, ἀρχαὶ τοῦ εἶναι;

MAN. Πρὸς τί γὰρ συντείνει τοῦτο;

OPΘ. Εἰ μὲν τὸ εἶναι ἀρχὴ τῶν κατὰ σέ δύο ἀρχῶν, ἰδοὺ
 15 μία ἀρχή, καὶ οὐ δύο. Εἰ γὰρ τὸ τοιῶσδε εἶναι, φημί, τουτέστι
 κακὸν εἶναι ἢ καλόν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀπλῶς εἶναι· ἀρχὴ οὖν τῶν
 κατὰ σέ δύο ἀρχῶν, μία ἀρχή, καὶ οὐ δύο· εἰ δὲ αἱ κατὰ σέ ἀρ-
 χαί, ἀρχαὶ τοῦ εἶναι, ἔσονται δύο ἐναντία τοῦ αὐτοῦ πράγματος.
 Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀπλῶς οὐσία, μία οὐσία, δεκτικὴ ἐστὶ διαφορῶν
 20 ποιοτήτων, καὶ κατὰ τοῦτο λέγονται πολλαὶ οὐσῖαι, οὕτω καὶ
 τὸ ἀπλῶς εἶναι ἓν ἐστὶ, εἰ καὶ ἐν διαφοροῖς θεωρούμενον, πολ-
 λὰ τὰ ὄντα παρωνύμως ποιεῖ κατονομάζεσθαι. Ὅρισω οὖν

κακό, ὄχι στήν κυριολεξία, ἀλλά ἀπό δική μας συνήθεια, ἐκεῖνο πού στήν αἴσθησή μας εἶναι ἐπίπονο καί προκαλεῖ πόνο, τὸ ὁποῖο προσωρινὰ προκαλεῖ στενοχώριες, ἔπειτα ὁμως ἀποφέρει καρπὸ σωτηρίας καί διαρκοῦς εὐφροσύνης.

Πές μου ὁμως: Ἡ ἀρχὴ κάθε πράγματος εἶναι μία ἢ δύο; Γιατὰ παράδειγμα ἡ ἀρχὴ καί αἰτία τῆς ψυχῆς εἶναι μία ἢ δύο;

ΜΑΝ. Μία. Γιατί, ἂν εἶναι δύο, πῶς ἀπὸ δύο ἀντίθετα προέρχεται ἓνα καί τὸ αὐτὸ πρᾶγμα; Διότι τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα πράγματα ἔχουν τελειῶς ἀκοινώνητη ἐνέργεια. Πῶς δηλαδή ἡ αὔλη ψυχὴ θὰ προέλθει ἀπὸ αὔλο καί ἀπὸ ὕλη; Ἡ πῶς τὰ ἀντίθετα, πού δὲ συμφωνοῦν, ἔγιναν ἀπὸ τὸ ἴδιο πρᾶγμα; Διότι εἶναι ἐντελῶς ἀκοινώνητα ὅλα ὅσα εἶναι ἀντίθετα κατὰ φύση.

ΟΡΘ. Σωστὰ μίλησες: τὸ καθένα ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα ἔχει μία ἀρχή.

ΜΑΝ. Ὅπωςδὴποτε.

ΟΡΘ. Τὸ εἶναι ἀποτελεῖ ἀρχὴ τῶν δύο ἀρχῶν πού πρεσβεύεις, ἢ οἱ δύο ἀρχές εἶναι ἀρχές τοῦ εἶναι;

ΜΑΝ. Σὲ τί βοηθάει αὐτό;

ΟΡΘ. Ἐὰν τὸ εἶναι ἀποτελεῖ ἀρχὴ τῶν δύο ἀρχῶν πού πρεσβεύεις, νὰ μία ἀρχὴ καί ὄχι δύο. Γιατί, ἐὰν τὸ εἶναι, πού ἀποτελεῖ ἀρχὴ τοῦ εἶναι, εἶναι ἓνα, τότε ὑπάρχει μία ἀρχή. Καί δὲν μιῶ γιὰ τὸ ποιὸν τοῦ εἶναι, δηλαδή ἂν εἶναι κακὸ ἢ καλόν, ἀλλὰ γιὰ τὸ ἀπλῶς εἶναι. Ἀρχὴ λοιπὸν τῶν δύο ἀρχῶν πού πρεσβεύεις εἶναι μία καί ὄχι δύο. Ἐὰν ὁμως οἱ ἀρχές πού πρεσβεύεις ἐσὺ ἀποτελοῦν ἀρχές τοῦ εἶναι, θὰ ὑπάρχουν δύο ἀντίθετες ἀρχές στὸ ἴδιο πρᾶγμα. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀπλῆ οὐσία, πού εἶναι μία, ἐπιδέχεται διάφορες ποιότητες, καί μὲ τὴν ἐννοια αὐτὴ γίνεται λόγος γιὰ πολλὰς οὐσίες, ἔτσι καί τὸ ἀπλῶς εἶναι εἶναι ἓνα, ἂν καί θεωρεῖται σὲ διάφορες καταστάσεις, κάνοντας ἔτσι νὰ κατονομάζονται πολλὰ ὄντα μὲ ὀνόματα παραπλήσια. Θὰ ἐπισημάνω λοιπὸν ὅτι ἡ ἐνέργεια τῶν ἀντιθέτων εἶναι ἐντελῶς ἀκοινώνητη καί ὅτι τὸ εἶ-

ἀκοινώνητον εἶναι παντελῶς τὴν τῶν ἐναντίων ἐνέργειαν, οὐκ ἐκ δύο ἀρχῶν τὸ εἶναι, μάλιστα καὶ ἐναντίων, ἀλλ' ἐκ μιᾶς. Οὐ
 25 γὰρ που τὸ εἶναι αἴτιον τοῦ ὄντος· οὐ γὰρ προῆν τὸ εἶναι τοῦ ὄν-
 τος. Ἐν τίνι γὰρ ἐθεωρεῖτο; Ἀλλ' ἐν τῷ ἀνάρχῳ ὄντι τὸ εἶναι
 θεωρούμενον, ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ ὡς αἰτίου ὑφέστηκε· μία
 οὖν ἀρχὴ τοῦ εἶναι, καὶ τὸ ἐναντίον ταύτης οὐκ ἔστι.

17 Καὶ πάλιν· Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκάστου τῶν ὄντων κινήσεως μία,
 ἢ δύο; Ὑπαρκτικὴ τε καὶ ἐνεργητικὴ καὶ τοπικὴ καὶ χρονικὴ.
 Ὑπαρκτικὴ μὲν, τῆς ἐκάστου γενέσεως· χρονικὴ δέ, ἀφ' οὔ
 χρόνου ἤρξατο τὰ ἀπὸ τούτου ἀρχόμενα· τοπικὴ δέ, ἀφ' οὔ τό-
 5 που ἕκαστον ἤρξατο κινεῖσθαι· ἐνεργητικὴ δὲ ἐξ ἧς ἐνεργείας
 ἐνεργεῖ τὸ ἐνεργούμενον· οἷον ἡ πρώτη ὑπαρξις τοῦ ἀνθρώπου,
 καὶ ἀφ' οὔ χρόνου ἐγένετο καὶ ἀφ' οὔ τόπου ἤρξατο κινεῖσθαι,
 βαδίζειν τυχὸν καὶ τῆς βαδιστικῆς ἐνεργείας.

MAN. Μία.

10 ΟΡΘ. Ἀληθῶς ἔφησ· ἀδύνατον γὰρ δύο ἀρχὰς εἶναι τῆς τοῦ
 ἐνὸς ὑπάρξεως.

MAN. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘ. Τοῦτο ἐφ' ἐκάστου τῶν ὄντων θεωρεῖται, ἢ οὐ;

MAN. Ἐφ' ἐκάστου τῶν ὄντων ἀπάντων.

15 ΟΡΘ. Ὅπερ οὖν ἐφ' ἐκάστου τῶν ἀπάντων θεωρεῖται, καὶ
 ἐπὶ πάντων κοινῶς θεωρηθήσεται· οἷον ὅπερ ἕκαστος τῶν ἀν-
 θρώπων ἔχει, καὶ πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἔχει, ὡς τὸ ζῆν καὶ τὸ
 λογίζεσθαι· καὶ ὅπερ ἐκάστη οὐσία ἔχει, καὶ ἡ κοινὴ οὐσία ἔχει,
 ὡς τὸ αὐθύπαρκτον καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχειν τὸ εἶναι. Οὕτω τοί-
 20 νων καὶ εἰ ἕκαστον τῶν ὄντων ἐκ μιᾶς ἀρχῆς συνέστηκε καὶ

ναι δέν προέρχεται ἀπὸ δύο ἀρχές, καὶ μάλιστα ἀντίθετες, ἀλλὰ ἀπὸ μία. Γιατὶ πούθενὰ τὸ εἶναι δέν ἀποτελεῖ αἷτιο τοῦ ὄντος, ἀφοῦ δέν προϋπῆρχε τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ ὄν. Σὲ τί δηλαδὴ παρατηροῦνταν; Ἄλλὰ, ἐπειδὴ τὸ εἶναι παρατηρεῖται στὸ ἀναρχο ὄν, σ' αὐτὸ καὶ ἀπὸ αὐτό, ὡς αἷτιο, ἔχει τὴν ὑπαρξή του. Ἐπομένως μία εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ εἶναι καὶ δέν ὑπάρχει τὸ ἀντίθετό της.

Καὶ πάλι: Ἡ ἀρχὴ τῆς κίνησης τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ὄντα εἶναι μία ἢ δύο; Ὑπαρκτικὴ δηλαδὴ καὶ ἐνεργητικὴ, καὶ τοπικὴ καὶ χρονικὴ. Ἡ ὑπαρκτικὴ ἀναφέρεται στὴ γένεση τοῦ καθενὸς, ἡ χρονικὴ στὸ χρόνο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἄρχισαν, αὐτὰ πού ἄρχισαν νὰ ὑπάρχουν ἀπὸ αὐτό, ἡ τοπικὴ στὸν τόπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἄρχισε νὰ κινεῖται τὸ καθένα, καὶ ἡ ἐνεργητικὴ στὴν ἐνέργεια μὲ τὴν ὁποία ἐνεργεῖ τὸ ἐνεργούμενο, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ πρώτη ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ χρόνος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐγινε, καὶ ὁ τόπος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἄρχισε νὰ κινεῖται, νὰ βαδίζει δηλαδὴ καὶ νὰ ἀσκεῖ τὴ βαδιστικὴ του ἐνέργεια.

ΜΑΝ. Μία.

ΟΡΘ. Σωστά ἀπάντησες; γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι δύο οἱ ἀρχές τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐνός.

ΜΑΝ. Ἔτσι εἶναι.

ΟΡΘ. Αὐτὸ παρατηρεῖται στὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα, ἢ ὄχι;

ΜΑΝ. Στὸ καθένα ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα.

ΟΡΘ. Αὐτὸ λοιπὸν πού παρατηρεῖται στὸ καθένα ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, θὰ πρέπει νὰ παρατηρεῖται καὶ σὲ ὅλα ἀπὸ κοινού. Γιὰ παράδειγμα, αὐτὸ πού ἔχει ὁ κάθε ἀνθρώπος, τὸ ἔχει καὶ ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα, ὅπως εἶναι τὸ νὰ ζεῖ καὶ νὰ συλλογίζεται. Καὶ ἐκεῖνο πού ἔχει ἡ κάθε οὐσία, τὸ ἔχει καὶ ἡ κοινὴ οὐσία, ὅπως εἶναι ἡ αὐθυπαρξία καὶ τὸ ὅτι δέν ἔχει σὲ ἄλλο τὴν αἷτια τῆς ὑπάρξεώς της. Ἔτσι λοιπὸν, ἀφοῦ τὸ καθένα ἀπὸ τα ὄντα ἔχει προέλθει ἀπὸ μιὰ ἀρχή, καὶ ὅλα τὰ

πάντα τὰ ὄντα ἐκ μιᾶς ἀρχῆς συνέστηκε, καὶ οὐκ ἐκ δύο· καὶ οὐκ ἔσονται δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία.

18 MAN. Διὰ τί ἀναρχος ὁ Θεός;

OPΘ. Ὅτι τὸ μὴ ὄν οὐκ ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι· τὸ οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ μὴ ἔχων τὸ εἶναι, πῶς ἀφ' ἑαυτοῦ ἔσται; Καὶ χρὴ οὖν ἐκ τίνος ὄντος τὸ μὴ ὄν τὸ εἶναι λαβεῖν, τὸ δὲ πρῶτον μεταδοτικὸν
5 τοῦ εἶναι, ἐξ ἑαυτοῦ ἔχον τοῦ εἶναι, ἀναρχον αἰεὶ ἔσται.

19 MAN. Διὰ τί μία ἀρχή, καὶ οὐ δύο;

OPΘ. Ὅτι δυὰς ἐκ μονάδος προέρχεται, ὡς μονάδος γέννημα, καὶ ἀρχὴ δυάδος μονάς, καὶ πρὸ τῆς δυάδος πάντως μονάς· καὶ ὅτι παντὸς πράγματος ἀρχὴ μία· καὶ εἰ ἐκάστου τῶν ὄντων
5 ἀρχὴ μία, καὶ πάντων ἔσται ἀρχὴ μία· ὁ γὰρ ἐφ' ἐκάστου τῶν ὄντων ἀποδιδόμενος λόγος, καὶ ἐπὶ πάντων ἀποδοθήσεται.

20 Καὶ πάλιν· Εἰ δύο ἀρχαί, πολυαρχία, εἰ δὲ πολυαρχία, στάσις, εἰ δὲ στάσις ἀρχὴ τῶν ὄντων, κακία τῶν ὄντων ἀρχή· στάσις γὰρ κακία ἐστὶ· πρέπει οὖν τῷ Θεῷ, ἀπάντων τῶν λεγομένων ἢ νοουμένων μείζονα εἶναι καὶ ἔχειν. Ποῖον οὖν μείζον,
5 τὸ ἐξ οὐκ ὄντων θεωρηπρεπῶς ποιεῖν οὐσίας, ἢ ἀνθρωπίνως τῇ δημιουργικῇ, μᾶλλον δὲ τεκτονικῇ τέχνῃ παρὰ τὴν ὕλην καταγίνεσθαι;

MAN. Πάντως, ὅτι ἐκ μὴ ὄντων.

OPΘ. Οὐκοῦν πρέπει Θεῷ ἐκ μὴ ὄντων ποιεῖν οὐσίας, καὶ
10 οὐκ ἦν ὕλη, ἀλλ' ὑπὸ Θεοῦ ἐγένετο.

21 MAN. Ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐστὶν ἀναρχος, ἢ κατὰ τι μὲν, κατὰ τι δὲ οὐ;

δντα προέρχονται ἀπὸ μιᾶ ἀρχή, καὶ ὄχι ἀπὸ δύο, δὲν ὑπάρχουν δύο ἀρχές, ἀλλὰ μία.

18 MAN. Γιατί ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος;

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τὸ μὴ ὄν δὲν ἔχει τὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ δὲν ἔχει τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἀπὸ μόνο του; Εἶναι ἀνάγκη ἐπομένως τὸ μὴ ὄν νὰ ἔχει λάβει τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ κάποιον ὄν. Ἔτσι τὸ πρῶτον ὄν ποῦ μεταδίδει τὸ εἶναι, ἔχοντας τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, εἶναι πάντοτε ἀναρχο.

19 MAN. Γιατί ὑπάρχει μία ἀρχὴ καὶ ὄχι δύο;

ΟΡΘ. Διότι ἡ δυάδα προέρχεται ἀπὸ τὴ μονάδα, ὡς γέννημα τῆς μονάδας, καὶ ἀρχὴ τῆς δυάδας εἶναι ἡ μονάδα, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δυάδα ὅπωςδήποτε ὑπῆρχε ἡ μονάδα, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ καθὲ πράγματος εἶναι μία. Καὶ ἂν ἡ ἀρχὴ καθενὸς ἀπὸ τὰ ὄντα εἶναι μία, καὶ ὄλων τῶν ὄντων ἡ ἀρχὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι μία· γιὰ τὴν αἰτία ποῦ ἀποδίδεται στὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀποδίδεται καὶ σὲ ὅλα.

20 Καὶ πάλι· Ἄν ὑπάρχουν δύο ἀρχές, θὰ ὑπάρχει πολυαρχία, καὶ ἂν ὑπάρχει πολυαρχία, θὰ ὑπάρχει ἐπανάσταση, καὶ ἂν ἡ ἐπανάσταση εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἀρχὴ τῶν ὄντων θὰ εἶναι ἡ κακία, γιὰ τὴν ἐπανάσταση εἶναι κακία. Πρέπει λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ εἶναι καὶ νὰ ἔχει κάτι ἀνώτερον ἀπὸ ὅσα λέγονται καὶ ἐννοοῦνται. Ποιὸ ὁμοίως εἶναι ἀνώτερον, τὸ νὰ δημιουργεῖ οὐσίες ἀπὸ τὸ μηδέν, ὅπως ταιριάζει στὸ Θεό, ἢ νὰ καταγίνεται μὲ τὴν ὕλη κατὰ τρόπο ἀνθρώπινο, μὲ τὴ δημιουργικὴ, ἢ καλύτερα μὲ τὴν κατασκευαστικὴ τέχνη;

MAN. Ὅπωςδήποτε τὸ νὰ δημιουργεῖ ἀπὸ τὸ μηδέν.

ΟΡΘ. Ἐπομένως πρέπει ὁ Θεὸς νὰ δημιουργεῖ τίς οὐσίες, καὶ δὲν ὑπῆρχε ὕλη, ἀλλὰ ἐγινε ἀπὸ τὸ Θεό.

21 MAN. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος ἐξ ὀλοκλήρου, ἢ ἐν μέρει εἶναι, καὶ ἐν μέρει ὄχι;

ΟΡΘ. Εἰ οὐ κατὰ πάντα ἀναρχος, καὶ ἀναρχος, καὶ οὐκ
 ἀναρχος. Εἰ δὲ κατὰ πάντα ἀναρχος, ὄντως ἀναρχος καὶ φύσει
 5 ἀναρχος, τὸ δὲ ἀναρχον, καὶ ἀπέραντον. Ἐν γὰρ ἀρχῆς εἶδος,
 καὶ τὸ τέλος. Πᾶν οὖν ἔχον ἀρχὴν, καὶ τέλος ἔχει κατὰ τὴν ἑαυ-
 τοῦ φύσιν· καὶ πᾶν τέλος ἔχον, καὶ ἀρχὴν ἔχει· καὶ οἱ ἄγγελοι
 γοῦν ἀρχὴν ἔχοντες, καὶ τέλος ἔχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, εἰ
 καὶ τῇ θείᾳ χάριτι πάλιν ἄρχονται τοῦ εἶναι καὶ ἀνακαινίζονται.
 10 Ὡσπερ γὰρ τὸ ἀκίνητον σῶμα ἀρξάμενον τοῦ κινεῖσθαι, ἐκ τό-
 που ἤρξατο, τουτέστι τὸ κυκλικόν, φθάνον δὲ τὸν τόπον ὅθεν
 ἤρξατο, ἐπλήρωσε τὴν περιφέρειαν καὶ τὸ κυκλικόν, πάλιν δὲ
 ἄρχεται τῆς κινήσεως καὶ νέαν ἀρχὴν κινήσεως ποιεῖται, καὶ
 οὕτω διαμένει κινούμενον, ἕως ἂν ὁ κελεύων αὐτὸ κινεῖσθαι
 15 θέλῃ, οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι κινούμενοι ζωτικῶς καὶ φθάνοντες
 τὸ φυσικὸν τέλος τῆς ἑαυτῶν ὑπάρξεως, ἄρχονται τῆς ζωτικῆς
 κινήσεως πάλιν, προστάξει τοῦ ποιήσαντος αὐτοῦς. Ἄει γὰρ
 παρὰ Θεοῦ τὸ εἶναι καὶ ζωτικῶς καὶ νοερῶς κινεῖσθαι λαμβά-
 νουσιν, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντες τοῦτο. Ὡσπερ τροχὸς κινήθεις,
 20 κινεῖται καὶ παύεται, ἐὰν δὲ ἔχη τὸ ἀεκίνητον, ἀεὶ κινεῖται οὐκ
 ἐξ ἑαυτοῦ ἔχον τὴν κίνησιν, οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν
 ἔχοντες τὸ εἶναι, ὅσον κινεῖ αὐτοὺς ὁ ποιήσας, κινοῦνται· ἂν
 μέντοι ἐκεῖνος μὴ κινήσῃ, παύονται τῆς κινήσεως. Ὡστε τὸ
 ἀρχὴν ἔχον, πάντως καὶ τέλος, καὶ τὸ τέλος ἔχον, πάντως καὶ
 25 ἀρχὴν. Καὶ τὸ φύσει ἀναρχον κατὰ πάντα ἀναρχόν ἐστι, κατὰ τε
 αἰτίαν καὶ χρόνον καὶ τόπον καὶ ἐξουσίαν.

22 Τὰ οὖν δύο, ἢ ἐν ἀλλήλοις ἔσονται, ἢ τόπω περιγραφῆσον-
 ται, καὶ οὐκ ἀναρχά εἰσι· πῶς γὰρ ἐν ἀλλήλοις τὸ φῶς καὶ τὸ
 σκότος; τὸ γὰρ φῶς, τοῦ σκότους ἀναιρετικόν. Εἰ δὲ μεθόρια
 εἰσι τοῦ φωτός, καὶ μεθόρια τοῦ σκότους, οὐδὲ τὸ φῶς ἀπερί-

ΟΡΘ. Ἐάν δὲν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀναρχος, θὰ εἶναι καὶ ἀναρχος καὶ ὄχι ἀναρχος. Ἐάν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀναρχος, θὰ εἶναι πραγματικὰ ἀναρχος καὶ κατὰ φύσιν ἀναρχος. Τὸ ἀναρχο εἶναι καὶ ἀπέραντο, γιὰτὶ ἓνα εἶδος ἀρχῆς εἶναι καὶ τὸ τέλος. Κάθε τί πού ἔχει ἀρχή, ἔχει καὶ τέλος ἀπὸ τῆ φύσιν του, καὶ κάθε τι πού ἔχει τέλος, ἔχει καὶ ἀρχή. Καὶ οἱ ἄγγελοι ἀκόμα πού ἔχουν ἀρχή, ἔχουν καὶ τέλος ἀπὸ τῆ φύσιν τους, μολονότι μὲ τῆ θεία χάριν ἀρχίζουν πάλι νὰ ὑπάρχουν καὶ ἀνανεώνονται. Γιὰτὶ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀκίνητο σῶμα, ὅταν ἀρχίσει νὰ κινεῖται, ἀρχίζει ἀπὸ κάποιο τόπο, δηλαδὴ κυκλικό, καὶ φθάνοντας στὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου ξεκίνησε, συμπληρώνει τὴν περιφέρειαν καὶ τὸν κύκλο καὶ ἀρχίζει πάλι νὰ κινεῖται καὶ κάνει νέα ἀρχὴ τῆς κινήσεως, καὶ ἔτσι ἐξακολουθεῖ νὰ κινεῖται ὅσο θέλει ἐκεῖνος πού τὸ διατάζει νὰ κινεῖται. Ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι κινούμενοι ζωτικὰ καὶ φθάνοντας στὸ φυσικὸ τέλος τῆς ὑπαρξῆς τους, ἀρχίζουν πάλι τῆ ζωτικῆ κίνηση μὲ προσταγὴ ἐκείνου πού τοὺς δημιούργησε. Διότι διαρκῶς παίρνουν ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ εἶναι καὶ τῆ ζωτικῆ καὶ νοερῆ κίνηση, χωρὶς νὰ ἔχουν αὐτὴ τὴν ἰκανότητα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους. Ὅπως ἀκριβῶς ἓνας τροχὸς ἀφοῦ κινηθεῖ, κινεῖται καὶ σταματᾷ, ἐνῶ ἂν ἔχει τὸ ἀκίνητο, κινεῖται πάντοτε, χωρὶς νὰ ἔχει τὴν κίνηση ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι, μὴ ἔχοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους τὸ εἶναι, κινοῦνται ὅσο τοὺς κινεῖ ὁ δημιουργός. Ἄν ὁμοῦς ἐκεῖνος δὲν τοὺς κινήσει, παύουν νὰ κινοῦνται. Ὡστε ἐκεῖνο πού ἔχει ἀρχή, ἔχει ὅπωςδὴποτε καὶ τέλος, καὶ ἐκεῖνο πού ἔχει τέλος, ἔχει ὅπωςδὴποτε καὶ ἀρχή. Καὶ ἐκεῖνο πού εἶναι κατὰ φύσιν ἀναρχο, εἶναι ἀναρχο ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ ὡς πρὸς τὴν αἰτία καὶ τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο καὶ τὴν ἐξουσία.

Τὰ δύο ὁμοῦς, ἢ θὰ εἶναι τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο, ἢ θὰ περιορίζονται σ' ἓνα τόπο καὶ δὲν θὰ εἶναι ἀναρχα. Πῶς δηλαδὴ θὰ εἶναι μαζὶ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ἀφοῦ τὸ φῶς ἀναιρεῖ τὸ σκότος; Ἐάν πάλι ὑπάρχουν σύνορα τοῦ φωτὸς καὶ σύνορα τοῦ

5 γραπτον, ὡς μὴ πανταχοῦ ὄν, οὐδὲ τὸ σκότος· καὶ οὐ παντελῶς
 ἀναρχα, ἔχοντα τοπικὴν ἀρχήν. Ἀμήχανον γάρ, μὴ ὄντος τινὸς
 διατειχίσματος καὶ τοίχου ἀνεπίμικτον παντελῶς εἶναι τὸ φῶς
 καὶ τὸ σκότος. Εἰ γὰρ ἐν νυκτὶ λύχνον ἀνάψωμεν, ὁ μὲν περὶ
 τὸν λύχνον τόπος φωτεινότερος ἔσται, κατὰ μικρὸν δὲ διάστη-
 10 μα ἔσται σκοτεινότερον, μέχρις ἂν τελείως ἐκλείπη τὸ φῶς καὶ
 καθαρὸν σκότος γένηται, φωτὸς ἀνεπίμικτον. Ἡ γὰρ ἐξ ἀρχῆς
 ἐμίγνυτο τῷ φωτὶ τὸ σκότος, καὶ οὐκ ἐναντία παντελῶς ταῦτα
 καὶ ἀκοινώνητα, ἢ ἕτερόν τι μεσότοιχον ἦν ἀπ' ἀρχῆς τὸ ταῦτα
 χωρίζον, καὶ οὐκέτι δύο ἀρχαί, ἀλλὰ τρεῖς. Τὸ φύσει πεφυκὸς
 15 οὐ μεθίσταται, τὸ δὲ μεταβαλλόμενον, οὐ φύσει. Εἰ οὖν φύσει
 ἀκοινώνητα τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, πῶς ἐκοινώνησε μετὰ ταῦ-
 τα; Πῶς ἐξ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ ἐν ζῶον ἀπετελέσθη, ὁ ἄν-
 θρωπος. Εἰ γὰρ συνεβιβάσθησαν, ἐκοινώνησαν ἀλλήλοις. Ὁ
 γὰρ συμβιβασμὸς κοινωνία γνώμης ἐστὶ· καὶ οὔτε ὁ ἀγαθὸς κα-
 20 θαρῶς, οὔτε τελείως ἔμεινεν ἀγαθός, οὔτε ὁ πονηρός, ἀλλ' ἀμ-
 φότεροι ἐτρέπησαν. Τὸ δὲ τρεπόμενον, οὐκ ἀναρχον, οὐδὲ θεός.
 Ὁ γὰρ Θεὸς πάντα προειδῶς τὰ ἐφ' ἡμῖν, πάντα τὰ οὐκ ἐφ'
 ἡμῖν ὀρίζει. Καὶ πάλιν· Τὸ εἶναι τοῦ εἶναι ἐναντίον, ἢ τὸ εἶναι
 τῷ μὴ εἶναι;

25 ΜΑΝ. Τὸ εἶναι, τῷ μὴ εἶναι.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν τῶν κατὰ σὲ δύο παντελῶς ἐναντίων ἀρχῶν,
 ἢ μία ἔσται, ἢ δὲ δευτέρα οὐκ ἔσται.

23 Καὶ πάλιν· Τὸ εἶναι τῷ εἶναι ἐναντίον;

ΜΑΝ. Τὸ εἶναι κακόν, τῷ εἶναι ἀγαθόν, ἐναντίον.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ συνυπάρχουσι καὶ συνου-
 σίωνται τὰ ἐναντία. Καὶ πῶς ἐναντία;

σκότους, οὔτε τὸ φῶς θὰ εἶναι ἀπεριόριστο, ἀφοῦ δὲν βρίσκειται παντοῦ, οὔτε τὸ σκότος, καὶ οὔτε τελείως ἀναρχα θὰ εἶναι, ἀφοῦ ἔχουν τοπικὴ ἀρχή. Διότι εἶναι ἀδύνατο, ἐὰν δὲν ὑπάρχει κανένα ἐνδιάμεσο διαχώρισμα ἢ τοῖχος, νὰ εἶναι τελείως ἀνέπαφα τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος. Ἐν δηλαδὴ ἀνάψουμε λυχνάρι τῆ νύχτα, ὁ χῶρος γύρω ἀπὸ τὸ λυχνάρι θὰ εἶναι πῶς φωτεινός, διάστημα πρὸς διάστημα ὁμοῦ θὰ γίνῃ σκοτεινότερος, μέχρι νὰ χαθεῖ τελείως τὸ φῶς καὶ νὰ γίνῃ καθαρὸ σκότος, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάμικτο μὲ φῶς. Ἡ δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ σκότος ἦταν ἐνωμένο μὲ τὸ φῶς καὶ δὲν ἦταν αὐτὰ ἐντελῶς ἀντίθετα καὶ ἀκοινώνητα, ἢ ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κάποιον ἄλλο μεσότοιχο πού τὰ χωρίζε, ὅποτε δὲν ὑπῆρχαν δύο ἀρχές, ἀλλὰ τρεῖς. Ἐκεῖνο πού φυτεύεται ἀπὸ τὴ φύση δὲν μεταβάλλεται, καὶ ἐκεῖνο πού μεταβάλλεται, δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοὺς ἀκοινώνητα τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, πῶς ἐνώθηκαν ὕστερα; Πῶς ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ πονηρὸ ἀποτελέσθηκε ἓνα ζωντανὸ πλάσμα, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος; Γιατί, ἂν συμβιβάστηκαν, τότε ἐκοινωνήσαν μεταξύ τους; διότι ὁ συμβιβασμὸς εἶναι κοινωνία γνώμης. Καὶ ἔτσι οὔτε ὁ ἀγαθὸς ἔμεινε καθαρὰ καὶ τέλεια ἀγαθός, οὔτε ὁ πονηρός, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἀλλοιώθηκαν, κι' αὐτὸ πού ἀλλοιώνεται δὲν εἶναι ἀναρχο, οὔτε θεός. Γιατί ὁ Θεός, γνωρίζοντας ἐκ τῶν προτέρων ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, καθορίζει ὅλα ὅσα δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς. Καὶ πάλι: Τὸ εἶναι εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ εἶναι, ἢ τὸ εἶναι πρὸς τὸ μὴ εἶναι;

ΜΑΝ. Τὸ εἶναι πρὸς τὸ μὴ εἶναι.

ΟΡΘ. Ἀπὸ τίς δύο ἐντελῶς ἀντίθετες ἀρχές, πού ἐσὺ δέχεσαι, ἢ μία θὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη δὲν θὰ ὑπάρχει.

Καὶ πάλι: Τὸ 'εἶναι' εἶναι ἐναντίον πρὸς τὸ εἶναι;

ΜΑΝ. Τὸ κακὸ εἶναι εἶναι ἐναντίον πρὸς τὸ ἀγαθὸ εἶναι.

ΟΡΘ. Ἐπομένως σὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ συνυπάρχουν καὶ συνενώνονται τὰ ἀντίθετα. Τότε πῶς εἶναι ἀντίθετα;

5 *ΜΑΝ.* Τὸ μὴ ὄν ἀκατωνόμαστον. Δεῖ γὰρ εἶναι, καὶ οὕτως ὀνομάζεσθαι. Πῶς οὖν τὸ μὴ ὄν ἐναντίον τῷ ὄντι; Τὰ γὰρ ἐναντία ἀλλήλοις, δεῖ πρῶτον εἶναι, καὶ τότε ἐναντία εἶναι, καὶ τότε ὀνομάζεσθαι ἐναντία· ὅπερ γὰρ οὐκ ἔστι, τί καὶ ὀνομάζεται;

ΟΡΘ. Μὴ ὄν εἰπὼν, ὀνόμασας, ἢ οὐδ’;

10 *ΜΑΝ.* ὸνόμασα κατὰ ἀπόφασιν, οὐ κατὰ κατάφασιν.

ΟΡΘ. Ἡ κατάφασις ἐξιν δηλοῖ, καὶ ἀπόφασις στέρησιν;

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Ἐναντίον ἄρα τὸ μὴ ὄν τῷ ὄντι ὡς ἐξίς στέρησει.

ΜΑΝ. Ναί.

15 *ΟΡΘ.* Τὸ κακὸν καθ’ ἐξιν λέγεται, ἢ κατὰ στέρησιν;

ΜΑΝ. Καθ’ ἐξιν.

ΟΡΘ. Τὸ καλὸν καθ’ ἐξιν λέγεται, ἢ κατὰ στέρησιν;

ΜΑΝ. Καθ’ ἐξιν.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐ πάντη ἐναντίον τὸ κακὸν τῷ ἀγαθῷ. Ἐξίς
20 γὰρ ἔξει οὐκ ἐναντίον.

ΜΑΝ. Καὶ οὐκ ἔστι νόσος ὑγείας ἐναντίον;

ΟΡΘ. Ναί, ἀλλ’ ὡς ἔξει στέρησις καὶ ἔλλειψις ὀλοκληρία.

ΜΑΝ. Καὶ τί φῆς;

ΟΡΘ. Οὕτω καὶ τὸ κακὸν στέρησις μᾶλλον ἔσται, καὶ οὐ-
25 τως ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ, ὡς ἐξίς στέρησει· τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις· καὶ παντελὲς κακόν, παντελῆς τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις. Διὸ τὸ κακόν φαμεν, μὴ ὄν μᾶλλον ὡς στέρησιν τῆς φυσικῆς ἐξεως, εἴπερ ὄν.

24 *Τί οὖν φῆς τὴν ὕλην; ζωὴν, ἢ φθορὰν καὶ θάνατον; Κίνησιν*

ΜΑΝ. Τὸ μὴ ὄν εἶναι ἀκατανόμαστο· γιατί πρέπει νὰ ὑπάρχει, καὶ ἔτσι νὰ λάβει ὄνομα. Πῶς λοιπὸν αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει εἶναι ἀντίθετο πρὸς αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει; Διότι τὰ μεταξὺ τους ἀντίθετα πρέπει πρῶτα νὰ ὑπάρχουν, καὶ τότε νὰ εἶναι ἀντίθετα, καὶ τότε ὀνομάζονται ἀντίθετα· γιατί αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει, γιατί καὶ νὰ ὀνομάζεται;

ΟΡΘ. Λέγοντας μὴ ὄν, τὸ ὀνόμασες ἢ ὄχι;

ΜΑΝ. Τὸ ὀνόμασα ἀρνητικά, ὄχι καταφατικά.

ΟΡΘ. Ἡ κατάφαση φανερῶνει ὑπαρξὴ καὶ ἡ ἀρνηση στέρηση;

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Ἐπομένως τὸ μὴ ὄν εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ὄν, ὅπως ἡ στέρηση πρὸς τὴν ὑπαρξὴ.

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Τὸ κακὸ λέγεται ὡς ὑπαρξὴ, ἢ ὡς στέρηση;

ΜΑΝ. Ὡς ὑπαρξὴ.

ΟΡΘ. Τὸ καλὸ λέγεται ὡς ὑπαρξὴ, ἢ ὡς στέρηση;

ΜΑΝ. Ὡς ὑπαρξὴ.

ΟΡΘ. Ἐπομένως δὲν εἶναι καθόλου ἀντίθετο τὸ κακὸ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Διότι ἡ ὑπαρξὴ δὲν εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴν ὑπαρξὴ.

ΜΑΝ. Ἡ ἀρρώστια δὲν εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴν ὑγεία;

ΟΡΘ. Ναί, ἀλλὰ ὅπως ἡ στέρηση πρὸς τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἡ ἔλλειψη πρὸς τὴν πληρότητα.

ΜΑΝ. Τί ἐννοεῖς;

ΟΡΘ. Ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ τὸ κακὸ εἶναι μᾶλλον στέρηση καὶ ἔτσι θὰ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὅπως εἶναι ἡ ὑπαρξὴ πρὸς τὴν στέρηση· γιατί τὸ κακὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ στέρηση τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὸ ἀπόλυτο κακὸ πλήρης στέρηση τοῦ ἀγαθοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ λέμε τὸ κακὸ μᾶλλον μὴ ὄν, ὡς στέρηση τῆς φυσικῆς ὑπαρξῆς, παρὰ ὄν.

Πῶς λοιπὸν χαρακτηρίζεις τὴν ὕλη; ζῶη ἢ φθορά καὶ θά-

καὶ κινουμένην, ἢ ἀκίνησίαν καὶ κινητόν; Φῶς, ἢ σκότος;

MAN. Φθορὰν καὶ θάνατον, ἀκίνησίαν καὶ ἀκίνητον, σκότος, καὶ οὐ φῶς.

OPΘ. Εἰ οὖν φθορά, πῶς καρποὺς προσήγαγε; πῶς ἔζησεν;
 5 ἢ γὰρ φθορὰ οὐ ζῆ, οὐδὲ ζωὴν ἔχει, οὐδὲ ζωῆς μεταδίδωσιν.
 Ὁ γὰρ τις οὐκ ἔχει, πῶς μεταδίδωσι; Πῶς δὲ καὶ ἀκίνητος
 οὕσα ἐκινήθη, καὶ μέχρι τῶν ὀρίων τοῦ φωτὸς ἐφθασε; Τίς ὁ
 ταύτη δούς τὴν ζωὴν καὶ τὸ κινητόν; Εἰ μὲν ὁ ἀγαθός, οὐκ ἀγα-
 10 θός, οὐδὲ σοφός· οὐκ ἀγαθός μὲν, τὴν κακίαν ζωῶσας καὶ κιν-
 ῆσας· οὐ σοφός δὲ οὐδὲ γνωστικός, ἑαυτῷ παρεσχηκῶς πολέ-
 μους καὶ πράγματα καὶ καθ' ἑαυτοῦ κινήσας τὴν κακίαν ἡρε-
 μοῦσαν καὶ ἡσυχάζουσαν. Στάσεως γὰρ καὶ κακῶν ἐγένετο
 πρόξενος. Εἰ δὲ οὐχ ὁ Θεός, ἕτερος, καὶ οὐκέτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς.
 15 Ὁ γὰρ τις οὐκ ἔχει, οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ κτήσασθαι.

MAN. Ἀλλὰ δυνάμει ἔχει τὸ ζῆν καὶ τὴν κίνησιν.

OPΘ. Εἰ δυνάμει εἶχε ζωὴν καὶ κίνησιν, δυνάμει ἦν ἀγαθή,
 εἴπερ ζωὴ καὶ κίνησις ἀγαθή.

MAN. Ἡ τῆς κακίας ζωὴ καὶ κίνησις οὐκ ἀγαθόν, ἀλλὰ κα-
 20 κόν.

OPΘ. Τὸ ἐκ δυνάμεως ἐρχόμενον εἰς ἐνέργειαν, τρεπτὸν καὶ
 ἀρχόμενον, καὶ οὐκ ἀναρχόν· καὶ εἰ δυνάμει εἶχε ζωὴν καὶ κίνη-
 σιν, ἐνέργειαν ἔσχεν ὑστερον· εἰ δὲ κακὴ ἢ ταύτης ζωὴ τε καὶ
 κίνησις, δυνάμει ἦν κακὴ, καὶ οὐκ ἐνεργεῖα, καὶ ἔσται ἢ κακία
 25 οὐκ ἀναρχος. Εἰ δὲ ἀγαθὸν ἢ ταύτης ζωὴ τε καὶ κίνησις, ἐκ κα-
 κίας ἦλθεν εἰς ἀγαθόν.

MAN. Τί δέ; Οὐχ ἢ φθορὰ ἐτέρου γένεσις;

OPΘ. Οὐχ ἢ φθορὰ γίνεται γένεσις, ἀλλ' ὑπὸ Θεοῦ ἐκ τοῦ
 μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προστάζει Θεοῦ δημιουργηθεῖσα, τρεπτὴ

νατο; Κίνηση καὶ κινούμενη, ἢ ἀκίνησια καὶ ἀκίνητο⁴; Φῶς, ἢ σκότος;

ΜΑΝ. Φθορὰ καὶ θάνατο, ἀκίνησια καὶ ἀκίνητο, σκότος καὶ ὄχι φῶς.

ΟΡΘ. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι φθορά, πῶς ἔφερε καρπούς; πῶς ἔζησε; Γιατί ἡ φθορὰ δὲ ζεῖ, οὔτε ἔχει ζωὴ, οὔτε μεταδίδει ζωὴ. Πῶς δηλαδή, αὐτὸ πού δὲν τὸ ἔχει κανεῖς, νὰ τὸ μεταδώσει; Πῶς λοιπὸν ἐνῶ ἦταν ἀκίνητη κινήθηκε καὶ ἔφτασε μέχρι τὰ ὄρια τοῦ φωτός; Ποιὸς τῆς ἔδωσε τὴ ζωὴ καὶ τὴ δυνατότητα γιὰ κίνηση; Ἐὰν εἶναι ὁ ἀγαθός, δὲν εἶναι οὔτε ἀγαθός, οὔτε σοφός. Δὲν εἶναι ἀγαθός, διότι ἔδωσε ζωὴ καὶ κίνηση στὴν κακία, οὔτε σοφός, οὔτε γνωστικός, ἐπειδὴ προξένησε στὸν ἑαυτὸ του πολέμους καὶ προβλήματα καὶ κίνησε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του τὴν κακία πού ἦταν ἡρεμὴ καὶ ἡσυχία. Γιατί ἔγινε αἰτία ἐπαναστάσεως καὶ δεινῶν. Ἐὰν δὲν εἶναι ὁ Θεός, θὰ εἶναι κάποιος ἄλλος, καὶ τότε δὲ θὰ εἶναι δύο πιά, ἀλλὰ τρεῖς. Διότι αὐτὸ πού δὲν ἔχει κανεῖς, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀποκτήσει ἀπὸ μόνος του.

ΜΑΝ. Ἄλλὰ ἡ ὕλη ἔχει δυνάμει τὴ ζωὴ καὶ τὴν κίνηση.

ΟΡΘ. Ἐὰν ἔχει δυνάμει ζωὴ καὶ κίνηση, θὰ ἦταν καὶ δυνάμει ἀγαθῆ, ἐφόσον ἡ ζωὴ καὶ κίνηση εἶναι ἀγαθῆ.

ΜΑΝ. Ἡ ζωὴ καὶ κίνηση τῆς κακίας δὲν εἶναι ἀγαθό, ἀλλὰ κακό.

ΟΡΘ. Αὐτὸ πού ἔρχεται σὲ ἐνέργεια ἀπὸ δύναμη εἶναι μεταβλητὸ καὶ ἔχει ἀρχή, καὶ δὲν ἦταν ἀναρχο, καὶ ἂν εἶχε δυνάμει ζωὴ καὶ κίνηση, ἐνέργεια ἀπέκτησε ὕστερα. Καὶ ἐὰν ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησή της ἦταν κακῆ, ἦταν κακὴ δυνάμει καὶ ὄχι ἐνεργεία, καὶ ἡ κακία δὲν θὰ εἶναι ἀναρχή. Ἐὰν ὁμοῦς ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησή της ἦταν ἀγαθό, ἀπὸ τὴν κακία ἦρθε στὸ ἀγαθό.

ΜΑΝ. Τί λοιπόν; ἡ φθορὰ δὲν εἶναι δημιούργημα κάποιου ἄλλου;

ΟΡΘ. Δὲν εἶναι ἡ φθορὰ δημιουργία, ἀλλὰ ἡ ὕλη εἶναι, πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ πρόσταγμα δικό του ἀπὸ

30 οὔσα, ὡς ἀπὸ τροπῆς ἀρχομένη. Τροπὴ γὰρ ἐστὶ, τὸ ἐκ μὴ ὄν-
τος εἰς τὸ εἶναι ἐλθεῖν. Ὡν δὲ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, τρε-
πτὰ πάντως καὶ ἀλλοιωτά· τρεπτὴ οὔσα ἢ ὕλη, τῷ θεῷ προσ-
τάγματι ζωοῦται καὶ φθείρεται, καὶ πάλιν ζωοῦται. Ὡστε οὐχ
ἢ φθορὰ δημιουργεῖ τὴν γέννησιν, ἀλλὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα
35 ζωοῖ καὶ γενεσιουργεῖ

25 Εἶπε δὲ καὶ τοῦτο· Τὰ τοῦ φωτός ὄρια, φωτὸς πεπλήρωται,
ἢ οὐ;

MAN. Παντί που δῆλον, ὡς φωτὸς πεπλήρωται.

ΟΡΘ. Τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος δεκτικὰ ἀλλήλων εἰσίν, ἢ ἀνε-
5 πίδεκτα;

MAN. Δεκτικά.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐκ εἰσι φύσει, ὃ εἰσι· τὸ γὰρ φύσει πεφυκός,
οὐ μεθίσταται, καὶ ἢ φύσει ζωὴ ἀνεπίδεκτος θανάτου. Πῶς οὖν
ὠμίλησε φωτὶ τὸ σκότος καὶ οὐ διελύθη; Εἴτα ὁ τόπος τοῦ
10 φωτὸς ἐπληροῦτο τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ φωτός, ἢ οὐ;

MAN. Ἐπληροῦτο.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν ἐχωρήθη τὸ σκότος; οὐ γὰρ μεδιμναῖον ἀγ-
γεῖον χωρήσει διμέδιμνον· τουτέστιν, ἀγγεῖον ἐνὸς μοδίου
χωρητικόν, οὐκ ἂν χωρήσει δύο μοδίους.

26 Εἴτα εἰσελθόντες οἱ τοῦ σκότους καρποὶ εἰς τὰ ὄρια τοῦ
φωτός, τί πεποιήκασιν, ἢ τί πεπόνθασιν;

MAN. Εἶδον τὸ φῶς καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ καὶ εἰς ἔρωτα
αὐτοῦ ἦλθον.

5 ΟΡΘ. Ὡ σκοτεινοὶ καὶ ἀνόητοι· τυφλὸν τὸ σκότος, ἢ
φωτεινόν;

MAN. Τυφλόν.

τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη, καὶ εἶναι μεταβλητὴ ἐπειδὴ ἀρχισε ἀπὸ μεταβολή. Διότι μετατροπὴ εἶναι τὸ νὰ ἔρθει κάτι ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξη. Τὰ πράγματα τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξη ἀρχισε μὲ μετατροπὴ, εἶναι ὁπωσδήποτε μετατρεπτά καὶ μεταβλητά. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ὕλη εἶναι μετατρεπτὴ, μὲ τὸ θεῖο πρόσταγμα ζωοποιεῖται καὶ φθείρεται καὶ πάλι ζωοποιεῖται. Ὡστε λοιπὸν δὲ δημιουργεῖ ἡ φθορὰ τὴ γένεση, ἀλλὰ τὸ θεῖο πρόσταγμα ζωοποιεῖ καὶ δημιουργεῖ.

Πὲς ὁμως καὶ τοῦτο· Τὰ ὄρια τοῦ φωτὸς εἶναι γεμάτα μὲ φῶς, ἢ ὄχι;

ΜΑΝ. Εἶναι στὸν καθένα φανερό, ὅτι εἶναι γεμάτα μὲ φῶς.

ΟΡΘ. Τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος ἐπιδέχονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ἢ δὲν ἐπιδέχονται;

ΜΑΝ. Ἐπιδέχονται.

ΟΡΘ. Ἄρα δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοὺς αὐτὸ ποὺ εἶναι· γιὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ὅ,τι εἶναι, δὲν ἀλλάζει, καὶ ἢ κατὰ φύση ζωὴ δὲν ἐπιδέχεται θάνατο. Πῶς τότε ἐπικοινωνῶνσε τὸ σκότος μὲ τὸ φῶς καὶ δὲ διαλύθηκε; Ἐπειτα ὁ χῶρος τοῦ φωτὸς ἦταν γεμάτος μὲ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ φῶς, ἢ ὄχι;

ΜΑΝ. Ἦταν γεμάτος.

ΟΡΘ. Πῶς λοιπὸν χώρεσε τὸ σκότος; Γιὰτὶ ἓνα δοχεῖο ποὺ ἔχει μέγεθος ἐνὸς μοδίου δὲ θὰ μπορούσε νὰ χωρέσει δύο μόδια⁵.

Ἐπειτα, ὅταν μῆκαν οἱ καρποὶ τοῦ σκοτὸς στὰ ὄρια τοῦ φωτὸς τί ἔκαναν, ἢ τί ἔπαθαν;

ΜΑΝ. Εἶδαν τὸ φῶς καὶ τὸ προσκύνησαν καὶ ἔσμιξαν ἐρωτικὰ μαζί του.

ΟΡΘ. Ὡ σκοτεινοὶ καὶ ἀνόητοι! Τὸ σκοτάδι εἶναι τυφλὸ ἢ φωτεινὸ;

ΜΑΝ. Τυφλὸ.

ΟΡΘ. Καὶ πῶς ὀρᾶν δύναται τὸ τυφλόν; ἢ πῶς τὸ παντελῶς κακὸν θαυμάσει ἢ ἐρασθήσεται τοῦ ἀγαθοῦ;

27 Ὅμως, αὐταὶ αἱ δύο ἀρχαὶ φθαρτικαὶ ἀλλήλων εἰσί;

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν οὐ μόνη ἡ κακία ἐστὶ φθορά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθός.

5 **ΜΑΝ.** Ἡ μὲν κακία, φθορά, ὁ δὲ ἀγαθός, ζωή.

ΟΡΘ. Οὐκοῦν ἡ μὲν κακία φθείρει τὸν ἀγαθὸν καὶ οὐχ ὑφίσταται, ὁ δὲ ἀγαθὸς ζωοῖ τὴν κακίαν, καὶ ὑποστήσεται μὲν ἡ κακία, ἀπωλεῖται δὲ ὁ ἀγαθός. Ὡς οὖν ἔφησ, ἡ ὕλη κακὸν καὶ φθορὰ καὶ θάνατος. Τὸ οὖν κακόν, εἰ μὲν ἄλλοις κακόν, ἑαυτῷ
10 δὲ ἀγαθόν, συνίσταται μὲν ἑαυτό, καὶ οὐ παντελῶς κακόν, οὐ παντελῶς φθορὰ· συνιστῶν γὰρ ἑαυτό, κατὰ τοῦτο οὐκ ἔσται κακόν· εἰ δὲ παντελῶς κακόν καὶ παντελῶς φθορὰ, καὶ ἑαυτοῦ ἔσται ἀναιρετικόν καὶ ἀνύπαρκτον. Ἐκθου δὲ ἡμῖν καὶ ὃν ἔφησ συγκράσεως λόγον.

28 **ΜΑΝ.** Ἦν, ὡς ἔφησ, Θεὸς καὶ ὕλη, ἕκαστον ἐν τοῖς οἰκείοις ὄροις· ὁ μὲν Θεὸς ζωή, φῶς, κίνησις, γνῶσις, νόησις καὶ πᾶν ἀγαθόν, ἡ δὲ ὕλη κακία, φθορὰ, σκότος, θάνατος, ἐν ἡρεμίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ καὶ ἀκίνησίᾳ παντελεῖ. Εἶτα μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐστα-
5 σίασεν ἡ ὕλη πρὸς ἑαυτὴν καὶ οἱ ταύτης καρποὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ οὕτω τῶν μὲν διωκόντων, τῶν δὲ διωκομένων· καὶ ἦν, ὡς ἔφησ, Θεὸς καὶ ὕλη, τουτέστι δύο ἀρχαί· καὶ τοῦ μὲν φωτὸς μέρος ἐστὶν ἡ ψυχὴ, τοῦ δὲ σκότους καὶ τῆς ὕλης δημιουργήματα τὸ σῶμα, ἡ δὲ μίξις οὕτως ἐγένετο· ἕκαστον αὐτῶν κατὰ μέρος ἦν.
10 Ὁ μὲν ἀγαθὸς ἐν ἐνὶ μέρει ἦν ὁ δὲ πονηρὸς ἐν τρισίν. Εἶτα ἐκινήθη ὁ πονηρὸς ἀτάκτῳ ὀρμῇ ἐκ τῶν ὀρίων αὐτοῦ καὶ ἤλθεν

ΟΡΘ. Τότε πῶς μπορεῖ νὰ βλέπει τὸ τυφλό; Ἡ πῶς τὸ τελείως κακὸ θὰ θαυμάσει καὶ θὰ ἐρωτευθεῖ τὸ ἀγαθό;

Οἱ δύο αὐτὲς ἀρχὲς λοιπὸν προξενοῦν φθορὰ ἢ μία στὴν ἄλλη;

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Ἐπομένως δὲν εἶναι μόνο ἡ κακία φθορὰ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθός.

ΜΑΝ. Ἡ κακία εἶναι φθορὰ, ἐνῶ ὁ ἀγαθὸς ζωή.

ΟΡΘ. Ἄρα ἡ κακία φθείρει τὸν ἀγαθὸ καὶ δὲν ὑφίσταται, ἐνῶ ὁ ἀγαθὸς ζωοποιεῖ τὴν κακία, καὶ ἔτσι ἡ μὲν κακία παίρνει ὑπόστασι, ἐνῶ ὁ ἀγαθὸς χάνεται. Ὅπως λοιπὸν εἶπες, ἡ ὕλη εἶναι κακὸ καὶ φθορὰ καὶ θάνατος. Τότε ὁμως, ἐάν τὸ κακὸ γιὰ τοὺς ἄλλους εἶναι κακὸ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀγαθό, συγκροτεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν εἶναι οὔτε ἐντελῶς κακὸ, οὔτε τελείως φθορὰ. Διότι, ἀφοῦ συγκροτεῖ τὸν ἑαυτό του, κατὰ τοῦτο δὲν εἶναι κακὸ. Ἐάν εἶναι ἐντελῶς κακὸ καὶ ἐντελῶς φθορὰ, θὰ ἀναιρεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ θὰ εἶναι ἀνύπαρκτο. Ἐξήγησέ μας τώρα καὶ τὴν αἰτία τῆς ἐνωσης πού ἀνάφερεις.

ΜΑΝ. Ὑπῆρχε, ὅπως εἶπα, Θεὸς καὶ ὕλη καὶ τὸ καθένα μέσα στὰ δικά του ὄρια. Ὁ Θεὸς ἦταν ζωή, φῶς, κίνηση, γνώση, νόηση καὶ κάθε ἀγαθό, ἐνῶ ἡ ὕλη κακία, φθορὰ, σκότος, θάνατος, σὲ πλήρη ἡρεμία, ἡσυχία καὶ ἀκίνησία. Ἐπειτα, μετὰ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες, στασίασε ἡ ὕλη πρὸς τὸν ἑαυτό της, καὶ οἱ καρποὶ της μεταξὺ τους, καὶ ἔτσι ἄλλοι καταδιώκταν καὶ ἄλλοι καταδιώκονταν. Ὑπῆρχε λοιπὸν, ὅπως εἶπα, Θεὸς καὶ ὕλη, δηλαδή δύο ἀρχές. Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ εἶναι μέρος τοῦ φωτός, ἐνῶ τὸ σῶμα δημιουργημὰ τοῦ σκότους καὶ τῆς ὕλης. Ἡ ἐνωσὴ τους ἐγινε ὡς ἐξῆς: τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ὑπῆρχε σὲ ἰδιαιτέρο μέρος. Ὁ ἀγαθὸς ἦταν σὲ ἓνα μέρος, ἐνῶ ὁ πονηρὸς σὲ τρία. Ὑστερα ὁ πονηρὸς κινήθηκε μὲ ἀτακτὴ ὄρμη ἀπὸ τὰ ὄριά του καὶ ἦρθε στὰ ὄρια τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὅταν

εἰς τὰ ὄρια τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ γνοὺς ὁ ἀγαθός, προεβάλλετο ἐξ
 ἑαυτοῦ δύναμιν λεγομένην μητέρα ζωῆς. Καὶ ἡ μήτηρ τῆς ζωῆς
 προεβάλλετο τὸν πρῶτον ἄνθρωπον· τοῦτον δὲ τὸν πρῶτον ἄν-
 15 θρωπον λέγω, τὰ πέντε στοιχεῖα, ἅτινά ἐστιν, ἀήρ, ἀνεμος,
 φῶς, ὕδωρ καὶ πῦρ. Ταῦτα οὖν ἐνδυσάμενος ἀπῆλθε καὶ ἐπολέ-
 μησε τῷ σκότει, οἱ δὲ τοῦ σκότους ἄρχοντες ἔφαγον ἐκ τῆς πα-
 νοπλίας αὐτοῦ μέρος, ὃ ἐστὶ ψυχὴ, κατέσχον δὲ καὶ τὸν πρῶτον
 ἄνθρωπον καὶ ἐβασανίζετο ὑπ' αὐτῶν, ὧν ἐν τῷ σκότει· καὶ
 20 ἐβόησε πρὸς τὸν ἀγαθόν, καὶ προεβάλλετο ἄλλην δύναμιν, λε-
 γομένην ζῶν πνεῦμα, καὶ κατῆλθε καὶ ἔδωκε δεξιὰν τῷ
 πρῶτῳ ἀνθρώπῳ καὶ ἀνήγαγεν αὐτόν· ἀφῆκε δὲ κάτω τὸ μέ-
 ρος, ὃ ἔφαγον οἱ ἄρχοντες, τουτέστι τὴν ψυχὴν· ἐκ γὰρ τῆς μοί-
 ρας τοῦ ἀγαθοῦ ἐγένοντο αἱ ψυχαί, ἐκ δὲ τῆς οὐσίας τῆς κακίας,
 25 τὰ σώματα.

29 ΟΡΘ. Εἰ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, οὐκ ἔστι κοινωνία
 φωτὶ πρὸς σκότος, πῶς ἐγένετο σύγκρασις ψυχῆς καὶ σώμα-
 τος; Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πείρα, ἣτις ἐστὶ τῶν ματαίων λόγων ἰσχυρο-
 τέρα, διδάσκει. Εἰσηλθε τὸ σκότος εἰς τὰ ὄρια τοῦ φωτός καὶ
 5 οὐκ ἐλύθη;

Καὶ πάλιν· Πῶς ἐχωρήθη τὸ σκότος ἐν τοῖς τοῦ φωτός
 ὄριοις;

Καὶ πάλιν· Εἰ μὲν σοφὸς ἦν ὁ ἀγαθός, πῶς οὐ προέγνω
 τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ πονηροῦ καὶ προωχύρωσεν ἑαυτὸν καὶ τὸν
 10 τόπον αὐτοῦ; Εἰ γὰρ μὴ ἦν σοφὸς μηδὲ προγνώστης, μωρός·
 τὸν δὲ μωρὸν πῶς λέγεις ἀγαθόν;

Καὶ πάλιν· Εἰ ὅλον τὸ σκότος εἰσηλθεν εἰς τὰ ὄρια τοῦ
 φωτός, κενὸς ἔμεινεν ὁ τόπος αὐτοῦ· εἰ δὲ μέρος αὐτοῦ, πῶς
 μέρος ἐνίκησε τὸν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀποσταλέντα πολεμῆσαι

τὸν εἶδε ὁ ἀγαθὸς ἐβγαλε ἀπὸ μέσα τοῦ δύναμη πού λέγεται μητέρα τῆς ζωῆς, καὶ ἡ μητέρα τῆς ζωῆς πρόβαλε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο. Πρῶτο ἄνθρωπο ὀνομάζω τὰ πέντε στοιχεῖα, πού εἶναι ὁ ἀέρας, ὁ ἄνεμος, τὸ φῶς, τὸ νερὸ καὶ ἡ φωτιά. Ἄφοῦ λοιπὸν (ὁ ἀγαθὸς) φόρεσε τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἔφυγε καὶ πολέμησε τὸ σκότος. Οἱ ἄρχοντες ὁμοῦ τοῦ σκότους ἔφαγαν ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν πανοπλία του, πού εἶναι ἡ ψυχὴ, καὶ συνέλαβαν καὶ τὸν πρῶτο ἄνθρωπο, πού βασανιζόταν ἀπ' αὐτοὺς ὄντας μέσα στὸ σκότος. Φώναξε τότε πρὸς τὸν ἀγαθὸ, ὁ ὁποῖος πρόβαλε ἄλλη δύναμη, ἡ ὁποία λέγεται πνεῦμα ζωντανό, καὶ κατέβηκε αὐτὸ καὶ ἔδωσε τὸ δεξιὸν χερὶ στὸν πρῶτο ἄνθρωπο καὶ τὸν ἀνύψωσε. Ἐφαγε ὁμοῦ κάτω τὸ μέρος πού ἔφαγαν οἱ ἄρχοντες, δηλαδὴ τὴν ψυχὴ, καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸ κομμάτι τοῦ ἀγαθοῦ ἐγιναν οἱ ψυχές, καὶ ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῆς κακίας τὰ σώματα.

ΟΡΘ. Ἐάν, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Ἀπόστολο^{5α}, δὲν ὑπάρχει ἐπικοινωνία τοῦ φωτός μὲ τὸ σκότος, πῶς ἐγινε ἡ ἔνωση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος; Καὶ ἡ ἴδια ἡ πείρα, πού εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τοὺς κενοὺς λόγους, τὸ διδάσκει. Εἰσῆλθε τὸ σκότος στὰ ὄρια τοῦ φωτός καὶ δὲν διαλύθηκε;

· Καὶ πάλι: Πῶς χώρεσε τὸ σκοτάδι στὰ ὄρια τοῦ φωτός;

Ἐπίσης: Ἐάν ὁ ἀγαθὸς ἦταν σοφός, πῶς δὲ γνώριζε ἀπὸ πρὶν τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ πονηροῦ καὶ δὲν ὀχύρωσε ἀπὸ πρὶν τὸν ἑαυτὸν καὶ τὸν τόπον του; Ἐάν πάλι δὲν ἦταν σοφός, οὔτε προγνώστης, ἦταν μωρός; πῶς ὁμοῦ τὸν μωρὸν τὸν λὲς ἀγαθὸ;

Καὶ πάλι: Ἐάν εἰσῆλθε ὄλο τὸ σκότος στὰ ὄρια τοῦ φωτός, ἔμεινε κενὸς ὁ χώρος του· ἂν πάλι εἰσῆλθε ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτό, πῶς τὸ μέρος νίκησε ἐκεῖνον πού ἔστειλε ὁ ἀγαθὸς νὰ τὸ πολεμήσει; Γιατὶ εἶναι ἄσοφος ἐκεῖνος πού στέλνει ἓνα

15 αὐτῶ; ἄσφορος γὰρ ὁ ἀποστέλλων ἀσθενέστερον πρὸς ἰσχυρότερον· ἢ ἀσθενῆς ὁ ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρὸς ἰσχυρότερος.

Καὶ πάλιν· Εἰ μὲν ἐκουσίως προέδωκεν ὁ ἀγαθὸς μέρος αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ψυχὴν, οὐκ ἀγαθός, ἀγαθὸν κακῶ ἐκδιδούς. Πῶς δὲ αὐτός, ὃς ἐκδοτὸν δέδωκε τὴν ψυχὴν τῷ πονηρῷ, κρί-
20 νει τοὺς δουλεύοντας τῷ πονηρῷ; Ἐροῦσι γὰρ αὐτῷ· Σὺ παρέδωκας ἡμᾶς. Ἀνήρηται ἡ κρίσις. Εἰ δὲ αὐτοῦ μὴ θέλοντος ἀφήρπασαν μέρος αὐτοῦ οἱ ἄρχοντες τῆς κακίας, ἀσθενέστερός ἐστι καὶ ἀμαθέστερος· εἰ πρῶτον μὲν ἀπολέσας μέρος αὐτοῦ, δεύτερον μὴ δυνηθεὶς ἀφαρπάσαι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀρπαγὲν. Εἰ γὰρ
25 ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἠδυνήθη, οὐδὲ μετὰ ταῦτα δυνηθήσεται.

Πῶς δὲ παραλαβὼν τοὺς ἄρχοντας τῆς κακίας ἐσταύρωσε, καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους, ἐκ δὲ τῶν ὀστέων αὐτῶν τὰ ὄρη, τὸ δὲ μέρος αὐτοῦ τὸ ἀρπαγὲν οὐ παρέλαβε; Καὶ οὕτω δὲ ἀναιρεῖται ἡ κρίσις. Ἀναίτιοι γὰρ οἱ ἁμαρ-
30 τάνοντες· εἰ γὰρ αὐτὸς οὐκ ἐδυνήθη τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπολαβεῖν, πῶς ἡ ψυχὴ κατακυριευθεῖσα δυνηθήσεται μὴ ἁμαρτάνειν καὶ ἀναίτιος ἔσται; Καὶ εἰ τελευταῖον δεσμήσει ὁ ἀγαθὸς τὴν κακίαν, ἀπολήψεται τελείως τὴν ψυχὴν, καὶ οὐ κολασθήσεται ἄνθρωπος.

35 Καὶ πάλιν· Εἰ ἐκ τοῦ σώματος τῆ ψυχῆ ἢ κακία, ἀναίτιος ἡ ψυχὴ.

Καὶ πάλιν· Τὸ σῶμα νεκρὸν κείμενον, οὐκ ἁμαρτάνει. Οὐκοῦν οὐκ ἐκ τοῦ σώματος ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' ἐκ τῆς ψυχῆς.

Περὶ ὕλης, εἰ ἀσώματος.

30 Εἶπατε δὲ ἡμῖν, ὧ Μανιχαῖοι, ἢ παρ' ὑμῖν ἀναρχὸς κακία, ἣν ὕλην ὀνομάζετε, ἀσώματος ἐστίν, ἢ σῶμα, ἢ σύνθετον; Καὶ εἰ μὲν ἀσώματος, πῶς ὕλη; Ἡ γὰρ ὕλη οὐκ ἀσώματος. Ἄλλ' ἴσως

ἀσθενέστερο ἐναντίον ἐνὸς ἰσχυροῦ· ἢ ὁ ἀγαθὸς ἦταν ἀσθενής, καὶ ὁ πονηρὸς ἰσχυρότερος.

Καὶ πάλι· Ἐὰν θεληματικὰ ὁ ἀγαθὸς παραχώρησε ἓνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του, δηλαδή τὴν ψυχὴν, δὲν εἶναι ἀγαθός, παραχωρώντας ἀγαθὸ στὸ κακό. Καὶ πῶς αὐτός, ποῦ ἀφησε ἐκθετητὴν τὴν ψυχὴν στὸν πονηρό, θὰ κρίνει αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ὑποδουλωθεῖ στὸν πονηρό; Γιατὶ θὰ τοῦ ποῦν· Σὺ μᾶς παρέδωσες. Ἀκυρώνεται ἡ κρίσις. Ἐὰν πάλι, χωρὶς νὰ θέλει αὐτός, οἱ ἄρχοντες τῆς κακίας ἄρπαξαν ἓνα μέρος αὐτοῦ, εἶναι πιὸ ἀδύνατος καὶ πιὸ ἀμαθής, πρῶτα γιατί ἔχασε ἓνα μέρος του, καὶ δεύτερο, γιατί δὲν μπόρεσε νὰ ἀρπάξει αὐτὸ ποὺ εἶχε ἀρπαχθεῖ ἀπὸ αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν μπόρεσε ἀπὸ τὴν ἀρχήν, οὔτε καὶ ὕστερα θὰ μπορέσει.

Καὶ πῶς, ἐνῶ ἔπιασε τοὺς ἄρχοντες τῆς κακίας καὶ τοὺς σταύρωσε καὶ ἀπὸ τὶς σάρκες τοὺς ἔκανε τοὺς οὐρανοὺς, ἐνῶ ἀπὸ τὰ ὀστά τοὺς τὰ βουνά, δὲν μπόρεσε νὰ πάρει πίσω τὸ μέρος ποὺ τοῦ ἄρπαξαν; Καὶ ἔτσι ἀναιρεῖται ἡ κρίσις. Διότι δὲν εἶναι ἔνοχοι αὐτοὶ ποὺ ἁμαρτάνουν. Ἄν δηλαδή ἐκεῖνος δὲν μπόρεσε νὰ πάρει πίσω τὸ μέρος του, πῶς ἡ ψυχὴ ποὺ κατακυριεύθηκε θὰ μπορέσει νὰ μὴ ἁμαρτάνει καὶ νὰ μείνει χωρὶς ἔνοχῃ; Καὶ ἐὰν στὸ τέλος ὁ ἀγαθὸς θὰ δεσμεύσει τὴν κακία, θὰ πάρει πίσω ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ψυχὴν καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ τιμωρηθεῖ.

Καὶ πάλι· Ἐὰν ἡ κακία δημιουργεῖται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, τότε ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἔνοχη.

Ἐπίσης· Τὸ σῶμα ποὺ κοιτάται νεκρὸ δὲν ἁμαρτάνει. Συνεπῶς ἡ κακία δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴν.

Περὶ τῆς ὕλης, ἐὰν εἶναι ἀσώματη.

Πέστε μας, Μανιχαῖοι, ἡ ἀναρχὴ κακία, ποῦ πρεσβεύετε, καὶ τὴν ὁποία ὀνομάζετε ὕλη, εἶναι ἀσώματη, ἢ σῶμα ἢ κάτι σύνθετο; Καὶ ἂν εἶναι ἀσώματη, πῶς εἶναι ὕλη; Γιατὶ ἡ ὕλη

ἐρεῖτε, ὅτι ἀσώματος μὲν ἔστιν, ἐποίησε δὲ τὸ σῶμα. Εἶπατε
 5 οὖν ἡμῖν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος; Καὶ εἰ μὲν ἐκ
 τῆς ἑαυτῆς οὐσίας εἶπητε, ψεύδεσθε. Ἐκ γὰρ ἀσωμάτου οὐσίας
 σῶμα οὐ προέρχεται· τὸ γὰρ φύσει πεφυκός, οὐ μεθίσταται·
 οὔτε ἐξ ἀσωμάτου εἰς σῶμα οὐσία τραπήσεται, οὐδὲ ἐκ σώμα-
 10 τος εἰς ἀσώματον, οὐδὲ ἐκ λογικοῦ, εἰς ἄλογον, οὐδὲ ἐξ ἀλόγου
 εἰς λογικόν. Ἡ γὰρ οὐσιώδης ποιότης, ἀκίνητος, τὰ δὲ μετα-
 βάλλοντα καὶ τρεπόμενα, κατὰ συμβεβηκὸς τρέπεται, ἃ τινὰ γί-
 νονται καὶ ἀπογίνονται δίχα τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς.

Εἰ δὲ εἶπητε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, εἶπατε ἡμῖν, διὰ τί, ἀσώμα-
 τος οὔσα καὶ πονηρά, μὴ ἐποίησε καὶ ψυχὰς φύσει πονηράς, ὡς
 15 καὶ τὸ σῶμα, ὡς λέγετε, φύσει κακόν; Διὰ τί συνέκρασε τῇ ἑαυ-
 τοῦ κακίᾳ μέρος τοῦ ἀγαθοῦ; Ὁ γὰρ ἀγαθὸς τοῦτο οὐκ ἐποίη-
 σεν· ὥστε οὐ τελείως ἔστι πονηρά, ἀλλ' ἔχει μέρος ἀγαθόν. Καὶ
 ταῦτα μὲν, εἰ ἀσώματον λέγετε. Εἰ δὲ σῶμα, πῶς ἐκινήθη; Πᾶν
 γὰρ σῶμα καθ' ἑαυτὸ ἀπροαίρετον καὶ νεκρόν· πῶς οὖν ἐκινή-
 20 θη; τίς αὐτῷ δέδωκε τὴν κίνησιν; Ὁ ἀγαθός; οὐκοῦν οὐκ ἀγα-
 θός, ἢ οὐ σοφός, οὐδὲ προνοητικός, ὁ κινήσας τὴν κακίαν. Εἰ
 δὲ σύνθετον εἶπητε, γνῶτε ὅτι πᾶν τὸ σύνθετον, εὐδιάλυτον, καὶ
 ἀνάγκη πρῶτον εἶναι τὰ ἀπλᾶ, ἐξ ὧν ἢ σύνθεσις γέγονεν· ὡς
 ἀνάγκη πρῶτον εἶναι τὴν πίσσαν καθ' ἑαυτὴν καὶ τὸν κηρὸν
 25 καθ' ἑαυτόν, καὶ τότε γενέσθαι τὴν τοῦ κηροπίσσου σύνθεσιν.
 Ἔσονται οὖν τῆς κακίας ἀρχαὶ δύο καὶ οὐ μία.

31 Εἶπατε οὖν, ὦ Μανιχαῖοι· αἱ παρ' ὑμῖν δύο ἀρχαὶ παντελῶς
 εἰσιν ἀκοινωνήτοι, ἢ ἓν τισι κοινωνοῦσι, καὶ ἓν τισι διαφέρουσι;
 Καὶ εἰ μὲν παντελῶς εἰσιν ἀκοινωνήτοι, ἢ μία ἔσται, καὶ ἢ μία
 οὐκ ἔσται· εἰ δὲ κοινωνοῦσι κατὰ τὸ εἶναι, ὡς οὐσία καὶ συμβε-

δὲν εἶναι ἀσώματη. Ἴσως ὁμως πεῖτε ὅτι εἶναι βέβαια ἀσώματη, ἀλλὰ κατασκεύασε τὸ σῶμα. Πέστε μας λοιπόν, ἀπὸ τὴν οὐσία του ἢ ἀπὸ τὸ μὴ ὄν; Καὶ ἐὰν πεῖτε ἀπὸ τῆ δικῆ του οὐσία, ψεύδεσθε. Γιατὶ ἀπὸ ἀσώματη οὐσία δὲν προέρχεται σῶμα, ἀφοῦ αὐτὸ πού ἔχει τὰ συστατικά του κατὰ φύσιν δὲν μετακινεῖται, οὔτε ἡ οὐσία μετατρέπεται ἀπὸ ἀσώματη σὲ σῶμα, οὔτε ἀπὸ σῶμα σὲ ἀσώματη, οὔτε ἀπὸ λογικὴ σὲ ἄλογη, οὔτε ἀπὸ ἄλογη σὲ λογικὴ. Διότι ἡ οὐσιώδης ποιότητα εἶναι ἀμετακίνητη, ἐνῶ ἐκεῖνα πού μεταβάλλονται καὶ μετατρέπονται, μετατρέπονται κατὰ συμβεβηκός, δηλαδὴ γίνονται καὶ ξεγίνονται χωρὶς νὰ φθείρεται τὸ ὑποκείμενο.

Ἄν ὁμως πεῖτε, ἀπὸ τὸ μὴ ὄν, πέστε μας, γιατί, ἀφοῦ εἶναι ἀσώματος καὶ πονηρός, δὲν ἔκανε καὶ τὴν ἔνωση ἀπὸ πονηρὰ στοιχεῖα; γιατί δὲν ἔκανε καὶ ψυχὴς ἀπὸ τὴ φύσιν τους πονηρὴς, ὅπως καὶ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖο, ὅπως λέτε, εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν του κακό, καὶ γιατί ἀνέμειξε στὴ δικῆ του κακία ἕνα μέρος τοῦ ἀγαθοῦ; Γιατὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανε ὁ ἀγαθός. Ἄρα δὲν εἶναι τελείως πονηρός, ἀλλὰ ἔχει ἕνα μέρος ἀγαθό. Καὶ αὐτά, ἂν λέτε ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀσώματη. Ἐὰν πεῖτε ὅτι εἶναι σῶμα, τότε πῶς κινήθηκε; Γιατὶ κάθε σῶμα καθεαυτὸ εἶναι χωρὶς προαίρεση καὶ νεκρό. Πῶς λοιπόν κινήθηκε; ποιός τοῦ ἔδωσε τὴν κίνηση; Ὁ ἀγαθός; Τότε δὲν εἶναι ἀγαθός, οὔτε σοφός, οὔτε προνοητικός, ἀφοῦ κίνησε τὴν κακία. Ἄν πάλι τὴν πεῖτε σύνθετη, μάθετε ὅτι κάθε σύνθετο εἶναι εὐδιάλυτο, καὶ κατ' ἀνάγκη πρῶτα εἶναι τὰ ἀπλᾶ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται ἡ σύνθεση, ὅπως π.χ. εἶναι ἀπαραίτητο πρῶτα νὰ ὑπάρχει ἡ πίσσα καθεαυτὴ καὶ τὸ κερὶ καθεαυτό, καὶ ἔπειτα νὰ γίνῃ ἡ σύνθεση τῆς κηρόπισσας. Ἐπομένως οἱ ἀρχὲς τῆς κακίας θὰ εἶναι δύο καὶ ὄχι μία.

Πέστε λοιπόν, Μανιχαῖοι· οἱ δύο ἀρχές, πού πρεσβεύετε, εἶναι τελείως ἀκοινωνήτες, ἢ σὲ μερικὰ ἐπικοινωνοῦν καὶ σὲ μερικὰ διαφέρουν, καὶ ἂν εἶναι ἐντελῶς ἀκοινωνήτες, ἢ μία θὰ ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη δὲ θὰ ὑπάρχει. Ἐὰν πάλι ἐπικοινωνοῦν

5 βηκός, τὸ ἐν ἐν ἐτέρῳ ἔχει τὴν ὑπαρξιν· τὸ γὰρ συμβεβηκός, καθ' ἑαυτὸ οὐχ ὑφίσταται· ὡς τὸ χρῶμα οὐ δύναται συστήναι ἀνευ σώματος. Ἔστι δὲ τὸ μὲν σῶμα οὐσία, τὸ δὲ χρῶμα συμβεβηκός· τὸ δὲ συμβεβηκός γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς φθορᾶς τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ χρώματος ἀλλασσομένου, τὸ δὲ
10 σῶμα τὸ αὐτὸ μένει. Οἶον θέλετε, εἶπατε οὐσίαν, καὶ οἶον θέλετε, συμβεβηκός· εἰ δὲ ἀμφότεραι οὐσίαι, γινώτε ὅτι οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας, καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντία οὐσία οὐσίας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Εἰ ἔστιν ὁ πονηρός, καὶ ἔστιν ὁ ἀγαθός, καὶ οὐσία ἔστιν ἀίδιος, ἀτρεπτος, ἐνεργητικὴ, δημιουργικὴ, ἐκάτερον αὐ-
15 τῶν, ἐν εἰσι τῇ οὐσίᾳ ἀμφότεροι, ποιότητι δὲ διαφέρουσι.

Καὶ πάλιν· Ὁρῶμεν τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς καιρούς, οὐρανόν τε καὶ γῆν καὶ θάλασσαν, αἶψά ὡσαύτως ἔχοντα, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν, ἡλίου τε καὶ ἀστέρων κινήσεις, καὶ δμβρους, καὶ τὰ τῆς γῆς ἐκφόρια κατὰ λόγον καὶ καθ' εἰρμὸν τεταγμένα καὶ
20 ρυθμιζόμενα. Εἰ οὖν δύο ἀρχαὶ ἀλλήλοις ἐναντίαι, πῶς εὐθέτως τὰ πάντα διεξάγεται, εἰ μὴ συνεβιβάσθησαν φιλικῶ τρόπῳ;

Εἰ ἑαυτὴν ἀνήλισκεν ἡ ὕλη, πῶς ἐκινεῖτο; Εἰ δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀνάλωσιν ἐκινεῖτο, πῶς ἦλθεν ἐπὶ τὰ τοῦ φωτὸς ὄρια;

Εἰ κατωφερῆς ἡ ὕλη καὶ φυσικὸς τόπος αὐτῆς τὰ κατώτε-
25 ρα καὶ σκοτεινότερα, πῶς ἐλθοῦσα ἐπὶ τὰ τοῦ φωτὸς ὄρια, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἑαυτῆς φύσεως;

Τὸ σκότος τυφλόν· πῶς οὖν εἶδε τὸ φῶς;

Εἰ ἀτακτος καὶ ἄνους ἡ ὕλη, πῶς ἔχει ἀρχοντας; πῶς δὲ καὶ πολεμῆσαι δύναται τῷ λόγον καὶ τάξιν ἔχοντι, ἢ καὶ πο-
30 λεμοῦσα ἐπικρατεστέρα γενήσεται, ὥστε ἀρπάσαι τι παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ μὴ ἀρπαγῆναι; Εἰ δὲ ὁ ἀγαθὸς συνεχώρησε μέρος αὐτοῦ ἀρπαγῆναι, διὰ τὸ ἐπισχεῖν αὐτὴν τοῦ μὴ προβῆναι εἰς τὰ

κατὰ τὸ εἶναι, ὅπως ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός, τότε τὸ ἕνα θὰ ἔχει στὸ ἄλλο τὴν ὑπαρξή του, γιατί τὸ συμβεβηκός δὲν ὑφίσταται καθεαυτό, ὅπως τὸ χρῶμα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει χωρὶς τὸ σῶμα. Τὸ σῶμα εἶναι οὐσία, ἐνῶ τὸ χρῶμα συμβεβηκός. Τὸ συμβεβηκός γίνεται καὶ ξεγίνεται χωρὶς νὰ φθείρεται τὸ ὑποκείμενο, καὶ ἐνῶ τὸ χρῶμα ἀλλάζει, τὸ σῶμα παραμένει ἴδιο. Πέστε λοιπὸν ὅποιο θέλετε οὐσία καὶ ὅποιο θέλετε συμβεβηκός. Ἄν καὶ τὰ δύο εἶναι οὐσίες, μάθετε ὅτι ἡ μία οὐσία δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλη οὐσία, καὶ δὲν εἶναι ἀντίθετη ἡ μία οὐσία ἀπὸ τὴν ἄλλη, παρὰ μόνο κατὰ συμβεβηκός. Ἐὰν ὑπάρχει ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπάρχει καὶ ὁ πονηρὸς, τότε τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ οὐσία ἀίδια καὶ ἀτρεπτη, ἐνεργητικὴ καὶ δημιουργικὴ· καὶ οἱ δύο εἶναι ἕνα κατὰ τὴν οὐσία, ἐνῶ διαφέρουν κατὰ τὴν ποιότητα.

Καὶ πάλι· Βλέπουμε τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, νὰ εἶναι πάντοτε ἴδια, καὶ τὴ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα καὶ τίς κινήσεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστρῶν καὶ τίς βροχές καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, νὰ βρίσκονται ὅλα σὲ μιὰ λογικὴ τάξη καὶ νὰ εἶναι ρυθμισμένα μὲ εἰρμό. Ἐὰν λοιπὸν οἱ δύο ἀρχές εἶναι ἀντίθετες μεταξύ τους, πῶς ὅλα λειτουργοῦν κανονικά, ἂν δὲ συμβιβάστηκαν κατὰ τρόπο φιλικό;

Ἐὰν ἡ ὕλη εἶχε καταναλώσει τὸν ἑαυτὸ της, πῶς θὰ κεινοῦνταν; Καὶ ἂν κεινοῦνταν πρὸς τὴ δική της φθορά, πῶς ἦρθε στὰ ὄρια τοῦ φωτός;

Ἐὰν ἡ ὕλη κλίνει πρὸς τὰ κάτω καὶ φυσικὸς χῶρος της εἶναι τὰ κατώτερα καὶ τὰ σκοτεινότερα, πῶς βγήκε ἀπὸ τὴ φύση της καὶ ἦρθε στὰ ὄρια τοῦ φωτός;

Τὸ σκότος εἶναι τυφλό· πῶς λοιπὸν εἶδε τὸ φῶς;

Ἐὰν ἡ ὕλη εἶναι χωρὶς τάξη καὶ νοῦ, πῶς ἔχει ἀρχοντες; Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ πολεμήσει αὐτὸν ποὺ ἔχει καὶ λογικὴ καὶ τάξη; Ἡ καὶ πολεμώντας, πῶς γίνεται ἐπικρατέστερη, ὥστε νὰ ἀρπάξει κάτι ἀπὸ τὸν σοφὸ καὶ νὰ μὴ ἀρπαχθεῖ ἡ ἴδια; Ἄν πάλι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ ἀρπαχθεῖ ἕνα μέρος του γιὰ

ἑαυτοῦ ὄρια, οὐ δυνηθεῖς· ἀλλ' ἰσχυρότερος ὁ πονηρὸς καὶ δολοπλόκος ὁ ἀγαθός. Καὶ πῶς ἀγαθὸς ὁ Θεός, δόλω καὶ μὴ
 35 νάμει χρώμενος;

Τὸ δεῖ ὡσαύτως ἔχον, ἀλήθειά ἐστιν, ἡ δὲ ἀλήθεια ἀγαθὸν, τὸ δὲ ἀναρχον, ἀτρεπτον. Εἰ οὖν ἀναρχος ἡ ὕλη καὶ ἀτρεπτος ἐσται, εἰ δὲ ἀτρεπτος, δεῖ ὡσαύτως ἔχουσα· εἰ δὲ δεῖ ὡσαύτως ἔχουσα, ἀλήθειά ἐστιν· εἰ δὲ ἀλήθειά ἐστιν, ἀγαθὸν
 40 ἐσται.

Εἰ δὲ τρέπεται ἡ ὕλη, ἐξ ἀγαθοῦ τρέπεται εἰς κακόν, καὶ πρότερον οὐσα ἀγαθῆ, ὕστερον ἐγένετο κακῆ· ἢ ἐκ κακοῦ εἰς ἀγαθόν, καὶ πρότερον οὐσα κακῆ, ὕστερον ἐγένετο ἀγαθῆ· ἡ γὰρ τροπὴ εἰς τὸ ἐναντίον ἄγει.

45 Ἡ αἰδῖος οὐσία ἀτρεπτός ἐστιν· οὐ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι, οὐδὲ ἡ ὑπαρξίς ἐκ προκοπῆς· ἀτρεπτος γὰρ ἡ οὐσία. Ἀγαθὸς οὖν ὁ Θεὸς καὶ αἰδῖος, οὐχ ὑπέμεινε τροπὴν, ἀλλ' δεῖ ἀγαθός ἐστι καὶ αἰδὲ ποιεῖ ἀγαθά ἐστιν· ἐκ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ οὐκ ἐγχωρεῖ κακὰ γίνεσθαι· ὁμοῦ δὲ τρεπτά, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ
 50 ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει. Τὰ οὖν λογικά, δεκτικὰ μὲν ἐστὶ τροπῆς, διὰ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν, ἀλλ' αὐτεξούσια, διὰ τὸ λογικὰ εἶναι. Αὐτεξούσια δὲ μένειν, καθὼς γέγονε, τουτέστιν ἀγαθά, δοῦλα καὶ ἐπιγνώμονα καὶ ὑπήκοα τοῦ πεποιηκότος, ὅπερ ἐστὶ τῆ κτιστῆ φύσει ἀρετῆ· ἀρετὴ γὰρ
 55 ἐστὶ, τὸ μένειν ἐν τοῖς ὁροις τῆς οἰκείας φύσεως. Αὐτεξουσίως οὖν ἐτράπη ὁ διάβολος, μεγάλου ἐπιθυμήσας, οὐ καλῶς δέ· μέγα γὰρ τὸ εἶναι Θεόν, ἀλλὰ κακὸν τῷ μὴ ὄντι Θεῷ, ἀγνωμονεῖν τὸν ποιήσαντα καὶ ὑπερβαίνειν τὴν οἰκείαν φύσιν καὶ θέλειν εἶναι, ὃ γενέσθαι ἀδύνατον· ἀδύνατον γὰρ τὸν μὴ ἀναρχον,
 60 εἶναι Θεόν, ἢ τὸν ἠργμένον, εἶναι ἀναρχον· ἄγει οὖν τῶν ὄντων τὴν στέρησιν, ἢ τοῦ μὴ προσήκοντος στέρρησις.

νά τὴν ἐμποδίσει, ὥστε νά μὴ μπεῖ στὰ ὄρια του, μὴ μπορώ-
ντας νά κάνει ἀλλιῶς, τότε ὁ πονηρὸς εἶναι ἰσχυρότερος καὶ ὁ
ἀγαθὸς δολοπλόκος. Τότε πῶς εἶναι ἀγαθὸς ὁ Θεός, χρησι-
μοποιώντας δόλο καὶ ὄχι δύναμη;

Ἐκεῖνο ποῦ εἶναι πάντοτε ἴδιο εἶναι ἡ ἀλήθεια· ἡ ἀλή-
θεια εἶναι ἀγαθὸ, καὶ τὸ ἀναρχο εἶναι ἀτρεπτο. Ἐὰν λοιπὸν ἡ
ὕλη εἶναι ἀναρχη, θὰ εἶναι καὶ ἀτρεπτη· ἐὰν εἶναι ἀτρεπτη, θὰ
εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, καὶ ἂν εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, εἶναι ἀλή-
θεια, καὶ ἂν εἶναι ἀλήθεια, εἶναι ἀγαθὸ.

Ἐὰν τρέπεται ἡ ὕλη, τρέπεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ στὸ κακὸ
καί, ὄντας προηγουμένως ἀγαθὴ, ὕστερα ἔγινε κακὴ, ἢ ἀπὸ
κακὸ σὲ ἀγαθὸ, καὶ ἐνῶ προηγουμένως ἦταν κακὴ, ὕστερα
ἔγινε ἀγαθὴ· αὐτὸ γίνεται γιατί ἡ τροπὴ ὀδηγεῖ στὸ ἀντίθετο.

Ἡ ἀΐδια οὐσία εἶναι ἀτρεπτη· γιατί δὲν ἦρθε στὴν ὑπαρ-
ξη ἀπὸ τὸ μὴ ὄν· οὔτε ἡ ὑπαρξη προέρχεται ἀπὸ προκοπή,
γιατί ἡ οὐσία εἶναι ἀτρεπτη. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγα-
θὸς καὶ ἀΐδιος δὲν ὑφίσταται τροπὴ, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε ἀγα-
θὸς, καὶ ὅσα δημιουργεῖ εἶναι ἀγαθὰ, γιατί ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ δὲν
εἶναι δυνατό νά γίνονται κακά, ὁμως εἶναι τρεπτὰ, ἐπειδὴ τὰ
παράγει ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ εἶναι. Τὰ λογικὰ λοιπὸν ἐπιδέχο-
νται βέβαια τροπὴ, ἐπειδὴ ἦρθαν ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ εἶναι,
ἀλλὰ εἶναι αὐτεξούσια, ἐπειδὴ εἶναι λογικά. Παραμένουν
ὁμως αὐτεξούσια, ὅπως ἔγιναν, δηλαδὴ ἀγαθὰ, ὑποταγμένα
καὶ εὐγνώμονα καὶ ὑπάκουα στὸ δημιουργό, πρᾶγμα ποῦ ἀπο-
τελεῖ ἀρετὴ τῆς κτιστῆς φύσεως· γιατί ἀρετὴ εἶναι τὸ νά μέ-
νει κανεὶς στὰ ὄρια τῆς δικῆς του φύσεως. Αὐτεξούσια λοι-
πὸν μετατράπηκε ὁ διάβολος, ἐπειδὴ ἐπιθύμησε κάτι μεγάλο
μὲ ὄχι σωστὸ τρόπο. Γιατί εἶναι μεγάλο τὸ νά εἶναι κανεὶς
Θεός, ἀλλὰ εἶναι κακὸ ἐκεῖνος ποῦ δὲν εἶναι Θεός νά ἀγνω-
μονεῖ ἐναντίον τοῦ δημιουργοῦ του καὶ νά ξεπερνάει τὴ δική
του φύση καὶ νά θέλει νά γίνεῖ αὐτὸ ποῦ εἶναι ἀδύνατο σ' αὐ-
τόν· γιατί εἶναι ἀδύνατο ὁ μὴ ἀναρχος νά εἶναι Θεός, ἢ αὐτὸς
ποῦ ἔχει ἀρχὴ νά εἶναι ἀναρχος. Ἡ ἀπόκτηση λοιπὸν αὐτοῦ
ποῦ δὲν πρέπει ὀδηγεῖ στὴ στέρηση αὐτῶν ποῦ ὑπάρχουν.

32 *MAN.* Τίς ἡ κακία τοῦ διαβόλου;

ΟΡΘ. Ἡ κατὰ τοῦ ποιήσαντος ἐπανάστασις. Δέδωκεν οὖν αὐτῷ ὁ Θεὸς τὸ εἶναι, ἵνα τε μὴ δόξη φοβεῖσθαι τὴν τοῦ δούλου ἐπανάστασιν, καὶ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς κακοὺς εὐεργετικῶς διακειῖσθαι. Οὐ μόνον γὰρ ἐποίησεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα τοῦ κόσμου ἐποίησεν αὐτόν, καὶ εἴπερ θελήσῃ ἀγαθὸς γενέσθαι, δέχεται καὶ εὐεργετεῖ. Διό, καὶ δυνάμενος ἀνελεῖν αὐτόν, οὐκ ἀνεῖλεν, ἀλλ' ἀνέχεται τῆς ἀφροσύνης αὐτοῦ, εὐεργετικῶς καὶ ἀφθόνως τὸ εἶναι παρέχων αὐτῷ, ὅπερ ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ ¹⁰ δὲ καλὸν γενέσθαι αὐτόν, οὐ τοῦ Θεοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ. Τὸ γὰρ βίᾳ γινόμενον, οὐ καλόν, οὐδὲ ἀρετὴ.

33 *Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι Διὰ τί εἴασεν αὐτὸν πολεμεῖν τοῖς ἀνθρώποις; φημί, ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον. Πολλοὶ γὰρ δι' αὐτοῦ στεφανοῦνται. Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι καὶ πολλοὶ ἀπόλλυνται, φημί, ὅτι, ὡσπερ ἠδυνήθη αὐτὸς ὁ διάβολος ἐκτὸς προσβολῆς ἄλλου γε-
5 νέσθαι κακός, ἐξ οἰκείας γνώμης, ὅπερ καὶ χειρόν αὐτῷ ἐστὶν ἔγκλημα, οὕτως ἠδύνατο καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἔχων τὸν προσβάλλοντα, γενέσθαι κακός, καὶ ἐγένετο ἂν αὐτῷ ἡ ἁμαρτία χειρόν· πλείονος γὰρ ἀπολογίας καὶ συγγνώμης ἀξιοῦται ὁ ἐξ ὑποβολῆς ἄλλου ἁμαρτάνων, ἢ περὶ ὁ ἐξ ἑαυτοῦ. Ὅ
¹⁰ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ μετερχόμενος τὴν ἀρετὴν πλεον ἐπαινεῖται. Διὸ ὁ διάβολος, ἐξ ἑαυτοῦ ἁμαρτήσας, ἀμετανόητος ἔμεινεν, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἁμαρτήσας, ἀλλ' ἐκ τῆς τὰ διαβόλου προσβολῆς, ἐν μετανοίᾳ γέγονε καὶ ἠξιώθη τῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Τὸ οὖν εἶναι, ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ
¹⁵ δῶρον Θεοῦ.*

ΜΑΝ. Ποιά εἶναι ἡ κακία τοῦ διαβόλου;

ΟΡΘ. Ἡ ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ δημιουργοῦ. Τοῦ ἔδωσε δηλαδή ὁ Θεὸς τὸ εἶναι γιὰ νὰ μὴ δώσει τὴν ἐντύπωση ὅτι φοβάται τὴν ἐπανάσταση τοῦ δούλου καὶ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ συμπεριφερόμαστε καὶ πρὸς τοὺς κακοὺς εὐεργετικά. Γιατὶ ὄχι μόνο τὸν δημιούργησε, ἀλλὰ τὸν ἔκανε καὶ ἄρχοντα τοῦ κόσμου καί, ἂν θελήσει νὰ γίνῃ ἀγαθός, τὸν δέχεται καὶ τὸν εὐεργετεῖ. Γι' αὐτό, ἂν καὶ μποροῦσε νὰ τὸν ἐξαφανίσει, δὲν τὸν ἐξαφάνισε, ἀλλὰ ἀνέχεται τὴν ἀφροσύνη του παρέχοντάς του εὐεργετικά καὶ μὲ ἀφθονία τὸ εἶναι, πρᾶγμα ποὺ ἀνήκει στὸ Θεό. Τὸ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸς καλὸς δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτόν· γιατί αὐτὸ ποὺ γίνεται μὲ τὴ βία δὲν εἶναι καλὸ οὔτε ἀρετὴ.

Ἄν ὅμως ἐρωτᾷς· Γιατὶ τὸν ἄφησε νὰ πολεμᾷ τοὺς ἀνθρώπους; Σοῦ λέω, ὅτι τὸ ἔκανε γιὰ τὸ συμφέρον τους· γιατί πολλοὶ μέσω αὐτοῦ στεφανώνονται. Καὶ ἂν πεῖς ὅτι καὶ πολλοὶ χάνονται, σοῦ ἀπαντῶ ὅτι, ὅπως μπόρεσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ διάβολος, χωρὶς νὰ τὸν ἐπηρεάσει ἄλλος, νὰ γίνῃ κακὸς μὲ τὴ δική του θέληση, πρᾶγμα ποὺ εἶναι τὸ χειρότερο ἐγκλημά του, ἔτσι μποροῦσε καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ μόνος του, χωρὶς νὰ τὸν ἐπηρεάσει κανεὶς, νὰ γίνῃ κακός, ὅποτε θὰ ἦταν χειρότερη ἢ ἡ ἀμαρτία του· γιατί, ὅποιος ἀμαρτάνει μὲ τὴν παρακίνηση κάποιου ἄλλου, εἶναι ἄξιος μεγαλύτερης ἀπολογίας καὶ συγγνώμης, παρὰ ἐκεῖνος ποὺ ἀμαρτάνει ἀπὸ μόνος του. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀμαρτάνει μόνος του εἶναι ἀναπολόγητος, ὅπως καὶ ἐπαινεῖται περισσότερο ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ μόνος του ἐφαρμόζει τὴν ἀρετὴ. Γι' αὐτὸ ὁ διάβολος ποὺ ἀμάρτησε ἀπὸ μόνος του ἔμεινε ἀμετανόητος, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀμάρτησε ὄχι ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προσβολὴ τοῦ διαβόλου, ὁδηγήθηκε στὴ μετάνοια καὶ ἔγινε ἄξιος τῆς ἀνακαινίσεως καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Τὸ εἶναι λοιπὸν εἶναι ἀγαθὸ καὶ δῶρο τοῦ Θεοῦ.

34 *ΜΑΝ.* Καὶ διὰ τί, προγνοὺς ὁ Θεὸς διάβολον πονηρὸν ἐσό-
μενον, ἐποίησεν αὐτόν;

ΟΡΘ. Δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος ἐποίησεν αὐτόν· ἔφη γάρ· ἐπειδὴ οὗτος μέλλει ἔσθαι πονηρὸς καὶ ἀπολλύειν πάντα
5 τὰ διδόμενα αὐτῷ ἀγαθὰ, στερήσω αὐτὸν κἀγὼ τελείως τοῦ ἀ-
γαθοῦ καὶ ἀνυπαρκτον αὐτὸν ποιήσω; Οὐδαμῶς· ἀλλ', εἰ καὶ
αὐτὸς πονηρὸς ἔσται, ἐγὼ τῆς μετουσίᾳς μου μὴ στερήσω αὐ-
τόν, ἀλλὰ δώσω αὐτῷ ἐν ἀγαθόν, τὴν διὰ τοῦ εἶναι μετουσίαν
μου, ἵνα, κἂν μὴ θέλῃ, μετέχη μου τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τοῦ εἶναι.
10 Οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὁ συγκρατῶν καὶ συνέχων τὰ ὄντα ἐν τῷ εἶ-
ναι, εἰ μὴ ὁ Θεός· τὸ γὰρ εἶναι, ἀγαθόν ἐστι καὶ δῶρον Θεοῦ.

35 *ΜΑΝ.* Τὸ εἶναι τοῖς οὖσιν ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ· εἰ οὖν πᾶσι
τοῖς οὖσιν ἀγαθὸν τὸ εἶναι, ὥς ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ δεδομένον,
καὶ τῷ διαβόλῳ ἀγαθὸν τὸ εἶναι.

ΟΡΘ. Πάντα τὰ ὄντα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔσχε τὸ εἶναι· πάντα
5 τὰ δοθέντα ἐκάστῳ ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἀγαθὰ ἐστί. Τὰ γὰρ ἐκ τοῦ
ἀγαθοῦ διδόμενα ἀγαθὰ, κακὸν δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ
τῶν ἀγαθῶν, τουτέστι τῶν ὑπὸ Θεοῦ δοθέντων, ἀποβολή· οἱ
οὖν ἐκ Θεοῦ κἂν τὸ εἶναι ἔχοντες, ἐν μετουσίᾳ μερικῇ τοῦ ἀγα-
θοῦ εἰσι κατ' ἔσχατον ἀπῆχημα. Καλὸν οὖν ἐστιν εἶναι τὸν διά-
10 βολον καὶ διὰ τοῦ εἶναι μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ οὖν εἶναι κα-
λόν, τὸ δὲ εἶναι κάλλιον. Τελεία γὰρ ὑπαρξίς, τὸ υἰαίνειν, τὸ
δὲ νοσεῖν καὶ εἶναι, μερικὸν κακὸν καὶ φθορά. Οὐ γὰρ τελεία
ἀνυπαρξία, ἀλλὰ μερικὴ ὑπαρξίς καὶ μερικὴ ἀνυπαρξία. Τὸ δὲ
μὴ εἶναι, τέλειον κακόν· τελεία γὰρ ἀνυπαρξία, τὸ τελείως μὴ
15 ὄν. Τὸ οὖν εἶναι καὶ τὸ εἶναι, καλὰ παρὰ Θεοῦ, τὸ δὲ κακὸν

ΜΑΝ. Καὶ γιὰτί ὁ Θεός, ἀφοῦ γνῶριζε ὅτι ὁ διάβολος θὰ γινόταν πονηρός, τὸν δημιούργησε;

ΟΡΘ. Τὸν δημιούργησε ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγαθότητα. Γιὰτί σκέφτηκε· ἐπειδὴ αὐτὸς πρόκειται νὰ γίνῃ πονηρός καὶ νὰ χάσει ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποῦ θὰ τοῦ δώσω, νὰ τὸν στερήσω κι' ἐγὼ ἐντελῶς τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ τὸν κάνω ἀνυπακρτο; Καθόλου. Ἄλλὰ, μολονότι αὐτὸς θὰ γίνῃ πονηρός, ἐγὼ δὲν θὰ τοῦ στερήσω τὴ δυνατότητα νὰ γίνῃ συμμέτοχος μου, ἀλλὰ θὰ τοῦ δώσω ἓνα ἀγαθὸ, νὰ εἶναι δηλαδὴ μὲ τὸ εἶναι του μέτοχος μου, ὥστε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει νὰ μετέχει στὸ δικό μου ἀγαθὸ μὲ τὸ εἶναι. Γιὰτί κανεὶς ἄλλος δὲν ὑπάρχει ποῦ συγκρατεῖ καὶ συνέχει τὰ ὄντα στὸ εἶναι, παρὰ μόνον ὁ Θεός· γιὰτί τὸ εἶναι ἀποτελεῖ ἀγαθὸ καὶ δῶρο τοῦ Θεοῦ.

ΜΑΝ. Τὸ εἶναι στὰ ὄντα προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεό. Ἐὰν λοιπὸν σὲ ὅλα τὰ ὄντα τὸ 'εἶναι' εἶναι ἀγαθὸ, καθόσον δίνεται ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεό, εἶναι ἀγαθὸ καὶ στὸ διάβολο τὸ εἶναι.

ΟΡΘ. Ὅλα τὰ ὄντα ἔχουν τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό. Ὅλα ὅσα δόθηκαν στὸν καθένα ἀπὸ τὸ Θεό εἶναι ἀγαθὰ· γιὰτί αὐτὰ ποῦ δίνονται ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ εἶναι ἀγαθὰ. Κακὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ ἀποβολὴ τῶν ἀγαθῶν, αὐτῶν δηλαδὴ ποῦ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποῦ ἔχουν ἔστω καὶ μόνον τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό, ἔσχατη συνέπεια αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι βρίσκονται σὲ μερικὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ὑπαρξὴ λοιπὸν τοῦ διαβόλου εἶναι καλὸ καὶ μέσω τοῦ εἶναι μετέχει κι' αὐτὸς στὸ ἀγαθὸ. Τὸ εἶναι λοιπὸν εἶναι καλὸ, ἐνῶ τὸ εὔ εἶναι ἀκόμα πῶς καλὸ. Γιὰτί τέλεια ὑπαρξὴ εἶναι ἐκείνη ποῦ εἶναι ὑγιής, ἐνῶ τὸ νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ νοσεῖ εἶναι μερικὸ κακὸ καὶ φθορά· γιὰτί δὲν εἶναι πλήρης ἀνυπαρξία, ἀλλὰ μερικὴ ὑπαρξὴ καὶ μερικὴ ἀνυπαρξία. Ἡ ἀνυπαρξία ἀποτελεῖ τέλειο κακὸ· γιὰτί τὸ ἐντελῶς μὴ ὄν, εἶναι τέλεια φθορὰ καὶ ἀνυπαρξία. Τὸ 'εἶναι' λοιπὸν καὶ τὸ 'εὔ εἶναι' εἶναι καλὰ καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς ἀπὸ ἀγαθὸς κακός,

ἐξ ἀγαθοῦ γενέσθαι, τῆς τοῦ γινομένου γνώμης. Ὁ οὖν Θεὸς δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος καὶ τῷ πονηρῷ τὰ ἀγαθὰ δέδωκε, τὸ εἶναι καὶ τὸ εἶναι.

36 Ἐγκαλεῖτε ἡμῖν, ὦ Μανιχαῖοι, διὰ τί, προγινώσκων ὁ Θεὸς τὸν διάβολον κακὸν ἐσόμενον, ἐποίησεν αὐτόν, καὶ ἀπεδειξάμεν διὰ πλειόνων, ὅτι, κατὰ τὸν φυσικὸν τοῦ δικαίου λόγον, καλῶς ἐποίησεν αὐτόν· κρεῖσσον γὰρ, κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον, κἄν εἶ-
5 ναι καὶ κατὰ τοῦτο μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐκ Θεοῦ γάρ, τοῦ μόνο-
νου αἰεὶ ὄντος, αὐτὸ τὸ εἶναι, ἀγαθοῦ καὶ ἀγαθῶν παρεκτικοῦ, τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀγαθὸν πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ λέγετε, ὅτι συνέ-
φερον αὐτῷ μὴ γενέσθαι, ἥπερ γενέσθαι καὶ κολασθῆναι ἀτε-
λευτήτως, φάμεν, ὅτι ἡ κόλασις ἐκείνη οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ
10 μὴ πῶρ ἐπιθυμίας τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας καὶ πῶρ ἀστοχίας
τῆς ἐπιθυμίας. Οὐ γὰρ ἐπιθυμοῦσι Θεοῦ οἱ ἐν τῇ κακίᾳ τὸ ἀτρε-
πτον ἐσχηκότες, ἀλλὰ τῆς κακίας· ἐκεῖ δὲ ἐνέργεια κακίας καὶ
ἁμαρτίας οὐκ ἔσται. Οὐδὲ γὰρ ἐσθίομεν, οὐδὲ πίνομεν, οὐδὲ ἐν-
διδόμεθα, οὐδὲ γαμοῦμεν, οὐδὲ πλουτοῦμεν, οὐδὲ φθόνος ἰσχύει,
15 οὐδέ τι τῶν τῆς κακίας εἰδῶν. Ἐπιθυμοῦντες οὖν καὶ μὴ μετέ-
χοντες τῶν τῆς ἐπιθυμίας πυρὸς δίκην, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας κα-
ταφλέγονται· οἱ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι μόνου τοῦ Θεοῦ ἐπιθυ-
μοῦντες, τοῦ ὄντος καὶ αἰεὶ ὄντος, καὶ τυγχάνοντες, εὐφραίνονται
κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀναλόγως αὐτῶν, καθ' ἣν καὶ τυγχάνουσι
20 τοῦ ἐπιθυμουμένου.

Τὸ μὲν οὖν ὄντος ἀγαθόν, τὸ φύσει ἀγαθόν ἐστι, κἄν πο-
σῶς μετέχει κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ δοκοῦν ἀγα-
θόν, οὐ φύσει ἀγαθόν ἐστι, ἀλλὰ κακόν. Τὸ οὖν προκρίνειν τὴν
τῶν κτισμάτων ἀπόλαυσιν τῆς τοῦ κτίστου ἀπολαύσεως, καὶ
25 τὸ οἰκεῖον θέλημα, τοῦ θελήματος τοῦ δημιουργοῦ, οὐκ ἔστι δι-
καίου, οὐδὲ ἀγαθοῦ, προκρίνειν τὸ ἡμῖν δοκοῦν ἀγαθόν, ὅπερ

ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆ γνώμη ἐκείνου ποὺ γίνεται κακός. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ του ἀγαθότητα ἔδωσε καὶ στὸν πονηρὸ τὰ ἀγαθὰ, δηλαδὴ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι.

Μᾶς κατηγορεῖτε, Μανιχαῖοι, Γιατὶ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸ διάβολο, ἂν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρὶν ὅτι θὰ γίνεαι κακός, καὶ ἀποδείξαμε μὲ πολλὰ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὸ φυσικὸ λόγο τοῦ δικαίου, καλῶς τὸν δημιούργησε· γιατί εἶναι προτιμότερο, σύμφωνα μὲ τὸν φυσικὸ λόγο, ἔστω καὶ μόνο νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ ὡς πρὸς τὸ εἶναι. Γιατὶ τὸ εἶναι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ μόνο τὸ Θεὸ ποὺ πάντοτε ὑπάρχει, εἶναι ἀγαθὸς καὶ παρέχει τὰ ἀγαθὰ, καὶ ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, εἶναι ὅπωςδήποτε ἀγαθὸ. Ἐὰν ὁμως λέτε ὅτι συνέφερε στὸ διάβολο νὰ μὴ εἶχε δημιουργηθεῖ, παρὰ νὰ δημιουργηθεῖ καὶ νὰ βασανίζεται ἀτελείωτα, ἀπαντᾶμε ὅτι ἡ κόλαση ἐκείνη δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ φωτιὰ ἐπιθυμίας τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας καὶ φωτιὰ τῆς ἄστοχης ἐπιθυμίας. Γιατὶ ὅσοι ἐγιναν ἀμετακίνητοι στὴν κακία δὲν ἐπιθυμοῦν τὸ Θεό, ἀλλὰ τὴν κακία, καὶ ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἐνέργεια κακίας καὶ ἁμαρτίας. Διότι οὔτε τρῶμε, οὔτε πίνουμε, οὔτε ντυνόμαστε, οὔτε παντρευόμαστε, οὔτε πλουτίζουμε, οὔτε φθόνος ἰσχύει, οὔτε κανένα ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς ἁμαρτίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπιθυμοῦν καὶ δὲν ἔχουν αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμοῦν, καταφλέγονται σὰν μέσα σὲ φωτιὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Ἐκεῖνοι ὁμως ποὺ ἐπιθυμοῦν τὸ ἀγαθὸ, δηλαδὴ μόνο τὸν Θεό, αὐτὸν ποὺ ὑπάρχει καὶ ὑπάρχει παντοτινά, πετυχαίνοντάς τον δοκιμάζουν εὐφροσύνη ἀνάλογη πρὸς τὴν ἐπιθυμία τους, μὲ τὴν ὁποία πετυχαίνουν ἐκεῖνο ποὺ ἐπιθυμοῦν.

Τὸ πραγματικὰ ἀγαθὸ λοιπὸν εἶναι τὸ κατὰ φύση ἀγαθὸ, ἔστω καὶ ἂν ἐλάχιστα μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ ὡς πρὸς τὸ εἶναι, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται ἀγαθὸ δὲν εἶναι ἀγαθὸ κατὰ φύση, ἀλλὰ κακό. Τὸ νὰ προτιμᾷ λοιπὸν κανεὶς τὴν ἀπόλαυση τῶν κτισμάτων ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τοῦ κτίστη, καὶ τὸ δικό του θέλημα ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ δημιουργοῦ, δὲν εἶναι γνώρισμα δι-

μᾶλλον κακὸν ἐδείχθη, τοῦ ὄντος φύσει ἀγαθοῦ· ἀλλὰ γενέσθαι μὲν αὐτὸν καὶ ἔχειν μοῖραν τινα σμικροτάτην τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ, ἥπερ διὰ τὸ κακόν, τουτέστι, διὰ τὴν ἀδικον ἔφεσιν καὶ λύπην, 30 στερηθῆναι καὶ αὐτῆς μικρᾶς μοίρας τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν τὴν ἀλογον κρίνει, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὄντως ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· οὐδὲ τοῖς πάθεσι ἡμῶν ἐξακολουθεῖ, οὐδὲ διὰ νομιζομένην συμπάθειαν, τὴν ὄντως ἐμπάθειαν, τὸν τοῦ δικαίου λόγον προδίδωσι.

37 Καὶ πάλιν· Ὁ Θεὸς τὰ μῆπω ὄντα καλεῖ καὶ τὰ ἐσόμενα, ὡς ἤδη γεγενημένα θεωρεῖ καὶ κρίνει· ὥσπερ οὖν τὸν ἤδη ἀμαρτήσαντα ὁ κριτῆς δικαίως κολάζει, κἂν μὴ κολάσῃ, ἀδικός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς αἴτιος τῆς τοῦ κολαζομένου ἀμαρτίας ἢ τι- 5 μωρίας, ἀλλ' ἢ τοῦ ἀμαρτήσαντος προαίρεσις, οὕτως ὁ Θεός, ὡς ἤδη γεγενημένον τὸ ἐσόμενον βλέπων, ἔκρινεν αὐτὸν γενέσθαι, καὶ εἰ κακὸς γένοιτο, ἐξ αὐτοῦ κολασθῆναι· διὸ καὶ ἐποίησεν αὐτὸν καὶ ἀγαθὸν ἐποίησεν αὐτόν· αὐτὸς δὲ ἐξ οἰκείας προ- 10 αἰρέσεως γέγονε κακὸς καὶ ἑαυτῷ γέγονε τῆς τιμωρίας αἴτιος· μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν τιμωρεῖται, τῶν μὴ ὄντων ἐπιέμενος. Ὅτι δὲ οὐχ ἢ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ γέγονεν αἰτία αὐτῷ τῷ διαβόλῳ τοῦ κακὸν ἔσεσθαι, δῆλον· οὐδὲ γὰρ ὁ προγινώσκων ἰατρὸς τὴν ἐσομένην νόσον, αἰτιός ἐστι τῆς νόσου, ἀλλ' αἴτιον μὲν τῆς νό- 15 σσου ἢ ἀταξία, ἢ δὲ πρόγνωσις τῆς τοῦ ἰατροῦ ἐπιστήμης γνώρι- σμα, καὶ αἴτιον τῆς προγνώσεως τὸ οὕτω μέλλειν ἔσεσθαι. Ὅτι δὲ οὕτως ἐστὶ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα

καίου οὔτε ἀγαθοῦ, νὰ προτιμᾷ δηλαδή αὐτὸ ποῦ φαίνεται σὲ μᾶς ἀγαθὸ, ποῦ ἀποδείχθηκε ὅτι εἶναι μᾶλλον κακὸ, ἀπὸ τὸ κατὰ φύση ἀγαθὸ, ἀλλὰ γνώρισμα δικαίου εἶναι νὰ δημιουργηθεῖ αὐτὸς καὶ νὰ ἔχει κάποιον μερίδιο, ἔστω καὶ πολὺ μικρὸ, τοῦ πραγματικοῦ ἀγαθοῦ, παρὰ ἐξαιτίας τοῦ κακοῦ, τῆς ἀδικίας δηλαδή ἐπιθυμίας καὶ λύπης, νὰ στερηθεῖ αὐτὸ τὸ μικρὸ μερίδιο τοῦ ἀγαθοῦ. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν κρίνει μὲ τὰ μέτρα τῆς δικῆς μας κρίσης, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ πραγματικὸ ἀγαθὸ καὶ δίκαιο, οὔτε ἀκολουθεῖ τὰ δικά μας πάθη, οὔτε προδίδει τὸ λόγο τοῦ δικαίου, ἐξαιτίας κάποιας δῆθεν συμπάθειας, ποῦ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἐμπάθεια.

Καὶ πάλι: Ὁ Θεὸς ἐκεῖνα ποῦ ἀκόμα δὲν εἶναι ὄντα, τὰ ὀνομάζει σὰν νὰ εἶναι ὄντα, καὶ ἐκεῖνα ποῦ πρόκειται νὰ γίνουν τὰ θεωρεῖ καὶ τὰ κρίνει σὰν νὰ ἔχουν γίνει ἤδη. Ὅπως λοιπὸν ὁ δικαστὴς τιμωρεῖ δίκαια αὐτὸν ποῦ ἤδη ἔχει ἀμαρτήσῃ, γιατί ἂν δὲν τὸν τιμωρήσῃ εἶναι ἀδικός, καὶ δὲν εἶναι βέβαια αὐτὸς αἴτιος τῆς ἀμαρτίας ἢ τῆς τιμωρίας ἐκείνου ποῦ τιμωρεῖται, ἀλλὰ ἡ προαίρεση ἐκείνου ποῦ ἀμάρτησε, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς, βλέποντας ἐκεῖνο ποῦ πρόκειται νὰ γίνει σὰν νὰ ἔχει ἤδη γίνει, ἀποφάσισε νὰ γίνει ὁ διάβολος, καὶ ἂν γίνει κακὸς νὰ τιμωρηθεῖ ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ του. Γι' αὐτὸ τὸν δημιούργησε, καὶ τὸν δημιούργησε ἀγαθὸ· ἐκεῖνος ὅμως μὲ δική του προαίρεση ἔγινε κακὸς καὶ ἔγινε αἴτιος τῆς τιμωρίας τοῦ ἑαυτοῦ του, ἢ καλύτερα τιμωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἐπειδὴ ἐπιθυμῆ τὰ μὴ ὄντα. Ὅτι δὲν ἔγινε ἡ πρόγνωση τοῦ Θεοῦ αἰτία στὸν ἴδιον τὸν διάβολον νὰ γίνει κακὸς, εἶναι φανερό· γιατί οὔτε ὁ γιατρὸς ποῦ προβλέπει τὴν ἀρρώστια ποῦ θὰ ἔρθῃ εἶναι αἴτιος τῆς ἀρρώστιας, ἀλλὰ αἴτιον τῆς ἀρρώστιας εἶναι ἡ ἀταξία, ἐνῶ ἡ πρόγνωση εἶναι γνώρισμα τῆς ἐπιστήμης τοῦ γιατροῦ καὶ αἴτιον τῆς προγνώσεως αὐτὸ ποῦ πρόκειται νὰ γίνει ἔτσι. Ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα, τὸ λέει ὁ Ἀπόστολος: «αὐτὸς ποῦ ὀνομάζει τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα»⁶. Καὶ πρέπει νὰ

6. Ρωμ. 4,17.

ὡς ὄντα». Καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι καθὼς ἐξέλθη ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, οὕτω διαμένει ἀτρεπτος τοῦ λοιποῦ, εἴτε τὸ ἀγαθὸν ποθοῦσα, εἴτε τὸ πονηρόν.

38 Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, τοῦτό φαμεν ἀγαθόν, ὅπερ θέλει ὁ Θεός. Ὡσπερ γὰρ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ὀρίζεται, οὕτω καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Πᾶν οὖν ὃ θέλει ἀγαθός, ἀγαθὸν ἐστὶ, καὶ τοῦτό ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ θέλει. Κριτῆς ἐστὶν ὁ Θεός, οὐχ ἡμεῖς κρι-
5 ται τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν αὐτὸν ἀνακρίνομεν; Θεὸς ὀρρωδεῖ καὶ δει-
λιᾷ καὶ δέδοικε; Θεὸς φοβούμενος, μὴ εἴη Θεός.

39 Εἰ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη πλοῖα γεγόνασι, διὰ τὸ ἀγαγεῖν τὴν μοῖραν, ἣν ἤρπασεν ἡ ὕλη ἀπὸ Θεοῦ, οὐκ ἦν πρὸ τούτου ἥλιος, οὐδὲ σελήνη, καὶ ἐν σκότῳ ἦν ὁ ἄνθρωπος.

40 Εἰ καθ' ὑμᾶς ἡ θλιῖσις κακῆ, πάντων ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπόλαυ-
σις ἀγαθῆ· καὶ εἰ τοῦτο, ἀγαθὸν ἡ πορνεία καὶ ἡ γαστριμαργία
καὶ ὅσα τέρπει καὶ ἡδαι τὸν πράττοντα, ὅσα δὲ λυπεῖ, ἐγκρά-
τεια, νηστεία, ἀγρυπνία καὶ τὰ τοιαῦτα, κακά.

41 Εἰ ἐγκελεῖτε Θεῶ τὴν τοῦ κατακλισμοῦ πανολεθρίαν καὶ τῶν Σοδομιτῶν τὴν ἐκφλόγωσιν καὶ τοῦ Φαραὼ τὸν ποντισμὸν πρὸς τὸ συμφέρον παιδεύοντι, ἐγκαλέσατε μᾶλλον αἰωνίως κο-
λάζοντι.

42 Τὸ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας προφέρειν, οὐ δημιούργημα, τὸ δὲ ἐκ μὴ ὄντων, δημιούργημα. Εἰ οὖν δημιουργεῖ ἡ κακία, ἐκ μὴ ὄντων παράγει καὶ οὐκέτι ἐκ τῆς ὕλης τὸ σῶμα. Εἰ δὲ ἐκ τῆς ὕλης, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς κακίας, εἰ μὲν ἀναρχος ἡ κα-
5 κία, ἀθάνατος πάντως καὶ ἀτρεπτος. Τὸ γὰρ μὴ ἀρξάμενον, οὐ

γνωρίζουμε και τὸ ἐξῆς· ὅτι ὅπως βγαίνει ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, παραμένει ἔτσι τοῦ λοιποῦ ἀμετάτρεπτη, εἴτε τὸ ἀγαθὸ ποθεῖ εἴτε τὸ πονηρό.

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀγαθὸ λέμε αὐτὸ τὸ ὁποῖο θέλει ὁ Θεός· γιατί, ὅπως τὸ φῶς ὀρίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἔτσι και τὸ ἀγαθὸ ὀρίζεται ἀπὸ τὸ Θεό. Κάθε τι λοιπὸν τὸ ὁποῖο θέλει ὁ ἀγαθός, εἶναι ἀγαθόν, και αὐτὸ εἶναι ἀγαθόν, αὐτὸ ποὺ θέλει αὐτός. Κριτὴς εἶναι ὁ Θεός και ὄχι ἐμεῖς κριτὲς τοῦ Θεοῦ. Γιατί λοιπὸν τὸν ἀνακρίνουμε; Σκιάζεται και δειλιάζει και φοβᾶται ὁ Θεός; Θεός ποὺ φοβᾶται, δὲν εἶναι Θεός.

Ἐὰν ὁ ἥλιος και ἡ σελήνη ἔγιναν πλοῖα, ἐπειδὴ μετέφεραν τὸ κομμάτι ποὺ ἄρπαξε ἡ ὕλη ἀπὸ τὸ Θεό, πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε ἥλιος οὔτε σελήνη και ὁ ἄνθρωπος βρισκόταν μέσα στὸ σκοτάδι.

Ἐὰν, κατὰ τὴ γνώμη σας, ἡ θλίψη εἶναι κακὴ, τότε ἡ ἡδονὴ και ἡ ἀπόλαυση ὄλων εἶναι ἀγαθὴ, και ἂν συμβαίνει αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸ ἡ πορνεία και ἡ γαστριμαργία και ὄσα εὐχαριστοῦν και ἡδονίζουν ἐκεῖνον ποὺ τὰ διαπράττει, ἐνῶ ὄσα τὸν στενοχωροῦν, δηλαδὴ ἡ ἐγκράτεια, ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία και τὰ παρόμοια, εἶναι κακά.

Ἐὰν κατηγορεῖτε τὸ Θεό γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ κατακλωσμοῦ και τὸ κάψιμο τῶν Σοδομιτῶν και τὸν καταποντισμὸ τοῦ Φαραώ, ὁ ὁποῖος παιδεύει τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸ συμφέρον τους, κατηγορήστε τον τότε περισσότερο ἐπειδὴ τιμωρεῖ αἰώνια.

Τὸ νὰ παράγει ἀπὸ τὴ δικὴ του οὐσία δὲν εἶναι δημιούργημα· δημιούργημα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα. Ἐὰν λοιπὸν ἡ κακία δημιουργεῖ, παράγει ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, ὁπότε τὸ σῶμα δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ὕλη. Ἐὰν πάλι προέρχεται ἀπὸ τὴν ὕλη, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς κακίας,

παύεται, οὐδὲ τρέπεται· εἰ δὲ τρέπεται καὶ φθείρεται, οὐκ ἀναρ-
 χον. Εἰ δὲ ἡ κακία ἀτρεπτος, καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς σῶμα
 ἀφθαρτον ἔσται καὶ ἀτρεπτον. Τίνος οὖν ἦν ἡ φθορὰ καὶ ἡ κα-
 κία; Ἡ γὰρ φθορὰ πάντως φθείρει τι, ἢ οὐκ ἔστι φθορὰ. Εἰ μὲν
 10 τὸ ἀγαθὸν παθητὸν, παθητὸς καὶ ὁ ἀγαθός· καὶ πῶς οὖν τε-
 λείως ἀγαθός; φθειρόμενος δὲ ἀγαθὸς ὑπ' αὐτῆς, εἰς ἀνυπαρ-
 ξίαν χωρήσει. Εἰ δὲ ἑαυτὴν ἐφθειρεν, ἐφθάρη καὶ ἀπώλετο καὶ
 οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ μέρος τοῦ ἀγαθοῦ ἢ μέρος ἑαυτῆς ἐφθειρεν, ἥς
 δὴ φύσεως τὸ μέρος φθαρτὸν, καὶ πᾶσα φθαρτὴ· ἀδύνατον γὰρ
 15 τὴν αὐτὴν φύσιν καὶ φθαρτὴν εἶναι καὶ ἀφθαρτον. Εἰ γὰρ λέγο-
 μεν τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου φθαρτὸν μέρος ὃν τοῦ ἀνθρώπου,
 τὴν δὲ ψυχὴν ἀφθαρτον, ἀλλ' οὐκ εἰσι μιᾶς φύσεως. Ἡ γὰρ
 ψυχὴ, εἰ καὶ ἐν σώματι πολιτεύεται, ἀλλ' οὐκ ἔστι σῶμα, ἀλλ'
 ἀσώματος· ὥστε ἄλλης φύσεώς ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ ἄλλης τὸ
 20 σῶμα, καὶ οὐ τὸ μὲν μέρος τῆς αὐτῆς φύσεως φθαρτὸν, τὸ δὲ
 ἀφθαρτον· ἀλλ' ἡ μὲν μία φύσις τοῦ ἀνθρώπου φθαρτὴ, ἡ δὲ
 ἀφθαρτος, καὶ οὔτε ἡ ψυχὴ ἐξ ἀνάρχου οὐσίας, τρεπτὴ γάρ,
 οὔτε τὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ γὰρ τρεπτὸν καὶ φθαρτὸν· μιᾶς δὲ φύ-
 σεως λέγεται ὁ ἀνθρωπος, οὐχ ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μιᾶς
 25 ἐστὶ φύσεως, ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ ἀνθρωποὶ ὁμοίως ἕκαστος ψυ-
 χὴν ἔχει καὶ σῶμα, καὶ ἕκαστος δύο φύσεις ἔχει.

43 Ἡ τροπὴ, ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολή, ἐκ μὴ
 ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ἢ ἐξ ὄντων εἰς τὸ μὴ εἶναι, ἢ ἐξ ἀρετῆς εἰς
 κακίαν, ὅπερ ἐστίν, ἐκ τῶν φυσικῶν ἕξεων εἰς τὴν τούτων στέ-
 ρησιν. Ἡ ἀρετὴ πλήρωσίς ἐστι τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ νόμος
 5 τοῦ Θεοῦ θέλημα αὐτοῦ ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ ἐντέλλεται ὃ οὐ θέλει,

τότε, ἐὰν ἡ κακία εἶναι ἀναρχη, θὰ εἶναι ἐξάπαντος καὶ ἀθάνατη καὶ ἀτρεπτη, γιατί αὐτὸ ποῦ δὲν ἔχει ἀρχίσει, δὲν σταματᾷ οὔτε μετατρέπεται· ἀν ὁμοῦς μετατρέπεται καὶ φθείρεται, δὲν εἶναι ἀναρχη· ἐὰν ἡ κακία εἶναι ἀμετάτρεπτη, τότε καὶ τὸ σῶμα, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία της, θὰ εἶναι ἀφθαρτο καὶ ἀμετάτρεπτο. Τίνος λοιπὸν ἦταν ἡ φθορὰ καὶ ἡ κακία; Γιατί ἡ φθορὰ ὅπωςδήποτε καταστρέφει κάτι, ἀλλιώως δὲν εἶναι φθορὰ. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ἀγαθὸ εἶναι ποθητό, θὰ εἶναι παθητὸς καὶ ὁ ἀγαθός, καὶ πῶς τότε θὰ εἶναι τελείως ἀγαθός; Γιατί φθειρόμενος ὁ ἀγαθὸς ἀπὸ αὐτὴν (τὴν κακία), θὰ καταλήξει στὴν ἀνυπαρξία. Ἐὰν πάλι ἐφθειρε τὸν ἑαυτὸ της, καταστράφηκε, χάθηκε καὶ δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν πάλι ἐφθειρε μέρος τοῦ ἀγαθοῦ, ἐφθειρε καὶ μέρος τοῦ ἑαυτοῦ της, καὶ φύση τῆς ὁποίας ἓνα μέρος εἶναι φθαρτό, εἶναι καὶ ὀλόκληρη φθαρτή, γιατί εἶναι ἀδύνατο ἡ ἴδια φύση νὰ εἶναι καὶ φθαρτὴ καὶ ἀφθαρτη. Γιατί, ὅταν λέμε φθαρτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ εἶναι μέρος αὐτοῦ, καὶ τὴν ψυχὴ του ἀφθαρτη, τὸ κάνουμε γιατί δὲν εἶναι τῆς ἴδιας φύσεως. Διότι ἡ ψυχὴ, ἀν καὶ ζεῖ μέσα σὲ σῶμα, δὲν εἶναι σῶμα, ἀλλὰ ἀσώματη. Ὡστε ἄλλης φύσεως εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ ἄλλης τὸ σῶμα, καὶ δὲν εἶναι τῆς ἴδιας φύσεως τὸ ἓνα μέρος φθαρτό, καὶ τὸ ἄλλο ἀφθαρτο, ἀλλὰ ἡ μία φύση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι φθαρτὴ, ἐνῶ ἡ ἄλλη εἶναι ἀφθαρτη. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ ψυχὴ προέρχεται ἀπὸ ἀναρχη οὐσία, γιατί εἶναι τρεπτή, οὔτε τὸ σῶμα, γιατί κι αὐτὸ εἶναι τρεπτό καὶ φθαρτό. Ὁ ἀνθρώπος λέγεται μιᾶς φύσεως, ὄχι ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα εἶναι μιᾶς φύσεως, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ὁμοία ὁ καθένας ἔχει ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ ὁ καθένας ἔχει δύο φύσεις.

Ἡ τροπὴ εἶναι μεταβολὴ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο στὸ ἀντίθετο, ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ εἶναι, ἢ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ στὴν ἀνυπαρξία, ἢ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ στὴν κακία, δηλαδή ἀπὸ τὴ φυσικὴ ὑπαρξὴ στὴ στέρηση. Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐκπλήρωση τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι θέλημα αὐτοῦ, γιατί κανεὶς

τὸ δὲ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀγαθὸν ἐστίν, ἀτρεπτον, αἰὶ ὡσαύτως ἔχον· ὥστε τὸ ἀγαθόν, ὃν ἐστίν, ὁμοίως καὶ ἀρετὴ· ἀγαθὸν γὰρ ἢ ἀρετὴ, ἢ δὲ κακία οὐκ ὄν, ἀλλὰ τοῦ ὄντος, τουτέστι τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ ἐκούσιος παρακοῆ καὶ ἀναίρεσις, κατὰ σύμβασιν ἐν
10 τῷ πράττεσθαι παρῴφισταμένη· καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι τῆς πράξεως, παυομένη.

44 Καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι δεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ κολάζει τινὰ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν δεκτικὸν ποιεῖ τῆς μετοχῆς τοῦ Θεοῦ. Ἔστι δὲ ἢ μὲν μετοχὴ Θεοῦ τρυφή, ἢ δὲ ἀμεθεξία αὐτοῦ κόλασις· ἐνταῦθα δὲ οὐ κολάζων ἐπιφέρει τοὺς πειρασμοὺς ὁ
5 Θεός, ἀλλὰ παιδεύων καὶ ἰώμενος τὴν κακίαν, ἵνα ἐπιγνῶμεν αὐτὸν καὶ ἐπιστρέφωμεν καὶ τύχωμεν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ· «ἢ γὰρ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα».

45 ΜΑΝ. Εἰ ἀγαθός, διὰ τί ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κολάζει τὸν πονηρὸν καὶ οὐ μᾶλλον ἀναιρεῖ αὐτόν;

ΟΡΘ. Ὁ Θεὸς ἀγαθός ἐστίν, ἀλλὰ καὶ δίκαιος· ὡς ἀγαθὸς οὖν ἐποίησεν, ὅσα ἐποίησεν, ἀγαθὰ· ὡσπερ οὖν δίκαιον ἦν τοὺς
5 ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένους ἀγαθοὺς καὶ μέλλοντας οὐ μόνον φυλάττειν τὸ δοθὲν αὐτοῖς ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἐπεργάζεσθαι αὐτό, γενέσθαι καὶ ἀξιωθῆναι τοῦ τελείου ἀγαθοῦ καὶ τῆς αἰωνίου τρυφῆς, οὕτω καὶ δίκαιον ἦν, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένους ἀγαθοὺς καὶ μέλλοντας οὐ φυλάττειν τὸ δοθὲν αὐτοῖς ἀγαθόν, ἀλλ' ἐκου-
10 σίως ἐκκλίνειν διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τὴν κακίαν, καὶ στερηθῆναι τῆς αἰδίου τρυφῆς.

46 Πλέον ἀπέχει τὰ Σεραφίμ ἀπὸ Θεοῦ, ἢ περὶ ὁ πονηρὸς ἀπὸ τῶν Σεραφίμ. Εἰ οὖν μὴ ἐγένετο ὁ διάβολος, ὁ πρὸ αὐτοῦ, ἐφαί-

δὲν δίνει ἐντολὴ πού δὲν τὴ θέλει, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγαθό, ἄτρεπτο καὶ πάντοτε ἴδιο. Ὡστε λοιπὸν τὸ ἀγαθὸ εἶναι ὄν, ὁμοίως καὶ ἡ ἀρετὴ, γιατί ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθό· ἐνῶ ἡ κακία δὲν εἶναι ὄν, ἀλλ' εἶναι τοῦ ὄντος, δηλαδὴ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, θεληματικὴ παρακοὴ καὶ ἀναίρεση, ἡ ὁποία ὑφίσταται συμβατικὰ ὄση ὥρα διαπράττεται, καὶ μόλις παύσει ἡ πράξι παύει κι' αὐτὴ νὰ ὑπάρχει.

Πρέπει ἀκόμα νὰ ξέρουμε καὶ τὸ ἐξῆς· ὅτι ὁ Θεὸς δὲν τιμωρεῖ κανέναν στὸ μέλλον, ἀλλὰ ὁ καθένας κάνει τὸν ἑαυτὸ του δεκτικὸ τῆς μετοχῆς τοῦ Θεοῦ. Ἡ μετοχὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλαυση, ἐνῶ ἡ μὴ μετοχὴ αὐτοῦ κόλαση. Ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει ἐδῶ τοὺς πειρασμοὺς ὄχι γιὰ τιμωρία, ἀλλὰ γιὰ νὰ διαπαιδαγωγῆσει καὶ νὰ θεραπεύσει τὴν κακία, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν γνωρίσουμε καλά, νὰ ἐπιστρέψουμε καὶ νὰ δεχθοῦμε τὴν ἀγιότητά του· «γιατί ἡ διαπαιδαγώγησι τοῦ Κυρίου μου ἀνοίγει τὰ αὐτιά»⁷.

ΜΑΝ. Ἐὰν εἶναι ἀγαθός, γιατί τιμωρεῖ τὸν πονηρὸ στὸν μέλλοντα αἰῶνα καὶ δὲν τὸν ἐξαφανίζει;

ΟΡΘ. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, ἀλλὰ εἶναι καὶ δίκαιος· ὡς ἀγαθὸς λοιπὸν ἔκανε, ὅσα ἔκανε, ἀγαθὰ. Ὅπως λοιπὸν ἦταν δίκαιο, αὐτοὶ πού θὰ γίνονταν ἀπ' αὐτὸν ἀγαθοὶ καὶ ἐπρόκειτο ὄχι μόνο νὰ φυλάξουν τὸ ἀγαθὸ πού τοὺς δόθηκε, ἀλλὰ καὶ νὰ διαπράττουν αὐτό, νὰ γίνουν ἀγαθοὶ καὶ νὰ καταστοῦν ἄξιοι τοῦ τελείου ἀγαθοῦ καὶ τῆς αἰώνιας ἀπόλαυσης, ἔτσι ἦταν ἐπίσης δίκαιο, ἐκεῖνοι πού θὰ γίνονταν ἀπὸ αὐτὸν ἀγαθοὶ καὶ ἐπρόκειτο νὰ μὴ φυλάξουν τὸ ἀγαθὸ πού τοὺς δόθηκε, ἀλλὰ θὰ παρέκκλιναν θεληματικὰ πρὸς τὴν κακία ἀποβάλλοντας τὰ ἀγαθὰ, νὰ στερηθοῦν τὴν αἰώνια ἀπόλαυση.

Τὰ Σεραφίμ ἀπέχουν περισσότερο ἀπὸ τὸ Θεό, παρὰ ὁ πονηρὸς ἀπὸ τὰ Σεραφίμ. Ἐὰν λοιπὸν δὲ γινόταν ὁ διάβολος,

7. Ἦσ. 50,5.

νετο χειρών πάντων καὶ κακός, ἐν συγκρίσει τῇ πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐλέγομεν· Διὰ τί, προειδὼς ὁ Θεός, ὅτι τοιοῦτος μέλ-
 5 λει ἔσεσθαι, ἐποίησεν αὐτόν; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἕως ἂν ἔλθωμεν καὶ εἰς τὰ αὐτὰ τὰ Σεραφίμ. Καὶ γὰρ πολλάκις θεωροῦμεν πρᾶγμα ἐλεεινότατον καὶ δοκοῦμεν μὴ εἶναι ἐλεεινό-
 νότερον αὐτοῦ ἄλλο, καὶ μετὰ ταῦτα ὀρῶμεν ἕτερον χειρόν.
 "Ὅπερ γὰρ ἔσχατον κακὸν ἂν εἶδωμεν ἢ λογισώμεθα, ὑπονοοῦ-
 10 μεν μὴ εἶναι αὐτοῦ χειρόν.

47 Ἐποίησεν οὖν ὁ Θεὸς τὰ πάντα καλὰ λίαν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, καθὼς ἠθέλησεν· οὐ γὰρ ὑπόκειται νόμῳ, ἀλλ' ὅπερ θέλει, τοῦτό ἐστὶν ἀγαθόν, οὐχ ὅπερ ἡμεῖς κρίνομεν· οὐ γὰρ ἐσμεν ἡμεῖς κριταὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ', ὡσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου, ἦτοι τοῦ πυ-
 5 ρός, πᾶν φῶς φωτίζεται, οὕτως ἐκ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ πᾶν ἀγαθὸν ὀρίζεται. Εἰ γὰρ λέγεις, ὅτι καλῶς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τούτῳ, καὶ κακῶς ἐν τούτῳ, καὶ διὰ τί ἐποίησε τοῦτο, καὶ διὰ τί οὐκ ἐποίησε τοῦτο, σὺ κριτὴς εἶ τοῦ Θεοῦ καὶ μείζων αὐτοῦ καὶ σοφώτερος. Ἐξουσίαν οὖν ἔχει, ὡς Θεός, ποιῆσαι ὅπερ
 10 θέλει, καὶ τοῦτό ἐστὶν ἀγαθόν· καὶ ἐξουσίαν ἔχει ὧν ποιεῖ, ἃς θέλει αἰτίας ἀποκαλύπτει ἡμῖν καὶ ἃς θέλει ἀποκρύπτει. Ἐκαστον δὲ τῶν γενομένων λογικῶν ἐκουσίως ἢ ἔμεινεν ἐν τῷ ἀγαθῷ ὡς ἐκτίσθη, ἢ ἐκουσίως ἐτρέπη καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀπώλεσεν αὐτό. Ἀγαθοῦ μὲν γάρ ἐστι τάξις ἀρίστη,
 15 ἐκάστῳ τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον διασώζουσα, ταυτὸν δὲ ἐστὶ καὶ ἀρετή. Κακία δέ, ἢ τῆς τάξεως λύσις, εἴτουν ἀταξία. Τὰ ὄντα πάντα, καθόσον ἐστὶ, καὶ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον δὲ ἐστέρηται τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἀγαθὰ, οὔτε ὄντα εἰσὶ. Τὰ γὰρ ἄζωα, καθόσον οὐκ ἔσχεν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ζωὴν, ἄζωά ἐστιν, ὡς ἐστερημένα

ἐκεῖνος ποὺ ἦταν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν θὰ φαινόταν χειρότερος ἀπὸ ὄλους καὶ κακὸς σὲ σύγκριση μ' ἐκείνους ποὺ ἔγιναν πρὸ μπροστά, καὶ θὰ λέγαμε· Γιατί, ἀφοῦ ὁ Θεὸς γνώριζε ἀπὸ πρὶν ὅτι αὐτὸς πρόκειται νὰ γίνῃ κακός, τὸν δημιούργησε; Τὸ ἴδιο θὰ λέγαμε καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἦταν πρὶν ἀπὸ αὐτόν, μέχρι νὰ φτάσουμε καὶ στὰ ἴδια τὰ Σεραφίμ. Γιατί πολλές φορές βλέπουμε ἓνα πρᾶγμα πολὺ φοβερὸ καὶ νομίζουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο φοβερότερο ἀπὸ αὐτό, καὶ ἀργότερα βλέπουμε ἄλλο χειρότερο. Ὅποιο πρᾶγμα δηλαδὴ συμβεῖ νὰ δοῦμε ἢ νὰ συλλογιστοῦμε ὡς τὸ πρὸ κακὸ ἀπὸ ὅσα εἶδαμε, σκεφτόμαστε ὅτι δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ αὐτό.

Ὁ Θεὸς λοιπὸν τὰ δημιούργησε ὅλα πολὺ καλά, τὸ καθένα ἀνάλογα μὲ τὴ δική του φύση, ὅπως θέλησε αὐτός· γιατί δὲν ὑπόκειται σὲ νόμο, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ θέλει, αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸ καὶ ὄχι ἐκεῖνο ποὺ κρίνουμε ἐμεῖς, καὶ δὲν εἴμαστε ἐμεῖς κριτὲς τοῦ Θεοῦ. Ὅπως κάθε φῶς φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ κάθε ἀγαθὸ ὀρίζεται ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἂν λὲς ὅτι ὁ Θεὸς ἔκανε καλὰ σ' αὐτὸ καὶ ἄσχημα σ' αὐτό, καὶ γιατί ἔκανε αὐτὸ καὶ γιατί δὲν ἔκανε αὐτό, γίνεσαι σὺ κριτὴς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνώτερος καὶ σοφότερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἐχει λοιπὸν ὡς Θεὸς τὴν ἐξουσία νὰ κάνει ὅ,τι θέλει, καὶ αὐτὸ εἶναι ἀγαθόν· καὶ ἐπίσης ἔχει ἐξουσία, ἀπὸ ὅσα κάνει, νὰ μᾶς ἀποκαλύπτει ὅποιες αἰτίες τοὺς θέλει, καὶ νὰ κρύβει ὅσες θέλει. Καθένα ἀπὸ ὅσα δημιουργήθηκαν λογικά, ἢ παρέμεινε θεληματικὰ στὸ ἀγαθόν, ὅπως ἔγινε, ἢ μεταβλήθηκε θεληματικὰ καὶ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἔχασε. Γιατί ἄριστη τάξη τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ καθένα νὰ διασώζει τὸ φυσικὸ συστατικὸ του, καὶ τὸ ἴδιο εἶναι καὶ ἡ ἀρετή. Κακία πάλι εἶναι ἡ κατάργηση τῆς τάξεως, δηλαδὴ ἡ ἀταξία. Ὅλα τὰ ὄντα, ὅσο ὑπάρχουν, καὶ ἀγαθὰ εἶναι καὶ ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ προέρχονται, ὅταν ὁμως στερηθοῦν τὸ ἀγαθόν, οὔτε ἀγαθὰ εἶναι οὔτε ὄντα. Γιατί τὰ ἄζωα, ποὺ δὲν ἔχουν ζωὴ ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, εἶναι ἄζωα ἐπειδὴ στεροῦ-

- 20 ζωῆς, ὁμοίως καὶ τὰ ἀναίσθητα καὶ τὰ ἄλογα, καθόσον ἔσχεν, ἀγαθὰ ἔστιν.
- 48 Οἶδεν ὁ Θεὸς τὸ κακὸν ὡς ἀγαθόν, ὡσπερ τὴν πορνείαν οἶδεν ὡς ἔφρουν καὶ φιλίαν καὶ ἔνωσιν. Καὶ παρ' αὐτῶ καὶ αἱ αἰτίαι τῶν κακῶν δυνάμεις ἀγαθοποιοί· πολλάκις ἐκ πορνείας γηγένηνται σκευὴ ἐκλογῆς.
- 49 Εἰ κακὸν ἢ κακία, καλὸν ἢ κόλασις, τοῦτο ἐξορίζουσα. Κακὸν γὰρ ἢ πορνεία, οὐχ ὁ σωφρονισμός· οὐ γὰρ ἢ κόλασις κακῆ, ἀλλὰ τὸ ἄξιον ἑαυτὸν ποιῆσαι κολάσεως.
- 50 Εἰ τὸ κακὸν ἀίδιον καὶ δημιουργεῖ καὶ δύναται καὶ ἔστι καὶ δρᾷ, πόθεν αὐτῶ ταῦτα; Ἥ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τῶ ἀγαθῶ ἐκ τοῦ κακοῦ, ἢ ἀμφοῖν ἐξ ἄλλης αἰτίας, ὅτι καὶ τὸ κακὸν ἐν τῶ ἀγαθῶ παρυφίσταται, καὶ ὅτι ἀγαθύνει καὶ τὰ κακὰ καὶ τὴν ἑαυτοῦ στέρησιν. Ἥ γὰρ φιλία, ἀγαθὴ οὖσα, ἀγαθὸν ποιεῖ φανῆναι τὴν πορνείαν, ὅτι ἐν τῶ ἀγαθῶ φιλονεικεῖ, πῶς καὶ μὴ ὄν ἔστι; Μὴ εἶναι γὰρ λέγεται ὁ Θεός, κατὰ τὴν πάντων ὑπεροχικὴν ἀφαίρεσιν.
- 51 Ὅτι δὲ ἡ φύσις αὐτὴ τὴν ἀρχὴν μίαν προβάλλεται, δηλοῖ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς, οὐκ ἀπὸ δύο ἀρχόμενος, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς. Εἰ οὖν ἀρχὴ ἀριθμοῦ μονάς, καὶ ἀρχὴ τῶν ὄντων μία.
- 52 Εἰ πάντῃ ἀκοινωνήτον τὸ ἀγαθὸν τῶ κακῶ, τὸ δὴ ἀγαθὸν ὄν, τὸ κακὸν οὐκ ὄν. Δύο γὰρ ὄντα κατὰ τὸ εἶναι κοινωνοῦσιν. Εἰ οὐσία τὸ ἀγαθόν, ἀνούσιον τὸ κακόν· δύο γὰρ οὐσίαι, κατὰ τὸ εἶναι οὐσίας κοινωνοῦσιν.
- 53 Εἰ ἀκίνητον ἐξ ἀρχῆς τὸ κακόν, καλὸν ἢ κίνησις, καὶ ἡ ἀκι-

νται τῇ ζωῇ, ὁμοίως καὶ τὰ ἀναίσθητα καὶ τὰ ἄλογα· ἐφόσον ὁμως ἔλαβαν ζωῇ, εἶναι ἀγαθὰ.

Ὁ Θεὸς ἀναγνωρίζει τὸ κακὸ ὡς ἀγαθὸ, ὅπως ἀκριβῶς ἀναγνωρίζει καὶ τὴν πορνεία ὡς ἐπιθυμία καὶ φιλία καὶ ἔνωση, καὶ γι' αὐτὸν ἀκόμα καὶ οἱ αἰτίες τῶν κακῶν εἶναι ἀγαθοποιῆς δυνάμεις· πολλὰς φορὰς ἀπὸ τὴν πορνεία ἔχουν ἀναδειχθεῖ σκευὴ ἐκλογῆς.

Ἄν ἡ κακία εἶναι κακὸ, ἡ κόλαση ποὺ ἐξορίζει τὸ κακὸ εἶναι καλὸ. Γιατὶ κακὸ εἶναι ἡ πορνεία, ὅχι ὁ σωφρονισμὸς· δὲν εἶναι δηλαδὴ κακὸ ἡ τιμωρία, ἀλλὰ τὸ νὰ καταστήσει κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του ἄξιο γιὰ τιμωρία.

Ἄν τὸ κακὸ εἶναι ἄψυχο καὶ δημιουργεῖ καὶ μπορεῖ καὶ ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ, ἀπὸ ποῦ προῆλθαν σ' αὐτὸ ὅλα αὐτά; Ἡ ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, ἢ στὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ κακὸ, ἢ καὶ στὰ δύο ἀπὸ ἄλλη αἰτία, ἐπειδὴ καὶ τὸ κακὸ ὑπάρχει δίπλα στὸ ἀγαθὸ, καὶ ἐπειδὴ ἀγαθοποιεῖ καὶ τὰ κακὰ καὶ τῇ δικῇ του (τοῦ ἀγαθοῦ) τῇ στέρηση. Γιατὶ ἡ φιλία ὄντας ἀγαθῆ, κάνει τὴν πορνεία νὰ φαίνεται ἀγαθὸ, διότι ἐπιδιώκει πῶς νὰ ὑπάρχει στὸ ἀγαθὸ ἀκόμα καὶ τὸ μὴ ὄν. Γιατὶ ὁ Θεὸς λέγεται καὶ μὴ εἶναι, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπεροχικὴ ἀφαίρεση ὅλων.

Ὅτι ἡ ἴδια ἡ φύση προβάλλει μίαν ἀρχή, τὸ δείχνει ὁ ἴδιος ὁ ἀριθμὸς, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ὅχι ἀπὸ δύο, ἀλλὰ ἀπὸ μία. Ἄφοῦ λοιπὸν ἀρχὴ τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι ἡ μονάδα, καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων εἶναι μία.

Ἐὰν τὸ κακὸ εἶναι ἐντελῶς ἀκοινωνήτο πρὸς τὸ ἀγαθὸ, καὶ ἀφοῦ τὸ ἀγαθὸ εἶναι ὄν, τὸ κακὸ εἶναι μὴ ὄν· γιατί δύο ὄντα ἐπικοινωνοῦν κατὰ τὸ εἶναι. Ἐὰν τὸ ἀγαθὸ εἶναι οὐσία, τὸ κακὸ εἶναι ἀνούσιο· διότι δύο οὐσίαι ἐπικοινωνοῦν κατὰ τὸ ὅτι εἶναι οὐσίαι.

Ἐὰν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ κακὸ εἶναι ἀκίνητο, ἡ κίνηση εἶναι

νησία κακόν. Πόθεν οὖν ἔσχε τὸ κακὸν τὴν κίνησιν; Ἡ ζωὴ ἀγαθὸν καὶ κίνησις καὶ ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν ἐν τῷ ἀγαθῷ· καὶ ζῶν ἔστι καὶ ἦν ἀγαθός. Ὁ θάνατος, ὡς φατε, κακὸν καὶ ἀκίνησία
 5 καὶ φθορὰ καὶ νέκρωσις καὶ οὐδὲν ἦττον ἀνυπαρξία. Θάνατος δὲ ἦν ἡ κακία, ὡς ὑμεῖς λέγετε· ὡσπερ οὖν ἡ ζωὴ καὶ ζῶν ὁ ἀγαθός, θάνατος καὶ νέκρωσις καὶ νενεκρωμένον τὸ κακόν·
 πόθεν οὖν ἀνέζησε καὶ ἐκινήθη; Εἰ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ, ἐκ τοῦ κακοῦ
 ζωῆ, ὅπερ ἀμήχανον. Ἡ φθορὰ γὰρ οὐ ζωοποιεῖ. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ
 10 ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν τὸ ἀγαθόν, τῷ κακῷ ζωῆς καὶ κινήσεως
 γεγονός αἴτιον. Καὶ διὰ τί, προειδὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐσόμενα κακά,
 ἐζωοποίησεν αὐτό;

54 Τὸ κακόν, καθὸ ἔστι κακόν, τῷ ἀγαθῷ ἀκοινωνήτον καὶ ἐναντίον καὶ ἐχθρόν, ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθόν. Πῶς οὖν τὸ ἄκρως κακὸν ἐπεθύμησε τοῦ ἀγαθοῦ;

55 Ἡ κακία ἀκίνητος καὶ φθορὰ μᾶλλον ἢ γέννησις. Πῶς οὖν προεβάλλετο τὰ ἑαυτῆς προβλήματα ἡ κακία, ἄζωος καὶ ἀναίσθητος; Πῶς οὖν αἰσθάνεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῶν τοῦ ἀγαθοῦ προβλημάτων;

56 Τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀκτίστου, ἀναρχον καὶ ἀκτιστόν ἔστι· πῶς οὖν τὰ πάντα ἐκ τῆς οὐσίας τῶν καθ' ὑμᾶς ἀρχῶν λέγετε; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν εἰσι τὰ πάντα, ἀρχαὶ ἀναρχοὶ εἰσι καὶ οὐδέν. Εἰ δὲ κτίσματά εἰσιν, οὐκ ἐκ τῆς
 5 οὐσίας αὐτῶν εἰσι.

57 Τὸ κακὸν φθορὰ καὶ θάνατος· τὸ οὖν κακόν, εἰ μὲν ἄλλοις κακόν, ἑαυτῷ δὲ ἀγαθόν, συνιστᾷ μὲν ἑαυτό, οὐ παντελῶς δὲ κακόν· συνιστᾷ γὰρ ἑαυτό, καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κακόν. Εἰ δὲ παντελῶς κακόν, καὶ ἑαυτῷ κακόν, ἑαυτοῦ ἀναιρετικόν καὶ

καλό και ἡ ἀκίνησις κακό. Ἐκ ποῦ λοιπὸν πῆρε τὴν κίνησιν τὸ κακό; Ἡ ζωὴ εἶναι ἀγαθὸν καὶ ἡ κίνησις τὸ ἴδιον, καὶ ὑπῆρχε πάντοτε καὶ εἶναι στὸ ἀγαθόν, καὶ ὁ ἀγαθὸς εἶναι ζωντανὸς καὶ ὑπῆρχε. Ὁ θάνατος, ὅπως λέτε, εἶναι κακό, καὶ ἀκίνησις καὶ φθορὰ καὶ νέκρωσις καὶ μᾶλλον ἀνυπαρξία. Θάνατος ἦταν ἡ κακία, ὅπως λέτε ἐσεῖς. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ζωντανός, ἔτσι καὶ τὸ κακό εἶναι θάνατος καὶ νέκρωσις καὶ νεκρωμένος. Ἐκ ποῦ λοιπὸν ξαναἔλαβε ζωὴν καὶ κινήθηκε; Ἐάν τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, τότε ἡ ζωὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ κακό, πᾶν ἀδύνατον, γιὰτὶ ἡ φθορὰ δὲν ζωοποιεῖ. Ἐάν πάλι προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀγαθὸν δὲν εἶναι ἀγαθόν, ἀφοῦ ἐγένετο αἴτιον ζωῆς καὶ κίνησε στὸ κακό. Καὶ γιὰτὶ, ἀφοῦ γινώριζε ἀπὸ πρὶν τὰ κακὰ ποῦ θὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτό, τὸ ἐζωοποίησε;

Τὸ κακό, ἐπειδὴ εἶναι κακό, εἶναι ἀκοινωνήτο καὶ ἀντίθετον καὶ ἐχθρικὸν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ἀγαθόν. Πῶς λοιπὸν τὸ ἄκρως κακὸν ἐπιθύμησε τὸ ἀγαθόν;

Ἡ κακία εἶναι ἀκίνητη καὶ φθορὰ μᾶλλον, παρὰ γένεσις. Πῶς λοιπὸν παρήγαγε τὰ δημιουργήματά της ἢ ἀζωὴν καὶ ἀναίσθητην κακίαν, καὶ πῶς αἰσθάνεται τὸ ἀγαθόν καὶ τὰ δημιουργήματα τοῦ ἀγαθοῦ;

Ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀκτίστου εἶναι ἀναρχόν καὶ ἄκτιστον. Πῶς λοιπὸν λέτε ὅτι ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῶν ἀρχῶν ποῦ ἐσεῖς δέχεσθε; Γιὰτὶ, ἐάν ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτῶν, εἶναι ἀρχὴ ἀναρχῆς καὶ τίποτε ἄλλο. Ἐάν ὁμοίως εἶναι κτίσματα, δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν οὐσίαν ἐκείνων.

Τὸ κακό εἶναι φθορὰ καὶ θάνατος. Ἐάν λοιπὸν τὸ κακὸν γιὰ τοὺς ἄλλους εἶναι κακό, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀγαθόν, συνιστᾷ βέβαιον τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ δὲν εἶναι τελείως κακό. Διότι συνιστᾷ τὸν ἑαυτό του, καὶ ὡς πρὸς αὐτό δὲν εἶναι κακό. Ἐάν

5 ἀνύπαρκτον. Εἰ δὲ καὶ ἐν τῇ ἑτέρου φθορᾷ ἑτέρου γένεσις γίνεται, οὐχ ἡ φθορὰ γενέσεώς ἐστιν αἷτιον, ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, καὶ ἐκ τῆς ἑτέρου φθορᾶς, ἑτέρου κατεργάζεται γένεσιν. Ἡ γὰρ ὕλη ὑποχείριος τῷ ἀγαθῷ, ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἀγαθῇ· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἐν ἀρχῇ τὰ πάντα
10 παρήγαγεν.

58 Οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτό, ἀγαθὸν καὶ κακόν, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ φθορὰ καὶ γένεσις, ἢ αὐτὴ κατὰ τὸ αὐτὸ δύναιμις, οὔτε τὸ αὐτὸ δύναιμις ἢ αὐτοφθορά. Τὸ μὲν οὖν κακόν, οὔτε ὄν, οὔτε ἀγαθόν, οὔτε γενεσιουργόν, οὔτε ὄντων, οὔτε ἀγαθῶν ποιητικόν, τὸ δὲ ἀγαθόν, ἐν οἷς μὲν ἂν τελειῶς ἐγγένηται, τέλεια ἀγαθὰ ἀποδείκνυσιν, ἐν οἷς δὲ μερικῶς, μερικά, ἐν οἷς δὲ μηδόλως, οὔτε εἰσὶ καὶ κακὰ λέγονται παντελῶς.

59 Ἡ πορνεία, καθὸ μὲν ἔφεσις καὶ φιλία καὶ ἔνωσις, ἀγαθόν, καθὸ δὲ τοῦ μὴ ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἀπηγορευμένου ἔφεσις, κακόν· τὸ γὰρ μὴ ἐντεταλμένον, ἀλλ' ἀπηγορευμένον, οὐκ ὄν, ὡς μὴ ὀφείλον· διὸ καὶ ἡ τοῦ μὴ ὄντος, μηδὲ ὀφείλοντος γενέσθαι
5 ἔφεσις, κακόν.

60 Τὸ κακὸν διττόν· τὸ μὲν τῇ ἀληθείᾳ κακόν, ὡς ἡ τῶν φυσικῶν ἔξεων ἀπόπτωσις. «Ὁ γὰρ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλοὺς· ἕτερον δὲ κακὸν λέγεται τὸ κατ' αἴσθησιν, ὡς αἱ θλίψεις αἱ κατὰ τοὺς πειρασμοὺς· τὸ γὰρ τῆς κακίας ὄνομα ὁμώνυμόν ἐστι. Δύο γὰρ σημαίνει· ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν τῆς ἀρετῆς στέρησιν, ποτὲ δὲ τὴν τῆς χαρᾶς, τουτέστι τοῦ ἐπιθυμουμένου· ἢ μὲν γὰρ πορ-

ὁμως εἶναι τελείως κακό, τότε εἶναι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του κακό, καὶ καταργεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ εἶναι ἀνύπαρκτο. Ἐὰν μὲ τὴ φθορὰ ἄλλου προκαλεῖται γένεση ἄλλων, δὲν εἶναι ἡ φθορὰ αἴτιο τῆς γενέσεως, ἀλλὰ τὸ ἀγαθό, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀγαθότητά του ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν φθορὰ ἄλλου προκαλεῖ τὴ γένεση ἄλλου. Γιατὶ ἡ ὕλη, ὑποδουλωμένη στὸ ἀγαθό, ἐπειδὴ ἐγινε ἀπὸ αὐτό, εἶναι ἀγαθὴ· διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔφερε τὰ πάντα στὸ εἶναι ἀπὸ τὸ μηδέν.

Τὸ ἴδιο πρᾶγμα καθ' ἑαυτό δὲν εἶναι ἀγαθὸ καὶ κακό, οὔτε ἡ ἴδια δύναμη καθ' ἑαυτὴν εἶναι τοῦ ἰδίου φθορὰ καὶ γένεση, οὔτε τὸ ἴδιο πρᾶγμα καθ' ἑαυτό εἶναι αὐτοδύναμη ἢ αὐτοφθορὰ. Τὸ αὐτοκακὸ λοιπὸν δὲν εἶναι οὔτε ὄν, οὔτε ἀγαθό, οὔτε γενεσιουργὸς αἰτία, οὔτε δημιουργικὸ τῶν ὄντων ἢ τῶν ἀγαθῶν. Ἐνῶ τὸ ἀγαθό, σὲ ὅσα ὄντα ὑπάρχει πλήρως, τὰ ἀναδεικνύει τέλεια ἀγαθὰ, σὲ ὅσα ὑπάρχει μερικῶς, τὰ κάνει ἐν μέρει ἀγαθὰ, καὶ σὲ ὅποια δὲν ὑπάρχει καθόλου, αὐτὰ οὔτε ὑπάρχουν, καὶ λέγονται τέλεια κακά.

Ἡ πορνεία, ὡς ἐπιθυμία καὶ φιλία καὶ ἔνωση, εἶναι ἀγαθό, ὡς ἐπιθυμία ὁμως πράγματος ποῦ δὲν εἶναι πρέπον καὶ εἶναι ἀπαγορευμένο, εἶναι κακό· διότι αὐτὸ ποῦ δὲν ἐπετρέπη μὲ ἐντολὴ καὶ εἶναι ἀπαγορευμένο, δὲν εἶναι ὄν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι πρέπον. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ μὴ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου εἶναι κακό.

Τὸ κακὸ ἔχει διπλῆ σημασία. Τὸ ἀληθινὰ βέβαια κακὸ ὀρίζεται ὡς ἡ ἔκπτωση ἀπὸ τὴ φυσικὴ ὑπαρξῆ. «Γιατὶ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο εὐθύ, αὐτοὶ ὁμως ζήτησαν πολλοὺς λογισμούς»⁸. Ἄλλο εἶναι τὸ κατ' αἴσθησι κακό, ὅπως εἶναι οἱ θλίψεις ποῦ προκαλοῦνται κατὰ τοὺς πειρασμούς, γιατί τὸ ὄνομα τῆς κακίας εἶναι συνώνυμο, διότι σημαίνει δύο πράγματα· ἄλλοτε σημαίνει τὴ στέρηση τῆς ἀρετῆς, καὶ ἄλ-

8. Ἐκκλ. 7,29.

νεία οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ σωφροσύνης στέρησις καὶ κακὴ
 χρῆσις. Ἐντὶ γὰρ τοῦ ἀγαπῆσαι καὶ μιγῆναι εἰς τὸ ἴδιον σκεῦος,
 10 τουτέστι τὴν ἴδιαν γυναῖκα, ἀγαπᾷ καὶ μίγνυται τῇ ἀλλοτρίᾳ. Ἡ
 ἀπιστία, ἀντὶ τοῦ πιστεῦσαι καὶ ἀγαπῆσαι τὸν φύσει Θεόν, πι-
 στεύει τῷ μὴ ὄντι Θεῷ. Τοῦτο οὖν ἐστὶ κακία, τὸ τῷ μὴ ὄντι
 χρῆσασθαι, τὸ μὴ παρέχειν ἐκάστω τὰ ἴδια· ἴδια ἐκάστω τὰ ὑπὸ
 Θεοῦ ὀριζόμενα. Ἴδιον μὲν Θεοῦ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ, ὡς
 15 Δημιουργῷ πρέπουσα· ἴδιον δὲ τῶν κτισμάτων τὸ μέτρον, ὃ
 ἐκάστω ὥρισεν ὁ τὸ εἶναι δούς. Ἐφ' ἡμῖν δὲ ἐστὶν ἡ χρῆσασθαι
 τοῖς δοθεῖσιν ἡμῖν ὑπὸ Θεοῦ ἐφ' ᾧ δέδωκεν, ἡ μὴ· οἶον, ἔδω-
 κεν ἡμῖν τὸ ἐπιθυμητικὸν ἵνα ἐπιθυμῶμεν αὐτοῦ μόνου ἀγαθοῦ.
 Ἐὰν ἐπὶ τούτῳ χρῆσώμεθα τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀρετὴ καὶ καλόν, εἰ δὲ
 20 ἕτερόν τι παρ' αὐτὸν ἀγαπήσωμεν, οὐκ ἐστὶ χρῆσις, ἀλλὰ παρά-
 χρῆσις. Εἰς αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐποίησεν ἡμᾶς, ἵνα μετέχωμεν αὐ-
 τοῦ ἐπιθυμοῦντες.

61 Ἦν, φησὶν, ἡ ὕλη ἀναρχος, ἀγέννητος, ἐν ἰδίῳ ὄρει, αἰὶ
 ἀτάκτως κινουμένη, αἰὶ ἑαυτῇ μαχομένη καὶ ἑαυτὴν ἀναλίσκου-
 σα. Ἦν δέ, φησί, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἰδίῳ ὄρει, ἀναρχος, ἀγέννη-
 τος, αἰδῖος, ἀσώματος, ὄλος φῶς, ἀλλ' ἡ ὕλη, φησὶν, ἀτάκτως
 5 καὶ ἀλόγως κινουμένη, ἐπὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ὄρια ἤλθε, καὶ θαυμά-
 σασα τὸ τοῦ Θεοῦ φῶς, τῆς μὲν πρὸς ἑαυτὴν μάχης ἐπαύσατο,
 τῷ δὲ φωτὶ ἐπέθετο μαχομένη, ὡς καὶ μέρος αὐτοῦ ἀρπάσαι εἰς
 ἑαυτήν· καὶ γὰρ ἄρχοντας, ὡς ἐπὶ κεκρυμμένου βασιλείου τὴν

λοτε τῆς χαρᾶς, δηλαδή τοῦ ἐπιθυμητοῦ. Γιατί ἡ πορνεία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ στέρηση καὶ κακὴ χρῆση τῆς σωφροσύνης· διότι, ἀντὶ νὰ ἀγαπήσει κανεὶς καὶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ δικό του σκεῦος, δηλαδή μὲ τὴ δική του γυναῖκα, ἀγαπᾷ καὶ ἐνώνεται μὲ τὴν ξένη. Ἡ ἀπιστία πάλι ὑπάρχει ὅταν, ἀντὶ νὰ πιστεῦει κανεὶς καὶ νὰ ἀγαπήσει τὸν κατὰ φύσιν Θεό, πιστεῦει σὲ ἀνύπαρκτο θεό. Κακία λοιπὸν εἶναι αὐτό, τὸ νὰ μὴ χρησιμοποιεῖ κανεὶς τὸ μὴ ὄν ὡς ὄν, δηλαδή τὸ νὰ μὴ ἀποδίδει στὸ καθένα τὰ δικά του· ἴδια τοῦ καθενὸς εἶναι αὐτὰ ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὸ Θεό. Ἰδιο τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ, ποὺ τοῦ ταιριάζει ὡς δημιουργό, ἐνῶ ἴδιο τῶν κτισμάτων εἶναι τὸ μέτρο, ποὺ ὄρισε γιὰ τὸ καθένα αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὸ εἶναι. Ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται ἢ νὰ χρησιμοποιήσουμε αὐτὰ ποὺ μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ μᾶς τὰ ἔδωσε, ἢ νὰ μὴ τὰ χρησιμοποιήσουμε· ὅπως π.χ. μᾶς ἔδωσε τὸ ἐπιθυμητικό, γιὰ νὰ ἐπιθυμοῦμε αὐτὸν ποὺ εἶναι ὁ μόνος ἀγαθός. Ἐὰν χρησιμοποιήσουμε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὴν ἐπιθυμία, εἶναι ἀρετὴ καὶ καλό, ἐὰν ὅμως ἀγαπήσουμε κάτι ἄλλο καὶ ὄχι αὐτόν, αὐτὸ δὲν εἶναι χρῆση, ἀλλὰ κατάχρηση. Γιατί γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μᾶς δημιούργησε, γιὰ νὰ μετέχουμε αὐτοῦ ἐπιθυμώντας τον.

Ἦταν, λέει, ἡ ὕλη ἀναρχη, ἀδημιούργητη, σὲ δικά της ὄρια, κινούμενη διαρκῶς χωρὶς τάξη, μαχόμενη πάντοτε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ καταδαπανώντας τὸν ἑαυτὸ της. Ἦταν ἐπίσης, λέει, καὶ ὁ Θεὸς σὲ δικά του ὄρια, ἀναρχος, ἀδημιούργητος, ἀίδιος, ἀσώματος, ὄλος φῶς, ἀλλὰ ἡ ὕλη, λέει, κινούμενη μὲ ἄτακτο καὶ ἄλογο τρόπο ἤρθε στὰ ὄρια τοῦ Θεοῦ. Θαύμασε τότε τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, σταμάτησε τὴ μάχη ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ ἐπιτέθηκε πολεμώντας ἐναντίον τοῦ φωτός, ὥστε νὰ ἀρπάξει ἓνα μέρος αὐτοῦ γιὰ τὸν ἑαυτὸ της· ἀκόμη μᾶς διαβεβαιώνουν ὅτι ἡ ὕλη ἔχει καὶ

ὕλην ἔχειν διαβεβαιουῦνται, οὗς καὶ «κοσμοκράτορας τοῦ σκό-
 10 τους», καὶ «πνεύματα τῆς πονηρίας» εἶναι φάσκουσι. Συνεχώ-
 ρησε δέ, φησὶν, ὁ ἀγαθὸς Θεός, μέρος ἑαυτοῦ ὑπ' αὐτῆς ἀρπα-
 σθὲν αἰχμάλωτον γενέσθαι, ὅπως αὐτὴν περιγράψῃ καὶ περιο-
 ρίση τοῦ μὴ περαιτέρω προβαίνειν εἰς τὰ ἑαυτοῦ ὄρια.

Εἰ ἀναρχος, ἀγέννητος, ἀσώματος, ἀποιος, ἀόρατος ὕλη
 15 ὁμοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς Θεός, ἐκ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῶν τὰ πάντα,
 πῶς ὀρῶνται τὰ ἐξ αὐτῶν γενόμενα; Τὸ γὰρ ἐξ ἀσωμάτου καὶ
 ἀόρατου οὐσίας προερχόμενον, ἀσώματον πάντως ἔσται καὶ
 ἀόρατον. Καὶ πρὸ τούτου· εἰ καὶ αἱ δύο οὐσῖαι ἀναρχοὶ καὶ
 ἀγέννητοι καὶ ἀίδιοι, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐσμεν ἡμεῖς, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ
 20 ὄντος εἰς τὸ εἶναι ὑπ' αὐτῶν παραχθέντες, ἀλλὰ ἐκ τῆς οὐσίας
 αὐτῶν, ἀναρχοὶ καὶ ἀίδιοι ἐσμεν ἡμεῖς. Ἐκάστης γὰρ οὐσίας
 γέννημα, ὁμοούσιον τῇ γεννησάσῃ οὐσίᾳ· αἰδίου, αἰδιον· ἀγεννή-
 του, ἀγέννητον· ἀνάρχου, ἀναρχον.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ ἡ
 25 ἡ σύστασις ἡμῶν, οὐ κτίσματα, ἀλλὰ τέκνα ἐσμεν καὶ οὐκ ἔστι
 κτίσις ἐν κόσμῳ.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἀδύνατον τραπῆναι τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ
 εἰς τὸ πονηρὸν καὶ ὄλως λογίσασθαι ἢ πρᾶξαι πονηρὸν, καὶ
 ἀδύνατον τὸν πονηρὸν τραπῆναι καὶ λογίσασθαι ἢ πρᾶξαι τι
 30 ἀγαθόν, ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν τοῦ ἀγαθοῦ μέρος ἐστί, τὸ δὲ σῶμα
 τοῦ κακοῦ, ἀδύνατόν ἐστι τὴν ψυχὴν ἡμῶν λογίσασθαι φαῦλόν
 τι καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν πρᾶξαι ἀγαθόν. Ἄλλ' ὀρῶμεν πολλὰς
 ψυχὰς λογιζομένας πονηρά, ὡς τὰ τῶν Μανιχαίων, καὶ πολλὰ
 σώματα ποιοῦντα ἀγαθὰ, ὡς τὰ τῶν ἀγίων.

35 Εἰ καὶ ὁ πονηρὸς σύνθετός ἐστιν ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώμα-
 τος, καὶ ὁ ἀγαθὸς ὁμοίως, καὶ ἡ μὲν ψυχὴ ἡμῶν τῆς οὐσίας τοῦ

ἄρχοντες σὲ κρυφὸ βασίλειο, τοὺς ὁποίους ἀποκαλοῦν «κοσμοκράτορες τοῦ σκούτου» καὶ «πνεύματα τῆς πονηρίας»⁹. Ἐπέτρεψε, λέει, ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του νὰ ἀρπαχθεῖ ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ γίνῃ αἰχμάλωτό της, γιὰ νὰ τὴν ἐγκλωβίσει καὶ νὰ τὴν περιορίσει, ὥστε νὰ μὴ προχωρήσει καὶ ἄλλο στὰ δικά του ὄρια.

Ἐὰν ἡ ὕλη εἶναι ἀναρχη, ἀδημιούργητη, ἀσώματη, χωρὶς ποιότητα, ἀόρατη, ὅπως καὶ ὁ ἀγαθὸς Θεός, καὶ ἀπὸ τὴν οὐσία τους προέρχονται τὰ πάντα, πῶς εἶναι ὀρατὰ τὰ δημιουργήματά τους; Γιατὶ ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ ἀσώματη καὶ ἀόρατη οὐσία, θὰ εἶναι ὅπωςδὴποτε ἀσώματο καὶ ἀόρατο. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό, ἐὰν καὶ οἱ δύο οὐσίες εἶναι ἀναρχες καὶ ἀδημιούργητες καὶ ἀίδια καὶ ἀπὸ αὐτὲς προερχόμαστε ἐμεῖς, δημιουργημένοι ὄχι ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ εἶναι, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν οὐσία τους, τότε εἴμαστε καὶ ἐμεῖς ἀναρχοὶ καὶ αἰδιοὶ· γιατί τὸ γέννημα τῆς κάθε οὐσίας εἶναι ὁμοούσιο μὲ τὴν οὐσία πού τὸ γέννησε· ἀπὸ αἶδια αἶδιο, ἀπὸ ἀγέννητη ἀγέννητο, ἀπὸ ἀναρχη ἀναρχο.

Καὶ πάλι: Ἐὰν ἔχουμε συσταθεῖ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, δὲν εἴμαστε κτίσματα, ἀλλὰ τέκνα, καὶ δὲν ὑπάρχει κτίση στὸν κόσμο.

Ἐπίσης: Ἐὰν εἶναι ἀδύνατο ἡ οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ νὰ μεταβληθεῖ στὸ πονηρὸ καὶ γενικὰ νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ πράξει κάτι τὸ πονηρὸ, καὶ ἀδύνατο ὁ πονηρὸς νὰ μετατραπεῖ καὶ νὰ σκεφθεῖ ἢ νὰ πράξει κάτι τὸ ἀγαθὸ, ἡ δὲ ψυχὴ μας εἶναι μέρος ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ σῶμα μας τοῦ κακοῦ, εἶναι ἀδύνατο ἡ ψυχὴ μας νὰ σκεφθεῖ κάτι τὸ κακὸ καὶ τὸ σῶμα μας νὰ κάνει κάτι τὸ ἀγαθὸ. Ὅμως βλέπουμε πολλές ψυχὲς νὰ σκέφτονται πονηρά, ὅπως τὶς ψυχὲς τῶν Μανιχαίων, καὶ πολλὰ σώματα νὰ κάνουν ἔργα ἀγαθὰ, ὅπως τὰ σώματα τῶν ἁγίων.

Ἐὰν καὶ ὁ πονηρὸς εἶναι σύνθετος ἀπὸ ἀσώματη οὐσία καὶ σῶμα, καὶ ὁ ἀγαθὸς τὸ ἴδιο, καὶ ἡ μὲν ψυχὴ μας προέρχε-

9. Ἐφεσ. 6,12.

ἀγαθοῦ ἐστὶ, τὸ δὲ σῶμα τοῦ πονηροῦ, καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν σύνθετος ἐστὶ ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἀναρχος ἡ ὕλη, εἰ μὲν ἀσώματος, πῶς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας προῆλθε; Τὸ γὰρ ἀναρχον, πάνω ἄτρεπτον. Τὰ φύσει ἀπλᾶ οὐ πέφυκεν ἐνοῦσθαι· πῶς οὖν ἐγένετο ἡ σύγκρασις;

Καὶ πάλιν· Εἰ σύνθετον ἡ ὕλη ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, τὸ δὲ σῶμα ἐναντίον τῷ ἀσωμάτῳ, τίς ὁ ἐνώσας τὰ ἐναντία; οὐκ ἂν γὰρ τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ὀμιλεῖ, φιλικῶς συναπτόμενα εἰς ἓν ὕφος καὶ μίαν ὑπόστασιν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Δημιουργοῦ δύναμις εἰς ἓν αὐτὰ συνεβίβασεν· ἡ ὕλη παρασύνθετος οὖσα, ὑπὸ Θεοῦ Λόγου τὸ εἶναι εἴληφε.

Καὶ πάλιν· Ἡ ὕλη φθορὰ ἐστὶν ἢ φθαρτή. Ἡ μὲν γὰρ φθορὰ φθείρει καὶ οὐ φθίρεται, τὸ δὲ φθαρτὸν φθίρεται ὑπὸ τῆς φθορᾶς· καὶ τὸ μὲν φθαρτόν, τουτέστι τὸ φθειρόμενον.

62 Ἡ ὕλη τί ἐστὶ; φθειρόν ἢ φθορὰ ἢ φθαρτή; Φθορὰ μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ τῶν συνθέτων διάλυσις. Φθείρει δὲ ὁ τὴν φθορὰν ἐπάγων, φθίρεται δὲ τὸ διαλυόμενον σύνθετον· καὶ τὸ μὲν φθειρόν καὶ φθειρόμενον οὐσίαι εἰσὶν, ἡ δὲ φθορὰ συμβεβηκός, ἐν τῷ λύεσθαι τὰ συντεθέντα θεωρουμένη, καὶ οὔτε προϋπάρχουσα, οὔτε μετὰ τὸ λυθῆναι διαμένουσα.

63 Τί οὖν ἐστὶν ἡ ὕλη; φθείρουσα ἢ φθορὰ ἢ φθαρτή; Καὶ εἰ μὲν εἶπητε, ὅτι φθείρουσα, εἶπατε, τί φθείρει, εἰ μὴ τὸ ἀγαθόν; Οὐδὲν γὰρ λέγετε ἕτερον, εἰ μὴ τὴν ὕλην καὶ τὸν ἀγαθόν. Εἰ οὖν δύο ἦσαν, φθείρει ἡ ὕλη, γενεσιουργεῖ δὲ ὁ ἀγαθός· ἡ μὲν ὕλη συνίσταται, φθίρεται δὲ καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀγαθός· εἰ δε ἑαυτὴν

ται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῶ τὸ σῶμα μας ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ πονηροῦ, τότε καὶ ἡ ψυχὴ μας θὰ εἶναι σύνθετη ἀπὸ ἀσώματη οὐσία καὶ σῶμα, καὶ τὸ σῶμα μας ἐπίσης.

Καὶ πάλι· Ἐὰν ἡ ὕλη εἶναι ἀναρχη, ἂν εἶναι ἀσώματη, πῶς προῆλθε ἀπὸ ἀσώματη οὐσία; Γιατὶ τὸ ἀναρχο εἶναι ὀπωσδήποτε ἀμετάβλητο. Τὰ ἀπὸ τῆ φύση τους ἀπλᾶ δὲν ἐπιδέχονται ἔνωση· πῶς λοιπὸν ἐγινε ἡ ἀνάμιξις;

Ἐπίσης· Ἐὰν ἡ ὕλη εἶναι σύνθετη ἀπὸ ἀσώματη οὐσία καὶ σῶμα, καὶ τὸ σῶμα εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ ἀσώματο, τότε ποιὸς ἔνωσε τὰ ἀντίθετα; Γιατὶ δὲ θὰ ἔρχονταν σὲ κοινωνία τὰ ἀντίθετα μὲ τὰ ἀντίθετα, συνενωμένα φιλικὰ σὲ μιὰ κατασκευὴ καὶ μιὰ ὑπόστασις, ἐὰν δὲν τὰ συμβίβαζε ἡ δύναμη τοῦ δημιουργοῦ σὲ ἓνα. Ἐπομένως ἡ ὕλη, ὄντας σύνθετη, ἔχει λάβει τὴν ὑπαρξὴ της ἀπὸ τὸν Θεῖο Λόγο.

Καὶ πάλι· Ἡ ὕλη εἶναι φθορὰ ἢ φθαρτή; Γιατὶ ἡ φθορὰ φθείρει καὶ δὲν φθείρεται, ἐνῶ τὸ φθαρτὸ φθείρεται ἀπὸ τῆ φθορὰ, καὶ τὸ φθαρτὸ, δηλαδὴ ἐκεῖνο ποὺ φθείρεται, εἶναι ἡ ὕλη.

Τί εἶναι ἡ ὕλη; αὐτὸ ποὺ φθείρει, ἢ φθορὰ ἢ φθαρτή; Διότι φθορὰ εἶναι ἡ διάλυσις τῶν συνθέτων, φθείρει ἐκεῖνος ποὺ προξενεῖ τῆ φθορὰ, καὶ φθείρεται τὸ σύνθετο ποὺ διαλύεται. Καὶ ἐκεῖνο βέβαια ποὺ φθείρει καθὼς καὶ ἐκεῖνο ποὺ φθείρεται εἶναι οὐσίες, ἐνῶ ἡ φθορὰ εἶναι συμβεβηκός, ποὺ παρατηρεῖται κατὰ τῆ διάλυσις τῶν συνθέτων, καὶ οὔτε προϋπάρχει, οὔτε παραμένει μετὰ τῆ διάλυσις.

Τί εἶναι λοιπὸν ἡ ὕλη; Αὐτὴ ποὺ φθείρει, φθορὰ, ἢ φθαρτή; Καὶ ἂν πεῖτε ὅτι εἶναι αὐτὴ ποὺ φθείρει, πέστε τί φθείρει ἂν ὄχι τὸ ἀγαθόν; Γιατὶ τίποτε ἄλλο δὲ λέτε, παρὰ τὴν ὕλη καὶ τὸ ἀγαθόν. Ἐὰν λοιπὸν ἦταν δύο, ἡ ὕλη φθείρει καὶ ὁ ἀγαθὸς δημιουργεῖ· ἡ μὲν ὕλη ἐνυπάρχει, ἐνῶ φθείρεται καὶ χάνεται ὁ ἀγαθός. Ἐὰν ὁμοῦ φθείρει τὸν ἑαυτό της, μάθετε ὅτι τίποτε δὲν εἶναι φθαρτικὸ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐφθείρε τὸν

φθείρει, γνῶτε, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ἑαυτοῦ φθαρτικόν· εἰ δὲ καὶ ἑαυτὴν ἐφθείρειν, ἀνήλωσεν ἂν ἑαυτὴν καὶ εἰς ἀνυπαρξίαν ἤλασε. Πῶς δὲ καὶ τὸ φθειρόμενον ἀναρχον; Εἰ δὲ φθαρτὴ, ὑπὸ τίνος φθείρεται, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ; Καὶ ἔσται ὁ ἀγαθός, φθο-
 10 ρεύς. Εἰ δὲ φθορὰ ἐστὶν, ὑπὸ τίνος ἐνεργεῖται καὶ ἔστιν; Ἡ γὰρ φθορὰ διάλυσις ἐστὶν, ὡς εἶπομεν. Τίς οὖν ὁ διαλύων καὶ τί τὸ διαλυόμενον; Ὅτι δὲ οὐ δύναται ἡ ὕλη φθορὰ εἶναι καὶ φθαρτὴ οὐσία, ἐντεῦθεν γνωστόν· ἡ μὲν γὰρ φθαρτὴ οὐσία προηγείται καὶ προϋφίσταται, ὡς συντεθεισα ὑπόστασις, ἡ δὲ φθορὰ ἐπιγι-
 15 νεται μετὰ τὴν σύνθετον, λύουσα τὰ συντεθειμένα. Πῶς δὲ καὶ ἦν οὐσία τῆς ὕλης, σύνδρομον καὶ συνουσιωμένην ἔχουσα τὴν φθορὰν;

Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖτε, ὅτι ἦν ποτε οὐκ ἐνεργεῖα φθορὰ, ἀλλὰ δυνάμει, ὁμοίως καὶ φθαρτόν. Ἀλλὰ γνῶτε, ὅτι τὸ μὲν εἶναι
 20 φθαρτικόν ἢ δημιουργικόν, μήπω δὲ ἐνεργεῖν τὴν φθορὰν ἢ τὴν δημιουργίαν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ φθειρόμενα ἢ δημιουργούμενα συναΐδια εἶναι τῷ φθείροντι ἢ δημιουργοῦντι, ἀληθές. Ἄλλ' ὑμεῖς οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι λέγετε, ἀλλ' αὐτὴν ἑαυτῆς εἶναι τὴν κακίαν φθαρτικὴν καὶ ἀναλωτικὴν.
 25 Ὡστε αὐτὴν δυνάμει ἔχουσαν τὸ τε φθεῖρειν καὶ φθειρέσθαι, καὶ οὐκ ἐνεργεῖα· ἀτελῆς οὖν. Τὸ δὲ ἐξ ἀτελοῦς προκόπτον εἰς τελειότητα, οὐκ ἀναρχον· εἰ γὰρ τὸ ἄτρεπτον ἀναρχον, τὸ τρεπόμενον οὐκ ἀναρχον.

Καὶ πάλιν· Τί πρῶτον τῆς ὕλης; ἡ οὐσία αὐτῆς ἢ ἡ φθορὰ;
 30 Καὶ εἰ μὲν ἡ φθορὰ, ἀδύνατον αὐτὴν ὑπάρξαι πρὸ τοῦ εἶναι ἀναλισκομένην. Εἰ δὲ ἡ οὐσία αὐτῆς προϋπῆρξε τῆς φθορᾶς, οὐσία μᾶλλον καὶ ὑπαρξίς ἐστι καὶ οὐ φθορὰ, καὶ ἦν ἀφθαρσία ποτέ, μὴ ἔχουσα ἐναντίαν τὴν φθορὰν, καὶ οὐκ ἀναρχος ἢ φθορὰ. Εἰ δὲ αἰεὶ ἦν ἡ οὐσία αὐτῆς ἀναλίσκουσα ἑαυτήν, πῶς προήγαγε

ἑαυτὸ της, θὰ τὸν κατανάλωνε καὶ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε στὴν ἀνυπαρξία. Τότε ὁμως πῶς γίνεται τὸ φθειρόμενο νὰ εἶναι ἀναρχο. Ἐὰν πάλι πεῖτε ὅτι ἡ ὕλη εἶναι φθαρτὴ, ἀπὸ ποιὸν φθείρεται ἂν ὄχι ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ; Ὁ ἀγαθὸς τότε θὰ εἶναι καταστροφέας. Ἐὰν πάλι εἶναι φθορὰ, ἀπὸ ποιὸν ἐνεργεῖται καὶ ὑπάρχει; Γιατί, ὅπως εἶπαμε, ἡ φθορὰ εἶναι διάλυση. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ διαλύει καὶ ποιὸ αὐτὸ ποὺ διαλύεται; Ὅτι ὁμως ἡ ὕλη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ φθορὰ καὶ φθαρτὴ οὐσία, γίνεται γνωστὸ ἀπὸ τὸ ἐξῆς· ἡ φθαρτὴ οὐσία προηγεῖται καὶ προϋπάρχει ὡς συσταθεῖσα ὑπόστασις, ἐνῶ ἡ φθορὰ ἐπέρχεται μετὰ τὴ σύνθεσις διαλύοντας αὐτὰ ποὺ ἔχουν συντεθεῖ. Πῶς ὁμως τότε ὑπῆρχε ἡ οὐσία τῆς ὕλης ἔχοντας συνοδοιπόρο καὶ συνενωμένη μαζί της τὴ φθορὰ;

Ἄλλ' ἴσως πεῖτε, ὅτι ἡ φθορὰ ὑπῆρχε κάποτε ὄχι ἐνεργείᾳ ἀλλὰ δυνάμει, ὅπως καὶ τὸ φθαρτό. Ἀλλὰ μάθετε ὅτι τὸ νὰ εἶναι φθαρτικὸ ἢ δημιουργικὸ, χωρὶς ὁμως νὰ ἐνεργεῖ τὴ φθορὰ ἢ τὴ δημιουργία, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν ἐκεῖνα ποὺ φθείρονται ἢ δημιουργοῦνται νὰ εἶναι συναΐδια μὲ ἐκεῖνον ποὺ φθείρει ἢ δημιουργεῖ, αὐτὸ εἶναι ἀληθές. Ἐσεῖς ὁμως δὲν λέτε κάτι ποὺ νὰ ἔχει παραχθεῖ ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στο εἶναι, ἀλλὰ ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἡ ἴδια ἢ κακία φθείρει καὶ καταστρέφει τὸν ἑαυτὸ της, ὁπότε αὐτὴ, ἔχοντας δυνάμει καὶ ὄχι ἐνεργείᾳ καὶ τὴ φθαρτικὴ ἰκανότητα καὶ τὴ φθαρτότητα, εἶναι ἀτελής. Ἐκεῖνο ὁμως ποὺ ἀπὸ ἀτελές προκόβει καὶ τελειοποιεῖται δὲν εἶναι ἀναρχο· διότι ἐὰν τὸ ἀτρεπτο εἶναι ἀναρχο, ἐκεῖνο ποὺ τρέπεται δὲν εἶναι ἀναρχο.

Ἐπίσης· Ποιὸ εἶναι πρῶτο στὴν ὕλη, ἡ οὐσία της ἢ ἡ φθορὰ; Καὶ ἐὰν βέβαια προηγεῖται ἡ φθορὰ, εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπῆρξε ἡ ὕλη πρὶν ν' ἀποκτήσει τὴν ἰδιότητα νὰ φθείρεται. Ἐὰν πάλι ἡ οὐσία ὑπῆρξε πρὶν ἀπὸ τὴ φθορὰ, τότε εἶναι οὐσία μᾶλλον καὶ ὑπαρξὴ καὶ ὄχι φθορὰ, καὶ ἦταν κάποτε ἀφθαρσία, χωρὶς νὰ ἔχει ἀντίθετη τὴ φθορὰ, καὶ δὲν εἶναι ἀναρχὴ ἢ φθορὰ. Ἐὰν ὁμως ὑπῆρχε πάντοτε ἡ οὐσία τῆς ὕλης καταναλίσκοντας τὸν ἑαυτὸ της, τότε πῶς παρουσίασε τοὺς

35 τοὺς καρπούς; Εἰ μερικῶς ἀνήλισκεν, οὐ παντελῶς φθαρτικὴ, οὐδὲ παντελῶς φθαρτὴ, οὐ τελέως κακὴ. Εἰ δὲ φθαρτὴ οὕσα, ἐπαύσατο τοῦ ἑαυτὴν φθεῖρειν, ἢ κακὸν τὸ φθεῖρειν καὶ ἐκ κακοῦ εἰς ἀγαθὸν ἐτρέπη, ἢ ἀγαθὸν τὸ φθεῖρειν, καὶ ἐξ ἀγαθοῦ γέγονε κακὴ. Εἰ ἡ ὕλη κακία, ἑαυτὴν δὲ ἐφθειρεν, ἀγαθὴ· τὸ γὰρ
40 φθειῖρον τὸ κακόν, ἀγαθόν.

Καὶ πάλιν εἶπατε· Ἡ ὕλη φῶς ἦν ἢ σκότος; καὶ εἰ μὲν φῶς, τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἰδοὺ μία ἀρχή, καὶ οὐ δύο. Εἰ δὲ σκότος, πῶς τὸ σκότος θεωρεῖ; Εἰ γὰρ θεωρεῖ, φῶς ἔχει, εἰ δὲ οὐκ ἔχει φῶς, τυφλόν ἐστι. Καὶ πῶς εἶδε τὸ φῶς; πῶς δὲ καὶ
45 σκότος ἔσται ἐν τῷ φωτεινῷ καὶ οὐ λυθήσεται; ἢ «ποία κοινω- νία φωτὶ πρὸς σκότος;».

Καὶ πάλιν· Ἡ ὕλη ἕξις ἢ οὐ; καὶ εἰ μὲν οὐχ ἕξις, πῶς ἐκινήθη; Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἔχον ζωὴν, ἀκίνητον. Εἰ δὲ ἕξις, ἢ ἐξ αὐτῆς ἔχει τὴν ζωὴν, ἢ ἀλλαχόθεν ἔσχε τὴν ζωὴν, ἢ ἐκ τοῦ ἀγα-
50 θοῦ. Καὶ πῶς ἀγαθὸς ὁ ζωώσας τὴν κακίαν; Εἰ δὲ ἐξ ἄλλου, οὐκ ἔσονται δύο, ἀλλὰ τρεῖς.

Καὶ πάλιν· Ἡ ὕλη ἀφ' ἑαυτῆς ἦν ἀναρχος ἢ ἐξ ἄλλου ἐγένετο; Καὶ εἰ μὲν ἐξ ἄλλου ἐγένετο, οὐκ ἀναρχος, εἰ δὲ ἀναρχος ἦν, πάντοτε εἶχε τὸ εἶναι καὶ οὐδέποτε ἔσχε τὸ μὴ εἶναι. Πῶς δὲ
55 λέγετε αὐτὴν φθορὰν καὶ θάνατον; Ἡ γὰρ φθορὰ τὸ μὴ εἶναι παρέχει, ἢ δὲ ὕλη οὐκ ἔσχε ποτὲ τὸ μὴ εἶναι· αἰεὶ γὰρ ἦν, ὡς λέγετε. Πῶς οὖν, ὃ οὐκ ἔχει, δύναται δοῦναι;

Καὶ πάλιν· Ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ ἐναντία. Ἡ μὲν γὰρ γένεσις ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴ, ἢ δὲ φθορὰ τοῦ
60 ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι διάλυσις. Εἰ οὖν ὕλη καθ' ὑμᾶς φθορά, πῶς ποιεῖ καρπὸς καὶ γεννᾷ;

καρπούς της; Ἐὰν πάλι κατέστρεφε ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της, δὲν εἶναι ὅλως διόλου φθαρτική, οὔτε τελείως φθαρτή, οὔτε τελείως κακή. Ἐὰν ὁμως, ὄντας φθαρτική, ἔπαυσε νὰ φθείρει τὸν ἑαυτὸ της, ἢ εἶναι κακὸ τὸ φθείρειν καὶ ἀπὸ τὸ κακὸ μετετρέπη σὲ ἀγαθὸ, ἢ τὸ φθείρειν εἶναι ἀγαθὸ, καὶ ἀπὸ ἀγαθὴ ἔγινε κακή. Ἐὰν πάλι ἡ ὕλη εἶναι κακία καὶ ἐφθείρει τὸν ἑαυτὸ της, τότε εἶναι ἀγαθὴ· γιατί αὐτὸ ποὺ φθείρει τὸ κακὸ εἶναι ἀγαθὸ.

Ἐπίσης πέστε: Ἡ ὕλη ἦταν φῶς ἢ σκότος; Καὶ ἐὰν βέβαια ἦταν φῶς, ἦταν ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ, ὁπότε ὑπάρχει μιὰ ἀρχὴ καὶ ὄχι δύο. Ἐὰν ὁμως ἦταν σκότος, πῶς τὸ σκότος βλέπει; Διότι, ἐὰν βλέπει, ἔχει φῶς, καὶ ἂν δὲν ἔχει φῶς, εἶναι τυφλό, καὶ τότε πῶς εἶδε τὸ φῶς; Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει σκότος σὲ φωτεινὸ μέρος καὶ νὰ μὴ διαλυθεῖ; Ἡ «ποιὰ ἐπικοινωνία ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκότος;»¹⁰.

Καὶ πάλι: Ἡ ὕλη ἔχει ζωὴ ἢ ὄχι; Καὶ ἐὰν δὲν ἔχει ζωὴ, πῶς κινήθηκε; Γιατί κάθε τι ποὺ δὲν ἔχει ζωὴ εἶναι ἀκίνητο. Ἄν ὁμως ἔχει ζωὴ, ἢ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της ἔχει τὴ ζωὴ, ἢ ἀπὸ ἄλλοῦ ἢ ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ. Καὶ πῶς εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς ποὺ ζωοποίησε τὴν κακία; Ἄν πάλι ἔχει τὴ ζωὴ ἀπὸ ἄλλον, δὲν θὰ εἶναι δύο, ἀλλὰ τρεῖς οἱ ἀρχές.

Ἐπίσης: Ἡ ὕλη ἦταν ἀπὸ μόνη της ἀναρχη, ἢ ἔγινε ἀπὸ ἄλλον. Ἄν ἔγινε ἀπὸ ἄλλον, δὲν εἶναι ἀναρχη, ἐνῶ ἂν ἦταν ἀναρχη, τότε εἶχε πάντοτε τὸ εἶναι καὶ ποτὲ δὲν εἶχε τὸ μὴ εἶναι. Πῶς ὁμως τότε τὴ λέτε φθορὰ καὶ θάνατο; Γιατί ἡ φθορὰ προκαλεῖ τὸ μὴ εἶναι, ἐνῶ ἡ ὕλη δὲν εἶχε ποτὲ τὸ μὴ εἶναι· γιατί, ὅπως λέτε, ὑπῆρχε πάντοτε. Πῶς λοιπὸν μπορεῖ νὰ δώσει αὐτὸ ποὺ δὲν ἔχει;

Καὶ πάλι: Ἡ γένεση καὶ ἡ φθορὰ εἶναι ἀντίθετα. Γιατί ἡ γένεση εἶναι δημιουργία ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στο εἶναι, ἐνῶ ἡ φθορὰ εἶναι διάλυση ἀπὸ τὸ ὄν στο μὴ εἶναι. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὕλη εἶναι φθορὰ, ὅπως λέτε, πῶς κάνει καρπούς καὶ γεννᾷ;

10. Β' Κορ. 6,14.

Καὶ πάλιν· Ἡ φθορὰ ἢ παντελής καὶ ἑαυτὴν φθείρει. Εἰ γὰρ ἑαυτὴν συνιστᾷ, οὐ παντελής φθορά, εἰ δὲ ἑαυτὴν φθείρει, οὐκ ἔσται.

64 Ἄγαθὸν λέγεται, παρὰ τὸ ἄγαν θεῖον πάντα πρὸς αὐτό, δ καὶ φύσει ἐστὶν ἐραστὸν καὶ ἐφετόν, οὗ φυσικῶς πάντα ἐφίεται. Κακὸν δὲ ἐστὶν ἢ παρὰ φύσιν ἐφεις, τουτέστιν, ὅταν ἕτερόν τι παρὰ τὸ φύσει ἐφετόν ἐφιέμεθα. Πάντων, καὶ τῶν κακῶν ἀρχὴ
5 καὶ τέλος, ἐστὶ τὸ ἀγαθόν· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ ἕνεκα πάντα, καὶ ὄσα ἀγαθὰ καὶ ὄσα ἐναντία. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πράττομεν, τὸ ἀγαθὸν ποθοῦντες· οὐδεὶς γὰρ εἰς τὸ κακὸν ἀποβλέπων, ποιεῖ ἄπερ ποιεῖ. Διὸ οὐδὲ ὑπόστάσιν ἔχει τὸ κακόν, ἀλλὰ παρυπόστασιν, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καὶ οὐχ ἑαυτοῦ γινόμενον· πᾶν γὰρ γι-
10 νόμενον, ἢ δι' ἀγαθὸν γίνεται, ἢ διὰ νομιζόμενον ἀγαθόν.

65 Πλανᾶται ὑπὸ Θεοῦ προφήτης, ἢ τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος αὐτὸν πλανηθῆναι, κατὰ τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἀξίαν αὐτοῦ, ἢ προλέγων καὶ τοῦ Θεοῦ ἄλλα ποιοῦντος παρ' ἃ προεῖπε, πεπλανῆσθαι λέγεται ὑπὸ Θεοῦ, τουτέστι πλάνος ἀποδειχθῆναι.

66 Εἶπατε οὖν ἡμῖν, ὧ Μανιχαῖοι· ἢ ὕλη, ἣν λέγετε κακίαν καὶ σκότος καὶ φθορὰν καὶ θάνατον, ἀναρχον καὶ ἀίδιον, οὐσία ἦν ἢ συμβεβηκός; Καὶ εἰ μὲν οὐσία ἢ σῶμα ἦν, οἷον γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ, ἢ ἀσώματον, οἷον Θεός, ἄγγελος, ψυχὴ, ἢ ἐκ σώματος καὶ
5 ἀσωμάτου σύνθετος. Καὶ εἰ μὲν σῶμα, ἀκίνητος ἦν. Πᾶν γὰρ

Καὶ πάλι Ἡ ὀλοκληρωτικὴ φθορὰ φθείρει καὶ τὸν ἑαυτὸ
της· ἂν ὁμως διατηρεῖ στὴν ὑπαρξὴ τὸν ἑαυτὸ της, δὲν εἶναι
ὀλοκληρωτικὴ φθορά. Ἐὰν πάλι φθείρει καὶ τὸν ἑαυτὸ της,
δὲν θὰ ὑπάρχει.

64 Ἄγαθὸ λέγεται ἀπὸ τὸ ἄγαν θεῖν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὅτι ὀλα
τρέχουν πρὸς αὐτὸ, τὸ ὁποῖο καὶ ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι ἀγα-
πητὸ καὶ ἐπιθυμητὸ, καὶ τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴ φύση τους ὀλα τὰ
ὄντα ἐπιθυμοῦν. Κακὸ πάλι εἶναι ἢ παρὰ φύση ἐπιθυμία,
δηλαδὴ ὅταν ἐπιθυμοῦμε κάτι ἄλλο καὶ ὄχι τὸ ἀπὸ τὴ φύση
του ἐπιθυμητὸ. «Ὅλων λοιπόν, καὶ τῶν καλῶν καὶ τῶν κα-
κῶν, ἀρχὴ καὶ τέλος εἶναι τὸ ἀγαθὸ· γιὰτι ἐξαιτίας τοῦ ἀγα-
θοῦ ὑπάρχουν τὰ πάντα, καὶ ὅσα εἶναι ἀγαθὰ καὶ ὅσα εἶναι
ἀντίθετα· ἀφοῦ καὶ τὰ κακὰ τὰ κάνουμε ποθώντας τὸ ἀγαθὸ.
Γιὰτι κανένας δὲν κάνει, ὅσα κάνει, ἀποβλέποντας στὸ κακὸ.
Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔχει ὑπόσταση τὸ κακὸ, ἀλλὰ παρυπόσταση,
ἐπειδὴ γίνεται ἐξαιτίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὄχι ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ
ιδίου»¹¹. Ἐπομένως ὅ,τι γίνεται, ἢ γίνεται ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸ,
ἢ ἐπειδὴ νομίζεται ἀγαθὸ.

65 Ἐνας προφήτης παραπλανιέται ἀπὸ τὸ Θεό, ὅταν ὁ Θεὸς
ἐπιτρέπει νὰ πλανηθεῖ ὁ προφήτης ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιθυμία
του, ἢ ὅταν ὁ προφήτης προλέγει κάτι καὶ ὁ Θεὸς κάνει ἄλλα,
διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προεῖπε ὁ προφήτης· τότε λέγε-
ται ὅτι ἔχει παραπλανηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, δηλαδὴ ἀποδείχθηκε
πλάνος¹².

66 Πέστε μας λοιπόν, Μανιχαῖοι· Ἡ ὕλη, τὴν ὁποία λέτε κα-
κία καὶ σκότος καὶ φθορὰ καὶ θάνατο, ἀναρχὴ καὶ ἀίδια, ἦταν
οὐσία ἢ συμβεβηκός; Καὶ ἂν ἦταν οὐσία, ἢ ἦταν σῶμα, ὅπως
γῆ, νερό, ἀέρας, φωτιά, ἢ ἀσώματη, ὅπως Θεός, ἄγγελος,
ψυχὴ, ἢ σύνθετη ἀπὸ σῶμα καὶ ἀσώματη οὐσία. Ἐὰν λοιπόν

12. Ἰεζ. 14,9· «καὶ προφήτης ἐὰν πλανηθῆ καὶ λαλήσῃ, ἐγὼ Κύριος πεπλά-
νηκα τὸν προφήτην ἐκεῖνον».

σῶμα, ἀψυχον καὶ ἀκίνητον. Καὶ πῶς, μὴ κινουμένη, ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια τοῦ φωτός; ἢ πῶς ἔσχε κίνησιν; ἢ ὁ ἀγαθός, καὶ οὐκ ἀγαθός, ὁ δεδωκώς τῇ κακίᾳ κίνησιν, ἢ ἄλλος ἔδωκεν αὐτῇ τὴν κίνησιν παρὰ τὸν ἀγαθόν, καὶ ἔσονται τρεῖς ἀρχαί, καὶ οὐ
 10 δύο. Εἰ δὲ λέγετε, ὅτι ἀσώματος καὶ ἀναρχος οὐσία, οὐ δύναται εἰς σῶμα τραπήναι. Πόθεν οὖν ἡ ἀναρίθμητος τῶν σωμάτων πληθὺς; Εἰ δὲ σύνθετον εἶπητε τὴν ὕλην ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, γινώτε, ὅτι ἀδύνατον σύνθετον γενέσθαι ἀνθρωπον, εἰ μὴ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Καὶ ἀδύνατον γενέσθαι σῶμα, εἰ μὴ
 15 ἐκ τῶν ἀπλῶν στοιχείων, τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ πυρός. Χρὴ οὖν πρῶτον εἶναι τὰ ἀπλᾶ, καὶ τότε γενέθαι ἐκ τῶν ἀπλῶν σύνθετον. Ἔσονται οὖν οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ τρεῖς. Οὕτως ἀδύνατον ἀναρχον εἶναι τὴν ὕλην· καὶ εἰ σύνθετος ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, διὰ τί οὐκ ἐποίησε τὸν ἀνθρωπον
 20 ἐκ τῆς ἀσωμάτου αὐτοῦ φύσεως καὶ τοῦ σώματος;

67 «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ». «Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω· καὶ ἀκουέτω, γῆ, ῥήματα ἐκ στόματός μου». Λαλήσω γὰρ ῥήματα, οὐκ ἐμῆς καρδίας, ἀλλὰ τῶν ἐσκοτισμένων καὶ μεμιασμένων Μανιχαίων· ἀκούσατε, λαοί, φυλαί, γλῶσσαι,
 5 ἀκούσατε. Ἐν θέατρον γενέσθω σήμερον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Ἀκούσατε, τί λέγουσιν οἱ ἐπικατάρτοι Μανιχαῖοι, οἱ ἐσκοτισμένοι περὶ τὸ φῶς, τὸ στόμα τοῦ διαβόλου. Λέγουσιν, ὅτι ἡ ὕλη ἐπολέμησε μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνέσπασε μέρος ἀπ' αὐτοῦ. Περιγραπτὸν λέγουσι τὸν Θεόν, πολεμοῦντα καὶ πολεμούμενον
 10 καὶ λυπούμενον καὶ ἀποτεμνόμενον. Πολεμεῖται ὁ Θεός; Ἀποκόπτεται ὁ Θεός; Οἴμοι, οἴμοι! Οὐκ ἀποκτενοῦμεν αὐτούς; οὐ

ἦταν σῶμα, ἦταν ἀκίνητη· γιατί κάθε σῶμα εἶναι ἄψυχο καὶ ἀκίνητο. Τότε ὅμως πῶς χωρὶς νὰ κινεῖται ἤρθε στὰ ὄρια τοῦ φωτός; ἢ πῶς ἀπέκτησε κίνηση; Ἡ ὁ ἀγαθὸς καὶ ὄχι ἀγαθὸς ἔδωσε στὴν κακία κίνηση, ἢ ἄλλος ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὸν ἀγαθὸ τῆς ἔδωσε τὴν κίνηση, ὅποτε γίνονται οἱ ἀρχεὲς τρεῖς καὶ ὄχι δύο. Ἐὰν πάλι λέτε ὅτι ἡ ὕλη ἦταν ἀσώματη, ἀπὸ ποῦ προῆλθε τὸ σῶμα; Γιατί ἡ ἀσώματη καὶ ἀναρχὴ οὐσία δὲν μπορεῖ νὰ μετατραπεῖ σὲ σῶμα. Ἐὰν ποῦ λοιπὸν προῆλθε τὸ ἀναρίθμητο πλῆθος τῶν σωμάτων; Ἐὰν πάλι πεῖτε τὴν ὕλη σύνθετη ἀπὸ ἀσώματη οὐσία καὶ σῶμα, μάθετε ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ σύνθετος ἄνθρωπος, παρὰ μόνον ἀπὸ ψυχὴ καὶ σῶμα. Καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ σῶμα, παρὰ μόνον ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖα, τὸ χῶμα, τὸ νερό, τὸν ἀέρα καὶ τὴ φωτιά. Πρέπει λοιπὸν πρῶτα νὰ ὑπάρχουν τὰ ἀπλᾶ καὶ τότε νὰ γίνῃ τὸ σύνθετο ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ. Θὰ εἶναι λοιπὸν οἱ ἀρχεὲς ὄχι δύο, ἀλλὰ τρεῖς. Ἐτσι εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι ἡ ὕλη ἀναρχὴ. Καὶ ἂν εἶναι σύνθετη ἀπὸ ἀσώματη οὐσία καὶ σῶμα, γιατί δὲν ἔκανε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἀσώματη φύση του καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα;

«Ἐκούε, οὐρανέ, καὶ στῆσε τὸ αὐτί σου, γῆ»¹³. «Πρόσεχε, οὐρανέ, γιατί θὰ μιλήσω, καὶ ἄς ἀκούσει ἡ γῆ τὰ λόγια τοῦ στόματός μου»¹⁴. Διότι θὰ πῶ λόγια ὄχι τῆς καρδιάς μου, ἀλλὰ τῶν σκοτισμένων καὶ μολυσμένων Μανιχαίων. Ἐκούστε, λαοί, φυλές καὶ γλῶσσες, ἀκούστε. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἄς γίνουν σήμερα ἓνα θέατρο. Ἐκούστε τί λένε οἱ καταραμένοι Μανιχαῖοι, οἱ σκοτισμένοι ὡς πρὸς τὸ φῶς, τὸ στόμα τοῦ διαβόλου. Λένε ὅτι ἡ ὕλη πολέμησε μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἀπέσπασε ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτόν. Λένε τὸ Θεὸ περιγραφτό, ὅτι πολεμᾷ καὶ πολεμῆται καὶ λυπᾶται καὶ κομματιάζεται. Πολεμῆται ὁ Θεός; Ἐποκόπτεται ὁ Θεός; Ἐλίμονο, ἔλιμονο, δὲ θὰ τοὺς

14. Δευτ. 32,1.

πυρὶ καταναλώσομεν; Τούτοις ὁμιλήσομεν; τούτους εἰς κοινω-
 νίαν δεξόμεθα; Ὁ κοινωνῶν αὐτοῖς, ὁμοιος αὐτῶν ἐστὶ καὶ τῆς
 μερίδος αὐτῶν ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.
 15 Ἀδελφοί, κοινωνία λέγεται; Ἀποθάνωμεν, καὶ μὴ δεξόμεθα
 εἰς κοινωνίαν τοὺς Μανιχαίους; ἀποθάνωμεν, ἵνα ζήσωμεν· ὁ
 δεχόμενος αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν, Μανιχαῖός ἐστίν, ὁμοιος αὐ-
 τῶν. Κρεῖττόν ἐστὶν Ἰουδαῖσαι καὶ Ἰουδαῖον ἀποθανεῖν, ἢ περ
 κοινωνῆσαι τοῖς Μανιχαίοις. Ὡ ἀπὸ τῶν Μανιχαίων! ἀκούσα-
 20 τε δὴ πρὸς Θεοῦ, ὦ ἄνδρες, ἀκούσατε τί φησὶν ὁ θεόλευτος
 Μάνης. Οὐκ ἐστὶ, φησὶν, ὁ κόσμος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ διαβό-
 λου. Ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς βούλεται τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Καὶ ἐλυπήθη, φησὶν, ὁ Θεός, ὅτι ἀπεκόπη μέρος ἀπ' αὐ-
 τοῦ, καὶ ἐπόνεσεν. Ἐὰν ἀπεκόπη μέρος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ φθαρτός
 25 ἐστὶ. Πᾶν γὰρ τὸ τεμνόμενον, φθαρτόν ἐστίν. Ἐσύλησε καὶ
 ἤρπαξε, φησὶν, ἡ κακία μέρος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο
 πέμπει ὁ Θεὸς καὶ συλᾶ καὶ ἀρπάζει τὸ μέρος τὸ συληθέν ἀπ'
 αὐτοῦ. Ἀηστὰς Θεοῦ εἰσάγεις, ὦ θεόλευστε; Ἀλλὰ καὶ μηχανάς,
 φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεός, δώδεκα κάδους, καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὴν
 30 σελήνην, ἵνα λάβῃ τὸ ἴδιον. Ἴνα τί τελευταῖον γένηται; Ἴνα
 πέμψη πῦρ ὁ ἀγαθὸς καὶ καύσῃ τὸν κόσμον καὶ ἀναλώσῃ πάν-
 τα καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὕλην κάτω εἰς τὸν τόπον τῆς αὐτῆς,
 καὶ τὰς ψυχὰς τὰς μὴ δεξαμένας τὸν Μάνεντα. Ακούσατε, οἷα
 λέγει ὁ ἀντίδικος τοῦ Θεοῦ, πόσῃν δύναμιν δίδωσι τῇ ὕλῃ· κα-
 35 ταβάλλει τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου τὴν δύναμιν. Πρῶτον μὲν
 φησὶν, ὅτι ἐσυλήθη καὶ ἐκλάπη. Ὡ ἀδυναμίας! Τὸν Θεόν μου
 λέγεις ἀδύνατον; Ἀλλ' ἐκὼν παρεχώρησε. Πῶς οὖν ἐλυπήθη,
 εἰ μὴ ἐβιάσθη; Εἰ δὲ ἵνα μὴ κατακυριευθῇ ὁ τόπος αὐτοῦ, μὴ
 δυνηθεὶς ἄλλως περιγενέσθαι τῆς ὕλης, ἐλυπήθη, πῶς οὐκ ἀδύ-
 40 ναμος; Εἶτα λυπεῖται καὶ κολάζεται τὸ μέρος τὸ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ

σκοτώσουμε αυτούς; δὲ θὰ τοὺς κάψουμε στὴ φωτιά; Θὰ μιλήσουμε μαζί τους; θὰ τοὺς δεχθοῦμε σὲ κοινωνία; Ὅποιος κοινωνεῖ μαζί τους εἶναι ὁμοιος μ' αὐτοὺς καὶ ἀνήκει στὴ μερίδα τους καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλοντα αἰῶνα. Ἀδελφοί, κοινωνία λέγεται αὐτό; Ἄς πεθάνουμε καὶ ἄς μὴ δεχθοῦμε σὲ κοινωνία τοὺς Μανιχαίους. Ἄς πεθάνουμε, γὰρ νὰ ζήσουμε. Ὅποιος τοὺς δέχεται σὲ κοινωνία εἶναι Μανιχαῖος, ὁμοιος μ' αὐτούς. Εἶναι καλύτερο νὰ ἰουδαῖσεις καὶ νὰ πεθάνεις Ἰουδαῖος, παρά νὰ κοινωνήσεις μὲ τοὺς Μανιχαίους. Πῶ πῶ τί ἀκούει κανεὶς ἀπὸ τοὺς Μανιχαίους! Ἀκοῦστε λοιπὸν πρὸς Θεοῦ, ὧ ἄνδρες, ἀκοῦστε τί λέει ὁ θεοκατάρατος Μάνης. Δὲν εἶναι, λέει, ὁ κόσμος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου. Θέλουν νὰ μᾶς ἀποξενώσουν ἀπὸ τὸ Θεό μας.

Καὶ λυπήθηκε, λέει, ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἀποκόπηκε ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτὸν καὶ πόνεσε. Ἄν ἀποκόπηκε ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτόν, εἶναι φθαρτός· γιὰτὶ κάθε τι ποὺ κόβεται εἶναι φθαρτό. Ληλάτησε, λέει, καὶ ἄρπαξε ἡ κακία ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς στέλνει καὶ παίρνει καὶ ἀρπάζει τὸ μέρος ποὺ τοῦ ἀρπάχθηκε. Παρουσιάζεις ληστὲς τοῦ Θεοῦ, θεοκατάρατε; Ἀλλὰ καὶ μηχανές, λέει, κατασκεύασε ὁ Θεός, δώδεκα κάδους καὶ τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη, γὰρ νὰ πάρει πίσω αὐτὸ ποὺ εἶναι δικό του. Καὶ γὰρ νὰ γίνῃ τί τελικά; Γιὰ νὰ στείλῃ ὁ ἀγαθὸς φωτιά καὶ νὰ κάψῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰ πάντα καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὕλη κάτω στὸ τόπο της καὶ τίς ψυχὰς ποὺ δὲ δέχθηκαν τὸν Μάνη. Ἀκοῦστε τί λέει ὁ ἀντίδικος τοῦ Θεοῦ, πόση δύναμη δίνει στὴν ὕλη καταβάλλει τὴ δύναμη τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ. Πρῶτα λέει ὅτι ληλατήθηκε καὶ ληστεύθηκε. Πῶ πῶ ἀδυναμία! Τὸ Θεό μου λὲς ἀδύνατο; Ἀλλὰ, λέει, ὅτι μὲ τὴ θέλησή του τὰ παραχώρησε. Τότε γιὰτί λυπήθηκε, ἀφοῦ δὲν ἐκβιάσθηκε; Κανένας δὲν παραδίδει ὅσα εἶναι δικά του θεληματικὰ καὶ λυπᾶται. Ἐὰν πάλι λυπήθηκε, γὰρ νὰ μὴ κυριευθεῖ ὁ τόπος του, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε ἀλλιῶς νὰ νικήσῃ τὴν ὕλη, τότε πῶς δὲν εἶναι ἀδύναμος; Ἐπειτα λυπᾶται καὶ βασανίζεται τὸ μέρος ποὺ ἀπο-

τεχνάζεται καὶ μηχανὰς ποιεῖται, ἵνα λάβῃ τὸ ἴδιον, καὶ οὐδὲ
 ὄλον ἀπολαμβάνει τὸν ἴδιον· αἱ γὰρ ψυχαί, αἱ μὴ ἀκολουθήσα-
 σαι τῷ Μάνεντι, εἰς αἰῶνα κολάζονται· καὶ τελευταῖον, ἡ ὕλη
 45 πάλιν ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις στασιάζουσα τὸν ἀγαθὸν καὶ θλίψασα,
 αὐτὴ δὲ μὴ θλιβεῖσα, ἀλλὰ τὸ ἔσχατον πρὸς τὸ ἴδιον παλινδρο-
 μήσασα μετὰ καὶ τῶν ψυχῶν, τῶν μὴ πιστευσασῶν τῷ Μάνεν-
 τι. Ἄλλὰ τυχὸν καὶ πάλιν ἀναστήσεται.

68 Εἶπατε ἡμῖν, ὦ Μανιχαῖοι, ἡ ὕλη ἡσυχάζουσα τὸ πρότερον
 καλὴ ἦν ἢ κακὴ; Εἰ μὲν κακὴ, ὕστερον στασιάζουσα καλὴ ἐγένε-
 το. Εἰ δὲ πρῶτον καλὴ, ὕστερον κακὴ.

Εἶτα στασιάζουσα πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀτάκτως κινήθεισα καὶ
 5 ἐλθοῦσα εἰς τὰ τοῦ φωτὸς ὄρια, εἰ μὲν ἐθεάσατο τὸ αὔλον φῶς,
 πῶς τυφλή; Πῶς δὲ καὶ ὕλη αὔλον φῶς θεάσεται; Εἰ δὲ ἐνόη-
 σε, πῶς ἄλογος καὶ ἄνους; Καὶ ἠράσθη καθ' ὑμᾶς. Πῶς ἄψυ-
 χος; πῶς δὲ κακὴ; Τὸ γὰρ ἐρῶν τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ κακόν· πῶς δὲ
 ἄνους καὶ ἄσοφος, ἡ ἐκβάσα ἐκ τῶν αὐτῆς, ὥσπερ ζῶον οὐκ
 10 ἄλογον, ἀλλ' ὥσπερ ἄριστος στρατηγὸς καὶ εὐτακτος, καὶ λα-
 βοῦσα ἀξιόλογον λάφυρον τοῦ φωτός, καὶ εἰς τὰ ἑαυτῆς ὑπο-
 στρέψασα; Πῶς δὲ καὶ φαύλην λέγετε, τὴν τὸ ἀγαθὸν δεξαμέ-
 νην καὶ χωρήσαν; Τὰ γὰρ δεκτικὰ ἀγαθοῦ, οὐκ ἐναντία, οὐδὲ
 πολέμια.

15 Καὶ πάλιν· Εἰ ὕλη ἀφήρπασε μέρος τοῦ Θεοῦ, δραστήριον
 μὲν καὶ ποιητικὸν ἡ ὕλη, παθητὴ δὲ καὶ ρευστὴ ἡ φύσις τοῦ
 ἀγαθοῦ. Εἰ δὲ ἐκεῖνη μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπεθύμησεν, ὁ δὲ ἀγαθὸς
 μέρος αὐτοῦ ἔδωκε τῷ κακῷ, ἀμφοτέρω ἐτράπησαν· καὶ τὸ κα-
 κὸν γὰρ ἐπεθύμησε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀγαθὸν ἐγένετο, καὶ τὸ ἀγα-
 20 θόν, δεξάμενον μιγῆναι τῷ κακῷ, κακὸν ἐγένετο.

σπάσθηκε ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἐπινοεῖ τὰ τεχνάσματα καὶ κατασκευάζει μηχανές, γιὰ νὰ πάρει τὸ δικό του, καὶ δὲν τὸ παίρνει ὄλο τὸ μέρος του· γιατί οἱ ψυχές πού δὲν ἀκολούθησαν τὸν Μάνη, κολάζονται αἰώνια. Καὶ στὸ τέλος, ἡ ὕλη στασιάζει καὶ πάλι στὸ δικό της χῶρο ἐναντίον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸν ταλαιπωρεῖ, ἐνῶ ἡ ἴδια δὲν ταλαιπωρεῖται, καὶ τελικὰ ὑπαναχωρεῖ στὰ ὄρια της μαζί μὲ τίς ψυχές πού δὲν πίστεψαν στὸ Μάνη. Ἐνδέχεται ὁμως καὶ πάλι νὰ ἐπαναστατήσῃ.

Πέστε μας, Μανιχαῖοι: Ὅταν ἡ ὕλη στὴν ἀρχὴ ἔμενε ἡσυχὴ ἦταν καλὴ ἢ κακὴ; Ἐὰν ἦταν κακὴ, ὅταν ὕστερα στασίασε ἔγινε καλὴ. Ἄν πάλι στὴν ἀρχὴ ἦταν κακὴ, ὅταν ὕστερα στασίασε ἔγινε καλὴ. Ἄν πάλι στὴν ἀρχὴ ἦταν καλὴ, ἔπειτα ἔγινε κακὴ.

Ἐπειτα, ὅταν στασίασε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ κινήθηκε χωρὶς τάξη καὶ ἦρθε στὰ ὄρια τοῦ φωτός, ἂν εἶδε τὸ ἄυλο φῶς, πῶς εἶναι τυφλὴ; Καὶ πῶς ἡ ὕλη μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ ἄυλο φῶς; Ἐὰν τὸ διανοήθηκε, τότε πῶς εἶναι ἄλογη καὶ ἄμυαλη; Ἐνίωσε καὶ ἔρωτα γι' αὐτό, ὅπως λέτε. Πῶς τότε εἶναι ἄψυχη; πῶς εἶναι κακὴ; Γιατί αὐτὸ πού ποθεῖ τὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι κακό. Πῶς ἐξάλλου εἶναι ἄμυαλη καὶ ἄσοφη αὐτὴ πού βγήκε ἀπὸ τὰ ὄρια της, ὄχι σάν ἄλογο ζῶο, ἀλλὰ σάν στρατηγὸς ἀριστος καὶ μὲ τάξη, καὶ ἀφοῦ πῆρε ἀξιόλογο λάφυρο ἀπὸ τὸ φῶς γύρισε στὰ μέρη της; Καὶ πῶς ἀποκαλεῖτε φαύλη αὐτὴν πού δέχθηκε τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ χῶρεσε μέσα της; Διότι αὐτὰ πού δέχονται τὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι ἀντίθετα οὔτε ἐχθρικά.

Καὶ πάλι: Ἐὰν ἡ ὕλη ἄρπαξε ἓνα μέρος τοῦ Θεοῦ, εἶναι δραστήρια καὶ δημιουργικὴ ἢ ὕλη, ἐνῶ ἡ φύση τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι παθητὴ καὶ ρευστὴ. Καὶ ἐὰν ἐκεῖνη ἐπόθησε τὸ ἀγαθὸ, καὶ ὁ ἀγαθὸς ἔδωσε ἓνα μέρος του στὸ κακό, καὶ τὰ δύο μεταβλήθηκαν· γιατί καὶ τὸ κακὸ ἐπιθύμησε τὸ ἀγαθὸ καὶ ἔγινε ἀγαθὸ, καὶ τὸ ἀγαθὸ, ἀφοῦ δέχθηκε νὰ σμίξει μὲ τὸ κακό, ἔγινε κακό.

Καὶ πάλιν Ἐβλάβη τὸ ἀγαθὸν ὑπὸ τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς μίξεως ἢ ἐβλαψεν ἢ ὠφέλησεν ἢ ὠφελῆθη. Εἰ μὲν ὠφελῆθη, ἐνεργὸν καὶ ἀγαθὸν τὸ ὠφελῆσαι καὶ ἦττον τὸ ὠφεληθὲν καὶ παθητόν· εἰ δὲ ἐβλάβη, καὶ οὕτω παθητὸν τὸ βλαβέν καὶ ἐπι-
 25 κρατέστερον τὸ βλάψαν· εἰ δὲ ἐβλαψε, κακόν ἐστι· εἰ δὲ ὠφέ-
 λησε, φθονερός ὁ ἀγαθός, λυπηθείς, καὶ μνησίκακος, πυρὶ πα-
 ραδοὺς τὴν ὕλην, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς μνησικακίας καὶ τὸ ἑαυ-
 τοῦ μέρος σὺν αὐτῇ. Εἰ δὲ οὐδὲ ἐβλαψεν, οὐδὲ ἐβλάβη, οὐδὲ
 ὠφέλησεν, οὐδὲ ὠφελῆθη, πρῶτον μὲν, ἀνεέργητον· τὸ γὰρ
 30 ἀγαθὸν ἔνθα ἂν γένηται, ὠφелеῖ, ἐὰν ἔχη ἀγαθὴν ἐνέργειαν·
 δεύτερον δὲ ἀδικόν, ὅτι, μὴ ὠφεληθὲν μηδὲ βλαβέν, κολάζει
 τὴν μηδὲν ἀδικήσασαν ὕλην· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐρασθῆναι αὐτοῦ τὴν
 ὕλην καὶ μετασχεῖν αὐτοῦ ὀργίζεται καὶ λυπεῖται, καθ' ὑμᾶς,
 μηδεὶς ἐρασθῆ αὐτοῦ.

35 Εἰ δέ, ὡς φατε, γνοὺς ὁ Θεὸς τὴν ὕλην ἐπερχομένην αὐτῷ,
 ἐκὼν συνεχώρησεν ἀρπαγῆναί τι αὐτοῦ ὑπ' αὐτῆς, ἵνα αὐτῆς
 τὴν κίνησιν περιγράψας τιμωρῆσῃται, ὡσπερ βόλον ἐμπήξας
 τῇ γεέννῃ, πρῶτον μὲν τίνος ἔνεκεν οὐκ εὐθέως ἐπηξε καὶ πα-
 ρέδωκεν αὐτὴν τῇ γεέννῃ; εἰ δὲ οὐκ ἠδύνατο, εἰ μὴ τρόπῳ
 40 τοιούτῳ, ἡμῖν τί μέμφεται, μὴ ἀνθιστωμένοις τῷ πονηρῷ, αὐ-
 τὸς προδοὺς τὰς ψυχὰς ἡμῶν δι' ἀδυναμίαν;

Εἶτα, γεέννην λέγοντες, ἢ ὁμοούσιον τοῦ ἀγαθοῦ ταύτην
 ἐρεῖτε, ἢ ὁμοούσιον τοῦ πονηροῦ, ἢ ἄλλην οὐσίαν, καὶ οὐκέτι
 δύο, ἀλλὰ τρεῖς. Εἰ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ, πῶς κολάζει; οὐκ ἀγαθὴ
 45 γὰρ ἢ γέεννα. Εἰ δὲ τοῦ πονηροῦ, οὐ κολάζει τὸ κακόν· οὐδὲν
 γὰρ ἑαυτὸ κολάζει. Εἰ δὲ ἕτερόν τι παρὰ τὰ δύο, τρεῖς ἀρχαὶ καὶ

Καὶ πάλι· Τὸ ἀγαθὸ βλάφτηκε ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴ καὶ τὸ σμίξιμο, ἢ ἐβλαψε ἢ ὠφέλησε ἢ ὠφελήθηκε; Ἐὰν ὠφελήθηκε, αὐτὸ ποὺ ὠφέλησε εἶναι ἐνεργητικὸ καὶ ἀγαθόν, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ ὠφελήθηκε εἶναι κατώτερο καὶ παθητό. Ἐὰν βλάφτηκε, καὶ ἔτσι αὐτὸ ποὺ βλάφτηκε εἶναι παθητό, καὶ ἐπικρατέστερο αὐτὸ ποὺ ἐβλαψε. Ἐὰν ἐβλαψε, τότε εἶναι κακόν. Ἐὰν πάλι ὠφέλησε, ὁ ἀγαθὸς εἶναι φθονερός ἐπειδὴ λυπήθηκε, καὶ μνησικακὸς ἐπειδὴ παρέδωσε τὴν ὕλη στὴ φωτιά, καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ μνησικακία του παρέδωσε καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του μαζὶ μὲ αὐτήν. Ἐὰν πάλι δὲν ἐβλαψε, οὔτε βλάφτηκε, οὔτε ὠφέλησε οὔτε ὠφελήθηκε, πρῶτον εἶναι ἀνενέργητο, γιατί τὸ ἀγαθὸ ὅπου καὶ νὰ βρεθεῖ ὠφελεῖ, ἐὰν ἔχει ἀγαθὴ ἐνέργεια· δεύτερον εἶναι ἀδικο, γιατί χωρὶς νὰ ὠφελῆθεῖ ἢ νὰ βλαφεθεῖ, τιμώρησε τὴν ὕλη ποὺ δὲν ἀδίκησε σὲ τίποτε. Ἄν πάλι ὁ Θεὸς ὀργίζεται ἐπειδὴ ἡ ὕλη τὸν ἐρωτεύθηκε καὶ ἔγινε μέτοχὴ του, καὶ λυπᾶται, ὅπως λέτε, κανεὶς δὲ πρέπει νὰ τὸν ἀγαπήσει.

Ἐὰν πάλι, ὅπως λέτε, γνωρίζοντας ὁ Θεὸς ὅτι ἡ ὕλη ἐπιτίθεται ἐναντίον του, τῆς ἐπέτρεψε μὲ τὴ θέλησή του νὰ ἀρπάξει ἓνα μέρος του, ὥστε, περιορίζοντας τὴν κίνησή της, νὰ τὴν τιμωρήσει, λειώνοντάς τὴν σὰν βόλο στὴ φωτιά τῆς κολάσεως, πρῶτον, γιὰ ποιὸ λόγῳ δὲν τὴν ἔλειωσε ἀμέσως, ἀλλὰ τὴν παρέπεμψε στὴ φωτιά τῆς κολάσεως; Ἐὰν πάλι δὲν μπορούσε νὰ ἐνεργήσῃ ἀλλιῶς παρὰ μόνον μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τότε γιατί κατηγορεῖ ἐμᾶς ποὺ δὲν ἀντιστεκόμαστε στὸν Πονηρό, τῆ στιγμῆ ποὺ ὁ ἴδιος πρόδωσε τὶς ψυχές μας ἐξαιτίας ἀδυναμίας;

Ἐπειτα, λέγοντας γέεννα, ἢ τὴν ἐκλαμβάνετε ὡς ὁμοούσια μὲ τὸ ἀγαθόν, ἢ ὁμοούσια μὲ τὸ κακόν, ἢ σὰν μιὰ ἄλλη οὐσία, καὶ τότε δὲν ὑπάρχουν πλέον δύο ἀρχές, ἀλλὰ τρεῖς. Διότι, ἐὰν εἶναι ὁμοούσια μὲ τὸ ἀγαθόν, πῶς τιμωρεῖ; Γιατὶ ἡ κόλαση δὲν εἶναι ἀγαθὴ. Ἐὰν εἶναι ὁμοούσια μὲ τὸ πονηρό, δὲν τιμωρεῖ τὸ κακόν. Γιατὶ κανένα δὲν τιμωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του. Ἄν πάλι εἶναι κάποιο ἄλλο κοντὰ σ' αὐτὰ τὰ δύο, τότε ὑπάρ-

οὐ δύο, ἢ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Καὶ εἰ τοῦτο, διὰ τί μὴ πρὸς τὴν εὐθεϊαν ἐρχόμενοι εἶπομεν, Ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη τὰ πάντα;

50 Τὸ ἀναρχον, ἀτρεπτον. Τροπὴ γάρ ἐστι, τὸ μὴ πρότερον ὄν, ὕστερον γενέσθαι. Ὡν δὲ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, καὶ τρεπτά, ἀλλ' ἀναρχα, ἀτρεπτα φύσει. Πῶς οὖν ἐκ τῶν ἀνάρχων οὐσιῶν ἐγενόμεθα; Εἰ γὰρ καὶ αὐταὶ τοιαῦταί εἰσιν, οἷοι ἡμεῖς, ἀνθρωποὶ καὶ αὐταί. Εἰ δὲ μὴ τοιαῦται, πῶς ἐτράπησαν; Οὐκ
55 ἐκ τῶν ἀνάρχων τοίνυν οὐσιῶν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.

Εἰ ἀναρχος ἀρχὴ καὶ ἀίδιος ἢ ὕλη καὶ ἢ κακία, ἐξ ἑαυτῆς ἔχουσα τὸ εἶναι, καὶ ὅσα ἔχει, τουτέστι τὴν τυραννίδα καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν κακίαν, ἀτρεπτα ταῦτα ἔξει. Πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον αὐτὴν φοβηθεῖς, ὥστε παραχωρῆσαι μέρος αὐτοῦ αἰχμάλωτον
60 ὑπ' αὐτῆς γενέσθαι, ἐσχάτως αὐτῆς περιγενέσθαι δυνήσεται;

69 ΜΑΝ. Διὰ τί προγινώσκων ὁ Θεὸς τὸν διάβολον, ὅτι ἡμελλε τρέπεσθαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ κακὸν καὶ ἀποβάλλεσθαι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι, ὅπερ ἐστὶ κακόν, ἐποίησεν αὐτόν;

5 ΟΡΘ. Εἰ προεγίνωσκεν αὐτόν, ὡς πάντως ἐσόμενον προεγίνωσκεν αὐτόν· ἢ γὰρ μὴ παντὸς ὡς ἐσομένου πρόγνωσις, οὐ πρόγνωσις ἐστίν, ἀλλ' ἀγνωσία καὶ πλάνη.

ΜΑΝ. Θέλων ἐποίησεν αὐτόν ὁ Θεός;

ΟΡΘ. Ναὶ θέλων.

10 ΜΑΝ. Καὶ διὰ τί ἠθέλησε ποιῆσαι αὐτόν, ἀγαθὸς ὢν, τὸν κακὸν ἐσόμενον;

ΟΡΘ. Ἐποίησεν αὐτόν ὁ Θεὸς καλόν, αὐτὸς δὲ ἐκουσίως ἐτράπη, καὶ ἀπεβάλετο τὸ ἀγαθόν, ὅτι αὐτεξούσιος ἐγένετο.

χουν τρείς ἀρχές καὶ ὄχι δύο, ἢ ἦρθε στὸ εἶναι ἀπὸ τὸ μὴ ὄν. Καὶ ἂν ἐγινε αὐτό, γιατί δὲ λέμε εὐθέως, ὅτι ὄλα παρήχθησαν στὸ εἶναι ἀπὸ τὸ μὴ ὄν;

Τὸ ἀναρχο εἶναι ἄτρεπτο· γιατί τροπή εἶναι αὐτὸ ποῦ πρὶν δὲν ὑπῆρχε καὶ γίνεται ὕστερα. Ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξη προέρχεται ἀπὸ τροπή, εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τους τρεπτά, ἐνῶ ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξη δὲν ἄρχισε ἀπὸ τροπή ἀλλὰ εἶναι ἀναρχη, εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τους ἀναρχα. Πῶς λοιπὸν γίναμε ἀπὸ τίς ἀναρχες οὐσίες; Ἐκτὸς ἐὰν καὶ αὐτὲς εἶναι τέτοιες ὅπως καὶ ἐμεῖς, δηλαδὴ εἶναι καὶ αὐτὲς ἄνθρωποι. Καὶ ἐὰν εἶναι τέτοιες, πῶς μετατράπηκαν; Ἐμεῖς ὁμως δὲν εἴμαστε ἀπὸ τίς ἀναρχες οὐσίες, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μὴ ὄν.

Ἄν ἡ ὕλη εἶναι ἀναρχη καὶ ἀτίδια καὶ ἡ κακία ἔχει ἀφ' ἑαυτῆς τὸ εἶναι καὶ ὄσα ἔχει, δηλαδὴ τὴν τυραννία καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴν κακία, ὄλα αὐτὰ τὰ ἔχει ἄτρεπτα. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς ποῦ τὴ φοβήθηκε τόσο πολὺ, ὥστε νὰ ἐπιτρέψει ἕνα μέρος του νὰ αἰχμαλωτισθεῖ ἀπὸ αὐτήν, τελικὰ θὰ μπορέσει νὰ τὴν καταβάλει;

ΜΑΝ. Γιατί ὁ Θεός, ἐνῶ γνώριζε ἀπὸ πρὶν ὅτι ὁ διάβολος ἐπρόκειτο νὰ τραπεῖ ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ στὸ κακό, νὰ ἀποβάλει τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ βρῖσκεται σὲ ἀνυπαρξία τοῦ ἀγαθοῦ, ποῦ εἶναι κακό, τὸν δημιούργησε;

ΟΡΘ. Ἐὰν τὸ γνώριζε ἀπὸ πρὶν, τὸ γνώριζε ὅπωςδήποτε ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ γιατί ἡ πρόγνωση ποῦ δὲν ἀναφέρεται στὸ μέλλον, δὲν εἶναι πρόγνωση, ἀλλὰ ἀγνωσία καὶ πλάνη.

ΜΑΝ. Θέλοντας τὸν δημιούργησε ὁ Θεός;

ΟΡΘ. Ναί, θέλοντας.

ΜΑΝ. Καὶ γιατί θέλησε νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸν ποῦ θὰ γινόνταν κακός, ὄντας ἐκεῖνος ἀγαθός;

ΟΡΘ. Ὁ Θεός τὸν δημιούργησε καλόν, ἐκεῖνος ὁμως μετὴ θέλησῆ του ἄλλαξε καὶ ἀπέβαλε τὸ ἀγαθὸ, ἐπειδὴ δημιουργήθηκε ἀτεξούσιος.

MAN. Καὶ διὰ τί ἐποίησεν αὐτὸν αὐτεξούσιον καὶ τρε-
15 πτόν;

ΟΡΘ. Τρεπτόν μὲν ἄπαν κτίσμα κατὰ φύσιν· ὧν γὰρ ἡ γέ-
νεσις ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα ἀνάγκη κατὰ φύσιν τρεπτὰ εἶ-
ναι· ἢ οὐ τροπὴ ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή· Μό-
νον οὖν φύσει ἄτρεπτον τὸ Θεῖον, ὡς ἄκτιστον καὶ ἀεὶ ὄν. Τὰ
20 δὲ κτίσματα, ὅσα μὲν λογικά, ἐθελότρεπτα, τῷ θελήματι τρεπό-
μενα, τὰ δὲ λοιπά, κατὰ σῶμα.

Αὐτεξούσιον δέ, ὃ τι μὴ ἐξ ἀνάγκης· πᾶν γὰρ λογικόν, αὐ-
τεξούσιον. Εἰς τί γὰρ τῷ λογικῷ χρήσεται, μὴ ὧν αὐτεξούσιος;
Τὸ γὰρ βίᾳ γινόμενον ἢ ἀνάγκη φύσεως, οὐκ ἀρετῆ· ὅθεν οὐδὲ
25 ἔχει ἀρετὴν τὰ ἄλογα· τὸ διὰ τινων ραθυμίαν ἀνελεῖν τὴν τῶν
ἀγαθῶν ἀρετὴν, οὐ δικαίου.

MAN. Ὡφελον οὖν τοὺς μέλλοντας ἐναρέτους ἔσεσθαι
μόνους ποιῆσαι, ἵνα μόνον ἢ τὸ ἀγαθόν, καὶ μόνῃ ἢ ἀρετῇ πολι-
τεύηται.

30 ΟΡΘ. Τέλειον ἀγαθὸν ὁ Θεὸς μόνος, τῇ δὲ πρὸς αὐτὸν
συγκρίσει πάντα ἀτελεῖ, κατὰ τοῦτο ὄντα καὶ λεγόμενα ἀγαθά,
καθ' ὅσον αὐτοῦ μετέχουσι, καὶ τῇ πρὸς ἄλληλα συγκρίσει.
Ὅπερ γὰρ πλεον μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, πλεον ἔστι τε καὶ λέγεται·
ὅπερ δὲ ἔλαττον, ἔλαττον, ὅπερ οὐδόλως ἀγαθόν, οὐδόλως. Τὸ
35 δὲ οὐδόλως ἀγαθόν, παντελῶς κακόν· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι,
ἀγαθόν· ἐκ Θεοῦ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ εἶναι· ὥστε ὧν ὁ διάβολος,
κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι, ἀγαθός ἔστι.

70 MAN. Διὰ τί λέγει ὁ Κύριος, «καλὸν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ
ἐκείνῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος»;

ΜΑΝ. Καί γιατί τόν δημιούργησε αὐτεξούσιο καί τρεπτό;

ΟΡΘ. Κάθε κτίσμα εἶναι ἀπὸ τῆ φύση του τρεπτό· γιατί ἐκεῖνα πού ἡ γένεσή τους ἄρχισε μὲ τροπή, αὐτὰ ἀναγκαστικά εἶναι ἀπὸ τῆ φύση τους τρεπτά. Ἡ μήπως δὲν εἶναι τροπή ἡ παραγωγή ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στοῦ εἶναι; Μοναδικὸ λοιπὸν ἄτρεπτο κατὰ φύση εἶναι τὸ Θεῖο, ἐπειδὴ εἶναι ἀκτιστο καί ὑπάρχει πάντοτε. Τὰ κτίσματα ὁμως, ὅσα εἶναι λογικά, εἶναι ἐθελότρεπτα, δηλαδή μετατρέπονται μὲ τῆ θέλησή τους, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα εἶναι τρεπτά κατὰ τὸ σῶμα.

Τὸν ἔκανε αὐτεξούσιο, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἔκανε ἀπὸ ἀνάγκη· διότι κάθε λογικὸ δημιούργημα εἶναι αὐτεξούσιο. Γιατί σὲ τί θὰ χρησιμοποιοῦναι τὸ λογικόν, ἐὰν δὲν εἶναι αὐτεξούσιος; Ἡ πῶς θὰ γίνεαι ἐνάρετος ἢ θὰ γίνεαι ἀγαθός, ἂν δὲν εἶναι αὐτεξούσιος; Γιατί αὐτὸ πού γίνεαι μὲ τῆ βία ἢ ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, δὲν εἶναι ἀρετὴ· γι' αὐτὸ καί δὲν ἔχουν τὰ ἄλογα ἀρετὴ. Τὸ νὰ καταργεῖ κανεῖς τὴν ἀρετὴ τῶν ἀγαθῶν, ἐξαιτίας κάποιας ραθυμίας, δὲν εἶναι γνώρισμα δικαίου.

ΜΑΝ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ δημιουργήσῃ μόνον ἐκείνους πού θὰ γινόταν ἐνάρετοι, γιὰ νὰ ὑπάρχει μόνον τὸ ἀγαθὸ καί νὰ πολιτεύεται μόνη ἡ ἀρετὴ.

ΟΡΘ. Τέλειον ἀγαθὸ εἶναι μόνον ὁ Θεός, καί σὲ σύγκριση μ' αὐτὸν ὅλα εἶναι ἀτελεῖ, καί ὡς πρὸς αὐτὸ εἶναι καί λέγονται ἀγαθά, ἐπειδὴ μετέχουν αὐτοῦ, καί ὡς πρὸς τῆ σύγκριση μεταξὺ τους. Γιατί αὐτὸ πού μετέχει περισσότερο τοῦ ἀγαθοῦ, εἶναι καί λέγεται περισσότερο ἀγαθόν, ἐνῶ ἐκεῖνο πού μετέχει λιγότερο, εἶναι καί λέγεται λιγότερο, καί ἐκεῖνο πού δὲ μετέχει καθόλου, δὲν εἶναι καθόλου ἀγαθόν, καί ὅποιο δὲν εἶναι καθόλου ἀγαθόν, εἶναι ἐντελῶς κακόν. Ἀκόμα καί αὐτὸ τὸ εἶναι, εἶναι ἀγαθόν· διότι τὸ εἶναι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεόν. Ὡστε ὁ διάβολος ὑπάρχοντας, ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι, εἶναι ἀγαθός.

ΜΑΝ. Γιατί λέει ὁ Κύριος, «ἦταν καλῦτερο γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, νὰ μὴ εἶχε γεννηθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος»¹⁵;

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τῷ μὲν ἀγαθῷ πρέπει τὸ δίδόναι τὰ ἀγαθὰ,
 τῷ δὲ λαμβάνοντι αἰσχύνη καὶ ὄνειδος τὸ μὴ φυλάζειν ἃ ἔλαβεν
 5 ἀγαθὰ, οὐ διὰ τὸν δίδοντα, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ
 ραθυμίαν. Καὶ ὁ Θεὸς οὐ δύναται μὴ παρέχειν τὰ ἀγαθὰ, ἀγαθὸς
 ὢν, τουτέστιν οὐ θέλει· ὁ δὲ μὴ θέλων λαβεῖν, αὐτὸς ἑαυτοῦ αἴ-
 τιος, ἑαυτῷ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον ποιῶν τοῦ λαβεῖν. Οὐ δί-
 καιον οὖν οὐδὲ καλόν, διὰ τὸ μὴ θέλειν τοῦτον λαβεῖν, κωλυθῆ-
 10 ναι τὸν ἀγαθὸν τοῦ εὖ ποιεῖν καὶ δίδόναι τὰ ἀγαθὰ. Οὕτω γὰρ
 ἂν ἡ κακία ἐνίκα τὸ ἀγαθόν, εἰ ὁ Θεὸς ἀγαθότητι ἐκ τοῦ μὴ ὄν-
 τος εἰς τὸ εἶναι παράγει· τὸ δὲ κακὸν ἔσσεσθαι, ἐξ ἀγαθοῦ ἔκου-
 σίως τρεπόμενον, ἐκώλυσε τὴν ἀγαθὴν τοῦ ἀγαθοῦ δημιουρ-
 γίαν. Διὸ οὐκ εἶπεν ὁ Κύριος, ἀλλά, «συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ
 15 ἐκείνῳ». Καλὸν μὲν κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἀγαθὸν
 εὖ ποιεῖν καὶ δίδόναι τὰ ἀγαθὰ, ὁ δὲ λαβὼν καὶ μὴ φυλάξας,
 ἐπονείδιστον ἑαυτῷ τὸ λαβεῖν ἐποίησεν. Αὐτὸς γὰρ ὁ μὴ θέλων
 τὸ ἀγαθόν, καὶ ὃ ἔχει ἀγαθὸν οὐ θέλει, οὐδὲ ἤδεται. Τὸ μὲν γὰρ
 εἶναι οὐκ ἐφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ μόνου, τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι, ἐκ
 20 Θεοῦ καὶ ἐξ ἡμῶν. Ὁ Θεὸς οὖν, ὅπερ αὐτοῦ ἐστὶ, δίδωσι τὸ εὖ
 εἶναι, ἡμεῖς δέ, ὅπερ ἐφ' ἡμῖν ἐστί, τὸ φυλάζειν τὰ δοθέντα ἀγα-
 θὰ, ἢ ποιῶμεν ἢ οὐ. Ὅπερ δὲ μόνου Θεοῦ ἐστὶ, καὶ θελόντων
 καὶ μὴ θελόντων ἡμῶν αὐτὸς δίδωσιν, ὡς ἀγαθός, ἵνα κἀν πο-
 σῶς ἢ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν.

71 Ὁ Θεὸς καὶ τῷ διαβόλῳ δεῖ παρέχειν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐκεῖνος
 οὐ θέλει λαβεῖν· καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι πᾶσι δίδωσιν ὁ Θεὸς

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ στὸν ἀγαθὸ ταυριάζει νὰ δίνει τὰ ἀγαθὰ, ἐνῶ γι' αὐτὸν ποὺ τὰ παίρνει εἶναι ντροπὴ καὶ ἀτίμωση νὰ μὴ διαφυλάττει αὐτὰ ποὺ πῆρε, ὄχι ἐξαιτίας ἐκείνου ποὺ τὰ δίνει, ἀλλὰ ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς ραθυμίας του. Καὶ ὁ Θεός, ὄντας ἀγαθός, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ δίνει τὰ ἀγαθὰ, δηλαδή δὲ θέλει νὰ μὴ τὰ δώσει. Ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ θέλει νὰ τὰ πάρει, αὐτὸς εἶναι αἴτιος τοῦ ἑαυτοῦ του, κρίνοντας προτιμότερο γιὰ τὸν ἑαυτό του νὰ μὴ τὰ πάρει, ἀπὸ τὸ νὰ τὰ πάρει. Δὲν εἶναι ὁμοῦς δίκαιο οὔτε καλό, ἐπειδὴ δὲ θέλει αὐτὸς νὰ τὰ πάρει, νὰ ἐμποδισθεῖ ὁ ἀγαθὸς νὰ εὐεργετεῖ καὶ νὰ δίνει τὰ ἀγαθὰ. Γιατὶ ἔτσι ἢ κακία θὰ νικῶσε τὸ ἀγαθό, ἐὰν ὁ Θεὸς ἀπὸ ἀγαθότητα δημιουργεῖ ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ εἶναι, καὶ τὸ κακό, ποὺ θὰ προέλθει ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ μετατρέπόμενο ἐθελούσια, ἐμποδίζει τὴν ἀγαθὴ δημιουργία τοῦ ἀγαθοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ Κύριος δὲν εἶπε ὅτι «συνέφερε, ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε γεννηθεῖ», ἀλλὰ, «συνέφερε στὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο»¹⁶. Εἶναι βέβαια καλό, καὶ κατὰ τὴ φύση καὶ κατὰ τὸ δίκαιο, ὁ ἀγαθὸς νὰ εὐεργετεῖ καὶ νὰ δίνει τὰ ἀγαθὰ, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ τὰ ἔλαβε καὶ δὲν τὰ φύλαξε, ἔκανε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν λήψη αὐτῶν ἐπονείδιστη. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ δὲ θέλει τὸ ἀγαθό, καὶ τὸ ἀγαθὸ ποὺ ἔχει δὲν τὸ θέλει, οὔτε μένει ἱκανοποιημένος. Γιατὶ τὸ εἶναι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀγαθὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ μᾶς. Ὁ Θεὸς λοιπόν, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, δίνει τὸ εἶναι καὶ τὸ εἶναι, καὶ ἐμεῖς, αὐτὸ ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, τὸ νὰ φυλάξουμε δηλαδή τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς δόθηκαν, ἢ τὸ κάνουμε ἢ ὄχι. Ἐκεῖνο ὁμοῦς ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ θέλουμε καὶ νὰ μὴ θέλουμε ἐμεῖς, ἐκεῖνος ὡς ἀγαθὸς τὸ χορηγεῖ, ὥστε νὰ ὑπάρχει μέσα μας ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστο τὸ ἀγαθό.

Ὁ Θεὸς χορηγεῖ τὰ ἀγαθὰ διαρκῶς καὶ στὸ διάβολο, ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν θέλει νὰ τὰ πάρει. Καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα ὁ

τὰ ἀγαθὰ· πηγὴ γάρ ἐστι τῶν ἀγαθῶν βρούσα τὴν ἀγαθότητα·
 ἕκαστος δέ, καθὼς ἑαυτὸν κατεσκεύασε δεκτικόν, μετέχει τοῦ
 5 ἀγαθοῦ. Ἐνταῦθα μὲν οὖν περὶ ἄλλα τὴν δρεξιν ἔχοντες καὶ ἐπι-
 τυγχάνοντες κἂν ποσῶς, ἡδόμεθα, ἐκεῖσε δέ, ὅταν «εἴη ὁ Θεὸς
 τὰ πάντα ἐν πᾶσι», μὴ βρώσεως οἴσης, μὴ πόσεως, μηδὲ τινος
 σαρκικῆς ἡδονῆς, μηδὲ τινος ἀδικίας, οἱ μὴδὲ τὰς συνήθεις
 ἡδονὰς ἔχοντες, μηδὲ τῶν ἐκ Θεοῦ δεκτικὸν ὄντες, ὀδυνῶνται
 10 ἀνηκέστως· οὐ τοῦ Θεοῦ κόλασιν ποιήσαντος, ἀλλ' ἡμῶν ἑαυ-
 τοῖς τὴν κόλασιν εὐτρεπισάντων. Ἐπεὶ οὐδὲ ὁ Θεὸς ἐποίησε
 θάνατον, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς τοῦτον ἐπεσπασάμεθα. Φύσει μὲν
 γὰρ πᾶν σύνθετον διαλύεται, ἀλλ' ὅσον Θεῷ διὰ θεωρίας
 ἤνωτο ὁ Ἀδάμ, ἐν ἑαυτῷ εἶχε τὴν ζωὴν, ὑπὲρ φύσιν ζωοποιου-
 15 σαν τὴν θνητὴν αὐτοῦ φύσιν. Ὅτε δὲ ἀπέστη τῆς πρὸς τὴν
 ζωὴν, ἤγουν τὸν Θεόν, ἐνώσεως, ἦλθεν ἐκ τῆς ὑπὲρ φύσιν
 ἀφθαρσίας εἰς τὴν κατὰ φύσιν τοῦ συνθέτου διάλυσιν, ὅπερ ἐστὶ
 θάνατος.

72 Ἐπειδὴ δὲ τινὲς φασιν, ὡς ἔδει τὸν Θεὸν προειδῶτα τοὺς
 ἁμαρτήσοντας καὶ μὴ μετανοήσοντας καὶ κριθησομένους, μὴ
 παράγειν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, οὐ γὰρ ἀγαθοποι-
 ῆσαι καὶ κολάσαι, φάμεν πρὸς αὐτοὺς πρῶτον μὲν τὸ τοῦ Ἀπο-
 5 στόλου· «μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος
 τῷ Θεῷ; τῷ γὰρ θελήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;»· ὁ γὰρ θέλει,
 τοῦτό ἐστιν ἀγαθόν· «καὶ ἐξουσίαν ἔχει ὁ κεραμεὺς ποιῆσαι, ὁ
 μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν». Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ
 ποιῶν τοὺς τε δικαίους καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἢ τιμίους, ἢ ἀτι-

17. Ἰακ. 3,11.

18. Α' Κορ. 15,28.

Θεός παρέχει σέ όλους τὰ ἀγαθὰ, γιατί εἶναι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, πὺ ἀναβλύζει σέ όλους τὴν ἀγαθότητα¹⁷, ὁ καθένας ὁμοῦς, ἀνάλογα μὲ τὸ πόσο δεκτικὸ ἔκανε τὸν ἑαυτό του, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐδῶ βέβαια ἔχοντας ὄρεξη γιὰ ἄλλα καὶ πετυχαίνοντάς τα, δοκιμάζουμε κάποια ἡδονή, ἐκεῖ ὁμοῦς, ὅταν «ὁ Θεὸς θὰ γίνει τὰ πάντα γιὰ ὄλους»¹⁸, καὶ δὲ θὰ ὑπάρχει οὔτε τροφή, οὔτε πιτό, οὔτε καμμιά σαρκικὴ ἡδονή, οὔτε καμμιά ἀδικία, ἐκεῖνοι πὺ δὲ θὰ ἔχουν τίς συνηθισμένες ἡδονές, οὔτε καὶ εἶναι δεκτικοὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ, θὰ ὑποφέρουν ἀθεράπευτα, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔκανε κόλαση, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔμεῖς ἐτοιμάσαμε τὴν κόλαση γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἄλλωστε οὔτε τὸ θάνατο ἔκανε ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν προκάλεσαμε ἔμεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό μας. Γιατί ἀπὸ φυσικοῦ τοῦ κάθε σύνθετο διαλύεται, ἀλλὰ ὄσο ὁ Ἀδὰμ ἦταν ἐνωμένος μὲ τὸ Θεὸ μέσω τῆς θεωρίας, εἶχε μέσα τοῦ ζωῆ, ἡ ὁποία ζωοποιοῦσε ὑπερφυσικὰ τὴ θνητὴ τοῦ φύση. Ὅταν ὁμοῦς ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ἐνωση μὲ τὴ ζωῆ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Θεὸ, κατέληξε ἀπὸ τὴν ὑπὲρ φύση ἀφθαρσία στὴν κατὰ φύση διάλυση τοῦ συνθέτου, πρᾶγμα πὺ εἶναι θάνατος.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς μερικοὶ λένε ὅτι ἔπρεπε ὁ Θεός, πὺ γνώριζε ἀπὸ πρὶν ἐκείνους πὺ θὰ ἀμάρταναν καὶ δὲ θὰ μετανοοῦσαν καὶ θὰ κρίνονταν, νὰ μὴ τοὺς δημιουργήσει ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στοὺ εἶναι, γιατί δὲν εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀγαθοῦ νὰ δημιουργήσει καὶ νὰ τιμωρήσει, λέμε πρὸς αὐτοὺς πρῶτα αὐτὸ πὺ εἶπε ὁ Παῦλος: «λοιπόν, ἄνθρωπέ μου, ποιὸς εἶσαι σὺ πὺ κάνεις κριτικὴ στοὺ Θεό; Καὶ ποιὸς ἀντιστάθηκε στοὺ θέλημά του»¹⁹. Διότι αὐτὸ πὺ θέλει, αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸ, καὶ «ἔχει ἐξουσία ὁ ἀγγελιοπλάστης νὰ κατασκευάσει ἄλλο σκεῦος γιὰ χρῆση πολυτέλειας καὶ ἄλλο γιὰ κοινές χρῆσεις»²⁰. Γιατί αὐτὸς εἶναι πὺ κάνει καὶ τοὺς δίκαιους καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἀλλὰ δὲν τοὺς κάνει αὐτὸς δίκαιους ἢ ἀμαρτωλοὺς, ἢ τίμιους

19. Ρωμ., 9,19-20.

20. Ρωμ. 9,19,20.

10 μους. Ὁ αὐτὸς γὰρ Απόστολος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ, προαριθμήσας τὰς κακίας, ἐπάγει λέγων· «ὅστις οὖν ἐκκαθάρη ἑαυτὸν ἐκ τούτων, γέγονε σκευὸς ἐκλογῆς». Αὐτεξούσιοι γὰρ γενόμενοι, ἐξουσίαν ἔχομεν ἐκκαθαῖραι ἑαυτοὺς ἐκ τῶν αἰσχίστων παθῶν καὶ μολῶναι ἑαυτούς. Ὅμως πάντα ὁ Θεὸς ἀγα-
 15 θοὺς ἐποίησεν. Αὐτὸς μὲν οὖν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι πᾶσι παρέχει, ὡσπερ ἥλιος ἐφαπλῶν τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν εἶναι οὐκ ἐφ' ἡμῖν λαβεῖν, τὸ δὲ εὔ εἶναι, ἐφ' ἡμῖν ἐστίν· ἂν τοίνυν θελήσωμεν καὶ ποθήσωμεν, μετέχομεν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ ἐν φωτὶ εἰς
 20 αἰῶνα ἐσόμεθα. Ἐὰν δὲ ραθυμήσωμεν καὶ ἑαυτοὺς τυφλώσωμεν καὶ μὴ ποθήσωμεν αὐτόν, ἀμέτοχοι αὐτοῦ ἐσόμεθα. Οὐκ ἔδει οὖν διὰ τὴν ἡμετέραν ραθυμίαν ἀμετάδοτον γενέσθαι τῶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ δωρεῶν, ὧν πρώτη ἐστὶ τὸ εἶναι· οὐδὲ ἔδει τὴν ἡμετέραν κακίαν νικῆσαι καὶ ἀνενέργητον ποιῆσαι τὴν
 25 ἀγαθότητα αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἂν τῶν ὄντων ἐγένετο· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἀξίως πολιτεύεται τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Δικαίως γάρ, εἰ πρὸς αὐτὸν συγκρίνομεν τὰ πάντα, ἀνάξια τοῦ εἶναι εἰσιν.

73 Ὅμως οὐ μόνον ἀγαθὸς ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος, καὶ ὀρθῶς τὰ πάντα μήπω γενόμενα, ὡς ὄντα. «Ὁ καλῶν», γὰρ φησι, «τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα». Εἰ μὲν ὠφείλε δι' ἀγαθότητα μὴ ποιῆσαι τοὺς κολαζομένους, μᾶλλον δι' ὑπερβάλλουσαν ἀγαθότητα
 5 ὠφείλε καὶ ποιῆσαι αὐτούς, καὶ μὴ κολάσαι, ἀλλὰ συγχωρῆσαι αὐτοῖς ἀμαρτάνουσιν. Αὐτὸς γὰρ κύριος ἀμφοτέρων ἐστὶ, καὶ

ἢ ἄτιμους. Ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος στήν πρὸς Τιμόθεο ἐπιστολή, ἀφοῦ ἀπαρίθμησε τὶς κακίες, προσθέτει λέγοντας: «ὁποῖος λοιπὸν καθαρίσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ αὐτές, ἔχει γίνεи σκευὸς ἐκλογῆς»²¹. Ἐπειδὴ δημιουργηθήκαμε αὐτεξούσιοι, ἔχουμε ἐξουσία νὰ καθαρίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὰ αἰσχροὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ νὰ μολύνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ὅμως ὁ Θεὸς τοὺς ἐπλασε ὄλους ἀγαθοὺς. Ὁ ἴδιος λοιπὸν παρέχει σὲ ὄλους καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, ἀπλώνοντας, ὅπως ὁ ἥλιος, τὶς ἀκτίνες τῆς ἀγαθότητάς του πάνω σ' ὄλα τὰ ἔργα του. Καὶ τὸ εἶναι βέβαια δὲν εἶναι στὸ χέρι μας νὰ τὸ πάρουμε, τὸ εὖ εἶναι ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς. Ἄν ἐπομένως θελήσουμε καὶ τὸν ποθήσουμε μετέχουμε τῆς ἀγαθότητάς του καὶ θὰ βρισκόμαστε στὸ φῶς αἰωνίως, ἐὰν ὅμως δεῖξουμε ραθυμία καὶ τυφλώσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ δὲν τὸν ποθήσουμε, θὰ παραμείνουμε ἀμέτοχοι αὐτοῦ. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν ἐξαιτίας τῆς δικῆς μας ραθυμίας νὰ μὴ μεταδίδει τὶς δωρεὲς τῆς ἀγαθότητάς του, πρώτη ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι τὸ εὖ εἶναι: οὔτε ἔπρεπε ἡ δική μας κακία νὰ νικήσει καὶ νὰ κάνει ἀνενεργὸ τὴν ἀγαθότητά του. Γιατί, ἂν συνέβαινε αὐτό, δὲ θὰ γίνονταν κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀφοῦ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν πολιτεύεται μὲ τρόπο ἀντάξιο πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Δικαίως λοιπὸν, συγκρινόμενα πρὸς αὐτὸν τὰ πάντα, εἶναι ἀνάξια τοῦ εἶναι.

Ὅμως ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνο ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος καὶ βλέπει τὰ πάντα ὡς ὄντα πρὶν ἀκόμα γίνουν. Γιατί εἶναι, λέει, αὐτὸς ποὺ ἀποκαλεῖ «τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα»²². Ἄν ἔπρεπε ἀπὸ ἀγαθότητα νὰ μὴ δημιουργήσει αὐτοὺς ποὺ θὰ κολασθοῦν, θὰ ἔπρεπε ἀντίθετα ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγαθότητα καὶ νὰ τοὺς δημιουργήσει καὶ νὰ μὴ τοὺς τιμωρήσει, ἀλλὰ νὰ τοὺς συγχωρήσει ὅταν ἁμαρτάνουν· γιατί αὐτὸς εἶναι κύριος καὶ

21. Β' Τιμ. 2,21.

22. Ρωμ. 4,17.

τοῦ ποιῆσαι, καὶ τοῦ συγχωρῆσαι. Εἰ δὲ δίκαιόν ἐστι τὸ κολάζεσθαι τοὺς ἀμαρτάνοντας, δίκαιον ἦν καὶ γενέσθαι αὐτούς. Ὁρᾷ γὰρ τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἀποβάσεως τῶν πραγμάτων κρίνει, ἀλλ' ἐκ τῆς προγνώσεως τῶν ἐσομένων. Ἐπεὶ οὐδὲ ἐκ τῆς ἀποβάσεως τῶν γινομένων γινώσκει, ἀλλὰ προγινώσκει τὰ ἐσόμενα, καὶ κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ προορίζει. Πῶς δὲ καὶ προγινώσκει τὸ μὴ ἐσόμενον; Εἰ γὰρ προέγνω τὸν ἀμαρτάνοντα καὶ μὴ ἐποίησεν αὐτόν, οὐ πρόγνωσις ἦν, ἀλλὰ πλάνη. Ὡσπερ γὰρ ἡ γνῶσις τῶν ὄντων ἐστίν, οὕτω καὶ πρόγνωσις τῶν πάντων ἐσομένων ἐστί.

74 Μὴ οὖν κρίνωμεν τὸν Θεόν. Οὐ γὰρ οἶδαμεν τὴν βουλήν αὐτοῦ· «τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;». Οὐ γὰρ πᾶσαν τὴν βουλήν αὐτοῦ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν, ἀλλ' ὅπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι. Ὅπερ δὲ οὐ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπέκρυψε. Μὴ οὖν εὐθύνωμεν τὸν Θεόν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κριτής, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν· καὶ οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, εἰ μὴ ὁ αὐτὸς βούλεται, ὡσπερ οὐκ ἐστὶ φῶς, εἰ μὴ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου πηγαζόμενον.

75 Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Θεός, φύσει ἀγαθὸς καὶ συμπαθὴς ὢν, οὐ θέλει τὴν ἀμαρτίαν, οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων, οὐδὲ πάθει ὀργῆς κατέχεται ἢ κολάζει, ἀλλὰ πᾶσι βρῦει τὰ ἀγαθὰ. Ὁ ποθῶν, λαμβάνει· ὁ γὰρ ἀγαθός, ἀγαθῶν τυγχάνει· καὶ ἐν μὲν τῷ βίῳ τούτῳ οἰκονομία τίς ἐστὶ καὶ κυβέρνησις καὶ πρόνοια ἄρρητος, πρὸς ἐπιστροφὴν

23. Ρωμ. 4,17.

24. Ἦσ. 40,13.

τῶν δύο, καὶ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς συγχωρήσεως. Ἐὰν εἶναι δίκαιο νὰ τιμωροῦνται ὅσοι ἀμαρτάνουν, ἦταν δίκαιο καὶ νὰ δημιουργηθοῦν. Γιατὶ ὁ Θεὸς βλέπει «τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα»²³, καὶ δὲν κρίνει ἀπὸ τὴν ἐκβαση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρόγνωση αὐτῶν ποὺ θὰ γίνουν. Διότι ἡ γνώση του δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐκβαση αὐτῶν ποὺ γίνονται, ἀλλὰ γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ὅσα θὰ γίνουν καὶ τὰ προορίζει ἀνάλογα μὲ τὴν πρόγνωσή του. Πῶς ὁμοίως γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνο ποὺ δὲ θὰ γίνει; Διότι, ἐὰν γνώριζε ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἀμάρτανε καὶ δὲν τὸν δημιουργοῦσε, αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν πρόγνωση, ἀλλὰ πλάνη· γιατί ὅπως ἡ γνώση εἶναι γνώση τῶν ὄντων, ἔτσι καὶ ἡ πρόγνωση εἶναι ὁπωσδήποτε πρόγνωση αὐτῶν ποὺ θὰ γίνουν.

Ἄς μὴ κρίνουμε λοιπὸν τὸ Θεό, καθόσον δὲ γνωρίζουμε τὴ σκέψη του· «γιατὶ ποιὸς γνώρισε τὴ σκέψη τοῦ Κυρίου; ἢ ποιὸς ἐγινε σύμβουλος του;»²⁴. Διότι δὲν μᾶς ἀποκάλυψε ὅλη τὴ σκέψη του, παρὰ μόνο ὅση μᾶς συνέφερε νὰ μάθουμε· ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ δὲ μᾶς συνέφερε νὰ τὸ γνωρίζουμε, τὸ ἀπέκρυψε. Ἄς μὴ διορθώνουμε λοιπὸν τὸ Θεό, γιατί αὐτὸς εἶναι ὁ κριτῆς καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀγαθὸ, παρὰ μόνο αὐτὸ ποὺ ἐκεῖνος θέλει, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει φῶς, παρὰ μόνο αὐτὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν ἥλιο.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Θεός, ὄντας ἐκ φύσεως ἀγαθὸς καὶ σπλαχνικός, δὲν θέλει τὴν ἀμαρτία, δὲν θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἀμαρτωλοῦ²⁵, οὔτε εὐχαριστιέται γιὰ τὴν ἀπώλεια ζωντανῶν ὄντων²⁶, οὔτε διακατέχεται ἀπὸ πάθος ὀργῆς, οὔτε τιμωρεῖ, ἀλλὰ ἀναβλύζει σ' ὄλους ἀγαθὰ²⁷. Ὅποιος τὰ ποθεῖ τὰ παίρνει, διότι ὁ ἀγαθὸς δέχεται ἀγαθὰ. Καὶ σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ ὑπάρχει κάποια φροντίδα καὶ κυβέρνηση καὶ ἀπερίγραπτη

25. Ἰεζ. 33,11.

26. Σοφ. Σολ. 1,13.

27. Ματθ. 7,8.

καὶ μετάνοιαν καλοῦσα τοὺς ἀμαρτάνοντας, μετὰ δὲ θάνατον οὐκέτι τροπή, οὐκέτι μετάνοια· οὐχὶ τοῦ Θεοῦ μὴ δεχομένου μετάνοιαν, αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἀρνήσασθαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἀπο-
 10 βάλλεται τὴν συμπάθειαν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ οὐκέτι τρέπεται. Διὸ κἄν τις ποιήσῃ πάσας τὰς δικαιοσύνας καὶ ἐπιστρέψας ἀμαρτήσῃ καὶ ἐξέλθῃ ποθῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τοῦ βίου, ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται. Ὁμοίως καὶ ὁ ἀμαρτωλός, ἐὰν μετανοήσῃ καὶ ἐν τῇ μετανοίᾳ αὐτοῦ ἀποθάνῃ, οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι
 15 αὐτοῦ. Ὡς γὰρ οἱ δαίμονες μετὰ τὴν ἐκπτώσιν οὐ μετανοοῦσιν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι νῦν ἀμαρτάνουσι, ἀλλ' ἀμφότεροι ἔσχον τὸ ἄτρεπτον, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι μετὰ θάνατον τὸ ἄτρεπτον ἔχουσι. Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι ποθοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες αὐτὸν ἀεὶ, εὐφραίνονται, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ποθοῦντες τὴν ἀμαρτίαν
 20 καὶ μὴ ἔχοντες τὰς ὕλας τῆς ἀμαρτίας, ὡς ὑπὸ πυρὸς καὶ σκώληκος κατεσθιόμενοι, κολάζονται, μηδεμίαν παρηγορίαν ἔχοντες. Τί γὰρ ἐστὶ κόλασις, εἰ μὴ τοῦ ποθομένου στέρησις; Κατὰ τὴν ἀναλογίαν οὖν τοῦ πόθου, οἱ τε τὸν Θεὸν ποθοῦντες εὐφραίνονται, καὶ οἱ τὴν ἀμαρτίαν ποθοῦντες κολάζονται· καὶ
 25 γὰρ οἱ ἐπιτυγχάνοντες τοῦ ποθομένου, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πόθου εὐφραίνονται· καὶ οἱ ἀποτυγχάνοντες, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πόθου ὀδυνῶνται.

76 Ὑμεῖς δὲ εἶπατε ἡμῖν, τί ἐστὶ παντοκράτωρ; Πάντως «ὁ πάντα κρατῶν». Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «ὁ δὲ πάντα κατασκευάσας Θεός». Καὶ πῶς παντοκράτωρ ὁ Θεός, μὴ κρατῶν τῆς ὕλης καὶ τῆς κακίας; ἢ πῶς Δημιουργός, μὴ δημιουργήσας

28. Λουκᾶ 5,32· «οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν».

πρόνοια πού καλεῖ αὐτοὺς πού ἀμαρτάνουν σὲ ἐπιστροφή καὶ μετάνοια²⁸, μετὰ τὸ θάνατο ὅμως δὲν ὑπάρχει μεταβολὴ οὔτε μετάνοια, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν δέχεται μετάνοια, διότι αὐτὸς δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του²⁹, οὔτε ἀπορρίπτει τὴν εὐσπλαγχνία, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δὲν μετατρέπεται πιά. Γι' αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος ἐφαρμόσει ὄλες τὶς διατάξεις τοῦ νόμου καὶ ἀλλάζοντας ζωὴ ἀμαρτήσῃ καὶ φύγῃ ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ ποθώντας τὴν ἀμαρτία, θά πεθάνῃ μέσα στὴν ἀμαρτία του. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς³⁰· ἐὰν μετανοήσῃ καὶ πεθάνῃ μετανιωμένος, δὲν θά ὑπολογισθοῦν οἱ ἀμαρτίες του. Γιατί, ὅπως οἱ δαίμονες μετὰ τὴν ἐκπτώσῃ τους δὲν μετανοοῦν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τώρα ἀμαρτάνουν, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἀπέκτησαν τὸ ἄτρεπτο, ἔτσι καὶ οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὸ θάνατο ἀποκτοῦν τὸ ἄτρεπτο, καὶ ἔτσι οἱ δίκαιοι, ποθώντας τὸ Θεὸ καὶ ἔχοντάς τον πάντοτε, εὐφραίνονται μ' αὐτόν, ἐνῶ οἱ ἀμαρτωλοί, ποθώντας τὴν ἀμαρτία καὶ μὴ ἔχοντας τὰ ὑλικά τῆς ἀμαρτίας, σὰν νὰ κατατρώγονται ἀπὸ φωτιά καὶ σκουλήκια, βασανίζονται χωρὶς νὰ ἔχουν καμμιά παρηγοριά. Γιατί τί ἄλλο εἶναι κόλαση, παρὰ στέρηση ἐκείνου πού ἐπιθυμοῦμε πολὺ; Ἀνάλογα λοιπὸν μὲ τὸν πόθο τους αὐτοὶ πού ποθοῦν τὸ Θεὸ εὐφραίνονται, καὶ αὐτοὶ πού ποθοῦν τὴν ἀμαρτία κολάζονται. Ἐξάλλου ὅσοι ἐπιτυγχάνουν αὐτὸ πού ποθοῦν, ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τοῦ πόθου τους εὐφραίνονται, καὶ ὅσοι δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν, ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τοῦ πόθου τους, ὑποφέρουν.

Πεῖτε μας ὅμως ἐσεῖς· Τί σημαίνει παντοκράτορας; Ὅπως δὴποτε εἶναι ἐκεῖνος πού ἐξουσιάζει τὰ πάντα· γιατί λέει ὁ ἀπόστολος, «ἐκεῖνος πού δημιούργησε τὰ πάντα εἶναι ὁ Θεός»³¹. Πῶς ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι παντοκράτορας, ἐὰν δὲν

29. Β' Τιμ. 2,13.

30. Ἰεζ. 33,14-16.

31. Ἐβρ. 3,4.

5 τὴν ὕλην; ἢ πῶς Θεός, ἀτελής καὶ ἐλλιπὴ ἔχων τὴν δύναμιν; Διὰ τί γὰρ οὐκ ἀνεῖλε καὶ ὑπέταξε τὴν ὕλην, ἀλλ' εἴασεν αὐτὴν στασιάζουσαν καὶ μέχρι καιροῦ ροπῆς; Εἰ μὲν μὴ βουληθεῖς, οὐκ ἀγαθός. Οὐκ ἀγαθοῦ γάρ, οὐδὲ δικαίου, τὸ ἐφησυχάζειν τοῖς ἀμαρτάνουσιν. Εἰ δὲ μὴ δυνηθεῖς, Θεὸς ἀδύνατος μὴ εἴη
 10 Θεός· οὐ γὰρ δύνασθε εἰπεῖν, καθὼς ἡμεῖς ἐφημεν περὶ τοῦ γενέθαι καὶ εἶναι τὸν διάβολον, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀγαθὸν ἐστίν. Ἡμεῖς γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ διδόντες αὐτῷ τὸ εἶναι, ἀγαθὸν τὸ εἶναι αὐτὸν δικαίως, εἴπομεν. Ὑμεῖς δὲ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ μὴ διδόντες τῇ ὕλῃ ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ κακὴν ταύτην λέγοντες, καὶ
 15 φύσει κακὴν καὶ παντελῶς ἀμέτοχον ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν δυνησεσθε εἰπεῖν τὸ εἶναι αὐτὴν· οὐκοῦν, ἢ οὐκ ἀγαθός, ἢ οὐ δυνατός ὁ Θεὸς καθ' ὑμᾶς, μὴ ἐξ ἀρχῆς ταύτην ἀνελῶν.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ οὐσίας τοῦ κακοῦ τὰ πάντα, οὐδὲ ὁ ἀγαθὸς καὶ δημιουργός, οὐδὲ ὁ πονη-
 20 ρός, ἀλλὰ πατέρες τῶν ὄντων.

Καὶ πάλιν· Εἰ ἡ κακία ἐναντία τῷ ἀγαθῷ, ὡς ὄν ὄντι, καὶ ἀρχὴ ἀρχῆ, καὶ οὐσία οὐσία, καί, καθ' ὑμᾶς εἰπεῖν, Θεὸς Θεῷ, ἐν ἡμῖν δὲ ἐστὶ δοῦναι τὰ νικητήρια τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ πονηρῷ, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι τῆς ἐπικρατείας ἑκατέρου.

77 Ἡμεῖς γὰρ ἓνα Θεὸν φάμεν ἀγαθόν, δίκαιον, πάντων δημιουργόν, πάντων κρατοῦντα, παντοδύναμον, ὅσα θέλει δυνάμενον· καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίσθαι τὰ πάντα, τὰ τε ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
 5 εἶναι· «πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν ὁ Κύριος»· καὶ τοῦτο

δημιούργησε αὐτὸς τὴν ὕλη; Ἡ πῶς εἶναι Θεός, ὄντας ἀτελής καὶ ἔχοντας ἐλλιπὴ δύναμη; Καὶ γιατί δὲν ἐξαφάνισε τὴν ὕλη καὶ δὲν τὴν ὑπέταξε, ἀλλὰ τὴν ἄφησε νὰ στασιάζει μέχρι τὸν ὀρισμένο χρόνο; Ἐὰν δὲν ἤθελε, τότε δὲν εἶναι ἀγαθός· γιατί δὲν εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀγαθοῦ οὔτε τοῦ δικαίου νὰ ἐφυσυχάζει ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν. Ἐὰν πάλι δὲν μπορούσε, Θεὸς ἀδύνατος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι Θεός· καὶ δὲν μπορεῖτε βέβαια νὰ πεῖτε αὐτὸ ποὺ λέμε ἐμεῖς γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ διαβόλου, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ εἶναι τοῦ διαβόλου εἶναι ἀγαθὸ. Γιατὶ ἐμεῖς, δίνοντας σ' αὐτὸν τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ, δίκαια λέμε ὅτι τὸ ὅτι ὁ διάβολος ὑπάρχει, αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸ. Ἔσεῖς ὁμως, μὴ δεχόμενοι τὴν προέλευση τῆς ὕλης ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ, καὶ λέγοντάς τιν κακὴ καὶ κατὰ φύσιν κακὴ καὶ τελειῶς ἀμέτοχη τοῦ ἀγαθοῦ, δὲν θὰ μπορέσετε νὰ ἰσχυρισθεῖτε ὅτι τὸ νὰ ὑπάρχει αὐτὴ εἶναι ἀγαθὸ. Ἐπομένως, κατὰ τὴ γνώμη σας, ὁ Θεὸς ἢ δὲν εἶναι ἀγαθός, ἢ δὲν εἶναι δυνατός, ἀφοῦ δὲν κατέστρεψε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ὕλη.

Καὶ πάλι· Ἐὰν ὅλα προῆλθαν ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ κακοῦ, δὲν εἶναι δημιουργὸς οὔτε ὁ ἀγαθὸς οὔτε ὁ πονηρός, ἀλλὰ πατέρες τῶν ὄντων.

Καὶ πάλι· Ἐὰν ἡ κακία εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ ἀγαθὸ, ὅπως ὄν πρὸς ὄν καὶ ἀρχὴ πρὸς ἀρχὴ καὶ οὐσία πρὸς οὐσία, καί, γιὰ νὰ ποῦμε ὅπως σεῖς λέτε, ὅπως Θεὸς πρὸς Θεὸ, καὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ πράξουμε τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κακὸ, σὲ μᾶς ἐναπόκειται τὸ νὰ δώσουμε τὰ νικητήρια στὸν ἀγαθὸ ἢ στὸν πονηρό, καὶ ἄρα ἐμεῖς εἴμαστε αἴτιοι τῆς ἐπικράτησης τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου.

Ἐμεῖς λοιπὸν δεχόμεστε ἓνα Θεὸ ἀγαθὸ, δίκαιο, δημιουργὸ ὄλων, παντοκράτορα, παντοδύναμο, ἱκανὸ νὰ κάνει ὅσα θέλει, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχουν κτισθεῖ τὰ πάντα, καὶ τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, ὄχι ἀπὸ τὴν οὐσία του, ἀλλ' ἦλθαν ἀπὸ τὸ μὴ ὄν στὸ εἶναι, «γιατὶ ὅλα ὅσα θέλησε, δημιούργησε ὁ Κύ-

ἀγαθὸν φαμεν, ὃ θέλει. Οὐ γὰρ τὰ ποιήματα κρίνει τὸν ποιήσαντα, ἀλλ' οὐδὲ ἴσμεν τὸν λόγον τῆς προνοίας αὐτοῦ· «τίς γὰρ ἔγνω νοῦν τοῦ Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;». Εἰ ἔγνωστο ἡ βουλή αὐτοῦ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, οὐκ ἦν Θεός, 10 οὐδὲ θαυμαστός. Ὡσπερ γὰρ ἡ οὐσία αὐτοῦ ἀκατάληπτος, οὕτω καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ πρόνοια αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἐπίσταται, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα ἐκάστου τὸ ἐν αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ πάντα τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἐπίσταται (οὐ γὰρ τὸ μέλλον γινώσκει, οὐδὲ τί βούλεται, καὶ τί θε- 15 λήσει καὶ βουληθῆ ἄδριον, ἐπίσταται), πῶς οὖν τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα καὶ τὴν αὐτοῦ βουλήν γινώσεται; Καὶ πολλάκις ὧν ἐβουλεύσατο, εἰς λήθην ἔρχεται.

78 Προνοεῖται ὁ Θεὸς κατὰ αὐτοῦ πρόγνωσιν τῶν ἀπάντων. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡμῖν τοῖς μὴ εἰδόσι, μηδὲ τὰ μέλλοντα, μηδὲ τὰ προγεγονότα, μηδὲ πάντα τὰ ἐνεστῶτα, ἀνώμαλος ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ· ὁμαλὴ δέ ἐστι καὶ ἀγαθὴ καὶ δικαία τῷ ὄντι. Προγι- 5 νώσκων γὰρ τὰ ἐφ' ἡμῖν ὡς ὄντα, τὰ ἐσόμενα δικαίως, ὡς αὐτὸς θέλει καὶ βούλεται κρίνει· οὐ γὰρ ὡς ὄρῳ ἄνθρωπος, ὄψεται Θεός· «ἄνθρωπος γὰρ εἰς πρόσωπον ὄρῳ, Θεὸς δὲ εἰς καρδίαν». Ἡμεῖς καὶ τὸ ὑπὸ πάντων κρινόμενον δίκαιον πολλάκις, ἄδικον ὀρῶμεν διὰ πρόληψιν κακίας καὶ διὰ τὸ μὴ αὐτὸ πᾶσιν 10 ἀρεστόν, ἀλλ' ἕτερον ἐτέρῳ. Κρίνει δὲ ὁ Θεὸς οὐκ ἐκ μεταμελείας ἢ ἐπιγνώσεως, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως. Προεγνωκῶς γὰρ ὁ Θεὸς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, προώρισεν ἐκάστῳ δικαίως καὶ προνοητικῶς καὶ συμφερόντως, κατάλληλα τοῖς ἐφ'

ριο»³², και αὐτὸ λέμε ἀγαθὸ, αὐτὸ ποὺ ἐκεῖνος θέλει, γιατί τὰ κτίσματα δὲν κρίνουν τὸ δημιουργό. Ἀλλὰ οὔτε τὸ λόγο τῆς πρόνοιᾶς του γνωρίζουμε. Γιατί «ποιὸς γνώρισε τὴ σκέψη τοῦ Κυρίου, ἢ ποιὸς ἔγινε σύμβουλος του»³³. Ἐάν ἦταν γνωστὴ ἡ σκέψη καὶ τὸ θέλημά του, δὲν θὰ ἦταν Θεὸς οὔτε θαυμαστός. Ὅπως λοιπὸν ἡ οὐσία του εἶναι ἀκατάληπτη, ἔτσι καὶ ἡ θέληση καὶ ἡ πρόνοιά του. Γιατί, ἐάν τὰ πράγματα τῶν ἀνθρώπων δὲν τὰ γνωρίζει κανένας, παρὰ μόνο τὸ πνεῦμα τοῦ καθενὸς ποὺ εἶναι μέσα του, καὶ οὔτε ὅλα ὅσα τὸν ἀφοροῦν τὰ γνωρίζει κάθε ἄνθρωπος, ἀφοῦ δὲν γνωρίζει τὸ μέλλον, οὔτε γνωρίζει τί θέλει ἢ τί θὰ θελήσει καὶ τί θὰ σκεφθεῖ αὔριο, τότε πῶς θὰ γνωρίσει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ σκέψη του, αὐτὸς ποὺ πολλὰς φορὲς λησμονεῖ καὶ ὅσα σκέφθηκε;

Ὁ Θεός, σύμφωνα μὲ τὴν πρόγνωσή του, προνοεῖ γιὰ ὅλα. Καὶ σὲ μᾶς, ποὺ δὲν γνωρίζουμε οὔτε τὰ μελλοντικά, οὔτε ὅσα ἔχουν προηγηθεῖ, οὔτε ὅλα τὰ παρόντα, ἡ διακυβέρνησή του φαίνεται ἀνώμαλη, ἐνῶ εἶναι ὅπωςδήποτε καὶ ὀμαλὴ καὶ ἀγαθὴ καὶ δίκαιη. Γιατί, γνωρίζοντας ἀπὸ πρὶν ὡς γεγονότα ὅσα ἐμεῖς θὰ πράξουμε, τὰ κρίνει δίκαια, ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ ἀποφασίζει, διότι ὁ Θεὸς δὲ βλέπει ὅπως βλέπει ὁ ἄνθρωπος: «ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ βλέπει στὸ πρόσωπο, ἐνῶ ὁ Θεὸς στὴν καρδιά»³⁴. Ἐμεῖς ἀκόμα καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ ὅλους κρίνεται δίκαιο, τὸ βλέπουμε πολλὰς φορὲς ἄδικο, πρὸς πρόληψη κακίας καὶ ἐπειδὴ τὸ ἴδιο πρᾶγμα δὲν εἶναι σὲ ὅλους ἀρεστό, ἀλλὰ στὸν καθένα ἄλλο. Ὁ Θεὸς ὁμοίως κρίνει ὄχι ἀπὸ μεταμέλεια ἢ ἐπίγνωση, ἀλλὰ μὲ πρόγνωση. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐκ τῶν προτέρων τὰ πάντα πρὶν νὰ γίνουν, προόρισε γιὰ τὸν καθένα δίκαια καὶ προνοητικὰ καὶ μὲ τρόπο ποὺ τὸν συμφέρει ὅσα δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, ἀνάλο-

33. Ρωμ. 11,34.

34. Α' Βασ. 16,7.

ἡμῖν, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Ἄλλο γάρ ἐστι γνῶσις, καὶ ἄλλο πρό-
 15 γνῶσις, καὶ ἄλλο ἐπίγνῶσις, καὶ ἄλλο ὀρισμὸς, καὶ ἄλλο προο-
 ρισμὸς· γνῶσις μὲν γάρ ἐστι τὸ εἰδέναι τὰ ὄντα ἢ τὰ γινόμενα.
 Πρόγνῶσις δὲ τὸ εἰδέναι τὰ ἐσόμενα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.
 Ἐπίγνῶσις δὲ ἐστὶν ἢ μετὰ ψευδοῦ ἐπιγινομένη ἀληθῆς γνῶσις·
 καὶ ὀρισμὸς μὲν ἐστὶ κρίσις καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις,
 20 προορισμὸς δέ, κρίσις καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις.

79 Προειδῶς οὖν ὁ Θεὸς τὰ ἐσόμενα ὑφ' ἡμῶν ἐκουσίως,
 ἤγουν τὰ ἐφ' ἡμῖν, ἀρετὴν φημι καὶ κακίαν, προορίζει τὰ οὐκ
 ἐφ' ἡμῖν. Καὶ ἢ μὲν προγνωστικὴ δυνατοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἡμῶν
 ἔχει τὴν αἰτίαν, τὸ δὲ προγνῶναι ἢ μέλλομεν ποιεῖν, ἐξ ἡμῶν· εἰ
 5 γὰρ μὴ ἐμέλλομεν ποιεῖν, οὐδὲ αὐτὸς προεγίνωσκε, καὶ μὴ ἐσό-
 μενον. Καὶ ἢ μὲν πρόγνῶσις τοῦ Θεοῦ ἀληθῆς ἐστὶ καὶ ἀπαρα-
 βατος, ἀλλ' οὐκ αὐτὴ ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ γενέσθαι πάντως τὸ
 ἐσόμενον, ἀλλ' ὅτι μέλλομεν ποιεῖν τότε ἢ τότε, προγινώσκει.
 Προγινώσκει δὲ πολλά, ἢ οὐκ ἐστὶν αὐτῷ ἀρεστά, καὶ οὐκ αὐ-
 10 τὸς αἴτιος τούτων. Ὡς δὲ ἰατρὸς αἴτιος τῆς νόσου, εἰ προέ-
 γνω, ὅτι μέλλει τις νοσεῖν, ἀλλὰ τὸ μὲν νοσῆσαι ἄλλης αἰτίας,
 τῆς ποιούσης τὴν νόσον, ἢ δὲ πρόγνῶσις τοῦ ἰατροῦ, τῆς ἐν
 αὐτῷ τέχνης· οὕτω καὶ τὸ ἐσόμενον ἐφ' ἡμῶν, οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ
 τὴν αἰτίαν ἔχει, ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν θέλημα· οὐ κακὸν
 15 δὲ τὸ αὐτεξούσιον, εἰ ὡς ἐδόθη ἡμῖν, καὶ ἐφ' ᾧ ἐδόθη,
 χρῆσώμεθα αὐτῷ. Τὸ δέ, προγνῶναι τὸν Θεόν, τῆς προγνωστι-
 κῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Ἄλλ' οὐδὲ αἱ τιμωρίαι ἡμῶν τὸν Θεὸν
 ἔχουσιν αἴτιον. Οὐ γὰρ ὁ κριτὴς ἐστὶ τῆς τιμωρίας τοῦ πονηροῦ

γα μὲ αὐτὰ πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς. Γιατί ἄλλο εἶναι γνώση καὶ ἄλλο πρόγνωση καὶ ἄλλο ἐπίγνωση, καὶ ἄλλο ὄρισμός καὶ ἄλλο προορισμός. Γνώση εἶναι τὸ νὰ γνωρίζουμε αὐτὰ πού ὑπάρχουν ἢ αὐτὰ πού γίνονται· πρόγνωση ἢ γνώση αὐτῶν πού θὰ γίνουν πρὶν νὰ πραγματοποιηθοῦν, ἐνῶ ἐπίγνωση εἶναι ἡ ἀληθινὴ γνώση πού ἀποκτᾶται μετὰ ἀπὸ ψεύτικη γνώση. Ὅρισμός πάλι εἶναι κρίση καὶ ἀπόφαση γιὰ ὅσα ἔχουν γίνεи, ἐνῶ προορισμός, κρίση καὶ ἀπόφαση γιὰ ὅσα θὰ γίνουν.

Γνωρίζοντας λοιπὸν ἀπὸ πρὶν ὁ Θεὸς ὅσα θὰ γίνουν ἀπὸ μᾶς θεληματικά, δηλαδὴ ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς, ἐννοῶ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία, προορίζει ὅσα δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς. Καὶ ἡ προγνωστικὴ βέβαια δύναμη τοῦ Θεοῦ δὲν προέρχεται ἀπὸ μᾶς, ἡ πρόγνωση ὁμῶς ὅσων θὰ πράξουμε ἔχει τὴν αἰτία τῆς σὲ μᾶς. Γιατί, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ πράξουμε κάτι, οὔτε ἐκεῖνος θὰ γνώριζε ἀπὸ πρὶν αὐτὸ πού δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνεи. Καὶ ἡ πρόγνωση βέβαια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινὴ καὶ ἀμετάβλητη, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία γιὰ νὰ γίνεи αὐτὸ πού θὰ γίνεи, ἀλλὰ ὁ Θεὸς γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ὅτι πρόκειται νὰ κάνουμε αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο. Καὶ γνωρίζει ἀπὸ πρὶν πολλὰ πού δὲν τοῦ εἶναι ἀρεστά, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸς αἴτιος ὅσων θὰ γίνουν. Ὅπως ἀκριβῶς οὔτε κι ὁ γιατρὸς εἶναι αἴτιος τῆς ἀρρώστιας, ἐὰν προβλέψει ὅτι κάποιος πρόκειται νὰ ἀρρωστήσει, ἀλλὰ τὸ ὅτι θὰ ἀρρωτήσῃ ὀφείλεται σὲ ἄλλη αἰτία, ἡ ὁποία προκαλεῖ τὴν ἀρρώστια, ἐνῶ ἡ πρόγνωση τοῦ γιατροῦ ὀφείλεται στὴν τέχνη του. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ αὐτὸ πού θὰ γίνεи ἀπὸ μᾶς δὲν ἔχει τὴν αἰτία του στὸ Θεό, ἀλλὰ στὴ δική μας αὐτεξούσια θέληση· καὶ δὲν εἶναι κακὸ τὸ αὐτεξούσιο, ἐὰν τὸ χρησιμοποιοῦμε ὅπως μᾶς δόθηκε καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ πού μᾶς δόθηκε. Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ γίνουν, αὐτὸ ὀφείλεται στὴν προγνωστικὴ του δύναμη. Ἀλλὰ οὔτε οἱ τιμωρίες μας ἔχουν αἰτία τὸ Θεό. Γιατί δὲν εἶναι ὁ κριτὴς αἴτιος τῆς τιμωρίας τοῦ πο-

20 αἴτιος, εἰ καὶ αὐτὸς θέλων κρίνει, ἀλλ' αἴτιος μὲν ἔστιν ὁ πταίσας τῆς ἑαυτοῦ τιμωρίας, ὁ δὲ κριτῆς τῆς δικαιοσύνης αἴτιος· ἀγαθὸν δὲ ἡ δικαιοσύνη. Εἰ γὰρ θέλων κρίνει, ἀλλ' οὐ κατὰ προηγούμενον θέλημα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπόμενον. Προηγούμενον μὲν ἔστι θέλημα, ὅπερ τις ἀφ' ἑαυτοῦ θέλει· προηγουμένως γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ
 25 «θέλει ὁ Θεὸς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθεῖν», ἀμαρτανόντων δὲ ἡμῶν, θέλει παιδεύεσθαι ἡμᾶς πρὸς τὸ συμφέρον· καὶ τὸ μὲν προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγαθότητός ἐστι, τὸ δὲ ἐπόμενον τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.

80 Ὅτι δὲ προώρισεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, οὕτως γνωσόμεθα. Ἄτρεπτον τὸ Θεῖον καὶ οὐκ ἐξ ἐπιγνώσεως κρῖνον, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως. Εἰ οὖν καθ' ἡμέραν κρίνει καὶ ὀρίζει, καθ' ἡμέραν γινώσκει τὸ γινόμενον, καί, ὥς
 5 τινὲς φασί, καὶ μεταμελεῖται καὶ προστίθησιν ἔτη ζωῆς μὴ εἰδότες τί φασιν. Εἰ γὰρ μεταμελεῖται καὶ προστίθησι, τρεπτὸν ἔχει καὶ τὸ θέλημα καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ τοῦτο ἀνάξιον Θεοῦ. Εἰ δὲ λέγετε προστεθεικέναι τῷ Ἐζεκίᾳ, κατὰ τὴν Γραφήν, ἀλλ' οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ μὴ προορίσας, προσέθηκεν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν καὶ
 10 προέγνω καὶ προώρισε τὰ κατὰ τὸν Ἐζεκιάν· προνοητικῶς δὲ ἐσχηματίζετο, οἰκονομῶν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἵνα δείξη, πόσον δύναται μετάνοια. Μεταμελεῖσθαι δὲ λέγεται, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἡ γὰρ Γραφή ἀνθρωπικώτερον περὶ Θεοῦ διαλέγεται πρὸς τὴν νηπιότητα τῶν ἀκουόντων. Ὡσπερ γὰρ λέγεται, «ἵνα

νηροῦ, ἂν καὶ αὐτὸς κρίνει μὲ τὴ θέλησή του, ἀλλὰ αἷτιος τῆς τιμωρίας του εἶναι ὁ αὐτὸς ποὺ ἔφταιξε, ἐνῶ ὁ κριτῆς εἶναι αἷτιος τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀγαθό. Ἐὰν ὁμως κρίνει μὲ τὴ θέλησή του, δὲν κρίνει μὲ θέλημα ποὺ προηγεῖται, ἀλλὰ ποὺ ἔπεται. Γιατὶ προηγούμενο θέλημα εἶναι αὐτὸ ποὺ θέλει κανεὶς ἀπὸ μόνος του, ἐνῶ ἐπόμενο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὰ γεγονότα. Διότι ἐκ τῶν προτέρων ἀφραυτοῦ «ὁ Θεὸς θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἔρθουν σὲ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας»³⁵. Ὅταν ὁμως ἁμαρτάνουμε θέλει νὰ παιδεύομαστε γιὰ τὸ συμφέρον μας. Καὶ τὸ προηγούμενο θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι τῆς ἀγαθότητάς του, ἐνῶ τὸ ἐπόμενο τῆς δικαιοσύνης του.

80 Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς τὰ προόρισε ὅλα σύμφωνα μὲ τὴν προγνωτική του δύναμη, θὰ τὸ γνωρίσουμε ὡς ἐξῆς. Τὸ Θεῖο εἶναι ἀτρεπτο καὶ δὲν κρίνει ἀπὸ ἐπίγνωση, ἀλλὰ ἀπὸ πρόγνωση. Ἐὰν λοιπὸν κρίνει καὶ ὀρίζει κάθε μέρα, κάθε μέρα γνωρίζει αὐτὸ ποὺ γίνεται καὶ μετανοεῖ καὶ προσθέτει χρόνια ζωῆς, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοί, χωρὶς νὰ ξέρουν τί λένε. Γιατὶ, ἂν μετανοεῖ καὶ προσθέτει, τότε ἔχει τρεπτό καὶ τὸ θέλημα καὶ τὴ γνώση, πρᾶγμα ποὺ δὲν ταιριάζει στὸ Θεό. Ἐὰν πάλι λέτε ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, πρόσθεσε χρόνια στὸν Ἐζεκία³⁶, ὁμως δὲν τὰ πρόσθεσε χωρὶς νὰ γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων καὶ νὰ τὰ ἔχει προορίσει, ἀλλὰ ἐκεῖνος καὶ γνώριζε ἀπὸ πρὶν καὶ προόρισε ὅσα ἀφοροῦσαν τὸν Ἐζεκία, καὶ προνοητικὰ τὰ μεθόδευσε ἔτσι, φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία μας, γιὰ νὰ δείξει πόση δύναμη ἔχει ἢ μετάνοια. Λέγεται ὅτι μεταμελεῖται, σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα συμβαίνουν σὲ μᾶς. Γιατὶ ἡ Γραφή ὁμιλεῖ γιὰ τὸ Θεὸ ἀνθρωπομορφικά, ἐξαιτίας τῆς νηπιότητος αὐτῶν ποὺ ἀκοῦνε τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδὴ λέγε-

35. Α' Τιμ. 2,14.

36. Ἦσ. 38,5· «ἤκουσα τῆς προσευχῆς σου καὶ εἶδον τὰ δάκρυά σου· ἰδοὺ προστίθημι πρὸς τὸν χρόνον σου δεκαπέντε ἔτη».

15 τί ύπνοῖς, Κύριε;», οὐχ ύπνοῖ δὲ ὁ Θεός, ἀλλὰ τὴν ἀνοχὴν καὶ τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπέρθεσιν τῆς βοηθείας αὐτοῦ, ὕπνον ἐκάλεσε (παρ' ἡμῖν γὰρ οἱ ὕπνοῦντες, οὐ βοηθοῦσιν), οὕτω καὶ μεταμέλεια. Ἡμεῖς γάρ, ὅταν δώμὲν τινι πλοῦτον, καὶ κακῶς ἐκεῖνος χρήσεται, μεταμελοῦμεθα. Οὕτω τοῦ Θεοῦ τὸν
 20 ἄνθρωπον ποιήσαντος καὶ τὸν Σαοὺλ χρίσαντος εἰς βασιλέα καὶ ἁμαρτησάντων αὐτῶν, μεταμελεῖσθαι λέγεται· οὐ τοῦ Θεοῦ μεταμεληθέντος· προῆδει γὰρ τὸ ἐσόμενον· ἀλλὰ τούτων ἄξια μεταμελείας πραξάντων. Ἀγωνισώμεθα οὖν ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀγαθοὶ γενέσθαι, ἵνα ὦμεν τῶν προεγνωσμένων ἀγαθῶν,
 25 καὶ προωρισμένων εἰς ζωὴν αἰώνιον.

81 Ἰστέον δέ, ὡς ἀγαθὸν μὲν ἐστὶ τάξις ἀρίστη, ἐκάστω τὸ κατὰ φύσιν οἰκτεῖον διασώζουσα· ταῦτόν δέ ἐστὶ καὶ ἀρετὴ· κακία δέ, ἢ τῆς τάξεως λύσις, ἤγουν ἀταξία. Δισσῶς δὲ τὸ ἀγαθὸν λέγεται, ἢ τὸ ὄντως ἀγαθόν, ὡς ἢ ρηθεῖσα τάξις, ἢ καὶ τὸ δο-
 5 κοῦν ἀγαθόν, ἢ κατ' αἰσθησιν ἡδονὴ παρὰ τὴν προειρημένην τάξιν· ὅπερ οὐκ ἀγαθόν ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον κακόν· καὶ ἡ κακία δὲ δισσῶς λέγεται, ἢ τὸ ὄντως κακόν, τουτέστι τὸ παρὰ τὴν φυσικὴν τάξιν γινόμενον καὶ παρὰ τὸν νόμον τοῦ Κτίσαντος, κατ' οἰκτεῖαν γνώμην. Φυσικὴ γὰρ τάξις, ἢ ὑπακοὴ τοῦ Κτίσαντος,
 10 ἀταξία δέ, ἢ παρακοή· ἢ τὸ δοκοῦν κακόν, τὸ κατ' αἰσθησιν λυπηρὸν καὶ ἡμῖν ἐπίπονον, ὡς ἢ παιδεία, ἣτις μᾶλλον ἀγαθόν ἐστὶ καὶ συμφέρον, πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐπανάγουσα τάξιν.

ται, «γιατί κοιμᾶσαι, Κύριε;»³⁷, ἐνῶ δὲν κοιμᾶται ὁ Θεός, ἀλλὰ ὕπνο ὀνόμασε ὁ Ψαλμωδὸς τὴν ἀνοχή καὶ τὴ μακροθυμία του καὶ τὴν ἀναβολὴ τῆς βοήθειάς του, ἀφοῦ καὶ σὲ μᾶς ὅσοι κοιμοῦνται δὲν βοηθοῦν, ἔτσι καὶ μὲ τὴ μεταμέλεια· γιατί ἐμεῖς, ὅταν δώσουμε σὲ κάποιον πλοῦτο καὶ ἐκεῖνος κάνει κακὴ χρῆση του, μετανοοῦμε. Ἔτσι καὶ ὅταν ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο καὶ ἔχρισε τὸν Σαοῦλ, καὶ αὐτοὶ ἀμάρτησαν, λέγεται ὅτι μετανόησε, ὄχι ὅτι πραγματικὰ μετανόησε ὁ Θεός, ἀφοῦ γνώριζε ἀπὸ πρὶν αὐτὸ πὺ θὰ γινόταν, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἔκαναν ἔργα ἄξια μετανοίας. Ἄς ἀγωνισθοῦμε λοιπὸν νὰ κάνουμε τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ γίνουμε ἀγαθοί, γιὰ νὰ ἀνήκουμε στοὺς ἀγαθοὺς πὺ τοὺς ἔχει γνωρίσει ἀπὸ πρὶν ὁ Θεὸς καὶ τοὺς ἔχει προορίσει γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ.

Πρέπει ἐπίσης νὰ γνωρίζουμε, ὅτι ἀγαθὸ εἶναι μιὰ ἄριστη τάξη, ἡ ὁποία διασώζει στὸν καθένα ἐκεῖνο πὺ ταιριάζει στὴ φύση του, καὶ τὸ ἴδιο εἶναι καὶ ἡ ἀρετὴ· κακία πάλι εἶναι ἡ διάλυση τῆς τάξεως, δηλαδὴ ἡ ἀταξία. Τὸ ἀγαθὸ λέγεται μὲ διπλῆ σημασία· ἢ τὸ πραγματικὰ ἀγαθὸ, ὅπως ἡ τάξη πὺ εἰπώθηκε, ἢ καὶ ἐκεῖνο πὺ νομίζεται ἀγαθὸ, ἢ ἡδονὴ δηλαδὴ πὺ προκαλοῦν οἱ αἰσθήσεις πέρα ἀπὸ τὴν τάξη πὺ εἰπώθηκε πρὶν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀγαθὸ, ἀλλὰ μᾶλλον κακό. Ἄλλὰ καὶ ἡ κακία λέγεται μὲ διπλῆ σημασία· ἢ τὸ πραγματικὰ κακό, δηλαδὴ ἐκεῖνο πὺ γίνεται ἔξω ἀπὸ τὴ φυσικὴ τάξη καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν νόμο τοῦ δημιουργοῦ κατὰ τὴ γνώμη τοῦ καθενός· γιατί φυσικὴ τάξη εἶναι ἡ ὑπακοὴ στὸ δημιουργό, ἐνῶ ἀταξία ἢ παρακοὴ· ἢ ἐκεῖνο πὺ νομίζεται κακό, πὺ εἶναι λυπηρὸ στὶς αἰσθήσεις καὶ σὲ μᾶς ἐπίπονο, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ παιδεία, ἡ ὁποία εἶναι μᾶλλον ἀγαθὸ καὶ συμφέρον, ἐπιφέροντας τὸν ἄνθρωπο στὴν κατὰ φύση τάξη. Καὶ λέγονται ἐκούσια κακὰ αὐτὰ πὺ εἶναι πραγματικὰ κακὰ, δηλαδὴ

37. Ψαλμ. 43,24.

Καὶ λέγονται, τὰ μὲν ἐκούσια κακά, ὄντως κακά, τὰ εἶδη τῆς ἀμαρτίας, τὰ δὲ ἀκούσια, τὰ ἐπίπονα.

82 Οὐτε τούτων οὖν, οὔτε ἐκείνων αἴτιος ὁ Θεός, ὡς ἐδείξαμεν. Εἰ γὰρ τὰ λεγόμενα κακά, διὰ τὸ ἡμῖν δοκεῖν κακὰ εἶναι, διὰ τὸ ἀηδὲς καὶ διὰ τὸ παράβουλον ἡμῶν, καὶ διαμαρτάνειν ἡμᾶς, τουτέστιν ἀποτυγχάνειν τοῦ δέοντος κόπου, τῷ πρὸς τὴν ἡδονὴν λίχνῳ, δικαίῳ λόγῳ ὁ Θεὸς ἐπάγει, παιδεύων πρὸς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ τῶν ἐκουσίων κακῶν ἤρτηται τὰ ἀκούσια λεγόμενα κακά· ἀκολουθεῖ γὰρ τοῖς ἐκουσίοις κακοῖς τὰ ἀκούσια. Τιμωρίαι γὰρ καὶ παιδεῖαι, ὡς τὰ πολλά, πρὸς διόρθωσιν αἱ συμφοραὶ γίνονται, καὶ ἡ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κόλασις, τελεία 10 τῆς κακίας καὶ ἀμαρτίας ἀναίρεσις· ἢ, τὸ ἐναντίον εἰπεῖν, τοῖς ἐπιποθοῦσι τὰς σωματικὰς παρὰ τὸν φυσικὸν νόμον ἡδονάς, καὶ τὰς διὰ ταύτας ἀμαρτίας, ἡ ἀπορία τῆς τούτων χρήσεως ἔσται αἰωνία κόλασις. Κόλασις γὰρ ἡ τοῦ ποθουμένου ἀποτυχία. Ἄχρι γὰρ ἀμαρτίας ἡδονὴ παρὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως· 15 αὕτη δὲ διττή, ἢ ψυχικὴ ἢ σωματικὴ· καὶ ψυχικὴ μὲν, ἢ τῆς δόξης ἔφρασις, σωματικὴ δέ, βρῶσις, πόσις, ἀνεσις σώματος, ὕπνος, συνουσία γυναικῶν. Ταῦτα πάντα φυσικὰ καὶ καλὰ κατὰ τὴν φυσικὴν τάξιν καὶ τὸν νόμον τοῦ Κτίσαντος γινόμενα· κακὰ δέ, παρὰ τὸν νόμον τοῦ Κτίσαντος καὶ τὴν φυσικὴν τάξιν καὶ 20 χρῆσιν.

83 Φυσικὴ δὲ τάξις, τὸ ἐφίεσθαι τῆς παρὰ Θεοῦ δόξης, τὸ δὲ τῆς παρ' ἀλλήλων δόξης ἐφίεσθαι, παρὰ φύσιν. Θεῷ γὰρ μόνῳ, τῷ φύσει δοξαστῷ, πρέπει ἢ παρὰ πάντων τῶν κτισμάτων αὐτοῦ δόξα, ἡμῖν δὲ ταπεινοῦσθαι Θεῷ, ὡς Δημιουργῷ, καὶ ἀλλή- 5 λοις διὰ τὸν νόμον τοῦ Κτίσαντος. Τοῦτο γὰρ τῆς πρὸς τὸν

τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἁμαρτίας, ἐνῶ τὰ ἄλλα, πού εἶναι τὰ ἐπί-
 πονα, λέγονται ἀκούσια.

Οὔτε αὐτῶν λοιπῶν οὔτε ἐκείνων αἴτιος εἶναι ὁ Θεός,
 ὅπως ἀποδείξαμε. Γιατί, ἂν τὰ λεγόμενα ἀκούσια κακά, ἐπει-
 δὴ σὲ μᾶς φαίνονται ὅτι εἶναι κακά καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀηδῆ καὶ
 παρὰ τὴ θέλησή μας, καὶ ἐπειδὴ ἁμαρτάνουμε, δηλαδὴ ξε-
 στρατίζουμε ἀπὸ τὸ φυσικὸ προορισμὸ μας, ἀπὸ λαιμαργία
 πρὸς τὴν ἡδονή, κατὰ δίκαιο λόγο μᾶς τὰ στέλνει ὁ Θεὸς παι-
 दाγωγώντας μας πρὸς τὸ συμφέρον μας, ὅμως τὰ λεγόμενα
 ἀκούσια κακά ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰ ἐκούσια κακά· γιατί τὰ
 ἀκούσια ἀκολουθοῦν τὰ ἐκούσια κακά. Γιατί τιμωρίες καὶ
 δοκιμασίες τὶς περισσότερες φορές γίνονται οἱ συμφορὲς
 πρὸς διόρθωσή μας, ἐνῶ ἡ κόλαση τοῦ μέλλοντα αἰῶνα εἶναι
 τέλεια ἀναίρεση τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας, ἢ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε
 ἀντίστροφα, γιὰ ὅσους ποθοῦν πάρα πολὺ τὶς σωματικὲς ἡδο-
 νές ἐξω ἀπὸ τὸ φυσικὸ νόμο καὶ τὶς ἐξαιτίας αὐτῶν ἁμαρτίες,
 ἡ ἀδυναμία ἱκανοποιήσεως αὐτῶν θὰ εἶναι ἡ αἰώνια κόλαση.
 Γιατί κόλαση εἶναι ἡ ἀποτυχία αὐτοῦ πού ποθοῦμε. Διότι ὅσο
 ὑπάρχει ἁμαρτία, ἡ ἡδονὴ βρίσκεται ἐξω ἀπὸ τὸ νόμο τῆς φύ-
 σεως, καὶ εἶναι δύο εἰδῶν· ἢ ψυχικὴ ἢ σωματικὴ. Καὶ ψυχικὴ
 εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξας, ἐνῶ σωματικὴ ἡ βρώση, ἡ πόση,
 ἡ σωματικὴ ἄνεση, ὁ ὕπνος καὶ ἡ συνουσία μὲ γυναῖκες.
 Ὅλα αὐτὰ εἶναι φυσικὰ καὶ καλὰ ὅταν γίνονται σύμφωνα μὲ
 τὴ φυσικὴ τάξη καὶ τὸ νόμο τοῦ δημιουργοῦ, ἐνῶ εἶναι κακά,
 ὅταν γίνονται παρὰ τὸ νόμο τοῦ δημιουργοῦ καὶ τὴ φυσικὴ
 τάξη καὶ χρῆση.

Φυσικὴ τάξη εἶναι τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ κανεὶς τὴ δόξα πού
 ἀπορρέει ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ τὴ δόξα πού ἐπιθυ-
 μεῖ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, εἶναι παρὰ φύσιν· γιατί μόνο στὸ
 Θεό, πού εἶναι κατὰ φύσιν δοξαστός, ἀρμόζει ἡ δόξα πού
 προσφέρεται ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματά του, ἐνῶ σὲ μᾶς ταιριάζει
 νὰ ταπεινωνόμαστε μπροστὰ στὸ Θεό, ὡς δημιουργό, καὶ με-

Θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον τεκμήριον· «ἀγαπήσεις γὰρ Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν»· καί, «πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτόν, ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινώσας ἑαυτόν, ὑψωθήσεται». Ὡστε τὸ
 10 ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἀλλήλων δόξαν, ἀπιστίαν συνίστησιν. «Οὐ δύνασθε», γὰρ φησι, «πιστεῦειν εἰς ἐμέ, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες.

84 Πάλιν ἡ σωματικὴ ἡδονή, βρῶσις καὶ τὰ λοιπά, κατὰ τὴν φυσικὴν χρῆσιν καὶ τὸν νόμον τοῦ Κτίσαντος λαμβανόμενα, καλὰ, παρὰ δὲ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καθ' ἡμετέραν γνώμην καὶ παράχρησιν γινόμενα, κακά· οἷον βρῶσις καὶ πόσις, ὅσον πρὸς
 5 τὸ ζῆν καὶ σύστασιν τοῦ σώματος, καλὰ· ὁμοίως καὶ ὁ ὕπνος καὶ ἡ τῆς γυναικὸς χρῆσις, τὸ εἰδέναί τὸ ἴδιον σκεῦος, καλόν. Τὸ δὲ πρὸς ἡδονὰς ἀλόγους κεχρηῆσθαι βρῶσει καὶ πόσει καὶ γυναιξίν ἀδιαφόρως, ἀλόγων δίκην, πονηρόν.

85 Διὰ οὖν τὴν κενὴν δόξαν καὶ διὰ τὴν ἄμετρον βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ τὰς πορνείας, ἡ φιλαργυρία τούτων ἔρεισμα, φθόνοι τε καὶ ἐριδες καὶ πονηρίαι καὶ ψεῦδος καὶ συκοφανταίαι καὶ ἀρπαγαὶ καὶ φόνοι καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον μῖσος. Διὰ γὰρ τὸ
 5 πληθυνθῆναι τὴν ἀμαρτίαν, ἐψύγη ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν». Πολλοὺς δὲ ἔφη, τοὺς κεχρημένους τῇ ἀνομίᾳ. Ἐκ τῶν φυσικῶν οὖν ἔρχονται τὰ παρὰ φύσιν, τοῦ διαβόλου προσβάλλοντος.

ταξύ μας, εξαιτίας τοῦ νόμου τοῦ δημιουργοῦ. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸν πλησίον, πὺ ἀποτελεῖ καὶ νόμο τοῦ Θεοῦ· «νά ἀγαπᾶς τὸν Κύριο τὸ Θεό σου μὲ ὄλη τὴν καρδιά σου, καὶ τὸν πλησίον σου σὰν τὸν ἑαυτὸ σου»³⁸, καὶ «καθένας πὺ ὑψώνει τὸν ἑαυτὸ του θὰ ταπεινωθεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνος πὺ ταπεινώνει τὸν ἑαυτὸ του θὰ ὑψωθεῖ»³⁹. Ἐπομένως ἡ ἀγάπη τῆς δόξας τῶν ἄλλων συνιστᾶ ἀπιστία. Γιατί λέει, «δὲν μπορεῖτε νὰ πιστεύετε σὲ μένα, δεχόμενοι τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὴ ζητώντας τὴ δόξα τοῦ μόνου Θεοῦ»⁴⁰.

Ἐπίσης ἡ σωματικὴ ἡδονή, ἡ βρώση καὶ ἡ πόση καὶ τὰ λοιπά, ὅταν λαμβάνονται σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ χρῆση καὶ τὸ νόμο τοῦ δημιουργοῦ, εἶναι καλὰ, ὅταν ὁμως γίνονται παρὰ τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ καὶ σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ μας γνώμη καὶ κατάχρηση, εἶναι κακά, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ βρώση καὶ ἡ πόση ὅσο συντελοῦν στὴ ζωὴ καὶ στὴ διάπλαση τοῦ σώματος, εἶναι καλὰ· τὸ ἴδιο καὶ ὁ ὕπνος καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῆς γυναίκα, δηλαδὴ τὸ νὰ γνωρίζει ὁ καθένας τὸ δικό του σκεῦος, εἶναι καλό· τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμε ὁμως τὴ βρώση καὶ πόση καὶ τὶς γυναῖκες γιὰ διάφορο σκοπὸ, γιὰ ἄλογες ἡδονές, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα, εἶναι κακό.

Ἐξαιτίας λοιπὸν τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ἄμετρης βρώσης καὶ πόσης καὶ τῶν πορνειῶν ὑπάρχει ἡ φιλαργυρία, τὸ στήριγμα αὐτῶν, καὶ φθόνοι καὶ ἐχθρότητες καὶ πονηριές καὶ ψέμα καὶ συκοφαντίες καὶ ἀρπαγές καὶ φόνου καὶ τὸ μῖσος πρὸς τὸν πλησίον. Γιατί, «ἐπειδὴ ἀυξήθηκε ἡ ἀνομία, πάγωσε ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»⁴¹. Πολλοὺς ὀνομάζει ἐκείνους πὺ κάνουν χρῆση τῆς ἀνομίας. Ἀπὸ τὰ φυσικὰ ἐπομένως ἔρχονται τὰ παρὰ φύση κακὰ μὲ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ διαβόλου.

39. Λουκᾶ 18,14.

40. Ἰω. 5,44.

41. Ματθ. 24,12.

86 Πρὸς πάντα ταῦτα δύο ἡμῖν τρόποι μέγιστοι πρὸς βοήθειαν· τὸ βιάζεσθαι ἑαυτοὺς καὶ προσεύχεσθαι. Ἐνδειγμα γὰρ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ἡ βία καὶ ἡ προσευχή· ἐνδειγμα γὰρ ταπεινώσεως, ἡ προσευχή. Ἐπιγινώσκοντες γὰρ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, 5 τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπικαλούμεθα δύναμιν. Δεῖ δὲ εἰδέναί, ὅτι τὸ μὴ κρίνειν, λυτροῦται ἀπὸ ἁμαρτίας. Τὸ γὰρ μὴ κρίνειν, ταπεινώσεως σημεῖον· οὐδὲν οὕτως προσκαλεῖται τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, ὡς ἡ ταπεινώσις. «Ἴδε», γὰρ φησι, «τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον τῆς βίας μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας 10 μου»· καί, «Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου, καὶ ἐξελοῦ με», δηλονότι, ἐκ τοῦ πολεμοῦντός με ἐχθροῦ, καὶ τῆς ἁμαρτίας μου καὶ ἀφροσύνης μου.

Συμβάλλεται δὲ πρὸς ἀρετὴν καὶ ἡ μετὰ τῶν ἐναρέτων διαγωγή· μιμητικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἀπέχεσθαι 15 τῆς κατ' αἰσθησιν ὀμιλίας τῶν ἐρεθιζόντων. Ὅσον γὰρ ἀπὸ ὀφθαλμοῦ, τοσοῦτον καὶ ἀπὸ καρδίας. Δι' αὐτῶν γὰρ ἡ μνήμη τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ γίνεται. Πρόκειται δὲ ἡμῖν, χωρίσαι τὸν νοῦν τῆς μνήμης τῶν αἰσθητῶν, ἵνα κούφῳ πτερῶ πρὸς τὸν νοητὸν ἀναπτῇ ἥλιον καὶ τῷ ἀπροσίτῳ καὶ ἀμηχάνῳ αὐτοῦ 20 κάλλει καταυγασθῇ. Παχύνεται γὰρ νοῦς ὑπὸ τῆς μνήμης τῶν αἰσθητῶν καὶ πρὸς αὐτὰ καθέλκεται, ἀφίσταται τῆς κατανοήσεως καὶ ἀπολαύσεως τοῦ νοητοῦ κάλλους· «οὐδεὶς γὰρ δύναται δυοῖς κυρίοις δουλεύειν». Ἔθει κατορθοῦσιν οἱ ἄνθρωποι πᾶσαν τέχνην, καὶ ἐπιμονῇ καὶ βία.

87 Διὰ βίας οὖν τῆς ἐξ ἀγάπης γινομένης καὶ προσευχῆς, τῆς ἐκ ταπεινώσεως καὶ ἀποφυγῆς τῶν αἰσθητῶν, καὶ τοῦ φυγεῖν τὴν

Ἄπέναντι σ' ὄλα αὐτὰ ὑπάρχουν γιὰ μᾶς δύο ἀποτελεσματικοὶ τρόποι ποὺ μᾶς βοηθοῦν· ἡ καταπίεση τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ἡ προσευχή. Γιατὶ δεῖγμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι ἡ καταπίεση καὶ ἡ προσευχή· γιατί ἡ προσευχή εἶναι δεῖγμα ταπεινώσεως. Γνωρίζοντας δηλαδὴ καλὰ τὴν ἀδυναμία μας, ἐπικαλούμαστε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Πρέπει ὁμως νὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τὸ νὰ μὴ κατακρίνουμε μᾶς γλιτώνει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γιατὶ τὸ νὰ μὴ κατακρίνουμε, εἶναι δεῖγμα ταπεινώσεως. Τίποτε δὲν προσελκύει τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ τόσο, ὅσο ἡ ταπεινώση. Γιατὶ λέει· «δὲς τὴν ταπεινώσή μου καὶ τὴν τλαιπωρία τοῦ ἀγώνα μου καὶ συγχώρησε ὄλες τὶς ἁμαρτίες μου»⁴², καὶ «δὲς τὴν ταπεινώσή μου καὶ λύτρωσέ με»⁴³, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ ποὺ μὲ πολεμάει καὶ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν ἀφροσύνη μου.

Στὴν ἀρετὴ συμβάλλει ἐπίσης καὶ ἡ συναναστροφή μὲ ἐναρέτους, γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶο μιμητικό, καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ἐπαφῆς μὲ ὅσα ἐρεθίζουν τὶς αἰσθήσεις, τόσο τὰ μάτια, ὅσο καὶ τὴν καρδιά· γιατί μέσω αὐτῶν προκαλεῖται στὴν ψυχὴ ἡ ἀνάμνηση τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ ἀποσπᾶσουμε τὸ νοῦ ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν αἰσθητῶν, ὥστε μὲ ἐλαφρὰ τὰ φτερὰ νὰ πετάξει πρὸς τὸν νοητὸ ἥλιο καὶ νὰ καταφωτισθεῖ μὲ τὸ ἀπρόσιτο καὶ ἀπερίγραπτο κάλλος του. Γιατὶ χοντραίνει ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν αἰσθητῶν καὶ ἐλκύεται ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἀπόλαυση τοῦ νοητοῦ κάλλους· «γιατὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ δουλεύει σὲ δύο κυρίου»⁴⁴. Κάθε τέχνη οἱ ἄνθρωποι τὴν κατορθώνουν μὲ τὴ συνήθεια, μὲ τὴν ἐπιμονὴ καὶ μὲ τὸν βασανιστικὸ ἀγώνα.

Μὲ τὸν βασανιστικὸ ἀγώνα λοιπὸν ποὺ γίνεται ἀπὸ ἀγάπη, μὲ τὴν προσευχὴ ποὺ γίνεται ἀπὸ ταπεινώση, μὲ τὴν ἀπο-

43. Ψαλμ. 118,153.

44. Ματθ. 6,24.

τῶν ἀμελεστέρων συνοίκησιν, καὶ τοῦ μὴ κρίνειν, καὶ ταπεινώ-
 σεως καὶ τῆς τῶν ἐναρέτων συναναστροφῆς καὶ ὑπακοῆς, τὴν
 5 ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργασώμεθα· μὴ κρύπτοντες τοὺς λογι-
 σμούς καὶ τὰ ἐν ἡμῖν πάθη. Πᾶν γὰρ κρυπτόν, φαῦλον, τὸ δὲ
 φανερούμενον, φῶς ἐστίν. Οὐ γὰρ γεννᾷ ὄφιν ἐν ἡλίῳ, ἀλλ' ἐν
 φωλεοῖς· οὐδὲ σπόρος ἀξάνει ὑπὲρ γῆν κείμενος, ἀλλ' ὑπὸ γῆν
 κρυπτόμενος. Οὕτω καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοὶ μὴ δημοσιεύμε-
 10 νοι, καρποφοροῦσιν εἰς φθοράν, καὶ οἱ ἀγαθοὶ εἰς ζωὴν αἰώ-
 νιον. Ἦς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φυγή τῶν αἰσθητῶν, μετὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τῆ συγκατοίκηση μετὰ τὰ εὐτελέστερα, μετὸ νὰ μὴ κατακρίνομε, μετὴν ταπείνωση, μετὴ συναναστροφή μετὰ ἐνάρετους, καὶ μετὰ ὑπακοή, θὰ κατορθώσομε τὴ σωτηρία μας, χωρὶς νὰ κρύβουμε τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ πάθη μας. Γιατὶ κάθε πρᾶγμα κρυφὸ εἶναι φαῦλο, ἐνῶ ὅ,τι φανερῶνεται εἶναι φῶς. Γιατὶ τὸ φίδι δὲ γεννάει στὸν ἥλιο, ἀλλὰ μέσα σὲ φωλιές, οὔτε ὁ σπόρος ἀυξάνεται μένοντας πάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ ὅταν κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Ἔτσι καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοί, ὅταν δὲν φανερώνονται καρποφοροῦν τὴ φθορά, ἐνῶ οἱ ἀγαθοί, τὴν αἰώνια ζωὴ, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι ἐμεῖς μετὰ τὴ χάρι τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζί μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιὸ καὶ ὁμοούσιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΠΡΟΣ ΜΑΝΙΧΑΙΟΝ

1 ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Εἰ τὸ σῶμα τῆς ὕλης, ἢ δὲ ψυχὴ ἐκ τοῦ ἀγα-
θοῦ Θεοῦ, καθ' ὑμᾶς, ἐναντία οὐ συντίθεται ἄνευ τεχνίτου τινός,
οἷον τὸ μέλαν καὶ λευκὸν ὑπὸ ζωγράφου, καὶ ὑπὸ ἰατρῶν τὰ
θερμὰ εἶδη τοῖς ψυχροῖς, τίς ὁ συναγαγὼν τὰ ἐναντία, ψυχὴν τε
5 καὶ σῶμα, ἐν ζῶον ἐργασάμενος;

ΜΑΝΙΧΑΙΟΣ. Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἀτάκτως κινουμένης τῆς ὕλης,
λαβὼν μοῖραν τινα τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως, τῇ ὕλῃ προσέπεμψε,
δελεάσαι αὐτὴν βουλόμενος, ἢ δὲ λαβοῦσα κατέπιε, καὶ οὕτως
ἐκ τῆς κράσεως ἀμφοτέρων τὰ σύνθετα γέγονεν.

10 ΟΡΘ. Ταῦτα μῦθοί τινές εἰσι πλέον τῆς ἀσεβείας τὸ ἀπίθα-
νον ἔχοντες· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδεὶς ἑαυτὸν συντίθησι πρὸς ἐτέ-
ρου γένεσιν· πρὸς τοῦτοις δὲ παθητὸς καὶ μεριστὸς ὁ Θεὸς ἐν-
τεῦθεν εὐρίσκεται, εἴ γε μέρος αὐτὸς λαβὼν τῇ ὕλῃ προσέρι-
ψεν· ἀλλὰ καὶ ἡ ὕλη τοῦ εἶναι κακὴ ἐλευθερωθήσεται, ἐρασθεῖ-
15 σα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς καταπιοῦσα. Ἄλλον τε δὲ
ἀπόκριναί μοι, ἀσώματος ὁ Θεός;

ΜΑΝ. Ναί, ἀσώματος.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν ὁ ἀσώματος καὶ ἀπλοῦς τομὴν ἢ διαίρεσιν
ὑπομένει;

ΔΙΑΛΕΞΗ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΠΡΟΣ ΜΑΝΙΧΑΙΟΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Ἐὰν τὸ σῶμα ἀνήκει στὴν ὕλη, καὶ ἡ ψυχὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεό, ὅπως λέτε, καὶ δύο ἀντίθετα δὲν ἐνώνονται χωρὶς κάποιον τεχνίτη, ὅπως, γιὰ παράδειγμα, τὸ μαῦρο καὶ τὸ ἄσπρο ἐνώνονται ἀπὸ τὸν ζωγράφου, καὶ τὰ θερμὰ εἶδη μὲ τὰ ψυχρὰ ἀπὸ τοὺς γιατρούς, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού, ἀφοῦ πῆρε τὰ ἀντίθετα, δηλαδὴ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, κατασκεύασε ἓνα ὄν ζωντανό;

ΜΑΝΙΧΑΙΟΣ. Ὁ ἀγαθὸς Θεός, καθὼς ἡ ὕλη ἐκινεῖτο χωρὶς τάξη, παίρνοντας ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ δύναμή του, τὸ ἔστειλε στὴν ὕλη, θέλοντας νὰ τὴν δελεάσει· ἐκείνη ὁμως τὸ πῆρε καὶ τὸ κατάπιε, καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴν ἔνωση αὐτῶν τῶν δύο προῆλθαν τὰ σύνθετα.

ΟΡΘ. Αὐτὰ εἶναι κάποιοι μύθοι, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀσέβεια περιέχουν καὶ τὸ ἀπίθανο· πρῶτον, γιὰτι κανένας δὲν ἐνώνει τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴν κατασκευὴ ἄλλου· ἐπὶ πλέον ὁμως μὲ αὐτὰ ὁ Θεός γίνεται παθητὸς καὶ μεριστὸς, ἐφόσον, παίρνοντας ὁ ἴδιος ἓνα μέρος του, τὸ ἔρριξε στὴν ὕλη· ἀλλὰ καὶ ἡ ὕλη ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι κακὴ, ἀφοῦ ἀγάπησε τὸ ἀγαθὸ καὶ κατάπιε τὸ φῶς πὸ προερχόταν ἀπὸ αὐτό. Ἄλλὰ πές μου καὶ κάτι ἄλλο· εἶναι ἀσώματος ὁ Θεός;

ΜΑΝ. Ναι, εἶναι ἀσώματος.

ΟΡΘ. Πῶς λοιπὸν ὁ ἀσώματος καὶ ἀπλὸς δέχεται τομὴ καὶ διαίρεση;

20 *MAN.* Ἄλλ' οὐ διαίρεσιν ἢ τομὴν γεγονέναι λέγω τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ προβολὴν ὁμοούσιον τῷ προβαλλομένῳ· καὶ πρὸς τοῦτο διαμάχεσθαι Χριστιανοὺς ὄντας ὑμᾶς οὐκ οἶμαι, οἱ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον, οὐ τμήμα τῆς τούτου Πατρὸς οὐσίας φατέ, καὶ ὁμως ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ παρ' ὑμῖν σωτηρίας
25 τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῆς ἀγίας Γραφῆς κηρύττεται· οὕτως οὖν τομῆς μὴ γενομένης ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δύνάμιν τινα προεβάλετο πρὸς τὸ ἐπισχεῖν τῆς ὕλης τὴν ἀταξίαν.

ΟΡΘ. Καὶ οὕτως ἐλεγχθείης τῷ τῆς τομῆς ἐγκλήματι περιπίπτων.

30 *MAN.* Ἐλεγχον, καὶ πείσομαι τοῖς σοῦ.

2 *ΟΡΘ.* Διαιρεῖσθαι τὴν ὕλην καὶ τὸν Θεὸν ἰδίῳις τόποις οἶδα πολλάκις ἀκηκοῶς ὑπὸ τῶν Μανιχαίων, καὶ ὡς τὸ μὲν νότιον τῆ ὕλη, τὸ δὲ βόρειον καὶ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν προσνέμεται τῷ ἀγαθῷ Θεῷ.

5 *MAN.* Οὕτω γὰρ ὁμολογοῦμεν.

ΟΡΘ. Πῶς οὖν οὐ δέδοικας τὴν τοσαύτης βλασφημίας ὑπερβολὴν, περιγραφτὸν εἰσάγων τὸ Θεῖον, ὃν ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον ὁμολογεῖς, καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς κακίστης ὕλης περιγραφόμενον; Πέρασ γὰρ τῷ Θεῷ δίδως, ἐν τόπῳ τοῦτον ὑποτιθέμενος· πέρασ γὰρ εἰσι τόπος τοῦ περιέχοντος, καθὼ περιέχει
10 τὸ περιεχόμενον· περιεχόμενος δὲ ὁ Θεός, περιγραφτὸς πάντως ἐστί· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τὸν Θεὸν περιέχων τόπος περιγράφεται κατ' ἐκεῖνο τὸ τέλος, καθὼ τῆς ὕλης τοῦ τόπου ἐφάπτεται, καὶ οὕτως ὑπὸ περιγραφομένου τόπου περιγραφήσεται ὁ Θεὸς καθ'
15 ὑμᾶς, τοὺς τόπῳ τινὶ περιορίζοντας τὸν Θεόν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν παρείσθω· εἰπέ δέ μοι, ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μένοντα τὸν Θεὸν φῆς προβαλέσθαι τὴν ἐξ αὐτοῦ δύνάμιν καὶ ἐπὶ τὸν τῆς ὕλης ἐξαποστεῖλαι τόπον;

MAN. Ναί, τοῦτό φημι.

ΜΑΝ. Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἔγινε τομὴ ἢ διαίρεση τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ προβολὴ ὁμοούσια πρὸς τὸν προβαλλόμενον· καὶ σ' αὐτὸ δὲν νομίζω ὅτι ἀντιτίθεσθε, ὄντας Χριστιανοί, σεῖς οἱ ὅποιοι δὲν δέχεσθε τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ τμήμα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς του, ἀλλ' ὥστόσο καὶ ἀπὸ σᾶς ὁμολογεῖται ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφὴ κηρύσσεται ὅτι στάλθηκε στὸν κόσμον γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι λοιπὸν, χωρὶς νὰ γίνῃ τομὴ, ὁ ἀγαθὸς Θεὸς πρόβαλε κάποια δύναμη, γιὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀταξία τῆς ὕλης.

ΟΡΘ. Καὶ ἔτσι θὰ ἀποδειχθεῖς ὅτι πέφτεις στὸ ἀμάρτημα τῆς τομῆς.

ΜΑΝ. Ἀπόδειξέ μου το, καὶ θὰ πιστέψω στὰ δικά σου.

ΟΡΘ. Τὸ ὅτι εἶναι χωρισμένα ἡ ὕλη καὶ ὁ Θεὸς σὲ ξεχωριστοὺς τόπους, τὸ γνωρίζω, διότι τὸ ἄκουσα πολλὰς φορὰς ἀπὸ τοὺς Μανιχαίους, καὶ ὅτι τὸ νότιο μέρος ἀνήκει στὴν ὕλη, ἐνῶ τὸ βόρειο καὶ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ ἀποδίδονται στὸν ἀγαθὸ Θεό.

ΜΑΝ. Πράγματι, ἔτσι πιστεύουμε.

ΟΡΘ. Πῶς λοιπὸν δὲ φοβᾶσαι τὴν τόσο μεγάλη βλασφημία, λέγοντας περιγραπτὸ τὸν Θεό, τὸν ὅποιο ὁμολογεῖς ἀγαθὸ καὶ παντοδύναμο, ἐνῶ εἶναι περιορισμένος ἀπὸ τὴν κἀκιστὴ ὕλη; Γιατί, τοποθετώντας τὸν σὲ ἓνα τόπο, ἀποδίδεις στὸ Θεὸ πέρασ· διότι πέρασ εἶναι ὁ χῶρος ἐκείνου ποὺ περιέχει κάτι, ἐφόσον περιέχει αὐτὸ ποὺ περιέχει. Ἐὰν ὁ Θεὸς περιέχεται, εἶναι ὅπως δὴποτε περιγραπτὸς, καὶ ὁ τόπος ποὺ περιέχει τὸν Θεὸ περιορίζεται ὡς πρὸς ἐκεῖνο τὸ σημεῖο στὸ ὅποιο ἐφάπτεται μὲ τὸν τόπο τῆς ὕλης, καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸν περιορισμένο τόπο, περιορίζεται ὁ Θεός, σύμφωνα μὲ σᾶς, οἱ ὅποιοι περιορίζετε τὸν Θεὸ σὲ κάποιο τόπο. Ἀλλὰ αὐτὰ ἄς τὰ ἀφήσουμε· πὲς μου ὁμῶς· ὁ Θεὸς προβάλλει τὴ δύναμη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴ στέλνει στὸν τόπο τῆς ὕλης, μένοντας στὸν δικό του τόπο;

ΜΑΝ. Ναί, αὐτὸ λέω.

20 **ΟΡΘ.** Εἰ οὖν ἐκ τοῦ Θεοῦ προβολὴ ἐν ἑτέρῳ γέγονε τόπω, τοῦ Θεοῦ ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ διαμεῖναντος, πῶς οὐκ ἐμερίσθη τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως; Τὰ γὰρ διεστῶτα τοῖς τόποις, πάντως καὶ ἀλλήλων διαιρεῖσθαι ἀνάγκη· καὶ οὕτως οὖν ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις κατὰ σὲ οὐκ ἔξω τῆς αὐτοῦ γέγονεν ὑποστάσεως;
 25 τὸ δὲ ἔξω τινὸς ὑπάρχον, πάντως καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ διήρηται. Ἡμεῖς δ' οὐχ ἐπόμεθα ταῖς ὑμῶν ἀσεβείαις, οὐδὲ δύο ἀρχὰς διηρημένας τοῖς τόποις φαμέν, ἀλλ' ἓνα τοῦ παντὸς Δημιουργόν, καὶ μίαν τὴν πάντων ἀρχὴν λέγοντες, Πατέρα τε καὶ Υἱὸν τὰ πάντα πληροῦν δογματίζομεν· Πατέρα ἐν Υἱῷ, καὶ
 30 Υἱὸν ἐν Πατρὶ προσομολογοῦντες κατὰ τὸ λόγιον τὸ φάσκον· «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», καί, «πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμὰ ἐστι». Διὸ καὶ Ἰωάννης ὁ θεοφόρος, ὡς τὰ πάντα πληροῦσης τῆς ἀγίας Τριάδος, περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου φησὶν· «εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον». Καθ' ὑμᾶς δὲ
 35 τοὺς Μανιχαίους οὐκ εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὰ ἀλλότρια, εἴ γε τῷ τῆς ὕλης ἐπῆλθε τόπω, τὰς ψυχὰς ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ πεπεδημένας καθ' ὑμᾶς βουλόμενος ἀνασῶσαι· ὥστε καὶ δι' ὧν ἀνεκαλέσω τὴν τομὴν τὴν πολλακίς ὑπὸ σοῦ λεχθεῖσαν, οἰόμενος ἐκφευξέσθαι τῆς θείας οὐσίας τὴν ἀφαίρεσιν, οὐδ' οὐ-
 40 τως ἐκπέφευγας, εἰς τὴν αὐτὴν ἀσεβείαν περιπέπτωκας. Ἄλλ' ὅθεν ἐξέβην, τῷ λόγῳ πάλιν ἐπάνειμι. Ἀπόκριναι οὖν ὕλη καθ' ἑαυτὴν, ἀνευ τῆς πρὸς Θεὸν συγκράσεως, ἀπλῆ ἐστὶν ἢ σύνθετος;

ΜΑΝ. Σύνθετος.

45 **ΟΡΘ.** Ἐξ ἀπλῶν δὲ τὸ σύνθετον γίνεται;

ΜΑΝ. Οὕτως ἔχει.

ΟΡΘ. Ἐφόσον λοιπὸν ἡ προβολὴ ποῦ ἐγίνε ἀπὸ τὸ Θεὸ πῆγε σὲ ἄλλο τόπο, ἐνῶ ὁ Θεὸς παρέμεινε σὲ ἄλλο τόπο, πῶς δὲ χωρίσθηκε ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πατέρα; Διότι αὐτὰ ποῦ εἶναι χωρισμένα τοπικά, εἶναι κατ' ἀνάγκη χωρισμένα καὶ μεταξὺ τους. Ἔτσι λοιπὸν, κατὰ τὴ γνῶμιν σου, ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ δὲν βγῆκε ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπόστασίν του; Αὐτὸ ποῦ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ κάτι, χωρίζεται ὅπωςδήποτε καὶ ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ. Ἐμεῖς ὁμως δὲν ἀκολουθοῦμε τὶς δικές σας ἀσέβειες, οὔτε λέμε ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀρχὲς χωρισμένες τοπικά, ἀλλὰ, δεχόμενοι ὅτι ὑπάρχει ἓνας Δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος καὶ μία ἀρχὴ ὄλων, διδάσκουμε ὅτι ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς πληροῦν τὰ πάντα, καὶ ὁμολογοῦμε ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι μέσα στὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα, σύμφωνα μὲ τὸ χωρίο ποῦ λέει· «ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μου μέσα σὲ μένα»¹, καὶ «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας εἶναι δικά μου»². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεοφόρος Ἰωάννης, ἐπειδὴ ἡ ἁγία Τριάδα πληροῖ τὰ πάντα, λέει γιὰ τὸ Θεό· «ἦρθε στοὺς δικούς του καὶ οἱ δικοί του δὲν τὸν δέχτηκαν»³. Σύμφωνα ὁμως μὲ σᾶς τοὺς Μανιχαίους δὲν ἦρθε στοὺς δικούς του, ἀλλὰ μᾶλλον στοὺς ξένους, ἐὰν βέβαια πῆγε στὸν τόπο τῆς ὕλης, θέλοντας, ὅπως λέτε, νὰ σώσει τὶς ψυχὲς ποῦ ἦταν δεμένες σὲ ξένο τόπο. Ἔτσι καὶ μὲ αὐτὰ ποῦ ἀνακάλεσες τὴν τομὴ τὴν ὁποία πολλὲς φορὲς ἀνάφερες, νομίζοντας ὅτι θὰ ἀποφύγεις τὴν ἀφαίρεσιν τῆς θείας οὐσίας, οὔτε ἔτσι τελικὰ τὴν ἀπέφυγες καὶ ἐπεςεσ στὴν ἴδια ἀσέβεια. Ἀλλὰ ἐπανέρχομαι στὸ λόγο ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ξέφυγα. Ἀπάντησέ μου λοιπὸν· ἡ ὕλη καθεαυτὴν, χωρὶς τὴν ἀνάμιξή της μὲ τὸ Θεό, εἶναι ἀπλῆ ἢ σύνθετη;

ΜΑΝ. Σύνθετη.

ΟΡΘ. Τὸ σύνθετο γίνεται ἀπὸ ἀπλᾶ;

ΜΑΝ. Ἔτσι συμβαίνει.

2. Ἰω. 16,15.

3. Ἰω. 1,11.

ΟΡΘ. Εἰ τοίνυν σύνθετος ἡ ὕλη, δῆλον ὡς ὑπό τινος ἐτέρου συντέθειται· οὐδεὶς γὰρ ἑαυτὸν πρὸς σύνθεσιν ἄγει· πῶς οὖν, ὑφ' ἐτέρου συντιθεῖσα, ἀναρχὸς ἐστίν; Ἄλλως τε τὰ σύνθετα ἐκ
 50 διαφόρων συντέθειται, προὔπαρχόντων μὲν ὡς τὸ ἤλεκτρον τὸ ἐκ χρυσίου καὶ ἀργύρου συντεθέν· συνθεωρούμενον ὡς ἦτις κεφαλή ἐξ ὀστέων καὶ σαρκῶν καὶ ὑμένων καὶ νεύρων· ταῦτα γὰρ ἅμα συνέστη διάφορα ὄντα καὶ οὐδαμῶς ἕκαστον προὔπεστη τῆς ἐξ αὐτῶν συντεθείσης κεφαλῆς· ἡ ὕλη οὖν εἰ σύνθετός
 55 ἐστι, καὶ αὕτη οὐκέτι ἐστὶ μία ἀρχή, ἀλλὰ πολὺ πλείους, αὕτη καθ' ἑαυτὴν σύνθετος οὔσα καὶ ἄνευ τῆς πρὸς Θεὸν συνθέσεως.

3 ΜΑΝ. Ἀπλῆν οὖν φῆς εἶναι τὴν ὕλην;

ΟΡΘ. Οὐχ' ἀπλῆν εἶναι λέγω τὴν ὕλην, ἀλλὰ δεικνύναι βουλόμενος ὅτι οὐκ ἀναρχὸς ἐστίν, οὐδὲ ἀγένητος ὡς σὺ φῆς, καὶ ὅτι σὺν ταῖς ποιότησιν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ παρήχθη, τῶν περὶ
 5 αὐτὴν ποιότητων ἀλλαττομένων δεῖ καὶ μεταβαλλουσῶν ἄλλης εἰς ἄλλην ὅταν παρασταίῃ τῷ ταῦτα παραγαγόντι Θεῷ· εἰ γὰρ ἀπλοῦς ἐστὶ, πῶς ἐξ ἑνὸς ἀπλοῦ, φημί δὴ τῆς ὕλης, τὰ σύνθετα γέγονε σώματα; Πῶς δὲ ἐν τῷ ἐνὶ ἀπλῷ τῇ ὕλει, δύο ἐναντία εὐρίσκομεν, γένεσίν τε καὶ φθοράν; Εἰ δὲ ἐξ αὐτῆς τὰ σώματα,
 10 σῶμα ἐξ αὐτῆς καὶ αὕτη ἐστὶ· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τινος σώματος, σῶμα ὑπάρχει· εἰ δὲ σῶμα ἡ ὕλη, καὶ σύνθετος· σύνθετος δὲ τυγχάνουσα, οὐκ ἐστὶν ἀγένητος, ὡς ἀποδέδεικται.

ΜΑΝ. Πόθεν οὖν νόσοι καὶ θάνατοι καὶ τὰ τοιαῦτα τὰ κακά; Εἰ γὰρ μὴ ἐξ ὕλης ἀνάρχου καὶ ἀγενήτου καὶ φύσει κακῆς ταῦτα
 15 τυγχάνει, ὁ Θεὸς αἴτιος ἐστὶ τῆς τούτων γενέσεως.

ΟΡΘ. Τί γάρ; κακὰ νομίζεις τὰς νόσους καὶ τὸν θάνατον; Καίτοι θάνατος μὲν ἐλευθεροῖ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν καὶ τοῦ

ΟΡΘ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὕλη εἶναι σύνθετη, εἶναι φανερὸν ὅτι συντίθεται ἀπὸ κάτι ἄλλο· γιατί κανεὶς δὲν ὀδηγεῖ τὸν ἑαυτοῦ γιὰ σύνθεσιν. Τότε πῶς, ἀφοῦ ἐγινε σύνθετη ἀπὸ ἄλλο, εἶναι ἀναρχη; Ἐξάλλου τὰ σύνθετα ἔχουν συντεθεῖ ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα προϋπῆρχαν, ὅπως τὸ ἤλεκτρο, ποῦ εἶναι σύνθετο ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, θεωρεῖται μαζί, ὅπως ἡ κεφαλὴ ἀπὸ κόκκαλα καὶ σάρκες καὶ δέρματα καὶ νεῦρα. Διότι αὐτὰ βρέθηκαν μαζί ταυτόχρονα, ἐνῶ ἦταν διάφορα καὶ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴν κεφαλὴ ποῦ ἐγινε ἀπὸ αὐτά. Ἡ ὕλη λοιπὸν, ἐὰν εἶναι σύνθετη, καὶ ἡ ἴδια δὲν εἶναι μία ἀρχή, ἀλλὰ πολὺ περισσότερες, ἀφοῦ ἡ ἴδια καθεαυτὴν εἶναι σύνθετη καὶ χωρὶς τὴν ἐνωσὴ της μὲ τὸ Θεό.

ΜΑΝ. Λές λοιπὸν ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀπλή;

ΟΡΘ. Δὲν λέω ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀπλή, ἀλλὰ τὸ εἶπα γιὰ ν' ἀποδείξω ὅτι δὲν εἶναι ἀναρχη, οὔτε ἀδημιούργητη, ὅπως ἰσχυρίζεσαι ἐσύ, καὶ ὅτι μαζί μὲ τίς ποιότητές της ἐγινε ἀπὸ τὸν Δημιουργό, καὶ ὅτι οἱ ποιότητες γύρω ἀπὸ αὐτὴ ἀλλάζουν διαρκῶς καὶ μεταβάλλουν τὴ μιὰ σὲ ἄλλη, ὅταν ἐρχεται στοῦ τοῦ Θεοῦ ποῦ τὰ ἔχει κάνει. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀπλή, πῶς ἀπὸ ἓνα ἀπλό, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὕλη, ἔχουν γίνε τὰ σύνθετα σώματα; Καὶ πῶς στοῦ ἓνα ἀπλό, δηλαδὴ τὴν ὕλη, βρίσκουμε δύο ἀντίθετα, τὴ δημιουργία καὶ τὴ φθορά; Ἐὰν τὰ σώματα προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν, τότε καὶ ἡ ἴδια θὰ εἶναι σῶμα ἀπὸ αὐτὴν· γιατί, ἐκεῖνο ποῦ γίνεται ἀπὸ κάποιον σῶμα, εἶναι σῶμα. Ἐὰν ὁμοῦς ἡ ὕλη εἶναι σῶμα, εἶναι καὶ σύνθετη, καὶ ὄντας σύνθετη, δὲν εἶναι ἀδημιούργητη, ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ.

ΜΑΝ. Ἀπὸ ποῦ τότε προέρχονται οἱ ἀρρώστιες καὶ οἱ θάνατοι καὶ τὰ παρόμοια κακά; Γιατί, ἂν αὐτὰ δὲν προέρχονται ἀπὸ ὕλη ἀναρχη καὶ ἀδημιούργητη καὶ ἐκ φύσεως κακὴ, τότε αἴτιος τῆς δημιουργίας τους θὰ εἶναι ὁ Θεός.

ΟΡΘ. Τί λοιπὸν; θεωρεῖς κακὰ τίς ἀρρώστιες καὶ τὸ θάνατο; Καὶ ὁμοῦς ὁ θάνατος ἐλευθερώνει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ

δεσμοῦ τῆς ὕλης ἀπαλλάττει, νόσος δὲ πάλιν τήκει τὸ σῶμα, ὡσπερ σὺ νομίζεις σῶμα κακὸν ὑπάρχον· πολλακίς δὲ καὶ
20 ἀμαρτίας ἐνεργεῖν κωλύει ἢ νόσος, ἥς ἐπραξεν ἂν ὁ νοσῶν, εἰ
μὴ τῇ νόσῳ πεπήδητο· ἄλλως τε ἀποκρίναί μοι πυνθανομένῳ,
δεῖ τὴν κακίαν μισεῖν;

MAN. *Ναί.*

OPΘ. Πῶς οὖν ταύτην, ἣν μισεῖν προσποιεῖς, μεγίστως
25 τιμᾶς, ὁμοίαν αὐτὴν λέγων τῷ ἀγαθῷ Θεῷ, αἰδιδίον τε καὶ ἀναρ-
χον καὶ ἀγένητον;

MAN. Οὐχ ὁμοίαν αὐτὴν ποιοῦμεν τῷ ἀγαθῷ Θεῷ· οἶδαμεν
γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ὑψιστον, ἀγαθόν, φωτοειδῆ, παντοκράτορα· εἰ
καὶ ἀναρχος οὖν ἢ κακία, ἀλλὰ πολὺ τοῦ Θεοῦ ἀποδέει.

4 OPΘ. Ἔοικας ἀγνοεῖν ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ φωτοειδὲς τοῦ
Θεοῦ καὶ εἰς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους,
ἦτοι χάρισμα, φθάνει· ὁ μόντοι τῆς θείας φύσεως ἐστὶ χαρακτη-
ριστικόν, τὸ ἀναρχον καὶ ἀγένητον, τοῦτο ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων
5 ἐνθεωρεῖται· εἰ δὲ τῇ κακίᾳ δίδως τὰ κυρίως καὶ πρώτως χα-
ρακτηριστικὰ τῆς θείας φύσεως, πῶς οὐχ ὁμότιμος ἐστὶ τῷ
Θεῷ; Εἶπε δέ μοι ποῦ παντοκράτορα λέγεις τὸν Θεόν, εἴ γε κατὰ
σὲ τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς οὐπω κεκράτηκεν;

MAN. Ἄλλ' ἐστὶ καιρὸς ὅτε καὶ αὐτῆς κρατήσῃ.

5 OPΘ. Οὐκοῦν οὐπω νῦν παντοκράτωρ ἐστίν, ἐπεὶ οὐπω κε-
κράτηκε τῆς αἰδίδιου αὐτῷ συνούσης ὕλης, ὕστερον δὲ ὁ μὴ νῦν
ἔχει, προσγενήσεται αὐτῷ κατὰ σέ· δυνάμει γὰρ νῦν παντοκρά-
τωρ ὑπάρχων, ὕστερον ἐνέργεια γενήσεται, ἐξ ἀπλοῦ εἰς τε-
5 λειότητα ἐρχόμενος. Ἀποκρίναί μοι πῶς νῦν οὐκ ἐστὶ παντο-
κράτωρ, ὡς μὴ δυνάμενος, ἢ ὡς μὴ βουλόμενος; Εἰ μὲν ὡς μὴ

σῶμα καὶ τὴν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης, ἐνῶ ἡ ἀρρώστια λειώνει τὸ σῶμα πού, ὅπως ἐσὺ νομίζεις, εἶναι σῶμα κακόν, καὶ πολλὰς φορές ἡ ἀρρώστια ἐμποδίζει τὸν ἄρρωστο νὰ κάνει ἁμαρτίες, πού θὰ μπορούσε νὰ κάνει ἐάν δὲν ἦταν δεμένος μὲ τὴν ἀρρώστια. Καὶ ἔπειτα ἀπάντησε στὴν ἐρώτησή μου· πρέπει νὰ μισοῦμε τὴν κακία;

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Πῶς λοιπόν, αὐτὴν πού προσποιεῖσαι ὅτι μισεῖς, τὴν τιμᾶς τόσο πολύ, λέγοντάς την, ὅμοια μὲ τὸν ἀγαθὸ Θεό, αἴδια, ἀναρχὴ καὶ ἀδημιούργητη;

ΜΑΝ. Δὲν τὴν κάνουμε ὅμοια μὲ τὸν ἀγαθὸ Θεό· διότι γνωρίζουμε ὅτι ὁ ὕψιστος Θεὸς εἶναι ἀγαθός, φωτοειδῆς καὶ παντοκράτορας. Ἐάν καὶ εἶναι λοιπόν ἡ κακία ἀναρχὴ, ὅμως ὑπολείπεται πολὺ ἀπὸ τὸ Θεό.

ΟΡΘ. Φαίνεται πῶς ἀγνοεῖς ὅτι τὸ ἀγαθὸ καὶ φωτοειδὲς τοῦ Θεοῦ φθάνει καὶ στοὺς ἀγίους ἀγγέλους καὶ σὲ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς χάρισμα. Ὅ,τι ὅμως εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς θείας φύσεως, δηλαδὴ τὸ ἀναρχο καὶ τὸ ἀδημιούργητο, αὐτὸ σὲ κανένα ἄλλον δὲν ὑπάρχει. Καὶ ἂν ἀποδίδεις στὴν κακία τὰ κυρίως καὶ πρωτίστως χαρακτηριστικὰ τῆς θείας φύσεως, πῶς δὲν εἶναι ἰσότιμη μὲ τὸ Θεό; Πές μου ὅμως, πῶς λές παντοκράτορα τὸ Θεό, ἀφοῦ δὲν μπόρεσε, σύμφωνα μὲ σένα, νὰ κυριαρχήσει στὴν ὕλη καὶ σὲ ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτήν;

ΜΑΝ. Θὰ ἔρθει ὅμως καιρὸς πού θὰ κυριαρχήσει καὶ σ' αὐτήν.

ΟΡΘ. Ἐπομένως τώρα δὲν εἶναι ἀκόμα παντοκράτορας, ἀφοῦ δὲν κυριάρχησε ἀκόμα στὴν αἴδια ὕλη πού συνυπάρχει μ' αὐτόν, καὶ ἀργότερα, κατὰ τὴ γνώμη σου, θὰ προστεθεῖ σ' αὐτόν καὶ αὐτὸ πού τώρα δὲν ἔχει· γιατί, ὄντας τώρα δυνάμει παντοκράτορας, ἀργότερα θὰ γίνῃ καὶ ἐνεργεῖα, μεταβαλλόμενος ἀπὸ ἀπλὸν σὲ τέλειον. Ἀπάντησέ μου, πῶς τώρα δὲν εἶναι παντοκράτορας, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ ἢ ἐπειδὴ δὲν θέλει;

δυνάμενος, πῶς ὄλως παντοκράτωρ; χρῆ γὰρ εἶναι παντοκράτορα ἀεὶ, καὶ παντοδύναμον· εἰ δὲ ὡς μὴ βουλόμενος, πρῶτον μὲν βασκαίνει τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἔπειτα δὲ καὶ αἷτιος
10 τῆς κακίας εὐρίσκεται, δυνάμενος μὲν, μὴ βουλόμενος δὲ αὐτὴν ἀνελεῖν.

6 MAN. Πόθεν οὖν τὰ κακά;

ΟΡΘ. Οὐκ ἀκολουθία τινὶ λογικῇ ἢ ἐρώτησις παρὰ σοῦ γεγένηται· χρῆ γὰρ εἰδέναι εἰ ἔστι κακὸν καὶ τί ἔστι κακόν, εἴθ' οὕτω ζητῆσαι πόθεν συνίσταται.

5 MAN. Οὕτω ζητήσωμεν.

7 ΟΡΘ. Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἔστιν οὐσία, τὰ δὲ ποιότης, τὰ δὲ ἐνέργεια. Καὶ οὐσία μὲν ἔστιν ἐγώ, σύ· ποιότης, λευκόν, μέλαν, γλυκύ, πικρὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ὑποκειμένοις σώμασι θεωρούμενα· ἐπιτηδειότης δὲ πρὸς ἣν πεφύκασι τὰ γεγονότα σώματα
5 δυνάμει τυγχάνειν· οἷον ἐπιτηδείως ἔχουσιν αἱ χεῖρες τέχνας ἐργάζεσθαι, γλῶσσαι δὲ λόγῳ διακονεῖν, πόδες δὲ πρὸς βάδισιν, παιδίον δὲ πρὸς μάθησιν τεχνικὴν· ἐνέργειά δὲ ἔστιν ἢ τοῦ κατὰ φύσιν πρᾶξις, ἢ τοῦ ἀλόγου ὡς ἀλόγου, ἢ τοῦ λογικοῦ ὡς λογικοῦ· τί οὖν τῶν εἰρημένων ὀρίζη τὸ κακὸν εἶναι;

10 MAN. Ἐνέργειαν· δῆλον δὲ ὅτι πᾶσα ἐνέργεια οὐσία ἐστὶν ἐνεργείας.

ΟΡΘ. Πᾶσα μὲν ἐνέργεια οὐσία ἐστὶν ἐνεργείας. Ἐρωτῶ δέ σε, ἢ κακία ἐνέργεια οὐσα, καὶ οὐσία εἶναι δύναται;

MAN. Οὕτω φημί.

15 ΟΡΘ. Πρῶτον μὲν ἐναντίος σεαυτῷ ὑπάρχεις, ἐξ οὐσίας γενέσθαι λέγων ἐνέργειαν, καὶ πάλιν οὐκ εἶναι τὴν ἐνέργειαν ὑποτιθέμενος. Ὅθεν πάσης ἀμαθίας ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τοῖς ἄγαν

Γιατί, εάν δὲν μπορεῖ, πῶς εἶναι παντοκράτορας; Διότι πρέπει πάντοτε νὰ εἶναι παντοκράτορας καὶ παντοδύναμος. Ἐὰν πάλι δὲν θέλει, πρῶτον βλάπτει τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔπειτα παρουσιάζεται καὶ αἷτιος τῆς κακίας, ἀφοῦ μπορεῖ βέβαια, ἀλλὰ δὲ θέλει νὰ τὴν καταργήσει.

ΜΑΝ. Ἐκ ποῦ τότε προέρχονται τὰ κακά;

ΟΡΘ. Ἡ ἐρώτησή σου δὲν ἔγινε ἀπὸ σένα μὲ λογικὴ ἀκολουθία· γιατί πρέπει νὰ γνωρίζουμε εἰς ὑπάρχει κακὸ καὶ τί εἶναι κακὸ, καὶ ἔπειτα νὰ συζητήσουμε ἀπὸ ποῦ προέρχεται.

ΜΑΝ. Ἄς συζητήσουμε ἔτσι.

ΟΡΘ. Ἀπὸ τὰ ὄντα ἄλλα εἶναι οὐσία, ἄλλα ποιότητα καὶ ἄλλα ἐνέργεια. Καὶ οὐσία εἴμαστε ἐγώ, ἐσύ· ποιότητα τὸ λευκὸ, τὸ μαῦρο, τὸ γλυκὸ, τὸ πικρὸ καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια παρατηροῦνται στὰ ὑπάρχοντα σώματα· ἐπιτηδειότητα πάλι εἶναι ἡ ἰκανότητα τὴν ὁποία ἀπὸ τὴ φύση τοὺς συμβαίνει νὰ ἔχουν τὰ δημιουργηθέντα σώματα, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ χέρια ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ κατασκευάζουν τέχνες, ἡ γλῶσσα νὰ ὑπηρετεῖ μὲ τὸ λόγο, τὰ πόδια γιὰ τὸ βάδισμα, καὶ τὰ παιδιὰ στὸ νὰ μαθαίνουν τέχνες. Ἐνέργεια τέλος εἶναι ἡ σύμφωνη μὲ τὴ φύση πράξις, ἢ τοῦ ἀλόγου ὡς ἀλόγου, ἢ τοῦ λογικοῦ ὡς λογικοῦ. Ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ εἰπώθησαν νομίζεις ὅτι εἶναι κακὸ;

ΜΑΝ. Τὴν ἐνέργεια· γιατί εἶναι φανερό ὅτι κάθε ἐνέργεια εἶναι οὐσία τῆς ἐνέργειας.

ΟΡΘ. Κάθε ἐνέργεια βέβαια εἶναι οὐσία ἐνέργειας· σὲ ἐρωτῶ ὁμως· ἡ κακία, ὄντας ἐνέργεια, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ οὐσία;

ΜΑΝ. Ἔτσι λέω.

ΟΡΘ. Πρῶτον ἀποδεικνύσαι ἀντίθετος πρὸς τὸν ἑαυτὸ σου, λέγοντας ὅτι ἡ ἐνέργεια ἔγινε ἀπὸ οὐσία, καὶ στὴ συνέχεια, ὑποθέτοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια. Ἔτσι δὲν θὰ ἀποφύγεις τὸν χαρακτηρισμὸ, ὅτι πάσχεις ἀπὸ τέλεια ἀγνοία

ἀπείροις διαλεκτικῆς οὐ διαφεύξῃ νοσῶν. Ἐρωτῶ δέ σε, ἄρα
πᾶσα ἐνέργεια κακῆ;

20 ΜΑΝ. Οὐ πάντως.

ΟΡΘ. Ποία οὖν λέγεις κακὴν ἐνέργειαν;

ΜΑΝ. Φόνον, μοιχείαν, ἀδικίαν καὶ ὅσα τοιαῦτα.

8 ΟΡΘ. Εἰ ὁ φόνος κατὰ σὲ φύσει κακός, οἱ δικασταὶ τυμβορῦ-
χους καὶ ἀνδροφόνους φονεύοντες, κακῶς ποιοῦσι. Καὶ πάλιν·
τί δήποτε ὁ μὲν τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ μιγνύμενος οὐχ ἁμαρτάνει, ἐν
ἀλλοτρίᾳ δὲ τοῦτο ποιῶν ἁμαρτάνει, καὶ ταῦτα μιᾶς ἐνεργείας
5 οὔσης τῆς μίξεως· οἴμαι σε διὰ τούτων καὶ ἄκοντα προσομολο-
γεῖν, ὅτι πᾶσα ἐνέργεια μέση ἐστὶ, ποικίλλεται δὲ τῇ γνώμῃ τοῦ
μετιόντος, ἀρετὴ ἢ κακία γινομένη· ὁ μὲν γὰρ σωφρόνως τῇ
ἰδίᾳ μίγνυται, ὁ δὲ ἀκολάστως τῇ ἀλλοτρίᾳ.

ΜΑΝ. Ἡ ἐπιθυμία οὐκ ἐστὶ κακῆ;

10 ΟΡΘ. Οὐ πάντως· μέση γὰρ ἐστὶ καὶ αὕτη, καὶ δυνατὸν αὐ-
τὴν κοσμηθῆναι τῇ τοῦ νοῦ ἐπιστασίᾳ. Ἀμέλει καὶ καλῶν ἐστὶν
ἐπιθυμῆσαι· ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ φιλόπτωχος, ὁ δὲ φιλάργυρος· καὶ ὁ
μὲν παιδοποιίας χάριν τῇ μίξει κέχρηται, ὁ δὲ χάριν ἡδονῆς.

9 ΜΑΝ. Τοῦτό μοι εἶπέ· ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθάρτου Θεοῦ ἡ
φθορὰ τῶν σωμάτων καὶ σῆψις ἐγένετο;

ΟΡΘ. Τὸ «ἐκ τίνος πολλαχῶς» λέγεται· ἐστὶ γὰρ ἐξ ἐμοῦ ὁ
υἱός μου ὁμοούσιος ἐμοί, ἐκ τοῦ τέκτονος τὸ βᾶθρον, ἐκ δὲ τῆς
5 γῆς οἱ καρποί, ἐκ τοῦ βασιλέως δημεύσεις. Ἡμεῖς τοίνυν οὐκ ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ φαμεν εἶναι τὴν φθοράν, βουλήσει δὲ αὐ-
τοῦ ἐνεργεῖσθαι συμφέροντα ἡμῖν. Εἰ γὰρ φθαρτῶν ὄντων τῶν
πραγμάτων, οὕτω περὶ αὐτῶν μεμήναμεν ὡς δικαστήρια καὶ

διαλεκτικῆς περισσότερο καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι πολὺ ἄπειροι. Σὲ ἐρωτῶ ὁμως· ἄραγε κάθε ἐνέργεια εἶναι κακῆ;

ΜΑΝ. Ὅχι ὁπωσδήποτε.

ΟΡΘ. Ποιὰ ἐνέργεια λοιπὸν ὀνομάζεις κακῆ;

ΜΑΝ. Τὸ φόνο, τὴν μοιχεία, τὴν ἀδικία καὶ τὰ παρόμοια.

ΟΡΘ. Ἐὰν ὁ φόνος, κατὰ τὴ γνώμη σου, εἶναι κακός, οἱ δικαστὲς ποὺ φονεύουν τυμβορύχους καὶ ἀνθρωποκτόνους, ἐνεργοῦν κακῶς. Καὶ πάλι· τί τέλος πάντων, ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται σὲ ἐπαφή μὲ τὴ γυναῖκα του δὲν ἀμαρτάνει, ἐνῶ κάνοντάς το αὐτὸ μὲ ξένη γυναῖκα ἀμαρτάνει; Καὶ αὐτὰ, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια εἶναι μία, ἡ ἐπαφή. Νομίζω ὁμως μὲ αὐτὰ ὅτι καὶ ἄθελά σου ὁμολογεῖς ὅτι κάθε ἐνέργεια εἶναι μέση, καὶ διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μὲ τὴ γνώμη ἐκείνου ποὺ τὴ κάνει, γινόμενη ἀρετὴ ἢ κακία. Γιατί ὁ ἕνας ἔρχεται σὲ ἐπαφή μὲ τὴ δική του μὲ σωφροσύνη, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὴν ξένη κατὰ τρόπο ἀκόλαστο.

ΜΑΝ. Ἡ ἐπιθυμία δὲν εἶναι κακῆ;

ΟΡΘ. Ὅχι ὁπωσδήποτε. Γιατί καὶ αὐτὴ εἶναι ἐνδιάμεση, καὶ μπορεῖ νὰ στολισθεῖ μὲ τὴν ἐποπτεία τοῦ νοῦ. Διότι ὑπάρχει περίπτωση νὰ ἐπιθυμήσει καὶ καλά· γιατί ὁ ἕνας εἶναι φιλόπτωχος, ἐνῶ ὁ ἄλλος φιλάργυρος, καὶ ὁ ἕνας χρησιμοποιεῖ τὴν σαρκικὴ ἐπαφή γιὰ νὰ κάνει παιδιά, ἐνῶ ὁ ἄλλος γιὰ ἡδονή.

ΜΑΝ. Πές μου τὸ ἐξῆς· ἡ φθορὰ καὶ ἡ σήψη τῶν σωμάτων ἐγινε ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀφθαρτὸ Θεό;

ΟΡΘ. Τὸ 'ἀπὸ κάποιον' λέγεται μὲ πολλὰς σημασίες· ἔρχεται στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ μένα ὁ γιὸς μου καὶ εἶναι ὁμοούσιος μὲ μένα· ἀπὸ τὸν μαραγκὸ γίνεται τὸ βᾶθρο, ἀπὸ τὴ γῆ γίνονται οἱ καρποὶ καὶ ἀπὸ τὸν βασιλιά οἱ δημεύσεις. Ἐμεῖς λοιπὸν δὲν λέμε ὅτι ἡ φθορὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐνεργεῖται μὲ τὴ θέληση αὐτοῦ γιὰ δικὸ μας συμφέρον. Διότι ἄν, μολονότι εἶναι φθαρτὰ τὰ πράγματα, τόσο πολὺ ὀρ-

πολέμους κατ' ἀλλήλων κινεῖν, τί οὐκ ἂν τολμήσαιμεν εἰ
 10 ἀφθαρτα ταῦτα παρήγαγεν; Πῶς δὲ καὶ αἰσθησιν ἐμέλλομεν τῆς
 δωρεᾶς λαβεῖν τῆς ἀφθάρτου ζωῆς, ἣν ἡμῖν ἐφιλοτιμήσατο ὁ
 Κύριος ἡμῶν, εἰ μὴ πρότερον ἐν πείρᾳ γεγόναμεν τῆς φθαρτῆς
 ταύτης καὶ ἐπικήρου ζωῆς, εἰς ἣν ἡμᾶς προαγωνίσασθαι κα-
 λῶς ἔχειν ἐδοκίμασεν; Ἄλλως τε δὲ εἰ ἡ φθορὰ κακόν, ἡ γένε-
 15 σις πάντως ἀγαθόν· ἀλλὰ μὴν περὶ τὸ αὐτὸ σῶμα γένεσις καὶ
 φθορὰ, οὐκ ἄρα σῶμα φύσει κακόν, ὡς ὑμεῖς διαβεβαιουῦσθαι
 τὸ σῶμα τῆς κακίας εἶναι δογματίζοντες. Διὰ τί δὲ ἃ μὲν νομίζεις
 εἶναι κακὰ τῶν σωμάτων θεωρεῖς τε καὶ λέγεις, τὰ δὲ ἐξ αὐ-
 τῶν ἀγαθὰ παρατρέχεις;

20 Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἐκ γῆς ἀναδιδόμενων καρπῶν
 τρεφόμεθά τε καὶ συνιστάμεθα, ἐκ δὲ λίθων καὶ ξύλων οἴκους
 κατασκευάζομεν, δι' ὧν ὄμβρου καὶ κρύου ἐλευθερούμεθα·
 ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡλίου τὸ καυσῶδες ἐκκλίνομεν, ὃν σὺ θεοποιῶν
 οὐκ αἰσχύνῃ· σιδήρῳ δὲ οὐ μόνον τὴν γῆν ἀροῦμεν, ἀλλὰ καὶ
 25 πολεμίους ἐπιόντας φυλαττόμεθα. Εἰ δὲ τούτοις ἐλεγχόμενος,
 ἐπιμένεις σῆψιν καὶ δυσωδίαν προβαλλόμενος, ἴσως ἀγνοεῖς
 ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς μετασχόντα μᾶλλον τὴν σῆψιν καὶ δυσωδίαν
 ὑφίσταται· ἀγαθοῦ Θεοῦ δὲ καθ' ὑμᾶς ἡ ψυχὴ οὐσία ἐστίν· ὁ
 ἀγαθὸς οὖν Θεὸς αἴτιος ἐστὶν ὧν νομίζεις κακῶν, τῆς σήψεως
 30 τε καὶ δυσωδίας.

10 ΜΑΝ. Εἰ μὴ ἔστι κακά, διὰ τί νόμοι κολάζουσιν αὐτά;

ΟΡΘ. Τοῦτο μάλιστα ἐλέγχει τὴν σὴν φρενοβλάβειαν· εἰ γὰρ
 μὴ ἐφ' ἡμῖν ἦν τὰ κακὰ καὶ ἀγαθοποιεῖν, οὐκ ἂν ἐκόλαζον τοὺς
 κακούργους οἱ νόμοι, οἵτινες πολλάκις οὐ τὴν πρᾶξιν σκοποῦ-
 5 σιν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τοῦ πράξαντος ἐξετάζουσιν· οἷον ἔρριψέ

γιζόμεστε, ὥστε νὰ προκαλοῦμε δίκες καὶ πολέμους ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, τί δὲ θὰ ἀποτολμούσαμε ἂν τὰ ἔκανε αὐτὰ ἀφθαρτα; Καὶ πῶς θὰ αισθανόμασταν τὴν ἀφθαρτὴ ζωὴ, τὴν ὁποία μᾶς ἐπιφυλάσσει ὁ Κύριός μας, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἀποκτούσαμε πείρα αὐτῆς τῆς φθαρτῆς καὶ πρόσκαιρης ζωῆς, στὴν ὁποία μᾶς ἔβαλε νὰ ἀγωνισθοῦμε γιὰ νὰ δοκιμάσει ἂν εἴμαστε καλοὶ; Ἐξάλλου, ἐὰν ἡ φθορὰ εἶναι κακὸ, τότε ἡ δημιουργία εἶναι ἀγαθὸ· ὅμως στὸ ἴδιο σῶμα ὑπάρχει δημιουργία καὶ φθορὰ, ὁπότε τὸ σῶμα δὲν εἶναι κακὸ, ὅπως διαβεβαιώνετε ἐσεῖς, λέγοντας ὅτι τὸ σῶμα εἶναι δημιούργημα τῆς κακίας. Γιὰ ποιὸ λόγο ὅμως, ὅσα νομίζεις ὅτι εἶναι κακὰ τὰ θεωρεῖς καὶ τὰ ἀποδίδεις στὰ σώματα, ἐνῶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτὰ τὰ παρατρέχεις;

Κατὰ πρῶτον λοιπὸν τρεφόμαστε καὶ ὑπάρχουμε ἀπὸ τοὺς καρποὺς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ γῆ· ἔπειτα ἀπὸ πέτρες καὶ ξύλα κατασκευάζουμε σπίτια, μὲ τὰ ὁποῖα προφυλασσοῦμαστε ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ τὸ κρῦο· ἀλλὰ καὶ τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου ἀποφεύγουμε, τὸν ὁποῖο ἐσὺ δὲν ντρέπεσαι νὰ τὸν θεοποιεῖς· μὲ τὸ σίδηρο πάλι ὄχι μόνον ὀργώνουμε τὴ γῆ, ἀλλὰ προστατευόμαστε ἀπὸ ἐχθροὺς ποὺ μᾶς ἐπιτίθενται. Ἐὰν τώρα, ἐλεγχόμενος ἀπὸ αὐτά, ἐπιμένεις νὰ προβάλλεις τὴ σήψη καὶ τὴ δυσωδία, θὰ ἀγνοεῖς ἀσφαλῶς ὅτι μᾶλλον ὅσα μετέσχον τῆς ψυχῆς ὑφίστανται τὴ σήψη καὶ τὴ δυσωδία, καὶ ἡ ψυχὴ, κατὰ τὴ δική σας ἀντίληψη, εἶναι οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ· ἄρα ὁ ἀγαθὸς Θεὸς εἶναι αἷτιος αὐτῶν ποὺ θεωρεῖς κακὰ, τῆς σήψης καὶ τῆς δυσωδίας.

ΜΑΝ. Ἐὰν δὲν εἶναι κακὰ, γιατί νὰ τιμωροῦν οἱ νόμοι;

ΟΡΘ. Αὐτὸ ἐλέγχει περισσότερο τὴν φρενοβλάβειά σου· γιατί, ἂν δὲν ἐξαρτῶνταν ἀπὸ μᾶς τὰ κακὰ καὶ οἱ ἀγαθοεργεῖες, δὲν θὰ τιμωροῦσαν τοὺς κακούργους οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι, πολλὰς φορές, δὲν ἐξετάζουν τὴν πράξη, ἀλλὰ ἐρευνοῦν τὴ διάθεσιν ἐκείνου ποὺ τὴν ἔκανε. Ὅπως γιὰ παράδειγμα, κάποιον ποὺ ἔρριξε ἓνα ξύλο καὶ ἄθελά του σκότωσε κά-

τις ξύλον καὶ ἄκων ἀνεῖλέ τινα, οὐ κρίνουσι φόνου τὸν ἐργασάμενον· ἐμίγη τις ἄκων ἀλλοτριᾷ τινὶ γυναικί, εὐρῶν αὐτὴν ἐπὶ κλίνης αὐτοῦ κοιμωμένην, ὡς τῇ ἑαυτοῦ μιγνύμενος γαμετῇ, ἀπολύουσι μοιχὸν τὸν κατηγορούμενον, εἰ τοῦτο δειχθεῖη.

11 Ἀπόκριναι δέ μοι, διὰ τί τὸν ἥλιον προσκυνεῖτε;

MAN. Ὅτι φωστήρ ἐστι τοῦ κόσμου, τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ γέννημα.

OPΘ. Σῶμά ἐστιν ἡ ἀσώματος;

5 MAN. Ἀσώματος.

OPΘ. Πῶς ὁ ἀσώματος σωματικῶς ὀραῖται; Τὰ μὲν γὰρ ἀσώματα νοητῶς θεωρεῖται, ὁ δὲ ἥλιος αἰσθητῶς ὀφθαλμοῖς καὶ περιγραπτοῖς σώμασι καταλαμβάνεται· ἄλλως τέ ἐστὶ τῶν ἀσωμάτων σωματικὰς ἔχον ποιότητας;

10 MAN. Οὐ νομίζω.

OPΘ. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἥλιος σωματικὰς ἔχει ποιότητας, θερμός τε γὰρ ἐστὶ καὶ ξηρός, αὐταὶ δὲ σωμάτων ποιότητες· σῶμα ἄρα ἐστὶ καὶ ὁ ἥλιος. Πῶς δὲ οὐκ ἐρυθριᾶτε σέβοντες ὃν μισεῖν ὀφείλετε ὡς ἐναντίον ποιοῦντα τοῦ δόγματος ὑμῶν;

15 MAN. Διὰ τί ἐναντίον;

OPΘ. Ὅτι τὰ σώματα, ἃ τῆς κακίας ὑμεῖς εἶναι λέγετε, τρέφει τε καὶ συγκροτεῖ. Καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, μὴ τῇ πείρᾳ μαχόμενος.

12 Εἶπε δέ μοι καὶ τοῦτο· κρίσιν ὁμολογεῖς;

MAN. Ναί.

OPΘ. Τίς ὁ κρίνων, καὶ τίς ὁ κρινόμενος;

MAN. Κρίνει μὲν ὁ ἀγαθός, κρίνεται δὲ ἡ ἀμαρτήσασα
5 πᾶσα ψυχὴ.

ποιον, δὲν καταδικάζουν γιὰ φόνο αὐτὸν ποὺ τὸν ἔκανε αὐτό. Κάποιος πάλι ἀθελά του ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ κάποια ξένη γυναίκα, ποὺ τὴ βρῆκε νὰ κοιμᾶται τὸ κρεβάτι του, νομίζοντας ὅτι ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ δική του γυναίκα· ἐὰν αὐτὸ ἀποδειχθεῖ, ἀφήνουν ἐλεύθερο αὐτὸν ποὺ κατηγορεῖται ὡς μοιχός.

Ἀπάντησέ μου ὁμως, γιατί προσκυνᾶτε τὸν ἥλιο;

ΜΑΝ. Ἐπειδὴ εἶναι φωστήρας τοῦ κόσμου, δηλαδὴ δημιουργημα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ.

ΟΡΘ. Εἶναι σῶμα ἢ ἀσώματος;

ΜΑΝ. Ἀσώματος.

ΟΡΘ. Πῶς αὐτὸς ὁ ἀσώματος βλέπεται σωματικά; Γιατί τὰ ἀσώματα θεωροῦνται νοητά, ἐνῶ ὁ ἥλιος κατανοεῖται αἰσθητὰ μὲ τὰ μάτια καὶ μὲ τὰ περιγραφτὰ σώματα· ἐξάλλου ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τὰ ἀσώματα ποὺ νὰ ἔχει ποιότητες σωματικές;

ΜΑΝ. Δὲν νομίζω.

ΟΡΘ. Ὁ ἥλιος ὁμως ἔχει σωματικὲς ποιότητες, ἀφοῦ εἶναι ζεστός καὶ ξερός, ποὺ εἶναι ιδιότητες τῶν σωμάτων· ἐπομένως καὶ ὁ ἥλιος εἶναι σῶμα. Καὶ πῶς δὲν κοκκινίζετε, σεβόμενοι αὐτὸν ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸν μισεῖτε, ἀφοῦ ἐνεργεῖ ἀντίθετα πρὸς τὸ δόγμα σας;

ΜΑΝ. Γιατί ἀντίθετα;

ΟΡΘ. Ἐπειδὴ τρέφει καὶ συγκροτεῖ τὰ σώματα, τὰ ὁποῖα σεῖς λέτε ὅτι εἶναι τῆς κακίας. Καὶ σ' αὐτὰ δὲν ἀντιλέγει κανένας, ποὺ δὲν ἀντιμάχεται τὴν πείρα.

Πές μου ὁμως καὶ τὸ ἐξῆς· πιστεύεις στὴν κρίση;

ΜΑΝ. Ναί.

ΟΡΘ. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ κρίνει καὶ ποιὸς αὐτὸς ποὺ κρίνεται;

ΜΑΝ. Κρίνει ἀσφαλῶς ὁ ἀγαθός, καὶ κρίνεται κάθε ψυχὴ ποὺ ἀμάρτησε.

ΟΡΘ. Ἄλλ' ἑαυτὸν ἀμαρτήσαντα κολάζων εὐρίσκεται ὁ Θεός, εἴπερ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐστὶν ἡ κρινομένη ψυχὴ· πῶς δὲ κατακρίνεται ἡ μὴ ἐκουσίως ἐργασαμένη τὸ πονηρὸν; Ἀνάγκη γὰρ φύσεως καὶ προαιρέσει γίνεσθαι φατε τὰ κακά·
 10 ἄλλ' ἐπειδὴ δύο ἀρχὰς εἶναι φατε, Θεὸν καὶ ὕλην, καὶ τὸν μὲν Θεὸν ἀγαθόν, τὴν δὲ ὕλην πονηράν, καὶ ἐκάστη φύσει κεχωρισμένον καὶ ἰδιάζοντα τόπον ἀφορίζειν τολμᾶτε, καὶ ἐτέρους δὲ τούτοις ἐπισυνάπτετε μύθους, ὅτι θεωρήσασα ἡ ὕλη τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, εἰς ἔρωτα ἦλθε καὶ ὤρμησε πρὸς τὸ φῶς, ἦν ἰδὼν ὁ ἀγα-
 15 θὸς Θεὸς πρὸς πόλεμον παρακευαζομένην, τῆς οἰκείας οὐσίας μέρος ἀποτεμῶν, ἐπέβαλε ταύτη, ἡ δὲ λαβοῦσα ἐγέννησε πάντα τὰ σώματα· ἐπεὶ οὖν ταῦτα φατε, ἀνατροπὴν τούτων σύντομον ποιησόμαθα.

13 Πρῶτον οὖν ἐξεταστέον τὴν πρᾶξιν, εἰ ἀρμόττουσα καὶ κατάλληλός ἐστι τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ, εἶτα τῆς πράξεως τὸν σκοπὸν, εἶτα τὸ τέλος. Εἶδωμεν τοίνυν ἐπὶ Θεοῦ πρῶτον, εἰ ἀρμόττει τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει τὸ πραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ. Τί τοίνυν κατὰ
 5 φύσιν ἐστὶ τῷ Θεῷ; Δηλονότι τὸ ἀγένητον καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ καθ' ὑμᾶς Μανιχαίους καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ μεῖναι τόπῳ. Ἄλλ' ἡ πρᾶξις κατὰ τὴν ὑμῶν ὑπόθεσιν ἐναντία τῇ φύσει δείκνυται· λυμαίνεται γὰρ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις· οὔτε γὰρ εἰς ἀγένητος διαμένει ὁ εἰς ἀγαθὸς Θεός, ὅταν εἰς δύο ἢ καὶ πλείω
 10 ἀγένητα διαιρεθῇ, οὔτε ἀγαθός· ποῦ γὰρ ἀγαθὸς ὁ ἑαυτὸν ἐχθράνας, ὁ μέρος τι ἑαυτοῦ προδοὺς τοῖς πολεμίοις; Ποῦ δ' ἂν εἴη ἀγαθός, ἑαυτὸν μὲν ἐλευθερῶν διὰ τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως, ἐπ' ὀλέθρῳ δὲ τῶν δημιουργηθέντων τοῦτο ποιῶν; Ἄλλ' οὔτε ἐν οἰκείῳ τόπῳ διέμεινε παντελῶς, μετέπεσε γὰρ αὐτοῦ
 15 μέρος ἐπὶ τὸν τόπον τῆς ὕλης.

ΟΡΘ. Τότε ὁ Θεὸς εὐρίσκεται νὰ τιμωρεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ἀμάρτησε, ἐὰν ἀπὸ τὴν ἴδια οὐσία εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κρίνεται. Πῶς ὁμοῦ κατακρίνεται αὐτὴ τοῦ δὲν ἔκανε μὲ τὴ θέλησὴ τῆς τὸ πονηρῶ; Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη, λέτε, τὰ κακὰ νὰ γίνονται ἐκ φύσεως καὶ μὲ προαίρεση· ἀλλὰ ἐπειδὴ λέτε ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀρχές, ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη, καὶ ἀπὸ αὐτὲς ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, ἐνῶ ἡ ὕλη πονηρὴ, καὶ τολμᾶτε γιὰ τὴν κάθε μιὰ φύση νὰ καθορίζετε χωριστὸ καὶ ἰδιαίτερο τόπο, καὶ ἀποδίδετε καὶ ἄλλους μύθους σ' αὐτούς, ὅτι δηλαδὴ βλέποντας ἡ ὕλη τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ τὸ ἐρωτεύθηκε καὶ ὄρμησε πρὸς τὸ φῶς, καὶ βλέποντάς τὴν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ πόλεμο, ἀφοῦ ἔκοψε ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ, τὸ ἐρριξε σ' αὐτὴν, καὶ ἐκεῖνη παίρνοντάς το γέννησε ὅλα τὰ σώματα· ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ λέτε αὐτά, θὰ κάνουμε σύντομη ἀνατροπὴ αὐτῶν.

Πρῶτα λοιπὸν πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὴν πράξιν, ἐὰν εἶναι ταιριαστὴ καὶ κατάλληλη στὴ φύση τοῦ Θεοῦ· ἔπειτα τὸν σκοπὸ τῆς πράξεως καὶ ἔπειτα τὸ τέλος. Ἄς δοῦμε λοιπὸν πρῶτα στὸ Θεό, ἐὰν ἀρμόζει στὴ φύση τοῦ Θεοῦ αὐτὸ τοῦ ἐγίνε ἀπὸ αὐτόν. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ τοῦ ὑπάρχει κατὰ φύση στὸ Θεό; Εἶναι φανερὸ τὸ ἀγέννητο καὶ τὸ ἀφθαρτο καὶ τὸ ἀγαθὸ καί, σύμφωνα μὲ σᾶς τοὺς Μανιχαίους, τὸ νὰ μείνει στὸ δικό του τόπο. Ἡ πράξιν ὁμοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ σας ὑπόθεσιν, ἀποδεικνύεται ἀντίθετη πρὸς τὴ φύση, καταστρέφοντας ὅλα ὅσα εἰπώθηκαν· γιατί οὔτε ἕνας ἀδημιούργητος παραμένει ὁ ἕνας ἀγαθὸς Θεός, ὅταν διαιρεθεῖ σὲ δύο ἢ καὶ περισσότερα ἀδημιούργητα, οὔτε ἀγαθός· πῶς δηλαδὴ εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς τοῦ ἐχθρεύεται τὸν ἑαυτοῦ τοῦ, αὐτὸς τοῦ ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ τὸ παρέδωσε στοὺς ἐχθρούς; Πῶς εἶναι ἀγαθός, ὅταν ἐλευθερώνει τὸν ἑαυτοῦ τοῦ μὲ τὴ δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ κάνει γιὰ τὸν ὄλεθρο τῶν δημιουργημάτων; Ἄλλ' οὔτε στὸ δικό του τόπο παρέμεινε ἐντελῶς, ἀφοῦ ἕνα μέρος αὐτοῦ μετέπεσε στὸν τόπο τῆς ὕλης.

14 Δεύτερον ζητητέον εἰ τῷ σκοπῷ ἀκόλουθός ἐστιν ἡ πρᾶξις. Τίς οὖν ὁ σκοπός; Δῆλον ὅτι ἡ νίκη· δείκνυται δὲ καὶ ἐν τῷ σκοπῷ ἐναντίον ἔχουσα ἡ πρᾶξις· δῆλον γὰρ ὅτι ὁ ἠνωμένος, τοῦ μερισθέντος ἰσχυρότερος, καὶ ὁ κατὰ φύσιν, τοῦ παρὰ φύσιν
5 τραπέντος δυνατώτερος, καὶ ὁ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ μένων, τοῦ μεταπεσόντος εἰς ἕτερον τόπον. Τί οὖν ἀκόλουθον καὶ πρεπῶδες τῷ σκοπῷ; Τηρῆσαι μᾶλλον τὴν ἰσχὸν καὶ μὴ τῇ διαστάσει ἀσθενεστέραν ταύτην ποιεῖν.

15 Εἶδωμεν δὲ καὶ τὸ τρίτον, εἰ κατάλληλος τῷ τέλει ἡ πρᾶξις. Τί οὖν τὸ ἐκ τῆς νίκης τέλος φατέ; Ἡ γὰρ τὴν φυλακὴν τῆς συστάσεως τοῦ Θεοῦ ἐρεῖτε παντελῶς, ἢ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὸ τοῦ οἰκείου τόπου μὴ μεταστῆναι, ἢ ἵνα ἀναιρεθῇ ἡ ὕλη, ἢ ἵνα μετα-
5 βληθῇ ἐπὶ τὸ κρεῖττον· ἀλλ' ἡ πρᾶξις τὸ ἐναντίον τούτοις ὑπαγορεύει νοεῖν. Οὐτε γὰρ ἡ σύστασις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κατὰ φύσιν διέμεινε προδοθέντος τοῦ μέρους, οὔτε ἡ ἐλευθερία, ἐδούλευσε γὰρ τῇ γενέσει τοῦ κόσμου, ἐξ ἑαυτοῦ μέρος τοῖς δημιουργηθεῖ-
10 σιν ἐνθείς, οὔτε δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ διέμεινε τόπῳ, μεταστάντος τοῦ μέρους ἐπὶ τὴν ὕλην, οὔτε δὲ ἡ φύσις τῆς ὕλης ἀνηρέθη ἢ μετεβλήθη, ἔμεινε γὰρ ὁ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἀμετάτρεπτον, ὡς γε πανταχόθεν ἔωλον καὶ μωρὰν δείκνυσθαι τὴν ὑπόθεσιν, ἣν μυθολογοῦντες συνεθήκατε. Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς αἰτίας κακῶν τῶν τόπων, ὧν ὑποτίθεμεν, τῆς ἀσεβείας ὑμῶν
15 ἐλέγξαι τὸ ἄτοπον.

16 Ἐκ μὲν οὖν τῆς ἐνεργείας ἀνατρεπτικῶς οὕτως. Εἰ ἐναντία αἱ φύσεις, ἐναντία καὶ ἐνέργεια. Εἰ οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ποιητικὴ ὁμολογεῖται, ἢ τῆς ὕλης παθητικὴ ἔσται· εἰ δὲ τοῦτο,

Δεύτερο, πρέπει νά ἐρευνήσουμε ἐάν ἡ πράξις εἶναι συνεπῆς πρὸς τὸ σκοπὸ. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ σκοπός; Εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι ἡ νίκη, καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ στὸ σκοπὸ εἶναι ἀντίθετη ἡ πράξις· γιατί εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ ἐνωμένος εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον πού κομματιάστηκε, καὶ ἐκεῖνος πού παραμένει κατὰ φύσιν, εἶναι πῶς δυνατὸς ἀπὸ ἐκεῖνον πού μετατράπηκε παρὰ φύσιν, ὅπως καὶ ἐκεῖνος πού μένει στὸ δικό του τόπο, ἀπὸ ἐκεῖνον πού μετέπεσε σὲ ἄλλο τόπο. Τί εἶναι λοιπὸν συνεπὲς καὶ ἀρμόζον στὸ σκοπὸ; Νὰ διατηρήσει μᾶλλον τὴ δύναμιν καὶ νὰ μὴ τὴν κάνει πῶς ἀδύνατη μὲ τὸν χωρισμό.

Ἄς δοῦμε τώρα καὶ τὸ τρίτο, ἐάν δηλαδὴ ἡ πράξις εἶναι κατάλληλη πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Ποιὸ λοιπὸν ἰσχυρίζεσθε, ὅτι θὰ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴ νίκη; Ἡ θὰ πεῖτε τὴν πλήρη διατήρησιν τῆς συστάσεως, ἢ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὸ νὰ μὴ μετακινηθεῖ ἀπὸ τὸν τόπο του, ἢ νὰ καταστραφεῖ ἡ ὕλη, ἢ νὰ μεταβληθεῖ πρὸς τὸ καλύτερο. Ἡ πράξις ὁμοίως μᾶς ὑπαγορεύει νὰ σκεφθοῦμε τὸ ἀντίθετο πρὸς αὐτά. Γιατί οὔτε ἡ σύστασις τοῦ Θεοῦ παρέμεινε στὴ φυσικὴ τῆς κατάστασις, ἀφοῦ προδόθηκε ἓνα μέρος τῆς· οὔτε ἡ ἐλευθερία, διότι ὑπηρέτησε στὴ γένεσιν τοῦ κόσμου, βάζοντας μέσα στὰ δημιουργήματα ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, οὔτε στὸ δικό του τόπο παρέμεινε, ἀφοῦ ἓνα μέρος μετακινήθηκε πρὸς τὴν ὕλη. Ἀλλὰ οὔτε ἡ φύσις τῆς ὕλης καταστράφηκε ἢ μεταβλήθηκε· γιατί ἔμεινε ἀμετάτρεπτον αὐτὸ πού ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅτι ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἀποδεικνύεται ἀνούσια καὶ μωρὴ ἡ ὑπόθεσις τὴν ὁποία συνθέσατε μυθολογώντας, εἶναι δυνατὸ καὶ ἀπὸ τίς ἐνέργειαι καὶ τὴν αἰτία καὶ τοὺς τρόπους, πού ὑποθέτομε, νὰ ἐλέγξουμε τὸ ἄτοπον τῆς ἀσέβειάς σας.

Ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἀνατρέπομε ὡς ἐξῆς: Ἐάν εἶναι ἀντίθετοι οἱ φύσεις, εἶναι ἀντίθετη καὶ ἡ ἐνέργεια. Ἐάν λοιπὸν ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ὁμολογεῖται δημιουργικὴ, ἡ ἐνέρ-

ὑπόκειται, ἄρα τῷ Θεῷ καὶ δουλεῖ· οὐκ ἄρα ἀγένητός ἐστιν·
 5 ἄλλως τε δε ἢ αἱ δύο ποιοῦσιν, ἢ αἱ δύο πάσχουσιν, ἢ ἡ μὲν ποιεῖ,
 ἢ δὲ πάσχει, ἢ αὐταὶ πάσχουσι καὶ ποιοῦσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν αἱ δύο
 ποιοῦσι, θεοὶ ἔσονται, εἰ γε τὸ ποιεῖν Θεοῦ μελέτη καὶ ὕλης ἐπι-
 νοεῖσθαι· εἰ δὲ πάσχουσιν ἀμφοτέραι, ἄλλαι ἔσονται αἱ δύο, καὶ
 ἕτερος ὁ ποιητὴς ζητηθήσεται. Εἰ δὲ ἡ μὲν πάσχει, ἢ δὲ ποιεῖ, ἢ
 10 μὲν πάσχουσα γενητή, ἢ δὲ ποιοῦσα ἀγένητος· εἰ δὲ αἱ δύο πά-
 σχουσι καὶ ποιοῦσι, καθὸ μὲν ποιοῦσι θεοὶ ἔσονται, καθὸ δὲ
 πάσχουσιν ὕλαι· αἱ αὐταὶ οὖν ἔσονται θεοὶ καὶ ὕλαι γενηταὶ καὶ
 ἀγένητοι.

17 Κάκ τῆς αἰτίας δὲ ἐλέγχει τοῦτο ὑμᾶς. Τί τὸ αἰτιον τοῦ εἶναι
 τὴν ὕλην κακὴν ὑποτίθεμεν; Ἡ γὰρ διότι ἀγένητος καὶ ἀρχή, ἢ
 διότι ὕλη, ἢ διότι σῶμα, ἢ διότι διαιρεῖται καὶ μεταβάλλεται.
 Ἄλλ' εἰ μὲν διότι καὶ ἀγένητος καὶ ἀρχῆ, καὶ ὁ Θεὸς τοιοῦτος·
 5 εἰ δὲ διότι ὕλη, ὕλη δὲ προσαγορεύεται διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι εἰς
 γένεσιν τῶν ἐξ αὐτῆς, διὰ τοῦτο κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν οὐκ
 ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὑπόκειται γὰρ εἰς γένεσιν τῶν ἐξ αὐτοῦ ψυχῶν
 καὶ ἀγγέλων, ὡς ὑμεῖς οἱ Μανιχαῖοι δογματίζετε. Εἰ δὲ διότι
 σῶμα, οὐχὶ αὐτὴ αἰτία τοῦ εἶναι σῶμα, ἀλλ' ὁ Θεός· εἰ γε πρὸ
 10 τοῦ ἐμβάλλειν τὸ ἐξ αὐτοῦ μέρος τῇ ὕλη, οὐκ ἦν σῶμα· εἰ δὲ
 διότι διαιρεῖται καὶ μεταβάλλεται ὁ Θεός καθ' ὑμᾶς τοῖς αὐτοῖς
 ἐνεχόμενος κακοῖς ἔσται· εἰ γὰρ διαιρεῖται εἰς γενέσεις ἀγγέλων
 καὶ ψυχῶν, πλὴν δὲ ἐξ αὐτοῦ οὐ θεοί, δῆλον ὅτι οὐ μόνον διαι-
 ρεῖται, ἀλλὰ καὶ μετεβλήθη. Εἰ δὲ οὐ τοῦτο φατε αἰτιον εἶναι
 15 τοῦ κακὴν ὑπάρχειν τὴν ὕλην, ἀλλὰ τὸ ταύτην ἀμαρτάνειν, ἰ-

γεια τῆς ὕλης θὰ εἶναι παθητική· ἐάν συμβαίνει αὐτό, τότε εἶναι ὑποτεταγμένη στὸ Θεὸ καὶ ὑποδουλωμένη, καὶ ἄρα δὲν εἶναι ἀδημιούργητη· διότι ἀλλιῶς ἢ καὶ οἱ δύο δημιουργοῦν, ἢ καὶ οἱ δύο πάσχουν, ἢ ἡ μία δημιουργεῖ, καὶ ἡ ἄλλη πάσχει, ἢ οἱ ἴδιες πάσχουν καὶ δημιουργοῦν. Ἄλλὰ ἐάν δημιουργοῦν καὶ οἱ δύο, θὰ εἶναι θεοί, ἐάν βέβαια ἡ δημιουργία εἶναι ὑπόθεσις τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὕλης ἢ ἐφευρετικότητα, ἐνῶ ἐάν πάσχουν καὶ οἱ δύο, θὰ γίνουν διαφορῆς οἱ δύο, καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ ἄλλος δημιουργός. Ἐάν πάλι ἡ μία πάσχει καὶ ἡ ἄλλη δημιουργεῖ, ἐκείνη ποὺ πάσχει εἶναι γενητή, ἐνῶ ἡ δημιουργός ἀδημιούργητη· ἐάν ὁμοῦ καὶ οἱ δύο πάσχουν καὶ δημιουργοῦν, ὡς πρὸς τὸ ὅτι δημιουργοῦν εἶναι θεοί, ἐνῶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι πάσχουν, ὕλες· οἱ ἴδιες δηλαδὴ εἶναι θεοὶ καὶ ὕλες, δημιουργητὲς καὶ ἀδημιούργητες.

Καὶ ἀπὸ τὴν αἰτία σᾶς ἐλέγχει αὐτό. Ποιὰ αἰτία προϋποθέτουμε γιὰ νὰ εἶναι ἡ ὕλη κακὴ; Ἡ ἐπειδὴ εἶναι ἀδημιούργητη καὶ ἀρχή, ἢ ἐπειδὴ εἶναι ὕλη ἢ σῶμα, ἢ ἐπειδὴ διαιρεῖται καὶ μεταβάλλεται; Ἄλλὰ ἐάν εἶναι κακὴ, ἐπειδὴ εἶναι ἀδημιούργητη καὶ ἀρχή, τότε καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τέτοιος. Ἐάν πάλι, ἐπειδὴ εἶναι ὕλη, ὕλη ὀνομάζεται, ἐπειδὴ ὑπόκειται στὴ δημιουργία ἐκείνων ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτήν, γι' αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἀγαθὸς ὁ Θεός· διότι ὑπόκειται στὴ δημιουργία ἀπὸ αὐτὸν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀγγέλων, ὅπως διδάσκετε σεῖς οἱ Μανιχαῖοι. Ἐάν, ἐπειδὴ εἶναι σῶμα, δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία τοῦ ὅτι εἶναι σῶμα, ἀλλὰ ὁ Θεός· ἐάν φυσικά, πρὶν νὰ ρίξει μέσα στὴν ὕλη τὸ ἓνα μέρος του, δὲν ἦταν σῶμα. Ἐάν πάλι, ἐπειδὴ διαιρεῖται καὶ μεταβάλλεται ὁ Θεός, ὅπως λέτε, τότε θὰ ἐνέχεται κι αὐτὸς στὰ ἴδια κακὰ· διότι, ἐάν διαιρεῖται σὲ δημιουργίες ἀγγέλων καὶ ψυχῶν, χωρὶς νὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτὸν θεοί, τότε εἶναι φανερό, ὅτι ὄχι μόνον διαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ μεταβλήθηκε. Ἐάν ἰχυρίζεσθε ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι αἴτιον τοῦ νὰ εἶναι ἡ ὕλη κακὴ, ἀλλὰ τὸ ὅτι αὐτὴ ἀμαρτάνει, πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι τίποτε

στέον, ὡς οὐδὲν τῶν κατὰ φύσιν ἐξ ἀνάγκης γινομένων, ἀμάρτημα τυγχάνει· πᾶσα γὰρ ἀμαρτία ἐκ προαιρέσεως γίνεται, ἢ δὲ προαίρεσις ἐκ ψυχῆς, ἢ δὲ ψυχὴ οὐσία Θεοῦ καθ' ὑμᾶς· ἐκ Θεοῦ ἄρα ἡ ἀμαρτία καὶ οὐκ ἐκ τῆς ὕλης, κατὰ τὸ ὑμῶν ἀσεβέστατον
20 δόγμα.

18 Κάκ τῶν τόπων δὲ ὧν ὑμεῖς ὑποτίθεσθε τὸν μὲν τῷ Θεῷ, τὸν δὲ τῇ ὕλῃ προσνέμοντες, ὑμᾶς ἀπελέγξω μηδὲν δογματίζοντας. Εἰ γὰρ ἀγένητος ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη, ἕκαστος δὲ ἐν τόπῳ τυγχάνει καθ' ὑμᾶς, ὁ δὲ τόπος ἕτερός ἐστι κατ' οὐσίαν τῶν ἐν
5 αὐτῷ περιεχομένων, συμβήσεται τοὺς τόπους συναγενήτους εἶναι τοῖς σὺν αὐτοῖς, καὶ οὕτως οὐ δύο τὰ ἀγένητα, ἀλλὰ τέσσαρα, Θεὸν καὶ ὕλην καὶ ἑκάτερον τὸν τόπον εὐρήσεις. Εἰ δὲ τοὺς τόπους πρεσβυτέρους φατὲ τῶν ἐν αὐτοῖς, οὐκέτι ὁ Θεὸς καὶ ὕλη ἀγένητοι ἔσονται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ τούτων προϋπάρχοντες
10 τόποι· εἰ δὲ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὕλην πρὸ τῶν τόπων εἶναι φατε, ἄρα οὐκ ἦσαν κεχωρισμένοι Θεὸς καὶ ὕλη, ἀλλ' ἐν ἀλλήλοις ὑπῆρχον, οὐ γὰρ ἦν οὕτω τόπος ὁ διορίζων, καὶ οὕτως ὁ τῆς παρ' ὑμῶν ἐναντιότητος διαλυθήσεται λόγος· οὐ γὰρ ἐν ἀλλήλοις ἢ φύσις ὑφίστασθαι δύναται τῶν ἐναντιῶν.

15 Ὡστε πανταχόθεν ὑμῶν ἀπελήλεγκται ἡ μυθώδης τερατολογία. Μὴ ὑμᾶς ἑαυτοὺς τε καὶ ἑτέρους τοῖς τῆς ἀσεβείας περιπειρήτε δόγμασιν, ἀλλά, προσδραμόντες τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας, τὸν ζόφον τῆς ἀγνοίας ἐκκαθάρατε τῶν ψυχῶν· αὐτεξουσιότητι γὰρ καὶ οὐκ ἀνάγκῃ φύσεως ἄνθρωποι τὸ δοκοῦν ἐν αἰ-
20 ρέσει ποιούμεθα. Τέλος.

ἀπὸ ὧσα γίνονται κατὰ φύσιν ἀπὸ ἀνάγκη, δὲν εἶναι ἀμάρτημα· γιατί κάθε ἀμαρτία γίνεται ἀπὸ προαίρεση· ἡ προαίρεση προέρχεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν, καὶ ἡ ψυχὴ, κατὰ τὴ γνώμη σας, εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ· ὁπότε ἀπὸ τὸ Θεὸ προέρχεται ἡ ἀμαρτία καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὕλη, σύμφωνα μὲ τὴ δική σας ἀσεβέστατη διδασκαλία.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους σεῖς προϋποθέτετε, ἀποδίδοντας ἄλλον στὸ Θεὸ καὶ ἄλλον στὴν ὕλη, θὰ σᾶς ἐλέγξω ὅτι τίποτε δὲ διδάσκετε. Γιατί, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι ἀδημιούργητος, καθὼς καὶ ἡ ὕλη, καὶ ὁ καθένας βρίσκεται σ' ἓνα τόπο, ὅπως παραδέχεσθε, καὶ ὁ τόπος εἶναι διαφορετικὸς στὴν οὐσία ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ περιέχονται σ' αὐτόν, τότε θὰ πρέπει οἱ τόποι νὰ εἶναι ἐξίσου ἀδημιούργητοι ὅπως καὶ αὐτοὶ ποὺ εἶναι μαζί μ' αὐτοὺς (ὁ Θεὸς δηλ. καὶ ἡ ὕλη), καὶ ἔτσι δὲ θὰ βρεῖς δύο τὰ ἀδημιούργητα, ἀλλὰ τέσσερα, τὸ Θεὸ, τὴν ὕλη καὶ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς τόπους. Ἐὰν ὁμοῦς λέτε ὅτι οἱ τόποι εἶναι μεγαλύτεροι στὴν ἡλικία ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ περιέχουν, τότε δὲν θὰ εἶναι πιά ἀδημιούργητοι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ τόποι ποὺ ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς. Ἐὰν πάλι λέτε ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη εἶναι πρὶν ἀπὸ τοὺς τόπους, ἄρα δὲν ἦταν χωρισμένοι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη, ἀλλὰ βρισκόταν ὁ ἓνας μέσα στὸν ἄλλο, διότι δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα ὁ τόπος νὰ τοὺς χωρίζει, καὶ ἔτσι ἀνατρέπεται ὁ λόγος τῆς ἀντιθέσεως ἐκ μέρους σας. Γιατί ἡ φύσιν τῶν ἀντιθέτων δὲν μπορεῖ νὰ ὑφίσταται ἢ μία μέσα στὴν ἄλλη.

Ὡστε ἀπὸ παντοῦ ἐλέγχθηκε ἡ μυθώδης τερατολογία σας. Μὴ ἐμπλέκετε λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ ἄλλους μὲ τὰ δόγματα τῆς ἀσεβείας, ἀλλά, ἀφοῦ προσέλθετε στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, καθαρίστε ἀπὸ τίς ψυχές σας τὸ σκοτάδι τῆς ἄγνοιας, γιατί μὲ ἐλεύθερη ἀπόφαση καὶ ὄχι ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι κάνουμε κατ' ἐκλογή ἐκεῖνο ποὺ μᾶς φαίνεται καλὸ. Τέλος

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΣΑΡΑΚΗΝΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ

1 Ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστιανὸς παρὰ Σαρακηνοῦ, τίνα λέγεις αἴτιον καλοῦ καὶ κακοῦ; Ἀπορία.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ εἶπεν· Πάντων τῶν ἀγαθῶν οὐδένα φαμὲν αἴτιον εἶναι, εἰ μὴ τὸν Θεόν, κακοῦ δὲ οὐδ.

5 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Σαρακηνὸς εἶπεν· Τίνα λέγεις αἴτιον εἶναι τῶν κακῶν;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Τὸν ἀπὸ γνώμης ὄντα διάβολον δηλονότι, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Χάριν τίνος;

10 Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Διὰ τὸ αὐτεξούσιον.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Τί οὖν; Αὐτεξούσιος εἶ καὶ ὅσα θέλεις δύνασαι ποιεῖν;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Ἐκ δύο μόνων, ἐν ἄλλῳ οὐ πέπλασμαι ὑπὸ Θεοῦ αὐτεξούσιος.

15 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Ποῖα ταῦτα;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Τὰ καλὰ μὲν πράττων οὐ φοβοῦμαι τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ τιμῶμαι καὶ ἐλεοῦμαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁμοίως καὶ ὁ διάβολος. Πρῶτος ἀνθρώπος αὐτεξούσιος πέπλασται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμάρτησεν, καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἰδίας τάξεως ἐξέωσεν αὐτόν. Ἄλλ' ἴσως καὶ λέγεις μοι ἀντιλέγων· Ποῖά εἰσιν ἃ λέγεις μοι καλὰ καὶ κακὰ; Ἴδου ἥλιος, σελήνη καὶ ἀστέρεις καλοὶ εἰσιν· ποίησον ἐν ἐκ τούτων. Οὐ τούτου χάριν προλέγω σοι κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐργάζομαι καλὰ καὶ κακὰ. Καλὸν μὲν, οἷόν ἐστι, δοξολογία Θεοῦ καὶ προσευχή, κακὰ δὲ πορνεία, κλεψία.

ΔΙΑΛΕΞΗ

ΣΑΡΑΚΗΝΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ

Ἐρωτώμενος ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ Σαρακηνό, Ποιὸς λές ὅτι εἶναι ὁ αἴτιος τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ εἶπε· Ὅλων τῶν ἀγαθῶν δὲν γνωρίζουμε κανένα ἄλλον αἴτιο, παρά μόνο τὸ Θεό, τοῦ κακοῦ ὁμως ὄχι.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ ἀπαντώντας τότε εἶπε· Ποιὸς λές ὅτι εἶναι αἴτιος τῶν κακῶν;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ Ἀσφαλῶς αὐτὸς ποὺ μὲ τῇ γνώμῃ του εἶναι διάβολος, κι ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ Ἐξαιτίας τίνος;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ Ἐξαιτίας τοῦ αὐτεξουσίου.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ Τί λοιπόν; Εἶσαι αὐτεξούσιος καὶ μπορεῖς νὰ κάνεις ὅσα θέλεις;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ Μόνο σὲ δύο· σὲ ἄλλο δὲν πλάσθηκα ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτεξούσιος.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ Ποιὰ εἶναι αὐτά;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ Πράττοντας τὰ καλὰ δὲ φοβᾶμαι τὸ νόμο, ἀλλὰ καὶ τιμῶμαι καὶ ἐλεοῦμαι ἀπὸ τὸ Θεό. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ διάβολος. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος πλάστηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτεξούσιος καὶ ἀμάρτησε, καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἐδιώξε ἀπὸ τὴν τάξη του. Ἴσως ὁμως μοῦ πεῖς ἀντιλέγοντας· Ποιὰ εἶναι αὐτά ποὺ μοῦ λές καλὰ καὶ κακά; Νά, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα εἶναι καλὰ· κάνε ἕνα ἀπὸ αὐτά· Δὲν σοῦ προλέγω ὅτι ἐξαιτίας αὐτῶν κάνω πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καλὰ καὶ κακά. Καλὸ βέβαια εἶναι ὅπως ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προσευχή.

25 Ἐπεὶ, ὡς λέγεις σύ, καλὰ καὶ κακὰ ἐκ Θεοῦ εἶναι, εὐρεθῆσεται ὁ Θεὸς κατὰ σὲ ἄδικος, ὅπερ οὐκ ἔστιν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς προσέταξεν, ὡς σὺ λέγεις, τὸν πόρνον πορνεύειν καὶ τὸν κλέπτην κλέπτειν καὶ τὸν ἀνδροφόνον ἀνδροφονεῖν, ἄξιοί εἰσιν τιμῆς· τὸ γὰρ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐποίησαν. Εὐρεθῆσονται καὶ οἱ νομοθέται
10 σου ψευδεῖς, καὶ τὰ βιβλία σου ψευδεπίγραφα, ἐπειδὴ προστάττουσι τὸν πόρνον καὶ τὸν κλέπτην δέρεσθαι ποιῆσαντας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἀνδροφόνον ἀποκτανθῆναι, ὃν ἔδει τιμηθῆναι, ἐπειδὴ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν.

2 Ὁ δὲ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Τίς, φησί, πλάττει τὰ βρέφη ἐν κοιλίαις τῶν γυναικῶν; Τοῦτο γὰρ προβάλλονται οἱ Σαρρακηνοὶ πρὸς ἡμᾶς πρόβλημα δεινότατον, θέλοντες ἀποδειῖξαι τὸν Θεὸν αἴτιον τοῦ κακοῦ. Εἰ γὰρ ἀποκριθεὶς λέγω, ὅτι ὁ Θεὸς πλάττει τὰ βρέ-
5 φη ἐν κοιλίαις γυναικῶν, ἐρεῖ ὁ Σαρακηνός· Ἴδου ὁ Θεὸς συνεργός ἐστι τῷ πόρνῳ καὶ τῷ μοιχῷ.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται·

Οὐδαμῶς εὐρίσκω μετὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς κοσμοποιίας τὴν Γραφὴν λέγουσαν πλάττειν τὸν Θεὸν ἢ
10 κτίζειν τι. Εἰ δὲ ἀμφιβαλῆ περὶ τούτου, δείξῃ σοι κτίσμα ἢ πλάσμα οἰονδηποτοῦν μετὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα γιγνόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· οὐδαμῶς τούτου ὑποδειῖξαι. Πάντα γὰρ τὰ ὀρατὰ κτίσματα τὴν πρώτην ἑβδομάδα γεγονόνασιν. Ἐπλασεν γὰρ ὁ Θεὸς τὸ ἄνθρωπον τὴν πρώτην
15 ἑβδομάδα, καὶ προσέταξεν αὐτὸν γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, εἰπών· «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν». Καὶ ἐπειδὴ ἔμψυχος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἔμψυχον σπέρμα ἔχων, ἐν τῇ ἰδίᾳ γυναικί σπορὰ ἀνεφύει. Ὡστε ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ, καθάπερ ἡ Γραφὴ λέγει·
20 «Ἀδάμ γὰρ ἐγέννησε τὸν Σέθ, καὶ ὁ Σέθ ἐγέννησε τὸν Ἐνώσ, καὶ Ἐνώσ ἐγέννησε τὸν Καϊνάν, καὶ Καϊνάν ἐγέν-

ἐνῶ κακά, ὅπως ἡ πορνεία καὶ ἡ κλοπή. Ἐπειδὴ ὁμοῦ, σύμφωνα μ' ὅσα λές ἐσύ, τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό, θὰ ἀποδειχθεῖ ὁ Θεός, σύμφωνα μὲ σένα, ἄδικος, πράγμα πού δὲν εἶναι. Γιατί, ἀφοῦ, ὅπως λές, ὁ Θεὸς διέταξε τὸν πόρνο νὰ πορνεύει, τὸν κλέφτη νὰ κλέβει, καὶ τὸν δολοφόνο νὰ δολοφονεῖ, εἶναι ἄξιοι τιμῆς ὅλοι αὐτοί, διότι ἔκαναν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμα καὶ οἱ νομοθέτες σου θὰ ἀποδειχθοῦν ψεύτικοι καὶ τὰ βιβλία σου ψεύτικα, ἐπειδὴ προστάζουν νὰ δέρνεται ὁ πόρνος καὶ ὁ κλέφτης, πού ἔκαναν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ δολοφόνος νὰ σκοτώνεται, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ τιμηθεῖ, ἀφοῦ ἔκανε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Ποιὸς πλάθει τὰ βρέφη στὶς κοιλιὲς τῶν γυναικῶν; Γιατί αὐτὸ τὸ τρομερὸ πρόβλημα μᾶς προβάλλουν οἱ Σαρακηνοί, θέλοντας νὰ ἀποδείξουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἷτιος τοῦ κακοῦ. Γιατί ἂν, ἀπαντώντας, πῶ ὅτι ὁ Θεὸς πλάθει τὰ βρέφη στὶς κοιλιὲς τῶν γυναικῶν, θὰ πεῖ ὁ Σαρακηνός· Νά, ὁ Θεὸς εἶναι συνεργάτης τοῦ πόρνου καὶ τοῦ μοιχοῦ.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ἀπαντώντας σ' αὐτὰ λέει·

Δὲ βρίσκω καθόλου στὴ Γραφή, μετὰ τὴν πρώτη ἑβδομάδα τῆς δημιουργίας, νὰ λέει ὅτι ὁ Θεὸς πλάθει ἢ κτίζει κάτι. Ἐὰν ὁμοῦ ἀμφιβάλλει γι' αὐτό, ἅς σοῦ δείξει ὁποιοδήποτε κτίσμα ἢ πλάσμα πού ἐγίνε ἀπὸ τὸ Θεὸ μετὰ τὴν πρώτη ἑβδομάδα. Μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ μπορέσει νὰ σοῦ δείξει. Γιατί ὅλα τὰ ὀρατὰ κτίσματα ἐγιναν τὴν πρώτη ἑβδομάδα. Διότι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπο τὴν πρώτη ἑβδομάδα καὶ τὸν πρόσταξε νὰ γεννάει καὶ νὰ γεννιέται, λέγοντάς· «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴ γῆ»¹. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἐμψυχος, ἔχοντας ἐμψυχο σπέρμα, στὴ γυναίκα του φύτρωσε σπορά. Ὡστε ἄνθρωπος γεννάει ἄνθρωπο, ὅπως λέει ἡ Γραφή· «Ὁ Ἀδὰμ γέννησε τὸν Σῆθ καὶ ὁ Σῆθ γέννησε τὸν Ἐνῶς καὶ ὁ Ἐνῶς γέννησε τὸν

νησε τὸν Μαλαλεήλ, καὶ Μαλαλεήλ ἐγέννησε τὸν Ἐνώχ».

Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν Σῆθ ἢ τὸν Ἐνώς
 25 ἢ ἄλλον τινά· καὶ ἐντεῦθεν γινώσκομεν, ὅτι μονώτατος
 πέπλασται ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οἱ τε μετ' ἐκεῖνον γεν-
 νῶνται καὶ γεννώσιν ἕως τοῦ παρόντος, καὶ οὕτω χάριτι
 τοῦ Θεοῦ ὁ κόσμος συνίσταται. Ἐπειδὴ καὶ πᾶσα βοτάνη
 καὶ φυτὸν προστάζει τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τότε γεννᾶ καὶ γεννᾶ-
 30 ται. Ἔφη γὰρ ὁ Θεός· «βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρ-
 του». Κατὰ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ ἐβλάστησεν ἕκαστον
 δένδρον, εἶδος βοτάνης καὶ φυτοῦ ἐν ἑαυτῷ ἔχει σπερμα-
 τικὴν δύναμιν. Ἡ σπορὰ δὲ παντὸς φυτοῦ καὶ βοτάνης
 ἐμψυχός ἐστιν, ἥτις, ἐν τῇ γῆ πάλιν ἐφ' ἑαυτῆς πίπτουσα
 35 ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλου σπειρομένη, βλαστάνει, μὴ πλαττομένη
 ὑπὸ τινος, ἀλλὰ τῷ πρώτῳ προστάγματι τοῦ Θεοῦ ὑπα-
 κούσαντος. Ἴδου ἐγώ, καθὰ πρόην ἔφην, αὐτεξούσιος ὢν
 ἐν οἷς μόνοις προεῖπα, ὅπου ἐὰν σπείρῃω, κἂν εἰς ἰδίαν
 γυναικα, κἂν εἰς ἀλλοτρίαν τῇ ἐξουσίᾳ μου χρώμενος,
 40 ἀναβλαστάνει καὶ γίνεται τῷ πρώτῳ προστάγματι τοῦ
 Θεοῦ ὑπακούουσα. Οὐχ ὅτι καὶ νῦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν
 πλάττει ὁ Θεὸς καὶ ἐργάζεται· ἐπειδὴ ἐν τῇ πρώτῃ ἐβδο-
 μάδι «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν
 45 σύμπαντα κόσμον ἐν ἕξ ἡμέραις, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυ-
 σεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν»,
 καθὼς καὶ ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ μοι.

3 Ο ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς Ἱερεμίαν· «πρὸ τοῦ μὲν
 πλάσαι σε ἐκ κοιλίας ἐπίσταμαί σε, καὶ ἐκ μήτρας ἡγίακά σε».

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Παντὸς ἀνδρὸς ἐκ κοιλίας ἐπλασεν ὁ Θεὸς
 τὴν ἐμψυχὸν καὶ σπερματικὴν δύναμιν ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ καθεξῆς.
 5 Ἀδὰμ γὰρ ἐν κοιλίᾳ ἔχων, τὸν Σῆθ ἐγέννησεν, ὡς προεῖπον,

2. Γεν. 5,3-18.

3. Γεν. 1,11.

4. Γεν. 2,2.

Καϊνὰν καὶ ὁ Καϊνὰν γέννησε τὸν Μαλαλεήλ καὶ ὁ Μαλαλεήλ γέννησε τὸν Ἐνώχ»².

Καὶ δὲν εἶπε, ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν Σήθη, ἢ τὸν Ἐνώς, ἢ κάποιον ἄλλο. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ γνωρίζουμε ὅτι μόνον ὁ Ἀδάμ πλάστηκε ἀπὸ τὸ Θεοῦ, καὶ ὅσοι ἀκολούθησαν μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον γεννιοῦνται καὶ γεννοῦν μέχρι τώρα. Καὶ ἔτσι μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ὁ κόσμος· γιὰτι καὶ κάθε βότανο καὶ φυτὸ μὲ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τότε γεννάει καὶ γεννιέται. Διότι εἶπε ὁ Θεός· «νὰ βλαστήσει ἡ γῆ βότανα καὶ χόρτα»³. Σύμφωνα μὲ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ βλάστησε κάθε δένδρο, καὶ κάθε εἶδος βοτάνου καὶ φυτοῦ ἔχει μέσα του δύναμη σπερματική. Ἡ σπορὰ κάθε φυτοῦ καὶ βοτάνου εἶναι ἐμψυχη, καὶ πέφτοντας πάλι στὴ γῆ ἀπὸ μόνη της, ἢ σπειρόμενη ἀπὸ ἄλλον, βλαστάνει, χωρὶς νὰ πλάθεται ἀπὸ κανέναν, ἀλλὰ ὑπακούοντας στὸ πρῶτο πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ. Νὰ ἐγώ, ὅπως εἶπα πρὶν, ὄντας αὐτεξούσιος μόνον σὲ ὅσα ἀνάφερα προηγουμένως, ὅπου καὶ νὰ σπεῖρω, εἴτε στὴ γυναῖκα μου, εἴτε σὲ ξένη, κάνοντας χρῆση τῆς ἐξουσίας μου, ξαναβλαστάνει καὶ γίνεται, ὑπακούοντας στὸ ἀρχικὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ. Δὲν πλάθει λοιπὸν καὶ τώρα ὁ Θεὸς κάθε μέρα, οὔτε ἐργάζεται, διότι κατὰ τὴν πρώτη ἐβδομάδα «ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ ὄλο τὸν κόσμον σὲ ἕξι μέρες καὶ τὴν ἐβδόμη σταμάτησε ἀπὸ ὄλα τὰ ἔργα του, ποὺ εἶχε ἀρχίσει», ὅπως μοῦ τὸ βεβαιώνει καὶ ἡ Γραφή⁴.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Λέει ὁ Θεὸς στὸν Ἱερεμία· «πρὶν σὲ πλάσω, σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κοιλία, καὶ σὲ ἔχω ξεχωρίσει ἀπὸ τὴ μήτρα»⁵.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Κάθε ἀνδρὸς τὴν ἐμψυχη καὶ σπερματικὴ δύναμη τὴν ἐπλασε ὁ Θεὸς ὅταν βρισκόταν ἀκόμη στὴν κοιλία, ἀπὸ τὸν Ἀδάμ καὶ δῶθε. Γιὰτι ὁ Ἀδάμ, ἔχοντάς τὴν

5. Ἱερ. 1,5.

καὶ Σὴθ τὸν Ἐνώσ, καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος προέχων ἐν τῇ κοι-
 λία αὐτοῦ υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς ἐγέννησε καὶ γεννᾷ μέχρι τοῦ παρόν-
 τος. Τὸ δέ, «ἐκ μήτρας ἠγίακά σε», νόησον τὴν ὄντως γεννῶ-
 σαν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀγίου Εὐαγγε-
 10 λίου· «ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτόν», φησὶν, «ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξου-
 σίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι», τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, φησὶν,
 οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ
 ἐγεννήθησαν, διὰ τοῦ βαπτίσματος.

Ὁ δὲ ΕΝΑΝΤΙΟΣ· Καὶ ἦν πρὸ Χριστοῦ βάπτισμα; ὁ γὰρ Ἰε-
 15 ρεμίας πρὸ Χριστοῦ γεννᾶται.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Ἦν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀγίου Ἀπο-
 στόλου φάσκοντος· ὅτι οἱ μὲν διὰ νεφέλης, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης
 ἐβαπτίσθησαν. Καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν· «ἐὰν μὴ τις
 γεννηθῆ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασι-
 20 λείαν τῶν οὐρανῶν». Ὡστε ὁ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ
 καὶ οἱ λοιποὶ πρὸ Χριστοῦ ἅγιοι εἰσερχόμενοι εἰς τὴν βασιλείαν
 τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ προεβαπτίσθησαν, οὐκ ἂν ἐσώζοντο. Μαρ-
 τυρεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγον· «ἀπῆλλοτριώθησαν οἱ
 ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας», τοῦτ' ἐστι τῆς τοῦ βαπτίσματος. Χά-
 25 ριτι τούτου ὁμολογοῦμεν, ὅτι πάντες οἱ σωθέντες καὶ οἱ σωζό-
 μενοι διὰ βαπτίσματος ἐσώθησαν καὶ σώζονται χάριτι Θεοῦ.

4 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ ἠρώτα λέγων·

Τὸν Χριστιανὸν τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ,
 καλὸν εἶναι λέγεις ἢ κακόν;

Γνοὺς δὲ τὴν πανουργίαν αὐτοῦ ὁ Χριστιανὸς ἔφη·

5 Ὅ θέλεις εἰπεῖν ἐπίσταμαι.

6. Ἰω. 1,12.

7. Α' Κορ. 10,2.

στην κοιλιά του, γέννησε τὸν Σήθ, ὅπως προανάφερα, καὶ ὁ Σήθ τὸν Ἐνώσ, καὶ κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἐκ τῶν προτέρων στὴν κοιλιά του γιό, καὶ ὁ γιὸς γέννησε καὶ γεννᾷ μέχρι σήμερα. Τὸν λόγο, «ἀπὸ τῆς μήτρας σε ἀγίασω», κατανόησέ τον ὡς τὴ δύναμη ἐκείνη πού γεννᾷ ὄντως τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου. Γιατὶ λέει, «ὄσοι τὸν δέχθησαν, τοὺς ἔδωσε τὴν ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ, δηλαδή σ' ἐκείνους πού πιστεύουν σ' αὐτόν, οἱ ὅποιοι γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὄχι ἀπὸ αἷματα γυναικῶν, οὔτε ἀπὸ ἐπιθυμία ἀνδρῶν»⁶, δηλαδή μέσω τοῦ βαπτίσματος.

Ὁ ΑΝΤΙΠΑΛΟΣ· Καὶ ὑπῆρχε βάπτισμα πρὸ Χριστοῦ; Γιατὶ ὁ Ἰερεμίας γεννήθηκε πρὸ Χριστοῦ.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Ὑπῆρχε, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, ὁ ὅποιος λέει, ὅτι ἄλλοι βαπτίσθηκαν μέσω τῆς νεφέλης καὶ ἄλλοι μέσω τῆς θαλάσσης⁷. Καὶ ὁ Κύριος στὰ Εὐαγγέλια λέει· «ἐὰν κάποιος δὲν γεννηθεῖ ἀπὸ νερὸ καὶ Πνεῦμα, δὲ θὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ὡστε ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Ἰσαάκ καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι πρὸ Χριστοῦ, πού μπῆκαν στὴ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἂν δὲν εἶχαν προηγουμένως βαπτισθεῖ, δὲ θὰ σώζονταν. Καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα λέγοντας· «ἀποχωρίσθηκαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς μήτρας»⁸, δηλαδή ἀπὸ τὸ βάπτισμα. Μὲ τὴ χάρις αὐτοῦ ὁμολογοῦμε ὅτι ὅλοι ὄσοι σώθηκαν καὶ σώζονται, σώθηκαν καὶ σώζονται μέσω τοῦ βαπτίσματος μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ.

4 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ ἐρώτησε λέγοντας·

Τὸν Χριστιανὸ πού ἐκτελεῖ τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὸν θεωρεῖς καλὸν ἢ κακόν;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ὁμοίως, γνωρίζοντας τὴν πανουργία του, εἶπε·

Ξέρω καλὰ τί θέλεις νὰ πεῖς.

8. Ἰω. 3,5.

9. Ψαλμ. 57,4.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Φανέρωσόν μοι αὐτό.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Εἰπεῖν θέλεις πρὸς ἐμέ, ὅτι ὁ Χριστὸς θέλων ἔπαθεν, ἢ μὴ θέλων; Καὶ ἐάν σοι εἶπω, θέλων ἔπαθεν, ἵνα μοι εἴπῃς. Ἄπελθε, προσκύνησον τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ τὸ
10 θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐποίησαν.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Οὕτω, φησί, σοὶ ἤθελον εἰπεῖν· εἴ ἐστὶ σοὶ λόγος, ἀποκρίθητί μοι.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Σὺ λέγεις θέλημα εἶναι, ἐγὼ λέγω ἀνοχήν καὶ μακροθυμίαν.

15 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Πόθεν δύνη τοῦτο παραστῆσαι;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ διὰ πραγμάτων ἔφη πρὸς Σαρακηνόν· Καθημένου ἐμοῦ καὶ σοῦ ἢ ἰσταμένου, δύναται τις ἐξ ἡμῶν ἀνευ τῆς ἐξουσίας καὶ δεσποτείας τοῦ Θεοῦ ἀναστῆναι ἢ κινηθῆναι;

Καὶ ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Οὐ.

20 Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Τοῦ Θεοῦ εἰπόντος, μὴ κλέψῃς, μὴ πορνεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, οὐ θέλει ἵνα κλέψωμεν καὶ πορνεύσωμεν καὶ φονεύσωμεν.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ. Οὐχί. Εἴ γὰρ ἤθελεν, οὐκ ἂν εἶπεν, μὴ κλέψῃς, μὴ πορνεύσῃς, μὴ φονεύσῃς.

25 Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Δόξα τῷ Θεῷ, ὅτι σὺ ὡμολόγησας λέγων ἂ θέλω εἰπεῖν. Ἴδου συνέθου μοι, ὅτι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀνευ τοῦ Θεοῦ δύναται ἀναστῆναι ἢ κινηθῆναι, καὶ ὅτι οὐ θέλει ὁ Θεὸς ἵνα κλέψωμεν ἢ πορνεύσωμεν. Ἐὰν ἄρτι ἀναστὰς ἀπέλθω καὶ κλέψω ἢ πορνεύσω, τί αὐτὸ λέγεις; Θέλημα Θεοῦ, ἢ συγχώρη-
30 σιν καὶ ἀνοχήν καὶ μακροθυμίαν;

5 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ νοήσας καὶ θαυμάσας ἔφη·

Ἀληθῶς οὕτως ἔχει.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ. Νόησον καὶ τοῦτο, ὅτι δυναμένου Θεοῦ πατάξαι, ἀνεχώρησεν πρὸς τὸν σταυρόν, τοῦτ' ἐστίν, ἐμακροθύμη-
5 σεν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν. Ἄλλ' ὅταν θέλῃ ἵνα μετανοήσω, ἀποδί-

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Φανέρωσέ μου το λοιπόν.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Θέλεις νὰ πεῖς σέ μένα ὅτι ὁ Χριστός ἐπαθε θεληματικά, ἢ χωρὶς νὰ τὸ θέλει; Ἐὰν λοιπόν σοῦ πῶ ὅτι ἐπαθε θεληματικά, θὰ μοῦ πεῖς· Πήγγαινε καὶ προσκύνα τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ ἔκαναν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Αὐτό, λέει, ἤθελα νὰ σοῦ πῶ· Ἐὰν ἔχεις κάποιο λόγο, ἀπάντησέ μου.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Ἐσὺ λὲς ὅτι εἶναι θέλημα, ἐγὼ τὸ ὀνομάζω ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Πῶς μπορεῖς αὐτὸ νὰ τὸ κάνεις φανερό;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· με παραδείγματα ἀπάντησε στὸ Σαρακηνό·

Καθὼς καθόμαστε ἐγὼ κι' ἐσύ, ἢ στεκόματε ὀρθιοί, μπορεῖ κάποιος ἀπὸ μᾶς χωρὶς τὴν ἐξουσία καὶ κυριαρχία τοῦ Θεοῦ νὰ σηκωθεῖ ἢ νὰ κινηθεῖ;

Καὶ ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Ὁχι.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Λέγοντας ὁ Θεὸς νὰ μὴ κλέψεις, νὰ μὴ πορνεύσεις, νὰ μὴ φονεύσεις, δὲ θέλει νὰ κλέψουμε, νὰ πορνεύσουμε καὶ νὰ φονεύσουμε.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ· Ὁχι. Γιατί, ἂν ἤθελε, δὲ θὰ ἔλεγε μὴ κλέψεις, μὴ πορνεύσεις, μὴ φονεύσεις.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Δόξα τῷ Θεῷ, γιατί σὺ ὁ ἴδιος ὁμολόγησες αὐτὰ πού θέλω νὰ πῶ. Διότι, νά, συμφώνησες, ὅτι κανένας ἀπὸ μᾶς χωρὶς τὸ Θεὸ δὲν μπορεῖ νὰ σηκωθεῖ ἢ νὰ κινηθεῖ, καὶ ὅτι δὲ θέλει ὁ Θεὸς νὰ κλέψουμε ἢ νὰ πορνεύσουμε. Ἐὰν τώρα σηκωθῶ καὶ πάω καὶ κλέψω ἢ πορνεύσω, πῶς τὸ λὲς αὐτό; Θέλημα Θεοῦ ἢ συγχώρηση καὶ ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία;

5 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ ἀφοῦ σκέφθηκε καὶ θαύμασε, εἶπε·

Σωστά, ἔτσι εἶναι.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ· Σκέψου καὶ τὸ ἐξῆς· ὅτι, ἐνῶ ὁ Θεὸς μποροῦσε νὰ πατάξει τοὺς σταυρωτοὺς του, προχώρησε πρὸς τὸν Σταυρὸ, δηλαδὴ ἔδειξε μακροθυμία στὴν ἀμαρτία.

δωσί μοι καθάπερ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐποίησεν. Μετὰ γὰρ ἔτη ὀλίγα ἀνέστησεν κατ' αὐτῶν τὸν Τίτον καὶ Οὐεσπασιανὸν καὶ τοὺς Ἑλληνας καὶ καθεῖλεν τὰ φρυάγματα αὐτῶν.

Ἐὰν ἐρωτηθῆς παρὰ Σαρακηνοῦ λέγοντος,

10 Τί λέγεις εἶναι τὸν Χριστόν;

Εἰπέ αὐτῷ·

Λόγον Θεοῦ.

Μηδὲν δὲ ἐν τούτῳ νομίζω ἀμαρτάνειν, ἐπειδὴ καὶ Λόγος λέγεται παρὰ τῇ Γραφῇ καὶ σοφία καὶ βραχίων καὶ δύναμις Θεοῦ
15 καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα· πολυώνυμος γάρ ἐστιν. Καὶ σὺ ἀντερώτησον αὐτὸν λέγων·

Τί λέγεται παρὰ τῇ Γραφῇ ὁ Χριστός;

Ἴσως κἂν θελήσῃ ἐρωτήσαί σε ὁ Σαρακηνὸς ἄλλο τι· μὴ ἀποκρίνου αὐτῷ, ἕως ἂν λύσει τὸ ἐρώτημά σου.

20 Ἄνάγκη ποίᾳ, ἀποκριθήσεται σοι λέγων, παρὰ τῇ Γραφῇ μου Πνεῦμα καὶ Λόγος Θεοῦ λέγεται ὁ Χριστός.

Καὶ τότε εἰπέ αὐτῷ σὺ πάλιν·

Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Λόγος παρὰ τῇ Γραφῇ σου ἄκτιστα λέγονται ἢ κτιστά;

25 Καὶ ἐπὶ εἶπη ὅτι ἄκτιστά εἰσιν, εἰπέ αὐτῷ·

Καὶ τίς ἔκτισε τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ;

Καὶ ἐὰν ἐξ ἀπορίας εἶπη σοι, ὅτι

ὁ Θεὸς αὐτὰ ἔκτισεν,

Εἰπέ·

30 Ἴδού, εἰ ἔλεγον ἐγὼ πρὸς σὲ τοῦτο, ἔλεγες ἂν πρὸς με, ὅτι Ἠφάνισας τὴν μαρτυρίαν σου, καὶ τοῦ λοιποῦ οὐ πιστευθήσεται ὅσα ἂν εἶπης.

Ἵσμως οὖν καὶ τοῦτο ἐρωτῶ σε·

10. Ὁ Τίτος, γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Βεσπασιανοῦ, εἶναι ἐκεῖνος πού κατέλαβε τὸ 70 μ. Χ. τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ κατέσκαψε τὸν ναὸν τῆς (Ἰωσήπου, *Ἰουδαϊκὸς πόλεμος*, 5 καὶ 6 (ἔκδ. Λειψίας 1856, τόμ. 6).

11. Οἱ Ἑλληνες πού ἀναφέρει ἐδῶ εἶχαν προηγηθεῖ τῶν Ρωμαίων καὶ τῆς

“Ομως, όταν θέλει νὰ μετανοήσω, μοῦ ἀνταποδίδει ὅπως ἔκανε καὶ στοὺς Ἰουδαίους. Διότι μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια ξεσήκωσε ἐναντίον τοὺς τὸν Τίτο¹⁰ καὶ τὸν Βεσπασιανὸ καὶ τοὺς Ἕλληνες¹¹ καὶ ἐξάλειψε τὴν αὐθάδειά τους.

Ἐὰν σὲ ρωτήσῃ Σαρακηνὸς λέγοντας·

Τί λὲς ὅτι εἶναι ὁ Χριστός;

Πὲς σ’ αὐτόν·

Εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Νομίζω ὅτι δὲν ἀμαρτάνεις καθόλου, γιατί καὶ Λόγος ὀνομάζεται στὴ Γραφή¹² καὶ Σοφία¹³ καὶ βραχίων¹⁴ καὶ δύναμη Θεοῦ, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, γιατί ἔχει πολλὰ ὀνόματα. Καὶ σὺ ρώτησέ τον ἀντίστοιχα λέγοντας·

Πῶς ὀνομάζεται στὴ Γραφή ὁ Χριστός;

Ἴσως βέβαια θελήσῃ ὁ Σαρακηνὸς νὰ σὲ ρωτήσῃ κάτι ἄλλο· μὴ τοῦ ἀπαντᾷς μέχρι νὰ λύσει τὴν ἐρώτησή σου.

Γιὰ ποιὸ λόγο, θὰ σοῦ ἀπαντήσῃ λέγοντας, στὴ Γραφή μου ὀνομάζεται Πνεῦμα καὶ Λόγος Θεοῦ ὁ Χριστός;

Τότε πὲς πάλι ἐσύ·

Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Λόγος στὴ Γραφή σου ὀνομάζονται ἄκτιστα ἢ κτιστά;

Καὶ ἂν σοῦ πεί ὅτι εἶναι ἄκτιστα, πὲς του·

Καὶ ποιὸς ἔκτισε τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ;

Καὶ ἐὰν ἀπὸ ἀμηχανία σοῦ πεί,

Ὁ Θεὸς τὰ ἔκτισε αὐτά,

Πὲς του·

Ὅριστε, ἐὰν σοῦ τὸ ἔλεγα ἐγὼ αὐτό, θὰ μοῦ ἔλεγες ὅτι ἐξαφάνισες τὴ μαρτυρία σου, καὶ στὸ ἐξῆς δὲ θὰ γίνονται πιστευτὰ ὅσα θὰ πείς.

“Ομως σὲ ἐρωτῶ καὶ τὸ ἐξῆς·

σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ.

12. Ἰω. 1,1.

13. Παρμ. 3,19· «ὁ Θεὸς τῇ Σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν».

14. Ψαλμ. 88,10· «ἐν τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεώς σου» καὶ 97,1· «ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ».

Πρὸ τοῦ κτίσαι ὁ Θεὸς τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ εἶ-
 35 χεν Πνεῦμα οὐδὲ Λόγον;

Καὶ φεύζεται ἀπὸ σοῦ μὴ ἔχων τί ἀποκριθῆναι. Αἰρετικοὶ γάρ
 εἰσιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ Σαρακηνοῦς, καὶ πάνυ βδελυκτοὶ καὶ
 ἀπόβλητοι· καὶ ἐὰν αὐτὸν θέλης δημοσιεῦσαι τοῖς λοιποῖς Σα-
 ρακηνοῖς φοβηθήσεται σε πολὺ.

6 Καὶ ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ Σαρακηνὸς λέγων·

Τὰ Λόγια τοῦ Θεοῦ κτιστά εἰσιν ἢ ἄκτιστα;

Τοῦτο γὰρ προβάλλονται πρὸς ἡμᾶς ἐρώτημα δεινότατον, θέ-
 λοντες ἀποδείξαι κτιστὸν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅπερ οὐκ
 5 ἔστιν. Εἰ δὲ εἴπῃς, Κτιστά εἰσιν, λέγει σοι, ὅτι Ἴδὸν ταῦτα πάν-
 τα λόγια τοῦ Θεοῦ ὑπάρχοντα, ἄκτιστα μὲν εἰσι, θεοὶ δὲ οὐκ εἰ-
 σιν. Ἴδὸν σὺ ὠμολόγησας, ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ,
 οὐκ ἔστι Θεός. Διὸ μηδὲ κτιστὰ μηδὲ ἄκτιστα ὁ Χριστιανὸς
 ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει·

10 Ἐγὼ ἓνα μόνον Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ὑποστάσει ὁμολογῶ
 ἄκτιστον ὄντα, καθάπερ καὶ σὺ ὠμολόγησας, τὴν δὲ ἅπα-
 σαν Γραφὴν μου οὐ λέγω, Λόγια, ἀλλὰ ρήματα Θεοῦ.

Καὶ ἐὰν εἴπῃ ὁ Σαρακηνός·

Καὶ πῶς λέγει ὁ Δαβὶδ, «Λόγια Κυρίου, λόγια ἀγνά», καὶ
 15 οὐχί, 'Τὰ ρήματα Κυρίου, ρήματα ἀγνά';

Εἶπέ αὐτῷ·

Ὁ Προφήτης τροπολογικῶς ἐλάλησεν καὶ οὐ κυριολεκτι-
 κῶς.

Καὶ ἐὰν σοι εἴπῃ,

20 Τί ἔστιν τροπολογία καὶ κυριολογία;

Εἶπέ αὐτῷ·

Πρὶν νὰ κτίσει ὁ Θεὸς τὸν Λόγο καὶ τὸ Πνεῦμα, δὲν εἶχε Πνεῦμα οὔτε Λόγο;

Ἔτσι θὰ φύγει ἀπὸ σένα μὴ ἔχοντας τί νὰ ἀπαντήσῃ. Διότι εἶναι αἰρετικοὶ αὐτοὶ ποὺ ἀκολουθοῦν τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ πολὺ σιχαμεροὶ καὶ ἀξιοκαταφρόνητοι, καὶ ἐὰν θελήσεις νὰ τὸν καταστήσεις γνωστὸ στοὺς ἄλλους Σαρακηνοὺς, θὰ φοβηθεῖ πολὺ.

6 Καὶ ἐὰν σὲ ἐρωτήσῃ ὁ Σαρακηνὸς λέγοντας·

Τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστὰ ἢ ἄκτιστα;

Γιατὶ αὐτὸ τὸ τρομερὸ ἐρώτημα μᾶς προβάλλουν, θέλοντας νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι κτιστός ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν εἶναι. Ἐὰν πάλι πεῖς, ὅτι εἶναι κτιστὰ, θὰ σοῦ πεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶναι λόγια τοῦ Θεοῦ, εἶναι βέβαια ἄκτιστα, ἀλλὰ δὲν εἶναι θεοί. Ὅριστε, σὺ ὁ ἴδιος ὁμολόγησες ὅτι ὁ Χριστός, ἂν καὶ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι Θεός. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστιανός, ἀπαντώντας σ' αὐτόν ὅτι δὲν εἶναι οὔτε κτιστὰ οὔτε ἄκτιστα, λέει·

Ἐγὼ μόνο ἓνα Λόγο τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατο ὁμολογῶ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄκτιστος, ὅπως ὁμολόγησες καὶ σὺ, καὶ ὀλόκληρη τῇ Γραφῇ μου δὲν τὴν ὀνομάζω Λόγια, ἀλλὰ ρήματα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἂν πεῖ ὁ Σαρακηνός·

Τότε γιατί ὁ Δαβὶδ λέει, «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι λόγια ἁγνά»¹⁵ καὶ ὄχι «τὰ ρήματα τοῦ Κυρίου εἶναι ρήματα ἁγνά»;

Πές του·

Ὁ προφήτης μίλησε μεταφορικὰ καὶ ὄχι κυριολεκτικὰ.

Καὶ ἂν σοῦ πεῖ·

Τί εἶναι τροπολογία καὶ τί κυριολεξία;

Πές του·

15. Ψαλμ. 11,7.

Κυριολογία μὲν ἐστὶν βεβαία ἀπόδειξις πράγματος, τροπολογία δὲ ἐστὶν ἀβέβαιος ἀπόδειξις.

Καὶ ἐάν σοι εἶπη ὁ Σαρακηνός·

25 Ἐνδέχεται προφήτην εἰπεῖν ἀβέβαιον ἀπόδειξιν;

Εἰπέ αὐτῷ εὐθέως·

Ἐπὶ τοῖς προφήταις τὰ ἄψυχα πρόσωπα ποιεῖν καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ στόματα θεάσῃ αὐτοῖς· ὥστε, «ἡ θάλασσα εἶδεν, καὶ ἔφυγεν». Ἴδου καὶ θάλασσα ὀφθαλμοὺς οὐκ
 30 ἔχει, οὐ γὰρ ἐστὶν ἔμψυχος. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Προφήτης ὡς ἔμψυχον αὐτὴν διαλέγεται· «τί σοί ἐστι, θάλασσα, ὅτι ἔφυγες;» καὶ τὰ ἐξῆς. «Καὶ ἡ μάχαιρα φάγεται κρέα», λέγει ἡ Γραφή. Τὸ γὰρ «φαγεῖν» ἐπὶ στόματος λέγεται τρώγωντος καὶ πίνοντος, ἡ δὲ μάχαιρα τέμνεται μὲν, οὐ κατα-
 35 πίνει δέ. Οὕτω καὶ τὰ ρήματα τροπολογήσας ἐλάλησε λόγους, ἅπερ οὐκ εἰσὶν λόγια, ἀλλὰ ρήματα.

7 Καὶ ἐάν σοι εἶπη,

Πῶς κατήλθεν ὁ Θεὸς εἰς κοιλίαν γυναικός;

Εἰπέ αὐτῷ·

Χρησώμεθα τῇ γραφῇ σου καὶ τῇ Γραφῇ μου· ἡ γραφή σου λέγει, ὅτι ἐκάθηρεν ὁ Θεὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν
 5 ὑπὲρ πᾶσαν σάρκα γυναικείαν, καὶ κατέβη τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Λόγος ἐν αὐτῇ, καὶ τὸ Εὐαγγέλιόν μου λέγει· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Ἴδου μία φωνὴ ἀμφοτέρων τῶν λέξεων καὶ ἐν νόημα. Γινώσκω δὲ καὶ τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν
 10 ἰδιότητα λέγει ἡ Γραφή κατάβασιν Θεοῦ καὶ ἀνάβασιν, τροπολογικῶς καὶ οὐ κυριολογικῶς. Κυρίως γὰρ κατάβασις καὶ ἀνάβασις ἐπὶ σωματίων λέγεται κατὰ φιλο-

Κυριολεξία εἶναι ἡ βέβαιη ἀπόδειξη κάποιου πράγματος, ἐνῶ τροπολογία εἶναι ἀβέβαιη ἀπόδειξη.

Καὶ ἐὰν σοῦ πεῖ ὁ Σαρακηνός:

Ἐπάρχει περίπτωση ὁ προφήτης νὰ παρουσιάσει ἀβέβαιη ἀπόδειξη;

Πές του εὐθέως:

Στοὺς προφήτες θὰ δεῖς τὰ ἄψυχα νὰ τὰ κάνουν πρόσωπα, καὶ νὰ ἔχουν μάτια καὶ στόματα, ὅπως: «ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε»¹⁶, ἐνῶ ἡ θάλασσα δὲν ἔχει μάτια, γιατί δὲν ἔχει ψυχή. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος προφήτης μιλάει σ' αὐτὴν σὰν νὰ εἶναι ἐμψυχη: «τί ἔχεις, θάλασσα, καὶ ἔφυγες»¹⁷ καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ «τὸ μαχαίρι θὰ φάει κρέατα»¹⁸, λέει ἡ Γραφή. Τὸ τρώγω ὁμοίως ἀναφέρεται στὸ στόμα ποὺ τρώει καὶ πίνει, ἐνῶ τὸ μαχαίρι κόβει βέβαια, ἀλλὰ δὲν καταπίνει. Ἔτσι καὶ τὰ ρήματα μεταφορικὰ τὰ ὀνόμασε λόγους, ἐνῶ δὲν εἶναι λόγια, ἀλλὰ ρήματα.

7 Καὶ ἐὰν σοῦ πεῖ:

Πῶς κατέβηκε ὁ Θεὸς στὴν κοιλιά γυναίκας;

Πές του:

Θὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ γραφή σου καὶ τὴ Γραφή μου· ἡ γραφή σου λέει ὅτι ὁ Θεὸς καθάρισε τὴν παρθένο Μαρία περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη γυναικεία σάρκα, καὶ κατέβηκε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Λόγος σ' αὐτήν, ἐνῶ τὸ Εὐαγγέλιό μου λέει: «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ἐρθεῖ ἐπάνω σου καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ θὰ σὲ καλύψει»¹⁹. Ὅριστε μιὰ φωνὴ καὶ τῶν δύο λέξεων καὶ ἓνα νόημα. Γνωρίζω ἀκόμα καὶ τοῦτο· ὅτι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μας δυσκολίας πρὸς κατανόηση, μιλάει ἡ Γραφή γιὰ κατάβαση καὶ ἀνάβαση τοῦ Θεοῦ μεταφορικὰ καὶ ὄχι κυριολεκτικὰ. Γιατί ἡ κατάβαση καὶ ἀνάβαση κυρίως λέγεται γιὰ τὰ σώματα σύμφωνα μὲ τοὺς φιλοσόφους, ἐνῶ ὁ

18. Ἱερ. 12,12. 19. Λουκᾶ 1,35.

σόφους, ὁ δὲ Θεὸς τὰ πάντα περιέχει, καὶ οὐ περιέχεται
 ὑπὸ τινος τόπου. Ἔφη γάρ τις τῶν προφητῶν «τίς ἐμέ-
 15 τρησε τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὴν θάλασσαν, καὶ τοὺς οὐρανούς
 σπιθαμῇ, πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;». Καὶ ὁλως, πάντα τὰ
 ὕδατα ὑπὸ χειρῶν εἰσιν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς δρακί.
 Πῶς ἐνδέχεται αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ τῇ κατεχούσῃ τὰ πάντα
 καταβῆναι καὶ ἀναβῆναι;

20 Ἐὰν καὶ ἐρωτήσῃ σε ὁ Σαρακηνὸς λέγων·

Καὶ εἰ Θεὸς ἦν ὁ Χριστός, καὶ ἔφαγεν καὶ ἔπιεν καὶ
 ὕπνωσεν καὶ τὰ ἐξῆς;

Εἰπέ αὐτῷ, ὅτι

Ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ κτίσας τὰ σύμπαντα,
 25 καθὼς λέγει ἡ Γραφή μου, καὶ ἡ γραφή σου, αὐτὸς ἐκ τῆς
 σαρκὸς τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας ἄνθρωπος γενόμε-
 νος τέλειος, ἔννους καὶ ἐμψυχος, ἐκεῖνος ἔφαγεν καὶ ἔπιεν
 καὶ ὕπνωσεν, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲ ἔπιεν
 οὐδὲ ὕπνωσε οὐδὲ ἐσταυρώθη, καὶ τὰ ἐξῆς. Γίνωσκε δέ,
 30 ὅτι ὁ Χριστὸς διπλοῦς μὲν λέγεται ταῖς φύσεσιν, εἷς δὲ τῇ
 ὑποστάσει. Εἷς γὰρ ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ
 μετὰ τὴν πρόληψιν τῆς σαρκὸς ὑποστατικῶς καὶ οὐ φυ-
 σικῶς· οὐ γὰρ προσετέθη τῇ Τριάδι τέταρτον πρόσωπον
 μετὰ τὴν ἄρρητον ἔνωσιν τῆς σαρκός.

8 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ.

Ἵτι ἂν λέγῃ, θεϊκὸν ἀπέθανεν ἡ ζῆ;

Εἰπέ αὐτῷ·

Οὐκ ἀπέθανεν, θαρρῶν τῇ Γραφικῇ ἀποδείξει. Λέγει γὰρ
 5 ἡ Γραφή περὶ τούτου· ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν ὁ φυσικὸς τῶν
 ἀνθρώπων θάνατος μνήμην καθάρξας ἢ χειρωσάμενος

Θεὸς περιέχει τὰ πάντα καὶ δὲν περιέχεται ἀπὸ κανένα τόπο. Γιατὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς προφήτες εἶπε· «ποῖος μέτρησε μὲ τὸ χέρι του τὴ θάλασσα καὶ τοὺς οὐρανοὺς μὲ τὴ σπιθαμὴ καὶ ὅλη τὴ γῆ μὲ τὴ χούφτα;»²⁰. Γενικὰ ὁμοῦς ὅλα τὰ νερὰ βρίσκονται στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς στὴ χούφτα του. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸ αὐτός, ποὺ μὲ τὸ δικό του χέρι κατέχει τὰ πάντα, νὰ κατεβεῖ καὶ νὰ ἀνεβεῖ;

Καὶ ἐὰν σὲ ρωτήσῃ ὁ Σαρακηνὸς λέγοντας·

Καὶ ἂν ἦταν Θεὸς ὁ Χριστός, πῶς ἔφαγε καὶ ἤπια καὶ κοιμήθηκε καὶ τὰ λοιπὰ;

Πές του·

Ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ ἔκτισε τὰ σύμπαντα, ὅπως λέει ἡ Γραφὴ μου καὶ ἡ γραφὴ σου, ὁ ἴδιος αὐτός, γενόμενος τέλειος, μὲ νοῦ καὶ μὲ ψυχὴ, ἀνθρώπος ἀπὸ τὴ σάρκα τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας, ἐκεῖνος ἔφαγε καὶ ἤπια καὶ κοιμήθηκε, ἐνῶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἔφαγε, οὔτε ἤπια οὔτε κοιμήθηκε, οὔτε σταυρῶθηκε καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γνώριζε, ὅτι ὁ Χριστὸς λέγεται διπλὸς ὡς πρὸς τὶς φύσεις, ἕνας ὁμοῦς κατὰ τὴν ὑπόστασι. Γιατὶ ἕνας εἶναι ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν πρόσληψη τῆς σάρκα, ὑποστατικὰ καὶ ὄχι φυσικὰ· διότι δὲν προστέθηκε στὴν Τριάδα τέταρτο πρόσωπο μετὰ τὴν ἀπερίγραπτη ἔνωσή του μὲ τὴ σάρκα.

8 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ·

Ἐὰν λέγει, ἡ 'θεϊκὴ σάρκα' πέθανε ἢ ζεῖ;

Πές σ' αὐτόν·

Δὲν πέθανε, στηριζόμενος στὴ Γραφικὴ ἀπόδειξη. Γιατὶ ἡ Γραφὴ γι' αὐτὸ λέει· ἦρθε σ' αὐτὴν ὁ φυσικὸς θάνατος τῶν ἀνθρώπων κυριεύοντας τὴ μνήμη καὶ ὄχι ὑποτάσσοντάς την ὅπως συμβαίνει μ' ἐμᾶς· μακριὰ μὴ

20. Ἦσ. 11,12.

πρὸς ἐν ἡμῖν ἀπαγε. Ἐλλως φέρε εἰπεῖν. Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ὑπνώσεν, καὶ τὴν πλευρὰν ἀφηρέθη.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ.

- 10 Ἴδου πέπληγμαί ἐν τινι τόπῳ τῆς σαρκός μου, καὶ πληγεῖσα ἡ σὰρξ μώλωπα ἀπετέλεσεν, καὶ ἐν τῷ μώλωπι ἐγένετο σκώληξ. Τίς αὐτὸν ἐπλασεν;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ λέγει·

- 15 Τὸ καὶ προείπομεν μετὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῆς κοσμοποιίας, οὐχ εὐρίσκομεν οἰονδηποτοῦν πρᾶγμα πλάσαντα τὸν Θεόν, ἢ πλάττοντα, ἀλλὰ τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ προσετάγη ἐν τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι, καὶ ἐγένοντο τὰ γινόμενα. Μετὰ τοῖς προστάγμασι κατεκρίθη καὶ ἀκάνθας καὶ τριβόλους. Τότε δὲ καὶ ἡ σὰρξ ἡμῶν κριθεῖσα,
20 μέχρι τῆς σήμερον φθειρας καὶ σκώληκας ἀνατελεῖ.

- 9 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ ἐρωτᾷ τὸν Χριστιανόν·

Λοιπὸν τίς ἐστι παρὰ σοὶ μείζων, ὁ ἀγιάζων ἢ ὁ ἀγιαζόμενος;

Γνοῦς δὲ ὁ Χριστιανὸς τὴν ἔνοπλον αὐτοῦ ἐρώτησιν, εἶπεν·

- 5 Ὁ θέλεις εἰπεῖν γινώσκω.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ.

Καὶ ἐὰν οἶδας δεῖξόν μοι.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ εἶπεν·

- 10 Ἐάν σοι εἴπω ὅτι ὁ ἀγιάζων μείζων τοῦ ἀγιαζομένου, ἐρεῖς μοι, Ἐπελθε, φησί, προσκύνησον τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, ὡς βαπτίσαντα καὶ ἀγιάσαντα τὸν Χριστόν σου.

Ὁ δὲ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ.

Οὕτω, φησί, σοὶ ἔθελον εἰπεῖν.

- 15 Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ αἰνιγματωδῶς ἔφη πρὸς τὸν Σαρακηνόν·

Ἀπερχομένου σου ἐν τῷ βαλανείῳ μετὰ τοῦ δούλου λούσασθαι, καὶ λουόμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ καθαιρόμενος, τίνα ἔχεις εἰπεῖν μείζονα; Ἐκεῖνον τὸν οἰκτρὸν δοῦλον καὶ ἀρ-

τέτοια σκέψη. Ἦ γὰρ νὰ τὸ ποῦμε ἀλλιῶς· ὁ πρῶτος ἀνθρώπος κοιμήθηκε καὶ τοῦ ἀφαιρέθηκε ἡ πλευρά.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ·

Νά, πληγώθηκα σὲ κάποιο σημεῖο τῆς σάρκας μου καὶ ἡ πληγωμένη σάρκα ἔκανε πληγὴ καὶ στὴν πληγὴ ἐμφανίσθηκε σκουλήκι. Ποιὸς τὸ ἔπλασε αὐτό;

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ λέει·

Αὐτὸ τὸ εἶπαμε στὴν ἀρχή· μετὰ τὴν πρώτη ἑβδομάδα τῆς δημιουργίας δὲ βρίσκουμε ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε ἢ πλάθει ὅποιοδήποτε πρᾶγμα, ἀλλὰ μὲ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν πρώτη ἑβδομάδα διατάχθηκαν καὶ ἐγιναν ὅσα ἐγιναν. Στὴ συνέχεια μὲ τὰ προστάγματα καταδικάστηκε καὶ βλαστάνει ἀγκάθια καὶ τριβόλους. Τότε καταδικάστηκε καὶ ἡ σάρκα μας καὶ μέχρι σήμερα βγάζει ψεῖρες καὶ σκουλήκια.

9 Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ ἐρωτᾷ τὸν Χριστιανό·

Λοιπὸν ποιὸς γιὰ σένα εἶναι ἀνώτερος· αὐτὸς ποὺ ἀγιάζει, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἀγιάζεται;

Γνωρίζοντας ὁ Χριστιανὸς τὴν δόλια ἐρώτησή του εἶπε·
Γνωρίζω αὐτὸ ποὺ θέλεις νὰ πεῖς.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ·

Ἐὰν τὸ γνωρίζεις παρακαλῶ νὰ μοῦ τὸ δείξεις.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ εἶπε·

Ἐὰν σοῦ πῶ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀγιάζει εἶναι ἀνώτερος ἐκείνου ποὺ ἀγιάζεται, θὰ μοῦ πεῖς· Πήγαινε καὶ προσκύνησε τὸν Βαπτιστὴ Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος βάπτισε καὶ ἀγίασε τὸν Χριστό σου.

Ὁ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ εἶπε·

Αὐτὸ θὰ σοῦ ἔλεγα.

Ὁ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ εἶπε πρὸς τὸν Σαρακηνὸ ἀινιγματικά.

Ὅταν πηγαίνεις στὸ λουτρὸ μὲ τὸ δοῦλο σου νὰ λουσθεῖς καὶ λούζεσαι ἀπὸ αὐτὸν καὶ καθαρίζεσαι, ποιὸν θὰ πεῖς ἀνώτερον; Ἐκεῖνο τὸν ἔλεεινὸ καὶ ἀγορασμένον

γυρώνητον, ἢ σὺ ὁ καθαρθεὶς ὑπ' αὐτοῦ; Οὕτως οὖν καὶ αὐτὸς Δεσπότης ὢν, ὑπὸ τοῦ δούλου ἐκαθαίρετο.

Εἶπεν ὁ Σαρακηνὸς πρὸς τὸν Χριστιανόν.

Ἐμαυτὸν λέγεις μείζονα τὸν κτισάμενον, ἢ ἐκεῖνον τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ κτισθέντα;

Ὁ δὲ ἀποκρίθη, εὐχαριστήσας πρότερον τὸν Θεόν, καὶ εἶπεν πρὸς τὸν Σαρακηνόν·

Οὕτω μοι νόει καὶ τὸν Ἰωάννην, δοῦλον καὶ οἰκέτην, ὑπουργήσαντα τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἐν ᾧ, βαπτισθεὶς ὁ Σωτὴρ μου, τῶν ἐκεῖσε ἐμφολευόντων πονηρῶν δαιμόνων τὰς κεφαλὰς συνέτριψεν.

Ὁ δὲ Σαρακηνός, σφόδρα θαυμάσας καὶ ἀπορήσας καὶ τί ἀποκριθῆναι μὴ ἔχων τῷ Χριστιανῷ, ἀνεχώρησεν μηκέτι προσβάλλων αὐτῷ.

δοῦλο, ἢ τὸν ἑαυτοῦ σου ποῦ καθαρίστηκε ἀπὸ αὐτόν;
Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτός, ὄντας Δεσπότης, καθαρίστηκε
ἀπὸ τὸν δοῦλο.

Εἶπε ὁ Σαρακηνὸς στὸν Χριστιανό.

Λὲς ἀνώτερο τὸν ἑαυτοῦ μου, ποῦ κτίστηκα, ἢ ἐκεῖνον
ποῦ γιὰ χάρη μου κτίστηκε;

Ἐκεῖνος ἀπάντησε, ἀφοῦ πρῶτα εὐχαρίστησε τὸ Θεό, καὶ
εἶπε πρὸς τὸν Σαρακηνό·

Ἔτσι νὰ ἐννοεῖς καὶ τὸν Ἰωάννη, δοῦλο καὶ ὑπηρέτη,
ποῦ ὑπηρέτησε τὸν Χριστὸ στὸν Ἰορδάνη, ὅπου ὁ
Σωτήρας μου, ἀφοῦ βαπτίστηκε, σύντριψε τὰ κεφάλια
τῶν πονηρῶν δαιμόνων ποῦ ἦταν φωλιασμένοι ἐκεῖ
μέσα²¹.

Καὶ ὁ Σαρακηνός, ἀφοῦ θαύμασε πολὺ καὶ ἀπόρησε καὶ δὲν
εἶχε τί νὰ ἀπαντήσῃ στὸν Χριστιανό, ἀναχώρησε χωρὶς νὰ
τὸν ξαναενοχλήσῃ.

---

21. Βλ. τὴν εὐχὴ τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ· «Σύ... καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν
ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων».

ΠΕΡΙ ΔΡΑΚΟΝΤΩΝ

1 Ἐπειδὴ καὶ δράκοντας ἀναπλάττουσι μεταμορφουμένους εἰς
ἀνθρώπων μορφάς, καὶ ποτὲ ὄφεις γενέσθαι μικροῦς, ποτὲ με-
γίστους λίαν, ὄγκῳ καὶ μεγέθει σώματος ὑπερβάλλοντας, ποτὲ
δὲ ἀνθρώπους, ὡς εἴρηται, γινομένους, καὶ μετὰ ἀνθρώπων
5 ὁμιλοῦντας, ἐρχομένους τε καὶ γυναικας ἀρπάζοντας καὶ συνου-
σιασμένους αὐταῖς, ἐροῦμεν αὐτοῖς· Πόσας φύσεις λογικὰς
ἐποίησεν ὁ Θεός; Καὶ εἰ οὐ γινώσκουσιν, ἐροῦμεν αὐτοῖς· Δύο·
ἀγγέλους φημί καὶ ἀνθρώπους. Ὁ δὲ διάβολος εἰς τῶν ἀγγελι-
κῶν δυνάμεων ἦν καὶ ἐκουσίως ἀποστάς ἐκ τοῦ φωτός, ἐν
10 σκότει πορεύεται. Ταύτας μὲν τὰς δύο φύσεις τὰς λογικὰς ἐποί-
ησεν, ὁ δὲ δράκων, ἐπεὶ ὁμιλεῖ μετὰ ἀνθρώπων, μεταμορφού-
μενος καὶ συνουσιάζων ταῖς γυναιξί, καὶ ποτὲ μὲν ὄφεις, ποτὲ δὲ
ἄνθρωπος, ὡς εἰς τῶν πολλῶν γινόμενος, εἰδηλον ὅτι λογικός
ἐστὶ καὶ μᾶλλον τιμιώτερος ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον, ὅπερ οὐδὲ ἦν,
15 οὐδὲ ἔσται.

Εἰπάτωσαν, καὶ τίς τοῦτον ἱστορεῖ; Ἡμεῖς γὰρ τῷ δόγματι
τοῦ Μωϋσέως πειθόμεθα, μᾶλλον δὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τοῦ
δι' αὐτοῦ λαλήσαντος. Καὶ ταῦτα λέγει· «καὶ ἦγαγεν ὁ Θεὸς πᾶν
ζῶον εἰς τὸν Ἀδάμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά· καὶ ὁ ἐκάλεσε, τοῦτο
20 ὄνομα αὐτοῦ». Ὅθεν καὶ ὁ δράκων ἐν ἦν τῶν ζῶων. Καὶ οὐ
λέγω σοι, ὅτι οὐκ ἔστι δράκων· εἰσὶ μὲν γὰρ δράκοντες, πλὴν
ὄφεις εἰσὶ, γινόμενοι δὲ ἐξ ἐτέρων δρακόντων. Ὅντες γὰρ ἀρτι-

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΡΑΚΟΝΤΕΣ

Ἐπειδὴ φαντάζονται καὶ δράκοντες, ποὺ μεταμορφώνονται σὲ ἀνθρώπινες μορφές, καὶ ἄλλοτε γίνονται φίδια μικρὰ καὶ ἄλλοτε πολὺ μεγάλα, ὑπερβολικὰ σὲ ὄγκο καὶ μέγεθος σώματος, καὶ ἄλλοτε γίνονται ἄνθρωποι, ὅπως εἰπώθηκε, καὶ μιλοῦν μὲ ἀνθρώπους καὶ ἔρχονται καὶ ἀρπάζουν γυναῖκες καὶ συνευρίσκονται μ' αὐτές, θὰ ποῦμε σ' αὐτούς· Πόσες λογικὲς φύσεις ἔκανε ὁ Θεός; Καὶ ἂν δὲν τὸ γνωρίζουν, θὰ τοὺς ποῦμε· Δύο· δηλαδὴ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ διάβολος ἦταν ἓνας ἀπὸ τὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἀπομακρύνθηκε μὲ τὴ θέλησή του ἀπὸ τὸ φῶς, πορεύεται μέσα στὸ σκοτάδι. Αὐτὲς λοιπὸν τὶς δύο λογικὲς φύσεις ἔκανε ὁ Θεός. Ὁ δὲ δράκος, ἐπειδὴ ὁμιλεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μεταμορφούμενος συνευρίσκεται μὲ γυναῖκες, καὶ ἄλλοτε γίνεται φίδι καὶ ἄλλοτε ἄνθρωπος, σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, εἶναι φανερὸ πῶς εἶναι λογικὸς καὶ περισσότερο ἀξιόλογος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, πρᾶγμα ποὺ οὔτε ὑπῆρξε οὔτε θὰ ὑπάρξει ποτέ.

Ἄς ποῦν καὶ ποιὸς τὸν ἀναφέρει. Γιατὶ ἐμεῖς ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὴ διδασκαλία τοῦ Μωϋσῆ, ἢ μᾶλλον τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖο μίλησε μέσω αὐτοῦ, καὶ λέει τὰ ἐξῆς· «καὶ ὁδήγησε ὁ Θεὸς ὄλα τὰ ζῶα στὸν Ἀδάμ, γὰ νὰ δεῖ πῶς θὰ τὰ ὀνομάσει· καὶ ὅπως τὰ ὀνόμασε, αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομά τους»¹. Ἔτσι καὶ ὁ δράκος ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ζῶα. Καὶ δὲ σοῦ λέω ὅτι δὲν ὑπάρχει δράκος, γιατί ὑπάρχουν δράκοντες, ἀλλὰ εἶναι φίδια, καὶ ἔγιναν ἀπὸ ἄλλους δράκοντες. Καὶ ὅταν

γενεῖς καὶ νέοι, μικροὶ εἰσιν, ἀνατραφέντες δὲ καὶ παλαιωθέν-
 25 τες, μεγάλοι καὶ παχεῖς γίνονται, ὄγκῳ καὶ μεγέθει ὑπερέχοντες
 τῶν λοιπῶν ὄφρων. Φασὶ δὲ αὐτοὺς ἐπέκεινα τῶν τριάκοντα
 πηχῶν ἀυξάνεσθαι, τὸ δὲ πάχος γίνεσθαι οἷον δοκὸν μεγάλην.
 Ὁ δὲ Δίων ὁ Ρωμαῖος, ὁ συγγραψάμενος περὶ τῆς βασιλείας
 καὶ περὶ τῆς δημοκρατίας Ρώμης καὶ διηγησάμενος περὶ τοῦ
 πολυθρυλλήτου πολέμου τοῦ Καρχηδονίου, λέγει, ὅτι Ρηγουλοῦ
 30 τοῦ ὑπάτου Ρώμης πολεμοῦντος τὴν Καρχηδόνα, ἐξαίφνης δρά-
 κων ἐρπύσας ἔξω τοῦ χαρακώματος τοῦ Ρωμαίου στρατοῦ
 ἔκειτο, ὃν τῇ προστάξει αὐτοῦ ἔκτειναν οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ἀποδεί-
 ραντες αὐτόν, ἔστειλε τὴν δорὰν αὐτοῦ τῇ συγκλήτῳ Ρώμης,
 μέγα θαῦμα· καὶ παρὰ τῆς αὐτῆς μετρηθεῖσα συγκλήτου, ὡς αὐ-
 35 τὸς ὁ Δίων ἔλεγε, εὐρέθη ἔχουσα μῆκος ποδῶν ἑκατὸν εἰκοσι·
 πρὸς τὸ μῆκος αὐτοῦ ἦν καὶ τὸ πάχος.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα γενεὰ δρακόντων, πλατεῖαν μὲν ἔχουσα
 τὴν κεφαλὴν, ὀφθαλμοὺς χρυσοειδεῖς, οἷς μὲν εἰς τὸν τένοντα
 αὐτοῦ κέρατα, ἑτέροις δὲ γένεια εἰς τὸν λάρυγγα αὐτῶν, ὧν τὴν
 40 γενεὰν αὐτῶν καλοῦσιν Ἀγαθοδαίμονα· λέγουσι δὲ τούτους μὴ
 ἔχειν ἰόν. Ὁ δὲ δράκων γενεὰ ἐστίν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ θηρία.
 Ἔχει δὲ γένεια, ὡς καὶ ὁ τράγος, καὶ πρὸς τὸν τένοντα αὐτοῦ
 ὡς κέρασ, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ μεγάλοι καὶ χρυσοειδεῖς, γίνον-
 ται δὲ μεγάλοι καὶ μικροί. Πᾶσαι δὲ αἱ γενεαὶ τῶν ὄφρων καὶ
 45 ἰοβόλοι εἰσὶ, μόνος δὲ ὁ δράκων ἰόν οὐκ ἔχει.

2 Μυθολογοῦσι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὑπὸ τῆς βροντῆς διώκεται ὁ
 δράκων, ἀναλαμβάνεται δὲ εἰς ἀέρα καὶ θανατοῦται. Ἐγὼ δὲ
 ταῦτα ἀκούσας ἐγέλασα. Πῶς ποτὲ μὲν ἀνθρωπόμορφον καὶ
 λογικὸν ποιοῦσι, ποτὲ δὲ ὄφιν, ποτὲ δὲ Θεῶ ἀνταταττόμενον
 5 καὶ ὑπὸ Θεοῦ διωκόμενον; Ὅντως σφαλερὸν ἡ ἀμάθεια. Μέγι-
 στα γὰρ βλαπτόμεθα ἐκ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν τὰς ἱερὰς βίβλους

εἶναι νεογέννητοι καὶ νέοι, εἶναι μικροί, ὅταν ὁμοῦ τραφοῦν καὶ παλιώσουν, γίνονται μεγάλοι καὶ παχεῖς, καὶ ὑπερέχουν σὲ ὄγκο καὶ μέγεθος ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα φίδια. Λένε ὅτι μεγάλωνουν περισσότερο ἀπὸ τριάντα πῆχεις, καὶ ὡς πρὸς τὸ πάχος γίνονται σὰν ἓνα μεγάλο δοκάρι. Ὁ Δίων ὁ Ρωμαῖος μάλιστα, ποῦ συνέγραψε γιὰ τὴ βασιλεία καὶ τὴ δημοκρατία τῆς Ρώμης καὶ διηγήθηκε τὸν πολυθρύλλητο καρχηδονιακὸ πόλεμο, λέει ὅτι, ὅταν ὁ ὑπατος τῆς Ρώμης Ρήγουλος πολιορκοῦσε τὴν Καρχηδόνα, ξαφνικὰ ἓνας δράκος, ἀφοῦ σύρθηκε, ξάπλωσε ἔξω ἀπὸ τὸ χαράκιμα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖο δράκο μὲ διαταγὴ τοῦ Ρηγούλου οἱ Ρωμαῖοι τὸν σκότωσαν καὶ, ἀφοῦ τὸν ἐγδαραν, ἔστειλαν τὸ δέρμα του στὴ σύγκλητο τῆς Ρώμης, ὡς κάτι τὸ πολὺ ἀξιοθαύμαστο· καὶ ὅταν μετρήθηκε ἀπὸ τὴ ἴδια τὴ σύγκλητο, ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος ὁ Δίων, βρέθηκε νὰ ἔχει μῆκος ἑκατὸν εἴκοσι πόδια· ἀνάλογο πρὸς τὸ μῆκος αὐτοῦ ἦταν καὶ τὸ πάχος του.

Υπάρχει καὶ ἄλλη γενιὰ δρακόντων, ἡ ὁποία ἔχει πλατὺ κεφάλι, μάτια ποῦ χρυσιζοῦν, καὶ σ' ἄλλους ἀπὸ αὐτοὺς στὸν τένοντά τους ὑπάρχουν κέρατα, καὶ σὲ ἄλλους ὑπάρχουν γένεια στὸν λάρυγγά τους. Τὴ γενιὰ αὐτῶν τὴν ὀνομάζουν Ἀγαθοδαίμονα, καὶ λένε ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουν δηλητήριο. Ὁ δράκοντας εἶναι γενιὰ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα θηρία. Ἔχει γένεια, ὅπως καὶ ὁ τράγος, καὶ στὸν τένοντά του κάτι σὰν κέρατο, ἐνῶ τὰ μάτια του εἶναι μεγάλα καὶ χρυσιζοῦν, καὶ γίνονται μεγάλοι καὶ μικροί. Ὅλες οἱ γενεὲς τῶν φιδιῶν εἶναι δηλητηριώδεις, καὶ μόνο ὁ δράκος δὲν ἔχει δηλητήριο.

Διηγοῦνται καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι ὁ δράκος καταδιώκεται ἀπὸ τὴ βροντῆ, ἀνυψώνεται στὸν ἀέρα καὶ θανατώνεται. Ἐγὼ ὁμοῦ ἀκούοντας αὐτὰ γέλασα. Πῶς ἄλλοτε τὸν παριστάνουν ἀνθρωπόμορφο καὶ λογικό, ἄλλοτε φίδι, ἄλλοτε ὅτι ἀντιστρατεύεται στὸ Θεὸ καὶ ἄλλοτε νὰ καταδιώκεται ἀπὸ τὸ Θεό; Πράγματι ἡ ἀμάθεια εἶναι σφαιερῆ. Γιατὶ βλαπτόμαστε πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲ διαβάζουμε τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ δὲν τὰ

καὶ ἐρευνᾶν αὐτάς, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἄλλ' ὁ μὲν
στρατιώτης λέγει, ὅτι Στρατιώτης εἰμὶ καὶ οὐ χρεῖαν ἔχω ἀνα-
γνώσεως· ὁ δὲ γεωργός, τὴν γεωργικὴν προφασίζεταί, καὶ οἱ
10 καθ' ἐξῆς τὸ αὐτό, καὶ ἐσμὲν πάντες ἑλλιπείς. Ἡ δὲ βροντὴ
δράκοντα οὐ διώκει, ἀλλ' αἱ βρονταὶ γίνονται ἐκ τοῦ νέφους,
ὅπότεν τὸ νέφος νοτισθὲν ἐξ ὑγρότητος, ἐλαυνόμενον δὲ ὑπὸ
τοῦ πνεύματος, ἦτοι τοῦ ἀνέμου, ὀγκωθῆ. Ἐλθόντος γὰρ ἔνδον
τοῦ πνεύματος καὶ ρῆξαν αὐτό, ἀποτελεῖται ὁ ἦχος. Καὶ ἡ μὲν
15 ἄνωθεν κραυγὴ λέγεται βροντὴ, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος βια-
ζόμενον κατανεχθέντος ἐπὶ τῆς γῆς, λέγεται κεραυνός. Ὅθεν
προσπεσὼν, εἴτε δώματι, εἴτε δένδρῳ διαρρήσσει καὶ σχίζει
ταῦτα, εἰ δὲ ἀνθρώπῳ, εἴτε ἄλλῳ τινὶ ζῳῷ, φόνον ποιεῖ· διότι
καὶ ἀνθρώπους καὶ ἕτερα ζῶα πολλάκις βλέπομεν ὑπὸ βροντῆς
20 θανατούμενα, καὶ οὐ δράκοντας.

Αἱ δὲ ἀστραπαί, αἱ μὲν εἰσι γραμμοειδεῖς, αἱ δὲ ἐλικοειδεῖς,
αἱ δὲ πυραυγεῖς. Φασὶ δὲ ὅτι ἡ ἀστραπὴ καὶ ἡ βροντὴ ὁμοῦ γί-
νονται· ἅμα γὰρ ραγῆναι τὸ νέφος, εὐθὺς ἀστραπὴ σὺν τῇ
βροντῇ· καὶ ἡ μὲν ἀστραπὴ ἀφανὴς οὖσα, αὐτίκα φαίνεται, ἡ δὲ
25 βροντὴ, ἕως οὗ ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτῆς φθάσῃ, ἀργεῖ, καὶ διὰ τοῦ-
το μεταγενεστέρα ἡ βροντὴ τῆς ἀστραπῆς ἐξακούεται. Εἶπω
σοι δὲ καὶ τοιοῦτον παράδειγμα. Σκόπει οὖν ὅπότεν ἀπὸ μηκό-
θεν σου ἐπὶ ὑψηλοῦ τόπου ἴσταται τις καὶ σημαίνει, βλέπεις μὲν
τὴν χεῖρα αὐτοῦ κρούουσαν τῷ ξύλῳ, μετὰ δὲ τινα ὥραν ἐξα-
30 κούεται εἰς τὸ οὖς σου ὁ ἦχος τοῦ κρούματος. Τοιοῦτον νόει καὶ
ἐπὶ τοῦ νέφους. Πλησθὲν γὰρ πνεύματος ἔνδον τῆς νοτίδος βία
ρηγνυμένου, ἀποτελεῖ τὸν ἦχον. Ἔστω δὲ καὶ πρὸς ἕτερον νέ-
φος, εἰ τύχοι, συγκρουσθῆναι, ἤχησε μέγα.

ἐρευνοῦμε, ὅπως εἶπεν ὁ Κύριος. Καὶ ἔτσι ὁ στρατιώτης λέει· Εἶμαι στρατιώτης καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι, ἐνῶ ὁ γεωργὸς προβάλλει σὰν πρόφασιν τὴν γεωργικὴ ἀσχολία του, καὶ οἱ ὑπόλοιποι τὸ ἴδιο, καὶ ἔτσι ὅλοι ἔχουμε ἐλλείψεις. Ὅσο γιὰ τὴ βροντὴ δὲν καταδιώκει δράκο, ἀλλὰ ὁ βροντὴς προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ σύννεφο, ὅταν τὸ σύννεφο νοτίζεται ἀπὸ τὴν ὑγρασία, παρασύρεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἄνεμο, καὶ διογκώνεται. Γιατί, ὅταν μπαίνει μέσα τοῦ ὁ ἄνεμος, τὸ διαρρηγνύει καὶ δημιουργεῖται ὁ κρότος. Καὶ ἡ ἀρχικὴ βουὴ λέγεται βροντὴ, ἐνῶ ἐκεῖνο ποῦ πιάζεται ἀπὸ τὸν ἄνεμο καὶ πέφτει στὴ γῆ λέγεται κεραυνός. Ἔτσι πέφτοντας εἴτε σὲ δῶμα κατοικίας, εἴτε σὲ δένδρο, τὰ σπάζει καὶ τὰ σχίζει, ἐνῶ ἐὰν πέσει σὲ ἄνθρωπο ἢ σὲ κάποιον ἄλλο ζῶο, τὰ φονεύει· γι' αὐτὸ πολλὰς φορὰς βλέπουμε καὶ ἄνθρώπους καὶ ζῶα νὰ θανατώνονται ἀπὸ βροντὴ, καὶ ὄχι δράκοντες.

Οἱ ἀστραπὲς πάλι ἄλλες εἶναι εὐθύγραμμες, ἄλλες ἐλικοειδεῖς, καὶ ἄλλες φλογοβόλες. Λένε ὅτι ἡ ἀστραπὴ καὶ ἡ βροντὴ προκαλοῦνται ταυτόχρονα, γιατί, μόλις σχισθεῖ τὸ σύννεφο, ἀμέσως προκαλεῖται ἀστραπὴ μαζί με τὴ βροντὴ. Ἡ ἀστραπὴ, ἐπειδὴ εἶναι ὀρατὴ, φάνεται ἀμέσως, ἐνῶ ἡ βροντὴ, μέχρι νὰ φθάσει ἀπὸ τὸ ὕψος της, ἀργεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ βροντὴ ἀκούεται πρὶ ὕστερα ἀπὸ τὴ βροντὴ. Θὰ σοῦ πῶ ὁμοίως καὶ τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Πρόσεξε λοιπόν· ὅταν κάποιος βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ σένα, σὲ τόπο ψηλὸ καὶ χτυπᾷ κάτι, βλέπεις βέβαια τὸ χεῖρι του νὰ χτυπᾷ με τὸ ξύλο, ἀλλὰ ὁ ἦχος ἀπὸ τὸ χτύπημα φτάνει στὸ αὐτί σου ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα. Κάτι τέτοιο νὰ σκέφτεσαι καὶ γιὰ τὸ σύννεφο. Διότι, γεμίζοντας μέσα στὸν ὑγρὸ του ὄγκο με βίαιον ἄνεμο, σχίζεται καὶ προκαλεῖ τὸν κρότον. Ἀκόμα καὶ με ἄλλο σύννεφο ἂν τύχει νὰ συγκρουσθεῖ, πάλι προκαλεῖ δυνατό κρότον.

Θέλω δὲ ἵνα μὴ εἰς τοῦτο ἔχητε ἀγνοίαν. Λέγουσί τινες τῶν ἀμαθεστέρων, ὅτι γυναῖκες εἰσι Στρίγγαι, αἱ καὶ Γελοῦδες λεγόμεναι. Φασὶ δὲ αὐτὰς νυκτὸς δι' ἀέρος φαίνεσθαι καὶ εἰς οἰκίαν περιεχομένας, μὴ ἐμποδιζέσθαι ὑπὸ θυρῶν καὶ κλείθρων, ἀλλὰ τῶν θυρῶν ἀσφαλῶς κεκλεισμένων εἰσέρχεσθαι καὶ ἀποπνίγειν τὰ βρέφη. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι κατεσθίει τὸ ἦπαρ καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν οἰκονομίαν, τιθέναί τε καὶ δρους ζωῆς· καὶ ταῦτα μὲν διαβεβαιοῦνται οἱ μὲν ἰδεῖν, οἱ δὲ ἀκοῦσαι, πῶς εἰσέρχεται εἰς τὰς οἰκίας κεκλεισμένων τῶν θυρῶν μετὰ σώματος ἢ γυμνῆ τῇ ψυχῇ.

Καὶ ἐρῶ ὅτι ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος τοῦτο ἐποίησε καὶ εἰσῆλθε μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν πρὸς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ ἀποστόλους κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Ἐπεὶ δὲ καὶ μάγος ἐποίησε γυνὴ τοῦτο καὶ ποιεῖ, οὐδὲν λοιπὸν θαυμαστὸν ἐποίησεν ὁ Κύριος κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Εἰ δὲ εἴποιεν, ὅτι γυμνὴ ψυχὴ εἰσέρχεται, τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς κλίνης κειμένου, ἀκουσον τὰ παρ' ἐμοῦ, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν· «ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν

1. Ἡ στρίξ εἶναι νυκτερινὸ πούλι, ποῦ ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ τὶς στριγγές φωνές ποῦ βγάζει. Κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ πούλι αὐτὸ στρίγγες (καὶ στρίγγες) ὀνομάζονται κακοποιὰ δαμόνια, ποῦ ἔχουν μορφὴ δύσμορφης γριᾶς, οἱ γνωστὲς μάγισσες.

ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΤΡΙΓΓΕΣ¹

Θέλω όμως να μη έχετε άγνοια και πάνω στο θέμα αυτό. Λένε μερικοί από τους πιο άμαθεϊς, ότι οι στρίγγες είναι γυναίκες, οι όποιες λέγονται και Γελοῦδες. Λένε ότι αυτές εμφανίζονται τη νύχτα μέσα στον αέρα και γυρίζουν στα σπίτια χωρίς να εμποδίζονται από τις πόρτες και τις κλειδαριές, αλλά μπαίνουν αν και οι πόρτες είναι καλά κλεισμένες και πνίγουν τα βρέφη. Άλλοι πάλι λένε ότι τρώνε το συκώτι και όλα τα σωθικά τους² και ότι καθορίζουν τα περιθώρια της ζωής τους. Και αυτά τα βεβαιώνουν, άλλοι λέγοντας ότι τις είδαν, άλλοι ότι άκουσαν να μπαίνουν στα σπίτια, ενώ οι πόρτες ήταν κλειστές, με σώμα, ή μόνο με την ψυχή.

Απαντώ λοιπόν σ' αυτό· Μόνο ο Χριστός, ο Θεός μας Ίησοῦς Χριστός, τὸ έκανε αυτό και μπήκε, μετά την ανάστασή του από τους νεκρούς, στο μέρος όπου ήταν οι άγιοι απόστολοι του, ενώ οι πόρτες ήταν κλειστές. Αν λοιπόν τὸ ίδιο τὸ έκανε και τὸ κάνει και μιὰ μάγισσα γυναίκα, τότε ο Κύριος δὲν έκανε τίποτε τὸ άξιοθαύμαστο που εισηγήθε ενώ ήταν οι πόρτες κλειστές. Εάν πάλι πούμε ότι μπαίνει μόνο ή ψυχή, ενώ τὸ σώμα βρίσκεται ξαπλωμένο στο κρεβάτι, άκουσε αυτά που έχω να σου πῶ· Ὁ Κύριός μας Ίησοῦς Χριστός εἶπε· «έχω τὴν έξουσία να παραδώσω τὴν ψυχή μου, και πάλι

---

2. Ἴσως ἐδῶ με τὸν ὄρο «οἰκονομία», θὰ πρέπει να ἐννοήσουμε ότι τοὺς ρουφοῦσαν τὸ αἷμα (τὸ κυριότερο συστατικὸ τῆς ζωῆς), ἀντίληψη ποὺ ἦταν πλατεῖα διαδεδομένη στα λαϊκὰ στρώματα.

μου, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω ἀπ' ἑμαυτοῦ λαβεῖν αὐτήν». Καὶ
20 ἐποίησε τοῦτο ἅπαξ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἀγίου πάθους αὐτοῦ.
Ἐπειδὴ καὶ μάγος γυνὴ καὶ αἰσχρά, δταν βουληθῆ, ποιεῖ τοῦτο,
λοιπὸν οὐδὲν ἐποίησεν ὁ Κύριος. Καὶ καταφαγοῦσα τὸ ἥπαρ
τοῦ βρέφους, πῶς δύναται ζῆσαι;

Ταῦτα δὲ πάντα αἰρετικοὶ τινες καὶ ἐναντία τῆς ἀγίας κα-
25 θολικῆς Ἐκκλησίας φρονοῦντες φλωαροῦσι, βουλόμενοι τοὺς
ἀπλουστέρους διαστρέψαι τῆς ὀρθῆς δόξης.

ἀπὸ μόνος μου ἔχω τὴν ἐξουσία νὰ τὴν πάρω»³. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ μιὰ φορά, τὸν καιρὸ τοῦ ἁγίου πάθους του. Ἐὰν λοιπὸν καὶ μιὰ αἰσχρὴ μάγισσα μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτό, ὅποτε θέλει, τότε ὁ Κύριος δὲν ἔκανε τίποτε. Καὶ ἀφοῦ τρώγει τὸ σκῶτι τοῦ βρέφους, πῶς μπορεῖ νὰ ζήσει;

Ἦλτες αὐτὲς λοιπὸν τὶς φλυαρίες διαδίδουν κάποιοι αἰρετικοί, οἱ ὁποῖοι πιστεῦν ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἁγία καθολικὴ Ἐκκλησία, θέλοντας νὰ μεταστρέψουν ἀπὸ τὴν ὀρθὴ πίστη ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀφελέστεροι.

---

3. Ἰω. 10,18.

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

ΑΡΤΕΜΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ, ΗΤΟΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

Α Ρ Τ Ε Μ Ι Ο Υ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΤΙΝΩΝ

ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

1 Τὰ τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Ἀρτεμίου διηγεῖσθαι
μέλλων ἀνδραγαθήματα καὶ τὴν ἀθλησιν, τὴν τε ἀνωθεν αὐτοῦ
καὶ ἐκ προγόνων οὖσαν εὐγένειαν, ᾧ ἱερὰ πανήγυρις καὶ θεο-
σύλλεκτον σύστημα, αὐτὸν ἐκεῖνον ἐπικαλοῦμαι τὸν μάρτυρα
5 καὶ τὴν ἐπισκιάζουσαν αὐτῷ χάριν τοῦ Πνεύματος, συλλήπτορά
μοι γενέσθαι τοῦ λόγου καὶ συνεπίκουρον, καὶ αὐτοὺς ὑμᾶς ἐν
παρακλήσει ποιοῦμαι τῶν ὑμετέρων εὐχῶν προσδεόμενος, ἵν'
εὐδοκίᾳ μοι καὶ ἀπρόσκοπον γένηται τοῦτ' ἐγχείρημα καὶ κα-
τευθύνον πρὸς ἡνπερ ἐξώρμησα τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ καὶ τῆς
10 ὁμολογίας διήγησιν. Καὶ μὴ τίς μοι ταῦτα ἐγχειροῦντι ἐπιμεμφέ-
σθω, ἀφορῶν εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαῖον τοῦ θαυμασίου τούτου
καὶ ἀοιδίμου ἀνδρὸς ὑπόμνημα· ὁ γὰρ ἐκεῖνο συντάξας, ὡς ὁ
τότε καιρὸς ἀπῆτει καὶ ὡς εἶχε δυνάμεως, ἔγραψε, πολλῶν θο-
ρύβῳ καὶ ταραχῇ τῶν τότε πραγμάτων συνεχομένων. Οὐ μὲν

1. Ὑπονοεῖ τὸν Φιλοστόργιο.

2. Ὁ ἅγιος Ἀρτέμιος μαρτύρησε πιθανότατα τὸ ἔτος 362 μ. Χ., δταν βασι-

ΥΠΟΜΝΗΜΑ, ΗΤΟΙ ΕΞΗΓΗΣΗ

ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΑ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

Α Ρ Τ Ε Μ Ι Ο Υ

ΠΟΥ ΣΥΛΛΕΧΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΩΝ ΑΛΛΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΟ ΙΩΑΝΝΗ

- 1 Προκειμένου νὰ διηγηθῶ τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδόξου μάρτυρα Ἀρτεμίου, καὶ τὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους τοῦ εὐγενικὴ καταγωγὴ του, ἱερὴ πανήγυρη καὶ θεόκλητο ἐκκλησίασμα, ἐπικαλοῦμαι τὸν μάρτυρα καὶ τὴ χάρις τοῦ Πνεύματος ποὺ τὸν ἐπισκιάζει, νὰ γίνῃ βοηθὸς καὶ συνεπίκουρος στὸ λόγο μου. Ἄλλὰ παρακαλῶ καὶ σᾶς τοὺς ἴδιους ἐπικαλοῦμενος τὶς προσευχὲς σας γιὰ νὰ ἀποβεῖ εὐκολο καὶ ἀπρόσκοπτο αὐτὸ τὸ ἐγχείρημά μου καὶ νὰ μὲ κατευθύνῃ στὴ διήγησι τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς ὁμολογίας του τὴν ὁποία ξεκίνησα. Καὶ ἄς μὴ μὲ κατηγορήσῃ κανεὶς ποὺ ἐπιχειρῶ αὐτό, ἔχοντας ὑπόψη τοῦ πρῶτο καὶ πολὺ παλιὸ ὑπόμνημα τοῦ θαυμάσιου καὶ αἰοίδιμου αὐτοῦ ἀνδρα. Γιατὶ ὁ συντάκτης τοῦ ὑπομνήματος ἐκεῖνου¹ τὸ ἔγραψε ἀνάλογα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς τότε ἐποχῆς, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη ποὺ διέθετε, σὲ ἐποχὴ ποὺ τὰ πράγματα πιέζονταν ἀπὸ πολὺ θόρυβο καὶ ταραχῆ². Ἄλλω-

λεγε ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

15 οὐν οὐδὲ αὐτός τις ἦν τῶν περιεσκεμμένων τε καὶ περὶ λόγους ἔσπουδακότων, ἀλλ' ἀπλοῦς τις καὶ ἀπέριττος μόνης τῆς ἀληθείας πεφροντικῶς καὶ τὸ λέγειν ὅπως οὐν στοχαζόμενος, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν, ἄκρω δακτύλῳ τῆς ἱερᾶς τῶν λόγων παιδείας ἀψάμενος.

2 Ὡσπερ οὐν οὐδὲ αὐτὸς ἐγὼ ἀρκούντως ἔχω καὶ ἰκανῶς πρὸς τὴν τοῦ λόγου διήγησιν, κἄν ὁ πόθος τοῦ μάρτυρος καθέλκει καὶ τυραννεῖ μου τὸν λογισμὸν καὶ πρὸς τὸ λέγειν βιάζεται, ἐπαινετὸς μέντοι τῆς προθυμίας καὶ τῆς περὶ τὸν μάρτυρα πί-
5 στεως, ὅτι κἄν ὅπως οὐν ἐτόλμησεν ἄψασθαι τῆς περὶ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ διηγήσεως, μάλιστα τοῦ ἀποστάτου καὶ ἀσεβοῦς Ἰουλιανοῦ παραγγείλαντος τοῖς ἀλίσκομένοις ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μαρτύριον μῆτε ὑπόμνημα, μῆτε ἄλλην τὴν οἰانوῦν ποιῆσθαι ἀναγραφὴν, καθὼς οἱ πρότερον βασιλεῖς ἐνομοθέτησαν,
10 ἀλλὰ τοὺς πλείονας αὐτῶν ἀναπολογήτους ἀπόλλυσθαι. Τούτου τοῦ παραγγέλματος πανταχόσε καταφοιτήσαντος, ἐκολάζοντο μὲν οἱ τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντες, κατὰ δὲ τὸ κρατοῦν ἔθος οὐδεὶς τῶν ἐκ τοῦ δήμου κομενταρισίων ἢ τῶν λεγομένων ταχυγράφων πρόνοιαν ἐποιεῖτο τοῦδε τοῦ παραγγέλματος. Ἐσπού-
15 δαζε γὰρ ὁ παράνομος καὶ αὐτὴν τῶν μαρτύρων ἐξαφανίσει τὴν εὐκλειαν. Μόλις οὐν τινες ἐν ζοφεροῖς τισι καὶ ἀλαμπέσι τόποις κατακρυπτόμενοι, τοιούτων ἐφάπτεσθαι ἐτόλμων ὑπομνημάτων, τὴν τοῦ κρατοῦντος δεδιττόμενοι ἀγριότητα. Πολλὰ μὲν οὐν μυριάδες ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῶν Χριστιανῶν κατε-
20 φθείροντο, μὴδὲ μιᾶς τινος κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος ἀξιούμενοι ἐρωτήσεως, ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν παρέβλαψε τοὺς ἀθλητὰς τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὴ τυχεῖν ὑπομνήματος· ὧν γὰρ τὰ ὀνόματα ἐν οὐρανοῖς Θεὸς ἀπεγράφετο, οὐδεμία τις ἦν χρεία τῶν παρ' ἀνθρώποις ὑπομνημάτων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλις.

στε οὔτε ἐκεῖνος ἦταν κανένας ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ σπουδα-
σμένους στὴ ρητορική, ἀλλὰ ἓνας ἀπλὸς καὶ ἀπέριττος, ὁ
ὁποῖος φρόντισε μόνο γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ μιλᾷ ὅπως
ἀκριβῶς σκεφτόταν, καί, ὅπως λέει ἡ παροιμία, μόλις μὲ τὴν
ἄκρη τοῦ δακτύλου του εἶχε ἀγγίξει τὴν ἱερὴ σπουδὴ τῶν λό-
γων.

“Ὅπως ἄλλωστε οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶμαι ἀρκετὰ ἱκανὸς στὴ
διήγηση τοῦ λόγου, παρ’ ὅλο πού ὁ πόθος τοῦ μάρτυρα ἐλκύ-
ει καὶ βασανίζει τὸ λογισμό μου καὶ μὲ πιέζει νὰ μιλήσω, εἶ-
ναι ὅμως ἀξιέπαινος γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν πίστη στὸ μάρ-
τυρα, διότι ἔστω καὶ μέτρια τόλμησε νὰ ἐπιχειρήσει τὴ διή-
γηση γιὰ τὸ μαρτύριό του, τὴ στιγμὴ μάλιστα πού ὁ ἀποστά-
της καὶ ἀσεβῆς Ἰουλιανὸς εἶχε διατάξει γι’ αὐτοὺς πού ὑφί-
σταντο τὸ μαρτύριο τοῦ Χριστοῦ οὔτε ὑπόμνημα, οὔτε καμ-
μιὰ ὁποιαδήποτε ἄλλη περιγραφὴ νὰ κάνουν, ὅπως εἶχαν νο-
μοθετήσῃ οἱ προηγούμενοι βασιλεῖς, ἀλλὰ οἱ περισσότεροι
ἀπὸ αὐτοὺς νὰ φονεύονται χωρὶς ν’ ἀπολογοῦνται. “Ὅταν
αὐτὴ ἡ διαταγὴ ἔφτασε παντοῦ, ὅσοι ὁμολογοῦσαν τὸ Χρι-
στὸ βασανίζονταν, σύμφωνα ὅμως μὲ τὴν κρατοῦσα συνή-
θεια, κανένας ἀπὸ τοὺς ὑπομνηματογράφους τοῦ δήμου, ἢ
ἀπὸ τοὺς λεγομένους ταχυγράφους, δὲν φρόντιζε γι’ αὐτό,
ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς διαταγῆς. Γιατὶ ὁ παράνομος ἐπιδίωκε νὰ
ἐξαφανίσει καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴ δόξα τῶν μαρτύρων. Μόνο
λοιπὸν μερικοὶ κρυμμένοι μέσα σὲ σκοτεινοὺς καὶ ἀφεγγεῖς
τόπους, ἐπειδὴ φοβοῦνταν τὴν ἀγριότητα τοῦ ἐξουσιαστή,
τολμοῦσαν νὰ γράψουν τέτοια ἀπομνημονεύματα. Πολλὲς
λοιπὸν μυριάδες Χριστιανῶν σ’ ὅλη τὴν οἰκουμένη ἐξολο-
θρεύονταν, χωρὶς νὰ τοὺς γίνῃ, σύμφωνα μὲ τὴν κρατοῦσα
συνήθεια, οὔτε μιὰ κάποια ἐρώτηση. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐβλαψε
καθόλου τοὺς ἀθλητὲς τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶχαν
τὴν τύχη νὰ τοὺς συνταχθεῖ ὑπόμνημα· γιατί ἐκεῖνοι, τῶν
ὁποίων τὰ ὀνόματα ὁ Θεὸς τὰ ἔγραφε στοὺς οὐρανοὺς, δὲν εἶ-
χαν καμμιὰ ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀνθρώπων.
Ἄλλὰ γι’ αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα λέχθησαν.

3 Εγὼ δέ, ὡ̄ ἱερᾶ πανήγυρις καὶ Χριστοῦ λαὸς θεοσύλλεκτος, «ἔθνος ἅγιον καὶ βασιλείον ἱεράτευμα», πολλοῖς ἐντυχῶν συγγράμμασι καὶ μάλιστα τῶν τὰς ἱστορίας καὶ πράξεις τῶν βασιλέων συνταξαμένων, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν σπουδασάντων, καὶ τὸ τοῦ μάρτυρος εὐρῶν ὄνομα ὧ̄δε κἀκεῖσε διαθρυλλούμενόν τε καὶ περιφερόμενον καὶ ἄνδρα περιφανῆ τε καὶ διαβόητον πάντων αὐτὸν ὁμολογούντων, οὐκ ᾤήθην ταῦτα τῆς λήθης ἐνθάπαι βυθοῖς, ἀλλ' εἰς τὸ φανερὸν ἀγαγεῖν καὶ ὑμῶν προηθῆναι ταῖς ἀκοαῖς ὡς φιλοχρίστοις τε 10 οὖσι καὶ φιλομάρτυσιν, ἵνα μὴ ἐν ὀλίγαις τισὶ συλλαβαῖς τὰ τηλικαῦτα ἐπηλυγάζωνται τοῦ θείου μάρτυρος πλεονεκτήματα· ἅμα τε καὶ ὑμῶν κατευφράναι σπεύδων τὰς ἀκοάς, ἔκ τε τῶν τῆς ἱστορίας διηγημάτων καὶ τῶν ἀρτίως ἀναφανέντων τοῦ μάρτυρος ἀνδραγαθημάτων.

4 Πολλοὶ μὲν οὖν τῶν τὰς ἱστορίας γραψάντων τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς ἐμνημόνευσαν, Εὐσέβιος τε ὁ Παμφίλου ὀνομαζόμενος, καὶ Σωκράτης ὁ τῆς Ναυάτου αἰρέσεως, καὶ Φιλοστόργιος ὁ τῆς Εὐνομίου καὶ αὐτὸς ὑπάρχων αἰρέσεως, Θεο- 5 δώρητός τε καὶ ἄλλοι πλείονες, ὧ̄ν ὁ μὲν Εὐσέβιος ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ὧν τε καὶ γνωριζόμενος καὶ τῶν τότε ἐπισκόπων ὑπάρχων ὁ λογιώτατος, παρεισάγει τὸν μάρτυρα τῆς συγκλήτου βουλῆς ἕνα τυγχάνοντα καὶ γνωρίμων ἐς τὰ βασιλέως ὑπάρχοντα καὶ τῆς περὶ τὸν Κωνσταντίνον τὸν 10 αὐτοῦ υἱὸν ἑταιρείας, εἶτ' οὖν φιλίας, σπουδαστὴν ἀκριβέστατον. Φαίνεται γὰρ ὁ μακάριος μηδὲ πώποτε τῆς πρὸς τὸν Κωνσταντίνον φιλίας ἀποσπασάμενος, τὸ ἐνδοξον αὐτοῦ καὶ μεγαλουργὸν ὑποφαίνων τῆς φύσεως, ὁ δὲ γε Φιλοστόργιος, εἰ καὶ διάπυρος ἔραστής τῆς Εὐνομίου ὑπάρχει αἰρέσεως, ἀλλ' ὁμοῦς 15 ὑπὲρ πάντας ἐκθειάζει τὸν μάρτυρα, πολλὴν τινα τὴν ἐνστασιν καὶ ἀκρίβειαν τῶν αὐτοῦ πράξεων ποιησάμενος, ἐκ τῶν ἠνωθεν χρόνων τὴν τῷ μάρτυρι προσοῦσαν εὐγένειαν ὑποσημηνά-

Ἐγὼ ὁμῶς, ἱερὴ πανήγυρη καὶ θεοσύνακτε λαὲ τοῦ Χριστοῦ, ἔθνος ἅγιο καὶ βασιλείο ἱεράτευμα, ἀφοῦ διάβασα πολλὰ συγγράμματα, καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνων ποὺ συνέταξαν τὶς ἱστορίες καὶ τὰ ἔργα τῶν βασιλέων, καθὼς καὶ ἐκείνων ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, βρίσκοντας τὸ ὄνομα τοῦ μάρτυρα ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀναφερόμενο καὶ περιφερόμενο, καὶ βλέποντας νὰ τὸν ὁμολογοῦν ὄλοι ὡς ἄνδρα ἐνδοξο καὶ περιβόητο, δὲ νόμισα ὅτι πρέπει αὐτὰ νὰ τὰ θάψω στὰ βάθη τῆς λήθης, ἀλλὰ νὰ τὰ κάνω φανερὰ καὶ νὰ τὰ φέρω στὰ αὐτιά τὰ δικά σας, σὰν φιλόχριστοι καὶ φιλομάρτυρες ποὺ εἴσαστε, γιὰ νὰ μὴ περιορίζονται τὰ ἐγκώμια αὐτῶν τῶν ἀρετῶν τοῦ θείου μάρτυρα σὲ λίγες μόνο συλλαβές, καὶ συνάμα θέλοντας νὰ εὐχαριστήσω τὶς ἀκοές σας καὶ μὲ τὴν ἐξιστόρηση τῶν διηγημάτων καὶ μὲ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ μάρτυρα ποὺ πρόσφατα ἦρθαν στὸ φῶς.

Πολλοὶ βέβαια ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔγραψαν τὶς ἱστορίες ἀναφέρουν τὸν αἰίδιμο αὐτὸν ἄνδρα, καὶ ὁ Εὐσέβιος ὁ ὀνομαζόμενος τοῦ Παμφίλου, καὶ ὁ Σωκράτης ποὺ ἀνῆκε στὴν αἵρεση τοῦ Ναυάτου, καὶ ὁ Φιλοστόργιος, ποὺ καὶ αὐτὸς ἀνῆκε στὴν αἵρεση τοῦ Εὐνομίου, καὶ ὁ Θεοδώρητος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Εὐσέβιος, ποὺ ἐζησε καὶ ἦταν γνωστὸς στὰ χρόνια τοῦ μεγάλου Κωνστανίνου, καὶ ἦταν ὁ πιὸ λόγιος ἀπὸ τοὺς τότε ἐπισκόπους, παρουσιάζει τὸν μάρτυρα ὅτι ἦταν ἓνας ἀπὸ τὰ μέλη τῆς συγκλήτου καὶ γνωστὸς στὸ περιβάλλον τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ἦταν ἀπὸ τὰ τακτικὰ μέλη τῆς συντροφιᾶς, ἤτοι τῆς φιλίας, τοῦ γιοῦ τοῦ Κωνσταντίου. Φαίνεται ὅτι ὁ μακάριος ποτὲ δὲν ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴ φιλία του μὲ τὸν Κωνσταντίο, δείχνοντας τὴν ἐνδοξη καὶ μεγαλόπρεπη φύση του. Ὁ Φιλοστόργιος πάλι, ἂν καὶ ἦταν θερμότατος φίλος τῆς αἵρέσεως τοῦ Εὐνομίου, ὥστόσο ἐγκωμιάζει περισσότερο ἀπὸ ὄλους τὸν μάρτυρα, περιγράφοντας μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια τὶς πράξεις του, ἐπισημαίνοντας τὴν ἀπὸ τὰ προηγούμενα χρόνια εὐγένεια ποὺ εἶχε ὁ

μενος καὶ πρὶν ἢ τῶν τοῦ μαρτυρίου ἀγώνων. Ἄρξομαι τοίνυν
 κάγω τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας, ὡς αἱ παλαιῶν διαγορεύουσιν
 20 δέλτοι.

5 Τῆς εἰδωλολατρίας ἄρτι καταπαυθείσης καὶ τῆς τῶν δαιμό-
 νων ἀπάτης κατασβεσθείσης, ἐκ τῆς γενομένης φιλανθρωπίας
 παρὰ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 περὶ τὸν μακάριον καὶ ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον, τὸν ὑπέρλαμ-
 5 προν καὶ εὐσεβῆ βασιλέα, τὸν τοῦ Κώνσταντος υἱὸν καὶ τῆς μα-
 καρίας Ἐλένης, ὅπως τε αὐτὸν ἐκ τῆς ματαίας τῶν εἰδώλων
 πλάνης ἀνεκαλέσατο καὶ τῆς τοῦ ζωποιοῦ σταυροῦ ἐν οὐρανῷ
 ἐπιδείξεως, πῶς τε τῶν ἐχθρῶν καὶ παρανόμων βασιλέων πε-
 ριεγένετο διὰ τῆς τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐνεργείας τε καὶ δυνάμε-
 10 ως, καὶ πῶς τὸ Χριστιανῶν θεοφιλὲς ὑψώθη κέρας, ὑπὸ τῆς
 αὐτοῦ προθυμίας καὶ πίστεως συγκροτούμενόν τε καὶ συναυξα-
 νόμενον, ὥστε τὸ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα πᾶσαν πληρῶσαι τὴν
 οἰκουμένην, καθαιρεθῆναι δὲ πάντας τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώ-
 λων καὶ ζόανα καὶ ναοὺς ἅπαντας, ὅποι ποτὲ γῆς ἐτύγχανον,
 15 ἀνοικοδομεῖσθαι δὲ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἃς οἱ μισόχριστοι
 καὶ δυσσεβεῖς βασιλεῖς κατηνάλωσαν.

6 Τούτων οὖν γινομένων, οὐκ ἤνεγκεν τὴν τοσαύτην μεταβο-
 λὴν ὁ τοῖς καλοῖς βασκαίνων διάβολος, ἀλλ' ἤγειρε ζάλην καὶ
 τάραχον διὰ τῶν αὐτοῦ οἰκείων ὑπασπιστῶν. Ἄρειος γὰρ ὁ τῆς
 μανίας ἐπώνυμος, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας ὑπάρχων
 5 πρεσβύτερος, δεινῶς τε ταύτην ἐτάραξε, δόγμα κινήσας παρά-
 νομον καὶ πάσης βλασφημίας ἀνάμεστον. Ἐφασκε γὰρ τὸν
 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν προαιώνιον, κτίσμα εἶναι καὶ
 τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀλλότριον. Διὰ τοιαῦτα ἢ ἐν
 Νικαίᾳ τῶν ἀγίων τριακοσίων δεκαοκτῶ Πατέρων ἀθροίζεται
 10 σύνοδος καὶ τὸν Ἄρειον καθελοῦσα, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ
 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κηρύττει τοῦ Πατρὸς ὁμοούσιον.

μάρτυρας και πριν ακόμη υποστεί τους αγώνες του μαρτυρίου. Θα αρχίσω λοιπόν και εγώ την ιστορία του, όπως αναφέρουν τα χειρόγραφα των παλιών.

Μόλις κατέπαυσε η ειδωλολατρία και έσβησε η άπατη των δαιμόνων, με τη φιλανθρωπία που έδειξε ο μέγας Θεός και Σωτήρας μας Ίησους Χριστός στον μακάριο και άοίδιμο Κωνσταντίνο, τον υπερένδοξο και ευσεβή βασιλιά, τον γιό του Κώνσταντα και της μακαρίας Έλένης, και ως προς τον τρόπο που τον ανάκαλεσε από τη μάταιη πλάνη των ειδώλων και με την εμφάνιση του ζωοποιού σταυρού στον ούρανό, και πώς επιβλήθηκε στους έχθρους και τους παράνομους βασιλείς με την ενέργεια και δύναμη του τιμίου σταυρού, και πώς δοξάσθηκε η θεοφιλής παράταξη των Χριστιανών, οργανούμενη και αυξανόμενη μαζί με τη δική του προθυμία και πίστη, ώστε το κήρυγμα του Χριστού να καλύψει όλη την οικουμένη και αφού κρεμίσθηκαν όλοι οι βωμοί των ειδώλων και τα ξόανα και όλοι οι ναοί, σ' όποιο μέρος της γης υπήρχαν, ανοικοδομήθηκαν οι εκκλησίες του Θεού, τις οποίες είχαν καταστρέψει οι έχθροι του Χριστού και άσεβεις βασιλείς.

Όταν λοιπόν συνέβηκαν αυτά, δεν ανέχθηκε την τόσο μεγάλη μεταβολή ο διάβολος που φθονεί τα καλά, αλλά προκάλεσε θύελλα και ταραχή μέσω των όπαδών του. Διότι ο Άρειος, ο συνώνυμος της μανίας, που ήταν πρεσβύτερος της Εκκλησίας της Άλεξανδρείας, την τάραξε φοβερά, διαδίδοντας διδασκαλία παράνομη και γεμάτη με κάθε είδους βλασφημία. Γιατί ισχυριζόταν ότι ο μονογενής Υιός του Θεού, ο προαιώνιος, είναι κτίσμα και ξένος από την ουσία του Θεού και Πατέρα του. Γι' αυτό ακριβώς συνήλθε στη Νίκαια η σύνοδος των αγίων τριακοσίων δεκαοκτώ Πατέρων, η οποία, αφού καθήρεσε τον Άρειο, διεκήρυξε τον Υιό του Θεού και Κύριό μας Ίησού Χριστό όμοούσιο με τον Πατέρα. Και αυτά βέβαια τα έξιστορούν και οι κοσμικές ιστορίες, αλλά και όχι

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν αἶ τε τῶν ἐξωθεν ἱστορίαι διαγορευούσιν, οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν ἡμετέρων διηκριβώσαν τε καὶ κατετράνωσαν, ἐμοὶ δὲ περὶ ταῦτα διατρίβειν ὁ νῦν οὐχ ἀρμόσει καιρός, ἄλλης
 15 περὶ τούτων δεομένης ἀκριβεστέρας σχολῆς τε καὶ διασκέψεως. Τὰ δὲ νῦν τὸ φθάσαν αὐτὸν τοῦ βίου τέλος διηγῆσομαι.

7 Ὁ γοῦν φιλόχριστος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἰς τὸ πρῶτον καὶ τριακοστὸν ἔτος προελθὼν τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ τοῦ δευτέρου ἐπιβάς, ἐπειδὴ ἐπύθετο τοὺς Πέρσας εἰς πόλεμον ἐπ' αὐτὸν παρασκευαζομένους, ἄρας ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πόλεως, ἄχρι
 5 τῆς Νικομηδείας ὤφθη τῶν Βιθυνῶν, ἐνθα καὶ τελευτᾷ τὸν βίον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν ἑαυτοῦ ἀδελφῶν, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον ἐκχεαμένων, ἀστέρος, ὡς φασι, κομήτου τὸν θάνατον αὐτοῦ προμηνύσαντος. Ἦσαν δὲ τῷ Κωνσταντίνῳ ἀδελφοὶ πρὸς πατρὸς οἶδε, Δαλμάτιος, Ἀναβαλλιανὸς καὶ Κωνσταντίος·
 10 αὐτὸς γὰρ ἐξ Ἑλένης μόνος ἦν τῷ πατρὶ Κώνσταντι ἔτι ἰδιοτεύοντι· ἐκ δὲ τῆς θυγατρὸς Μαξιμιανοῦ, τοῦ Ἐρκουλλίου ἐπονομαζομένου, Θεοδώρας, ἕτεροι γεγόνασιν αὐτῷ παῖδες, ὃ τε προρρηθεὶς Δαλμάτιος καὶ Ἀναβαλλιανὸς καὶ Κωνσταντίος, οὗς καὶ Καίσαρας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ νοβελλησίμους ἐτίμησε.
 15 Τούτων ὁ Κωνσταντίος ἐκ τῆς συναφθείσης αὐτῷ γαμετῆς γεννᾷ Γάλλον τε καὶ Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην ἐπικληθέντα, διὰ τὸ τὸν Χριστὸν ἐξομῶσασθαι καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀποκλῖναι θρησκείαν, ὃς καὶ τὸν μέγαν τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα καὶ πολυάθλον Ἀρτέμιον ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν ἐκόλασε, διὰ τὴν
 20 εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ τὸν ζῆλον τὸν ἐνθεον. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον καὶ μετὰ χρόνου γεγόνασιν.

8 Ἐγὼ δέ, τὰ πεπραγμένα τοῖς ἄνω χρόνοις διηγησάμενος, ἐπὶ τὰ συμβάντα τῷ μάρτυρι πάλιν τρέψω τὸν λόγον, πῶς τε ὁ παρὰ νόμος καὶ παραβάτης Ἰουλιανὸς καὶ τίνι τρόπῳ ἐπὶ τὸ τῆς

3. Ἀξίωμα ἀντίστοιχο πρὸς ἐκεῖνο τοῦ καίσαρα, ποῦ ἀργότερα θὰ σημαίνει τὸν διάδοχο τοῦ αὐτοκράτορα (νέον βασιλέα).

λίγοι ἀπὸ τοὺς δικούς μας τὰ ἐξακρίβωσαν καὶ τὰ ἐγκωμίασαν, καὶ δὲν εἶναι ἡ ὥρα κατάλληλη νὰ ἀσχοληθῶ ἐγὼ μ' αὐτά, γιατί πρέπει νὰ ἀσχοληθῶ καὶ νὰ συζητήσω γι' αὐτὰ ἀπὸ ἄλλη σκοπιά. Θὰ διηγηθῶ ὁμως τώρα ποιό τέλος εἶχε ἡ ζωὴ του.

Ὁ φιλόχριστος λοιπὸν βασιλιάς Κωνταντῖνος, δταν συμπλήρωσε τὸ τριακοστὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας του καὶ μπῆκε στὸ τριακοστὸ δεύτερο, μαθαίοντας ὅτι οἱ Πέρσες προετοιμάζονται γιὰ πόλεμο ἐναντίον του, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πόλη του καὶ ἐφανίστηκε στὴ Νικομήδεια τῆς Βιθυνίας, ὅπου καὶ πέθανε ἀπὸ τὴν σκευωρία τῶν ἀδελφῶν του, οἱ ὁποῖοι τὸν πότισαν δηλητήριο, ἐπειδὴ, ὅπως λένε, κάποιον ἄστρο κομήτης εἶχε προμηνύσει τὸ θάνατό του. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἀπὸ τὸν πατέρα του ἦταν οἱ ἐξῆς· ὁ Δαλμάτιος, ὁ Ἀναβαλλιανὸς καὶ ὁ Κωνσταντῖος· αὐτὸς δὲ μόνος ἦταν ἀπὸ τὴν Ἑλένη, ἐνῶ ἀκόμα ὁ πατέρας του Κωνσταντῖνος ἰδιώτευε. Ἀπὸ τὴ θυγατέρα τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπονομαζόταν Ἐρκούλλιος, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ Θεοδώρα, ἀπέκτησε καὶ ἄλλα παιδιά, δηλαδὴ τὸν Δαλμάτιο ποὺ ἀναφέρθηκε καὶ τὸν Ἀναβαλλιανὸ καὶ τὸν Κωνσταντῖο, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς τίμησε μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρα καὶ τοῦ νοβελλήσιμου³. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖος ἀπὸ τὴ γυναῖκα μὲ τὴν ὁποία παντρεύτηκε γέννησε τὸν Γάλλο καὶ τὸν Ἰουλιανό, ποὺ ὀνομάστηκε Παραβάτης, ἐπειδὴ ἀπαρνήθηκε τὸ Χριστὸ καὶ ἐκλίνε πρὸς τὴν ἐλληνικὴ θρησκεία· αὐτὸς βασιάνισε καὶ τὸν μεγάλο μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ καὶ πολὺαθλο Ἄρτέμιο, δταν βασίλευε, ἐξαιτίας τῆς πίστεώς του στὸ Χριστὸ καὶ τοῦ θεϊκοῦ ζήλου του. Ἄλλ' αὐτὰ συνέβησαν ὕστερα ἀπὸ πολὺ χρόνονο.

Ἐγὼ ὁμως, ἀφοῦ διηγῆθηκα ὅσα ἐγιναν στὰ παλιὰ χρόνια, θὰ στρέψω τὸ λόγο σὲ ὅσα συνέβησαν στὸ μάρτυρα· καὶ πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο ὁ παράνομος καὶ παραβάτης Ἰουλιανὸς

βασιλείας ἦλθεν ἀξίωμα, καὶ πῶς ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Ἀρτέ-
 5 μιος εἰς τὸ τῆς Χριστοῦ ὁμολογίας πανίερον ἔδραμε στάδιον.
 Ἄρτι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τελευτήσαντος, ἡ τῶν
 Ρωμαίων ἀρχὴ εἰς τρεῖς διηρέθη ἀρχάς, τῶν υἰῶν αὐτοῦ
 Κωνσταντίνου, Κωνσταντίου τε καὶ Κώνσταντος ταύτας μερι-
 σαμένων. Καὶ τῷ μὲν πρώτῳ Κωνσταντίνῳ αἱ ἄνω Γαλλίαι
 10 καὶ τὰ ἐπέκεινα Ἄλπεων, αἱ τε Βρετανικαὶ νῆσοι καὶ ἕως τοῦ
 Ἑσπερίου ὠκεανοῦ κληῖρος ἐδόθησαν, τῷ δέ γε Κώνσταντι, ὡς
 ὑστάτῳ, αἱ κάτω Γαλλίαι, ἦγουν ἡ Ἰταλία καὶ αὐτὴ Ρώμη. Ὁ
 δὲ Κωνσταντίος ὁ δεύτερος τῶν Κωνσταντίνου υἰῶν, ὃς ἦν ἐπὶ
 τῶν τῆς ἐφ᾽ αὐτὸν πραγμάτων πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγωνιζόμε-
 15 νος, τὸ τῆς ἐφ᾽ αὐτὸν ἀσπάζεται μέρος, καὶ τό τε Βυζάντιον, μετονο-
 μασθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νέαν Ρώμην, ποιεῖται βασι-
 λειον, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῆς Προποντιδος ὅποσα
 ὑπήκοα Ρωμαίοις, τὴν τε Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ Μεσο-
 ποταμίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ τὰς νήσους ἀπάσας, τῇ αὐτοῦ βασι-
 20 λείᾳ καὶ πολιτείᾳ ὑποτελεῖ καθίστησιν.

9 Ὁ δὲ μέγας Ἀρτέμιος συνῆν τῷ Κωνσταντίῳ ἐν παντὶ
 καιρῷ τε καὶ πράγματι, ὡς ἄτε φίλος ἄριστος καὶ τῶν ἐπ'
 ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ λαμπρυνομένων καὶ τῆς Χριστιανῶν πίστε-
 5 ως διάπυρος ἐραστής. Πατρίδος καὶ γένους αὐτοῦ ἀνάγραφτον
 μνήμην οὐδεὶς ἡμῖν παραδέδωκεν, πλὴν ὅτι τῶν εὐπατριδῶν
 καὶ μεγάλων ὑπῆρχεν ὁ τρισμακάριστος. Ἐξ ὧν καὶ τάδε τὰ
 περὶ αὐτοῦ ἀναγέγραπται, ὅτι τὰ πανάγια λείψανα τῶν τοῦ Χρι-
 στοῦ ἀποστόλων Ἀνδρέου καὶ Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου, αὐτός
 ἐστὶν ὁ τὴν ἀνακομιδὴν αὐτῶν ὑπὸ Κωνσταντίου ποιήσασθαι
 10 κελευσθεὶς, ὡς προϋῶν ὁ λόγος διδάξει· ἐγὼ δὲ ἅπαντα ταῦτα
 καθεξῆς διηγῆσομαι ἐπὶ τοὺς χρόνους διαβαίνων καὶ ἐκτιθέμε-
 νος κατὰ τὴν δέουσαν τῶν πραγμάτων ἀκρίβειαν. Ὡς οὖν εἰρη-
 ται, τῶν βασιλέων τριῶν τυγχανόντων καὶ τῆς αὐτοῦ μοίρας

ἔφτασε στοῦ ἀξίωμα τῆς βασιλείας, καί πῶς ὁ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ Ἄρτέμιος ἔτρεξε στοῦ πανίερο στάδιο τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ. Μόλις πέθανε ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, ἡ ἐξουσία τῶν Ρωμαίων διαιρέθηκε σέ τρεῖς ἐξουσίες, πού τις μοιράστηκαν τὰ παιδιά του Κωνσταντῖνος, Κωνσταντῖος καί Κώνστας. Στόν πρῶτο λοιπόν ἀπό αὐτούς τόν Κωνσταντῖνο κληρώθηκαν οἱ Ἄνω Γαλλίες καί οἱ περιοχές πέρα ἀπό τίς Ἄλπεις καθῶς καί τὰ Βρετανικά νησιά καί ἡ περιοχή μέχρι τοῦ δυτικοῦ ὠκεανοῦ. Στόν Κώνσταντα, σάν τελευταῖος πού ἦταν, κληρώθηκαν οἱ Κάτω Γαλλίες, δηλαδή ἡ Ἰταλία καί ἡ ἴδια ἡ Ρώμη, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖος, ὁ δεύτερος ἀπό τὰ παιδιά τοῦ Κωνσταντῖνου, ὁ ὁποῖος τότε διαχειριζόταν τίς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς καί ἀγωνιζόταν μέ τοὺς Πέρσες, δέχτηκε τὸ τμήμα τῆς Ἀνατολῆς, καί τότε τὸ Βυζάντιο, πού μετονομάστηκε σέ Κωνσταντινούπολη καί Νέα Ρώμη, τὸ ἔκανε βασιλείο, καί τὰ μέρη ἀπό τὸ Ἰλλυρικό μέχρι τὴν Προποντίδα πού ὑπάγονταν στοὺς Ρωμαίους, καθῶς καί τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη, τὴ Μεσοποταμία, τὴν Αἴγυπτο καί ὅλα τὰ νησιά, τὰ ἔκανε ὑποτελῆ στοῦ δικό του βασιλείο καί κράτος.

Ὁ μέγας Ἄρτέμιος ἦταν μαζί μέ τόν Κωνσταντῖο σέ κάθε τόπο καί κατάσταση, ἐπειδὴ ἦταν φίλος ἄριστος καί διακρινόταν γιὰ τὴν ἀρετὴ καί τὴ μὀρφωσή του, καί ἦταν ἐνθερμος ὀπαδὸς τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν. Γιὰ τὴν πατρίδα καί τὸ γένος του κανένας δὲν μᾶς παρέδωσε γραπτὴ πληροφορία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ τρισμακάριστος προερχόταν ἀπὸ οἰκογένεια εὐπατρίδων καί διασήμων. Γι' αὐτὸ καί ἔχουν γραφεῖ γι' αὐτόν καί τὰ ἐξῆς, ὅτι αὐτὸς εἶναι πού ἔκανε τὴν ἀνακομιδὴ τῶν παναγίων λειψάνων τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ Ἀνδρέα, Λουκᾶ καί Τιμοθέου, μέ διαταγὴ τοῦ Κωνσταντίου, ὅπως θὰ δείξει ὁ λόγος προχωρώντας. Ἐγὼ ὅλα αὐτὰ στοῦ ἐξῆς θὰ τὰ διηγηθῶ μέ χρονολογικὴ σειρά καί θὰ τὰ ἐκθέσω μέ τὴν ἀκρίβεια πού ταιριάζει στὰ πράγματα. Ὅπως εἰπώθηκε λοιπόν, ἐνῶ οἱ βασιλεῖς ἦταν τρεῖς καί ὁ καθένας βασιλεύε

ἐκάστου αὐτῶν βασιλεύοντος, ὁ πρῶτος αὐτῶν Κωνσταντῖνος
 15 τῆς οἰκείας μερίδος ἀπαναστὰς καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἐσχάτου ἀδελ-
 φοῦ κληροδοσίαν ἐπανελθὼν, ἐκείνου πρὸς τὴν Ρώμην ἀποδη-
 μήσαντος, ἐπεχειρεῖ τι τῶν ἀδίκων κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ διαπρά-
 ξασθαι, καὶ αὐτὸν μὴ παρόντα διέβαλλεν, ὡς οὐ καλῶς τῶν
 πραγμάτων διανεμηθέντων, καὶ ὅτι πλεῖστον μέρος τῆς αὐτῷ
 20 προσηκούσης ἀρχῆς ἐσφετερίσατο. Οἱ δὲ τῆς χώρας στρατηγοὶ
 τε καὶ φύλακες, οὓς ὁ Κώνστας ἐχειροτόνησεν, οὐκ ἔφασαν
 χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης τε καὶ βουλῆς δύνασθαι τι μικρὸν ἢ
 μέγα μετακινεῖν, ἀνόσιον γάρ, ὁ δὲ πρὸς πόλεμον ἀποδύεται καὶ
 ὄπλα κινεῖ κατὰ τοῦ μηδὲν ἀδικήσαντος. Πίπτει τοίνυν ὁ
 25 Κωνσταντῖνος ἐν τῷ πολέμῳ μαχόμενος καὶ τῆς μερίδος τῶν
 ἀλλοτρίων ἐπιθυμῶν, καὶ ἄπερ ἐδόκει βεβαίως κρατεῖν προσα-
 πώλεσεν.

10 Ὁ τοίνυν τούτου λαὸς ἀποκλίνει πρὸς Κώνσταντα καὶ γίνε-
 ται πᾶσα ἢ τῆς Ἑσπέρας ἀρχῆ ὑπ' ἐκείνῳ μηδὲν περὶ ταύτης
 σπουδάσαντι, τοῦ Θεοῦ ταῦτα δικάσαντος, «μὴ κίνει ὄρια πατέ-
 ρων σου, μηδὲ τοῦ πλησίον καθάπτου τῆς αὐλακος»· ὁ γὰρ
 5 κατὰ τοῦ πλησίον πονηρευόμενος, αὐτὸς ἑαυτῷ συνάγει τὸν
 ὄλεθρον, τὴν τοῦ Θεοῦ δίκην ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπώμενος. Βασι-
 λεύει τοίνυν ὁ Κώνστας ἐφ' ὅλης τῆς Ἑσπερίου ἀρχῆς, τὰς δύο
 κληροδοσίας εἰς ἓν συνάψας, καὶ μίαν ἀρχὴν ἀμφοτέρα τὰ μέρη
 στησάμενος. Οὐ πολλὸς ἐν μέσῳ καιρὸς καὶ ὁ Κώνστας εἰς
 10 κώμους καὶ μέθας ἐναποκλίνας καὶ ἀλλοκότους ἐρώτων δια-
 γωγὰς, ραθύμως τὴν ὅλην ἀρχὴν διεπέττευε, τὸ τῆς βασιλείας
 μέγεθος ἐξερχόμενος· ἐπιβουλεύεται τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς παρά-
 τινος τῶν στρατηγῶν, Μαγγελτίου, καὶ μετὰ τῆς βασιλείας
 πρόσαπόλλυσι καὶ τὸ ζῆν. Τούτου πεσόντος, κρατεῖ τῆς ἀρχῆς

στο μέρος που του είχε κληρωθεί, ο πρώτος από αυτούς, ο Κωνσταντίνος, φεύγει από το δικό του μερίδιο και έρχεται στην περιοχή που κληρώθηκε στον τελευταίο αδελφό τους, όταν εκείνος βρισκόταν στη Ρώμη, και επιχειρεί να διαπράξει κάποια αδικία έναντι του αδελφού του, και, ενώ εκείνος δεν ήταν παρών, τον συκοφαντούσε ότι δεν μοιράστηκαν τα πράγματα σωστά και ότι του πήρε το μεγαλύτερο μερίδιο από την έξουσία που ανήκε σ' αυτόν. Οι στρατηγοί όμως και φρουροί της χώρας, τους οποίους είχε διορίσει ο Κώνστας, είπαν ότι, χωρίς τη γνώμη και θέληση εκείνου δεν μπορούν να μετακινήσουν κάτι μικρό ή μεγάλο, γιατί δεν ήταν δίκαιο. Έκείνος όμως αποδόθηκε σε πόλεμο και οδήγησε τα όπλα έναντι του αυτού που δεν τον άδίκησε σε τίποτε. Πέφτει λοιπόν ο Κωνσταντίνος πολεμώντας σε μάχη και, ενώ επιθυμούσε το μερίδιο των άλλων, έχασε και εκείνα που νόμιζε πως τα είχε σίγουρα.

Ο λαός λοιπόν αυτού έκλινε προς τον Κώνσταντα και έτσι ολόκληρη ή έξουσία της Δύσεως περιήλθε σ' εκείνον, χωρίς να την επιδιώξει καθόλου, διότι αυτά τα έκρινε ο Θεός: «μη μετακινείς τα όρια των πατέρων σου, ούτε να άγγίζεις το αυλάκι του πλησίον σου»· γιατί αυτός που σκέφτεται πονηρά έναντι του πλησίον του, προκαλεί ο ίδιος καταστροφή στον εαυτό του, αποσπώντας την καταδίκη του Θεού στον εαυτό του. Γίνεται λοιπόν ο Κώνστας βασιλιάς σ' όλη την επικράτεια της Δύσεως, αφού ένωσε τα δύο μερίδια σε ένα και επέβαλε και στα δύο μια έξουσία. Δεν πέρασε πολύς καιρός όμως και ο Κώνστας τὸ έρριξε στις διασκεδάσεις και τις μέθες και σε αλλόκοτες έρωτικές επιδόσεις, ασκώντας μέ επιπολαιότητα την έξουσία και ξεφεύγοντας από τα όρια της βασιλικής θέσεως. Τὸν έπιβουλευτήκε λοιπόν και αυτόν κάποιος από τους στρατηγούς, ο Μαγνέντιος, και έτσι μαζί με τη βασιλεία ο Κώνστας έχασε και τη ζωή του. Όταν αυτός έπεσε, ανέλαβε την έξουσία ο Μαγνέντιος, και μαζί μ' αυτόν

- 15 ὁ Μαγνέντιος, μεθ' οὗ τῆς τυραννίδος συναπελάβοντο Νεποτιανὸς καὶ Βρεττανίων.
- 11 Ταῦτα μαθὼν ὁ Κωνστάντιος ἐκ τῶν τῆς ἀδελφῆς γραμμάτων, ἀπάρας ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς τὴν Ἐσπέραν γενόμενος, συνάπτει πρὸς ἀμφοτέρους πόλεμον καὶ κατὰ κράτος νικᾷ, τοῦ Βρεττανίωνος πρὸς αὐτὸν ἀποκλίναντος, ὅτε καὶ τὸ τοῦ
5 σταυροῦ σημεῖον μέγιστον τε καὶ δεινῶς ἐκφανέν ἅπαν, ὡς ὑπεραστράπτειν τῷ πληκτικῷ τῆς αἴγλης τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων ὤφθη περὶ τρίτην ὥραν μάλιστα τῆς ἡμέρας, τῆς ἑορτῆς τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς ἐνεστηκυίας, διῆκον ἀπὸ τοῦ «Κρανίου» λεγομένου «τόπου», ἄχρι καὶ τοῦ
10 Ἐλαιῶνος ὄρους, ὅθεν ὑπῆρχεν ὁ Σωτὴρ τὴν ἀνάληψιν ποιησάμενος. Κρατεῖ τοίνυν τῆς βασιλείας ἀπάσης Κωνστάντιος, τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου υἱῶν μόνος ὑπολειφθεῖς.
- 12 Ἀτενίσας οὖν πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος καὶ ἰλιγγιάσας, ὡς ἄτε δὴ ἄνθρωπος ὢν καὶ μὴ ἔχων τὸν ἐκ τοῦ γένους αὐτῶ συνασπίζοντα (οὔτε γὰρ αὐτῷ παῖς ἐγεγόνει, οὔτε τις τῶν ἀδελφῶν κατελέλειπτο), καὶ δεισας μὴ τις αὐτῷ πάλιν ἐπανασταίῃ
5 τύραννος κατὰ τῆ αὐτοῦ βασιλείας ἐξανιστάμενος, σκέπτεται τῶν συγγενῶν τινα λαβεῖν σύγκληρον καὶ τῆς βασιλείας ὑπασπιστήν, ὃ δὴ καὶ πεποίηκε, Γάλλον τὸν Ἰουλιανοῦ ἀδελφὸν Καίσαρα προστησάμενος· ἀνεψιὸς δὲ πρὸς πατρός ὁ Γάλλος ἦν αὐτῷ· Κωνσταντῖνος γάρ, ὁ Γάλλου καὶ Ἰουλιανοῦ πατὴρ, υἱὸς
10 ἦν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Τοῦτον οὖν ἐν τῷ Σιρμίῳ προχειρισάμενος, γυναικᾶ τε αὐτῷ ζεύγνυσι τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν Κωνστάντιος, πίστεως καὶ βεβαιότητος χάριν, καὶ ἄρχοντας αὐτῷ δίδωσιν αὐτὸς καταστήσας· οὐ γὰρ ἐκείνῳ γε ἐφεῖτο Καί-

ἀνέλαβαν τὴν τυραννικὴ διακυβέρνηση ὁ Νεποτιανὸς καὶ ὁ Βρεττανίων.

Ὁ Κωνστάντιος, μαθαίνοντάς τὰ αὐτὰ ἀπὸ τὰ γράμματα τῆς ἀδελφῆς του, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἀντολή, ἦρθε στὴ Δύση καὶ ἄρχιε πόλεμο ἐναντίον καὶ τῶν δύο, καὶ τοὺς νίκησε καθολοκληρίαν, ἐνῶ ὁ Βρεττανίων ἦρθε μὲ τὸ μέρος του. Τότε ἀκριβῶς ἐμφανίστηκε καὶ τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ πολὺ μέγαλο καὶ κατὰ τρόπο πού προκαλοῦσε δέος, ὥστε νὰ ἀστράφτει μὲ τὴν ἐκθαμβωτικὴ λάμψη του περισσότερο ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ ἐμφανίστηκε στὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας μάλιστα, ἐνῶ ἦταν ἡ γιορτὴ τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς, φθάνοντας ἀπὸ τὸν λεγόμενο τόπο τοῦ Κρανίου μέχρι καὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὅπου ὁ Σωτήρας ἔκανε τὴν ἀνάληψή του. Καταλαμβάνει λοιπὸν ὅλη τὴ βασιλεία ὁ Κωνστάντιος, ἀφοῦ ἀπέμεινε μόνος ἀπὸ τοὺς γιοὺς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ἀτενίζοντας ὁμως τὴν ἀπέραντη ἔκταση τῆς ἐπικρατείας του τρόμαξε, ἐπειδὴ ἦταν ἄνθρωπος καὶ μάλιστα ἐπειδὴ δὲν εἶχε κάποιον συγγενῆ του νὰ τὸν ὑποστηρίξει. Γιατὶ οὔτε παιδί εἶχε ἀποκτήσει, οὔτε καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του εἶχε ἀπομείνει. Καὶ ἐπειδὴ φοβήθηκε μήπως ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον του κανένας τύραννος καὶ ἐξεγερθεῖ ἐναντίον τῆς βασιλείας του, σκέφθηκε νὰ πάρει κάποιον ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του ὡς συγκληρονόμο καὶ ὑπερασπιστὴ τῆς βασιλείας. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε, τοποθετώντας τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ Γάλλο ὡς καίσαρα· ὁ Γάλλος ἦταν ἀνεψιὸς του ἀπὸ τὸν πατέρα του, διότι ὁ πατέρας τοῦ Γάλλου καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ Κωνσταντίνος ἦταν γιὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Αὐτὸν λοιπὸν ὁ Κωνστάντιος τὸν ἀναγόρευσε στὸ Σίρμιο καίσαρα καὶ τὸν πάντρεψε μὲ τὴν ἀδελφή του, γιὰ νὰ τὸν ἔχει ἐμπιστο καὶ σίγουρο. Τοῦ ἔδωσε καὶ ἄρχοντες, πού τοὺς τοποθέτησε ὁ ἴδιος, γιατί δὲν ἐπιθυμοῦσε ἐκεῖνος νὰ τὸ κάνει,

σαρί γε ὄντι· Θαλάσσιον μὲν ἀποστείλας ἑπαρχον πραιτωρίων,
 15 Μόντιον δὲ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πραγμάτων, οὗς κοιαιστωρας
 αὐτοῖς ὀνομάζειν φίλον, ἅμα καὶ πατρίκιον αὐτὸν ποιησάμενος.
 Ὁ δὲ Γάλλος, ὡς τότε παρὰ τοῦ Κωνσταντίου πεμφθεὶς ἐπὶ τῆς
 Ἑώρας, εἶχετο τῶν πραγμάτων, ὃν αὐτίκα μαθόντες οἱ Πέρσαι
 κατορρόδησαν, νέον τε αὐτὸν καὶ θερμουργὸν εἰς τὰ ἔργα πυ-
 20 θόμενοι, οὐκέτι ἐποίησαντο τὴν ἐπὶ τοῦς Ρωμαίους ἐξέλασιν.
 Καὶ ὁ μὲν ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἦν, Κωνστάντιος δὲ ἐν τῇ
 Ἑσπέρᾳ καθίστη τὰ πράγματα· καὶ τότε δὴ μάλιστα καθαρῶς
 ἠσύχασεν ἡ Ρωμαίων ἀρχή, πρὸς ἀμφοτέρων φυλαττομένη.
 Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

13 Ὁ δὲ Γάλλος τοῦ Καίσαρος ἀμφιασάμενος ἀλουργίδα καὶ
 ἤδη τῶν πρώτων τῆς βασιλείας ἀρξάμενος ἐπιβαίνειν ἀναβα-
 θμῶν, οὐκ ἔμενε ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ πίστεως ἧς πρὸς
 τὸν Κωνστάντιον ἐποίησατο, ἀλλὰ βαρὺς τις ἦν καὶ ἀκάθεκτος
 5 καὶ τὴν ὀργὴν ἀπαραίτητος· φρονήματος γὰρ ἀκαίρου καὶ βου-
 λῆς ἀνωμάλου δραξάμενος, ὑπερέβη τοὺς ὄρους καὶ τὰς συνθή-
 κας ἐφαύλισεν ἕως πρὸς τὸν Κωνστάντιον ἐποίησατο, βασιλικώ-
 τερον τῶν πραγμάτων ἀπτόμενος καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θράσους
 καὶ τῆς ἀλαζονείας διαταττόμενος. Τοὺς γὰρ ἄρχοντας οὗς σὺν
 10 αὐτῷ ἐπεπόμφει Κωνστάντιος, τῶν βασιλικῶν τε καὶ πολιτι-
 κῶν πραγμάτων ὄντας διαιτητὰς, τὸν τε πραιτωρίων ἑπαρχον
 Δομετιανὸν (ὁ γὰρ Θαλάσσιος ἐτεθνήκει), καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ κοιαι-
 στωρος Μόντιον, διὰ τὸ μὴ πειθαρχεῖν αὐτοὺς καὶ ὑπουργεῖν
 τοῖς παραλόγοις αὐτοῦ καὶ ἀκαθέκτοις ὀρμαῖς, σχοίνους τοῖς
 15 στρατιώταις τῶν ποδῶν αὐτῶν ἐξάψασθαι παρακελευσάμενος,
 ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς συρῆναι προσέταξεν καὶ ἀμφοτέρους ἀπέκτεινεν,

4. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ φρουροὶ (καὶ πραιτωριανοί), ἡ φρουρά τοῦ Πραιτο-
 ρα (διοικητῆ ἑπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους).

ἀν καὶ ἦταν καίσαρας. Ἀποστέλλει λοιπὸν τὸν Θαλάσσιο ὡς ἑπαρχο τῶν πραιτωρίων⁴, τὸν Μόντιο γιὰ τὶς βασιλικὲς ὑποθέσεις, τοὺς ὁποίους προτιμοῦσε νὰ τοὺς ὀνομάζει κοιαιστῶρες⁵, κάνοντας συγχρόνως αὐτὸν καὶ πατρίκιο. Ὁ Γάλλος λοιπὸν, ἀφοῦ στάλθηκε τότε ἀπὸ τὸν Κωνστάντιο στὴν Ἀνατολή, ἀνέλαβε τὴν κατάσταση. Οἱ Πέρσες μαθαίνοντάς το τρομοκρατήθηκαν, ἐπειδὴ πληροφορήθηκαν ὅτι ἦταν νέος καὶ ριψοκίνδυνος στὰ ἔργα καὶ δὲν ξανάκαναν ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Αὐτὸς λοιπὸν ἦταν στὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας, ἐνῶ ὁ Κωνστάντιος ἀποκαθιστοῦσε τὴν τάξη στὴ Δύση. Τότε ἀκριβῶς ἠρέμησε πραγματικὰ ἡ ρωμαϊκὴ ἐπικράτεια, ἐπειδὴ φυλασσόταν καὶ ἀπὸ τοὺς δύο. Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶχαν αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη.

- 13 Ὁ Γάλλος τότε, ἀφοῦ φόρεσε τὴν ἀλουργίδα τοῦ καίσαρα καὶ ἄρχισε νὰ ἀνεβαίνει τὰ πρῶτα ἀκόμα σκαλοπάτια τῆς βασιλείας, δὲν ἔμεινε στὴν ἴδια γνώμη καὶ πίστη ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ στὸν Κωνστάντιο, ἀλλὰ ἔγινε σκληρὸς καὶ ἀσυγκράτητος καὶ στὴν ὀργὴ ἀνελέητος. Παίρνοντας ὕφος ὑπεροπτικὸ καὶ ἀπόφαση εὐμετάβλητη παρέβη τοὺς ὅρους καὶ περιφρόνησε τὶς συμφωνίες ποὺ εἶχε κάνει μὲ τὸν Κωνστάντιο, ἀντιμετωπίζοντας τὰ πράγματα σκληρότερα ἀπὸ ὅ,τι ἀρμόζει σὲ βασιλιὰ καὶ διευθετώντας τα μὲ πολὺ θράσος καὶ ἀλαζονεία. Ἔτσι τοὺς ἄρχοντες ποὺ εἶχε στείλει ὁ Κωνστάντιος μαζὶ μ' αὐτόν, οἱ ὁποῖοι ἦταν διαιτητὲς τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων, τόσο τὸν ἑπαρχο τῶν πραιτωρίων Δομετιανὸ (γιατὶ ὁ Θαλάσσιος εἶχε πεθάνει), ὅσο καὶ τὸν κοιαιστῶρα Μόντιο, ἐπειδὴ δὲν πειθαρχοῦσαν καὶ δὲν ὑπερετοῦσαν τὶς παράλογες καὶ ἀσυγκράτητες ὁρμές του, ἀφοῦ παράγγειλε στοὺς στρατιῶτες νὰ δέσουν μὲ σχοινιά τὰ πόδια τους, διέταξε νὰ τοὺς σύρουν στὴν ἀγορὰ καὶ τοὺς σκότωσε

5. Ὁ κοιαιστῶρ ἦταν ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν σύνταξη τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ νομικὸς σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορα.

ἄνδρας ἐν ἀξιώμασι εὐρεθέντας ὑψηλοτέρους, οὓς ὁ τῆς πόλεως περιστείλας ἐπίσκοπος ἔθαψεν, αἰδεσθεῖς τὸ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἀνυπέρβλητον.

- 14 Ὁ δὲ Κωνσταντίος, ἐπειδὴ τάχιστα ἐπύθετο τὸ συμβᾶν, μετὰπεμπον ὡς ἑαυτὸν ἐποιεῖτο τὸν Γάλλον. Ὁ δέ, εἰδὼς μὲν ὡς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τυγχάνει καλούμενος, ἐννοῶν δὲ πάλιν ὡς, εἰ μὴ βούλοιο ὑπακούειν, πόλεμον ἀνάγκη ποιεῖν, ὄπλα πρὸς
 5 Κωνσταντίον ἐκ τοῦ εὐθέως ἀράμενον, αἰρεῖται μᾶλλον τὰ τῆς εἰρήνης, καὶ τὴν γυναῖκα προαποστείλας ὡς τὸν Κωνσταντίον ἐκμειλίξασθαι, καὶ αὐτὸς ἀπῆει αὐτόμολος ἐπὶ τὸν κίνδυνον. Ἡ μὲν οὖν Κωνσταντίνα προτέρα ἐξώρμησε προεντυχεῖν τῷ ἀδελφῷ καὶ αἰδέσασθαι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς προθυμουμένη,
 10 τοῦ μὴ τι εἰς αὐτὸν βουλευσασθαι ἀνήκεστον· πολλῇ δὲ προθυμίᾳ περὶ τὴν ὁδοιπορίαν χρωμένη, εἰς νόσον τε ἔπεσε μεταξὺ πορευομένη, καὶ Βιθυνίας ἐπιβᾶσα, ἐν σταθμῷ τινι ταύτης Γαλλικάνῳ λεγομένῳ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Γάλλος καὶ τοῦτο παράδοξον αὐτῷ συμβᾶν μεγάλην συμφορὰν ποιησάμενος, ὅμως τοῖς
 15 πρόσω τῶν δεδογμένων οὐκ ἐξιστάμενος. Ἐπεὶ δὲ εἰς Νωρικούς ἀφίκετο πόλιν αὐτῶν Πυταβιῶνα καλουμένην, ἐνταῦθα δὴ ἀπὸ Μεδιολάνου καταπέμπεται στρατηγὸς Βαρβατίων, ἐκεῖ τοῦ Κωνσταντίου τὸ τηνικαῦτα τυγχάνοντος, ὃς τὸν Γάλλον ἀφαιρεῖται τῆς ἀλουργίδος καί, εἰς ἰδιώτην μετασκευάσας, ἐξόρι-
 20 στον αὐτὸν εἰ τινα νῆσον τῆς Δαλματίας κατέστησε.

- 15 Τοῦ δὲ Γάλλου εἰς τὴν νῆσον ἀπηγμένου, οἱ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτῷ συστήσαντες, Εὐσέβιος δὲ μάλιστα ἦν ὁ εὐνοῦχος ὁ τὴν τοῦ πραιποσίτου τιμὴν ἔχων, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, πείθουσι Κωνσταντίον ὡς τάχιστα τὸν Γάλλον ποιήσασθαι ἐκ ποδῶν. Ὁ δὲ πει-
 5 σθεῖς, πέμπει τοὺς ἀποκτενόντας αὐτόν, καὶ ἤδη τούτων ἀφικνουμένων, πάλιν ὁ Κωνσταντίος εἰς ἔλεον μετεκλίθη, καὶ

6. Ἀνώτατος ἀξιοματοῦχος τοῦ παλατιοῦ ἀρχικά, μετὸν καιρὸ ἀπέκτησε μεγάλη δύναμη καὶ ἐγίνε ὁ ἐπικεφαλῆς ὄλων τῶν αὐλικῶν ὑπηρεσιῶν.

καὶ τοὺς δύο, ἄνδρες ποὺ εἶχαν διαπρέψει στὰ ἀξιώματα καὶ εἶχαν ἀποδειχθεῖ ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε κέρδος καὶ ὑποπη ἀπολαβή. Αὐτοὺς ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, ἀφοῦ τοὺς νεκροστόλισε, τοὺς ἔθαψε, τιμώντας τὸ ἀνυπέρβλητο τῆς ἀρετῆς τους.

Ὁ Κωνστάντιος λοιπὸν, ποὺ γρήγορα πληροφορήθηκε αὐτὸ ποὺ συνέβη, ἔστειλε καὶ κάλεσε τὸν Γάλλο κοντά του. Ἐκεῖνος ὁμως, γνωρίζοντας ὅτι δὲν καλεῖται γιὰ καλὸ, καὶ σκεπτόμενος ὅτι, ἐὰν δὲ θελήσει νὰ ὑπακούσει, θὰ πρέπει νὰ κάνει πόλεμο στρέφοντας ἀμέσως τὰ ὄπλα ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίου, προτίμησε μᾶλλον τὴν εἰρήνην καί, στέλνοντας πρῶτα τὴ γυναῖκα του γιὰ νὰ κατευνάσει τὸν Κωνστάντιο, ἀναχώρησε καὶ αὐτὸς βαδίζοντας ὁ ἴδιος πρὸς τὸν κίνδυνο. Ξεκίνησε λοιπὸν ἡ Κωνσταντίνα πρώτη νὰ συναντήσῃ πρὸς ἀπροστά τὸν ἀδελφὸ τῆς μὲ πρόθεση νὰ τὸν κάνει εὐνοϊκὸ πρὸς τὸν ἄνδρα τῆς, γιὰ νὰ μὴ ἀποφασίσῃ τίποτε τὸ ἀνεπανόρθωτο ἐναντίον του. Καθὼς ὁμως πήγαινε μὲ πολλὴ βιασύνη, ἀσθένησε ἐν τῷ μεταξὺ καὶ φθάνοντας στὴ Βιθυνία, σὲ κάποιον σταθμὸ αὐτῆς ποὺ λεγόταν Γαλικάνος, πέθανε. Ὁ Γάλλος τότε, ἂν καὶ τὸ παράδοξο αὐτὸ ποὺ τοῦ συνέβη τὸ θεώρησε μεγάλη συμφορὰ, ὁμως δὲν παρεξέκλινε ἀπὸ ὅσα εἶχε προηγουμένως ἀποφασίσῃ. Ὅταν ἐφθασε στοὺς Νωρικούς, σὲ μιὰ πόλιν τους ποὺ λεγόταν Πυταβιώννα, στέλλεται ἀπὸ τὸ Μεδιόλανο ὁ στρατηγὸς Βαρβατίων, γιὰτὶ ἐκεῖ βρισκόταν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ὁ Κωνστάντιος, ὁ ὁποῖος ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν Γάλλο τὴν ἀλουργίδα καί, ἀφοῦ τὸν μετέβαλε σὲ ἰδιώτη, τὸν ἔστειλε ἐξόριστο σὲ κάποιον νησί τῆς Δαλματίας.

Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Γάλλος μεταφερόταν στὸ νησί, ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν ὀργανώσει τὰ πάντα ἐναντίον του, καὶ μάλιστα ὁ Εὐσέβιος, ποὺ ἦταν εὐνοῦχος καὶ εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ πραιποσίτου⁶, καὶ οἱ γύρω ἀπὸ αὐτόν, πείθουν τὸν Κωνστάντιο νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴ μέση τὸν Γάλλο. Ἐκεῖνος τότε, ἀφοῦ πείσθηκε, ἔστειλε ἀνθρώπους νὰ τὸν σκοτώσουν· ἐνῶ ὁμως αὐτοὶ ἔφτα-

πέμπει διὰ ταχέων ἐτέρων γραμμάτων τὸν Γάλλον τοῦ πάθους ἀνακαλούμενος. Ὁ δὲ Εὐσέβιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πείθουσι τὸν πεμφθέντα Μαγιστριανὸν μὴ πρότερον ἐπιστῆναι δεικνύντα τὸ
 10 γράμμα, πρὶν ἂν πύθοιτο τὸν Γάλλον ἀνηρημένον. Ἐγένετο ταῦτα καὶ ὁ Γάλλος ἐτεθνήκει. Ὁ δὲ Κωνσταντῖος περὶ τοῖς πράγμασι δείσας, μὴ οὐχ οἷός τε ἢ μόνος ἀπάσης εἶναι τῆς ἀρχῆς ἐγκρατῆς, ἄλλως τε καὶ τῶν Γαλατῶν ὀξύτατα δὴ καὶ ὀπότε προθυμηθεῖεν εἰς τὰς τυραννίδας ἐγειρομένων, διὰ τε σώματος
 15 ἰσχὺν καὶ κουφότητα φρονημάτων, μετέμελε τότε τὸν Γάλλον ὑπεξελῶν· καὶ λογισάμενος ὡς τὸ συγγενὲς τοῦ ὀθνείου καὶ ἀλλογενοῦς ἀσφαλέστερον εἶναι μακρῷ πρὸς κοινωσίαν τῆς βασιλείας, Ἰουλιανὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γάλλου ἐκ τῆς Ἰωνίας μεταπεμψάμενος ἐν τῇ Μεδιολάνῳ, Καίσαρα ἀνέδειξεν, καὶ τὴν
 20 ἀδελφὴν αὐτῷ τὴν ἑαυτοῦ Ἐλένην εἰς γάμον ἐκδούς, καὶ τὰ πιστὰ πρὸς αὐτὸν ποιησάμενος, τοῦτον μὲν ἐξέπεμψεν εἰς τὰς Γαλλίας φύλακα τῆς ἐκεῖσε βασιλείας ἐσόμενον, αὐτὸς δὲ εἰς Ἰλλυριοῦς ἀφικόμενος, ἐν τῷ Σιρμίῳ διῆγεν.

16 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὅτι οἱ πέραντοι Ἰστρου βάρβαροι μέλλουσιν ἐπιστρατεύειν τῇ τῶν Ρωμαίων ἀρχῇ, ἀπάρας ἀπὸ τοῦ Σιρμίου πρὸς τὸν Ἰστρον διέβη, καὶ πρὸς αὐτῇ τῇ ὄχθῃ χρόνον οὐκ ὀλίγον ποιήσας, ἐπεὶ τὰ τῶν βαρβάρων ἠρέμει συστήματα,
 5 πάλιν ἐπὶ τὴν Θράκην ἤλαυνεν, ἐπεὶ δὲ ἐν Ὀδρυσοῖς ἐτύγχανε γενονῶς, ἐνθα πόλιν κτίσας Ἀδριανὸς ὁ βασιλεὺς τὴν ἑαυτοῦ καταλέλοιπε τῷ τόπῳ προσηγορίαν, ἐπύθετο πρὸς τινος τῶν ἐπισκόπων, ὡς τὰ σώματα τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀποστόλων Ἀν-

7. Μαγιστριανοὶ ἢ διατρέχοντες ἦσαν οἱ βασιλικοὶ ταχυδρόμοι καὶ συνάμα πληροφοριοδότες.

ναν, ὁ Κωνστάντιος ἐνοιωσε συμπόνοια καὶ ἔστειλε γρήγορα ἄλλα γράμματα ἀπαλλάσσοντας τὸν Γάλλο ἀπὸ τὸν θάνατο. Ὁ Εὐσέβιος ὁμως καὶ οἱ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἔπεισαν τὸν Μεγιστριανὸν⁷ πὺ ἐστειλε νὰ μὴ πάει νὰ δείξει τὸ γράμμα, πρὶν πληροφορηθεῖ ὅτι ὁ Γάλλος σκοτώθηκε. Ἔγιναν αὐτὰ καὶ ὁ Γάλλος πέθανε. Ὁ Κωνστάντιος τότε φοβούμενος γιὰ τὴν κατάσταση, ὅτι δὲν θὰ μπορεῖ μόνος νὰ ἐλέγχει ὅλη τὴν ἐπικράτεια, ἀφοῦ μάλιστα οἱ Γαλάτες ἐξεγείρονταν ἔντονα καὶ κάθε φορὰ πὺ συνέβαινε νὰ παρακινηθοῦν σὲ τυραννίες, τόσο ἐξαιτίας τῆς σωματικῆς τους δύναμης, ὅσο καὶ ἐξαιτίας τῆς ἐλαφρότητας τῶν πεποιθήσεών τους, μετάνοιωσε τότε πὺ σκότωσε τὸν Γάλλο. Σκεπτόμενος λοιπὸν ὅτι ὁ συγγενῆς εἶναι πὺ σίγουρος ἀπὸ τὸν ξένο καὶ ἀλλογενῆ γιὰ μακροχρόνια συμμετοχὴ στὴ βασιλεία, ἔστειλε καὶ κάλεσε τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γάλλου Ἰουλιανὸ ἀπὸ τὴν Ἰωνία στὸ Μεδιόλανο, καὶ τὸν ἀνακήρυξε καίσαρα, καὶ ἀφοῦ τοῦ ἔδωσε τὴν ἀδελφὴ του Ἑλένη σὲ γάμο καὶ ἔκανε τὴν τελετὴ τῆς στέψεώς του, αὐτὸν τὸν ἔστειλε στὶς Γαλλίες, γιὰ νὰ εἶναι φύλακας τοῦ ἐκεῖ βασιλείου, ἐνῶ ὁ ἴδιος, πηγαίνοντας στὴν Ἰλλυρία, διέμενε στὸ Σίρμιο.

- 16 Ὅταν ἄκουσε αὐτὰ, ὅτι οἱ πέρα ἀπὸ τὸν Ἰστρο⁸ βάρβαροι πρόκειται νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τῆς χώρας τῶν Ρωμαίων, φεύγοντας ἀπὸ τὸ Σίρμιο πέρασε τὸν Ἰστρο καὶ ἀφοῦ ἔμεινε ἄρκετὸ χρόνο στὶς ὄχθες του, ἐπειδὴ τὰ στρατιωτικὰ τμήματα τῶν βαρβάρων ἦταν ἤρεμα, ἀναχώρησε πάλι γιὰ τὴ Θράκη. Ἐνῶ βρισκόταν ὁμως στοὺς Ὀδρυσούς⁹, ὅπου ὁ βασιλιάς Ἀδριανὸς ἔκτισε πόλη καὶ ἄφησε στὸν τόπο ἐκεῖνο τὸ ὄνομά του, πληροφορήθηκε ἀπὸ κάποιον ἐπίσκοπο, ὅτι τὰ σώματα τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ Ἀνδρέα καὶ Λουκᾶ εἶναι θαμμένα στὴν Ἀχαΐα, τοῦ Ἀνδρέα στὴν Πάτρα

8. Ἀρχαία ὄνομασία τοῦ ποταμοῦ Δούναβη.

9. Περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, πὺ κατοικοῦσαν οἱ Ὀδρῦσαι, ἀρχαῖος θρακικὸς λαός.

δρέου καὶ Λουκᾶ, ἐν Ἀχαΐᾳ τεθαμμένα τυγχάνουσιν, Ἀνδρέου
 10 μὲν ἐν Πάτραις, Λουκᾶ δὲ ἐν Θήβαις τῆς Βοιωτίας. Ὡς οὖν
 ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς ταῦτα Κωνστάντιος, ἤσθη τε τῷ λόγῳ καὶ
 ἐπὶ μέγα ἐβόησε, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας φησί·

‘Καλέσατέ μοι Ἀρτέμιον’.

Τοῦ δὲ τάχος παραγεναμένου,

15 ‘Συγχαίρω σοι, ἔφη, ἀνδρῶν ἀπάντων θεοφιλέστατε’.

Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν·

‘Καὶ εἴη μοι κεχαρμένος, ὃ βασιλεῦ, διὰ παντός, καὶ
 μήποτε σε τῶν ὀχληρῶν τι καταλήψεται’.

Καὶ ὁ βασιλεύς·

20 ‘Ζητεῖς δέ τι χαριωδέστερον, ὃ φίλων ἄριστε, τῆς τῶν
 σωμάτων τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀποστόλων εὐρέσεως;’

Καὶ ὁ μέγας Ἀρτέμιος·

‘Τίς καὶ πόθεν, ὃ δέσποτα, ὁ τοῦτον ἡμῖν τὸν θησαυρὸν
 φανερώσας τὸ τήμερον;’

25 Καὶ ὁ Κωνστάντιος.

‘Ὁ τῆς Ἀχαΐας ἐπίσκοπος ὁ νῦν ἐφορευῶν ἐν Πάτραις·
 ἀλλ’ ἄπιθι, ἀνδρῶν ἄριστε, καὶ τὸ τάχος ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει τὴν τούτων ἄνοδον ποιήσον’.

17 Ταῦτα παρὰ τοῦ βασιλέως ἀκούσας ὁ μέγας Ἀρτέμιος, ἐπο-
 ρεύετο τὴν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ὁδόν, ἀνακομίσων τὰ τούτων
 πανάγια λείψανα ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ τὴν ἱστορίαν
 γράφων, τοιαῦτα περὶ Κωνσταντίου καὶ τοῦ μάρτυρος φάσκει.
 5 Λέγεται δὴ περὶ Κωνσταντίου ὅτι οὐ μόνον τὰ πρὸς Θεὸν σπου-
 δαῖός τε καὶ ἐράσμιος ὑπῆρχεν, εἰ καὶ πρὸς τὴν Ἀρειανικὴν
 ἀπέκλινε αἵρεσιν, ὑπὸ τοῦ δυσσεβοῦς τε καὶ ἀθεωτάτου Εὐσε-
 βίου τοῦ τῆς Νικομηδείας ἐπισκόπου συνελασθεῖς, ἐπεὶ τὰ γε
 ἄλλα μέτριος καὶ εὐσχημοσύνης ἐς τὰ μάλιστα ἐπιμελούμενος
 10 καὶ σωφροσύνης ἄκρας ἐπειλημμένος περὶ τε τὴν δίαίταν καὶ

καὶ τοῦ Λουκᾶ στὴ Θήβα τῆς Βοιωτίας. Ὅταν λοιπὸν ὁ βασιλιάς Κωνστάντιος τὰ ἄκουσε αὐτά, εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸ λόγο αὐτό, φώναξε δυνατά, καὶ εἶπε σ' αὐτοὺς ποὺ ἦταν παρόντες:

Ἐκείνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ἐκεῖνος τότε εἶπε σ' αὐτόν:

Ὅταν ὁ μέγας Ἀρτέμιος ἄκουσε αὐτά ἀπὸ τὸ βασιλιά, πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τοὺς ἀποστόλους, γιὰ νὰ μεταφέρει τὰ λείψανά τους στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ ἱστοριογράφος λέει τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Κωνστάντιο καὶ τὸν μάρτυρα. Λέγεται γιὰ τὸν Κωνστάντιο ὅτι, ὄχι μόνο ἐνδιαφερόταν καὶ ἀγαποῦσε ὅσα εἶχαν σχέση μὲ τὸ Θεό, ἀν καὶ ἐκλινε πρὸς τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου, ἐπειδὴ εἶχε παρασυρθεῖ ἀπὸ τὸν δυσεβῆ καὶ ἀθεότατο ἐπίσκοπο Νικομηδείας Εὐσέβιο, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν μετριοπαθὴς καὶ φρόντιζε πάρα πολὺ τὴν κοσμιότητα καὶ μὲ πολὺ σωφροσύνη πρόσεχε τὴ διαίτα καὶ τὸν τρόπο τῆς

τὸν ἄλλον τρόπον· καὶ πλείστην γε τὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐποίητο σπουδὴν, μακρῶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ταῖς περὶ ταῦτα προθυμίαις ὑπερβαλέσθαι φιλοτιμούμενος. Καὶ τὴν τε ἐκκλησίαν ἐδειματο τὴν μεγίστην ἐν τῇ πόλει τοῦ πατρὸς, πλησίον
 15 τῆς γερουσίας, κάτωθεν τοῦ ἔργου καὶ ἐκ κρηπίδων ἀρξάμενος, καὶ τὸν τοῦ πατρὸς τάφον τιμῶν, νεῶν ἐξωκοδομήσατο μέγιστον ἐκεῖ θρησκευτήριον· καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀπόστολον ἐκ τῆς Ἀχαΐας μετενεγκών, ὡς προέφη, ἐκεῖ μετέθηκεν· καὶ μὴν Λουκᾶν τὸν εὐαγγελιστὴν ἐκ τῆς αὐτῆς μετέθηκεν Ἀχαΐας, καὶ
 20 Τιμόθεον ἐξ Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας.

18 Ὁ δὲ ἦν τῶν γε δὴ βελτίστων ἀνθρώπων ὁ τὴν διακομιδὴν τούτων ποιήσασθαι προσταχθεῖς. Καὶ γέρας γε αὐτῶ τῆς λειτουργίας ὁ βασιλεύς, δεηθέντων τῶν ἐπισκόπων, τὴν τῆς Αἰγύπτου παρέσχεν ἀρχήν. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν ἱστορίαν συνάγων
 5 περὶ τοῦ μάρτυρος, συμμαρτυρῶν αὐτῶ, ὅτι καὶ πρὸ τῶν τῆς μαρτυρίας ἀγώνων, πᾶσιν ὑπῆρχεν αἰδέσιμος διὰ τὴν ἀπαστράπτουσαν τοῦ βίου αὐτοῦ ἀρετὴν. Περὶ δὲ τοῦ Λουκᾶ καὶ τοιόνδε τι διηγήσατο Ἀνατόλιος ὁ εὐνοῦχος τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν τῆς ἀγιστείας πείραν δεξάμενος.
 10 Ἐφασκεν οὖν οὗτος ὁ Ἀνατόλιος φαύλως διακειῖσθαι, καὶ μείζον ἤδη τὸ πάθος, ἢ κατὰ τὴν τῶν ἱατρῶν εἶναι τέχνην· τῆς οὖν λάρνακος ἐν ἧ κατεκείμενος ἦν ὁ Λουκᾶς ἐπειδὴ προσεπεπλευκесαν οἱ ἄγοντες αὐτήν, ἄρτι ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τὸν νεῶν κομιζομένης, αὐτὸς ὑπὸ προθυμίας ὑπελθεῖν καὶ συνδιαβαστάσαι
 15 τοῖς φέρουσιν αὐτήν ἐφ' ὅσον αὐτῶ τὰ τῆς δυνάμεως εἶχε, καὶ τότε παραυτίκα ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου καὶ εἰς τὸν ἔπειτα τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον παρελκυσθέντα ἐπ' οὐκ ὀλίγων ἐτῶν ἀριθμόν. Τὸν γοῦν τῶν Ἀποστόλων νεῶν Κωνσταντῖος ὠκοδόμησε πρότερον, κᾶν ὕστερον Ἰουστινιανὸς ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον κα-
 20 τεσκεύασε, καὶ κρείττοσιν ὕλαις ἐπὶ τὸ κοσμιώτερον κατεφαί-

ζωῆς του. Φρόντιζε ἔπισης πάρα πολὺ καὶ τὶς Ἐκκλησίες, προσπαθώντας νὰ ξεπεράσει κατὰ πολὺ τὸν πατέρα του στὶς δραστηριότητες γι' αὐτές. Ἔκτισε καὶ τὴν μεγαλύτερη ἔκκλησία στὴν πόλη τοῦ πατέρα του, κοντὰ στὴ γερουσία, ἀρχίζοντας τὸ ἔργο ἀπὸ κάτω καὶ ἀπὸ τὰ θεμέλια· τιμώντας τὸν τάφο τοῦ πατέρα του, ἔκτισε ἐκεῖ μεγάλο θρησκευτικὸ ναὸ καί, μεταφέροντας τὸν ἀπόστολο Ἀνδρέα ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα, ὅπως εἶπα πρὶν, τὸν τοποθέτησε ἐκεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ τὸν μετέφερε ἀπὸ τὴν ἴδια Ἀχαΐα, καὶ τὸν Τιμόθεο ἀπὸ τὴν Ἔφεσο τῆς Ἰωνίας.

Ἐκεῖνος ποὺ διατάχθηκε νὰ κάνει τὴν ἀνακομιδὴ αὐτῶν, ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους καλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὡς βραβεῖο σ' αὐτὸν γιὰ τὴν πράξη του αὐτὴ ὁ βασιλιάς, μὲ τὴν παράκληση τῶν ἐπισκόπων, τοῦ παραχώρησε τὴν περιοχὴ τῆς Αἰγύπτου. Αὐτὰ λέει ὁ συντάκτης τῆς ἱστορίας γιὰ τὸν μάρτυρα, ὁμολογώντας μαζί μ' αὐτόν, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ βασανιστήρια τοῦ μαρτυρίου του ἦταν σ' ὄλους σεβαστὸς γιὰ τὴν ἐνάρετη ζωὴ του ποὺ ἀκτινοβολοῦσε. Γιὰ τὸν Λουκᾶ ὅμως ὁ εὐνοῦχος τῶν βασιλικῶν κοιτῶνων Ἀνατόλιος, ὁ ὁποῖος εἶχε προσωπικὴ πείρα τῆς θαυματουργικῆς δυνάμεώς του, διηγεῖται καὶ τὸ ἔξις. Ἔλεγε λοιπὸν αὐτὸς ὁ Ἀνατόλιος ὅτι ἦταν σὲ ἀσχημη κατάσταση καὶ ἡ πάθησή του ἦταν ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν γιατρῶν. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ λάρνακα μέσα στὴν ὁποία βρισκόταν ὁ Λουκᾶς, ὅταν κατέπλευσαν αὐτοὶ ποὺ τὴν μετέφεραν, μετακομιζόταν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὸν ναό, αὐτὸς μὲ προθυμία κατέβηκε καὶ τὴ σήκωσε μαζί μ' ἐκείνους ποὺ τὴν μετέφεραν ὅσο ἄντεχε ἡ δυνάμη του, καὶ τότε ἀμέσως ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, ὁ δὲ χρόνος τῆς μετέπειτα ζωῆς του διήρκεσε ὄχι λίγα στὸν ἀριθμὸ χρόνια. Τὸν ναὸ λοιπὸν τῶν ἀποστόλων ἀρχικὰ τὸν ἔκτισε ὁ Κωνστάντιος καὶ ὕστερα τὸν ἐπισκεύασε ὁ Ἰουστινιανὸς κάνοντάς τον μεγαλοπρεπέστατο καὶ διακοσμώντας τον μὲ τὰ πολυτιμότερα ὑλικά. Ὑπάρχει καὶ σήμερα ὁ ναὸς ὅπου βρίσκονται τὰ σώματα τῶν

δρυνε. Καὶ ἔστιν νῦν ὁ νεῶς ἔνθα κεῖται τῶν ἀποστόλων τὰ σώματα, κοινῶ ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων ἐπικαλούμενος.

- 19 Ὁ μὲν οὖν μέγας Ἀρτέμιος ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἐπορεύετο, τὴν τοῦ δουκὸς ἀζίαν ἀμφιασάμενος, ὁ δὲ Κωνσταντίος ἄρας ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐπὶ τῆς Συρίας ἐποιεῖτο ὁδόν, καὶ φθάσας τὴν μεγαλόπολιν Ἀντιόχειαν, αὐτοῦ κατασκηνοῖ, τὸν
5 πρὸς τοὺς Πέρσας ἐτοιμαζόμενος πόλεμον. Αὐτοῦ δὲ χρονοτριβήσαντος ἐν τῇ πόλει καὶ τὸν στρατὸν ἐξαρτύοντος, ἀφίκετο γράμματα πρὸς αὐτὸν δηλοῦντα τὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐπανάστασιν. Ὁ γὰρ Ἰουλιανός, ὡς δεδήλωται μοι καὶ πρόσθεν, ἠνίκα τὸν περὶ τούτων ἐποιοῦμην λόγον, ἐπὶ φυλακῇ τῶν Ἑσπερίων
10 εἰς τὰς Γαλλίας ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου Καῖσαρ σχήματι εἶναι μὴ ἀνασχόμενος, τό τε διάδημα περιτίθεται καὶ τῆς μείζονος ἀνθάπτεται βασιλείας. Ἐπεὶ δὲ ἀντελάβετο τῶν πραγμάτων, οὐκέτι μικρὸν οὐδὲν ἐνενόει, οὐδὲ διαμέλλειν ἐγίγνωσκε δεῖν, ἀλλὰ τὴν Εὐρώπην τέως ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσασθαι πᾶσαν ἐθέλων ὀπόση
15 Ρωμαίοις ὑπακούει, τῷ στρατῷ συνταξάμενος διὰ Γερμανῶν ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐχώρει, καὶ τῆς πέραν ὀχθῆς λαβόμενος, διὰ τῶν ἐκείνης χωρίων ἤλαυνεν, ἀμφοτέρους τοὺς ὑπάρχους διαλαθῶν, τὸν τε Ἰταλιῶν Ταῦρον οὕτω καλούμενον καὶ τῶν Ἰλλυριῶν Φλορέντιον. Ἐπεὶ δὲ κατὰ Παίονας ἐγένετο, διαβάς ἐπὶ
20 θάτερα τὸν ποταμόν, αὐτίκα τὴν τε Ἰλλυρίδα πᾶσαν ὑφ' ἑαυτῷ γῆν εἶχε, καὶ τὰς Ἰταλίας, καὶ τὰ μέχρι τοῦ Ἑσπερίου ὠκεανοῦ σύμπαντα ἔθνη ὅποσα τῆς Ρωμαίων ἐπικρατήσεως ἦν.

- 20 Ὁ δὲ Κωνσταντίος ταῦτα διὰ τῶν γραμμάτων μαθὼν, ἐταράχθη τε ὡσπερ καὶ εἰκὸς ἦν, καὶ περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλε-

10. Τὸ βασιλικὸν στέμμα. Ἀρχικὰ ἦταν ταινία ποῦ ἔδενε τὰ μαλλιά. Γενικὰ ἦταν διακριτικὸ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται μὲ τὸ κοινὸ ὄνομα τῶν Ἀποστόλων.

Ὁ μέγας λοιπὸν Ἀρτέμιος πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὴν Αἴγυπτο, ἀφοῦ φόρεσε τὸ ἀξίωμα τοῦ δούκα, ἐνῶ ὁ Κωνστάντιος, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, βάδιζε τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγοῦσε στὴ Συρία καὶ ὅταν ἔφτασε στὴ μεγαλοῦπολη Ἀντιόχεια, κατασκήνωσε ἐκεῖ, προετοιμάζοντας τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἐνῶ ὁμοίως αὐτὸς χρονοτριβοῦσε στὴν πόλη καὶ ἐφοδίαζε τὸν στρατὸ, ἔφθασαν γράμματα σ' αὐτὸν ποὺ τοῦ ἀνήγγελλαν τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἰουλιανοῦ. Διότι ὁ Ἰουλιανός, ὅπως δὴλωσα καὶ προηγουμένως, ὅταν ἔκανα λόγο γι' αὐτόν, ἀναδειχθεὶς ἀπὸ τὸν Κωνστάντιο καίσαρα, γιὰ τὴν φύλαξη τῶν δυτικῶν περιοχῶν στὶς Γαλλίες, καὶ μὴ ἀνεχόμενος νὰ παραμένει στὸ ἀξίωμα τοῦ καίσαρα γιὰ πολὺ χρόνον, φόρεσε τὸ διάδημα¹⁰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνώτερη βασιλεία. Ὅταν ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως, τίποτε πρὸ μικρὸ δὲν σκεπτόταν, οὔτε ἀναγνώριζε ὅτι πρέπει νὰ ἀναβάλλει, ἀλλὰ θέλοντας νὰ ὑποτάξει στὸν ἑαυτὸ του ἀμέσως ὅλη τὴν Εὐρώπη, ὅση ὑπαγόταν στοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ συγκρότησε τὸν στρατὸ μέσω τῶν Γερμανῶν προχωροῦσε πρὸς τὸν Ἰστρο, καὶ ἀφοῦ κατέλαβε τὴν ἀπέναντι ὄχθη, προχωροῦσε μέσα ἀπὸ τὰ χωριὰ ἐκείνης, διαφεύγοντας τὴν προσοχὴ καὶ τῶν δύο ὑπάρχων, τόσο τῶν Ἰταλῶν ποὺ λεγόταν Ταῦρος, ὅσο καὶ τὸν Φλορέντιο τῶν Ἰλλυριῶν. Ὅταν ἔφθασε πρὸς τοὺς Παίονες, ἀφοῦ διέβη καὶ ἀπὸ τὶς δύο ὄχθες τὸν ποταμὸ, ἀμέσως καὶ τὴν Ἰλλυρικὴ χώρα τὴν ὑπήγαγε στὸν ἑαυτὸ του, καὶ τὶς Ἰταλίες, καὶ ὅλα τὰ ἔθνη ποὺ ἀνήκαν στὴ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, μέχρι τὸν δυτικὸ ὠκεανό¹¹.

Ὁ Κωνστάντιος τότε, ὅταν τὰ ἔμαθε αὐτὰ μέσω τῶν γραμμάτων, ὅπως ἦταν φυσικὸ ταραχθῆκε, καὶ φοβήθηκε μάλιστα

11. Ἐννοεῖ τὸν Ἀτλαντικὸ.

ως μάλιστα δείσας μή, ὅπερ κάκεινος διενοεῖτο φθάσειεν, αὐ-
 τὴν ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, ἠπειγέτο οὖν κατὰ τὸ δυνατόν
 5 προκαταλαβεῖν. Ἐν ὧσιν δὲ ὁ στρατὸς αὐτῷ συνελέγετο κατὰ
 τὰς πόλεις τῆς Ἑώας ἐσκεδασμένος καὶ ἐμελλεν ἐξαρτύεσθαι
 ὡς πρὸς τοσαύτην ὁδόν, σημαίνει τοῖς ἐπισκόποις εἰς τὴν Νί-
 καιαν αὐτὸν ὡς ὅτι τάχιστα φθῆναι προαφικομένους· ἐμελέτα
 γὰρ δευτέραν ἐν αὐτῇ συγκροτῆσαι σύνοδον, παρὰ τῶν δυσσε-
 10 βῶν Ἀρειανῶν κατὰ τοῦ ὁμοουσίου παροτρυνόμενος. Ἐπεὶ δὲ
 τὴν Κιλικίαν διεξελθὼν εἰς τὰς Μόψου καλουμένας κρήνας
 ἀφίκετο, ἀσθένειά τις αὐτῷ ἐξαπιναιῶς προσέπεσχε, καὶ οὐχ
 οἶός τε ἦν ἔτι τὸ πρόσω χωρεῖν. Ὡς δὲ ἦσθετο φαύλως ἔχων
 ἤδη καὶ οὐκ ἂν βιωσόμενος, τὴν ταχίστην τὸν Ἀντιοχείας ἐπί-
 15 σκοπον μεταπέμπεται Εὐζώϊον, καὶ αὐτῷ βαπτίσει αὐτὸν ἐπι-
 τρέπει· βαπτισάμενος δὲ καὶ μικρὸν ἐπιβιούς, αὐτόθι προλείπει
 τὸ ζῆν, βασιλεύσας τὰ σύμπαντα ἔτη τεσσαράκοντα, τὰ μὲν ἡμί-
 σεα μετὰ τοῦ πατρὸς, τὰ δὲ ἐπίλοιπα μόνος. Αὐτὸν δὲ ἡ στρα-
 τεία ὀλοφυρομένη καὶ τὰ νομιζόμενα ἐπ' αὐτῷ τελέσασα, λάρ-
 20 νακι τοῦτον ἐνέθεσαν, τοῖς εἰωθόσιν εἰς τὸ διαρκέσαι σκευά-
 σαντες τὸν νεκρὸν καὶ εἰς ἄρμαμάξαν ἐνθέμενοι, ἐκόμιζον ἐπὶ
 τὴν Κωνσταντινούπολιν, σὺν τοῖς οἰκείοις ἕκαστοι ὄπλοις αὐτῷ
 ἐφεπόμενοι, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν κόσμον ὅπερ καὶ ζῶντος ὑπὸ
 τοῖς ἡγεμόσι τεταγμένοι ἐτύγχον.

21 Οὗτοι μὲν διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχον ἄγοντες τὸν νε-
 κρὸν, καὶ Ἰουλιανὸς συνομάρτησεν ἐκ τῶν Ἰλλυριῶν ἀφικόμε-
 νος, καὶ ἤδη βεβαίως ἔχων τὴν πᾶσαν βασιλείαν, οὐδενὸς αὐ-
 τὸν μετὰ τὸν Κωνσταντίου θάνατον ἐναντιωθῆναι τολμήσαντος.
 5 Κομιζομένου δὲ τοῦ νεκροῦ ἐπὶ τῷ νεῷ τῶν Ἀποστόλων, ἵνα
 περ αὐτὸν καταθήσειν πλησίον τοῦ πατρὸς ἐμελλον, αὐτὸς ἠγεῖ-
 το τῆς κλίνης, τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς περιελών. Ἐπεὶ δὲ ἔθα-

γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, μήπως τὴν ὑπαγάγει καὶ αὐτὴν στὴν ἐξουσία του, πρᾶγμα ποὺ καὶ ἐκεῖνος σκεφτόταν νὰ προφθάσει, γι' αὐτὸ καὶ βιαζόταν νὰ τὴν καταλάβει ὅσο τὸ δυνατό χωρίτερα. Ἐνῶ λοιπὸν συγκεντρωνόταν ὁ στρατὸς του, ποὺ ἦταν σκορπισμένους στὶς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐτοιμασθεῖ γιὰ τόσο μακρὸ δρόμο, στέλνει σῆμα στοὺς ἐπίσκοπους νὰ ἔρθουν στὴ Νίκαια, ὅπου πολὺ γρήγορα ἐπρόκειτο νὰ φθάσει καὶ ὁ ἴδιος· γιατί σκεφτόταν νὰ συγκαλέσει δευτέρη σύνοδο στὴν πόλη αὐτή, ἐναντίον τοῦ ὁμοουσίου, πατροτρυνόμενος ἀπὸ τοὺς δυσεβεῖς ἀρειανούς. Ὅταν ὁμως, ἀφοῦ διέσχισε τὴν Κιλικία, ἔφθασε στὶς ὀνομαζόμενες κρήνες τῆς Μόψου, τὸν κατέλαβε ξαφνικὰ κάποια ἀρρώστια καὶ δὲν μπορούσε πιά νὰ προχωρήσει πρὸς τὰ ἔμπρός. Ὅταν αἰσθάνθηκε ὅτι δὲν εἶναι καλὰ πιά καὶ ὅτι δὲ θὰ ζήσει, ἔστειλε καὶ κάλεσε ἀμέσως τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Εὐζώϊο καὶ τοῦ ζήτησε νὰ τὸν βαπτίσει. Ἀφοῦ βαπτίσθηκε καὶ ἔζησε γιὰ λίγο, ἄφησε ἐκεῖ τὴ ζωὴ, ἔχοντας βασιλεύσει συνολικὰ σαράντα χρόνια, τὰ μισὰ μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του, καὶ τὰ ὑπόλοιπα μόνος. Ὁ στρατὸς τότε, ἀφοῦ τὸν θρήνησε καὶ τέλεσε σ' αὐτὸν τὰ καθιερωμένα, τὸν τοποθέτησαν μέσα σὲ λάρνακα, ἐτοιμάζοντας τὸν νεκρὸν ὅπως συνηθιζόταν γιὰ νὰ διατηρηθεῖ, καὶ ἀφοῦ τὸν ἔβαλαν σὲ ἀρμάμαξα, τὸν μετέφεραν στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀκολουθώντας τον ὁ καθένας μὲ τὸ δικό του ὄπλισμὸ καὶ τὴν τάξη στὴν ὁποία ἦταν ταγμένοι ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες καὶ ὅταν ζοῦσε.

Αὐτοὶ διέσχιζαν τὴν Κωνσταντινούπολη συνοδεύοντας τὸν νεκρὸ, ἐνῶ ὁ Ἰουλιανὸς ἀκολουθοῦσε κι' αὐτὸς ἔχοντας ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἰλλυρία καὶ ἔχοντας ἤδη σίγουρα ὀλόκληρο τὸ βασίλειο, ἀφοῦ κανένας μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίου δὲν τόλμησε νὰ τοῦ ἀντιταχθεῖ. Ἐνῶ ὁ νεκρὸς μεταφερόταν στὸ ναὸ τῶν Ἀποστόλων, γιὰ νὰ τὸν ἐνταφιάσουν κοντὰ στὸν πατέρα του, αὐτὸς πήγαινε μπροστὰ ἀπὸ τὸ νεκρικὸ φέρετρο ἔχοντας βγαλμένο τὸ διάδημα ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Ἀφοῦ τὸν

ψαν αὐτόν, ἐπὶ τὰ βασιλεία ἤδη ἀπαλλαττόμενος, τό τε διάδημα
 ἐπέθετο αὐθις καὶ τῶν πραγμάτων ἐγκρατῆς ἦν, μόνος ἤδη τὴν
 10 ὄλην τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν ὑποζωσάμενος. Ἐπεὶ οὖν ὁ
 Κωνσταντῖος ἐκ ποδῶν ἦν, εἰς τοὺς ὑπολειπομένους, καὶ μάλι-
 στα τῷ φθόνῳ τὴν αἰτίαν παρασχομένους τῆς ἀναιρέσεως Γάλλου,
 ἀνέψυχε τὸ ζέον τῆς ὀργῆς· καὶ αὐτίκα Εὐσέβιον μὲν τὸν
 πραιπόσιτον τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεῖται, διότι τὴν ἀρχὴν τε ἐφαίνε-
 15 το ἐκ τῶν ἑαυτοῦ διαβολῶν τὸν ἅπαντα τῷ Γάλλῳ φόνον συγ-
 κερασάμενος. Παῦλον δὲ τὸν Σπανὸν εἰς τοὺς ὑπογραφέας τοῦ
 βασιλέως τελοῦντα πρὶ παραδίδωσιν, ὡς πολλὰ δὴ μάλα τῷ
 Γάλλῳ ἐμπικρανάμενον. Τούτους μὲν ἀμφοτέρους εἰς τὴν Χαλ-
 κηδόνα διαπέμψας, ἐκεῖ τῇ οἰκείᾳ δίκῃ ὑπάγει ἐκάτερον· ἀνεῖλε
 20 δὲ καὶ Γαυδέντιον στρατηγὸν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἄλλους τινάς,
 ὅποσοι τι εἰς αὐτὸν πεπαρωνῆκεσαν.

22 Ἄλλὰ τούτους μὲν διὰ γραμμάτων ἐκόλασεν, τὸν δὲ τοῦ
 Χριστοῦ μάρτυρα καὶ γενναῖον ἀθλητὴν Ἀρτέμιον αὐτὸς δι'
 ἑαυτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὼν καὶ παρόντα, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν
 ὁμολογίαν ἀπανθρώπως ἐκόλασεν, καὶ τῆς παρουσίας αὐτὸν
 5 ἀπεγύμνωσεν ἐξουσίας, μὴ φέρων τὴν αὐτοῦ παρρησίαν καὶ ἔν-
 στασιν. Ὁ γὰρ Ἰουλιανός, ὡς δεδηλωται, τὴν τῶν Ῥωμαίων
 βασιλείαν ὑποζωσάμενος, ἐσπούδαζε μάλιστα τὸν Ἑλληνισμὸν
 ἐπανορθοῦν. Πανταχοῦ τοίνυν γράμματα διαπεμπόμενος, ἐκέ-
 λευε τὰ τούτων τεμένη καὶ τοὺς βωμοὺς ἀνιστᾶν μετὰ πολλῆς
 10 σπουδῆς τε καὶ προθυμίας, καὶ ὅσας ὁ μέγας Κωνσταντῖνος
 ταῖς ἐκκλησίαις προσόδους ἀπένειμε καὶ ὁ τούτου υἱὸς
 Κωνσταντῖος, ταύτας ἀφελών, τοῖς τῶν δαιμόνων ναοῖς ἀφιέ-
 ρωσεν· ἀντ' ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων κατα-
 στῆσας ζακόρους καὶ νεωκόρους καὶ ράντας καὶ θύτας καὶ κα-
 15 νηφόρους καὶ ὅσας ὁ Ἑλληνικὸς ὄθλος ἐπιφημίζει προσω-
 νίας· ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἕτερα διεπράττετο κατὰ τὴν Κωνταντι-
 νούπολιν.

ἔθαψαν, ἀλλάζοντας πιά στὰ ἀνάκτορα, ξαναφόρεσε πάλι τὸ διάδημα καὶ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως, ἀναλαμβάνοντας μόνος πλέον ὅλη τὴν ἐπικράτεια τῶν Ῥωμαίων. Ὅταν λοιπὸν ὁ Κωνστάντιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν μέση, γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀπόμειναν, οἱ ὁποῖοι μάλιστα μὲ τὸ φθόνο τους τοῦ ἔδωσαν τὴν αἰτία τῆς δολοφονίας τοῦ Γάλλου, ἀναζωογόνησε τὴ φωτιὰ τῆς ὀργῆς του. Ἀμέσως τότε ἀφαίρεσε τὸ κεφάλι τοῦ Εὐσεβίου τοῦ πραιποσίτου, διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φαινόταν ὅτι μὲ τίς διαβολές του εἶχε κατασκευάσει τὴν ὅλη δολοφονία τοῦ Γάλλου. Τὸν Παῦλο πάλι τὸν Σπανό, ποὺ ἦταν μεταξὺ τῶν ὑπογραφέων τοῦ βασιλιᾶ, τὸν παρέδωσε στὴ φωτιὰ, ἐπειδὴ εἶχε πολλὴ κακία ἐναντίον τοῦ Γάλλου. Αὐτοὺς τοὺς δύο, ἀφοῦ τοὺς ἔστειλε στὴ Χαλκηδόνα, ὑπέβαλε τὸν καθένα στὴ δικὴ του καταδίκη. Σκότωσε ἐπίσης καὶ τὸν στρατηγὸ τῆς Ἀφρικῆς Γαυδέντιο καὶ μερικοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι φέρθηκαν ἀπέναντί του κάπως ὑβριστικά.

Καὶ αὐτοὺς βέβαια τοὺς τιμώρησε μὲ γράμματα, ἐνῶ τὸν μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ καὶ γενναῖο ἀθλητὴ Ἀρτέμιο, ποὺ ἦταν παρὼν στὴν Ἀντιόχεια, τὸν βασάνισε ἀπάνθρωπα ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως, ἐξαιτίας τῆς πίστεώς του στὸ Χριστό, καὶ τὸν ἀπογύμνωσε ἀπὸ κάθε ἀξίωμα ποὺ εἶχε, μὴ μπορώντας νὰ ἀνεχθεῖ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀντίδρασή του. Γιατί, ὅπως εἶχε δηλωθεῖ, ὁ Ἰουλιανός, ὅταν ἀνέλαβε τὴ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων, προσπάθησε πάρα πολὺ νὰ ἐπαναφέρει τὸν Ἑλληνισμό. Στέλλοντας λοιπὸν παντοῦ γράμματα, διέτασσε νὰ ἀνεγείρουν τὰ τεμένη καὶ τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώλων μὲ πολλὴ βιασύνη καὶ προθυμία, καὶ ὅσα ἔσοδα εἶχε δώσει ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ὁ γιὸς του Κωνστάντιος στὶς ἐκκλησίες, αὐτά, ἀφοῦ τὰ ἀφήρεσε, τὰ ἔδωσε στοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων, τοποθετώντας ἀντὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ζακόρους καὶ νεωκόρους καὶ ράντες καὶ θύτες καὶ κανηφόρους καὶ ὅσες ἄλλες ὀνομασίες διαφημίζει ἡ ἑλληνικὴ μωρολογία. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ἄλλα ἔκανε στὴν Κωνσταντινούπολη.

23 Μετὰ δὲ ταῦτα μητρὸς αὐτοῦ ἀδελφὸν ἔχων Ἰουλιανὸν τοῦ-
νομα, τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκείαν ἀπαρνησάμενον διὰ
τὴν ἐκείνου χάριν καὶ πολλὴν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ προθυμίαν
ἐπιδεικνύμενον, ἄρχοντα τῆς Ἐώας, ὃν καλοῦσι κόμητα, ἐξέ-
5 πεμψεν, ἐντειλάμενος τὰ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν πράγματα κακοῦν
τε καὶ διαφθείρειν, πανταχοῦ δὲ καὶ διὰ πάσης ἰδέας τὸν Ἑλλη-
νισμὸν αὐξεῖν τε καὶ ἐπαίρειν. Ὁ δὲ ἀφικόμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ,
ἐπειρᾶτο μείζω τῶν ἐντεταλμένων τοῖς ἔργοις φαίνεσθαι, καὶ
δὴ προσαιρεῖται μὲν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἅπαντα τὰ κειμή-
10 λια, ὅσα ἐν ἀργύρῳ τε καὶ χρυσῷ καὶ σηρικοῖς ὑφάσμασι διετέ-
λει, ἀποκλείει δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας, τοῦ μή τινα εἰσφοιτᾶν ἐν
αὐταῖς εὐχῆς ἕνεκα, κλεῖθρα καὶ μοχλοὺς τοῖς πυλῶσιν ἐπιβα-
λῶν. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν ὁ τῆς Ἀνατολῆς
ἄρχων εἰργάζετο.

24 Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς ἔτι κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν
διεῖλκε τινα χρόνον, τὰ ἐν ταύτῃ κρατύνας εἰς ὅπερ ἐνομίζετο
μάλιστα τῇ βασιλείᾳ συμφέρειν καὶ ὅπως ὁ Ἑλληνισμὸς αὐτῷ
πρὸς τὸ μεγαλειότερον ἐξαρθῆ σκοπῶν τε καὶ πραγματευόμε-
5 νος· ἄρας οὖν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σὺν παντὶ τῷ
στρατῷ τὴν ἐπὶ τῆς Συρίας ἐποιεῖτο ὁδόν. Διελθὼν τοίνυν ἄπα-
σαν τὴν Φρυγίαν καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην αὐτῆς πόλιν τὸ καλού-
μενον Ἰκόνιον καταντήσας, ἐξέκλινε τὴν Ἰσαυρίαν καταλιπὼν,
καὶ τὸν λεγόμενον Ταῦρον ὑπεραναβάς, ἦλθεν ἐπὶ τὰς πόλεις
10 τῆς Κιλικίας, καὶ τῷ σταυθμῷ προσπελάσας τῷ ἐν Ἰσσω, αὐ-
τοῦ κατασκηνοῖ, τὸν ἐκ Μακεδονίας Ἀλέξανδρον μιμησάμενος·
αὐτόθι γὰρ κάκεινος ἐν Ἰσσω τὸν πρὸς Λαρεῖον τῶν Περσῶν
βασιλέα συνεκρότησε πόλεμον καί, τοῦτον νικήσας, ἐπίσημον
τὸν τόπον εἰργάσατο. Ἐκεῖθεν, τὸν Ἰσικὸν κόλπον διαπερά-
15 σας, ἦλθεν ἐν Ταρσοῖ τῇ πόλει, κάκειθεν εἰς Ἀντιόχειαν θυμο-

- 23 Μετά από αυτά, ένα αδελφό τῆς μητέρας του, πού εἶχε τό ὄνομα Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἀπαρνήθηκε τή Χριστιανική θρησκεία πρὸς χάριν ἐκείνου, ἔδειχνε πολλή προθυμία γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, τὸν ἔστειλε ἄρχοντα τῆς Ἀνατολῆς, τὸν ὁποῖο ὀνομάζουν κόμητα, δίνοντάς του ἐντολὴ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἐκκλησιῶν νὰ τὰ μεταχειρίζεται κακῶς καὶ νὰ τὰ καταστρέφει, καὶ παντοῦ καὶ μὲ κάθε ἰδέα νὰ μεγαλύνει καὶ νὰ ἐξαίρει τὸν Ἑλληνισμό. Ὁ ἴδιος φθάνοντας στὴν Ἀντιόχεια, προσπαθοῦσε μὲ τὰ ἔργα του νὰ φανεῖ ἀνώτερος ἀπὸ ἐκείνους πού τοῦ ἔδωσαν τὶς ἐντολές, καὶ συγκεκριμένα ἀφαίρεσε ὅλα τὰ κειμήλια τῶν ἐκκλησιῶν, ὅσα ἦταν ἀπὸ ἀσήμι καὶ χρυσάφι καὶ μὲ μεταξωτὰ ὑφάσματα, καὶ ἔκλεισε καὶ τὶς ἐκκλησίες, γιὰ νὰ μὴ πηγαίνει κανεὶς σ' αὐτὲς γιὰ προσευχή, βάζοντας κλειδιά καὶ ἀμπάρες στὶς πόρτες τους. Αὐτὰ λοιπὸν ἔκανε στὴν πόλιν τοῦ Ἀντιόχου ὁ ἄρχοντας τῆς Ἀνατολῆς.
- 24 Ὁ βασιλιάς Ἰουλιανός ἔμεινε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀκόμα λίγο χρόνο, ἐνισχύοντας τὰ πράγματα σ' αὐτήν, καὶ προπαντὸς ἐκεῖνα πού ἐνομιζέτο ὅτι συμφέρουν περισσότερο στὴ βασιλεία καὶ ἐξετάζοντας καὶ φροντίζοντας πῶς ὁ Ἑλληνισμὸς θὰ ξαναβρεῖ τὸ μεγαλεῖο του. Ἀναχωρώντας τότε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη μαζὶ μὲ ὅλο τὸ στρατὸ ἀκολούθησε τὸ δρόμο πρὸς τὴ Συρία. Ἀφοῦ διέσχισε ὀλόκληρη τὴ Φρυγία, φθάνοντας στὴν τελευταία πόλιν τῆς πού ὀνομάζεται Ἰκόνιο, παρεξέκλινε ἐγκαταλείποντας τὴν Ἰσαυρία καὶ περνώντας πάνω ἀπὸ τὸν Ταῦρο, ἦρθε στὶς πόλεις τῆς Κιλικίας καί, φθάνοντας τὸ σταθμὸ πού βρίσκεται στὴν Ἰσσοῦ, κατασκήνωσε ἐκεῖ, μιμούμενος τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρο· γιὰτὶ καὶ ἐκεῖνος ἐκεῖ στὴν Ἰσσοῦ ὀργάνωσε τὸν πόλεμο πρὸς τὸν βασιλιὰ τῆς Περσίας Δαρεῖο, τὸν ὁποῖο καὶ νίκησε κάνοντας τὸν τόπο περίλαμπρο¹². Ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ πέρασε τὸν κόλπο τῆς Ἰσσοῦ, ἦρθε στὴν πόλιν Ταρσό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Ἀντιό-

12. Ἡ Ἰσσοῦς ἦταν παραλιακὴ πόλιν τῆς Κιλικίας, κοντὰ στὴν ὁποία ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τὸ 333 π.Χ. νίκησε τὸ βασιλιὰ τῆς Περσίας Δαρεῖο τὸν Κοδομανό.

μαχῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπαπειλούμενος τὸ τούτων εἰς ἅπαν ἐξαλείφειν ὄνομα.

- 25 Ἐλθόντι τοιγαροῦν τῷ τυράννῳ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ πόλει καὶ πρὸς τοῖς βασιλείοις οἴκοις κατασκηνώσαντι, καὶ οὐδὲ πρὸς ἡμέραν μίαν ἡσυχάσαντι, προσήχθησαν αὐτῷ ὡσπερ ἀπὸ τινος παραγγέλματος διαβληθέντες, Εὐγένιος καὶ Μακάριος πρεσβύ-
5 τεροι τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας ὑπάρχοντες, οὓς, προκαθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσε παραστῆναι ὁ ἀλιτήριος καὶ φησι πρὸς αὐτούς·

Τίνες ἐστὲ ἄνθρωποι καὶ ποίου βίου καὶ τύχης τυγχάνοντες, ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου προσήχθητε βήματος;

10 Εὐγένιος ἔφη·

Χριστιανοὶ ἐσμεν καὶ τῆς Χριστοῦ ποιμένης ἀγελάρχαι τυγχάνομεν· τοῦτο βίος ἡμῖν καὶ τύχη καὶ ἐπιτήδευμα.

Καὶ ὁ βασιλεὺς·

- 15 Οὐ τοίνυν ἐστὶν ἡ τοῦ Χριστοῦ ποιμνὴ ἧς ὑμεῖς ἀγελάρχαι τυγχάνετε;

Καὶ ὁ Εὐγένιος·

Πᾶσα ἡ οἰκουμένη ὄσσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ καὶ ὄσοι ἐπὶ ταύτης εἰσὶν ἄνθρωποι.

Καὶ ὁ Ἰουλιανός·

- 20 Ἡμεῖς δὲ τίνων ἄρχομεν καὶ τίνων σήμερον βασιλεύομεν, ὧ̄ ταλαίπωρον καὶ δυστυχεστάτον ἀνθρωπάριον, εἰ ὄσσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν ὁ Χριστὸς ποιμνὴν κέκτηται;

Καὶ ὁ μάρτυς·

- 25 Τῆς αὐτῆς, ὧ̄ βασιλεῦ, καὶ ποιμένης καὶ ἀγέλης ἐπιστατεῖς, ἧ̄σπερ καὶ ἡμεῖς ἀγελάρχαι τυγχάνομεν· δι' αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς βασιλεύουσιν καὶ τυράννοι κρατοῦσι γῆς, καὶ αὐτός σοι τὸ βασίλειον σήμερον δέδωκε· κἄν αὐτὸς ἀχάριστος περὶ τὸν εὐεργέτην ἐφάνης, αἰριον δὲ πάλιν ἄλλῳ τινὶ δώσει. Ἐφήμερος γὰρ εἶ καὶ ἐφημέρων νῦν βα-

χεια, πολεμώντας πεισματωδῶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀπειλώντας ὅτι θὰ ἐξαλείψει μιὰ γιὰ πάντα τὸ ὄνομά τους.

“Ὅταν λοιπὸν ἐφθασε ὁ τύραννος στὴν πόλη τῆς Ἀντιόχειας καὶ κατασκήνωσε στὰ βασιλικά οἰκήματα, χωρὶς νὰ ἡσυχάσει οὔτε μιὰ μέρα, ὀδηγήθηκαν σ’ αὐτόν, σὰν νὰ εἶχαν κατηγορηθεῖ ἀπὸ κάποιο παράγγελμα, ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Μακάριος, ποὺ ἦταν πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιόχειας. Ἀφοῦ λοιπὸν κάθισε στὸ θρόνο διέταξε ὁ ἀλιτήριος νὰ παρουσιασθοῦν καὶ τοὺς εἶπε:

Ποιοὶ ἄνθρωποι εἴσαστε καὶ ποιά ζωὴ καὶ τύχη ἔχετε, ὥστε νὰ φθάσετε νὰ ὀδηγηθεῖτε στὸ θρόνο μου;

Ὁ Εὐγένιος ἀπάντησε:

Εἴμαστε Χριστιανοὶ καὶ τυχαίνει νὰ εἴμαστε ποιμένες τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ εἶναι ἡ ζωὴ γιὰ μᾶς καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ ἐπάγγελμά μας.

Καὶ ὁ βασιλιάς:

Ποῦ λοιπὸν βρίσκεται ἡ ποίμνη τοῦ Χριστοῦ τῆς ὁποίας σεῖς εἶστε ποιμένες;

Καὶ ὁ Εὐγένιος:

“Ὅλη ἡ οἰκουμένη, ὅσῃν φωτίζει ὁ ἥλιος, καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ βρίσκονται σ’ αὐτήν.

Καὶ ὁ Ἰουλιανός:

Τότε ἐμεῖς ποιούς ἐξουσιάζουμε καὶ σὲ ποιούς βασιλεύουμε σήμερα, ταλαίπωρο καὶ δυστυχισμένο ἄνθρωπο, ἐὰν ὅλη τῆ γῆ ποὺ φωτίζει ὁ ἥλιος τὴν ἔχει ποίμνη τοῦ ὁ Χριστός;

Καὶ ὁ μάρτυρας:

Τὴν ἴδια, βασιλιά, ποίμνη καὶ ἀγέλη διοικεῖς, τῆς ὁποίας καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ποιμένες· διότι μὲ παραχώρηση ἐκείνου βασιλεύουν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ τύραννοι ἐξουσιάζουν στὴ γῆ, καὶ αὐτός σήμερα σοῦ ἔχει δώσει τὸ βασίλειο· καὶ ἂν σὺ ἀποδειχθεῖς ἀχάριστος στὸν εὐεργέτη, αὔριο θὰ τὴν ξαναδώσει σὲ κάποιον ἄλλο. Για-

30 σιλεῦεις· αὐτὸς δὲ τὴν βασιλείαν αἰώνιον κέκτηται καὶ πέρασ οὐδέπω λαμβάνουσαν.

26 Καὶ ὁ Παραβάτης·

Ἄνοσιε καὶ τῆς τῶν θεῶν εὐμενείας ἀλλότριε, χθιζὸς ὢν ὁ Χριστὸς καὶ ἐφήμερος, κάκ τῶν τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου χρόνων ἀρξάμενος, αἰώνιος βασιλεὺς ὑπὸ σοῦ κε-
5 χειροτόνηται σήμερον;

Καὶ ὁ μάρτυς·

Ναὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὸ τῆς ἀφράστου καὶ ἀρρήτου οἰκονομίας αὐτοῦ μυστήριον, εἴτ' οὖν σαρκώσεως, οὕτως ἔχει, βασιλεῦ, ἐπεὶ κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ προ-
10 αἰώνιον γέννησιν οὐδεὶς εὐρεθήσεται χρόνος ὁ ταύτης ὑπέρτερος.

Καὶ ὁ Παραβάτης νομίσας ἀπαίδευτον εἶναί τινα τὸν τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας ἀμέτοχον, διαχλευάζων ἔφη πρὸς αὐτόν·

15 Οὐκοῦν, ὦ ταλαίπωρε, ὁ Χριστὸς σου δις ἄρα γεγένηται; Καὶ εἰ ἐπὶ τούτῳ κομπάζεις, εἰσὶ καὶ παρ' Ἑλλησιν ἄνδρες σοφώτατοι οὐ μόνον δις γεννηθέντες, ἀλλὰ καὶ τρίς· ὃ τε γὰρ Ἑρμῆς, ὁ Τρισμέγιστος ἐπικαλούμενος, τρίτον ἦλθεν ἐν κόσμῳ, ἑαυτὸν ἐπιγνούς, καθὼς αἱ ἱεραὶ αὐτοῦ
20 καὶ θαυμάσιαι βίβλοι διαγορευούσι, καὶ διὰ τοῦτο «Τρισμέγιστος» ὀνομάζεται. Ὅμοίως δὲ καὶ Πυθαγόρας ὁ τούτου μεταγενέστερος, καὶ αὐτὸς τρίτον ἦλθεν ἐν βίῳ· πρότερον μὲν Αἰγύπτιος γεγονὼς ναύκληρος, ἔπειτα δ' Ἐδφορβος ὁ ὑφ' Ὁμήρου μνημονευόμενος, ἔσχατον δὲ
25 Πυθαγόρας Μνησάρχου υἱὸς Σάμιος.

27 Καὶ ὁ μάρτυς καταγελάσας τῶν ληρημάτων, μᾶλλον δὲ κομψευμάτων τοῦ σοφοῦ βασιλέως, καὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν Ἑλλήνων μωρολογίας, ὑπομονήσας δὲ τὸν τύραννον τὴν τοῦ Χριστοῦ γέν-

τι εἶσαι ἐφήμερος καὶ σέ ἐφήμερους βασιλεύεις, ἐνῶ ἡ βασιλεία ἐκείνου εἶναι αἰώνια καὶ ποτέ δὲν ἔχει τέλος.

26 Καὶ ὁ Παραβάτης·

Ἄνιερε καὶ ξένε τῆς εὐμένειας τῶν θεῶν, ὁ Χριστός, πού εἶναι χθεσινός καὶ ἐφήμερος καὶ ἄρχισε ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Καίσαρα Αὐγούστου, ἀνακηρύχθηκε σήμε-
ρα ἀπὸ σένα αἰώνιος βασιλιάς;

Καὶ ὁ μάρτυρας·

Ναί, κατὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση του καὶ τὸ μυστήριο τῆς ἀπερίγραπτης καὶ ἀπόρρητης οἰκονομίας του, δηλαδή τῆς σαρκώσεώς του, ἔτσι εἶναι, βασιλιά, γιατί κατὰ τὴ θεία καὶ προαιώνια γέννησή του, κανένας χρό-
νος δὲν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτήν.

Ὁ Παραβάτης τότε, νομίζοντας ὅτι ὁ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ εἶναι κάποιος ἀμόρφωτος καὶ ἄσχετος πρὸς τὴν ἑλληνικὴ σο-
φία, εἰρωνευόμενος τοῦ εἶπε·

᾽Ωστε λοιπόν, ταλαίπωρε, ὁ Χριστός σου γεννήθηκε δύο φορές; Καὶ ἐὰν καυχᾶσαι γι' αὐτό, ὑπάρχουν καὶ στοὺς Ἑλληνες σοφώτατοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι γεννήθη-
καν ὄχι μόνο δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς φορές· γιατί καὶ ὁ Ἑρ-
μῆς, ὁ λεγόμενος Τρισμέγιστος, ἦρθε τρεῖς φορές στὸν
κόσμο, ἔχοντας ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅπως λένε τὰ
ἱερά καὶ θαυμάσια βιβλία του, καὶ γι' αὐτό ὀνομάζεται
Τρισμέγιστος. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Πυθαγόρας,
πού ἦταν μεταγενέστερος ἀπὸ αὐτόν, καὶ αὐτὸς τρεῖς
φορές ἦρθε στὴ ζωὴ· καὶ πρῶτα ἔγινε Αἰγύπτιος λο-
στρόμος, ἔπειτα ὁ Εὐφορβος πού ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν
Ὅμηρο, καὶ τελευταῖα ὁ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, γιὸς τοῦ
Μνησάρχου.

27 Καὶ ὁ μάρτυρας, ἀφοῦ περιέλασε τὶς φλυαρίες, ἡ μᾶλλον τὶς
ἐξυπνάδες τοῦ σοφοῦ βασιλιᾶ καὶ τὴ μωρολογία τῶν ἀσεβῶν
Ἑλλήνων, ἀντιληφθεὶς ὅτι μ' αὐτὰ τὰ λόγια ὁ τύραννος προσ-

νησιν διὰ τουτωνὶ τῶν ρημάτων χλευάζειν πειρώμενον, ἔφη
 5 πρὸς αὐτὸν μετὰ πολλῆς αὐστηρίας καὶ γενναιότητος.

Ἔδει τὴν ἀρχὴν μηδὲ ἀποκρίνασθαι σοι, παρανομώτατε,
 μηδὲ τῆς οἰασοῦν ἀπολογίας καταξιῶσαί σε, ἀλλὰ διὰ τὸν
 παρεστῶτα ὄχλον, ὅτι τῆς τοῦ Χριστοῦ ποιμνης οἱ πλείο-
 νες αὐτῶν τυγχάνουσιν, εἶπον ὄσαπερ εἶπον, καὶ νῦν ἐπ'
 10 ὀλίγον ἐρώ, τῆς αὐτῶν κηδόμενος σωτηρίας· ὅτι τὸν Χρι-
 στὸν ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν γενεῶν οἱ προφηῆται προ-
 κατήγειλαν καὶ πολλὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὰ μαρτύρια
 κάκ τῶν παρ' ὑμῖν χρησμῶν καὶ τῶν Σιβυλλείων γραμ-
 μάτων. Καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ἡ αἰτία ἐπὶ
 15 σωτηρίᾳ καὶ ἀνακλήσει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐκπτώσεως
 γέγονεν· ἐλθὼν γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, πᾶσαν νόσον ἀπῆλασε,
 καὶ τὸ παραδοξότερον, καὶ ρῆματι νεκροὺς ἤγειρεν ὀδω-
 δότας, καὶ τὸ δὴ πάντων θαυμασιώτερον, ὑπὲρ τῆς τοῦ
 κόσμου σωτηρίας παθὼν τὸ διὰ σταυροῦ πάθος, ἀνέστη
 20 τριῆμερος ἐκ τῶν νεκρῶν ὑπὸ μάρτυσι πεντακοσίοις καὶ
 στρατιωτῶν φρουρούντων αὐτοῦ τὸν τάφον, ἵνα μὴ σχῆ
 χώραν ὃ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ συκοφαντῆσαι βουλόμενος·
 καὶ ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν ὤφθη τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ
 ἐφ' ὄλαις τεσσαράκοντα ἡμέραις μετ' αὐτῶν συναναστρε-
 25 φόμενος, καὶ ὁρώντων αὐτὸν καὶ βλέπόντων ἀνελήφθη
 εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐξαποστείλας αὐτοῖς τὴν τοῦ ἀγίου
 Πνεύματος δωρεάν τε καὶ δύναμιν, ὥστε καὶ γλώσσαις
 ἀλλογενῶν ἀποφθέγγεσθαι καὶ μὴ ἔχειν χρείαν τοῦ ἐρμη-
 νεύοντος, ἐλάλει γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥστε
 30 καὶ τὰ πόρρω προβλέπειν καὶ προφητεύειν τὰ μέλλοντα.
 Οἴτινες, ἐξελθόντες, ἐκῆρυξαν αὐτὸν πανταχοῦ, μηδὲν
 ἐπιφερόμενοι ἢ μόνην τὴν αὐτοῦ ἀόρατον δύναμιν, οὐκ

παθοῦσε νὰ εἰρωνευθεῖ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, εἶπε σ' αὐτὸν μὲ πολλὴ αὐστηρότητα καὶ γενναιοῦτα:

Ἔπρεπε κατ' ἀρχὴν οὔτε νὰ σοῦ ἀπαντήσω, παρανομώτατε, οὔτε νὰ καταδεχθῶ νὰ κάνω ὅποιαδήποτε ἀπολογία σὲ σένα· ἀλλὰ γιὰ χάρη τοῦ κόσμου ποὺ εἶναι παρών, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροὶ ἀνήκουν στὴν ποιμνὴ τοῦ Χριστοῦ, εἶπα ὅσα εἶπα, καὶ τώρα θὰ μιλήσω γιὰ λίγο, ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὴ σωτηρία αὐτῶν· γιὰ τὸν Χριστὸ τὸν κήρυξαν ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ πολλὰς γενεές οἱ προφῆτες, καὶ εἶναι πολλὰς οἱ μαρτυρίες τῆς παρουσίας του ἀπὸ τοὺς δικούς σας χρησμούς καὶ τὰ Σιβυλλιακὰ γράμματα, καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐνανθρωπήσεώς του ἦταν ἡ σωτηρία καὶ ἀνάκληση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν πτώση τους. Γιὰ τὸν ἐρχομὸ του στὴ γῆ ἐδιώξε κάθε ἀρρώστια, καὶ τὸ πῶς παράδοξο εἶναι ὅτι μὲ ἓνα λόγο του ἀνέστησε νεκροὺς ποὺ μύριζαν, καὶ τὸ πῶς ἀξιοθαύμαστο ἀπ' ὅλα εἶναι ὅτι, ἀφοῦ ὑπέμεινε γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ, ἀναστήθηκε σὲ τρεῖς μέρες ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, μὲ πεντακόσιους μάρτυρες καὶ ἐνῶ στρατιῶτες φρουροῦσαν τὸν τάφο του, γιὰ νὰ μὴ ἔχει στήριγμα ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ συκοφαντήσει τὴν ἀνάστασή του. Καὶ ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, φανερώθηκε στοὺς μαθητὲς του καὶ συναναστράφηκε συνολικὰ σαράντα μέρες μαζί τους, καὶ ἐνῶ τὸν ἔβλεπαν καὶ τὸν παρακολουθοῦσαν ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανοὺς, στέλνοντάς τους τὴ δωρεὰ καὶ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε καὶ γλῶσσες ξένων νὰ μιλοῦν καὶ νὰ μὴ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ διερμηνέα, διότι μιλοῦσε μέσα τους τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὥστε καὶ τὰ μακρυνὰ νὰ προβλέπουν καὶ νὰ προφητεῦουν τὰ μέλλοντα. Αὐτοὶ βγαίνοντας ἔξω τὸν κήρυξαν παντοῦ, χωρὶς νὰ ἔχουν μαζί τους τίποτε, παρὰ μόνο τὴν ἀόρατη δύναμη ἐκεῖνου, χωρὶς νὰ κρατοῦν οὔτε ἀσπίδα οὔτε δόρυ οὔτε ξίφος, ἀλλὰ γυμνοὶ καὶ ἀοπλοὶ καὶ φτωχοί, προσήλκυ-

ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ ξίφος κετέχοντες, ἀλλὰ γυμνοὶ καὶ
 δοπλοὶ καὶ πένητες, λεπροὺς καθαρίζοντες, δαιμόνια ἐκ-
 35 βάλλοντες. Καὶ ταῦτα τίνες; Ἄλιεῖς καὶ ἀγράμματοι καὶ
 τῆς τοῦ κόσμου σοφίας ἀμέτοχοι.

28 Ὁδὸς δὲ αὐτὸς παρεισήγαγες, ἐπικερτομῶν τὴν τοῦ
 Χριστοῦ γέννησιν, ἀνδρας σοφούς τε καὶ θεολόγους, ὡς
 νῦν εἴρηκας, εἰ καὶ δοίημεν ἀληθὲς γενέθαι τοῦτο τὸ παρα-
 λήρημα, τί γεννηθέντες δὶς τε καὶ τρὶς καὶ τετράκις τὸν κό-
 5 σμον ὠφέλησαν, ἢ μέρος τί τῶν τοῦ κόσμου μικρὸν ἢ ἐλά-
 χιστον; Τίς ἐκ τῶν βιβλίων Ἑρμοῦ τε καὶ Πυθαγόρου νε-
 κροὺς ἐξανέστησεν ἢ λεπροὺς ἐκαθάρισεν ἢ δαίμονας
 ἀπήλασεν, οὐδὲ ὑμεῖς θεραπεύετε; Ἄλλ' Ἑρμῆς μὲν ὁ μέγι-
 στος ὑφ' ὑμῶν προσαγορευόμενος, Αἰγύπτιος γέγονεν ἄν-
 10 θρωπος καί, τοῖς Αἰγυπτίων νόμοις τραφεῖς, γυναικὰ τε
 γήμας, παῖδας ἐτέκνωσεν, ὧν τὸν πρεσβύτερον Τὰτ ὀνο-
 μάζουσι, πρὸς δὲ αὐτὸς διαλέγεται καὶ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους
 ἀφοσιῶ, πρὸς τε τὸν ἐξ Ἐπιδαύρου Ἀσκληπιὸν τὸν προ-
 κατάρξαντα καθ' ὑμᾶς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ὃς καὶ τὴν
 15 ἑαυτοῦ θεολογίαν διασαφεῖ ἔχουσαν οὕτως·

Θεὸν νοῆσαι μὲν χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον·

ἔστι γὰρ τρισυπόστατος, ἀνερμήνευτος οὐσία καὶ φύσις,

οὐκ ἔχουσα παρὰ βροτοῖς ἐξομοίωσιν·

οὐδὲ θεοὺς ὀνομάζουσιν ἄνθρωποι πολλοὶ

20 τὸ μυθῶδες καὶ σφαλερὸν ἐφ' ἑαυτοὺς ἐπεσπάσαντο.

Καὶ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως καὶ αὐτὸς ἀμυδρὰν
 τινα προφητείαν διαγορεύει, οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς
 Ἑβραίων θεολογίας ταύτην ἀπαρρυσάμενος. Ἄλλὰ τί μοι
 τῶν σαπρῶν τε καὶ ὀδωδότην Ἑρμοῦ ρημάτων τῶν
 25 παρ' ὑμῖν τιμωμένων, ἤδη πρὸ πολλοῦ σεσηπότεν καὶ

σαν ὄλο τὸν κόσμο, ἀνασταίνοντες νεκροὺς, καθαρίζοντας λεπρούς, βγάζοντας δαιμόνια¹³. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔκαναν ποιοί; Ψαράδες καὶ ἀγράμματοι καὶ ἀσχετοι μὲ τὴ σοφία τοῦ κόσμου.

Αὐτοὺς ποὺ ἀνέφερες, χλευάζοντας τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἄνδρες σοφοὺς καὶ θεολόγους, ὅπως τῶρα εἶπες, ἐὰν δεχθοῦμε ὅτι στ' ἀλήθεια πραγματοποιήθηκε αὐτὴ ἡ φλυαρία, μὲ τὸ νὰ γεννηθοῦν καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσερις φορές σὲ τί ὠφέλησαν τὸν κόσμο, ἢ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια μικρὸ ἢ καὶ ἐλάχιστο; Ποιὸς ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ Ἑρμῆ καὶ τοῦ Πυθαγόρα ἀνέστησε νεκροὺς, ἢ θεράπευσε λεπρούς, ἢ ἐξεδίωξε δαίμονες, τοὺς ὁποίους ἐσεῖς λατρεύετε; Ὁ Ἑρμῆς, ποὺ ἀπὸ σᾶς ὀνομάζεται μέγας, ἐγινε Αἰγύπτιος ἄνθρωπος καὶ ἀφοῦ ἀνατράφηκε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῶν Αἰγυπτίων καὶ παντρεύτηκε γυναίκα, γέννησε παιδιά, τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ὀνομάζουν Τάτ, μὲ τὸ ὁποῖο συζητεῖ ὁ ἴδιος καὶ ἀφιερώνει τοὺς λόγους του, καὶ τὸν Ἀσκληπιὸ ἀπὸ τὴν Ἐπίδωρο, ποὺ εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ δίδαξε τὴν δική σας ἰατρικὴ ἐπιστήμη, ὁ ὁποῖος διευκρινίζει τὴ θεολογικὴ του διδασκαλία ποὺ εἶναι ἡ ἐξῆς:

Τὸν Θεὸ εἶναι δύσκολο νὰ τὸν κατανοήσουμε καὶ ἀδύνατο νὰ τὸν περιγράψουμε. Γιατὶ εἶναι τρισυπόστατη, ἀνεξήγητη οὐσία καὶ φύση, ποὺ δὲν ἔχει ὁμοιότητα μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτοῖ, ποὺ οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὀνομάζουν θεοὺς, ἀπέσπασαν στὶς διδασκαλίες τοὺς πολὺ μυστικὸ στοιχεῖο καὶ σφάλματα.

Καὶ γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρει καὶ αὐτὸς κάποια μικρὴ προφητεία, ὄχι ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ παίρνοντάς τὴν ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴ θεολογία. Ἀλλὰ γιατί ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ σάπια καὶ μυρίζοντα λόγια τοῦ Ἑρμῆ ποὺ ἐσεῖς τιμᾶτε, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀπὸ πολὺ χρόνον εἶναι σαπισμένα καὶ ξεπεσμένα; Οὔτε ἄλλωστε εἶναι σωστὸ

13. Βλ. Ματθ. 10,5-10.

ἀπερρηγκότων; Οὐδὲ γὰρ ὄσιον περὶ τῶν ζώντων ἐρω-
τᾶν τοὺς νεκρούς, ἔχων ἐκ τῶν θεοσόφων λογίων τοὺς
ἀληθεῖς μάρτυρας οἱ, τὴν Χριστοῦ παρουσίαν τε καὶ θεό-
τητα προκατήγγειλαν.

29 Πυθαγόρας δὲ ὁ τῆς ἰταλικῆς κατάρξας αἰρέσεως, τί
μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐν τῷ βίῳ τρὶς παραχθεὶς ἀπειργά-
σατο, ἢ ὅτι ἐν Ὀλυμπίᾳ γενόμενος, ὡς ὑμεῖς φάσκετε,
χρυσοῦν τὸν ἑαυτοῦ μηρὸν Ἑλλανοδίκαις ὑπέδειξε, καὶ
5 βουῶν, θύεσθαι μέλλοντα, μυκησάμενον, Ἐνδρός', ἔφη,
'ψυχὴν ἐμοὶ φιλτάτου κέκτηται, καὶ διὰ τοῦ μυκήματος
προσαγορεύει με ὁ ταλαίπωρος', καὶ ἀετὸν ἐν ὕψει πετό-
μενον, δι' ἐπωδῆς καταπεσεῖν ἐπὶ γῆς πεποίηκε; Ταῦτα ὁ
τρὶς γεννηθεὶς ἐθαυματούργει ἐν Ὀλυμπίᾳ γενόμενος, δο-
10 ξομανῶν καὶ φαντασιούμενος ὁ τρισάθλιος, ὁ τὴν τετρα-
κτὸν ὄρκον τιθέμενος καὶ ταύτην φάσκων πηγὴν ἀεννάου
φύσεως· ὁ τοὺς κυάμους σεβόμενος, δι' οὗς καὶ ἀπώλετο
μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐταίρων ὑπὸ τῶν Ταραντίνων συνελαι-
νόμενος· μὴ βουλόμενος γὰρ τὸν τόπον πατῆσαι ἐν ᾧ οἱ
15 κύαμοι ἐσπαρμένοι ἐτύγχανον, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐταίρων
καὶ μαθητῶν κατασφάττεται καὶ τῶν ἐχθρῶν γίνεται πα-
ρανάλωμα· Θεανῶ δέ, ἢ τοῦτου γαμετὴ καὶ μαθήτρια,
μὴ θέλουσα τὴν αἰτίαν κατεπειν, δι' ἣν τὸν κύαμον οὐκ
ἐσθίουσι, τὴν γλῶσσαν ἐκτμηθεῖσα πρότερον, καὶ αὐτὴ
20 προσαπόλλυται.

30 Ταῦτα τῶν σῶν φιλοσόφων τὰ προτερήματα τῶν δις
καὶ τρὶς γεννηθέντων, ὡς αὐτὸς ἐρητόρευσας, κάκεῖνα
τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀνακλήσει τοῦ τῶν
ἀνθρώπων γένους τὰ τερατουργήματα. Καὶ Πυθαγόρας
5 μὲν καὶ Ἑρμῆς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς εἰς τὸν ἄδου

14. Τετρακτὺς, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ἦταν ὁ ἀριθμὸς 10, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ ἄθροισμα τῶν τεσσάρων πρώτων ἀριθμῶν (1+2+3+3).

οί νεκροί νὰ ῥωτοῦν γιὰ τοὺς ζωντανούς, ἐνῶ ἔχω ἀπὸ τὰ θεόπνευστα λόγια τοὺς ἀληθινοὺς μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι προεῖπαν τὴν παρουσία καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Πυθαγόρας πάλι, πὺ εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἰταλικῆς αἰρέσεως, τί μεγάλο καὶ ἀξιοθαύμαστο ἔκανε ἐρχόμενος τρεῖς φορές στὴ ζωὴ, παρὰ μόνο ὅτι, ὅταν πῆγε στὴν Ὀλυμπία, ὅπως λέτε ἐσεῖς, παρουσίασε στοὺς Ἑλλανοδίκες τὸν μηρό του χρυσοῦ, καὶ ὅταν κάποιος βόδι, πὺ ἐπρόκειτο νὰ θυσιασθεῖ, μούγκρισε, εἶπε: "Ἐχει ψυχὴ ἀνθρώπου πὺ εἶναι φίλος μου καὶ μὲ τὸ μούγκρισμά του μὲ προσφωνεῖ ὁ ταλαίπωρος", καὶ ὅτι ἕναν ἀετὸ πὺ πετοῦσε ψηλά, μὲ ἕνα μαγικὸ τραγούδι τὸν ἔκανε νὰ πέσει στὴ γῆ; Αὐτὰ τὰ θαύματα ἔκανε ὅταν πῆγε στὴν Ὀλυμπία αὐτὸς πὺ γεννήθηκε τρεῖς φορές, κατεχόμενος ἀπὸ μανία δόξας καὶ φαντασίωσης ὁ τρισάθλιος· αὐτὸς πὺ ὀρκιζόταν στὴ τετρακτύ¹⁴, καὶ ἰσχυριζόταν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς αἰώνιας φύσεως· αὐτὸς πὺ σεβόταν τὰ κουκιά, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων καὶ χάθηκε μαζί μὲ τοὺς φίλους του, ὀδηγούμενος στὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς Ταραντίνους· γιὰτὶ μὴ θέλοντας νὰ πατήσῃ τὸν τόπο στὸν ὁποῖο ἦταν σπαρμένα τὰ κουκιά, σφάχθηκε αὐτὸς μαζί μὲ τοὺς φίλους καὶ μαθητὲς του, καὶ κἀκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Τῇ γυναίκα του πάλι καὶ μαθήτριά του Θεανῶ, πὺ δὲν ἤθελε νὰ πεῖ τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔτρωγαν τὰ κουκιά, ἀφοῦ πρῶτα τῆς ἔκοψαν τὴ γλῶσσα, τὴν σκότωσαν καὶ αὐτὴν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ προτερήματα τῶν φιλοσόφων σου, οἱ ὁποῖοι γεννήθηκαν δύο καὶ τρεῖς φορές, ὅπως εἶπες ρητορεύοντας, καὶ ἐκεῖνα εἶναι τὰ θαύματα τοῦ δικοῦ μου Χριστοῦ γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀνάκληση τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καὶ ὁ Πυθαγόρας βέβαια καὶ ὁ Ἐρ-

- πυθμένα κατάγουσι, μετεμψυχώσεις δὴ τινὰς καὶ μεταγ-
 γισμοὺς παρεισάγοντες, ποτὲ μὲν εἰς ἄλογα ζῶα καὶ θη-
 ρία ταύτας μετεμβιβάζοντες, ποτὲ δὲ εἰς ἰχθύας καὶ φυτὰ
 καὶ ἄλλας τινὰς ἐπανακυκλήσεις καὶ περιόδους κατα-
 10 σπῶντες αὐτὰς καὶ ἀπορραπίζοντες. Ὁ δὲ Χριστός, καθὼς
 Θεὸς ὑπάρχων ἀληθὴς καὶ αἰώνιος, ἀθάνατον ψυχὴν καὶ
 ἀγήρω κατασκευάσας τῷ ἀπ' ἀρχῆς Πνεύματι θεῷ καὶ
 ἐμφυσήματι, ὅτε τὸν πρῶτον ἐδημιούργησεν ἄνθρωπον,
 ὡς αἱ θεῖαι καὶ ἀδιάβλητοι τοῦ Μωϋσέως διαγορευούσι
 15 βιβλοὶ, καὶ πεσοῦσαν μετὰ τοῦ σώματος διὰ τῆς παρα-
 κοῆς καὶ τῆς ἀπάτης τοῦ ψυχοφθόρου δράκοντος, ἐλθὼν
 ἐπὶ γῆς καὶ πολιτευσάμενος καὶ ὑποδείξας ἡμῖν ὁδὸν
 σωτηρίας διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ
 ἀναστάσεως, ἐκ τῶν τοῦ ἄδου πυθμένων εἰς οὐρανοὺς
 20 ταύτην ἐπανήγαγεν, καὶ πάλιν ἐρχόμενος κρῖναι ζῶντας
 καὶ νεκρούς, ἐξαναστήσει τὰ σώματα καὶ συνάψει ταῖς
 ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐ-
 τοῦ.
- 31 Ταῦτα τοῦ μάρτυρος φιλοσοφήσαντος, ὁ παράνομος καὶ
 ἀποστάτης ἔφη Ἰουλιανός·
 Ὁρᾶτε, ἄνδρες Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, τουτοῖν τὸν παλα-
 μναῖον καὶ ἀλιτήριον, πόσον ἐκ τῶν ἐλληνικῶν μαθημά-
 5 των κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐσχεδίασεν ὕθλον; Μὰ τὸν ἐμοὶ
 προσφιλέστατον ἥλιον τὸν χρυσαυγῆ καὶ παγκόσμιον, οὐ-
 κέτι ἀνέξομαι τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασι τὸ Χριστιανῶν
 ἀθεώτατον ἐκπαιδεύεσθαι γένος· ἰδοὺ γὰρ τῆς ἱερᾶς τῶν
 λόγων παιδείας καὶ οὗτος ὁ κύων μεταλαβὼν, κἂν οὐκ
 10 ἐπ' εὐθείας καὶ ὁμαλοῦ, ἀλλ' ὁμως πολλήν τινα καὶ ἀτερ-
 πῆ περὶ τὴν ἱστορίαν μωρολογίαν κατέχεεν τῶν ἱερῶν
 ἐκείνων καὶ φιλοσόφων ἀνδρῶν.
- Ταῦτα εἰπὼν, κελεύει τὸν μάρτυρα τοῖς δημίσις παραδοθῆναι

μῆς κατεβάζουν τις ψυχές τῶν ἀνθρώπων στὸν πυθμένα τοῦ ἄδη, εἰσάγοντας ἐπιτήδεια κάποιες μετεμψυχώσεις καὶ μεταγγίσεις, μεταβιβάζοντας τις ψυχές πότε σὲ ἄλογα ζῶα καὶ θηρία, πότε πάλι καταρίπτοντας καὶ ἀποδίδοντάς τις σὲ ψάρια καὶ φυτὰ καὶ μερικὲς ἄλλες ἀνακυκλήσεις καὶ περιστροφές. Ἐνῶ ὁ Χριστός, σὰν Θεὸς ποὺ εἶναι ἀληθινὸς καὶ αἰώνιος, ἀφοῦ κατασκεύασε ἀθάνατη καὶ ἀφθαρτη ψυχὴ μὲ τὸ ἀρχικὸ θεῖο Πνεῦμα καὶ φύσημα, ὅταν δημιούργησε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο, ὅπως διηγοῦνται τὰ θεῖα καὶ ἀδιάψευστα βιβλία τοῦ Μωϋσῆ, καὶ ὅταν ἔπεσε μαζὶ μὲ τὸ σῶμα μέσω τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ἀπάτης τοῦ ψυχοκτόνου δράκοντα, ἀφοῦ ἦρθε στὴ γῆ καὶ ἔζησε καὶ μᾶς ἔδειξε δρόμο σωτηρίας μὲ τὸ βάπτισμα καὶ μὲ τὴν ἀνάστασή του ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἀπὸ τοὺς πυθμένους τοῦ ἄδη τὴν ἀνέβασε στὸν οὐρανό. Καὶ θὰ ἔρθει καὶ πάλι, γιὰ νὰ κρίνει ζωντανούς καὶ νεκρούς, θὰ ἀναστήσει τὰ σώματα καὶ θὰ τὰ ἐνώσει μὲ τις ψυχές τους καὶ θὰ ἀνταποδώσει στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του.

Ὅταν τελείωσε αὐτὰ ὁ μάρτυρας, ὁ παραβάτης καὶ ἀποστάτης Ἰουλιανὸς εἶπε:

Βλέπετε, ἄνδρες Ρωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, αὐτὸν τὸν δολοφόνο καὶ κακοποιό, πόσο μύθο ἐπλασε ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ μαθήματα ἐναντίον τῆς δικῆς μας πίστεως; Μὰ τὸν χρυσαυγῆ καὶ παγκόσμιο ἥλιο, ποὺ εἶναι σὲ μένα πολὺ προσφιλῆς, δὲν θὰ ἀνεχθῶ πὰ νὰ διδάσκεται τὰ ἐλληνικὰ μαθήματα τὸ ἄθεο γένος τῶν Χριστιανῶν. Γιατί, ὀρίστε, καὶ αὐτὸς ἐδῶ ὁ σκύλος, ἀφοῦ ἀπόλαυσε τὴν ἱερὴ παιδεία τῶν λόγων, ἂν καὶ ὄχι ἀπ' εὐθείας καὶ μὲ τρόπο ὀμαλό, ὥστόσο ἐχυσε πολλὴ καὶ δυσάρεστη μωρολογία γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία ἐκείνων τῶν ἱερῶν καὶ φιλοσόφων ἀνδρῶν.

Ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ, διέταξε νὰ παραδοθεῖ ὁ μάρτυρας στοὺς

καὶ μαστιγοῦν ἄχρι πεντακοσίων πληγῶν. Οἱ δὲ λαβόντες ἡκί-
15 ζον ἀπανθρώπως ταῖς μάστιξι καὶ ὁ κήρυξ ἔβόα·

Ποίησον τὸ τοῦ βασιλέως θέλημα, παῦσαι τῶν μωρολο-
γιῶν, καὶ ἀπαλλαγῆση τῶν κολαζόντων σε.

Ὁ δὲ μάρτυς ἐκαρτέρει τυπτόμενος, σιωπῶν καὶ μηδὲν ὄλως
φθεγγόμενος.

32 Ἀτενίσας δὲ πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Μακάριον, ἔφη
πρὸς αὐτόν·

Σὺ τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ, ταλαίπωρον ἀνθρωπάριον;

Μακάριος ἔφη·

5 Σὺ εἶ ταλαίπωρος καὶ πάντων ἀνθρώπων ἀθλιώτερος,
κύων ρυπαρὲ καὶ ἀκάθαρτε· ἐγὼ δὲ τῷ ὄντι μακάριός
εἰμι καὶ τρισμακάριστος, κατὰ τὴν προσωνυμίαν μου, ὅτι,
τὸν Χριστὸν ὁμολογῶν, προσκυνῶ τὸν Θεοῦ Υἱὸν τὸν
ζῶντα καὶ προαιώνιον. Αὐτὸς δὲ τοῦτον ἀπηρνήσω προσ-
10 κολληθεὶς τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ τοῖς
ὀλεθρίοις τε καὶ ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, οἳ σε καὶ οὐκ ἐθέ-
λοντα τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραπέμψουσιν.

Καὶ ὁ Παραβάτης·

Οἶδα ὅτι θανατᾶς καὶ πρὸς ὄργην κινῆσαί με σπεύδεις,
15 ἵνα τάχειον ἐξαναλώσω σε· ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸς ἠλπίσας,
οὕτως ἔσται σοι, ἀσεβέστατε. Τοῦτο δὲ πρῶτον ἀποκρί-
νου καὶ δίδασκε, τί τὸ δόξαν ὑμῖν, ᾧ παμμύαροι, ὅτι μηδὲ
μᾶς τινος ἐξουσίας ἢ παρὰ βασιλέως ἢ παρὰ τινος τῶν
ἀρχόντων μετειληφότες, παντί τε καὶ πανταχοῦ διατρέ-
20 χοντες, τὰς τῶν μεγάλων θεῶν σπονδὰς τε καὶ θυσίας
ἀνατρέπειν σπουδάζετε, διδάσκοντες ἂν τοὺς ἀνθρώπους
τούτους μὴ εἶναι θεούς, μηδὲ σωτῆρας τῆς οἴκουμένης
καὶ τοῦ ἀνθρωπέου γένους προνοητάς τε καὶ κηδεμόνας
τυγχάνοντας, οὐδὲ ἢ ἀπ' αἰῶνος καὶ ἄνωθεν πατροπαρά-

δημίους και να τον μαστιγώσουν δίνοντάς του μέχρι πεντακόσια χτυπήματα. Ἐκεῖνοι ἀφοῦ τὸν πῆραν τὸν βασάνιζαν ἀπάνθρωπα μὲ τὰ μαστίγια, καὶ ὁ κήρυκας φώναζε·

Κάνε τὸ θέλημα τοῦ βασιλιᾶ, πάψε τὶς μωρολογίες καὶ θὰ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτοὺς πού σε βασανίζουν.

Ὁ μάρτυρας ὁμως ὑπέμενε τὰ χτυπήματα σιωπηρὰ χωρὶς νὰ λέει τίποτε.

Στρέφοντας τότε τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Μακάριο, εἶπε σ' αὐτόν·

Σὺ τί λές γιὰ τὸν ἑαυτό σου ταλαίπωρο ἀνθρωπάριο;

Ὁ Μακάριος ἀπάντησε·

Σὺ εἶσαι ταλαίπωρος καὶ πιὸ ἄθλιος ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, σκύλε βρωμερὲ καὶ ἀκάθαρτε, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι πραγματικὰ μακάριος καὶ τρισευτυχισμένος, σύμφωνα μὲ τὸ ὄνομά μου, διότι, ὁμολογώντας τὸν Χριστό, προσκυνῶ τὸν ζωντανὸ καὶ προαιώνιο Υἱὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ σὺ ἀπαρνήθηκες αὐτόν καὶ προσκολλήθηκες στὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους του, τοὺς ὀλέθριους καὶ ἀκάθαρτους δαίμονες, οἱ ὁποῖοι καὶ χωρὶς νὰ θέλεις θὰ σε στείλουν στὴν αἰώνια φωτιά.

Καὶ ὁ Παραβάτης·

Γνωρίζω ὅτι ἐπιθυμεῖς νὰ πεθάνεις καὶ βιάζεσαι νὰ μὲ κάνεις νὰ ὀργισθῶ, γιὰ νὰ σε σκοτώσω γρηγορότερα. Ἄλλὰ δὲ θὰ γίνει ἔτσι ὅπως ἐσὺ ἐλπίζεις, ἀσεβέστατε. Ἀπάντησε πρῶτα αὐτὸ καὶ δίδαξέ μου· Τί εἶναι ἐκεῖνο πού σᾶς ἔκανε, μιαιότατοι, ἐνῶ δὲν ἔχετε καμμιά ἐξουσιοδότηση ἀπὸ βασιλιά, ἢ ἀπὸ κάποιον ἄρχοντα, τρέχετε στὸν καθένα καὶ παντοῦ, ἐπιδιώκοντας νὰ ἀνατρέψετε τὶς σπονδὲς καὶ θυσίαι τῶν μεγάλων θεῶν, διδάσκοντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶναι θεοί, οὔτε σωτῆρες τῆς οἰκουμένης καὶ τοῦ ἀνθρώπινου γένους προνοητὲς καὶ κηδεμόνες, τοὺς ὁποίους ἢ μακραίωνη καὶ πολὺ παλιὰ πατροπαράδοτη συνήθεια τῶν ἀνθρώ-

25 δότης τῶν ἀνθρώπων συνήθεια σέβειν τε καὶ προσκυνεῖν
 παραδέδωκεν, τὸν δὲ Χριστὸν χθὲς τοῦ εἶναι ἀρξάμενον
 καὶ οὐ πρὸ πολλοῦ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, Θεὸν προαιώ-
 νιον καὶ βασιλέα τῶν ὄλων ἀνακηρύττετε;

33 Καὶ ὁ Μακάριος·

Οὐκ ἠρκέσθης ταῖς Εὐγενίου σοφαῖς ἀποδείξεσιν, ᾧ πα-
 ρανομώτατε, ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν δεῖ ἐρωτᾶς;
 Πλὴν ἐγὼ σοι τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὁμοτρόπως
 5 ἀποκριθήσομαι, ὅτι Χριστός, ὃν σὺ χλευάζεις καὶ διασύ-
 ρεις ἐπιγελῶν, οὕτω παρακελεύεται. Εἶπε γὰρ πρὸς τοὺς
 ἱεροὺς αὐτοῦ μαθητάς· «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον
 ἅπαντα, μαθητεύατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς
 εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 10 Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετει-
 λάμην ὑμῖν», φεύγειν τε ἀπὸ τῶν ματαίων εἰδώλων καὶ
 ἐπιστρέφειν ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ
 τὴν γῆν. Οἱ γὰρ θεοὶ σου, ὃς αὐτὸς προσκυνεῖς, δαιμό-
 νων εἰσὶ πλάσματα καὶ μύθων εὐρέματα καὶ διαβολικῆς
 15 ἐνεργείας κυφορήματα· λέγει γὰρ περὶ αὐτῶν ἡ ἡμετέρα
 Γραφή· «θεοί, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴ γῆν οὐκ ἐποίησαν,
 ἀπολέσθωσαν». Ἀλλὰ καὶ νόμος αὐτοὺς ἕτερος βασιλι-
 κὸς ὁ παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ συγγενοῦς ἐκτεθείς,
 ἐκβάλλει τῆς προσκυνήσεως καὶ καταλύει αὐτῶν τὰ σε-
 20 βάσματα, ὃς, εἰς Χριστὸν πιστεύσας, τὰ τῶν εἰδώλων τε-
 μένη κατέστρεψε καὶ τὰς προσαγομένας αὐτοῖς θυσίας
 διαρρήδην ἀπέπαυσε. Τί τοίνυν ἀδικοῦμεν, ᾧ βασιλεῦ, ἃ
 Θεὸς προσέταξε καὶ βασιλεὺς μέγας νενομοθέτηκε, κρα-
 τύτοντες καὶ διαυθεντίζοντες, ἃ δὲ ἡ τῶν παλαιῶν, ὡς

πων μᾶς παρέδωσε νὰ τοὺς σεβόμαστε καὶ νὰ τοὺς προσκυνῶμε, ἐνῶ τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος χθὲς ἄρχισε νὰ ὑπάρχει, καὶ ὄχι πολὺ πρὶν ἂπὸ τὴ δική μας γενεά, τὸν ἀνακηρύσσετε Θεὸ προαιώνιο καὶ βασιλιά τῶν ὄλων;

33 Καὶ ὁ Μακάριος·

Δὲν ἀρκέσθηκες στὶς σοφὲς ἀποδείξεις τοῦ Εὐγενίου, παρανομώτατε, καὶ ρωτᾷς συνέχεια τὰ ἴδια γιὰ τὰ ἴδια; Ὡστόσο καὶ ἐγὼ τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὰ ἴδια μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ σοῦ ἀπαντήσω, ὅτι ὁ Χριστὸς τὸν ὁποῖο σὺ χλευάζεις καὶ διασύρεις περιγελώντας τον, παραγγέλλει τὰ ἐξῆς· γιὰτὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἱερούς μαθητές του. «πηγαίνετε» σ' ὄλο τὸν κόσμο «καὶ κάνετε μαθητές μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντάς τους στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ διδάσκοντάς τους νὰ τηροῦν ὅλες τὶς ἐντολὲς πού σᾶς ἔδωσα»¹⁵, νὰ φεύγουν ἀπὸ τὰ ἀνωφελεῖ ἐἰδῶλα καὶ νὰ ἐπιστρέφουν στὸ ζωντανὸ Θεό, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. Γιατὶ οἱ θεοὶ σου, τοὺς ὁποῖους σὺ προσκυνᾷς, εἶναι φαντάσματα δαιμόνων καὶ ἐφευρέσεις μύθων καὶ κυοφορήματα διαβολικῆς ἐνέργειας. Γιατὶ ἡ Γραφή μας λέει γι' αὐτά· «θεοί, πού δὲν δημιούργησαν τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, νὰ ἐξαφανισθοῦν»¹⁶. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος νόμος βασιλικός, πού ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν συγγενῆ σου Κωνσταντῖνο, ἐξαιρεῖ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν προσκύνηση καὶ γκρεμίζει τὰ ἱερά τους· αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ πίστεψε στὸ Χριστό, κατέστρεψε τὰ τεμένη τῶν εἰδώλων καὶ ἀπαγόρευσε ρητὰ τὶς θυσίες πού προσφέρονταν σ' αὐτά. Πῶς λοιπόν, βασιλιά μου, ἀδικοῦμε, μεγαλύνοντας καὶ θεωρώντας ὡς νόμο αὐτὰ πού ὁ Θεὸς διέταξε καὶ νομοθέτησε ὁ μέγας βασιλιάς, ἐξαφανίζοντας καὶ παρεμποδίζοντας ἐκεῖνα πού,

16. Ἱερ. 10,11.

25 ἔφη, ἀνδρῶν ἀνοια ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐφεῦρε μηχανουργίας ἐξαφανίζοντες καὶ διακωλύοντες;

34 Καὶ ὁ Παραβάτης·

Ἄλλὰ Κωνσταντῖνος, οἰκτρότατος, νεωτερίσας διὰ τὰς
προσπεσοῦσας αὐτῷ ἀνοσιουργίας, ἀπέστη τῶν θεῶν,
ὕφ' ὑμῶν τῶν Γαλιλαίων ἐξαπατηθεὶς, ἅτε δὴ παιδείας
5 ἀμέτοχος, καὶ μῆτε τοῖς Ρωμαϊκοῖς νόμοις, μῆτε τοῖς ἑλ-
ληνικοῖς ἔθεσιν ἐμπεδωθεὶς· ἐγὼ δέ, ὦ ἀνόσιε, τῆς ἑλλη-
νικῆς τε καὶ ρωμαϊκῆς παιδείας ἄκρον ἐπειλημμένος καὶ
ταῖς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν θεολογίαις, Ἐρμοῦ τε φημι
καὶ Ὀρφέως καὶ Πλάτωνος, ἐξησκημένος, οὐχ ἥκιστα δὲ
10 καὶ ταῖς ἰουδαϊκαῖς Γραφαῖς ἐξωμιληκῶς καὶ τὴν τούτων
τερθρεῖαν πεπατηκῶς, πάλιν ἐπὶ τὸ πατροπαράδοτον καὶ
ἀρχαιότατον καὶ θεοφιλὲς τοῦς ἀνθρώπου ἔθος τε καὶ σέ-
βας μένειν διακελεύομαι, ἢ ταῖς τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ νε-
ωτεριζόντων ἀνοίαις ἀκολουθεῖν· ἀλλὰ ἀπογυμνούσθω
15 καὶ οὗτος τῆς ἀμπεχόνης καὶ τῆς τῶν μαστίγων πείρας ἐν
μεθέξει γενέσθω, ὡς ἂν, ἐκ τούτου σωφρονέστερος γεγο-
νῶς, τοῖς ἡμετέροις νόμοις καὶ μὴ βουλόμενος ὑποκυ-
ψειεν.

35 Τούτων τοίνυν ἀπανθρώπως τιμωρουμένων, αἰκισμοῖς τε
βαρυτάτοις ἀλγυνομένων, ὁ μακάριος καὶ εὐσεβὴς Ἀρτέμιος, ὡς
προδηλώται, δοῦξ καὶ Αὐγουστάλιος ὑπὸ Κωνσταντίου τῆς
Αἰγύπτου πάσης κατασταθεὶς, καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ καὶ ἀμί-
5 μητον πρᾶξιν ἐπιτροπὴν ἔσχε καὶ τῶν τῆς Συρίας ἐπιμελεῖσθαι
πραγμάτων, ὡς ὑπάρχων οὖν καθοσιωμένος τῇ τῶν Ρωμαίων
βασιλείᾳ καὶ ἀκούσας ὅτι Ἰουλιανὸς βεβασίλευκε καὶ πρὸς τὸν
Περσικὸν κατεπεύγεται πόλεμον, γράμματά τε δεξάμενος τὰ πα-
ρακελεύόμενα μετὰ παντὸς τοῦ στρατεύματος εἰς Ἀντιόχειαν
10 ἤκειν, κατὰ τὸ κελευσθὲν αὐτῷ παρεγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ
μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ τιμῆς τε καὶ δορυφορίας, παρειστή-

17. Ἐναντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορα.

ὅπως εἶπες, ἐφεῦρε ἡ μωρία τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων καθοδηγούμενη ἀπὸ τὴν ἐπινόηση τῶν δαιμόνων;

34 Καὶ ὁ Παραβάτης·

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁμοῦς, ἐλεεινοί, νεωτερίζοντας ἐξαιτίας τῶν ἀνοσιουργημάτων ποῦ τοῦ συνέβησαν, ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἐξαπατημένος ἀπὸ σᾶς τοὺς Γαλιλαίους, ἐπειδὴ ἦταν ἀπαίδευτος καὶ δὲν βασιζόταν οὔτε στοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους, οὔτε στὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα. Ἐγὼ ὁμοῦς, ἀνόσιε, ποῦ ἔχω ἐντρυφήσει πάρα πολὺ στὴν ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ παιδεία, καὶ ἔχω ἐξασκηθεῖ στὶς θεολογίες τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων, ἐννοῶ τοῦ Ἑρμῆ καὶ τοῦ Ὀρφέα καὶ τοῦ Πλάτωνα, καὶ ἔχω μελετήσει ὄχι λίγο καὶ τὶς ἰουδαϊκὲς Γραφές, καὶ βάδισα πάνω στὶς σχολαστικὲς λεπτολογίες τους, διατάσσω τοὺς ἀνθρώπους νὰ παραμένουν πάλι στὴν πατροπαράδοτη καὶ ἀρχαιότατη καὶ ἀγαπητὴ ἀπὸ τοὺς θεοὺς συνήθεια καὶ εὐσέβεια, παρὰ νὰ ἀκολουθοῦν τὶς μωρολογίες τῶν ἀπαίδευτων καὶ νεωτεριστῶν· ἀλλὰ ἄς γυμνωθεῖ αὐτὸς ἀπὸ τὸ πανωφόρι του καὶ ἄς πάρει μιὰ ἰδέα τῶν μαστιγίων, γιὰ νὰ γίνεῖ πρὸς συνετὸς ἀπὸ αὐτό, ἐφόσον δὲ θέλει νὰ ὑποκύψει στοὺς δικoὺς μας νόμους.

- 35 Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοὶ βασανίζονταν ἀπάνθρωπα καὶ αἰσθάνονταν πόνους μὲ πολὺ βαρεῖές κακώσεις, ὁ μακάριος καὶ εὐσεβὴς Ἀρτέμιος, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀφοῦ ἐγίνε δούκας καὶ Αὐγουστάλιος¹⁷ ὀλόκληρης τῆς Αἰγύπτου, ἐξαιτίας τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμίμητης δραστηριότητάς του, ἔλαβε τὴν ἐντολὴ νὰ φροντίζει καὶ γιὰ τὰ πράγματα τῆς Συρίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν ἀφοσιωμένος στὴ βασιλεία τῶν Ρωμαίων καὶ ἄκουσε ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε γίνε βασιλιάς καὶ σπεύδει πρὸς τὸν περσικὸ πόλεμο, καὶ ἐπειδὴ πῆρε γράματα, ποῦ τὸν διέτασσαν νὰ πάει στὴν Ἀντιόχεια μὲ ὄλο τὸ στράτευμα, σύμφωνα μὲ τὴν διαταγὴ πῆγε στὴν Ἀντιόχεια καὶ μὲ τὶς τιμές καὶ τοὺς ἀκολουθοῦς ποῦ τοῦ ἄρμοζαν παρουσιάστηκε στὸ βασιλιά ποῦ

κει τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ βήματος, ὅτε τὴν τῶν ἀγίων μαρτύρων ὁ παράνομος ἐποιεῖτο ἐξέτασιν, καὶ φησιν πρὸς αὐτόν·

ὦ βασιλεῦ, διὰ τί οὕτως ἀπανθρώπως ἄνδρας ἀγίους
 15 καὶ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένους αἰκίζῃ καὶ ἀναγκάζεις ἐξάρ-
 νους γενέσθαι τῆς ἑαυτῶν πίστεως; Γίνωσκε τοίνυν ὅτι
 καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος εἶ ὁμοιοπαθῆς καὶ τῆς αὐτῆς φύσε-
 ως τῶν παθημάτων μετεσχηκῶς, καὶ εἰ Θεός σε βασιλέα
 κατέστησεν, εἰ ἄρα γε ἐκ Θεοῦ τὸ βασιλείον ἔχεις καὶ μὴ
 20 ἀρχέκακος καὶ πονηρὸς διάβολος ὡσπερ τὸν Ἴώβ ἐξητή-
 σατο καὶ ἔλαβεν, οὕτω καὶ σὲ καθ' ἡμῶν ἐξαιτησάμενος
 εἴληφεν ὁ παμπόνηρος, ἵνα σινιάσῃ τὸν τοῦ Χριστοῦ σῖ-
 τον καὶ ἐπισπεύρῃ ζιζάνια. Ἄλλ' εἰς μάτην αὐτοῦ τὸ ἐγχεί-
 ρημα· οὐκέτι γὰρ αὐτῷ ἰσχύς ὡς καὶ πρότερον. Ἄφ' οὗ
 25 γὰρ ἦλθε Χριστὸς καὶ κατεπάγη σταυρὸς καὶ ὑψώθη
 Χριστὸς ἐν αὐτῷ, πέπτωκεν ἡ τῶν δαιμόνων ὄφρὸς καὶ
 καταπεπάτηται ἡ τούτων ἰσχύς καὶ καταπεφρόνηται τὰ
 τούτων τεχνάσματα. Μὴ οὖν ἀπατῶ, βασιλεῦ, μηδὲ τοῖς
 δαίμοσι χαριζόμενος, τὸ τῶν Χριστιανῶν θεοφρουρήτον
 30 δίωκε γένος· γίνωσκε τοίνυν, ὡς ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνίκητος
 καὶ ἀήττητος ὑπάρχει ἰσχύς τε καὶ δύναμις· πάντως δὲ
 καὶ αὐτὸς τοῦτο πεπληροφόρησαι, ἐξ ὧν σοι χρησμῶν
 Ὀριβάσιος ὁ ἰατρὸς καὶ κοιαιίστωρ παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς
 Ἀπόλλωνος κεκόμικεν. Ἐγὼ δὲ σοὶ καὶ τὸν χρησμόν,
 35 κἂν μὴ βούλῃ, ἐπαναγνώσομαι· ἔχει γὰρ οὕτως.

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ· Χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά·
 οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
 οὐ παγὰν λαλέουσιν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

36 Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰουλιανὸς παρὰ τοῦ μάρτυρος, ἔκθαμβος

ἦταν στό θρόνο, ὅταν ὁ παράνομος ἔκανε τήν κρίση τῶν ἁγίων μαρτύρων, καί τοῦ λέει:

Βασιλιά μου, γιατί βασανίζεις τόσο ἀπάνθρωπα ἄνδρες ἁγίους καί ἀφοσιωμένους στό Θεό, καί τοὺς ἐξαναγκάζεις νά ἀπαρνηθοῦν τήν πίστη τους; Γνώριζε λοιπόν ὅτι καί σὺ εἶσαι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθής, πού συμμετέχεις στήν ἴδια φύση τῶν παθημάτων· καί ἐάν ὁ Θεός σέ ἔκανε βασιλιά, ἔχεις καί τὸ βασίλειο ἀπὸ τὸν Θεό, καί δὲν σέ πῆρε μὲ αἰτησή του καί σένα ἐναντίον μας ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κακοῦ καί πονηρὸς διάβολος, ὅπως ζήτησε καί πῆρε τὸν Ἰώβ¹⁸, γιὰ νά καθαρίσει τὸ σιτάρι τοῦ Χριστοῦ καί νά σπείρει ζιζάνια· ὅμως εἶναι μάταιο τὸ ἐγχείρημά του· διότι δὲν ἔχει πιά δύναμη ὅπως πρῶτα. Γιατί, ἀφότου ἦρθε ὁ Χριστὸς καί στήθηκε σταυρὸς καί ὑψώθηκε ὁ Χριστὸς πάνω σ' αὐτόν, ἔπесе ἡ ἐπαρση τῶν δαιμόνων καί καταπατήθηκε ἡ δύναμή τους καί περιφρονήθηκαν τὰ τεχνάσματά τους. Μὴ ἐξαπατᾶσαι λοιπόν, βασιλιά μου, οὔτε κάνοντας τὸ χατήρι τῶν δαιμόνων νά διώκεις τὸ θεοφρούρητο γένος τῶν Χριστιανῶν. Γνώριζε λοιπόν ὅτι ἡ ἰσχὺς καί δύναμη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀνίκητη καί ἀήττητη. Καί ὅπωςδήποτε καί ὁ ἴδιος τὸ ἔχεις αὐτὸ πληροφορηθεῖ, ἀπὸ τοὺς χρησμοὺς πού ὁ γιατρὸς καί κοιαιστῶρας Ὀριβάσιος σοῦ ἔφερε ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Ἐγὼ πάντως θὰ σοῦ ξαναδιαβάσω τὸ χρησμό, ἔστω καί ἂν δὲ θέλεις, πού εἶναι ὁ ἐξῆς;

Πέστε στό βασιλιά· γκρεμίστηκε ἡ πολυδαίδαλη αὐλή·
ὁ Φοῖβος¹⁹ δὲν ἔχει πιά καλύβα, οὔτε μάντιδα δάφνη·
οὔτε πηγή πού μιλάει²⁰, χάθηκε καί τὸ νερὸ πού μιλοῦσε.

36 Ὅταν τὰ ἄκουσε αὐτὰ ὁ Ἰουλιανὸς ἀπὸ τὸν μάρτυρα,

19. Φοῖβος, ὁ φαεινός, ὁ θεὸς πού λάμπει, ὁ Ἀπόλλωνας, στὸν ὁποῖο ἀνῆκε τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν.

20. Ἐννοεῖ τὴν Κασταλλία πηγή στουὺς Δελφοὺς.

ὄλως ἐγένετο, καὶ τὸν θυμὸν μᾶλλον ἐγείρας ὡσεὶ φλόγα πυρὸς ἀναρριπιζομένης καὶ κάτωθεν ὕλης τινὸς ὑποστρεφούσης αὐτήν, μέγα τε καὶ διαπρύσιον ἀνεβόησεν·

5 Τίς ποθεν οὗτος ὁ ἀλιτήριος, ὁ τοσαύτην ἡμῖν ἐπὶ τοῦ βήματος καταβομβήσας δημηγορίαν;

Ἡ τάξις ἔφη·

Ὁ δούξ ἐστὶν Ἀλεξανδρείας, ὃ δέσποτα.

Καὶ ὁ βασιλεύς·

10 Ἀρτέμιος, εἶπεν, ὁ ἀλιτήριος ὁ τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ θάνατον πικρὸν κερασάμενος;

Ναί, φησί, κράτιστε βασιλέων, αὐτός ἐστι.

Καὶ Ἰουλιανός·

Χάριν ἐποφείλω τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς καὶ τῷ δαφναίῳ
15 Ἀπόλλωνι, ὅτι μοι τὸν ἀλάστορα αὐτόμολον καὶ αὐτεπάγγελτον ἐφανέρωσαν. Καὶ φησὶν· Ἀποζωσθήτω τοῦ ἀξιώματος ὁ παμμίαρος καὶ τὴν ζώνην ἀφαιρεθήτω, δίκην τῶν ἀρτίως αὐτῷ τολμηθέντων· ὑπὲρ δὲ τῆς σφαγῆς τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ αἵματος αὐρίου αὐτῷ, θεῶν
20 βουλομένων, προσοίσω τὴν δίκην· οὐ γὰρ ἐνὶ γε αὐτὸν ἐξαναλώσω θανάτῳ, ἀλλὰ μυρίοις καὶ ὄσοις οἱ ἀνδροφόνοι ὑπόχρεοι καθεστήκασιν· οὐ γὰρ κοινοῦ γε ἀνδρός, ἀλλὰ βασιλέως αἷμα ἐξέχεεν, καὶ ταῦτα μηδὲν πρὸς αὐτοῦ πεπονθῶς ἄδικον.

37 Ταῦτα τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ δημηγορήσαντος, ἀνάρπαστος ὑπὸ τῶν δορυφόρων ὁ ἅγιος γίνεται καί, τῆς ζώνης μετὰ τοῦ ἀξιώματος ἀφαιρεθείς, γυμνὸς ἐπὶ τοῦ βήματος ἵστατο καὶ τῶν δημίων ταῖς χερσὶ παρεδίδοτο· οἱ δέ, σχοίνους τῶν χειρῶν
5 αὐτοῦ καὶ ποδῶν ἐξαψάμενοι, διατείνουσιν ἐκ τεσσάρων καὶ τὴν τε γαστέρα καὶ τὸν νῶτον τοῦ μάρτυρος τοῖς βουνεύροις

21. Ἡ Δάφνη, ὠραία καὶ ἀγνή παρθένος, ποὺ τὴν ἀγαποῦσε ὁ Ἀπόλλωνας καὶ τὴν καταδίωκε. Ὄταν τὴ ἔφτασε, ἡ Γαῖα, στὶς ἀπελπιστικὲς κραυγὲς τῆς, ἀνοίγει τὰ πλάχνα τῆς καὶ τὴν δέχεται μέσα τῆς. Ἐκεῖ ποὺ ἐξαφανίστηκε ἡ Δάφνη

ἔμεινε κατάπληκτος, καὶ θυμωμένος περισσότερο, σὰν φλόγα φωτιάς ποὺ ἀναρριπίζεται καὶ ξαναγυρίζει πάλι κάτω ἀπὸ κάποια ξύλα, φώναξε δυνατὰ καὶ διαπεραστικά.

Ποῖός καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος, ὁ ὁποῖος μᾶς καταθορύβησε πάνω στὸ θρόνο μὲ τέτοια ἀγόρευση;

Οἱ παριστάμενοι ἀπάντησαν·

Εἶναι ὁ δούκας τῆς Ἀλεξάνδρειας, δεσπότη.

Καὶ ὁ βασιλιάς εἶπε·

Εἶναι ὁ ἀλιτήριος Ἀρτέμιος ποὺ προκάλεσε τὸν πικρὸ θάνατο στὸν ἀδελφό μου;

Ναί, λέει, ἄριστε βασιλιά, αὐτὸς εἶναι.

Καὶ ὁ Ἰουλιανός·

Ὅφειλω εὐγνωμοσύνη στοὺς ἀθάνατους θεοὺς καὶ στὸν δαφναῖο Ἀπόλλωνα²¹, διότι μοῦ ἔφεραν τὸν ἄθλιο μόνο καὶ αὐθόρμητο μπροστὰ μου· καὶ προσθέτει· νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του ὁ μαρότατος καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ ἡ ζώνη, ἐξαιτίας αὐτῶν ποὺ τώρα ἀποτόλμησε. Ὅσο γιὰ τὴ σφαγὴ τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τὸ αἷμα του, αὔριο, ἂν θέλουν οἱ θεοί, θὰ τὸν δικάσω· γιατί δὲν θὰ τὸν τελειώσω μὲ ἓνα θάνατο, ἀλλὰ μὲ μύριους καὶ ὄσους πρέπει νὰ ὑφίστανται οἱ ἀνθρωποκτόνοι. Διότι δὲν ἔχυσε αἷμα κοινοῦ ἀνδρα, ἀλλὰ βασιλιά, καὶ αὐτὸ χωρὶς νὰ ἔχει ὑποστῆ ἀπὸ ἐκεῖνον καμμιά ἀδικία.

- 37 Μόλις εἶπε αὐτὰ ὁ βασιλιάς Ἰουλιανός, ὁ ἅγιος ἀρπάχθηκε ἀπὸ τοὺς δορυφόρους, καὶ ἀφοῦ τοῦ ἀφήρεσαν τὴ ζώνη καὶ τὸ ἀξίωμα, τὸν ἔστησαν στὸ βῆμα καὶ τὸν παρέδωσαν στὰ χέρια τῶν δημίων. Ἐκεῖνοι ἀφοῦ ἔδεσαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του μὲ σχοινιά τὸν τέντωσαν κι' ἀπὸ τὰ τέσσερα καὶ χτυποῦσαν τὴν κοιλιά καὶ τὴν πλάτη τοῦ μάρτυρα μὲ βούρδουλα

βλάστησε ἡ προσφιλέης στὸν Ἀπόλλωνα δάφνη, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ σύμβολο τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐμβλήματα τῆς προφητικῆς του δύναμης, ἰδιαίτερα μάλιστα στοὺς Δελφούς, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίθετο «Δαφναῖος».

ἔτυπτον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀλλάξαι αὐτὸν ζυγὰς τέσσαρας. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένην τινὰ καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην ὑπομονήν· οὐ γὰρ στεναγμός, οὐ φωνή, οὐ σκυλμός, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄσα πά-
 10 σχουσιν ἄνθρωποι βασάνοις ἐξεταζόμενοι, παρ' αὐτοῦ ἀνεπέμ-
 πετο, ἀλλ' ἄτρεπτός τις καὶ ἀναλλοίωτος τῷ προσώπῳ κατε-
 φαίνεται. Ἡ γῆ δὲ τοῦ αἵματος ἐπεπλήρωτο, καὶ ὁ μάρτυς ὡς
 ἄλλου πάσχοντος ἐγνωρίζετο, ὥστε θαυμάσαι πάντας τοὺς πα-
 ρεστῶτας καὶ αὐτὸν τὸν ἀλάστορα Ἰουλιανὸν ἐκπλαγῆναι ἐπὶ
 15 τῷ ξένῳ θεάματι. Καὶ κελεύει αὐτὸν ἀναθέντα ἐπὶ τὴν φυλακὴν
 ἀπαχθῆναι μετὰ τῶν λοιπῶν ἀγίων, σκεψόμενος πῶς καὶ τίνι
 τρόπῳ καὶ ποίῳ θανάτῳ τῆς παρουσίας ζωῆς ἐξαφανίσει τοὺς
 μάρτυρας.

38 Οἱ μὲν οὖν τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες ἐπὶ τὴν φυλακὴν ἀπαγό-
 μενοι ἐψάλλον· «ἐδοκίμασας, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυ-
 ροῦται τὸ ἀργύριον· εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἔθου θλί-
 ψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν, ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κε-
 5 φαλὰς ἡμῶν· λείπει οὖν τὸ διελθεῖν ἡμᾶς διὰ πυρός τε καὶ ὕδα-
 τος, ὅπως εἰς ἀναψυχὴν ἀγάγῃς ἡμᾶς». Καὶ τῆς εὐχῆς
 πληρωθείσης, ἔλεγε πρὸς ἑαυτὸν ὁ μέγας Ἀρτέμιος·

Ἴδου γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματί σου κε-
 χάρακται· λείπει οὖν ἵνα καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν προσα-
 10 ποδῶς μετὰ τοῦ ἐπιλοίπου σου αἵματος·

Καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον ἐνθυμούμενος ἔλεγεν·
 «Ἴδου δέδωκα τὸν νῶτόν μου εἰς μάστιγας καὶ τὰς σια-
 γόνας μου εἰς ραπίσματα· ἀλλὰ τί περισσότερον τοῦ
 ἐμοῦ Δεσπότη ὑπήνεγκας ὁ ἀνάξιος; Κάκεϊνος κατεξάν-
 15 θη ταῖς μάστιξι, κάκεϊνου τὸ πρόσωπον ραπίσματα κατε-
 δέξατο καὶ κολαφίσματα, καὶ πυγμὰς ὑπέστη δι' ὄλου τοῦ
 σώματος, ἀκάνθινον ἐφόρεσε στέφανον καί, τὰς χεῖρας
 ὀπίσω δεθείς, γυμνὸς ἐπὶ τὸν σταυρὸν προσεπάγη διὰ τὴν

τόσο πολύ, ὥστε νὰ ἀλλάξει τέσσερα ζευγάρια. Καὶ ἐβλεπε κανεὶς μιὰ παράδοξη καὶ ὄχι ἀνθρώπινη ὑπομονή· γιατί δὲν ἐβγαίνει ἀπ' αὐτὸν οὔτε στεναγμός, οὔτε φωνή, οὔτε σπαραγμός, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα πάσχουν οἱ ἄνθρωποι πού ὑποβάλλονται σὲ βασανιστήρια. Ἀντίθετα, φαινόταν ἀμετάτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος στὸ πρόσωπο. Ἡ γῆ εἶχε γεμίσει ἀπὸ τὸ αἷμα, καὶ ὁ μάρτυρας ἐδειχνε σὰν νὰ ἦταν ἄλλος αὐτὸς πού ἐπάσχε, ὥστε νὰ μείνουν ἐκθαμβοὶ ὅλοι ὅσοι ἦταν παρόντες, ἀκόμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄθλιος Ἰουλιανὸς ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὸ παράξενο θέαμα. Διατάζει τότε νὰ ἀφεθεῖ καὶ νὰ ὀδηγηθεῖ στὴ φυλακὴ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἀγίους, γιὰ νὰ σκεφθεῖ πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο καὶ μὲ τί εἶδους θάνατο θὰ ἐξαφανίσει τοὺς μάρτυρες ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ.

38 Οἱ μάρτυρες λοιπὸν τοῦ Χριστοῦ καθὼς ὀδηγοῦνταν στὴ φυλακὴ ἐψέλναν· «μᾶς δοκίμασες, Θεέ, μᾶς ἔκαψες ὅπως τὸ ἀσήμι· μᾶς ἐβαλες στὴν παγίδα· φόρτωσες θλίψεις στὴν πλάτη μας· ἀνέβασες ἀνθρώπους πάνω στὰ κεφάλια μας»²². ὑπολείπεται «νὰ περάσουμε μέσα ἀπὸ φωτιὰ καὶ ἀπὸ νερό, γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσεις σὲ ἀνακούφιση». Καὶ ὅταν ὀλοκληρώθηκε ἡ προσευχή, ἔλεγε στὸν ἑαυτὸ του ὁ μέγας Ἀρτέμιος·

Νὰ λοιπὸν τὰ σημάδια τοῦ Χριστοῦ χαράχτηκαν στὸ σῶμα σου²³. ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ δώσεις καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ σου μαζί μὲ τὸ ὑπόλοιπο αἷμα σου.

Καὶ καθὼς θυμόταν τὸ προφητικὸ ἐκεῖνο ρητὸ ἔλεγε·

«Νά, ἔδωσα τὰ νῶτα μου στὶς μαστίγες καὶ τὰ σιαγόνα μου σὲ ραπίσματα»²⁴. ἀλλὰ τί περισσότερο ἀπὸ τὸν Δεσπότη μου ὑπέφερες, ἀνάξιε; Καὶ ἐκεῖνος κομματιάστηκε μὲ τὰ μαστίγια· καὶ ἐκεῖνου τὸ πρόσωπο δέχτηκε ραπίσματα καὶ κολαφίσματα καὶ ὑπέμεινε γροθιᾶς σ' ὅλο τὸ σῶμα του, φόρεσε ἀκάνθινο στεφάνι καὶ μὲ δεμένα τὰ χέρια πίσω, γυμνὸς καρφώθηκε πάνω στὸ

23. Γαλ. 6,17.

24. Ἦσ. 50,6.

ἐμὴν ἀμαρτίαν τε καὶ παράβασιν, ὁ μὴ γνοὺς ἀμαρτίαν
 20 μὴδὲ δόλον ἐν στόματι ἐργασάμενος. Πολλὰ τοιγαροῦν τὰ
 τοῦ ἐμοῦ Δεσπότητος παθήματα· μακρὰν εἰμι τῆς ἐκείνου
 μακροθυμίας καὶ ἀνοχῆς ὁ ταλαιπώρος· χαίρω τοίνυν καὶ
 ἀγαλλιῶ τοῖς τοῦ Δεσπότητος μου παθήμασι λαμπρυνόμε-
 25 νος. Κουφίζει μου τὸν πόνον ἢ μίμησις τοῦ πάθους· ἐλα-
 φρύνει μου τὴν ἀλγηδόνα ἢ ὁμοτιμία τῶν κρειττόνων.
 Κἀγὼ γὰρ δι' αὐτὸν υἱὸς Θεοῦ ἐγενόμην διὰ τοῦ βαπτί-
 σματος καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ ἔτι
 μᾶλλον γενήσομαι διὰ τῆς ἐν νεκρῶν ἀναστάσεως. Εὐχα-
 ριστῶ σοι, Δέσποτα, ὅτι τοῖς σοῖς με πάθεσιν ἐστεφάνω-
 30 σας. Ἀλλά, φιλόανθρωπε καὶ φιλοκτίρμων καὶ τῶν σῶν
 δούλων προνοητὰ, τελείωσόν μου τὸ δρόμον ἐν τῇ ὁμο-
 λογίᾳ σου, καὶ μὴ με ἀνάξιον κρίνης τοῦδε τοῦ ἐγχειρή-
 ματος διὰ τὰς ἐν τῷδε τῷ βίῳ προσγενομένας μοι ἀμαρ-
 35 τίας· ἐγὼ γάρ, Δέσποτα, εἰς τοὺς σοὺς ἐμαυτὸν ἀπέρριψα
 οἰκτιρμούς.

39 Καὶ ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν εὐξάμενος, ἐφθασεν ἐν τῇ φυλακῇ
 μετὰ τῶν ἀγίων μαρτύρων Εὐγενίου καὶ Μακαρίου, καὶ παρεδό-
 θησαν τῷ δεσμοφύλακι, καὶ ἦν ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς μετὰ τῶν
 ἀγίων ἀθλοφόρων Εὐγενίου καὶ Μακαρίου, δοξολογῶν καὶ εὐ-
 5 χαριστῶν τῷ Θεῷ. Πρωίας δὲ γενομένης κελεύει πάλιν ὁ Παρα-
 βάτης τοὺς μάρτυρας στήναι ἐπὶ τὸ δικαστήριον καί, μηδεμιᾶς
 καταξιώσας αὐτοὺς ἐρωτήσεως, ἢ μόνον τὸν μέγαν Ἀρτέμιον
 διαχωρισθῆναι τῆς αὐτῶν συζυγίας παρακελευσάμενος, ἐξορίαν
 κατ' αὐτῶν ψηφίζεται καὶ πέμπει αὐτοὺς ἐν Ὁάσει τῆς Ἀραβίας.
 10 Δύο δὲ εἰσι χωρία οὕτω καλούμενα, Ὅασις μικρὰ καὶ μεγά-
 λη· φθοροποιὰ δὲ τὰ χωρία καὶ ὑπὸ φθοροποιῶν ἀέρων καταπνεό-
 μενα, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐκεῖσε ἀπερχομένων ἐνιαυτὸν ἓνα καὶ μόνον
 διήρκησεν, ἀλλ' αὐτόθι ὑπὸ χαλεπῶν ἀλισκόμενοι νοσημάτων

σταυρό για τή δική μου άμαρτία και παράβαση, αυτός πού δέ γνώρισε άμαρτία, ούτε έβαλε στο στόμα του δόλο. Είναι πολλά λοιπόν του Δεσπότη μου τά παθήματα. Έγώ ό ταλαίπωρος βρίσκομαι μακριά από τή μακροθυμία και άνοχη εκείνου. Χαίρομαι λοιπόν και αγάλλομαι πού δοξάζομαι με τά παθήματα του Δεσπότη μου. Μοῦ άνακουφίζει τόν πόνο ή μίμηση του πάθους μου έλαφρύνει τόν ψυχικό πόνο ή ίσοτιμία του με τά άνωτερα. Γιατί κι' έγώ εξαιτίας του έγινα γιός του Θεού με τό βάπτισμα και τή δωρεά του άγίου Πνεύματος, και θά γίνω άκόμα περισσότερο με τήν άνάσταση από τους νεκρούς. Σε εύχαριστώ, Δέσποτα, πού με στεφάνωσες με τά δικά σου πάθη· αλλά, φιλόανθρωπε και σπλαχνική, και προνοητή των δούλων σου, τελείωσε τό δρόμο μου με τήν όμολογία σου, και μη με κρίνεις άνάξιο αυτού του έγχειρήματος, εξαιτίας των άμαρτιών πού έκανα σ' αυτήν έδώ τή ζωή· γιατί έγώ, Δέσποτα, στηρίζω τόν έαυτό μου στη δική σου εύσπλαχνία.

Και άφού προσευχήθηκε αυτά μέσα του, έφτασε στη φυλακή μαζί με τους άγίους μάρτυρες Ευγένιο και Μακάριο, και παραδόθηκαν στον δεσμοφύλακα, και ήταν μαζί με τους άθλοφόρους Ευγένιο και Μακάριο ό μάρτυρας του Χριστού δοξολογώντας και εύχαριστώντας τό Θεό. Όταν ξημέρωσε, διατάζει πάλι ό Παραβάτης τους μάρτυρες νά σταθοῦν στο δικαστήριο, και χωρίς νά τους κάνει καμμία έρώτηση, παρά μόνο διατάζοντας νά χωρίσει ό μέγας Άρτέμιος από τή δυάδα των άλλων, άποφασίζει τήν έξορία των δύο και τους στέλνει στην Όαση τής Άραβίας. Υπάρχουν δύο χωριά πού όνομάζονται έτσι, Όαση Μικρή και Μεγάλη· και τά δύο όμως είναι καταστροφικά και δέρνονται από καταστρεπτικούς άνέμους, και κανένας από τους πηγαίνουν εκεί δέν άντέχει περισσότερο από ένα χρόνο, αλλά πεθαίνουν εκεί καταλαμβανόμενοι από επικίνδυνες άρρώστιες. Άφού λοιπόν περιόρισε

ἐναποθνήσκουσιν. Ἐκεῖ τοίνυν τοὺς ἁγίους περιορίσας Εὐγένε-
 15 νιον καὶ Μακάριον, ἐν αὐτῇ τὰς κεφαλὰς τῶν ἁγίων ἀποτιμηθῆ-
 ναι ἐκέλευσεν, οἳ καὶ ἐτελειώθησαν μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέ-
 ρας, τῇ εἰκάδι τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ τῆς αὐ-
 τῶν τελειώσεως θαῦμα γέγονε μέγα· μὴ ἔχοντος γὰρ τοῦ τόπου
 ὕδωρ τὸ σύνολον, πηγὴ ἀνέβλυσεν ὕδατος, πᾶσαν ἀποδιώκου-
 20 σα νόσον, ἣ καὶ μέχρι τῆς σήμερον μένει, τῶν ἁγίων σώζουσα
 τὴν ἐπωνυμίαν.

40 Τὸν δὲ ἅγιον Ἀρτέμιον προσκαλεσάμενος ἔφη πρὸς αὐτόν·
 Διὰ τὴν προπέτειάν σου κατηνάγκασάς με ἀτιμάσαι τὸ γέ-
 νος σου καὶ τὴν προσοῦσάν σοι περιφάνειαν ἐνουβρίσαι
 καὶ αὐτῶν ἐφάψασθαι τῶν σαρκῶν σου. Πείσθητι οὖν
 5 μοι, Ἀρτέμιε, καὶ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, μάλιστα
 τῷ Δαφναίῳ Ἀπόλλωνι τῷ ἐμοὶ τριποθήτῳ καὶ πανα-
 γάστῳ θεῷ, καὶ τῆς αἰτίας τοῦ αἵματος τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ
 ἀπολύω σε, τὴν τε ἀξίαν μείζονα καὶ ἐνδοξοτέραν ἐπανα-
 θήσω σοι· ἐπαρχὸν γὰρ πραιτωρίων σε καταστήσας καὶ
 10 ἀρχιερέα τῶν μεγάλων θεῶν, πατέρα ἐμὸν ὀνομάσω καὶ
 τῆς ἐμῆς βασιλείας τὰ δεύτερα φέροντα, καὶ ἔση μεθ'
 ἡμῶν πάντα τὸ χρόνον τῆς ἡμετέρας ζωῆς τε καὶ διαγω-
 γῆς. Οἶδας γὰρ καὶ αὐτός, ὦ Ἀρτέμιε, ὡς ὁ ἐμὸς ἀδελφός
 μάτην παρὰ Κωνσταντίου πεφόνευται, καὶ ὡς φθόνος αὐ-
 15 τὸν κατειργάσατο καὶ ὁ πάντων ἀνθρώπων ἀνοσιώτατος
 ὁ εὐνοῦχος Εὐσέβιος, ὁ τὴν τοῦ πραιποσίτου ἀξίαν κα-
 κῶς ἐνδυσάμενος, κἂν οὐκ ἀρκοῦσαν δέδωκε τὴν δίκην
 τοῦ ἀνοσιουργήματος ὁ παμπόνηρος.

41 Καὶ ὅτι τῆς ἡμετέρας γενεᾶς ἐστὶ μᾶλλον ἢ βασιλεία
 ἀρμόδιος· ὁ γὰρ ἐμὸς πατὴρ Κωνσταντίος ἐκ τῆς Μαξι-
 μιανοῦ θυγατρὸς Θεοδώρας γεγένηται τῷ ἐμῷ πάππῳ
 Κώνσταντι. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐξ Ἑλένης αὐτῷ γέγονε
 5 φαύλης τινὸς γυναικὸς καὶ τῶν χαμαιτύπων οὐδὲν διαφε-
 ρούσης, καὶ ταῦτα μῆπω γεγονότι Καίσαρι, ἀλλ' ἐν

ἐκεῖ τοὺς ἁγίους Εὐγένιο καὶ Μακάριο, διέταξε σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ νὰ κοποῦν τὰ κεφάλια τῶν ἁγίων, οἱ ὅποιοι καὶ τελείωσαν ὕστερα ἀπὸ σαράντα μέρες, στὶς εἴκοσι τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου. Στὸν τόπο τοῦ θανάτου τους ἔγινε μεγάλο θαῦμα: Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ τόπος δὲν εἶχε καθόλου νερό, ἀνέβλυσε πηγὴ μὲ νερὸ ποὺ θεραπεύει κάθε ἀρρώστια, ἡ ὁποία διασώζεται καὶ μέχρι σήμερα, φέροντας τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων.

40 Τὸν ἅγιο Ἀρτέμιο τὸν κάλεσε καὶ τοῦ εἶπε:

Ἐξαιτίας τῆς αὐθάδειάς σου μὲ ἀνάγκασες νὰ ἀτιμάσω τὸ γένος σου καὶ νὰ προσβάλω τὴν ὑπερηφάνεια ποὺ ἔχεις καὶ νὰ δέσω τὶς σάρκες σου. Συμφώνησε μαζί μου, Ἀρτέμιο, καὶ ἔλα νὰ θυσιάσεις στοὺς θεοὺς, καὶ μάλιστα στὸν Δαφναῖο Ἀπόλλωνα, στὸ θεὸ ποὺ μοῦ εἶναι πολυπόθητος καὶ πολὺ ἀγαπητός, καὶ θὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ θὰ σοῦ δώσω ξανὰ τὶς τιμὲς μεγαλύτερες καὶ ἐνδοξότερες: γιατί, ἀφοῦ σὲ κάνω ἐπαρχο τῶν πραιτωρίων καὶ ἀρχιερέα τῶν μεγάλων θεῶν, θὰ σὲ ὀνομάσω πατέρα μου καὶ θὰ εἶσαι δεῦτερος στὴ βασιλεία μου καὶ θὰ εἶσαι πάντοτε μαζί μου ὅλο τὸ διάστημα τῆς ζωῆς καὶ διαγωγῆς μου. Γιατὶ γνωρίζεις καὶ σύ, Ἀρτέμιο, ὅτι ὁ ἀδελφός μου φονεύτηκε ἄδικο ἀπὸ τὸν Κωνστάντιο, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ φθόνος καὶ ὁ πιὸ βδελυρὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὁ Εὐνοῦχος Εὐσέβιος, ὁ ὅποιος κακῶς εἶχε πάρει τὸ ἀξίωμα τοῦ πραιποσίτου, ἂν καὶ δὲν τιμωρήθηκε ὅσο ἔπρεπε γιὰ τὸ κακούργημά του ὁ παμπόνηρος.

41 Ἡ βασιλεία ἀνήκει μᾶλλον στὴ δική μας γενεά: γιατί ὁ πατέρας μου Κωνστάντιος γεννήθηκε ἀπὸ τὴ θυγατέρα τοῦ Μαξιμιανοῦ Θεοδώρα στὸν παπποῦ μου Κώνσταντα. Ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλένη, κάποια πρόστυχη γυναῖκα ποὺ δὲν διέφερε καθόλου ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν πορνείων: καὶ ὅλα αὐτὰ πρὶν γί-

ιδιώτου τυγχάνοντι σχήματι. Ὁ τοίνυν Κωνσταντῖνος
 θρασύτητι γνώμης τὴν βασιλείαν ἀφήρπασε καὶ τὸν ἐμὸν
 πατέρα καὶ τοὺς τούτου ἀδελφοὺς ἀμφοτέρους ἀδίκως
 10 ἀπέκτεινε· καὶ ὁ τούτου υἱὸς Κωνσταντίος, τὸν αὐτοῦ πα-
 τέρα μιμησάμενος, τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν πεφόνευκε, καὶ ταῦ-
 τα ὄρκοις πρὸς αὐτὸν φρικωδεστάτοις χρησάμενον.
 Ἡμᾶς τε αὐτούς, εἰ μὴ θεῶν προνοία περιεσώθημεν, τὸ
 αὐτὸ ἠβούλετο δρᾶσαι· ἀλλ' οἱ θεοὶ διεκώλυσαν, αὐτοψεί
 15 μοι τὴν σωτηρίαν μηνύσαντες, εἰς οὗς ἐγὼ τεθαρρηκῶς
 τὸν Χριστιανισμὸν ἐξωμοσάμην καὶ πρὸς τὸν Ἑλληνα
 βίον ἀπέκλινα· εὖ εἰδώς, ὡς ὁ τῶν Ἑλλήνων καὶ
 Ρωμαίων ἀρχαιότατος βίος καλοῖς ἔθεσι καὶ νόμοις
 χρησάμενος, θεοὺς προσαγορεύει τοὺς τὸ πιστὸν ἐκ τῶν
 20 πραγμάτων ἔχοντας.

42 Τίς γὰρ τὴν γνώμην ἀμφίβολος, ἥλιον βλέπων ἐν οὐ-
 ρανῷ διυπεύοντα καὶ σελήνην ἐφ' ἄρματος χρυσαυτοῦ
 ταυροπολοῦσαν; Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἡμέραν φαεινὴν ἀπεργά-
 ζεται καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπ' ἔργον ἐγείρει, ἡ δὲ τὴν νύ-
 5 κτα λαμπαδοῦχεϊ καὶ τοὺς ἀστέρας καταφαιδρύνει καὶ
 ταῖς ἀγρύπνοις φωτοβολίαις ὑπνοῦν τοὺς ἀνθρώπους πα-
 ρακελεύεται. Ταῦτα θεολογοῦσιν Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι,
 Ἀρτέμιε, καὶ οὐκ ἀδίκως, ἀλλὰ πρεπόντως καὶ μετὰ δι-
 καίου τοῦ κρίματος. Τί γὰρ ἡλίου τηλαυγέστερον, ἢ τί σε-
 10 λήνης αὐγοειδέστερον, ἢ τί τοῦ χοροῦ τῶν ἀστέρων ἡδύ-
 τερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον; Ταῦτα τοίνυν Ἕλληνες καὶ
 Ρωμαῖοι θειάζουσίν τε καὶ σέβουσιν, καὶ πρὸς αὐτὰ τὰς
 ἑαυτῶν ἐλπίδας ἐναπεκρέμασαν, καὶ τὸν μὲν ἥλιον
 Ἀπόλλωνα προσαγορεύουσιν, τὴν δὲ σελήνην Ἀρτεμιν,
 15 καὶ τοὺς μεγίστους τῶν ἀστέρων οὗς προσαγορεύουσιν

νει καίσαρας ἀκόμη, ἐνῶ βρισκόταν στήν τάξη τοῦ ιδιώτη. Ὁ Κωνσταντῖνος λοιπόν, μέ τὸ θρασύ του χαρακτηριστῆρα ἄρπαξε τὴ βασιλεία καὶ τὸν πατέρα μου καὶ τοὺς δύο ἀδελφούς του τοὺς σκότωσε ἄδικα. Ἐπίσης ὁ γιός του Κωνσταντῖος, μιμούμενος τὸν πατέρα του, σκότωσε τὸν ἀδελφό μου, καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ἂν καὶ εἶχε κάνει σ' αὐτὸν φρικτούς ὄρκους. Καὶ σὲ μένα τὸν ἴδιο, ἂν δὲ σωζόμουν αὐτὴν πρόνοια τῶν θεῶν, ἤθελε νὰ κάνει τὸ ἴδιο· ἀλλὰ τὸν ἐμπόδισαν οἱ θεοί, δείχνοντάς μου ὀφθαλμοφανῶς τὴ σωτηρία μου· γι' αὐτὸ κι ἐγώ, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη σ' αὐτούς, ἀπαρνήθηκα τὸ Χριστιανισμὸ καὶ στράφηκα πρὸς τὸν ἐλληνικὸ βίον, γνωρίζοντας καλὰ ὅτι ὁ ἀρχαιότατος βίος τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, κάνοντας καλὴ χρῆση τῶν ἐθίμων καὶ νόμων, ὀνομάζει θεοὺς ἐκείνους ποὺ ἐμπνέουν τὴν ἐμπιστοσύνη ἀπὸ τὰ ἔργα τους.

Ποιὸς λοιπὸν ἀμφιβάλλει γι' αὐτὸ βλέποντας τὸν ἥλιο νὰ διασχίζει ἐφιππος τὸν οὐρανὸ, καὶ τὸ φεγγάρι νὰ τρέχει σὰν ταῦρος πάνω σὲ χρυσοστόλιστο ἄρμα; Πράγματι λοιπὸν ὁ ἥλιος κάνει τὴν ἡμέρα φωτεινὴ καὶ σηκώνει τοὺς ἀνθρώπους στὸ ἔργο τους, ἐνῶ τὸ φεγγάρι φωτίζει τὴ νύχτα καὶ κάνει τὰ ἄστρα νὰ λάμπουν, καὶ μέ τις ἄγρυπνες ἀκτινοβολίες του προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους νὰ κοιμηθοῦν. Αὐτὰ θεολογοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι, Ἀρτέμειε, καὶ ὄχι ἄδικα, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ἀρμόζοντα καὶ μετὰ ἀπὸ σωστὴ κρίση. Γιατὶ τί εἶναι πιὸ φωτεινὸ ἀπὸ τὸν ἥλιο; ἢ τί πιὸ λαμπερὸ ἀπὸ τὸ φεγγάρι; ἢ τί εἶναι πιὸ εὐχάριστο καὶ μεγαλόπρεπο ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἄστων; Αὐτὰ λοιπὸν Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι τὰ ἐκθειάζουν καὶ τὰ σέβονται καὶ σ' αὐτὰ ἐναποθέτουν τὶς ἐλπίδες τους. Τὸν ἥλιο τὸν ὀνομάζουν Ἀπόλλωνα, τὸ φεγγάρι Ἀρτεμη, καὶ τὰ πιὸ μεγάλα ἀπὸ τὰ ἄστρα, ποὺ τὰ ὀνομάζουν πλανῆτες καὶ τὰ ὁποῖα

πλανήτας τοὺς τὰς ἑπτὰ ζώνας τὰς οὐρανίους ἐπέχοντας,
 ὄν μὲν Κρόνον, ὄν δὲ Δία, ὄν δε Ἑρμῆν, ὄν δὲ Ἄρεα, ὄν
 δὲ Ἀφροδίτην κατονομάζουσιν. Οὗτοι γὰρ τόν τε κόσμον
 20 ἅπαντα διοικοῦσι, καὶ ταῖς αὐτῶν δυνάμεσι πᾶσα ἡ ὑπ'
 οὐρανὸν διεξάγεται· τούτων τοίνυν εἰκόνας στήσαντες,
 σέβουσιν ἄνθρωποι καὶ τιμῶσιν, ἅμα δὲ καὶ μύθους τινὰς
 πρὸς ἡδονὴν ἀναπλάσαντες· οὐχ ὡς θεοὺς δὲ τιμῶσι τὰς
 εἰκόνας αὐτῶν, ἅπαγε. Τοῦτο γὰρ τὸ ἀπλούστερον καὶ
 25 τὴν φιλοσοφίαν ἀσπαζόμενοι καὶ τὰ τῶν θεῶν ἀκριβῶς
 ἐξετάζοντες, οἶδασι τίνι τὴν τιμὴν ἀπονέμουσι, καὶ πρὸς
 τίνα διαβαίνει ἡ τῶν θείων ἀγαλμάτων προσκύνησις.

43 Παραινῶ τοίνυν τὴν σὴν γενναιότητα μεθ' ἡμῶν τε
 εἶναι καὶ τὰ ἡμῖν ἀρέσκοντα διαπράττεσθαι, τὴν τε θρη-
 σκεῖαν ἐλληνίζειν ὀρθῶς καὶ τῶν ἀρχαίων ἔθῶν τε καὶ
 πραγμάτων ἀντέχεσθαι. Ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος, ὡς καὶ
 5 αὐτὸς ἐπίστασαι, εὐεξαπάτητος ἀνδρῶν ἀμαθῆς τε καὶ
 ἀνόητος εὐρεθείς, περὶ τὴν θρησκείαν ἐνεωτέρισεν καί,
 τοὺς Ρωμαίων νόμους ἐξαθετήσας, ἐπὶ τὸν Χριστιανι-
 σμὸν ἐξέκλινε, τὰς ἀνοσίους αὐτοῦ πράξεις δεδιττόμενος,
 καὶ ὅτι οἱ θεοὶ αὐτὸν ἀπεβουκόλησαν ὡς ἐξάγιστον καὶ
 10 τῆς αὐτῶν θρησκείας ἀνάξιον, αἵματος ὁμογνίου γενόμε-
 νον ἔμπλεον· τοὺς τε γὰρ ἀδελφοὺς ἀπέκτεινε μηδὲν πρά-
 ξαντας ἄτοπον, καὶ τὴν γυναῖκα Φαύσταν καὶ τὸν αὐτοῦ
 υἱὸν Πρίσκον (Κρίσπον) τὸν χρηστόν τε καὶ ἀγαθὸν ἄν-
 δρα τυγχάνοντα. Ταῦτα τοίνυν τὰ ἀνοσιουργήματα μυσ-
 15 χθέντες οἱ θεοί, τοῦτον ἀπεβουκόλησαν καὶ τῆς ἱεραῦς αὐ-
 τῶν καὶ παναγεστάτης θρησκείας πόρρω που καὶ μακρὰν
 ἀπεπλάνησαν, καὶ σπέρμα τὸ ἐναγὲς αὐτοῦ καὶ παμμία-
 ρον καὶ γένος ὄλον ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνισαν. Διὰ τοῦτο,

συγκρατοῦν τις ἑφτὰ οὐράνιες ζῶνες, ἄλλο τὸ ὀνομάζουσι Κρόνο, ἄλλο Δία, ἄλλο Ἑρμῆ, ἄλλο Ἄρη καὶ ἄλλο Ἀφροδίτη. Γιατὶ αὐτὰ καὶ ὅλο τὸν κόσμον διοικοῦν καὶ μὲ τις δυνάμεις τοὺς κατευθύνεται ὅλη ἡ γῆ. Γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι ἔστησαν ἀγάλματα αὐτῶν καὶ τὰ σέβονται καὶ τὰ τιμοῦν, ἔχοντας ταυτόχρονα πλάσει καὶ μερικὸς μύθους γιὰ εὐχαρίστηση. Δὲν τιμοῦν ὁμοίως τὰ ἀγάλματά τους ὡς θεοὺς, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Αὐτὸ τὸ κάνει τὸ ἀπλοϊκὸ καὶ ἀγροϊκὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ ἐρευνοῦν προσεκτικὰ ὅσα ἀφοροῦν τοὺς θεοὺς, γνωρίζουν σὲ ποιὸν ἀποδίδουν τὴν τιμὴ καὶ σὲ ποιὸν μεταβαίνει ἡ προσκύνηση τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν.

Προτρέπω λοιπὸν τὴ γενναιότητά σου νὰ μείνει μαζί μου καὶ νὰ κάνει αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν σὲ μένα καὶ ὡς πρὸς τὴ θρησκεία νὰ μιμεῖσαι σωστὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἀκολουθεῖς τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα καὶ πράγματα. Γιατὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅπως γνωρίζεις καλὰ καὶ σὺ ὁ ἴδιος, ὄντας εὐπιστος, μὴ γνωρίζοντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ συγχρόνως καὶ ἀνόητος, ἐκαινοτόμησε στὸ θέμα τῆς θρησκείας καί, ἀθετώντας τοὺς νόμους τῶν Ῥωμαίων, στράφηκε πρὸς τὸν Χριστιανισμό, ἐπειδὴ φοβόταν τις ἀνόσιες πράξεις του καὶ ἐπειδὴ οἱ θεοὶ τὸν ἀποσκορῶντες ὡς καταραμένο καὶ ἀνάξιο τῆς δικῆς τους θρησκείας, ἀφοῦ γέμισε ἀπὸ αἷμα συγγενικό· γιατὶ καὶ τοὺς ἀδελφούς του σκότωσε, χωρὶς νὰ κάνουν τίποτα τὸ ἄτοπο, καὶ τὴ γυναῖκα του Φαῦστα καὶ τὸ γιό του Κρίσπο, ποὺ ἦταν ἄνδρας ἠθικός καὶ ἀγαθός. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἀνοσιουργήματα ἀηδίασαν οἱ θεοὶ καὶ τὸν ἀπομάκρυναν, καὶ τὸν περιπλάνησαν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἱερὴ καὶ πανάγια θρησκεία τους, καὶ ἀφάνισαν τὸ καταραμένο σπέρμα του καὶ τὸ βδελυρὸ γένος του ὀλόκληρο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ, θαυμάσιε, βλέποντας

- 20 θαυμάσιε, ὄρων σου τὸ κατὰ πάντα εὐσταθές τε καὶ βέ-
 βαιον, βούλομαί σε τῆς ἡμετέρας μερίδος καὶ ἑταιρίας γε-
 νέσθαι φίλον, καὶ σύγκληρον καὶ κοινωνὸν κατὰ πάντα
 τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων. Δεῦρο τοίνυν, Ἀρτέμιε,
 25 στήθῃ μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων καί, τοῦ Χριστοῦ ἕξα-
 νος γενόμενος, ἐπὶ τὴν πάτριον καὶ ἀρχαιοτάτην καὶ πο-
 λυχρόνιον Ρωμαίων τε καὶ Ἑλλήνων θρησκείαν μετάβη-
 θι καὶ τῶν παρὰ θεοῖς δεδωρημένων ἡμῖν ἀγαθῶν συνα-
 πόλαυε, τιμῶν μεγίστων τε καὶ ἀξιωματῶν ἐν μετοχῇ γε-
 γονώς.
- 44 Πρὸς ταῦτα ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς μικρὸν ἐπισχὼν καὶ ἐπι-
 λογισάμενος καὶ ὄλον ἐπισυναΐξας τὸν ἑαυτοῦ νοῦν τε καὶ λογι-
 σμὸν, ἀπεκρίνατο.
- 5 Ἐγὼ μὲν, ὦ βασιλεῦ, περὶ τῆς ἐμῆς θρησκείας καὶ πίστε-
 ως οὐδεμίαν τινά σοι ἀπολογίαν ποιήσομαι τὸ παρὸν,
 ἔχων ἐν ἐτοιμῷ τὰς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποδείξεις, πρὸς δὲ τὸν
 τοῦ σοῦ ἀδελφοῦ θάνατον ἐκεῖνό σοι ἀπολογήσομαι, ὡς
 οὐ μὴ φανῆσομαι τὴν ἐκεῖνου ψυχὴν ἠδίκηκῶς πώποτε,
 οὐκ ἔργῳ, οὐ λόγῳ, οὔτε τινὶ διανοίας ἐπινοήματι, οὐδ' εἰ
 10 μυρία κάμοις περὶ τούτου ἀνερευνῶν· ἡ ἀλήθεια γὰρ ἀμε-
 τάβλητος. Ἠπιστάμην γὰρ αὐτὸν Χριστιανὸν τε ὄντα, θε-
 οφιλῆ τε καὶ δίκαιον καὶ περὶ τοὺς τοῦ Χριστοῦ νόμους
 πρόθυμόν τε καὶ σπουδαῖον ὑπάρχοντα· ἴστω τοίνυν οὐ-
 ρανός τε καὶ γῆ καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀγίων ἀγγέλων χορός, καὶ
 15 Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ᾧ ἐγὼ λατρεύω ἐν τῷ ἐμῷ
 πνεύματι, ὡς καθαρὸς ἐγὼ τῆς ἐκεῖνου σφαγῆς τε καὶ τε-
 λευτῆς καὶ μηδὲν συνεισενεγκὼν εἰς τὸν ἐκεῖνου φόνον
 τὸν ἀδικὸν τοῖς τοῦτον κατεργασαμένοις ἀνοσίσις ἀνδρά-
 σιν. Οὐδὲ γὰρ παρῶν ἤμην τότε σὺν Κωνσταντίῳ, ἀλλὰ
 20 τὴν Αἴγυπτον εἶχον οἴκησίν τε καὶ δίαιταν μέχρι τοῦ πα-
 ρόντος ἐνιαυτοῦ. Καὶ ταύτην μὲν ἀπολογίαν ποιῶμαι περὶ
 τοῦ σοῦ ἀδελφοῦ.

τῇ σταθερότητα καὶ σιγουριά σου σὲ ὄλα, θέλω νὰ γίνεις φίλος τῆς δικῆς μας μερίδας καὶ ἐταιρίας καὶ συγκληρονόμος καὶ μέτοχος σὲ ὄλες τὶς ὑποθέσεις τῆς βασιλείας. Ἐλα λοιπὸν, Ἄρτέμιε, στάσου μαζί μὲ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί, ἀφοῦ ἀπαρνηθεῖς τὸν Χριστό, προσχώρησε στὴν πατροπαράδοτη καὶ ἀρχαιότατη καὶ πολυχρόνια θρησκεία τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπόλαυσε μαζί μας τὰ ἀγαθὰ ποὺ οἱ θεοὶ μᾶς δώρισαν, συμμετέχοντας σὲ τιμὲς καὶ ἀξιώματα πολὺ μεγάλα.

Σ' αὐτὰ ὁ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ κρατήθηκε λίγο καὶ σκέφτηκε καὶ συγκέντρωσε ὄλο τὸ νοῦ καὶ τὸ λογικὸ του, ἀπάντησε:

Ἐγώ, βασιλιά μου, γιὰ τὴ δική μου θρησκεία καὶ πίστη δὲν θὰ σοῦ κάνω κανενὸς εἴδους ἀπολογία πρὸς τὸ παρόν, ἂν καὶ ἔχω ἔτοιμες τὶς ἀποδείξεις γ' αὐτήν. Γιὰ τὸ θάνατο ὁμῶς τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἐκεῖνο θὰ σοῦ ἀπολογηθῶ, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι κάποτε ἀδίκησα τὴν ψυχὴ του, ὄχι ἔμπρακτα, οὔτε μὲ λόγῳ, οὔτε μὲ κάποια ἐπινόηση τῆς διάνοιάς μου, οὔτε καὶ ἂν ἀποκάμεις μύριες φορὲς ἐρευνώντας γιὰ τὸ θέμα αὐτό· γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀμετάβλητη. Γνώριζα βέβαια ὅτι αὐτὸς ἦταν Χριστιανὸς θεοφιλῆς καὶ δίκαιος καὶ ὅτι ἦταν πρόθυμος καὶ μὲ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ. Ἄς γνωρίζει λοιπὸν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὀλόκληρη ἡ χορεία τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖο ἐγὼ λατρεύω μὲ τὸ πνεῦμα μου, ὅτι ἐγὼ εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ τὴ σφαγὴ καὶ τὸ θάνατο ἐκείνου καὶ γιὰ τὸ φόνο ἐκείνου δὲν συνεισέφερα τίποτα στοὺς ἀνόσιους ἄνδρες ποὺ τὸν ἔπραξαν. Γιατὶ δὲν ἤμουν παρῶν τότε μὲ τὸν Κωνστάντιο, ἀλλὰ κατοικοῦσα στὴν Αἴγυπτο καὶ ἤμουν μέχρι τὸ ἔτος αὐτό. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀπολογία μου γιὰ τὸν ἀδελφό σου.

45 *Περὶ δὲ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐξομώσασθαι καὶ τὸν
 ἑλληνικὸν ἀσπάσασθαι βίον, τοῦτό σοι ἀποκριθήσομαι,
 τῶν τριῶν παίδων τῶν ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ τὴν φωνὴν
 δανεισάμενος, ὡς Ἐγνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς
 5 θεοῖς σου οὐ λατρεύω καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ τοῦ σοῦ
 φιλτάτου Ἀπόλλωνος οὐ ποτε προσκυνήσω. Ὅτι δὲ τὸν
 μακάριον Κωνσταντῖνον, τὸν πάντων βασιλέων ὑπέρτε-
 ρον, καὶ τὸ τοῦτου γένος ἐξεμυκτήρισας, ἐχθρὸν τοῖς σοῖς
 ἀποκαλέσας θεοῖς καὶ μανιώδη καὶ φόνου μεστόν, τοῦ τε
 10 ὁμογνίου ἀνάπλεων αἵματος, ταῦτά σοι ὑπὲρ ἐκείνου
 ἀπολογήσομαι· ὅτι μᾶλλον ὁ σὸς πατὴρ Κωνσταντίος καὶ
 οἱ τοῦτου ἀδελφοὶ προκατήρξαν τοῦ ἀδικήματος, φάρμα-
 κον αὐτῷ δηλητήριον κερασάμενοι καὶ θάνατον ὀλέθριον
 προξενήσαντες, μηδὲν πρὸς αὐτοῦ πεπονθότες ἄδικον.
 15 Ἐκεῖνος δὲ τὴν γυναῖκα Φαύσταν, καὶ πάνυ δικαίως ἀπέ-
 κτεινεν ὡς μιμησαμένην τὴν πάλαι Φαίδραν καὶ διαβα-
 λοῦσαν τὸν τοῦτου υἱὸν Πρίσκον (Κρίσπον) ὡς ἐρωτικῶς
 αὐτῇ διακείμενον καὶ τι πρὸς βίαν ἐπιχειροῦντα, καθάπερ
 κακεῖνη τὸν τοῦ Θησέως Ἴππόλυτον· καὶ δὴ κατὰ τοῦς
 20 τῆς φύσεως νόμους ὡς πατὴρ τὸν υἱὸν ἠμύνατο. Ὑστε-
 ρον μὲν τοι μαθὼν τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτὴν προσαπέκτει-
 νε, δίκην ἐπ' αὐτῇ δικάσας πασῶν δικαιοτάτην. Ἀπέκλι-
 νε δὲ πρὸς τὸν Χριστόν, οὐρανόθεν ἐκείνου καλέσαντος,
 ὅτε τὴν πρὸς Μαξέντιον δριμεῖάν τε καὶ βαρυτάτην διη-
 25 γωνίσαστο μάχην, δείξας αὐτῷ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον με-
 σουσῆς ἡμέρας, ὑπὲρ τὸν ἥλιον ταῖς ἀυγαῖς ἐξαστράπτων,
 καὶ γράμμασιν ἀστροτύπως ρωμαϊκοῖς διασημήνας αὐτοῦ
 τὴν τοῦ πολέμου νίκην. Ἡμεῖς τε γὰρ αὐτοὶ τὸ σημεῖον
 ἔθεασάμεθα τῷ πολέμῳ παρόντες καὶ τὰ γράμματα ὑπα-
 30 νέγνωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν τεθέατο, καὶ*

Ὅσο γὰρ τὸ νὰ ἀπαρνηθῶ τὸν Χριστὸ καὶ νὰ ἀσπασθῶ τὸν ἐλληνικὸ βίον, θὰ σοῦ ἀπαντήσω τὸ ἐξῆς, δαυνομένης τῆ γλῶσσα τῶν τριῶν παιδῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορα²⁵.

Γνώριζε, βασιλιά, ὅτι δὲ θὰ λατρεύσω τοὺς θεοὺς σου καὶ δὲ θὰ προσκυνήσω ποτὲ τὸ χρυσὸ ἄγαλμα τοῦ ἀγαπητοῦ σου Ἀπόλλωνα. Γιὰ τὸ ὅτι πάλι χλεύασες τὸν μακάριο Κωνσταντῖνο, τὸν ἀνώτερο ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς, καὶ τὸ γένος του, ἀποκαλώντας τὸν ἐχθρὸ τῶν θεῶν σου καὶ μανιακὸ καὶ γεμάτο φόνους καὶ συγγενικὸ αἷμα, θὰ σοῦ πῶ γὰρ ἐκεῖνον τὰ ἐξῆς· ὅτι μᾶλλον ὁ πατέρας σου Κωνσταντῖος καὶ οἱ ἀδελφοὶ του ἄρχισαν πρῶτοι νὰ ἀδικοῦν, ποτίζοντάς τὸν δηλητηριασμένον φάρμακο καὶ προκαλώντας ὀλέθριον θάνατο, χωρὶς νὰ ἔχουν πάθει ἀπὸ αὐτὸν τίποτε τὸ ἀδικο. Ἐκεῖνος σκότωσε τὴ γυναῖκα του Φαῦστα καὶ πολὺ σωστά, ἐπειδὴ μιμήθηκε τὴν παλιὰ Φαίδρα καὶ συκοφάντησε τὸ γιὸ του Κρίσπο, ὅτι τὴν εἶχε ἐρωτευθεῖ καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὴν βιάσει, ὅπως καὶ ἡ Φαίδρα συκοφάντησε τὸ γιὸ τοῦ Θησέα Ἰππόλυτο· ὅποτε κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὡς πατέρας ἐνήργησε ἔτσι ἐναντίον τοῦ γιοῦ του. Ἐπειτα ὁμοῦ μαθαίνοντας τὴν ἀλήθεια, τὴν σκότωσε καὶ αὐτὴν καταδικάζοντάς τὴν μὲ δίκη πολὺ ὀρθή. Πρὸς τὸν Χριστὸ στράφηκε ὕστερα ἀπὸ κλήση ἐκείνου ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ὅταν διεξήγαγε πρὸς τὸν Μαξέντιο τὴν σφοδρὴ καὶ δύσκολη μάχη, δείχνοντάς του, ἐνῶ ἦταν μεσημέρι, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ νὰ ἀκτινοβολεῖ μὲ τὴ λάμψη τοῦ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ μηνύοντάς του μὲ ρωμαϊκὰ γράμματα γραμμένα μὲ ἄστρα τὴ νίκη του στὸν πόλεμο. Τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ εἶδαμε καὶ ἐμεῖς ποὺ ἤμαστε παρόντες στὴ μάχη, καὶ τὰ γράμματα τὰ διαβάσαμε· ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρο τὸ στρατόπεδο τὸ ἔχει δεῖ, καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ μάρτυρες αὐ-

πολλοὶ τούτου μάρτυρες ἐν τῷ σῶ στρατοπέδῳ τυγχάνουσιν, εἴ γε ἄρα ἐρωτῆσαι θελήσεις.

46 Καὶ τί δὴ ταῦτα λέγω; Τὸν Χριστὸν ἄνωθεν οἱ προφήται προκατήγγειλαν, ὡς καὶ αὐτὸς κρεῖττον ἐπίστασαι, καὶ πολλαὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας αἱ μαρτυρίαι κάκ τῶν παρ' ὑμῖν σεβομένων θεῶν καὶ τῶν χρησμῶν αἱ προαγορεύσεις· τὰ τε Σιβύλλεια γράμματα καὶ ἡ τοῦ Βιργιλίου τοῦ Ῥωμαίου ποίησις, ἣν ὑμεῖς Βουκολικὴν ὀνομάζετε, καὶ αὐτὸς ὁ παρ' ὑμῖν θαυμαζόμενος Ἀπόλλων ὁ μαντικὸς τοιόνδε τινὰ περὶ Χριστοῦ ἐξεφώνησε λόγον. Ἐρωτηθεὶς γὰρ παρὰ τῶν ἑαυτοῦ προπόλων, ἀποκρίνεται ὧδε·

15 Ἴμε δ' ὄφρα πύματόν με καὶ ὄστατον ἐξερέεσθαι, δὺςμορ' ἐμῶν προπόλων, περὶ θεσπεσίῳ θεοῖο, καὶ πνοιῆς τῆς πάντα πέριξ βοτρυηδὸν ἐχούσης, τεῖρεα, φῶς, ποταμοὺς καὶ Τάρταρον, ἡέρα καὶ πῦρ, ἦ με καὶ οὐκ ἐθέλοντα δόμων ἀπὸ τῶνδε διῶκει· ἡ δὲ ἐμοὶ τριπόδων ἔτι λείπετο ἡριγένεια. Αἶ, αἶ με, τρίποδες, στοναχήσατε, οἴχετ' Ἀπολλῶν. Οἴχετ' ἐπεὶ βροτὸς με βιάζεται οὐράνιος φῶς· καὶ ὁ παθῶν Θεὸς ἐστὶ, καὶ οὐ θεότης πάθεν αὐτῆ.

47 Ὑπολαβῶν δὲ ὁ Παραβάτης ἔφη·

Δοκῶ σε, ὦ Ἀρτέμει, οὐ στρατηγὸν ἐν Αἰγύπτῳ παραγενέσθαι, ἀλλὰ χρησμολόγον τινά, μᾶλλον δὲ βωμολόχον ἢ μὴν ἀγύρτην, καὶ γραῶν κωθωνιζομένων λογίδρια καὶ μύθους παλαιοὺς καὶ γεγηρακότας ἐπισυνάγοντα.

Καὶ ὁ μάρτυς·

10 Οὐ καλῶς ὑπέιληφας, ὦ βασιλεῦ, οὐδὲ τῆς σῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς ἰσοστάσια· ἐκ τῶν σῶν δὲ θεῶν καὶ τῶν σοὶ προσφιλῶν μαθημάτων ποιοῦμαι τὰς ἀποδείξεις, ἵν' ἐκ τῶν σοὶ γνωρίμων τὸ τῆς ἀληθείας μάθοις μυστήριον, καὶ μὴ με δόξης τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐγκαλλωπίζεσθαι ρήμασι· μηδὲ γὰρ ἔλαιον ἀμαρτωλοῦ τὴν ἐμὴν λιπανάτω

τοῦ στοῦ στρατόπεδό σου, ἐάν βέβαια θελήσεις νά ρωτήσεις.

- 46 Ἄλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτά; Τὸν Χριστὸν τὸν κήρυξαν ἀπὸ παλιὰ οἱ προφῆτες, ὅπως καὶ σὺ γνωρίζεις, καὶ πολλές εἶναι οἱ μαρτυρίες τῆς παρουσίας του καὶ οἱ προσφωνήσεις τῶν χρησμῶν, ἀπὸ τοὺς θεοὺς ποὺ σεῖς σέβεσθε· καὶ τὰ Σιβυλλιακὰ γράμματα καὶ ἡ ποίηση τοῦ Ρωμαίου Βιργιλίου, τὴν ὁποία ἐσεῖς ὀνομάζετε βουκολική, καὶ αὐτὸς ποὺ θαυμάζεται ἀπὸ σᾶς, ὁ Ἀπόλλων ὁ μαντικός, ἐκφώνησε ἓνα τέτοιο περίπου λόγο. Γιατὶ ὅταν ρωτήθηκε ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς του, ἀποκρίθηκε ὡς ἐξῆς·

Δὲν ἔπρεπε, δύσμοιρε λειτουργέ μου, τελευταῖο καὶ ἐσχάτο νὰ μὲ ρωτήσεις γιὰ τὸ θεσπέσιο θεό, καὶ γιὰ τὴν πνοὴ ἢ ὁποῖα ἔχει τὰ πάντα γύρω της μὲ τὴ μορφή σταφυλιῶν, βᾶσανα, φῶς, ποταμοὺς καὶ τάρταρο, ἀέρα καὶ φωτιά, ἢ ὁποῖα χωρὶς νὰ θέλω μὲ διώχνει ἀπὸ τοὺς ναοὺς αὐτοῦς, σὲ μένα δὲ ἀπομένει ἀκόμα ἡ Ἥως τῶν τριπόδων. Πῶ, πῶ, τρίποδες στενάξτε, ἔφυγε ὁ Ἀπόλλων. Ἐφυγε ἐπειδὴ μὲ βιάζει ἄνθρωπος οὐράνιος, φῶς. Καὶ αὐτὸς ποὺ ἔπαθε εἶναι θεός, ἀλλὰ δὲν ἔπαθε ἡ ἴδια ἡ θεότητα.

- 47 Παίρνοντας τότε τὸ λόγο ὁ Παραβάτης εἶπε·

Νομίζω, Ἀρτέμει, ὅτι δὲν πῆγες στὴν Αἴγυπτο στρατηγός, ἀλλὰ σὰν μάντης, ἢ μᾶλλον ὡς χυδαιολόγος, ἢ στ' ἀλήθεια ἀγύρτης, ποὺ μάζευες λογίδια μεθυσμένων γραιδίων καὶ μύθους παλιούσ καὶ γηρασμένους.

Καὶ ὁ μάρτυρας·

Δὲν ἀντιλήφθηκες σωστά, βασιλιά, οὔτε ἀντάξια πρὸς τὴ σοφία καὶ τὴν ἀρετὴ σου. Γι' αὐτὸ θὰ φέρω ἀπὸ τοὺς δικούς σου θεοὺς καὶ τὰ προσφιλή σου μαθήματα τίς ἀποδείξεις, γιὰ νὰ μάθεις τὸ μυστήριον ἀπὸ αὐτὰ ποὺ σοῦ εἶναι γνωστὰ καὶ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι κομπάζω μὲ τὰ λόγια τῶν Ἑλλήνων· οὔτε λάδι ἀμαρτωλοῦ νὰ λιπάνει

κεφαλὴν, ἀλλὰ, τῆς σῆς κηδόμενος ψυχικῆς σωτηρίας, κινῶ πάντα λίθον, ὥστε πεισθῆναι σε. Ὑπολαμβάνω δὲ
 15 ὅτι, ὡσπερ ὁ Σατανᾶς τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ καὶ πρωτόπλαστον ἀπετύφλωσε διὰ τῆς παρακοῆς καὶ τῆς τοῦ φυτοῦ βρώσεως, οὕτω καὶ σέ, βασιλεῦ, φθονῶν τῆς σῆς σωτηρίας, τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀπεγύμνωσε πίστεως. Ὅτι δὲ τὸν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας θεοὺς ἀποκα-
 20 λεῖς αἰσχύνομαι τὸ τῆς ἀμαθίας, μᾶλλον δὲ κακοβουλίας ἐπάγγελμα· οὐχὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, ὁ δηλαδὴ σοὺς διδάσκαλος, μύδρον ἔφη τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας κισσηροειδῆ σώματα καὶ παντελῶς ἄψυχα καὶ ἀναίσθητα; Πῶς οὖν αὐτός, βασιλέων ἄριστε καὶ φιλοσοφώτατε,
 25 τὰ ὑπὸ τῶν σῶν διδασκάλων ἀθετούμενα καὶ διαβαλλόμενα θεοὺς προσαγορεύεις; Οἶδα γὰρ ὅτι τῆς Πλατωνικῆς ὑπάρχεις αἰρέσεως, καὶ Πλάτων μὲν Σωκράτους διήκουσε, Σωκράτης δὲ Ἀρχελαίου, Ἀρχέλαος δὲ καὶ Περικλῆς Ἀναξαγόρου διήκουσαν. Πῶς οὖν, ὦ θαυμάσιε, ταῦτα
 30 προσαγορεύεις θεοὺς, ὑπὲρ δὲ πάντας ἀσπάζεις τὸν ἥλιον καὶ ὄρκον αὐτὸν βασιλείον τίθεσαι, ἄνω τε καὶ κάτω κἀν ταῖς ἐπιστολαῖς, κἀν τοῖς λόγοις, κἀν ταῖς προσαγορεύεσι, πολὺ τὸ Ἐὐχολογῆναι τὸν ἥλιον; Ἀλλὰ τί δεῖ ταῦτα μακρηγορεῖν; Οὐκ ἐξαρνοῦμαι τὸν Χριστὸν μου, μὴ γένοιτο! Οὐκ
 35 ἀσπάζομαι τὴν μουσαρὰν Ἑλλήνων ἀσέβειαν, ἀλλὰ μενῶ ἐν οἷς ἐδιδάχθην, καὶ καρτερῶ ἐπὶ ταῖς πατριάς παραδόσεσιν, ἅς οὐδεὶς καταβαλεῖ χρόνος, κἀν εἰ δι' ἄκρων τὸ σοφὸν ἐφεύρηται φρενῶν, ἴν' εἴπω τι κατ' Ἐὐριπίδην τὸν ὑμέτερον ποιητὴν.

48 Πρὸς ταῦτα ὁ Ἰουλιανὸς ἰλιγγιάσας καὶ ἐξαπορηθεὶς, οὐκ εἶπεν ὅτι καὶ γένηται, τοῦ μάρτυρος θαυμάσας τὸ πολυμαθὲς τε

τὸ κεφάλι μου²⁶, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐνδιαφέρομαι γιὰ τὴ δική σου ψυχικὴ σωτηρία, κάνω ὅ,τι μπορῶ, γιὰ νὰ πεισθεῖς. Ὑποθέτω ὅτι, ὅπως ὁ Σατανᾶς ἀποτύφλωσε τὸν παλαιὸ καὶ πρωτόπλαστο Ἀδὰμ μὲ τὴν παρακοή καὶ τὴ βρώση τοῦ φυτοῦ, ἔτσι καὶ σένα, βασιλιά, φθονώντας τὴ σωτηρία σου, σὲ ἀπογύμνωσε ἀπὸ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὀνομάζεις θεοὺς τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα, μὲ κάνει νὰ ντρέπομαι γιὰ τὴν ἐπίδειξη τῆς ἀγνοίας, ἢ μᾶλλον τῆς κακοβουλίας. Ὁ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, δηλαδὴ ὁ δάσκαλός σου, δὲν ὀνόμασε τὸν ἥλιο πυρακτωμένη μάζα καὶ τὰ ἀστέρια σώματα ἀπὸ ἐλαφρόπετρα καὶ τελείως ἄψυχα καὶ ἀναισθητα; Πῶς λοιπὸν σὺ, ἄριστε καὶ διακεκριμένη φιλόσοφε μεταξὺ τῶν βασιλέων, αὐτὰ ποὺ ἀπορρίπτονται καὶ κατηγοροῦνται ἀπὸ τοὺς δασκάλους σου, τὰ ὀνομάζεις θεοὺς; Γνωρίζω βέβαια ὅτι εἶσαι ὀπαδὸς τῆς πλατωνικῆς αἰρέσεως, καὶ ὅτι ὁ Πλάτων παρακολούθησε τὸν Σωκράτη, ὁ Σωκράτης πάλι τὸν Ἀρχέλαο, καὶ ὁ Ἀρχέλαος καὶ ὁ Περικλῆς παρακολούθησαν τὸν Ἀναξαγόρα. Πῶς λοιπὸν, θαυμάσιε, αὐτὰ τὰ ὀνομάζεις θεοὺς, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλα παραδέχεσαι τὸν ἥλιο καὶ σ' αὐτὸν κάνεις ὄρκο βασιλικό, καὶ σὲ κάθε περίπτωση, καὶ στίς ἐπιστολές καὶ στοὺς λόγους καὶ στίς προσφωνήσεις, χρησιμοποιοεῖς πολὺ τὸ 'Μὰ τὸν ἥλιο'; Ἀλλὰ γιατί νὰ μακρυγορῶ; Δὲν ἀπαρνοῦμαι τὸν Χριστό μου, μὴ γένοιτο! Δὲν ἀσπάζομαι τὴ μισητὴ ἀσέβεια τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ θὰ μείνω σ' αὐτὰ ποὺ διδάχθηκα, καὶ θὰ ἐπιμένω στίς πατρικὲς παραδόσεις, τίς ὅποιες δὲν θὰ νικήσει καθόλου ὁ χρόνος, ἔστω καὶ ἂν ἐφευρεθεῖ τὸ σοφὸ ἀπὸ ἐξοχα μυαλά, γιὰ νὰ ἀναφέρω κάτι ἀπὸ τὸν δικό σας ποιητὴ Εὐριπίδη.

Ζαλισμένος ἀπὸ αὐτὰ ὁ Ἰουλιανὸς καὶ γεμᾶτος κατάπληξη, δὲν ἤξερε τί νὰ κάνει, θαυμάζοντας τοῦ μάρτυρα τὴν πο-

καὶ εὐστομον καὶ πρὸς πᾶν οὖν ἔτοιμον καὶ εὐαπολόγητον. Καὶ φησιν πρὸς αὐτὸν ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς·

5 Ἄφες, ὦ βασιλεῦ, τὴν νεκρὰν καὶ ἐξωδηκυῖαν τῶν Ἑλλήνων θρησκείαν, ἥδη γὰρ καὶ πρὸ πολλοῦ σέσηπεν, καὶ πρόσελθε τῷ Χριστῷ· μακρόθυμος γὰρ ἐστὶν καὶ φι-
λάνθρωπος καὶ δέχεται σου τὸ μεταμελές.

Ἄλλ' οὐκ ἦν ἄρα γνώμης ἐθελοκακούσης ἀντισχεῖν ὄρμαϊς,
10 οὐδὲ ἀνακαλέσασθαι ψυχὴν αὐτομόλῳ διανοίᾳ πρὸς ἀπώλειαν ἐρχομένην καὶ ἐπισπεύδουσαν. Ὁ γὰρ Ἰουλιανὸς πάλαι τὸν Ἑλλη-
νισμὸν κατὰ ψυχὴν ὠδίνων, ἐκ τῶν ἐν Ἰωνίᾳ γενομένων αὐτῷ πρὸς τὸν ἀμφὶ τὸν Μάξιμον φιλόσοφον συνουσιῶν, ἐφ'
ἄσπον μὲν ὁ τε ἀδελφὸς αὐτῷ περιῆν, καὶ μετ' αὐτὸν Κωνσταν-
15 τιος, ὁ δὲ οὐδὲν παραγυμνοῦν ἐθάρρει, διὰ τὸ ἐξ ἐκείνων δέος·
ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἐξ ἀνθρώπων ἦσαν, αὐτὸς δὲ τῶν πραγμάτων ἥδη κύριος ἦν, τότε δὴ εἰς τὸ φανερὸν ἀπαμφιασάμενος, πάσαις
ἀθρόον εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἐξερράγη ταῖς προθυμίαις.

49 Ἀπεκρίνατο τοιγαροῦν πρὸς τὸν μάρτυρα·

Ἐπεὶ τοὺς ἐμοὺς ἐξεφαύλισας λόγους, ὦ κακὴ κεφαλὴ,
ἐτόλμησας δὲ καὶ πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν με πίστιν
μεταγαγεῖν, ταῦτά σοι ἀντὶ τῶν δωρεῶν ὧν ὑπεσχόμην
5 χαρίζομαι.

Κελεύει οὖν ἀπογυμνοῦσθαι τὸν μάρτυρα καὶ σούβλαις σιδηραῖς
πεπυρακτωμέναις τὰς πλευρὰς αὐτοῦ διαπερονᾶσθαι καὶ διαρ-
ρήγνυσθαι συρόμενον ὑπτιον. Τούτων δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ τά-
χους προσενεχθέντων τῷ μάρτυρι, ἡ αὐτὴ καρτερία ἦν αὐτῷ
10 καθὼς περ καὶ πρότερον, καὶ ὡς περ ἀλλοτριῦ πάσχοντος
σώματος, αὐτὸς θεατῆς, ἀλλ' οὐ πάσχειν τι τῶν δεινῶν κατε-
φαίνετο· καὶ δὴ ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ὥραις τοῦ ἀγίου βασανιζομέ-
νου καὶ μηδεμίαν φωνὴν ἢ στεναγμὸν ἀφιέντος, αὐτὸς τῷ χεῖρε
κροτήσας, ὡς περ ἠττημένος ἀνέστη τοῦ βήματος, καὶ κελεύει

λυμάθεια και εύλωττία καθὼς και τὴν ἐτοιμότητά του γιὰ τὸ κάθε τι και τὴν καλή του ἀπολογία. Τότε λέει ὁ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ σ' αὐτόν·

Παράτησε, βασιλιά, τὴν νεκρὴ και ξωφλημένη θρησκεία τῶν Ἑλλήνων, πού ἤδη πρὸ πολλοῦ ἔχει σαπίσει, και ἔλα στὸν Χριστό· γιατί εἶναι μακρόθυμος και φιλόανθρωπος και δέχεται τὴ μεταμέλειά σου.

Ἄλλ' ὅμως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ κρατήσῃ τὴν ὀρμὴ γνώμης πού μὲ τὴ θέλησή της εἶναι κακή, οὔτε νὰ μεταστρέψῃ ψυχὴ πού ἀπὸ μόνη της βαδίζει πρὸς τὴ καταστροφή και βιάζεται. Γιατί ὁ Ἰουλιανός, κυοφορώντας ἀπὸ παλιὰ τὸν Ἑλληνισμό στὴν ψυχὴ του, ἐξαιτίας τῶν συναναστροφῶν του στὴν Ἰωνία μὲ τὸν φιλόσοφο Μάξιμο, ὅσο χρόνο ἦταν στὴν ἐξουσία ὁ ἀδελφός του, και μετὰ ἀπὸ αὐτόν ὁ Κωνστάντιος, δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀποκαλυφθεῖ, ἀπὸ τὸ φόβο ἐκείνων, ὅταν ὅμως αὐτοὶ ἐξέλιπαν ἀπὸ τὸν κόσμον και ἔγινε αὐτὸς κύριος τῆς καταστάσεως, τότε λοιπὸν ἀποκαλυπτόμενος ἔδειξε ἀμέσως ὅλες τὶς διαθέσεις του γιὰ τὸν Ἑλληνισμό.

49 Ἀπάντησε τότε στὸν μάρτυρα·

Ἐπειδὴ ἐξευτέλισες τὰ δικά μου λόγια, κακὸτροπο κεφάλι, και τόλμησες νὰ μὲ μεταστρέψῃς στὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν, ἀντὶ τῶν δῶρων πού σοῦ ὑποσχέθηκα, σοῦ χαρίζω αὐτά.

Διατάζει λοιπὸν νὰ ξεγυμνωθεῖ ὁ μάρτυρας και νὰ διαπεραστοῦν τὰ πλευρά του μὲ σιδερένιες πυρακτωμένες σοῦβλες και νὰ τρυπηθεῖ ἡ πλάτη του μὲ μυτερὰ τριβόλια και νὰ κομματιασθεῖ συρόμενος ἀνάσκελα. Ἐνῶ γίνονταν αὐτὰ στὸν μάρτυρα μὲ μεγάλη ταχύτητα, αὐτὸς ἔδειχνε τὴν ἴδια καρτερία, ὅπως και προηγουμένως, και σὰν νὰ ἔπασχε κάποιο ξένο σῶμα, αὐτὸς φαινόταν σὰν θεατῆς και ὄχι σὰν κάποιος πού πάθαινε κάτι ἀπὸ τὰ δεινά. Βασανιζόμενος λοιπὸν ὁ ἅγιος ἐπὶ πολλὰς ὥρες και χωρὶς νὰ βγάζῃ καμμιὰ φωνὴ ἢ στεναγμό, ἐκεῖνος, χτυπώντας τὰ χέρια του, σηκώθηκε ὡς νικημένος

15 τὸν μάρτυρα πάλιν ἐπὶ τὴν εἰρκτὴν ἀπαχθῆναι, καὶ μῆτε ἄρτον μῆτε ὕδωρ αὐτῷ παρασχεθῆναι, μὴ δ' ὄσα πρὸς τὸ ζῆν μεταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν Δάφνην ὤρμησε, τὸ τῆς Ἀντιοχείας κάλλιστον ἐνδιαίτημα.

50 Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον εὐχομένῳ τῷ μάρτυρι ἐπὶ τῆς φυλακῆς, φαίνεται αὐτῷ ὁ Χριστὸς καὶ φησι πρὸς αὐτόν·

Ἄρτέμιε, ἀνδρίζου καὶ ἴσχυε καὶ μὴ φοβοῦ, μηδὲ δειλία τὸν τύραννον· ἐγὼ γάρ εἰμι μετὰ σοῦ, ἐξαιρούμενός σε ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ καὶ πάσης τῶν κολαστηρίων ὀδύνης, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν στεφανώσω σε, καὶ ὡσπερ αὐτὸς «ὠμολόγησάς με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, ὁμολογήσω κάγώ σε ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Θάρσει οὖν καὶ ἀγαλλία· «μετ' ἐμοῦ γὰρ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ».

10 Ταῦτα ὁ μάρτυς ἀκούσας παρὰ τοῦ Κυρίου, εὐθαρσῆς ἐγένετο καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἦν δοξολογῶν καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· ἀνέθη γὰρ ἐκ τῶν πληγῶν καὶ τῶν τραυμάτων αὐτοῦ, ὥστε μῆτε μώλωπα φαίνεσθαι ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σώματι. 15 Ἐποίησε δὲ πέντε καὶ δέκα ἡμέρας, μηδενοῦς τὸ σύνολον γευσάμενος· ἐτρέφετο γὰρ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι.

51 Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἐπὶ τὴν Δάφνην ὤρμησε τὸ προάστειον, ὡς προέφημεν, θυσίας ἐτοιμαζόμενος τῷ Ἀπόλλωνι καὶ χρησμοὺς παρ' αὐτοῦ δέξασθαι προσδοκῶν, ἡ δὲ Δάφνη προάστειόν ἐστι τῆς Ἀντιοχείας, ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτῆς χωρίων κείμενον, 5 ἄλσεσι παντοίοις συνηρεφές. Πολυπρεμνότατον γὰρ καὶ πολυκαρπώτατον ἐστὶ τὸ χωρίον, ἐνθα τῶν τε ἄλλων παντοίων δένδρων καὶ δὴ καὶ κυπαρίττων ἐξαισίον πεφύτευται χρῆμα, πρὸς τε κάλλος καὶ ὕψωμα καὶ μέγεθος οὐ συμβλητόν. Νάματά τε πανταχῇ διαθέει ποτίμων ὑδάτων, μεγίστων αὐτόθι πηγῶν 10 ἀναδιδόμενων, ἀφ' ὧν καὶ ἡ πόλις ἐν ὀλίγαις δὲ πόλεων ἐνυ-

27. Ματθ. 10,32.

28. Λουκᾶ 23,43.

ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ διέταξε νὰ ὀδηγηθεῖ πάλι ὁ μάρτυρας στὴ φυλακὴ καὶ νὰ μὴ τοῦ δοθεῖ οὔτε ψωμὶ οὔτε νερό, οὔτε τίποτα ἀπὸ ὅσα τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔτρεξε στὴ Δάφνη, στὸ ὠραιότερο μέρος ἀναπαύσεως τῆς Ἀντιόχειας.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ ἐνῶ ὁ μάρτυρας προσευχόταν στὴ φυλακὴ, ἐμφανίζεται σ' αὐτὸν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ λέει·

Ἄρτέμιε, δεῖξε ἀνδρεία, λάβε δύναμη καὶ μὴ φοβᾶσαι, οὔτε νὰ δειλιάζεις τὸν τύραννο· γιατί ἐγὼ εἶμαι μαζί σου καὶ θὰ σὲ γλιτώνω ἀπὸ κάθε δοκιμασία καὶ κάθε πόνου τῶν βασανιστηρίων καὶ θὰ σὲ στεφανώσω στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅπως ἐσὺ μὲ ὁμολόγησες μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους στὴ γῆ, θὰ σὲ ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ μπροστὰ στὸν Πατέρα μου ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοῦς»²⁷. Ἔχε λοιπὸν θάρρος καὶ νὰ χαίρῃσαι, γιατί «θὰ βρῖσκεσαι μαζί μου στὸν Παράδεισο»²⁸.

Ἀκούοντας αὐτὰ ὁ μάρτυρας ἀπὸ τὸν Κύριο πῆρε θάρρος καὶ ὀλόκληρη τὴ νύχτα δοξολογοῦσε καὶ εὐχαριστοῦσε τὸ Θεό· γιατί ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τίς πληγές καὶ τὰ τραύματά του, κατὰ τρόπο ποὺ νὰ μὴ φαίνεται στὸ ἅγιο σῶμα του οὔτε μελάνιασμα. Πέρασε δεκαπέντε μέρες χωρὶς νὰ φάει τελείως τίποτε, γιατί τρεφόταν μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἔτρεξε στὸ προάστειο Δάφνη, ὅπως εἶπαμε πρὶν, ἐτοιμάζοντας θυσιῆς στὸν Ἀπόλλωνα καὶ περιμένοντας νὰ δεχθεῖ ἀπὸ αὐτὸν χρησμούς· ἡ Δάφνη εἶναι προάστειο τῆς Ἀντιόχειας, ποὺ βρίσκεται σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ψηλότερα σημεῖα της, καλυμμένο ἀπὸ κάθε εἶδους ἄλση. Εἶναι τόπος μὲ πολλὰς ρίζες καὶ πολὺ εὐφορος, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ποικίλα δένδρα, εἶναι φυτεμένα καὶ ἐξαιρετὰ κυπαρίσσια, ἀσύγκριτα σὲ ὁμορφιὰ καὶ ὕψος καὶ μέγεθος. Παντοῦ τρέχουν πόσιμα νερά ποὺ ἀναβλύζουν ἀπὸ μεγάλες πηγές ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων καὶ ἡ πόλη θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἀπὸ τίς λίγες ποὺ ἔχουν ἄφθονα νερά, ἀλλὰ καὶ λαμπρὲς

δροτάτη τυγχάνειν δοκεῖ, καὶ μὴν καὶ οἰκοδομαῖς λαμπραῖς καταλύσεων καὶ λουτρῶν καὶ τῶν ἄλλων κατασκευῶν, εἰς τε χρεῖαν καὶ κόσμον εὖ μάλα πολυτελεῶς ἐξῆσκηται τὸ χωρίον· ἐνταῦθα καὶ ἄλλων μὲν δαιμόνων ναοὶ τε καὶ ἀγάλματα ἦν, δια-
 15 φερόντως γε μὴν τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐξ ἀρχαίων τῶν χρόνων ἐνυπῆρχε θεραπευόμενον· αὐτόθι γὰρ καὶ τὸ περὶ τὴν Δάφνην τὴν παρθένον συμβῆναι πάθος ὁ ἐλληνικὸς ἔπλασε μῦθος, ἧς δὴ μάλιστα φέρειν ἔτι δοκεῖ τὴν ἐπωνυμίαν ὁ τόπος.

52 Τὸ δὲ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος τοιόνδε τὴν κατασκευὴν ἦν· ἐξ ἀμπέλου μὲν αὐτῷ συνεπεπήγει τὸ σῶμα· πανθανμάστη δὲ τέχνη πρὸς μιᾶς συμφυῖας ἰδέαν συναρμοσθέν, χρυσῷ δὲ πᾶς ὁ περικείμενος πέπλος ἀμφιεννύμενος, τοῖς παραγεγυμνωμένοις
 5 καὶ ἀχρῦσσι τοῦ σώματος, εἰς ἀφραστόν τι συνεφθέγγετο κάλλος· ἐστῶτί τε μετὰ χειρας ἦν ἡ κιθάρα, μουσηγετοῦντά τινα ἐκμιμουμένω, αἶ τε κόμαι καὶ τῆς δάφνης ὁ στέφανος τὸν χρυσὸν ἀναμιξ ἐπήνθουν, ὡς ἡμελλε χάρις ἐξαστράψειν πολλὴ τοῖς θεασομένοις· ὑάκινθοί τε αὐτῷ δύο λίθοι μεγάλοι τὸν τῶν
 10 ὀφθαλμῶν ἐξεπλήρουν τύπον, κατὰ μνήμην τοῦ Ἀμυκλαίου παιδὸς Ὑακίνθου, καὶ αἰεὶ τὸ τῶν λίθων κάλλος καὶ μέγεθος τὸν μέγιστον προσετέλει τῷ ἀγάλματι κόσμον, ἐνταθέντων περιττῶς πρὸς ἀξιορρέπειαν αὐτοῦ τῶν ἐργασαμένων, ἵνα πλείστους ἀπατάσθαι περὶ αὐτοῦ συμβαίνει, τῷ περικαλλεῖ τῆς προ-
 15 φαινομένης μορφῆς, εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτοῖς δελεαζομένους, ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς πεπονθῶς ἦν· πλείονά γ' οὖν ἢ σύμπασιν τοῖς ἀγάλμασιν προσῆγε τὴν θεραπείαν, χιλιόμβας ὄλας ἐξ ἐκάστου γένους αὐτῷ θυόμενος.

29. Ὁ Ὑάκινθος ἦταν ὠραῖος νέος, πού, κατὰ μία ἐκδοχή, καταγόταν ἀπὸ τῆς Ἀμυκλῆς, προϊστορικῆ πόλιν τῆς Λακωνίας κοντὰ στὸν ποταμὸ Εὐρώτα. Τὸν νέον αὐτὸν ἀγάπησε ὁ Ἀπόλλων καὶ τὸν σκότωσε ἀθελά του. Πρὸς τιμὴ τοῦ

οικοδομές για προσωρινές διαμονές και λουτρά και άλλες κατασκευές πολυτελείς για τις ανάγκες, αλλά και για διακόσμηση, υπάρχουν κτισμένες στον τόπο εκείνο. Έδω υπήρχαν ναοί και αγάλματα και άλλων δαιμόνων, ιδιαίτερα όμως του Ἀπόλλωνα, πού λατρευόταν από τα πολύ παλιά χρόνια. Διότι εκεί φαντάστηκε ἡ ἑλληνική μυθολογία ὅτι συνέβη και τὸ πάθος τὸ σχετικὸ μὲ τὴν παρθένο Δάφνη, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα πιστεύεται ὅτι φέρει ἀκόμα ὁ τόπος.

- 52 Τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα ἦταν κατασκευασμένο ὡς ἐξῆς· τὸ σῶμα ἦταν καμωμένο ἀπὸ κληματαριά, συναρμοσμένο μὲ θαυμάσια τέχνη, σὲ μιὰ φυσικὴ μορφή, ἐνῶ ὁ πέπλος πὸ τὸ περιτύλιγε ντύνοντάς το ἦταν ὄλος χρυσό, πὸ μὲ τὰ γυμνὰ μέλη τοῦ σώματος πὸ δὲν ἦταν χρυσά, ἀποτελοῦσε μιὰ ἀπερίγραπτη ὁμορφιά· στεκόταν μὲ τὴν κιθάρα στὰ χέρια, καθοδηγώντας στὴ μουσικὴ κάποιον πὸ τὸν μιμοῦνταν πιστά, ἐνῶ τὰ μαλλιά και τὸ δάφνινο στεφάνι ἀνακατεμένα ἐποίκιλλαν τὸ χρυσάφι, κάτι πὸ ἀκτινοβολοῦσε πολλὴ χάρη σὲ ὄσους τὸ ἔβλεπαν. Δύο ἐπίσης μεγάλοι λίθοι ἀπὸ ὑάκινθο συμπλήρωναν τὴ θέση τῶν ματιῶν, θυμίζοντας τὸν νεανία τῶν Ἀμυκλῶν Ὑάκινθο²⁹, τὸ μέγεθος δὲ και τὸ κάλλος αὐτῶν τῶν λίθων προσέδιδε πάντοτε τὴν μεγαλύτερη αἴγλη στὸ ἄγαλμα, γιατί κατέβαλαν κάθε περίσσεια προσπάθεια οἱ τεχνίτες γιὰ τὴν μεγαλοπρέπειά του, ὥστε νὰ συμβαίνει νὰ ξεγελιοῦνται οἱ περισσότεροι, ἐξαιτίας τῆς ὠραιότητος τῆς μορφῆς του πὸ φαινόταν ἀπὸ μακριά, και νὰ δελεάζονται νὰ τὸ προσκυνοῦν. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπαθε και ὁ ἴδιος ὁ Ἰουλιανός· πρόσφερε περισσότερη λατρεία, ἀπὸ ὅση πρόσφερε σὲ ὅλα μαζί τὰ ἄλλα ἀγάλματα, θυσιάζοντας σ' αὐτὸ χιλιάδες³⁰ και κάθε εἶδος σφαγίων.

²⁹ Ἀπόλλωνα υπήρχε στὴν πόλη αὐτὴ ναὸς τοῦ «Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος».

30. Ἡ λέξη χιλιάμβη, κατ' ἀναλογία πρὸς τὴν ἑκατόμβη πὸ οἱ ἀρχαῖοι πρόσφεραν στοὺς θεοὺς τους.

53 Ἐπει δὲ αὐτῷ πάντα ποιοῦντι καὶ πραγματευομένῳ ὅπως
 χρώη τὸ ἄγαλμα, πλεόν ἦν οὐδέν, ἀλλὰ τοῦτό τε καὶ τὰ λοιπὰ
 αὐτόθι σύμπαντα ἀγάλματα βαθεῖα σιωπῇ κατεῖχεν, ἐνταῦθα
 νομίσας τὰ ἀπὸ τῆς γοητείας ἐνδεῖν, ἦν ἱερουργίαν καλοῦσιν
 5 Ἕλληνες, Εὐσέβιον τινα, μέγιστον, ἐπὶ τὸ ταῦτα δύνασθαι, κε-
 κτημένον ἐν Ἑλλησι κλέος, μεταπεμψάμενος, τούτῳ προσέ-
 τатτεν ἐπίπνουν ὅτι μάλιστα καὶ ἐνεργὸν ἀποφαίνειν, μηδενὸς
 ὦν εἰς τοῦτο προσδεῖν αὐτῷ νομίζοι φεισάμενον. Τῷ δ' ἐπειδὴ
 πάσας ἑαυτοῦ κεκινηκότες τὰς μηχανάς, καὶ μηδὲν ὅ τι πλεόν ἂν
 10 ἐπινοήσειεν ὑπολειπομένῳ, τὸν ὁμοιον ἐσεσιωπήκει καὶ κατὰ
 φύσιν τρόπον, οὐδέν τι μᾶλλον ἢ καὶ πρόσθεν φθεγγόμενον, ἐν-
 ταῦθα ἤδη πρὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐρωτώμενος καὶ καθ' ὅ τι μάλι-
 στα σιωπῶη, καὶ ταῦτα πάντων τελεσθέντων ἐπ' αὐτῷ τῶν
 νομιζομένων παρ' αὐτοῖς, Βαβύλαν ἔφη τῆς σιωπῆς τούτου τε
 15 καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαλμάτων αἰτιώτατον εἶναι, αὐτοῦ ἐν τῇ
 Δάφνῃ κειμένου, ὡς τῶν θεῶν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ βδελλυττομέ-
 νων, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἔδεσι σφῶν ἐπιφοιτᾶν οὐκ ἀνεχομένων.
 Οὐ γὰρ ἠβούλετο τὴν ἀληθεστάτην αἰτίαν εἰπεῖν, οὐ παντάπασί
 γε αὐτῆς, ἀνεπαίσθητος γεγωνώς, ὅτι δὴ κρείττων δύναμις ἦν, ἢ
 20 τὰς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας πεδησαμένη· ἄλλως τε καὶ τοῦ
 δαίμονος αὐτῷ τοῦ τὸν Ἀπόλλωνα ὑποκρινομένου σαφῶς καὶ
 διαρρηδην, ὡς λέγεται, εἰρηκότος, μὴ δύνασθαι ἀποκρίνασθαι
 διὰ Βαβύλαν.

54 Ὁ γὰρ δὴ Βαβύλας οὗτος λέγεται ἐπίσκοπος μὲν γενέσθαι
 τῆς Ἀντιοχείας, Νουμεριανῷ δὲ τῷ βασιλεῖ εἰσελθεῖν βουλο-
 μένῳ ἐν τῇ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίᾳ κατὰ δὴ τινα ἑορτὴν,
 στὰς πρὸ τῶν θυρῶν διεκώλυσεν εἰσελθεῖν, φάσκων εἰς δύνα-
 5 μιν μὴ περιόψεσθαι λύκον τῷ ποιμνίῳ ἐπεισερχόμενον· τὸν δὲ
 παραυτίκα μὲν ἀποκρουσθῆναι τῆς εἰσόδου, εἴτε δὴ στάσιν τινα
 πρὸς τοῦ ὄχλου ἔσεσθαι ὑπειδόμενον, εἴτε καὶ ἄλλως αὐτῶν

Ἐπειδὴ ὁμοῦς, ἐνῶ αὐτὸς ὄλα τὰ ἔκανε καὶ τὰ φρόντιζε μὲ σκοπὸ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦναι τὸ ἄγαλμα, δὲν γινόταν τίποτε περισσότερο, ἀλλὰ τόσο αὐτὸ ὄσο καὶ ὄλα τὰ ἄλλα ἀγάλματα τὰ διακατεῖχε βαθειὰ σιγή, νομίζοντας ἀπὸ αὐτὸ ὄτι χρειάζεται καὶ ἡ γοητεία, τὴν ὄποια οἱ Ἑλληνας ὄνομάζουν ἱερουργία, ἔστειλε καὶ κάλεσε κάποιον Εὐσέβιο, σπουδαῖο στὸ νὰ τὰ καταφέρνει σ' αὐτά, ποὺ εἶχε φήμη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸν διέταξε νὰ τοῦ φανερώσει ἐμπνεόμενος ὄσο γίνεται περισσότερο καὶ ἔμπρακτρα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσει τίποτε ἀπὸ ὄσα νομίζει ὄτι χρειάζονται γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτόν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς, ἀφοῦ αὐτὸς ἔθεσε σὲ κίνηση ὄλες τὶς μεθόδους του, χωρὶς νὰ παραλείπει τίποτε ἀπὸ ὄσα μποροῦσε νὰ ἐπινοήσει, σιωποῦσε κατὰ τὸν ἴδιο φυσικὸ τρόπο, χωρὶς νὰ λέει τίποτε περισσότερο ἀπὸ πρὶν, ὄταν τὸν ρώτησε ὁ Ἰουλιανός, γιὰτί σιωπᾷ, τὴ στιγμή ποὺ τελέστηκαν σ' αὐτὸ ὄλα ὄσα θεωροῦνταν ἀπαραίτητα ἀπὸ αὐτούς, ἀπάντησε, ὄτι αἴτιος τῆς σιωπῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀγαλμάτων εἶναι ὁ Βαβύλας, ποὺ ἦταν θαμμένος στὴ Δάφνη, ἐπειδὴ οἱ θεοὶ σιχαίνονται τὸ λείψανό του, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀνέχονται νὰ ἐμφανισθοῦν στὰ ἀγάλματά τους. Γιὰτί δὲν ἤθελε νὰ πεῖ τὴν ἀληθινὴ αἰτία, καθόσον δὲν ἦταν τελείως ἀναίσθητος ὡς πρὸς αὐτήν, ὄτι δηλαδὴ ὑπῆρχε μιὰ ἀνώτερη δύναμη, ἡ ὄποια ἐμπόδιζε τὶς ἐνέργειες τῶν δαιμόνων. Ἄλλωστε καὶ ὁ δαίμονας ποὺ ὑποκρινόταν τὸν Ἀπόλλωνα, τοῦ εἶπε μὲ σαφήνεια καὶ ξεκάθαρα, ὄπως λέγεται, ὄτι δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσει ἐξαιτίας τοῦ Βαβύλα.

Ὁ Βαβύλας αὐτὸς λέγεται ὄτι ἦταν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιόχειας, ὁ ὄποιος τὸν βασιλιὰ Νουμεριανό, ποὺ ἤθελε νὰ μπεῖ στὴν Ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴ διάρκεια κάποιας γιορτῆς, στάθηκε μπροστὰ στὶς πόρτες καὶ τὸν ἐμπόδισε νὰ μπεῖ, λέγοντας δυνατὰ ὄτι δὲν θὰ ἀνεχθεῖ λύκο ποὺ ἐπιτίθεται στὸ κοπάδι. Καὶ ἐκεῖνος βέβαια ἀμέσως ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν εἴσοδο, εἶτε ἐπειδὴ φοβήθηκε μήπως γίνει καμμιά στάση

μεταβουλευθέν· ἐν χαλεπῷ μὲν τοι τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐπισκόπου ποιησάμενον, ἐπειδὴ ὡς ἑαυτὸν ἐπὶ τὰ βασίλεια ἀπηλλάγη, 10 παραστήσασθαί· τε αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος ἀπολογησόμενον ἐκέλευσε, καὶ δὴ παραστάντος αὐτοῦ, πρῶτα μὲν τὴν τόλμαν τῆς κωλύσεως ἐνεκάλει, ἔπειτα μὲν τοι κελεύει αὐτὸν τοῖς δαίμοσι θύειν, εἰ βούλοιτό γε τὴν ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι δίκην διαφυγεῖν· τὸν δὲ πρὸς τὴν ἔγκλησιν ἀπολογήσασθαι καὶ τὴν πρόκλη- 15 σιν διακρούσασθαι, τὴν μὲν, φήσαντα ποιμένι ἑαυτῷ πάντα προσήκειν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου προθυμεῖσθαι, τὴν δέ, μὴ ἀνελέσθαι, τοῦ ὄντως ὄντος ἀποστάντα Θεοῦ, ψευδωνύμοις καὶ ὀλετήρσι δαίμοσι θύειν. Εἴθ' ὁ μὲν, ὡς ἐώρα μὴ πειθόμενον, προσέταξεν αὐτὸν ἀλώσει καὶ πέδαις ἐνδησαμένους, τὴν ἐπὶ θανατῷ ἀγειν τῆς κεφαλῆς ἀφαιρήσοντας· ὁ δέ, ἐπειδὴ ἤγετο τεθνηξόμενος, ταύτας ἀναλαβὼν ἦδε τοῦ ψαλμοῦ τὰς ῥήσεις· «ἐπίστρεψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος ἐνηργέτησέ σε».

55 Φασὶ δὲ καὶ τρεῖς παῖδας ἀδελφοὺς τὸ γένος κομιδῆ νέους ὑπ' αὐτῷ ἀνατρεφομένους, ἀρπαγῆναί τε καὶ αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ὡς οὐδ' αὐτοὶ θύειν ἤθελον καίτοι παντοίας ἀνάγκης αὐτοῖς προσαγομένης, καὶ αὐτοὺς κελεῦσαι τὸν βασι- 5 λέα τῶν κεφαλῶν ἀφαιρεῖν. Οὗς ἐπειδὴ ἦκον εἰς τὸ προκείμενον χωρίον, ὁ Βαβύλας ἑαυτῷ προστησάμενος, προτέρους προσῆγε τῷ ξίφει, τοῦ μὴ τινα τέρεσαντα αὐτὸν ἀναδῦναι τὸν θάνατον, καὶ ἀποτεμνομένων ταύτην ἂν εἰπῶν τὴν φωνήν· «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός». Ἐπειτα καὶ αὐτὸς 10 προὔτεινε τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ ἀχένα τῷ ξίφει, ἐντειλάμενος τοῖς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀναλεξαμένοις τὰς ἀλύσεις καὶ τὰς πέδας αὐτῷ συνθάψαι, ἴν' ἡ μοι ταῦτα, φησί, κειμένῳ κόσμος· καὶ οὖν καὶ μετ' αὐτῶν ἔτι τυγχάνει κείμενος, ὡς φασι.

Τοῦτον τὸν Βαβύλαν ὁ Ἰουλιανός, ἐπειδὴ πρὸς τοῦ Εὐσε-

ἀπὸ τὸν λαό, εἴτε ἰσως σκέφτηκε κάποια διαφορετικὴ ἐνέργεια αὐτῶν. Ὅμως ἐπειδὴ καταφαρμακώθηκε μὲ τὴν ἀντίσταση τοῦ ἐπισκόπου, ὅταν ἐπέστρεψε στὰ ἀνάκτορα, διέταξε νὰ παρουσιασθεῖ στὸ βῆμα γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ, καὶ ὅταν παρουσιάστηκε, στὴν ἀρχὴ τὸν κατηγορήσε γιὰ τὸ θράσος νὰ τὸν ἐμποδίσει, καὶ ἔπειτα τὸν διέταξε νὰ θυσιάσει στοὺς δαίμονες, ἐὰν θέλει νὰ ἀποφύγει τὴ δίκη γιὰ τὴν κατηγορία. Ἐκεῖνος τότε ἀπολογήθηκε γιὰ τὴν κατηγορία καὶ ἀπέκρουσε τὴν πρόκληση, λέγοντας ὡς πρὸς τὴ μία, ὅτι ὁ ποιμένας πρέπει νὰ τὰ ὑπομένει ὅλα αὐτὸς γιὰ χάρη τοῦ ποιμνίου του, ἐνῶ γιὰ τὴ δευτέρη, ὅτι δὲν προτιμᾷ, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὑπάρχει πραγματικά, νὰ θυσιάσει σὲ ψεύτικους καὶ καταστροφικοὺς δαίμονες. Ὁ βασιλιάς τότε, βλέποντας ὅτι δὲν πείθεται, διέταξε, ἀφοῦ τὸν δέσουν μὲ ἀλυσίδες καὶ χειροπέδες, νὰ τὸν θανατώσουν, ἀφαιρώντας του τὸ κεφάλι. Καθὼς ἐκεῖνος πήγαινε νὰ πεθάνει, ἄρχισε νὰ ψάλλει τὰ ἐξῆς λόγια τοῦ ψαλμοῦ: «γύρισε, ψυχὴ μου, γιὰ νὰ ἀναπαυθεῖς, διότι ὁ Κύριος σὲ εὐεργέτησε»³¹.

Λένε ἀκόμα, ὅτι καὶ τρία παιδιά, ἀδέλφια στὴν καταγωγή, πολὺ νέα, ποὺ τὰ ἀνάτρεφε αὐτὸς, ἀρπάχτηκαν κι' αὐτὰ ἀπὸ τὸν βασιλιά, καὶ ἐπειδὴ οὔτε αὐτὰ θέλησαν νὰ θυσιάσουν, ἀν καὶ πιέστηκαν μὲ κάθε τρόπο, διέταξε ὁ βασιλιάς νὰ κόψουν καὶ αὐτῶν τὰ κεφάλια. Ὅταν ἔφτασαν αὐτὰ στὸν καθορισμένο τόπο, ὁ Βαβύλας στήνοντάς τα μπροστά του, τὰ ὀδήγησε πρῶτα στὸ ξίφος, μήπως, διατρυπώντας αὐτόν, ἀποφύγουν τὸ θάνατο, καὶ καθὼς τὰ ἔκοβαν τὸ κεφάλι, εἶπε τὰ ἐξῆς λόγια: «νὰ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ Θεός»³². Ἐπειτα πρότεινε καὶ αὐτὸς τὸν αὐχένα του στὸ ξίφος, δίνοντας παραγγελία σ' ἐκείνους ποὺ θὰ περισυλλέξουν τὸ σῶμα του, νὰ θάψουν μαζί του καὶ τὶς ἀλυσίδες καὶ τὶς χειροπέδες, γιὰ νὰ τὰ ἔχω, καθὼς θὰ εἶμαι θαμμένος, γιὰ στολίδι· καὶ πράγματι εἶναι θαμμένος ἀκόμα μ' αὐτά, ὅπως λένε.

Ὁ Ἰουλιανός, ὅταν ἄκουσε ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο ὅτι αὐτὸς ὁ

15 βίου ἤκουσε κώλυμα τοῖς ἀγάλμασιν εἶναι τοῦ μὴ χρῆν, αὐτίκα προσέταξεν, αὐτῇ θήκη, λίθου δ' ἐστὶ μεγάλου πεποιημένη, μετὰγειν ἐκ τῆς Δάφνης οἷς τι τοῦτο διαφέρει πόρρω που αὐτὸν ἀλλαχόσε, ἵνα ἧ καὶ βούλωνται μετασησαμένους. Εὐθὺς οὖν ὁ τῆς πόλεως ὄχλος προχυθέντες ὡς ἐπὶ μεγάλῃ αἰτία καὶ περι-
20 βαλλόμενοι εἶλκον τὴν θήκην· ἡ δὲ ὡς οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων ἐλκομένη μᾶλλον ἢ κρεῖττονος αὐτὴν κινούσης δυνάμεως, ἐφθανε προθυμίαν ἐφεπομένη· αὐθήμερον γέ τοι αὐτὴν σταδίου πλέον ἢ πεντήκοντα κομισάμενοι, ἐν τῷ καλουμένῳ κοιμητηρίῳ κατέθεσαν. Ἔστι δὲ ἐν τῇ πόλει οἶκος σωμάτων παλαιῶν ἀν-
25 δρῶν καὶ ἐνίων γε ἐπ' εὐσεβείᾳ μαρτυρουμένων, πολλὰ δεδεγμένος· τότε μὲν οὖν τὴν θήκην ἐνταῦθα εἰσεκόμισαν.

56 Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς παρεσκευάζετο πλῆθος ἱερείων τε καὶ ἀναθημάτων, ὡς τῇ ὑστεραίᾳ σὺν αὐτοῖς εἰς τὴν Δάφνην ἀναβησόμενος, νῦν γε δὴ πάντως ἐλπίζων εἰ μὴ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τοῦ γε Ἀπόλλωνος τεύξεσθαι ἀποκριθησομένου· ἐπὶ τοῦτον γὰρ αὐτῷ
5 πᾶσα τῆς προθυμίας ἢ ἐλπίς ἦν καὶ ὁ τόνος, ὡς αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐτέρῳ τὸ τοιοῦτον διαφέρον κατὰ τε τὴν μαντικὴν τέχνην, καὶ αὐτῷ τὸ χωρίον ἀνεῖτο ἢ Δάφνη, νομίζοντι αὐτῷ ἐν τε τῷ οἰκείῳ τόπῳ εἰκότως, ἢ τῶν ἄλλων δαιμόνων ἰσχύειν. Ὁ δὲ Εὐσέβιος καὶ οἱ λεγόμενοι ἱερεῖς καὶ τῶν νεωκόρων τὸ πλῆθος
10 προσδεχόμενοι τὸν βασιλέα, ἐν ἀγῶνι μεγάλῳ ἔστησαν, καὶ διηγρύπνουν περὶ τὸ ἄγαλμα, πάντα πραγματευόμενοι, ὅπως, ἐπειδ' ἂν ἀφίκηται, τύχοι αὐτοῦ φθεγξαμένου, ὡς ἄλλης γε αὐτῷ ἔτι προφάσεως εἰς ἀναβολὴν μὴ ὑπολειπομένης. Ἐπειδὴ δὲ πόρρω τῶν νυκτῶν ἦν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πῦρ ἀθρόως κατενε-
15 χθέν, ἐνέσκηψε τῷ νεῷ καὶ ἅμα πανταχόθεν αὐτὸν δραζάμενον, ἐμπιπρᾷ αὐτῷ ἀγάλματι καὶ αὐτοῖς ἀναθήμασιν· πάντων δὲ ὁμοῦ καταφλεγόμενων καὶ τοῦ πυρὸς ἐπὶ μέγα ἐξαιρουμένου, βοή μὲν αὐτίκα μεγάλη περὶ τὸν νεῶν ἦν, καὶ θόρυβος οὐδενὶ

Βαβύλας ἐμποδίζει τὰ ἀγάλματα νὰ ἐνεργήσουν, διέταξε ἀμέσως, ὅποιοι ἐνδιαφέρονται ἔστω καὶ λίγο, νὰ τὸν μεταφέρουν ἀπὸ τὴ Δάφνη, μαζί μὲ τὴ θήκη, ποὺ ἦταν κατασκευασμένη ἀπὸ μεγάλο λίθο, κάπου μακριὰ ἀλλοῦ, καὶ νὰ τὸν τοποθετήσουν ὅπου θέλουν. Ἀμέσως λοιπὸν τὸ πλῆθος τῆς πόλεως χύθηκε μπροστά, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μεγάλη αἰτία, καὶ ἀφοῦ περικύκλωσαν τὴ θήκη ἄρχισαν νὰ τὴν σέρνουν. Ἐκείνη, σὰν νὰ μὴ τραβιόταν ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ σὰν νὰ τὴν μετακινούσε κάποια ἀνώτερη δύναμη, προχωροῦσε ἀκολουθώντας μὲ προθυμία, καὶ ἀφοῦ αὐθημερὸν τὴν μετακίνησαν περισσότερο ἀπὸ πενήντα στάδια, τὴν κατέθεσαν στὸ λεγόμενον κοιμητήριον. Ὑπάρχει στὴν πόλη οἶκος σωμάτων παλιῶν ἀνδρῶν καὶ μερικῶν ποὺ εἶναι γνωστοὶ γιὰ τὴν εὐσέβειά τους, πολὺ ἐπιφανῆς· τότε λοιπὸν τὴ θήκη τὴν τοποθέτησαν ἐκεῖ.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἐτοίμαζε πλῆθος σφαγείων καὶ ἀφιερωμάτων, γιὰ νὰ ἀνέβει τὴν ἐπόμενη μαζί μ' αὐτὰ στὴ Δάφνη, ἐλπίζοντάς τῶρα ὅπωςδὴποτε ὅτι, ἂν ὄχι τοὺς ἄλλους, θὰ ἐπετύχει νὰ ἀποκριθεῖ ὁ Ἀπόλλωνας· γιὰτὶ σ' αὐτὸν στηριζόταν ὀλη ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ βαρῦτητα τῆς προθυμίας, καὶ σ' αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ὀφειλόταν τὸ τόσο μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν μαντικὴ τέχνη, καὶ σ' αὐτὸν ἦταν ἀφιερωμένη ἡ τοποθεσία Δάφνη, πιστεύοντας ὅτι αὐτὸς στὸ δικό του τόπο ἔχει περισσότερη ἰσχὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους δαίμονες. Ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ λεγόμενοι ἱερεῖς καὶ τὸ πλῆθος τῶν νεωκόρων, περιμένοντας τὸ βασιλιά, στέκονταν μὲ μεγάλη ἀγωνία καὶ ἀγρυπνοῦσαν γύρω ἀπὸ τὸ ἄγαλμα, κάνοντας τὰ πάντα, ὥστε, ὅταν θὰ ἔρθει, νὰ τὸ τύχει νὰ μιλάει· γιὰτὶ δὲν ὑπολείπονταν πιά σ' αὐτὸν ἄλλη πρόφαση γιὰ ἀναβολή. Ὅμως, ἐνῶ ἦταν βαθειὰ νύχτα, κατεβαίνοντας ξαφνικὰ μεγάλη φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἔπεσε στὸ ναὸ καὶ τυλίγοντάς τον ἀπὸ παντοῦ ἔκαψε καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἄγαλμα καὶ τὰ ἀφιερῶματα. Ἐνῶ ὄλα μαζί κατακαίονταν καὶ ἡ φωτιὰ ἀνέβαινε ψηλά, ἀκούστηκε ἀμέσως βοή μεγάλη γύρω ἀπὸ τὸν ναὸ καὶ θόρυβος

εοικώς, καὶ δὴ πολλῶν ἐπαμῦναι προθυμουμένων, οὐδεὶς ἦν
 20 πρὸς τὸ πῦρ ἀντισχεῖν δυνησόμενος. Ἄλλ' οἱ μὲν ἔθειον τῷ ἄρ-
 χοντι τῆς Ἐφῶς Ἰουλιανῷ μηνύσοντες, ὁ δὲ λοιπὸς ὄχλος ἔστα-
 σαν ὑπ' ἐκπλήξεως θεαταὶ τοῦ παραδόξου τῆς καταλαβούσης
 αὐτοὺς συμφορᾶς γενόμενοι· τὸ δὲ πῦρ οὐδενὸς ἦν τῶν ἄλλων
 25 ἀπτόμενον, τοσαύτης γε καὶ οὕτως ἀμφιλαφοῦς ὕλης ἐκεῖ πεφυ-
 νεῶ, ὥς τὸ μὲν ἄγαλμα καὶ πᾶν ὃ τι ἐν ἀναθήμασιν ἦν, καθά-
 παξ ἀφανισθῆναι· βραχέα δὲ λειφθῆναι τῶν οἰκοδομημάτων
 ἐδάφη, μνημεῖα τοῦ πάθους, ἃ καὶ νῦν ἔτι δείκνυται, σαφέστε-
 ρον τὸ δεῖγμα τοῦ θεηλάτου πυρός.

57 Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τὰ συμβάντα ἀκούσας, ὀργῆς τε πιμπλᾶται
 καὶ δεινὸν ποιησάμενος εἰ Χριστιανοὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ἐπι-
 τωθᾶσειν μέλλοιεν, αὐτίκα προστάττει τῆς Μεγάλης αὐτοὺς
 ἐξωθεῖν ἐκκλησίας, καὶ ταύτην μὲν ἄβατον αὐτοῖς παντελῶς
 5 ἀποφαίνειν, ὥς ὅτι ἀσφαλέστατα αὐτὴν ἀποκλεισαμένους, τὰ δὲ
 κειμήλια πάντα δημοσιοῦν· δέδωκε δὲ καὶ τοῖς Ἑλλήσιν
 ἄδειαν, ὥστε εἰσέρχεσθαι αὐτοὺς εἰς τὰς τῶν Χριστιανῶν ἐκ-
 κλησίας καὶ ποιεῖν ὅσα βούλονται. Τούτων οὖν παρὰ τοῦ τυ-
 ράννου καὶ ἀσεβοῦς Ἰουλιανοῦ κελευσθέντων, τί τῶν μεγίστων
 10 κακῶν οὐκ ἐτελέσθη; τί δὲ τῶν ἀπηχεστάτων οὐκ ἐλέχθη, τῶν
 ἀφέτω γλώσση λαλούντων τὰ ἄρρητα κατὰ τῆς τῶν Χριστιανῶν
 πίστεως, καὶ βλασφημούντων εἰς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν; Ἐν μὲν γὰρ Σε-
 βαστῇ τῇ πάλαι μὲν Σαμαρεία, νῦν δὲ παρὰ Ἡρώδου κτισθείση
 15 καὶ Σεβαστῇ ἐπικληθείση, τὰ ὅσα τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου
 καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐκ τῶν θηκῶν ἐξαγαγόντες, καὶ
 ἀλόγων ἀκαθάρτων ὁστέοις προσμίξαντες κατέκαυσαν, καὶ τὴν
 κόνιν εἰς τὸν ἀέρα ἐλίκησαν· τὸν δὲ τοῦ Σωτῆρος ἀνδριάντα ἐν
 Πανεάδι τῇ πόλει πρὸς τῆς αἰμορροησάσης γυναικὸς κατα-
 20 σκευασθέντα μεγαλοπρεπῶς, ἦν ὁ Χριστὸς ἰάσατο, καὶ ἰδρυν-

33. Ματθ. 9,20. Γιὰ τὸν ἀνδριάντα αὐτὸ ποῦ ἡ θεραπευθεῖσα αἰμορροοῦ-
 σα ἀπὸ εὐγνώμοσύνης ἔστησε στὴν Πανεάδα, βλ. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, *Περὶ εἰκόνων*,
 Λόγ. Γ', 68 καὶ 69.

πού δεν έμοιαζε με τίποτε, και ένῶ πολλοί ἦταν πρόθυμοι νά άμυνθοῦν, δέν υπήρχε κανένας πού νά μπορεί νά άντέξει στη φωτιά, άλλα άλλοι έτρεχαν νά τὸ αναφέρουν στοῦ άρχοντα τῆς Ἐνατολῆς Ἰουλιανό, ένῶ ὁ ὑπόλοιπος κόσμος στέκονταν κατάπληκτοι καθῶς έβλεπαν τὴν παράδοξη συμφορὰ πού τοὺς εἶχε βρεῖ. Ἡ φωτιά ὁμως δέν άγγιξε τίποτε άλλο, ένῶ υπήρχε τόσο μεγάλο και πυκνὸ δάσος εκεί, παρά μόνο έπεσε και έκαψε τὸν ναὸ μαζί με ὅσα υπήρχαν σ' αὐτόν, ὥστε τὸ άγαλμα και ὅ,τι υπήρχε σὲ άφιερῶματα νά άφανισθοῦν μονομιᾶς: άπέμειναν μικρὰ τμήματα τῶν οἰκοδομημάτων, μνημεῖα τοῦ πάθους, τὰ ὁποῖα άκόμα και τώρα δείχνουν καθαρὰ τὰ σημάδια τῆς θεόσταλτης φωτιᾶς.

Ὁ Ἰουλιανὸς τότε, άκούοντας ὅσα συνέβησαν, γέμισε ὀργή, και θεωρώντας τρομερὸ, τὸ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θὰ τοὺς περιπαίξουν, άμέσως διέταξε νά τοὺς βγάλουν έξω ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκκλησία, και νά τὴν κάνουν τελειῶς άπλησίαστη σ' αὐτοὺς, γιὰ νά τοὺς άποκλείσει σίγουρα ἀπὸ αὐτὴν και νά δημεύσει τὰ κειμήλιά της ὅλα. Ἔδωσε επίσης άδεια στοὺς εἰδωλολάτρες νά μπαίνουν στίς ἐκκλησίες τῶν Χριστιανῶν και νά κάνουν ὅ,τι θέλουν. Ὅταν λοιπὸν διατάχτηκαν αὐτὰ ἀπὸ τὸν τύραννο και άσεβῆ Ἰουλιανό, ποιὸ ἀπὸ τὰ πιὸ μεγάλα κακὰ δέν έγινε; Τί ἀπὸ τὰ πιὸ άπρεπῆ δέν λέχθηκε, ἀπὸ ἐκείνους πού με έλεύθερη γλῶσσα έλεγαν άπερίγραπτα πράγματα ἔναντίον τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν και βλασφημοῦσαν τὸν Κύριο και Θεὸ μας Ἰησοῦ Χριστὸ σὲ ὅλες τίς πόλεις; Πράγματι στη Σεβαστή, τὴν παλιὰ Σαμάρεια ἡ ὁποῖα άνοικοδομήθηκε ἀπὸ τὸν Ἡρώδη και τώρα ὀνομάζεται Σεβαστή, ἀφοῦ έβγαλαν ἀπὸ τίς θῆκες τους τὰ ὀστᾶ τοῦ προφήτη Ἐλισσαίου και τοῦ Βαπτιστῆ Ἰωάννη, και τὰ ανακάτεψαν με κόκκαλα άκαθάρτων αλόγων, τὰ έκαψαν και σκόρπισαν τὴ σκόνη τους στοῦν άέρα. Ἐπίσης τὸν άνδριάντα τοῦ Σωτῆρα στην πόλη Πανεάδα, πού κατασκευάστηκε μεγαλοπρεπῆς ἀπὸ τὴν αἰμορροῦσα, τὴν ὁποῖα θεράπευσε ὁ Χριστός³³, και

θέντα ἐν ἐπισήμῳ τῆς πόλεως τόπῳ, ὃν μετὰ χρόνον γνωσθέντα, ἐκ τῆς αὐτόθι φυομένης βοτάνης τοῦ θαύματος, οἱ Χριστιανοὶ ἀράμενοι, ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακονικῷ ἔστησαν, τοῦτον ὁ Ἑλληνας κατασπάσαντες κάκ τῶν ποδῶν σχοίνους ἐξάψαντες, ἔσυραν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἕως οὗ κατὰ μικρὸν ἀποθραυόμενος ἠφανίσθη, μόνης τῆς κεφαλῆς καταλειφθείσης καὶ ἀρπαγείσης ὑπὸ τινος ἐν τῷ θορυβεῖσθαι τοὺς Ἑλληνας, λαλούντων αὐτῶν βλάσφημα καὶ ἀπηχέστατα ῥήματα εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἃ μὴ τις ἀνθρώπων ἤκουσε πώποτε.

58 Αὐτὸς δὲ ὁ ἀσεβέστατος καὶ πάντων παρανομώτατος Ἰουλιανὸς ἠγαλλιᾶτο καὶ ἔχαιρεν καί, γαυριῶν ἐπὶ τούτοις, ἐκέλευσε καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῶν Ἰουδαίων ἀνιστᾶν, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς πόλεως ἐκβαλὼν, τοῖς Ἰουδαίοις ἔδωκε κατοικεῖν, ἀποστείλας Ἀλύπιόν τινα τοῦ μετὰ σπουδῆς τὸν ναὸν ἀνοικοδομήσασθαι. Αὐτὸς δὲ προκαθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος ἐν τῇ καλουμένῃ Βασιλικῇ, ἐκέλευσε προσαχθῆναι τὸν μάρτυρα· προσαχθέντος δὲ τοῦ ἀγίου, ἔφη πρὸς αὐτόν·

10 Πάντως ἤκουσας καὶ αὐτός, ἀσεβέστατε Ἀρτέμιε, τὸ τόλμημα τῶν εὐσεβῶν κατὰ σὲ Χριστιανῶν, ὅπερ ἐποίησαν ἐν Δάφνῃ ἐν τῷ ναῷ τοῦ σωτῆρος Ἀπόλλωνος, καὶ ὡς ἐνέπρησαν αὐτοῦ τὸν ναὸν σὺν τοῖς ἀναθήμασιν, καὶ τὸ πάντιμον καὶ θαυμαστὸν ἄγαλμα ἐξηφάνισαν· ἀλλ' οὐ χαρήσονται ἐπιτωθάζοντες καὶ χλευάζοντες τὰ ἡμέτερα·
15 ἐγὼ γὰρ ἀποτίσω τὴν ὑπὲρ τούτου ποινὴν «ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ», καθὼς φασὶ τὰ ὑμέτερα λόγια.

59 Καὶ ὁ μάρτυς·

Ἦκουσα ὡς θεήλατος ὀργὴ καὶ πῦρ οὐρανόθεν κατελθὼν κατέφαγε τὸν θεόν σου, καὶ αὐτοῦ τὸν ναὸν ἐνέπρη-

στήθηκε σὲ κεντρικὸ σημεῖο τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίσθηκε ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἀπὸ τὸ χορτάρι ποὺ φύτρωσε ἐκεῖ, οἱ Χριστιανοὶ τὸν πῆραν καὶ τὸν ἔστησαν στὸ διακονικὸ τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸν τὸν ἀνδριάντα, οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ τὸν κατακομμάτισαν καὶ τὸν ἔδεσαν ἀπὸ τὰ πόδια μὲ σχοινιά, τὸν ἔσυραν στὴν ἀγορά, μέχρι πού, σπάζοντας λίγο λίγο, ἀφανίσθηκε, καὶ ἔμεινε μόνο τὸ κεφάλι, ποὺ ἀρπάχθηκε καθὼς ὑπῆρχε ἀναταραχὴ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔλεγαν βλάσφημα καὶ ἀνάρμοστα λόγια γιὰ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ποὺ κανένας ἄνθρωπος δὲν ἄκουσε ὡς τώρα.

- 58 Ὁ ἴδιος ὁ ἀσεβέστατος καὶ πῶς παράνομος ἀπ' ὄλους Ἰουλιανὸς χαιρόταν καὶ αἰσθανόταν ἀγαλλίαση καί, καμαρώνοντας γι' αὐτά, διέταξε νὰ ξανακτίσουν καὶ τὸν ναὸ τῶν Ἰουδαίων στὰ Ἱεροσόλυμα, καί, ἀφοῦ ἔδωξε τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τὴν πόλη, τὴν ἔδωσε στοὺς Ἰουδαίους νὰ κατοικοῦν, στέλνοντας κάποιον Ἀλύπιο νὰ ἀνοικοδομήσει μὲ βιασύνη τὸν ναό. Αὐτὸς τότε, καθισμένος στὸ θρόνο στὴν αἴθουσα ποὺ λεγόταν βασιλική, διέταξε νὰ ὀδηγηθεῖ ὁ μάρτυρας. Ὅταν ὀδηγήθηκε ὁ ἅγιος τοῦ εἶπε:

Ὅπωςδήποτε ἀκουσες καὶ σὺ ὁ ἴδιος, ἀσεβέστατε Ἀρτέμει, τὸ τόλμημα τῶν εὐσεβῶν, κατὰ τὴ γνώμη σου, Χριστιανῶν, ποὺ ἔκαναν στὴ Δάφνη στὸν ναὸ τοῦ Σωτήρα Ἀπόλλωνα καὶ ὅτι πυρπόλησαν τὸν ναὸ του μαζί μὲ τὰ ἀφιερώματα καὶ ἐξαφάνισαν τὸ πολυτίμητο καὶ ἀξιοθαύμαστο ἀγαμιά του. Ἀλλὰ δὲ θὰ χαροῦν περιπαίζοντας καὶ χλαυάζοντας τὰ δικά μας. Γιατὶ ἐγὼ θὰ ἐπιβάλω τὴν ποινὴ γι' αὐτὸ ἐβδομήντα φορὲς τὸ ἑπτά, ὅπως λένε τὰ δικά σας κείμενα.

- 59 Καὶ ὁ μάρτυρας:

Ἄκουσα ὅτι θεόσταλη ὄργη καὶ φωτιά, ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, κατέστρεψε τὸ θεό σου καὶ ἔκαψε ὀλόκληρο τὸν ναὸ του καὶ τὸν κατεδάφισε. Ἐὰν ὁμῶς

σεν πάντα καὶ κατηδάφισεν· εἰ οὖν θεὸς ἦν, τί μὴ ἑαυτὸν
 5 ἐκ τοῦ πυρὸς ἐρρύσατο;

Καὶ ὁ Παραβάτης·

Τάχα καὶ αὐτὸς ἔοικάς μοι, ἀνοσιώτατε, κερτομεῖν ἐπὶ
 τοῖσδε καὶ κατακαγχάζειν, ὡς ἄτε παρὰ τοῦ Θεοῦ σου
 ἐκδίκησίν τινα προσδεξάμενος.

10 Καὶ ὁ μάρτυς·

Ἐγὼ πάντοτε, δυσσεβέστατε, ἐπὶ τῇ τῶν δαιμόνων
 πτώσει τῶν παρὰ σοῦ τιμωμένων κομπάζω καὶ χαίρω
 καὶ ἀγαλλιῶ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ὁ Χριστὸς μου τερατουρ-
 γεῖ τερπόμενος γέγηθα, ἐκδίκησιν δὲ τῶν εἰς ἐμὲ πραττο-
 15 μένων παρὰ σοῦ ἐκεῖ δέξομαι, ὅποτ' ἂν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ
 ἀκοίμητόν σε καταλήψεται καὶ ἡ διαιωνίζουσα κόλασις·
 κἀνταῦθα δὲ οὐ πολλὸς παρελεύσεται χρόνος καὶ τὸ μνη-
 μόσυνόν σου μετ' ἤχου ἀφανισθήσεται.

Καὶ ὁ Παραβάτης·

20 Εἰ οὖν ἀγαλλιᾷς ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπευφραίνεις, ἀνοσιώτα-
 τε, προσθήκην ἐγὼ σοι ποιήσομαι τοῦ ποθομένου ἀγαλ-
 λιάματος. Ἀλλά, δυσμενέστατε, φεῖδομαί σου δι' οἰκείαν
 χρηστότητα καὶ βούλομαί σε τῆς ἀνοίας παυσάμενον,
 σώφρονι λογισμῶ χρήσασθαι καὶ προσελθεῖν θύσοντα
 25 τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς· καὶ ἀξιώματι γὰρ μεγίστῳ κεκό-
 σμησαι, καὶ πλοῦτος ἰκανὸς ἄνωθέν σοι καὶ ἐκ προγόνων
 σεσώρευται, καὶ πολλά σοι τὰ τῆς ἀρετῆς πλεονεκτήματα
 οἱ θεοὶ παρεσκεύασαν, κἂν αὐτὸς ἀχάριστος ὠφθῆς περὶ
 αὐτούς.

60 Καὶ ὁ μάρτυς·

Τί μαίνη, παρανομώτατε, καὶ ἀσχολῆ ἐπὶ τοῖς ὀλεθρίοις
 ρήμασιν; Ἔασας τὰς βαρβαρικὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὸν
 Περσικὸν ἀνεβάλου πόλεμον, δι' ὃν τὴν οἰκουμένην πᾶ-
 5 σαν ἐσάλευσας, καὶ εἰς ἐμὲ τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον ἀσχολῆ;
 Δίδου ἀπόφασιν κατ' ἐμοῦ οἷαν ἐθέλεις· ἐγὼ γὰρ τοῖς
 θεοῖς σου οὐ λατρεύω, οὔτε τοῖς σοῖς προστάγμασιν ὑπο-

34. Ψαλμ. 9,7· «ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἤχου».

ἦταν θεός, γιατί δὲν γλίτωσε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ φωτιά;

Καὶ ὁ Παραβάτης:

Μοῦ φαίνεται πῶς καὶ σὺ, ἀνοσιώτατε, βρίζεις καὶ περιγελαῖς γι' αὐτά, ὅτι τάχα δέχτηκε ἀπὸ τὸ Θεό σου κάποια ἐκδίκηση.

Καὶ ὁ μάρτυρας:

Ἐγὼ πάντοτε, ἀσεβέστατε, ὑπερηφανεύομαι καὶ χαίρομαι καὶ ἀγάλλομαι γιὰ τὴν πτώση τῶν δαιμόνων οἱ ὅποιοι τιμῶνται ἀπὸ σένα, καὶ γιὰ ὅλα ὅσα κάνει ὁ Χριστός μου θαυματοργῶντας εὐφραίνομαι καὶ εὐχαριστοῦμαι. Ἐκδίκηση γι' αὐτά πού μοῦ κάνεις θὰ λάβω ἐκεῖ, ὅταν θὰ σέ δεχθεῖ ἐκείνη ἡ φωτιά ἡ ἀκοίμητη καὶ ἡ αἰώνια κόλαση, ἐνῶ ἐδῶ δὲν θὰ περάσει πολὺς χρόνος καὶ ἡ ἀνάμνησή σου θὰ ἐξαφανισθεῖ μὲ θόρυβο³⁴.

Καὶ ὁ Παραβάτης:

Ἐὰν λοιπὸν χαίρεσαι γι' αὐτά καὶ εὐφραίνεσαι, ἀνοσιώτατε, θὰ σοῦ αὐξήσω ἐγὼ τὴν ἀγαλλίαση πού ποθεῖς. Ἄλλὰ σέ λυπᾶμαι, δυσμενέστατε, ἐξαιτίας τῆς καλωσύνης σου, καὶ θέλω, ἀφοῦ παύσεις τὴ μωρία, νὰ σκεφθεῖς λογικὰ καὶ νὰ ἔλθεις νὰ θυσιάσεις στοὺς ἀθάνατους θεούς· γιατί καὶ μὲ ἀξίωμα πολὺ μεγάλο ἔχεις τιμηθεῖ καὶ πλοῦτο πολὺ ἀπὸ παλιὰ καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους σου ἔχεις ἀποκτήσει, καὶ πολλὰ πλεονεκτήματα ἀρετῆς οἱ θεοὶ σοῦ παραχώρησαν, ἂν καὶ σὺ φάνηκες ἀχάριστος πρὸς αὐτούς.

60 Καὶ ὁ μάρτυρας:

Γιατί μαΐνεσαι, παρανομώτατε, καὶ ἀσχολεῖσαι μὲ λόγια ὀλέθρια; Ἄφησες τὶς βαρβαρικὲς ἐπαναστάσεις καὶ ἀνέβαλες τὸν περσικὸ πόλεμο, γιὰ τὸν ὅποιο τάραξες ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, καὶ ἀσχολεῖσαι μὲ μένα τὸν δοῦλο τοῦ Θεοῦ; Βγάλε ὅποια ἀπόφαση θέλεις ἐναντίον μου· γιατί ἐγὼ τοὺς θεοὺς σου δὲν τοὺς λατρεύω,

κύπτω, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μου καθ' ἐκάστην προσφέρω θυσίαν ἀνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως· ποιεῖ οὖν ὃ θέλεις,
 10 παρανομώτατε.

Ταῦτα ὁ Παραβάτης ἀκούσας καὶ πλήρης θυμοῦ γενόμενος, λατόμους καὶ λιθοζόους ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν, καὶ φησι πρὸς αὐτούς·

Ὁρᾶτε τὴν ἀπότομον πέτραν τὴν ἀπέναντι τοῦ θεάτρου
 15 πρὸς τὸ κάταντες τῆς πόλεως ρέπουσαν; Ταύτην οὖν διχάσαντες καὶ τὸ ἕτερον μέρος αὐτῆς ἀνωφερέστερον στήσαντες, τουτονὶ τὸν ἀλιτήριον ἐμβιβάσατε μέσον, καὶ τοὺς δεσμοὺς τῆς πέτρας ἐναπορρήξαντες, ἄφετε μετὰ ρύμης καὶ βάρους ἐναπελθεῖν πρὸς τὸ μέρος ὅθεν δεδίσχασται, καὶ τούτου μέσον εὐρισκομένου ἅπας κατὰ μικρὸν
 20 συνθλασθήσεται καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ πάντα διαρραγήσονται, ἴν' εἶδη τίνι ἀνθίσταται καὶ τίνι πρὸς μάχην ἐξώπλισται καὶ τί παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ὠφελήσεται, εἰ ἄρα δυνήσεται αὐτὸν ἐξελέσθαι ἐκ τῶν χειρῶν μου.

25 Τοῦ ἔργου δὲ θᾶπτον λόγου περαιωθέντος, ἀφῆκαν οἱ λαζευταὶ τὴν πέτραν ὡς ὁ τύραννος ἔφησεν, ἡ δὲ σὺν βάρει πολλῷ ἐπὶ τοῦ πρηνοῦς ἐνεχθεῖσα, ὅλον ἐκάλυψε τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν ἐξεπίσειεν, ὥστε τῶν ὀστέων αὐτῶν κατατεθραυσμένων ἤχόν τινα κροτηθῆναι φοβερόν τε καὶ βίαιον καὶ
 30 ξένον ἀνθρώπινη ἀκοῆ.

61 Καὶ ἦν ὁ ἅγιος μέσον τῶν πετρῶν στενοχωρούμενος καὶ ἐκπιεζόμενος, ἐπικαλούμενος τὸν Χριστὸν καὶ λέγων· «ἐν πέτρᾳ ὕψωσάς με, ὠδήγησάς με, ὅτι ἐγενήθης ἐλπίς μου· πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ· ἔστησας ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας
 5 μου, καὶ κατεύθυνας τὰ διαβήματά μου. Δέξαι τοίνυν, Μονογενές, τὸ πνεῦμά μου, ὁ εἰδὼς τὴν στενοχωρίαν μου, καὶ μὴ συγκλείσης με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν». Ἦσαν γὰρ πάντα τὰ ἐντὸς αὐτοῦ διερρωγότα, καὶ τῶν ὀστέων ἡ ἀρμονία πᾶσα συντεθλασμέ-

οὔτε στίς προσταγές σου ὑποκύπτω, ἀλλὰ κάθε μέρα προσφέρω στὸ Θεό μου θυσία αἰνέσεως καὶ δοξολογίας· κάνε λοιπὸν ὅ,τι θέλεις, παρανομώτατε.

Ἄκουοντας αὐτὰ ὁ Παραβάτης γέμησε ἀπὸ θυμὸ καὶ διέταξε νὰ ἐρθοῦν λατόμοι καὶ μαρμαράδες καὶ τοὺς εἶπε:

Βλέπετε τὸν ἀπότομο βράχο ποὺ βρίσκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὸ θέατρο καὶ κλίνει πρὸς τὸν ἀνήφορο τῆς πόλεως; Αὐτὸν λοιπὸν, ἀφοῦ τὸν σχίσετε στὰ δύο καὶ τοποθετήσετε τὸ ἓνα κομμάτι του πρὸς τὸν ἀνήφορο, βάλτε αὐτὸν τὸν ἀλιτήριον στὴ μέση· καὶ ἀφοῦ σπάσετε αὐτὰ ποὺ τὸ συγκρατοῦν, ἀφήστε τὸ ψηλότερο τμήμα τοῦ βράχου νὰ ἐπανεέλθει μὲ ὄρμη καὶ μὲ πίεση πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ ὅπου ἀποσπᾶστηκε, καὶ αὐτός, βρισκόμενος στὴ μέση, θὰ συνθλιβεῖ ὀλόκληρος καὶ τὰ σωθικά του θὰ κομματιαστοῦν, γιὰ νὰ μάθει σὲ ποιὸν ἀντιστέκεται καὶ ἐναντίον τίνος ἐξοπλίστηκε νὰ πολεμήσει καὶ τί θὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό του, ἂν δηλαδὴ θὰ μπορέσει νὰ τὸν γλιτώσει ἀπὸ τὰ χέρια μου.

Ἄφοῦ τὸ ἔργο ἐγίνε γρηγορότερα ἀπὸ τὸ λόγο, ἄφησαν οἱ μαρμαράδες τὸν βράχο ὅπως εἶπε ὁ τύραννος, καὶ ἐκεῖνος, κατεβαίνοντας μὲ πολλὴ ὄρμη στὸν κατήφορο, κάλυψε ὅλο τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρα καὶ τὸν πίεσε τόσο πολὺ, ὥστε, καθὼς ἔσπαζαν τὰ κόκκαλά του, νὰ ἀκουσθεῖ ἀπότομος καὶ φοβερὸς κρότος, ἄγνωστος σὲ ἀνθρώπινη ἀκοή.

Καὶ ὁ ἅγιος βρισκόταν ἀνάμεσα στίς πέτρες λυπημένος καὶ συνθλιβόμενος, ἐπικαλούμενος τὸν Θεὸ καὶ λέγοντας: «μὲ ὕψωσες πάνω σὲ βράχο, μὲ ὀδήγησες καὶ ἐγίνες ἐλπίδα μου, πύργος ἰσχυρὸς ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ. Ἔστησες πάνω σὲ πέτρα τὰ πόδια μου καὶ καθοδήγησες τὰ βήματά μου. Δέξου λοιπὸν, Μονογενές, τὸ πνεῦμά μου, σὺ ποὺ γνωρίζεις τὴ θλίψη μου, καὶ μὴ μὲ κλείσεις μέσα στὰ χέρια ἐχθρῶν»³⁵. Γιατὶ ὅλα τὰ σωθικά του ἦταν ξεσχισμένα, καὶ ἡ συναρμολόγηση τῶν ὀστέων του συντριμμένη καὶ οἱ βολβοὶ τῶν ματιῶν του πε-

νη, καὶ οἱ βολβοὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπεπηδηκότες ἐκ τῶν θυρί-
 10 δων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἦν ἐγκαρτερῶν ὁ τοῦ Χριστοῦ γεν-
 ναῖος ἀθλητῆς, ὡσπερ ἄκμων ἀνήλατος ἢ λίθος ἀτέραμνος καὶ
 παντὸς ἀδάμαντος ἰσχυρότερος. Ποιήσαντος οὖν τοῦ ἀγίου ἐν
 μέσῳ τῶν πετρῶν ἡμερονύκτιον, ἐκέλευσεν ὁ παράνομος Ἰου-
 15 λιανὸς διαζευχθῆναι τὰς πέτρας, προσδοκῶν αὐτὸν διερρωγῶτα
 καὶ συντεθραυσμένον καὶ νεκρὸν εὐρεθῆσθεσθαι· ἀνεωχθεισῶν
 δὲ τῶν πετρῶν, ἐξῆλθεν ὁ ἅγιος περιπατῶν, τοὺς ὀφθαλμοὺς
 ἔχων ἐκπεπηδηκότητας καὶ τὰς ἰδίας ἔδρας καταλιπόντας, θέαμα
 φρικτὸν καὶ διήγημα ξένον τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρχων φύσεως,
 20 ἀνθρωπος γυμνὸς κατατεθλασμένων αὐτοῦ τῶν ὀστέων καὶ τῶν
 ἀρμονιῶν συντεθραυσμένων, τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπίνης
 φύσεως ἐκ τοῦ περιέχοντος σώματος ἐξελθοῦσαν παραδεικνύς,
 περιεπάτει καὶ διελέγετο καὶ πρὸς τὸν τύραννον ἀντεφθέγγετο.

62 Ὅν ἰδὼν ὁ παμμίαιρος Ἰουλιανός, ἐκθαμβος ὄλος ἐγένετο
 καὶ πρὸς τοὺς παρόντας ἐφθέγγετο·

Ὅρατε, ἔφη, θέαμα ξένον καὶ διήγημα τῆς ἀνθρωπίνης
 ἀλλότριον φύσεως; Ἄρ' οὐκ ἐπωδὸς καὶ γόης πέφυκ'
 5 ὄδε; Ἄρα μὴ τι φάντασμα καὶ δαιμόνων ἀπατηλῶν τοῦτο
 τεκμηριον; Νῦν πείθομαι τὸν Εὐριπίδην σοφὸν εἶναι καὶ
 πολλῶν πραγμάτων ἐν ἐπιστήμῃ τυγχάνοντα, ἐν Ὁρέστη
 τάδε φιλοσοφῆσαντα·

Οὐκ ἔστι δεινὸν ὧδ' εἰπεῖν ἔπος,
 10 οὐδὲ πάθος οὐδὲ ζυμφορὰν θεήλατον,
 ἧς οὐκ ἂν ἄρετ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.

Μὰ τοὺς ἀθανάτους καὶ ἀηττήτους θεούς, οὐκ ἤλιπζον,
 ἄνδρες, ἔτι τοῦτον τὸν παλαμναῖον καὶ ἀλιτήριον ἐν τοῖς
 ζῶσι τετάχθαι. Νῦν δὲ καὶ τῶν ἐνδοσθίων αὐτοῦ ἐκρα-
 15 γέντων καὶ τῆς ἀρμονίας ἀπάσης διαλυθείσης, κινεῖται
 καὶ φθέγγεται. Ἄλλ' οἱ θεοὶ τοῦτον ἐταμειύσαντο εἰς πολ-

ταγμένοι έξω από τις κόγχες. Ἄλλὰ καὶ στὴν κατάσταση αὐτὴ ὁ γενναῖος ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ ἦταν καρτερικός, σάν ἀμόνι ἀκαμπτος ἢ πέτρα σκληρὴ καὶ πῶ ἀνθεκτικός ἀπὸ κάθε διαμάντι. Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ ἅγιος πέρασε μέσα στοὺς βράχους ἕνα ἡμερονύκτιο, ὁ παράνομος Ἰουλιανὸς διέταξε νὰ χωρισθοῦν οἱ βράχοι, περιμένοντας νὰ τὸν βρεῖ ξεσχισμένο καὶ κομματιασμένο καὶ νεκρό. Ὅταν ὁμως ἀνοίχθηκαν οἱ βράχοι βγήκε ὁ ἅγιος περπατώντας, ἔχοντας τὰ μάτια βγαλμένα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ θέση τους, κάτι ποὺ ἀποτελοῦσε θέαμα φρικτὸ καὶ διήγηση πρωτοφανῆ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀνθρώπος γυμνός, μὲ κομματιασμένα τὰ κόκκαλά του καὶ σπασμένους τοὺς ἄρμους του, δείχνοντας τὴν οἰκονομία τῆς ἀνθρώπινης φύσης, βγαλμένη ἀπὸ τὸ σῶμα ποὺ τὴν περιεῖχε, περπατοῦσε καὶ συζητοῦσε καὶ ἀντιμιλοῦσε στὸν τύραννο.

Βλέποντάς τον ὁ μιαρῶτατος Ἰουλιανός, ἔμεινε ὀλόκληρος ἐκθαμβος καὶ εἶπε στοὺς παρευρισκόμενους:

Βλέπετε, εἶπε, θέαμα παράξενο καὶ γεγονὸς πρωτοφανές στὴν ἀνθρώπινη φύση; Ἄρα αὐτὸς ἐδῶ δὲν εἶναι μάγος καὶ ἀγύρτης; Δὲν εἶναι αὐτὸ φάντασμα καὶ ἀπόδειξη ἀπατηλῶν δαιμόνων; Τώρα πείσθηκα ὅτι ὁ Εὐριπίδης εἶναι σοφὸς καὶ γνώστης πολλῶν ἐπιστημονικῶν πραγμάτων, ἀφοῦ στὸν Ὅρέστη γράφει φιλοσοφώντας τὰ ἐξῆς:

Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ περιγράψει τὴ συμφορὰ,
οὔτε πάθος οὔτε θεόσταλη συμφορὰ, ποὺ τὸ βάρος τῆς
δὲν θὰ μπορούσε νὰ σηκώσει ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου.

Μὰ τοὺς ἀθάνατους καὶ ἀήττητους θεοὺς, δὲν ἔλπιζα, ἄνδρες, ὅτι αὐτὸς ὁ δολοφόνος καὶ ἀλιτήριος θὰ βρίσκεται ἀκόμα ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς. Ἐνῶ τώρα, ἀν καὶ τὰ ἐντόσθιά του ἔχουν ἐκραγεῖ καὶ ὀλόκληρη ἡ συναρμολόγησή του ἔχει διαλυθεῖ, κινεῖται καὶ ὁμιλεῖ. Αὐτὸ τὸ φρόντισαν οἱ θεοὶ γιὰ νὰ σωφρονίσουν πολ-

λῶν ἀνθρώπων σωφρονισμόν, ἐν ᾗ μορμολύκιον τοῖς τὸ κράτος αὐτῶν μὴ προσκυνοῦσι τὸ ὑπερκόσμιον.

Καί φησι πρὸς τὸν μάρτυρα·

20 Ἰδού, ταλαίπωρε, καὶ ὀφθαλμῶν ἐστερήθης, καὶ τῶν μελῶν ἀπάντων ἠχρείωσαι· ποία οὖν ἔτι λείπεται σοι ἐλπίς πρὸς ὃν μάτην ἠλπισας; Ἀλλὰ τὴν εὐμένειαν τῶν θεῶν ἐπικάλεσαι· Ἴσως ἰλεοὶ σοι γενήσονται καὶ μὴ σε ταῖς ἐν ᾄδου κολάσεσι παραδώσουσιν.

63 Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς κόλασιν ἀκούσας, ἐμειδίασε καὶ φησι πρὸς τὸν ἀσυμπαθῆ καὶ ἀμείλικτον τύραννον·

Οἱ σοὶ θεοὶ με ταῖς κολάσεσιν παραδώσουσιν; Καὶ πῶς ἐκεῖνοι, παραμμίαρε, τὴν ἰδίαν κόλασιν μὴ ἐκφυγόντες,
5 ἄλλοις βοηθῆσαι δυνήσονται; Ἐκείνοις ἠτοίμασται τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, ἐκείνοις ὁ Τάρταρος καὶ οἱ σκώληκες καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων ὁ μηδέπω παυόμενος, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς παραδοθήσῃ τῷ αἰωνίῳ καὶ ἀτελευτήτῳ πυρὶ, εἰς αἰῶνα κολασθησόμενος, ὅτι τὸν σταυρὸν τοῦ
10 Θεοῦ κατεπάτησας καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέχεεν, κοινὸν ἠγήσω, ἐνυβρίσας τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐν ᾧ ἠγιασθῆς, δαίμοσιν ὀλεθρίοις πειθόμενος. Ἐμοὶ δὲ ὑπὲρ τούτου τοῦ μικροῦ καμάτου καὶ τῆς εὐτελοῦς τιμωρίας, ἧς μοι προσήνεγκας, πολλὰ ἀνταποδοθήσεται ἔπα-
15 θλα καὶ στέφανοι νικητήριοι, οὓς ἀναδήσομαι εἰς τὸν ἀκήρατον νυμφῶνα μετὰ Χριστοῦ ἀνακλιθησόμενος, καὶ ταινιώσει μου τὴν κεφαλὴν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὑπὲρ τὸ ἐφήμερον στέφος, ὃπερ σὺ περιδέδεσαι. Ἀλλὰ τί μοι ταῦτα πρὸς σὲ τὸν ἀσεβῆ καὶ ἀλάστορα τύραννον; Ἀπόστηθι
20 ἀπ' ἐμοῦ, παρανομώτατε καὶ πάντων ἀνθρώπων ἀνοσιώτατε· δίδου ἀπόφασιν κατ' ἐμοῦ ὁποῖαν ἐθέλεις καὶ οἶαν ὁ Σατανᾶς ὁ κατοικῶν ἐν τῇ ψυχῇ σου ἐμβάλλῃ σοι·

λους ανθρώπους, για να αποτελεῖ σκιάχτρο για εκείνους που δὲν προσκυνοῦν τὴν ὑπερκόσμια δύναμή τους. Καὶ λέει πρὸς τὸν μάρτυρα.

Νά, ταλαίπωρε, καὶ τὰ μάτια σου ἔχασες καὶ τὰ μέλη σου τὰ ἀχρήστευες· ποιά λοιπὸν σοῦ μένει ἐλπίδα ἀπὸ αὐτὸν πρὸς τὸν ὁποῖο ἐλπίζεις; Γι' αὐτὸ ζήτησε τὴν εὐμένεια τῶν θεῶν, μήπως καὶ σέ ληθηθοῦν καὶ δὲν σέ παραδώσουν στὶς κολάσεις τοῦ ἄδη.

Ὅμως ὁ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ, ἀκούοντας κόλαση χαμογέλασε καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἀντιπαθητικὸ καὶ ἄσπλαγχο τύραννο·

Οἱ δικοὶ σου θεοὶ θὰ μὲ παραδώσουν στὶς κολάσεις; Καὶ πῶς, μιαρῶτατε, θὰ μπορέσουν νὰ βοηθήσουν ἄλλους, ἀφοῦ δὲν ἀπέφυγαν τὴ δική τους κόλαση; Γιὰ ἐκείνους ἐτοιμάστηκε τὸ πῦρ τὸ αἰώνιο, γιὰ ἐκείνους ὁ Τάρταρος καὶ τὰ σκουλήκια καὶ τὸ τρίξιμο τῶν δοντιῶν πού δὲ σταματάει ποτέ. Μαζὶ μ' αὐτοὺς θὰ παραδοθεῖς καὶ σὺ στὸ αἰώνιο καὶ ἀτελείωτο πῦρ γιὰ νὰ κολάζεσαι αἰώνια, ἐπειδὴ καταπάτησες τὸν σταυρὸ τοῦ Θεοῦ καὶ θεώρησες κοινὸ τὸ πολῦτιμο αἷμα του πού ἔχυσε γιὰ μᾶς βρίζοντας τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος μὲ τὸ ὁποῖο ἀγιάσθηκες, πιστεύοντας σέ ὀλέθριους δαίμονες. Σέ μένα γι' αὐτὸ τὸν μικρὸ κόπο καὶ τὴν εὐτελεῖ τιμωρία τὴν ὁποία μοῦ ἐπέβαλες, θὰ μοῦ ἀνταποδοθοῦν πολλὰ ἔπαθλα καὶ στεφάνια νικητήρια, τὰ ὁποῖα θὰ φορέσω γιὰ νὰ ἀναπαύομαι στὸν ἀθάνατο νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ, καὶ θὰ μοῦ βάλει τὴν ταινία στὸ κεφάλι ὁ Δεσπότης Χριστός, στὴ θέση τοῦ ἐφήμερου στεφανιοῦ, πού φορᾶς ἐσὺ. Ἄλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτὰ σέ σένα τὸν ἀσεβῆ καὶ ἄθλιο τύραννο; Ἀπομακρύνσου ἀπὸ μένα, παρανομῶτατε καὶ βδελυρότερε ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Βγάλε ὅποιαδήποτε ἀπόφαση θέλεις ἐναντίον μου καὶ ὅποια σοῦ ὑπαγορεύσει ὁ Σατανᾶς πού κατοικεῖ στὴν

ἐγὼ γὰρ τῷ σῶ θελήματι ἀντιτάσσομαι καὶ τοῖς προστάγμασί σου οὐχ ὑποκύπτω. Ποίει οὖν ὃ θέλεις, παρανομώτατε.

64 Ταῦτα ὁ Παραβάτης καὶ τοῦ Θεοῦ ἀλλότριος Ἰουλιανὸς ἀκούσας παρὰ τοῦ μάρτυρος, ἀπεφήνατο κατ' αὐτοῦ ταυτηνὴν τὴν ἀπόφασιν·

Ἄρτέμιον τὸν τοὺς θεοὺς ἐνουβρίσαντα καὶ τοὺς Ρωμαῖκούς τε καὶ ἡμετέρους καταπατήσαντα νόμους, Χριστιανὸν τε αὐτὸν ἀντὶ Ρωμαίου καὶ Ἑλληνος καθομολογήσαντα, καὶ ἀντὶ δουκὸς καὶ αὐγουσταλίου Γαλιλαῖον ἐαυτὸν ὀνομάσαντα, τῇ τελευταίᾳ τοῦ θανάτου παραδεδώκαμεν ψήφῳ, τὴν μιὰρὰν αὐτοῦ κεφαλὴν ζίφει ἐκκοπήναι κελεύσαντες.

Ταύτην οὖν τὴν ἀπόφασιν ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς δεξάμενος, ἐξελέγηθε τοῦ βήματος μετὰ τῶν ἀπαγόντων αὐτὸν στρατιωτῶν, χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος, ὑμνολογῶν καὶ δοξάζων τὸν βασιλέα Χριστόν. Φθάσαντες δὲ τὸν τόπον εἰς ὃν ἐμελλεν ὁ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης καὶ μάρτυς τὴν τελείωσιν δέξασθαι, ἔφη πρὸς τοὺς ἀπάγοντας αὐτὸν στρατιώτας·

Ἄδελφοί, παρακαλῶ ὑμᾶς, ἐνδοτέ μοι μικρὸν τοῦ προσεύξασθαι.

Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον·

20 Ὡς ἔστι σοι καταθύμιον, ποιήσον.

Καὶ στραφεὶς ὁ ἅγιος κατὰ ἀνατολὰς καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανοὺς ἐφαπλώσας, ἠῤῥατο οὕτως.

65 Εὐχαριστῶ σοι, Δέσποτα Σῶτερ τῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐπικαλουμένων τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσάς με τὸν ἀνάξιον δοῦλόν σου καταπατήσαι τὰ κέντρα τοῦ διαβόλου καὶ συντρίψαι τὰς αὐτοῦ παγίδας ἃς ἔθετο ὑποκάτωθεν τῶν ποδῶν μου καὶ καταισχῦναι τὸν ἀποστάτην Ἰουλιανὸν τὸν ἀποσκιρτήσαντα τῆς σῆς δεσποτείας καὶ προσκολληθέντα

ψυχή σου· γιατί ἐγὼ ἀντιστέκομαι στὸ θέλημά σου καὶ δὲν πειθαρχῶ στὶς διαταγές σου. Κάνε λοιπὸν ὅ,τι θέλεις, παρανομώτατε.

Ἀκούοντας αὐτὰ ὁ Παραβάτης καὶ ξένος πρὸς τὸ Θεὸ Ἰουλιανὸς ἀπὸ τὸν μάρτυρα, ἐξέδωσε ἐναντίον τοῦ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἀπόφαση·

Τὸν Ἀρτέμιο, ποὺ ἐξύβρισε τοὺς θεοὺς καὶ καταπάτησε τοὺς Ρωμαϊκοὺς καὶ τοὺς δικoὺς μας νόμους, καὶ ὁμολόγησε ὅτι εἶναι Χριστιανὸς καὶ ὄχι Ρωμαῖος καὶ Ἑλληνας, καὶ ὀνόμασε τὸν ἑαυτοῦ Γαλιλαῖο καὶ ὄχι δούκα καὶ αὐγουστάλιο, τὸν παραδίνουμε στὴν ἔσχατη ποινὴ τοῦ θανάτου, διατάζοντας νὰ κοπεῖ τὸ βέβηλο κεφάλι τοῦ μὲ ξίφος.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ δέχθηκε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, βγῆκε ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ θρόνου μαζί μὲ τοὺς στρατιῶτες ποὺ τὸν συνόδευαν, μὲ χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση, ὑμνολογώντας καὶ δοξάζοντας τὸν Βασιλιά Χριστό. Ὅταν ἔφτασαν στὸν τόπο ὅπου ἐπρόκειτο ὁ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ μάρτυρας νὰ δεχθεῖ τὸ τέλος του, εἶπε στοὺς στρατιῶτες ποὺ τὸν συνόδευαν·

Ἀδέλφια, σᾶς παρακαλῶ ἐπιτρέψτε μου λίγο γιὰ νὰ προσευχηθῶ.

Καὶ ἐκεῖνοι τοῦ εἶπαν·

Κάνε ὅπως ἐπιθυμεῖς.

Ὁ ἅγιος τότε στράφηκε πρὸς τὴν Ἀνατολὴ καὶ σηκώνοντας τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ προσευχήθηκε ὡς ἑξῆς:

Σ' εὐχαριστῶ, Δέσποτα, Σωτήρα ἐκείνων ποὺ εἰλικρινὰ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομά σου, διότι μὲ ἐνίσχυσες ἐμένα τὸν ἀνάξιο δοῦλο σου νὰ καταπατήσω τὰ κεντριά τοῦ διαβόλου καὶ νὰ συντρίψω τὶς παγίδες του, τὶς ὁποῖες ἔβαλε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου, καὶ νὰ καταντροπιάσω τὸν ἀποστάτη Ἰουλιανὸ ποὺ ἀποσκίρτησε ἀπὸ τὴ δική

τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς μισοῦσί σε, τὸν καταπατήσαντα τοὺς
 νόμους τοῦ ἀγίου σου, καὶ βεβηλώσαντα τὰ ἔνθεά σου
 προστάγματα· εὐχαριστῶ σοι, φιλάνθρωπε, ὅτι «ἐπειδὴς
 10 ἐπὶ τὴν ταπεινῶσίν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας
 ἐχθρῶν, ἀλλ' ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου καὶ
 κατεύθυνας τὰ διαβήματά μου». Εὐχαριστῶ σοι, μονογε-
 νὲς Λόγε τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἤξιώσάς με τοῦ βραβείου τῆς
 ἄνω κλήσεως καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων σου, καὶ ἐτελείω-
 15 σάς με ἐν τῇ ὁμολογίᾳ σου, καὶ κατήσχυνας τοὺς ἐπανι-
 σταμένους ἐπ' ἐμέ· καὶ νῦν ἐπικαλοῦμαι σε, Δέσποτα, ἐπι-
 δε ἐπ' ἐμέ καὶ ἐπὶ τοῖς ῥήμασί μου τοῖς ταπεινοῖς, καὶ δὸς
 ἀναψυχὴν τῇ κληρονομίᾳ σου, ὅτι ἠσθένησεν καὶ οὐ κα-
 τηρητήσω αὐτήν. «Ἴδὸν γὰρ οἱ ἐχθροί σου ἤχησαν καὶ οἱ μι-
 20 σοῦντές σε ἦσαν κεφαλὴν. Ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανουρ-
 γήσαντο γνώμην καὶ ἐβουλεύσαντο κατὰ τῶν ἁγίων σου.
 Εἶπον γάρ· Δεῦτε καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς καὶ οὐ μὴ
 μνησθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἔτι». Ταῦτα κομπάζει Ἰου-
 λιανός, ταῦτα θρασύνεται, ταῦτα ἀπειλᾷ τῷ λαῷ σου καὶ
 25 τῇ κληρονομίᾳ σου ὑπὲρ ἧς τὸ σὸν αἷμα ἐξέχεας. Ἴδὸν γὰρ
 τὰ θυσιαστήριά σου κατεσκάφησαν, καὶ τὸ ἁγίασμά σου
 ἐμπέπρησται, καὶ ἡ εὐπράπεια τοῦ οἴκου σου ἐξηφάνισται,
 καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης σου ἐξουδένωται, διὰ τὰς ἁμαρ-
 τίας ἡμῶν καὶ τὰς βλασφημίας ἃς ἐξέχεεν Ἄρειος κατὰ
 30 σοῦ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ἄλλο-
 τριῶν σε τῆς τοῦ Πατρὸς ὁμοουσιότητος καὶ ἀποξενῶν σε
 τῆς αὐτοῦ φύσεως, κτίσμα σε ἀποκαλῶν τὸν δημιουργὸν
 πάσης τῆς κτίσεως, καὶ ὑπὸ χρόνον τιθεὶς τὸν τοὺς αἰῶνας

36. Ψαλμ. 30,9.

37. Ψαλμ. 82,3-4.

σου δεσποτεία και προσκολλήθηκε στὸν διάβολο και σ' ἐκείνους πὸς σε μισοῦν, ἐκείνον πὸς καταπάτησε τοὺς ἅγιους νόμους σου και βεβήλωσε τὰ θεϊκὰ προστάγματά σου. Σ' εὐχαριστῶ, φιλόανθρωπε, «ἐπειδὴ ἐρριξες τὸ βλέμμα σου μὲ εὐμένεια πρὸς τὴν ταπεινώσή μου και δὲ μὲ ἐκλείσες μέσα στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν μου, ἀλλὰ στήριξες τὰ πόδια μου σὲ εὐρύχωρο ἔδαφος και καθοδήγησες τὰ βήματά μου»³⁶. Σ' εὐχαριστῶ, Μονογενὲς Λόγε τοῦ Πατρός, ἐπειδὴ μὲ ἔκανες ἄξιο τοῦ βραβείου τῆς κλήσεως στὸν οὐρανὸ και τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων σου και μὲ ὀδήγησες νὰ φτάσω στὸ τέλος μὲ τὴν ὁμολογία σου, και καταντρόπιασες ἐκείνους πὸς ἐξεγέρθηκαν ἐναντίον μου. Και τώρα σε παρακαλῶ, Δέσποτα, κοίταξε μὲ συμπάθεια σὲ μένα και στὰ ταπεινά μου λόγια και ἀνάπαυσε τὴν κληρονομία σου, γιατί ἀσθένησε και δὲν τὴν θεράπευσες. «Γιατί νά, οἱ ἐχθροὶ σου σάλπισαν και ἐκείνοι πὸς σε μισοῦν σήκωσαν κεφάλι· παίρνουν πανοῦργες ἀποφάσεις εἰς βάρος τοῦ λαοῦ σου και σκέφτονται δεινὰ ἐναντίον τῶν ἁγίων σου. Γιατί εἶπαν· ἐλάτε νά τοὺς ἐξαφανίσουμε, γιὰ νὰ μὴ μνημονεύεται πιά στὸ ἐξῆς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ»³⁷. Αὐτὰ λέει μὲ κομπασμὸ ὁ Ἰουλιανός, αὐτὰ καυχίεται, αὐτὰ ἀπειλεῖ στὸ λαὸ σου και στὴ κληρονομία σου γιὰ χάρη τῆς ὁποίας ἔχυσες τὸ αἷμα σου. Ὅριστε, τὰ θυσιαστήριά σου κατασκάφτηκαν και τὸ ἁγιαστήριό σου πυρπολήθηκε και ἡ ὠραιότητα τοῦ οἴκου σου ἐξαφανίστηκε και τὸ αἷμα τῆς διαθήκης σου ἐξουθενώθηκε ἐξαιτίας τῶν ἁμαρτιῶν μας και τῶν βλασφημιῶν πὸς ἐξετόξευσε ὁ Ἄρειος ἐνάντια σὲ σένα τὸν Μονογενῆ και στὸ ἅγιο Πνεῦμα σου, ἀποξενώνοντάς σε ἀπὸ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατέρα και κηρύσσοντάς σε ξένο πρὸς τὴ φύση αὐτοῦ, ἀποκαλώντας κτίσμα ἐσένα τὸν δημιουργὸ ὅλης τῆς κτίσεως και τοποθετώντας κάτω ἀπὸ χρόνον ἐσένα πὸς δημιούργησες τοὺς

δημιουργήσαντα, φάσκων οὕτως· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν
 35 Υἱός· βουλήσεως καὶ θελήσεως Υἱόν σε ἀποκαλῶν ὁ πα-
 ρανομώτατος. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ὁ δυσσεβῆς εὗρεν τοῦ
 ἰδίου στόματος καὶ τῆς ἀδίκου γλώττης τὰς ἀμοιβάς, εἰ καὶ
 αἱ βλασφημίαι αὐτοῦ μένουσι, καρποφοροῦσαι αὐτῷ τὴν
 αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον κόλασιν. Σὺ δέ, μακρόθυμε,
 40 στήσον τὴν καθ' ἡμῶν τυραννίδα καὶ σβέσον τὸν θυμόν
 σου τὸν δίκαιον καὶ τὴν ὀργὴν ἣν ἡμεῖς ἐξεκαύσαμεν, ἐν
 τῷ παροργίζειν σε, Κύριε· θραῦσον τῆς εἰδωλολατρίας τὰ
 ὀχυρώματα, σβέσον τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώλων καὶ τὴν
 κνίσσαν τῶν ἀκαθάρτων αἱμάτων κατάπαυσον, ἵνα σοι
 45 θυσία καθαρὰ καὶ ἀναίμακτος προσάγῃται ἐν παντὶ τόπῳ
 τῆς δεσποτείας σου, ἵνα σου δοξάζεται τὸ πανάγιον ὄνομα
 τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, νῦν
 καὶ εἰς καὶ τοὺς ἅπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

66 Καὶ κλίνας τὰ γόνατα τρίτον καὶ προσκυνήσας κατὰ ἀνατο-
 λὰς, προσήύξατο πάλιν λέγων.

Θεὸς ἐκ Θεοῦ, μόνος ἐκ μόνου, Βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, ὁ ἐν
 οὐρανοῖς ὢν καὶ καθεζόμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ σὲ γεννή-
 5 σαντος Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ἐπὶ γῆς πολιτευσάμενος διὰ
 τὴν πάντων ἡμῶν σωτηρίαν, ὁ στέφανος τῶν ὑπὲρ σοῦ
 εὐσεβῶς ἀθλούντων, ἐπάκουσόν μου τοῦ ταπεινοῦ καὶ
 ἀναξίου δούλου σου καὶ μετ' εἰρήνης δέξαι μου τὴν ψυχὴν
 καὶ ἀνάπαυσον αὐτὴν μετὰ τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός
 10 σοι εὐαρεστησάντων καὶ δοξασάντων τὸ ὄνομά σου τὸ
 ἅγιον, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύμα-
 τος, νῦν τε καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς ἅπαντας αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

Καὶ ἐγένετο αὐτῷ ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ λέγουσα·

15 Ἄρτέμιε, εἰσηκουσθη ἡ δέησίς σου, «καὶ ἡ χάρις τῶν ἁ-

αἰῶνες³⁸, λέγοντας τὰ ἐξῆς: 'Υπῆρχε ἐποχή κατὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπῆρχε Υἱός'. Σὲ ἀποκαλεῖ Υἱὸ τῆς βουλήσεως καὶ θελήσεως ὁ παρανομώτατος. 'Ἄλλ' ἐκεῖνος βέβαια ὁ ἀσεβῆς πῆρε τις ἀμοιβὲς τοῦ στόματός του καὶ τῆς ἀδικῆς γλώσσας του, ἂν καὶ οἱ βλασφημίες του παραμένουν, ἀποφέροντάς του ὡς καρπὸ τὴν αἰῶνια καὶ ἀτελείωτη κόλαση. Σὺ ὁμως, μακρόθυμε, σταμάτησε τὴν τυραννία πού στρέφεται ἐναντίον μας καὶ σβῆσε τὸν δίκαιο θυμὸ καὶ τὴν ὀργή σου πού ἐμεῖς προκαλέσαμε μὲ τὸ νὰ σὲ ἐξοργίζουμε, Κύριε· θρυμμάτισε τὰ ὀχυρώματα τῆς εἰδωλολατρίας, σβῆσε τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώλων καὶ παῦσε τὴν κνίσσα τῶν ἀκαθάρτων αἱμάτων, γιὰ νὰ σοῦ προσφέρεται θυσία καθαρὴ καὶ ἀναίμακτη σὲ κάθε τόπο τῆς δεσποτείας σου, γιὰ νὰ δοξάζεται τὸ πανάγιο ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ σὲ ὄλους τοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Ἀφοῦ λύγισε τὰ γόνατά του τρεῖς φορές καὶ προσκύνησε πρὸς Ἀνατολάς, προσευχήθηκε πάλι λέγοντας:

Θεὲ πού προέρχεσαι ἀπὸ Θεό, μοναδικὲ ἀπὸ μοναδικόν, βασιλιά ἀπὸ βασιλιά, σὺ πού εἶσαι στοὺς οὐρανοὺς καὶ κάθεσαι στὰ δεξιά τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα πού σὲ γέννησε, σὺ πού ἐζησες πάνω στὴ γῆ γιὰ τὴν σωτηρία ὄλων μας, σὺ πού εἶσαι τὸ στεφάνι τῆς νίκης ἐκείνων πού ἀγωνίζονται γιὰ σένα μὲ εὐσέβεια, ἄκουσε ἐμένα τὸν ταπεινὸ καὶ ἀνάξιο δοῦλο σου καὶ δέξου μὲ εἰρήνη τὴν ψυχὴ μου καὶ ἀνάπαυσέ την μαζί μὲ τοὺς ἁγίους οἱ ὁποῖοι διὰ μέσου τῶν αἰῶνων σὲ εὐαρέστησαν καὶ δόξασαν τὸ ἅγιο ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ σ' ὄλους τοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Τότε ἀπευθύνθηκε σ' αὐτὸν φωνῆ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πού ἔλεγε: Ἀρτέμειε, εἰσακούσθηκε ἡ δέησή σου καὶ σοῦ δόθηκε

μάτων σοι δεδώρηται· σπεῦδε τοίνυν τὸν δρόμον σου καὶ τὸν ἀγῶνα τελείωσον· εἰσελθε μετὰ τῶν ἀγίων καὶ ἀπολάμβανε τὸ βραβεῖον τὸ ἠτοιμασμένον τοῖς ἀγίοις καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ
 20 παράνομος βασιλεὺς πεσεῖται ἐν Περσίδι, σφάγιον γενη-
 σόμενον τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν οὓς ἐθεράπευεν καὶ οὓς ἐτίμα, τοιαύτην ἀντιμισθίαν παρ' αὐτῶν κομισάμενος, καὶ βασιλεύσει ἕτερος ἀντ' αὐτοῦ χριστιανικώτατος καὶ θεοφιλέστατος, καταθραύων καὶ κατασπῶν πάντα τὰ
 25 τῶν εἰδώλων σεβάσματα. Ὁ δὲ λαὸς τοῦ Θεοῦ εὐφραν-
 θήσεται καὶ πᾶσαι Ἐκκλησῖαι ἐλευθερωθήσονται τῆς εἰ-
 δωλομανίας, καὶ βαθεῖα εἰρήνη τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καταλήψεται, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὑψωθήσεται καὶ
 30 μεγαλυνθήσεται ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμέ-
 νης. Οὐ γὰρ ἔτι ἀρεῖ κεφαλὴν ἢ εἰδωλολατρία, οὐδ' οὐ μὴ
 σχῆ ἰσχυρὰν ὁ Σατανᾶς τοῦ τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας ἀναμοχλεῦσαι· «πῦλαι γὰρ ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐ-
 τῆς».

67 Ταῦτα παρὰ τῆς θείας φωνῆς ἐνωτισθεῖς ὁ μακάριος καὶ
 πληροφορίαν λαβὼν τῶν μελλόντων πραγμάτων γενήσεσθαι,
 εὐχαρίστησέ τε τῷ Θεῷ καί, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης γενόμενος
 ἐμπλεως, ἔκλινε τὸν αὐχένα, καὶ προσελθὼν εἰς τῶν στρατιω-
 5 τῶν ἀπέτεμεν τὴν ἀγίαν αὐτοῦ κεφαλὴν, εἰκάδα ἐπέχοντος τοῦ
 Ὀκτωβρίου μηνός, ἐν ἡμέρᾳ ἕκτη τῇ καλουμένῃ Παρασκευῇ.
 Οὗ τὸ μακάριον καὶ ἅγιον σῶμα ἐξητήσατο παρὰ τοῦ βασιλέως
 Ἰουλιανοῦ γυνή τις πιστή, ὀνόματι Ἀρίστη, διάκονος ὑπάρχου-
 σα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας, καὶ ἐπέτρεψε δοθῆναι αὐτῇ ἢ
 10 καὶ ποιήσασα γλωσσόκομον καὶ σμυρνίσασα τὸ ἅγιον αὐτοῦ
 καὶ μακάριον σῶμα καὶ πολυτίμοις ἀρώμασι καὶ μύροις εὐω-
 διάσασα, κατέθετο ἐν τῷ γλωσσοκόμῳ, καὶ ἀνέπεμψεν ἐν τῇ
 πανευδαίμῳ Κωνσταντίνου πόλει, ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ καταθεμέ-
 νῃ, ὡς βουλομένη οἶκον ἄξιον τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Ἀρ-

τὸ χάρισμα νὰ κάνεις ἰάματα. Ἀκολούθησε λοιπὸν γρήγορα τὸ δρόμο σου καὶ τελείωσε τὸν ἀγῶνα· εἰσελθε μαζί μὲ τοὺς ἁγίους καὶ ἀπόλαυσε τὸ βραβεῖο ποὺ ἔχει ἔτοιμασθεῖ γιὰ τοὺς ἁγίους καὶ γιὰ ὄλους ὄσους ἀγάπησαν τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ παράνομος βασιλιάς θὰ σκοτωθεῖ στὴν περσικὴ χώρα, γινόμενος θύμα στοὺς ἀκάθαρτους δαίμονες τοὺς ὁποίους λάτρευε καὶ τιμοῦσε, ἀποκομίζοντας τέτοια ἀνταμοιβὴ ἀπὸ αὐτοῦς, καὶ θὰ βασιλεύσει ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ, πάρα πολὺ Χριστιανὸς καὶ θεοφιλῆς, σπάζοντας καὶ συντρίβοντας ὄλα τὰ σεβάσματα τῶν εἰδώλων. Ὁ δὲ λαὸς τοῦ Θεοῦ θὰ χαρεῖ καὶ ὄλες οἱ ἐκκλησίες θὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν εἰδωλομανία καὶ θὰ ἐπικρατήσῃ σ' ὄλη τὴν οἰκουμένη μακρὰ εἰρήνη, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ θὰ ὑψωθεῖ καὶ θὰ δοξασθεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς οἰκουμένης. Γιατὶ δὲν θὰ ξανασηκῶσῃ πὰ κεφάλι ἡ εἰδωλολατρία, οὔτε θὰ ἀποκτήσῃ ἔδαφος ὁ Σατανᾶς, γιὰ νὰ ἀνασκάσῃ τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας· «διότι οἱ δυνάμεις τοῦ Ἄδη δὲν θὰ τὴν κατανικήσουν»³⁹.

Ὅταν ὁ μακάριος ἀκουσε αὐτὰ ἀπὸ τὴ θεϊκὴ φωνὴ καὶ πληροφορήθηκε τὰ πράγματα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν, εὐχαρίστησε τὸν Θεὸ καὶ γεμᾶτος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἔσκυψε τὸν αὐχένα του. Καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες πλησίασε καὶ τοῦ ἔκοψε τὸ ἅγιο κεφάλι, ἐνῶ ἦταν Ὀκτώβριος μῆνας, ἡμέρα ἕκτη, ποὺ λέγεται Παρασκευή. Τὸ μακάριο καὶ ἅγιο σῶμα τὸ ζήτησε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Ἰουλιανὸ κάποια πιστὴ γυναῖκα, μὲ τὸ ὄνομα Ἀρίστη, ποὺ ἦταν διακόνισσα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιόχειας, καὶ ὁ βασιλιάς ἐπέτρεψε νὰ τῆς δοθεῖ. Αὐτὴ λοιπὸν, ἀφοῦ ἔκανε κιβώτιο καὶ ἄλειψε μὲ σμύρνα τὸ ἅγιο καὶ μακάριο σῶμα του καὶ τὸ εὐωδίασε μὲ πολυτίμητα ἀρώματα καὶ μυρωδικὰ, τὸ ἔβαλε μέσα στὸ κιβώτιο καὶ τὸ μετέφερε στὴν τρισευτυχισμένη πόλη τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ τὸ κατέθεσε σὲ ἐπίσημο τόπο, ἐπειδὴ ἤθελε οἶκο ἀντάξιο τοῦ

15 *τεμίου, πρὸς τὸ σὺναξιν ἐπιτελεῖσθαι εἰς μνημόσυνον τῆς δοιδίμου μαρτυρίας αὐτοῦ. Ταῦτα ἐπράχθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ μεγίστῃ πόλει Συρίας, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος, τοῦ ἐπικληθέντος Ἐπιβαράτου, ἀνθυπατεύοντος Δουλικιτίου, καὶ τὴν ὑπαρχον διέποντος ἀρχὴν Σαλουστίου, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Δάφνῃ, βασιλευ-*
 20 *όντος ἐφ' ἡμᾶς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

68 *Ἐπεὶ δὲ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν ὡς ὁ Παραβάτης Ἰουλιανὸς ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα τοῦ τὸν ναὸν τῶν Ἰουδαίων ἀνοικοδομήσασθαι, ὃν Οὐεσπεσιανὸς καὶ Τίτος ὁ τούτου υἱὸς μετὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦτον καθεῖλον καὶ ἐνεπύρισαν, καθὼς προεῖρη-*
 5 *κεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς θεηγόρους αὐτοῦ μαθητάς, ὅτι «οὐ μὴ μείνη λίθος ἐπάνω λίθου, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ». Θέλων οὖν ὁ παράνομος τὰς τοῦ Χριστοῦ φωνὰς ψευδεῖς ἀποδείξαι, ἐσπούδαζε μάλιστα τὸν ναὸν οἰκοδομεῖν, προστάξας ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων τε καὶ χρημάτων ποιεῖ-*
 10 *σθαι πᾶσαν τὴν τῆς οἰκοδομῆς ἔξοδον. Συνδραμόντων οὖν τῶν Ἰουδαίων καὶ μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς τοῦ ἔργου ἐναρξαμένων καὶ τὴν τῶν θεμελίων τάφρον ἐξορυττόντων ἀργυραῖς ἄμμαις καὶ σκάφαις καὶ τοὺς θεμελίους ἡμελλον καταβάλλεσθαι, σφοδροτάτῃ καταγιγῆς ἐπελθοῦσα, τὸ κενωθὲν ἀντεχώννυ. Ἀστρα-*
 15 *πῶν δὲ καὶ βροντῶν καθ' ὄλην ἐκείνην τὴν νύκτα συνεχῶς καταπεμπομένων, σεισμὸς ἐγγιζούσης λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐγένετο, ὥστε πολλοὺς καὶ ὑπαίθρους μένοντας ἐναποψύξαι· καὶ πῦρ ἐκ τῶν ὀρυσσομένων θεμελίων ἐξενεχθὲν πάντας τοὺς εὐρεθέντας ἐκεῖσε κατέφλεξεν· καταπεσεῖν δὲ καὶ πόλεις συνέβη τὰς περὶ*
 20 *Νικόπολιν καὶ Νεάπολιν, Ἐλευθερόπολιν τε καὶ Γάζαν καὶ ἐτέρας πλείους· στοὰ τε τῆς Αἰλίας, ἤγουν Ἱερουσαλὴμ, ἣ παρὰ τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων πολλοὺς τῶν εἰρημένων κατενεχθεῖσα ἀνεῖλεν· πῦρ τε ἐκραγὲν ἀδήλως, πλείστους Ἰουδαίων κατέ-*

ἀγίου μεγαλομάρτυρα Ἀρτεμίου, γὰρ νὰ τελεῖται σύναξη στὴ μνήμη τῆς ἀοίδιμης μαρτυρίας του. Αὐτὰ ἐγιναν στὴ μέγιστη πόλη τῆς Συρίας Ἀντιόχεια, ὅταν καίσαρας ἦταν ὁ Ἰουλιανὸς ποὺ ἐπονομάστηκε Παραβάτης, ἀνθύπατος ὁ Δουλκίτιος, καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ ὑπάρχου εἶχε ὁ Σαλούστιος, στὴν περιοχὴ ποὺ λεγόταν Δάφνη, ἐνῶ σ' ἐμᾶς βασιλεύε ὁ Κύριος καὶ Θεὸς καὶ Σωτὴρας μας Ἰησοῦς Χριστός.

Εἶπαμε πρὶν πάνω ὅτι ὁ Παραβάτης Ἰουλιανὸς ἔστειλε στὰ Ἱεροσόλυμα νὰ ἀνοικοδομήσει τὸν ναὸ τῶν Ἰουδαίων, τὸν ὁποῖο εἶχε καταστρέψει καὶ πυρπολήσει ὁ Βεσπασιανὸς καὶ ὁ γιὸς του Τίτος, ὅπως προφήτευσε ὁ Δεσπότης Χριστὸς γι' αὐτὸν στοὺς θεόπνευστους μαθητές του, ὅτι «δὲ θὰ μείνει πέτρα πάνω στὴν πέτρα ποὺ δὲ θὰ καταστραφεῖ»⁴⁰. Θέλοντας λοιπὸν ὁ παράνομος νὰ ἀποδείξει ψεύτικες τὶς προφητεῖες τοῦ Χριστοῦ, βιάστηκε πάρα πολὺ νὰ ἀνοικοδομήσει τὸν ναό, διατάζοντας νὰ καταβληθοῦν ἀπὸ τὰ δημόσια πράγματα καὶ χρήματα ὅλα τὰ ἐξοδα τῆς ἀνέγερσης. Ἐτρεξαν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μὲ πολλὴ χαρὰ ἄρχισαν τὸ ἔργο, καὶ ἐνῶ ἔσκαβαν τὴν τάφρο τῶν θεμελίων μὲ ἀσημένια σχοινιά καὶ σκάφες, καὶ ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ θέσουν τὰ θεμέλια, ἐγινε πολὺ δυνατὴ καταιγίδα, ποὺ ξαναγέμισε τὴν τάφρο. Καὶ ἐνῶ ἀκούονταν βροντὲς καὶ ἔπεφταν ἀστραπὲς ὀλόκληρη ἐκεῖνη τὴ νύχτα συνεχῶς, καὶ ἐγινε σεισμὸς ὅταν κόντευε νὰ ξημερώσει, πολλοὶ ἔμειναν στὸ ὑπαιθρο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παγώσουν. Φωτιὰ δέ, ποὺ βγήκε μέσα ἀπὸ τὰ σκαμμένα θεμέλια, ἔκαψε ὅλους ὅσους παραβρέθηκαν ἐκεῖ. Συνέβη νὰ γκρεμισθοῦν καὶ πόλεις ποὺ βρισκόνταν γύρω ἀπὸ τὴν Νικόπολη, τὴ Νεάπολη, τὴν Ἐλευθερούπολη καὶ τὴ Γάζα, καὶ ἄλλες πολλές, ἐνῶ ἡ στοὰ τῆς Αἰλίας, δηλαδὴ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ ὁποία βρισκόταν κοντὰ στὴν συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, πέφτοντας σκότωσε πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶπαμε. Ἀλλὰ καὶ φωτιὰ ποὺ

καυσεν· ἐγένετο δὲ καὶ σκότος κατὰ τοὺς τόπους ἐκείνους καὶ
25 σεισμοὶ συνεχεῖς, πολλὰς φθορὰς ἐν πολλαῖς ἐργασάμενοι πόλε-
σιν.

69 Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀπάρας ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας σὺν παντὶ τῷ
στρατεύματι, ἐπὶ τὴν Περσίδα γῆν ἐπορευέτο, καὶ τὴν Κτησι-
φῶντα πόλιν καταλαβὼν, ἐδόκει τι μέγα διαπραξάμενος ἔργον,
ἐφ' ἕτερα μεταβαίνειν κρείττονα. Ἐλαθεν δὲ αὐτὸν ἐξαπατη-
5 θεὶς ὁ παμμίαιρος. Ἐρωτα γὰρ διαβολικὸν τῆς εἰδωλομανίας
ἐνκνησάμενος καὶ ἐλπίδας διὰ μὲν τῶν ἀθέων θεῶν αὐτοῦ πο-
λυχρόνιον τὴν βασιλείαν ἔξειν καὶ νέον γενέσθαι Ἀλέξανδρον,
περιγενέθαι δὲ καὶ τῶν Περσῶν καὶ τὸ τῶν Χριστιανῶν ἐξα-
λείφειν εἰς ἅπαν γένος καὶ ὄνομα, ἐξέπεσε τῆς ὑπερηφάνου διά-
10 νοίας· γέροντι γὰρ ἐντυχὼν Πέρση καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπατηθεὶς,
ὥστε τὰ βασίλεια τῶν Περσῶν καὶ πάντα τὸν πλοῦτον ἀμογητὶ
παραλήψεσθαι, ἐνέβαλεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν Καρμανίτην ἔρημον εἰς
ἀνοδίας καὶ βάραθρα καὶ εἰς ἐρήμους καὶ ἀνύδρους τόπους μετὰ
παντὸς τοῦ στρατεύματος, καὶ δίψη καὶ λιμῶ πείσας αὐτοῦ καὶ
15 πᾶσαν τὴν ἵππον ἐναποκτείνας, ὡμολόγησεν ὁ Πέρσης ἐκου-
σίως αὐτοῦ πεπλανηκέναι, ὡς ἂν διαφθαρεῖεν ὑπ' αὐτοῦ καὶ
μὴ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα πορθουμένην ὑπὸ τῶν ἐχθίστων θεά-
σοιτο. Τοῦτον μὲν οὖν παραυτίκα μεληδὸν κατακόψαντες, τῷ
θανάτῳ παρέπεμψαν, εὐθέως δὲ καὶ μετὰ τῆς τηλικαύτης τα-
20 λαιπωρίας, πίπτοντες ἄκοντες τῷ τῶν Περσῶν στρατεύματι
καὶ συμβολῆς γενομένης, αὐτὸς Ἰουλιανὸς τῆδε κάκει διατρέ-
χων καὶ διαταττόμενος, περιπίπτει δόρατι, ὡς μὲν τινες φά-
σκουσι στρατιώτου, ὡς δὲ ἄλλοι σαρακηνοῦ τῶν Περσῶν, ὡς
δ' ὁ Χριστιανῶν ὁ ἀληθὴς καὶ ἡμέτερος λόγος τοῦ Δεσπότου
25 Χριστοῦ ἀντιταξαμένου αὐτῷ. Τόξον γὰρ ἀθρόως ἀπὸ τοῦ ἀέ-
ρος ἐνταθὲν καὶ βέλος ἐπ' αὐτὸν ὡς ἐπὶ σκοπὸν ἀφιέν καὶ διὰ
τῶν λαγόνων ὀρμηῆσαν, διαμπερὲς ἔτρωσεν αὐτὸν εἰς τὰ ὑπο-

έξερράγη ξαφνικά, έκαψε πολλούς 'Ιουδαίους. Έγινε επίσης και σκοτάδι σ' εκείνα τὰ μέρη και συνεχεῖς σεισμοί, πού προκάλεσαν πολλές φθορές σέ πολλές πόλεις.

Ο 'Ιουλιανός αναχωρώντας από την 'Αντιόχεια μέ δλο τὸ στράτευμα βάδιζε πρὸς τὴν περσικὴ χώρα, καὶ δταν έφτασε στὴν πόλη Κτησιφῶντα, έκρινε καλό, αφού έκανε κάποιο σπουδαῖο έργο, νὰ προχωρήσει σέ άλλα σπουδαιότερα. Όμως δέν κατάλαβε δτι έξαπατήθηκε ὁ μιρότατος. Γιατί, έχοντας έρωτα διαβολικὸ τῆς ειδωλομανίας και έλπίζοντας δτι μέ τούς άθεους θεούς του θά έχει πολυχρόνια βασιλεία και θά γίνει νέος 'Αλέξανδρος και δτι θά νικήσει τούς Πέρσες και θά έξαλείψει διαπαντός τὸ γένος και τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν, ξεπέσε έξαιτίας τῆς υπερήφανης διάνοιάς του. Γιατί συναντώντας κάποιο Πέρση, ὁ ὁποῖος τὸν έξαπάτησε λέγοντάς του δτι θά καταλάβει τὰ ανάκτορα και δλο τὸν πλοῦτο τῶν Περσῶν άκοπα, τὸν ὀδήγησε στὴν έρημο τῆς Καρμανίας ὅπου δέν υπῆρχαν δρόμοι και σέ βάραθρα και σέ έρημους και χωρὶς νερὸ τόπους, μέ δλο τὸ στράτευμα, και τούς εξανάγκασε σέ δίψα και πείνα· και αφού σκότωσε δλα τὰ άλογα, ὁ Πέρσης ὁμολόγησε δτι έπίτηδες τούς παραπλάνησε για νὰ καταστραφοῦν από αὐτόν, και νὰ μη δει τὴν πατρίδα του νὰ λεηλατεῖται από τούς έχθρούς. Αὐτόν βέβαια αὐτοστιγμή, αφού τὸν έκοψαν σέ κομμάτια, τὸν έστειλαν στο θάνατο, ένῶ αὐτοί, μετά τὴν τόσο μεγάλη ταλαιπωρία, πέφτοντας χωρὶς νὰ τὸ θέλουν στο στράτευμα τῶν Περσῶν και αφού συγκρούστηκαν, ὁ ἴδιος ὁ 'Ιουλιανός τρέχοντας έδῶ κι' εκεί και δίνοντας έντολές, πέφτει από δόρυ, ὅπως λένε μερικοί, κάποιου στρατιώτη, ὅπως πάλι λένε άλλοι, Σαρακηνοῦ Πέρση, ὅπως δμως αναφέρει ὁ άληθινός και δικός μας λόγος τῶν Χριστιανῶν, τοῦ αντιπαρατάχθηκε ὁ Δεσπότης Χριστός. Γιατί τόξο πού τεντώθηκε άθόρυβα από τὸν άέρα και βέλος πού ρίχθηκε επάνω του, ὡς πρὸς στόχον, πέρασε από τὰ λαγόνια του, τοῦ άνοιξε διαμπερές τραῦμα στο ὑπογάστριο. Και

χόνδρια. Καὶ ἀνοιμώξας βαρὺ τε καὶ δυσηχές, ἔδοξε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐστάναι καὶ ἐπεγγελαῖν
 30 αὐτῷ· ὁ δὲ σκότους καὶ μανίας πλησθεὶς δεξάμενος τῇ χειρὶ τὸ ἴδιον αἷμα καὶ εἰς τὸν ἀέρα ράνας, πρὸς τῇ ἐκπνοῇ γενόμενος, ἀνέκραξε λέγων·

Νενίκηκας, Χριστέ, χορτάσθητι, Γαλιλαίε!

Καὶ οὕτω, τὸν ἐχθιστον θάνατον καταλαβὼν, κατέστρεψε τὸν
 35 βίον, τοὺς αὐτοῦ θεοὺς πολλὰ λιοιδορησάμενος.

70 Τοῦ δὲ Παραβάτου πεσόντος ἐν τῷ μεταιχιμῷ τοῦ στρατοπέδου, Ἰοβιανὸς ἀναγορεύεται βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου, καὶ σπονδὰς πρὸς τὸν Πέρσῃν εἰρηνικὰς ποιησάμενος, τὴν Νίσιβιν παραδοὺς τοῖς Πέρσαις ἄνευ τῶν οἰκητόρων, ἐξῆλθεν
 5 ἐκεῖθεν· ὁ γὰρ στρατὸς λιμῷ καὶ λοιμῷ διεφθείρετο. Ἐλθὼν δὲ αὐτὸς ἐπὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων γῆς, τῇ τῶν Ἀνομοιωτῶν αἰρέσει προσετέθη, ἡγουν Ἐυνομιανῶν· φθάσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν Γαλατικὴν ἐπαρχίαν, αὐτόθι ἐν Δαδαστάνοις ἐν τινι χωρίῳ, οὕτω καλουμένῳ, ἄφνω καταστρέφει τὸν βίον, καὶ μένει ὁ λαὸς ἀβα-
 10 σίλευτος ἡμέρας τεσσαράκοντα, ἄχρις οὗ ἐλθόντες ἐν Νικαίᾳ, Οὐαλεντινιανὸν ἀνηγόρευσαν. Ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἀναγορεύει βασιλέα τῇ πρὸ πέντε Καλανδῶν Μαρτίων, μετὰ τριάκοντα καὶ δύο ἡμέρας τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Οὐαλεντινιανῷ τοίνυν ἐντυχόντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς καθαρᾶς καὶ
 15 ὀρθῆς πίστεως, ἤτήσαντο γενέσθαι σύνοδον. Καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, ὅτι·

*Ἐμοὶ μὲν ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἄρχειν τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, ὑμῖν δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν· ἐγὼ τοίνυν εἰς τοῦτο τὸ πρᾶγμα οὐδὲν ἔχω· ὅπου οὖν δοκεῖ ὑμῖν, συνελθόντες τὴν
 20 σύνοδον ποιήσατε.*

41. Γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Περσίας καὶ τὸ ἄδοξο τέλος τοῦ Ἰουλιανοῦ περισσότερες πληροφορίες καὶ ἀνάλογες ἐρμηνεῖες μᾶς δίνει

ἀφοῦ ἔβγαλε βαρειὰ καὶ ἄγρια κραυγή, νόμισε πῶς εἶδε νὰ στέκεται μπροστά του ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός καὶ νὰ τὸν περιγεῶ. Ἐκεῖνος γεμάτος σκοτάδι καὶ μανία, ἀφοῦ πῆρε στὸ χέρι τὸ δικό του τὸ αἷμα, καὶ ράντισε στὸν ἄερα, ὅταν κόντευε νὰ ἐκπνεύσει, φώναξε δυνατὰ λέγοντας:

Χριστὲ μὲ νίκησες, Γαλιλαῖε, χόρτασε!

Καὶ ἔτσι, πεθαίνοντας μὲ τὸν χειρότερο θάνατο, κατέστρεψε τὴ ζωὴ του, καταχλευάζοντας τοὺς θεοὺς του⁴¹.

70 Ὅταν ἔπεσε ὁ Παραβάτης στὴ μέση τοῦ στρατοπέδου, ἀναγορεύτηκε ἀπὸ τὸ στρατὸ βασιλιάς ὁ Ἰοβιανός, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔκανε εἰρηνικὴ συμφωνία μὲ τὸν Πέρση, παρέδωσε τὴν πόλη Νίσιβη στοὺς Πέρσες χωρὶς τοὺς κατοίκους της, καὶ ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ, γιατί ὁ στρατὸς ἀποδεκατιζόταν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὶς λοιμώδεις ἀρρώστιες. Ὅταν αὐτὸς ἦρθε στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων, ἀσπάρθηκε τὴν αἵρεση τῶν Ἀνομοιητῶν, δηλαδὴ τῶν Εὐνομιανῶν, καὶ ὅταν ἦρθε στὴν ἐπαρχία τῆς Γαλατίας, ἐκεῖ σ' ἓνα χωριὸ ποῦ λεγόταν Δαδάστανα, ξαφνικὰ πέθανε. Ἔτσι ἔμεινε ὁ λαὸς χωρὶς βασιλιά σαράντα μέρες, μέχρις ὅτου ἔφτασαν στὴ Νίκαια καὶ ἀναγόρευσαν τὸν Οὐαλεντινιανό. Ὁ Οὐαλεντινιανὸς μετὰ ἀπὸ τριανταδύο ἡμέρες βασιλείας, πέντε μέρες πρὶν ἀπὸ τὶς Κελένδες τοῦ Μαρτίου, ἀναγόρευσε βασιλιά τὸν ἀδελφὸ του. Συναντώντας λοιπὸν τὸν Οὐαλεντινιανὸ οἱ ἐπίσκοποι τῆς γνήσιας καὶ ὀρθῆς πίστεως, ζήτησαν νὰ συγκληθεῖ σύνοδος. Καὶ ἐκεῖνος τοὺς ἀποκρίθηκε:

Σὲ μένα ὁ Θεὸς ὄρισε νὰ ἐξουσιάζω τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἐνῶ σὲ σᾶς τὶς Ἐκκλησίες. Ἐπομένως ἐγὼ στὴν ὑπόθεση αὐτὴ δὲν ἔχω καμμιά ἀνάμιξη. Λοιπὸν συγκεντρωθεῖτε ὅπου σᾶς φαίνεται καλύτερα καὶ κάνετε τὴν σύνοδο.

ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (Κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ, *Λόγος στηλιτευτικός Β'*, 11-14).

Ταῦτα οὖν ἔτι ὀρθὸν ἔχων τὸ φρόνημα καὶ μήπω διαφθαρὲν ἔφη· συναχθέντες οὖν οἱ ἐπίσκοποι ἐν Λαμψάκῳ, πόλις δὲ ἐστὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀνακεφαλαιοῦνται τὰ τῆς πίστεως ὀρθὰ δόγματα, καὶ παραθέντες τὴν πίστιν Λουκιανοῦ τοῦ μάρτυρος, ²⁵ ἀναθεμάτισαν μὲν τὸ ἀνόμοιον, ὑπογράψαντες τῇ πίστει τῇ προεκτεθείσῃ ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, καὶ εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας διεπέμψαντο, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα.

Αὐτὰ βέβαια τὰ εἶπε ὅσο ἀκόμα εἶχε σωστὴ τὴν πίστη καὶ δὲν εἶχε διαφθαρεῖ. Συγκεντρώθηκαν τότε ὁ ἐπίσκοποι στὴ Λάμψακο, ἡ ὁποία εἶναι πόλη τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀνακεφαλαίωσαν τὰ ὀρθὰ δόγματα τῆς πίστεως καί, ἀφοῦ παρέθεσαν τὴν πίστη τοῦ μάρτυρα Λουκιανοῦ, ἀναθεμάτισαν τὸν ἀνόμοιο, ὑπογράφοντας τὴν πίστη ποὺ εἶχε πρὶν διατυπωθεῖ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες ποὺ εἶχαν συνέλθει στὴ Νίκαια, τὴν ἔστειλαν σ' ὄλες τὶς Ἐκκλησίες, ἐξ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στο
κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ
ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα, τὴν παράγραφο καὶ τὸν στίχο
ποὺ βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		11	7	296
			15	3	76. 94
1	11	288		10	68
	28	286		11	68
	31	64	24	18	254
2	2	288	26	5	410
	19	306	30	9	418
5	3-18	288	39	2	410
			43	24	248
			48	12	48
	Ἑξοδος		57	4	290
			60	2	410
20	17	152	65	10-11	374
			82	3-4	418
			88	10	294
	Δευτερονόμιον		90	11	68
				2	68
32	1	218	113	3	298
				5	298
			114	7	400
	Βασιλειῶν Α'		118	105	46
				153	254
			134	6	242
16	7	242	138	21	152
			140	5	390
	Ψαλμοὶ				
8	7	68			
9	7	408	1	12	370
				Ἰώβ	

Παροιμίες		Ματθαῖος			
3	19	294	3	15	66
			4	2	86
	Ἐκκλησιαστής		6	24	254
			7	8	236
7	29	204	9	20'	404
			10	5-10	358
	Σοφία Σολομῶντος			32	394
			14	12	84
			16	18	422
			21	7	84
1	13	236	24	2	424
8	16	20		12	252
13	5	20	26	24	228, 230
				37	88
	Ἡσαΐας			38	88
				39	88, 94
				67	84
1	2	218	27	30	84
8	16	400		34	84
11	12	300		35	84
38	5	246		57	82
40	13	236	28	19	366
50	5	196			
	6	374			
			Μάρκος		
	Ἱερεμίας		1	41	84
			7	24	92
1	5	288	12	30-31	252
10	11	366	15	34	68
12	12	298			
	Ἰεζεκιήλ		Λουκᾶς		
			1	35	298
14	9	216		80	86
33	11	236	2	21	84
	14-16	238		40	88
			5	32	238
	Δανιήλ		7	38	84
			8	54	96
3	18	386	10	27-28	252
			11	27	86

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

435

18	14	252	15	28	232
22	15	84. 86			
	43	68			
23	43	394		Κορινθίους Β'	
	Ἰωάννης		6	14	174. 214
1	1	294		Γαλάτας	
	11	262			
	12	102. 290	6	17	374
3	5	290			
4	6	84		Ἐφεσίους	
5	44	252			
6	38	94			
7	37	84	6	12	208
10	15	82			
	18	82. 314		Φιλιπησίους	
11	27	88			
	35	84			
	43	84	2	7	62
12	3	84			
13	21	86		Τιμόθεον Α'	
	25	84			
14	10	262			
	28	36	2	14	246
16	15	36. 262			
17	10	36		Τιμόθεον Β'	
19	28	86			
	35	84			
20	21	84	2	13	238
				21	234
	Ῥωμαίους			Ἑβραίους	
1	20	20			
3	23	92	1	5	420
4	17	190. 234. 236	3	4	238
8	28	48	6	20	102
9	19-20	232		Ἰακώβου	
11	34	242			
	Κορινθίους Α'		3	11	232
				Πέτρου Α'	
2	16	90			
10	2	290	2	22	62. 102

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἄβελ: 74,30,5.

Ἄβραάμ: 290,3,20.

Ἄγαθοδαίμων, γενεὰ δρακόντων: 308,1,40.

ἀγαθοεργία: 48,19,26.

ἀγαθόν: ὄντως ἀγαθόν – δοκοῦν ἀγαθόν 188,36,21–23. 248,81,4–5.

ἀγαθότης: 154,15,5. 186,34,3. 230,70,11. 232,71,3. 234,72,16ε. 73,3. 246,79,28.

ἀγαθωσύνη: 134,2,15.

ἀγαλλιαμα: 408,59,21.

ἀγάπη: 152,14,46. διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἐψύγη ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν
254,85,5. ἔνδειγμα ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ἡ βία καὶ ἡ προσευχή.
254,86,2–3.

ἀγέννητος, –ον 266,3,26ε.

ἀγεννησία: 36,11,14.

ἀγέννητον (τοῦ Πατρὸς) 78,3,7. 116,4,18.

ἀγίασμα: 418,65,26.

ἀγιστεία: 342,18,9.

ἀγνοια 132,1,225. 282,18,18..

ἀγνωσία: 130,1,17. 226,69,7.

ἀγριότης: 320,2,18.

ἀγρυπνία: 192,40,4.

ἀγύρτης: 388,47,4.

Ἄδὰμ: 30,8,21. 68,28,55. 74,30,5. 92,40,1. ὁ πρῶτος Ἄδὰμ – ὁ δεύτερος Ἄδὰμ
102,44,29–30. 232,71,14. 286,2,20. 288,2,26. 288,3,4. 306,1,19. Ἄδὰμ ὁ πα-
λαιὸς 390,47,15.

ἀδημονία: 40,17,8. 88,38,5.

ἄδης: 360,30,5. 362,30,19. 414,62,24.

ἀδικία: 232,71,8. 270,7,22.

Ἄδριανός: 338,16,6.

ἀδυναμία: 224,68,41.

Ἄειπάρθενος: 124,9,25. 126,9,39.

ἀθανασία: 110,2,38.

Ἄθανάσιος: 64,28,17. 112,3,1.

ἀθέλητον: ἀθέλητὸν ἐστὶν ὅπερ τις οὐ θέλει 54,23,25.

Αἰγύπτιος, –οι: 354,26,23. 358,28,9ε.

Αἴγυπτος: 328,8,19. 342,18,3. 344,19,1. 368,35,4. 384,44,19. 388,47,2.

Αἰλία (Ἱερουσαλήμ): 424,68,21.

- αἷμα: σωτήριον αἷμα 86,36,44. αἷμα τὸ τίμιον, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέχεεν (ὁ Χριστὸς) 414,63,10. αἷμα τῆς Διαθήκης 418,65,28.
- αἴνεςις: θυσία αἴνεσεως 410,60,8.
- αἵρεσις: 322,4,3. ἀρειανικὴ αἵρεσις 340,17,6–7.
- αἵρετικὸς,–οί: 108,2,1. 14,24.
- αἰσθητικόν: ἤγουν αἱ πέντε αἰσθήσεις (ὄρασις, ἀκοή, ὄσφρησις, γεῦσις, ἀφή) 40,17,3–4. 44,18 δις, 21.
- αἰσχύνη: 68,28,78. 230,70,4.
- αἴτιος,–ον: πάντων τῶν ἀγαθῶν αἴτιος ὁ Θεὸς 284,1,3–4. αἴτιος τῶν κακῶν ὁ διάβολος καὶ οἱ ἄνθρωποι 284,1,5–7. οἱ Σαρακηνοὶ λέγουσι τὸν Θεὸν αἴτιον τοῦ κακοῦ 286,2,3–4.
- Ἄκεφαλος,–οι: 50,20,3.
- ἀκίνησις 200,53,1. 202,53,4.
- ἀκροβυστία: 84,36,19.
- ἀκτιστον: 116,4,25.
- ἀλαζονεία: 334,13,9.
- Ἄλεξάνδρεια 324,6,4. 372,36,8.
- Ἄλέξανδρος (ὁ Μέγας): 350,24,11. 426,69,7.
- ἀλήθεια: 124,9,13. 130,1,5ε. 132,1,35. 182,31,36ε. 204,60,1. 320,1,16. 384,44,10. 388,47,10.
- ἀλλοίωσις: 42,18,20.
- Ἄλπεις: 328,8,10.
- Ἄλύπιος: 406,58,5.
- ἀμάθεια: 308,2,5.
- ἀμαθία: 268,7,17. 390,47,20.
- ἀμάρτημα,–τα: 282,17,16.
- ἀμαρτία 44,18 δις, 5. ἡ τῶν ἀμαρτικῶν ἡδονῶν δρεξίς ἐστὶν ἡ ἀμαρτία 62,27,8. τὸ τῆς ἀμαρτίας πάθος ἐκουσίως παραδεξάμενος (ὁ Κύριος) 100,44,5ε. 102,44,33. 150,14,27. 176,29,38. 184,33,8ε. 188,36,10ε. 236,75,2. 238,75,12ε. 250,81,14. ἀμαρτίας ἀναίρεσις 250,82,10ε. διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀμαρτίαν ἐψύγη ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν 252,85,5· καὶ ἀμαρτίας ἐνεργεῖν κωλύει ἡ νδσος 266,3,20. πᾶσα ἀμαρτία ἐκ προαιρέσεως γίνεται 282,17,17. 292,5,4. 376,37,19ε. 418,65,28.
- ἀμαρτωλός,–οί: 232,72,9. 236,75,2. 238,75,12ε. 290,3,24. 388,47,12.
- ἀμεθεξία: ἡ ἀμεθεξία τοῦ Θεοῦ ἐστὶ κόλασις 196,44,3–4.
- Ἄμυκλαῖος: 396,52,10.
- Ἄναβαλλιανδός: 326,7,9ε.
- ἀνάθημα,–τα: 402,56,1ε. 404,56,26. 406,58,12.
- ἀνάκλησις: ἡ ἐνανθρώπησις γέγονεν αἰτία ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀνακλήσει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐκπτώσεως 356,27,14–15. 360,30,3.

ανάληψις: 332,11,10.

Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος: 390,47,21.

ἀναρχος, —ον: 208,61,18ε. 212,63,27ε. 214,63,1ε. 216,65,2. 226,68,50. 266,3,25.

ἀνάστασις: 356,27,20. 362,30,19. ἀνάστασις ἐκ νεκρῶν 376,38,28.

Ἀνατόλιος: 342,18,8ε.

Ἀνδρέας: 328,9,8. 330,16,8. 338,16,9. 342,17,17.

ἀνδροφόνος, —οι: 286,1,28ε.

ἄνθρωπος: ὁ ἄνθρωπος μικρὸς κόσμος ἐστίν· ἔχει καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ μέσος ἔστηκε νοῦ καὶ ὕλης· σύνδεσμος γάρ ἐστιν ὀρατῆς καὶ ἀοράτου, ἦτοι αἰσθη- τῆς τε καὶ νοητῆς κτίσεως 38,15,1–3.

ἀνθρωπότης: 28,8,3ε. ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ ἔπαθεν ἢ ἡ ἀνθρωπότης: 32,8,43–44.

106,1,11. 108,2,5ε. 118,5,14· 7,7. 120,7,18·8,13. 122,8,17. 124,9,23ε.

ἀνομία: 252,85,6.

Ἀνομοιηταί: 428,70,6.

ἀνοχή: 292,4,29. 376,38,22.

ἀντιληπτικόν: 404,17,3.

ἀντιμισθία: 422,66,22.

Ἀντιόχεια: 332,12,21. 344,19,4. 346,20,14. 348,22,3. 350,23,7·24,15. 352,25,1ε. 368,35,9ε. 394,49,18·51,4. 398,54,2. 422,67,9. 424,67,16. 426,69,1.

Ἀντιόχου πόλις (Ἀντιόχεια) 350,23,13.

ἀνυπαρξία: 186,35,13. 194,42,11. 202,53,5. 212,63,7. 226,69,3.

ἀπερίγραφτον: 116,4,27.

ἀπιστία: 206,60,11. τὸ ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἀλλήλων δόξαν, ἀπιστίαν συνίστησι 252,83,10.

Ἀπόλλων: 372,36,15. Ἀπόλλων ὁ Δαφναῖος 378,40,6. 380,42,14. 386,45,6. 388,46,7. 394,51,2. 396,52,1. 398,53,21. 402,56,4. 406,58,11.

ἀπολογία: 184,33,8.

ἀπώλεια: 392,48,10.

Ἀραβία: 376,39,9.

Ἀρειανός, —οί: 346,20,10.

Ἄρειος: 324,6,3ε. 418,65,29.

ἀρετή: 46,19,5ε. 48,19,42. 66,28,34ε. ἀρετὴ ἐστὶ τὸ μένειν ἐν τοῖς ὄροις τῆς οἰ- κείας φύσεως 182,31,54–55. 184,32,11·33,10. 194,43,2ε. 196,43,7. 198,47,16. 204,60,6. 206,60,19. 228,69,24. 248,81,2. 270,8,7. 336,13,18. 342,18,7. 408,59,27.

Ἄρης: 382,42,17.

Ἄριστη, πιστὴ Χριστιανή, διάκονος ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας: 422,67,8.

ἀρπαγή: 252,85,3.

Ἀρτέμιος: 318, τίτλος. 318,1,1. 326,7,19. 328,8,4. 340,16,13ε·17,1. 342,19,1. 348,22,2. 368,35,2. 373,36,3. 374,38,7. 378,39,7. 378,40,1ε. 380,42,8ε. 384,43,22. 388,47,2. 394,50,3. 406,58,9. 416,64,4. 420,66,15. 422,67,14.

Ἄρχελαος: 390,47,38.

ἀρχή: 132,2,1. 134,2,7. 136,3,3ε. 138,3,27-4,3. 140,5,7. 142,7,10-9,1.
142,9,6-10,2ε. 146,11,6. 148,13,2. 156,16,12. ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκάστου τῶν ὄντων
κινήσεως 158,17,1. 262,2,27ε. 276,12,10. 280,17,2ε.

ἀρχικόν: 74,30,2ε.

ἀσέβεια: 122,8,22. 258,1,10. 262,2,26ε. 278,15,14. 282,18,16.

Ἄσκληπιός: 358,28,13.

ἀστραπή: αἱ ἀστραπαὶ αἱ μὲν εἰσι γραμμοειδεῖς, αἱ δὲ ἑλικοειδεῖς, αἱ δὲ πυρραυ-
γεῖς, γίνονται δὲ ὁμοῦ μετὰ τῆς βροντῆς, ἅμα ραγῆναι τὸ νέφος, καὶ ἡ
ἀστραπή, ἐμφανῆς οὖσα, αὐτίκα φαίνεται 310,2,21-23.

ἀταξία: ἀταξία ἐστὶ ἡ τῆς τάξεως λύσις, ὅπερ ἐστὶ κακία 198,47,16. 248,81,2-3.
ἀταξίαν, ἡ παρακοή 248,81,10.

ἄτρεπτος, -ον: 238,75,17 ἄτρεπτον τὸ θεῖον 246,80,2.

Αὐγουστάλιος: 368,35,3.

Αὐγουστος (καῖσαρ): 354,26,3.

αὐξησις: 42,18,20.

αὐξητικόν: 40,17,6. 46,18δς,25.

αὐτεξούσιον: 46,19,18. 48,19,39. 72,28,123. οὐ κατὰ φύσιν, φησὶν, ἐδόθη τῷ ἄν-
θρώπῳ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ κατὰ τιμὴν 74,29,1-2. οὐ κακόν τὸ αὐτεξού-
σιον 244,79,15. 284,1,10. 288,2,37.

αὐτεξουσιότης: 282,18,18.

αὐτοφθορά: 204,58,3.

ἀφαίρεσις: κατὰ τὴν πάντων ὑπεροχικὴν ἀφαίρεσιν 'μὴ εἶναι' λέγεται ὁ Θεός
200,50,8.

ἀφθαρσία: 48,19,30. 68,28,78. 102,44,27. 212,63,33. 232,71,17.

Ἄφρικῆ: 348,21,20.

Ἄφροδίτη: 382,42,18.

ἀφροσύνη: 184,32,8. 254,86,11.

Ἄχαφα: 340,16,9ε. 342,17,18ε.

B

Βαβύλας: 398,53,14ε. 54,1. 400,55,6ε.

βαπτίζειν: οἱ μὲν (ἄγιοι) διὰ νεφέλης, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης ἐβαπτίσθησαν 290,3,18.

βάπτισμα: 290,3,13ε. 362,30,18. 376,38,26.

Βαρβαλίων 336,14,17.

βασιλεία: 102,44,39.

βασιλεία τῶν οὐρανῶν: 290,3,19ε. 394,50,6.

Βασίλειος: 84,36,18. 88,38,19.

βία: ἡ βία ἐνδειγμα ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν 254,86,2-3. διὰ βίας τῆς ἐξ ἀγάπης γι-
νομένης ... τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργασώμεθα 254,87,1-5.

Βιθυνία: 336,14,12.

Βιθυνοί: 326,7,5.

Βιργίλιος: 388,46,5.

βλασφημία: 260,2,6. 324,6,6. 418,65,29. 420,65,38.

βοήθεια: τὴν δι' ἀγγέλων βοήθειαν κατεδέξατο 68,28,63.

Βοιωτία: 340,16,10.

Βουκολική ποίησης: 388,46,6.

βουλή: 42,18,24. 236,74,1ε. 242,77,9ε.

βούλησις: 70,28,98. 420,65,34.

βραβεῖον: βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως 418,65,13. 422,66,18.

βραχίον: ὁ Λόγος λέγεται ἐν τῇ Γραφῇ βραχίων τοῦ Θεοῦ 294;5,14.

Βρεττανικαὶ νῆσοι: 328,8,10.

Βρεττανίων: 332,1,16·11,4.

βροντή: 308,2,1. ἡ βροντὴ δράκοντα οὐ διώκει, ἀλλ' αἱ βρονταὶ γίνονται ἐκ τοῦ νέφους, ὅπταν τὸ νέφος νοτισθὲν ἐξ ὑγρότητος, ἐλαυνόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἦτοι τοῦ ἀνέμου, ὀγκωθῆ, ἐλθοντος ἐνδον τοῦ πνεύματος καὶ ρῆξαν αὐτό, ἀποτελεῖται ὁ ἦχος, ὅστις λέγεται βροντὴ 310,2,10–15.

βρυγμός: βρυγμός τῶν ὀδόντων 414,63,7.

βρῶσις: 26,6,17. 232,71,7. 250,82,16. ἄμετρος βρῶσις 252,85,1.

Βυζάντιον: 328,8,15.

βωμολόχος: 388,47,3.

βωμός: βωμοὶ τῶν εἰδώλων 420,65,23.

Γ

Γάζα: 424,68,20.

Γαλάται: 338,15,13.

γελήνη: 146,11,5.

Γαλιλαῖοι: 368,34,3. 416,64,7.

Γαλλία: 328,8,9ε. 338,15,21. 344,19,10.

Γαλλικανός: 336,14,12.

Γάλλος, υἱὸς Κωνσταντίνου: 326,7,16. 332,12,7ε. 334,12,17·13,1. 336,14,2ε. 336,15,1. 338,15,7ε. 348,21,12ε.

γαστριμαργία: 192,40,2.

Γαυδέντιος, στρατηγὸς τῆς Ἀφρικῆς: 348,21,20.

γένενα: 224,68,38ε.

Γελοῦδες, ὀνομασία στριγγῶν: 312,2.

γένεσις: 42,18,19. 204,57,5. 272,9,14ε. γένεσις τοῦ κόσμου 278,15,8. γένεσις τῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀγγέλων 280,17,7.

γέννησις: προαιώνιος γέννησις τοῦ Χριστοῦ 354,26,10· 27,3.

- γεννητικόν (τοῦ Πατρὸς): 78,33,7. 86,37,1.
 γεννητόν: 74,30,4. 78,33,7. 116,4,19.
 Γερμανοί: 344,19,15.
 γνῶσις: 130,1,9ε. 132,1,22. γνῶσις ἐστὶ τὸ εἰδέναι τὰ ὄντα ἢ τὰ γινόμενα
 242,78,15. εἰ μεταμελεῖται ὁ Θεός, τρεπτόν ἔχει καὶ τὸ θέλημα καὶ τὴν
 γνῶσιν 246,80,7.
 Γραφή: 294,5,14ε. 296,6,12. 298,7,2. 300,7,25. 300,7,5. 366,33,16.
 Γραφή, -αὶ ἰουδαϊκαὶ 368,34,10.
 Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: 62,27,18. 66,28,40. 74,29,2. 112,3,4. 120,7,20.
 Γρηγόριος ὁ Νισσαεὺς: 82,35,39.
 γυνή: γυνὴ αἰμορροήσασα 404,57,19.

Δ

- Δαβίδ: 46,19,22. 68,28,65. 296,6,14.
 Δαδάστανα: 428,70,8.
 δαμόνιον, -α: 358,27,36.
 δαίμων, -ες: 238,75,15. δαίμων ἀπάτης 348,22,12. 358,28,7. 364,32,11. 366,33,13.
 368,33,25. 370,35,26ε. 396,51,14. 398,53,20ε. 400,54,12ε. 408,59,11.
 412,62,5. 414,63,12. σφάγιον τῶν δαμόνων 422,66,21.
 Δαλματία: 336,14,20.
 Δαλμάτιος: 326,7,9ε.
 Δαρεῖος: 350,24,12.
 Δάφνη: 394,49,17-51,1ε. 396,51,16. 398,53,16. 402,55,17-56,2ε. 406,58,11.
 δειλία: 40,17,8. 46,18δς,24. ἡ δειλία τοῦ θανάτου 88,38,7.
 Δελφοί: 370,35,33.
 δεσποτεία: 292,4,18.
 διάβολος: 184,32,1. 186,34,1. 190,37,1. 196,46,2. 218,67,7. 230,71,1. 240,76,11.
 254,85,7. διάβολος αἴτιος τῶν κακῶν 284,1,7. 306,1,8. 324,6,3ε. 364,32,10.
 370,35,20. 416,65,3. 418,65,7.
 διαγνωστικόν: 40,17,3.
 διάδημα: 346,21,7. 348,21,8.
 διάθεσις: 42,18,24. 272,10,5.
 διαίρεσις: 114,4,5. 116,4,14ε. 258,1,18.
 διάκονος: 348,22,13.
 Δίας (Ζεὺς): 382,42,17.
 διφθορά: 68,28,73. 86,36,49.
 διαφοραὶ ἐπουσιώδεις: 120,8,2.
 διαφοραὶ οὐσιώδεις: 120,8,1-2. 122,8,31.

διαφοραὶ ὑποστατικάι: 18,2,14. 20,3,12.

διοφοραὶ φυσικάι: 18,2,13. 20,3,1-2.

δικαιοσύνη: 46,19,12. 66,28,30-31. 146,11,5. 238,75,11. 246,79,21έ.

Διονύσιος (ὁ Ἀρεοπαγίτης): 100,44,1.

δίψα: 40,17,7. 46,18δς,24. 72,28,120.

Δίων, Ρωμαῖος ἱστορικός: 308,1,27έ.

δόλος: 182,31,34.

Δομετιανός: 34,13,12.

δόξα: δόξη καὶ ἀφθαρσίας τιμὴ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐστεφάνωσεν 68,28,78-79. πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ 92,40,6. 102,44,39. 152,14,56. 154,14,76. 206,60,14. φυσικὴ τάξις, τὸ ἐφίεσθαι τῆς παρὰ Θεοῦ δόξης, τὸ δὲ τῆς παρ' ἀλλήλων δόξης ἐφίεσθαι, παρὰ φύσιν 250,83,1-2. τὸ ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἀλλήλων δόξαν, ἀπιστίαν συνίστησι 252,83,10. διὰ τὴν κενὴν δόξαν καὶ διὰ τὴν ἀμετρον βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ τὰς πορνείας ἢ φιλαργυρία τούτων ἔρεισμα φθόνοι... καὶ τὸ πρὸς τὸ πλησίον μῖσος 252,85,1-4. 256,87,12. ὀρθὴ δόξα 314,26.

δοξολογία: 284,1,24. 304,9,29.

Δουκλίτιος, ἀνθύπατος Ἀντιοχείας: 424,67,18.

δράκων: 306, τίτλος. 1,1. 308,1,30·2,1.

δύναμις: βλαστικὴ δύναμις 38,14,7. ἀξητικὴ δύναμις 38,14,11. θεραπευτικὴ καὶ ἀξητικὴ δύναμις ἔτι δὲ καὶ σπερματικὴ 38,15,7-8. δύναμις θελητικὴ 52,22,1. ὀρατικὴ δύναμις 52,23,14έ.4 θελητικὴ δύναμις 52,23,18. 54,23,20έ.·24,2. βαδιστικὴ δύναμις 60,26,9. λαλητικὴ δύναμις 60,25,11-12. φυσικὴ θελητικὴ δύναμις 62,27,4. 70,28,85έ. βαδιστικὴ δύναμις, θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις, νοητικὴ δύναμις 76,32,12-16. δύναμις ἐνεργητικὴ 80,35,10. φυσικὴ δύναμις 84,36,30. θελητικαὶ δυνάμεις 90,39,6έ. οὐ πολλαὶ αἱ θελκτικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία 94,41,27-28. 96,42,10. τὸ προγνῶναι τὸν Θεόν, τῆς προγνωστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως 244,79,16. θεία δύναμις 262,2,24. σπερματικὴ δύναμις 288,2,32. ἐκ κοιλίας ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὴν ἐμψυχον καὶ σπερματικὴν δυνάμιν ἀπὸ Ἀδάμ καὶ καθεξῆς 288,3,3-4. δύναμις Θεοῦ 294,7,7. 356,27,27έ. 370,35,31. 402,55,21.

δύναμις: (Θεοῦ) 20,3,3.

δυσωδία: 272,9,26έ.

δωρεά: 272,9,11. 356,27,27. 376,38,27. 392,49,4.

E

Ἐβραῖος, -οὶ 358,28,23.

ἐγκράτεια: 192,40,3.

Ἐζεκίας: 246,80,8έ.

είδωλομανία: 422,66,26. 426,69,5.

είδωλολατρία: 420,65,42.

είδωλον: 324,5,6ε. 366,33,20. 420,65,43. ειδώλων σεβάσματα 422,66,25.

εἶναι: πᾶσα ἀνθρώπων ὑπόστασις ἔχει τό τε εἶναι καί τό ἐκ μὴ ὄντων εἶς τό εἶναι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ παρήχθαι 26,7,1-2. (ὁ Θεός) καί τό εἶναι καί τό οὕτως εἶναι ἐδωρήσατο 46,19,2-3. 146,11,12. τό εἶναι κακόν, τῷ εἶναι ἀγαθόν, ἐναντίον 164,23,2. 168,24,29. 184,32,3. ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τό εἶναι ἐν ἀρχῇ τὰ πάντα παρήγαγεν 204,57,9. 206,60,16. 214,63,53. 228,69,36ε. 232,72,3. ὁ Θεός καί τό εἶναι καί τό εὖ εἶναι πᾶσι παρέχει. 234,72,15.

εἰκόν: κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν κατὰ τό νοερόν καί αὐτεξούσιον 72,28,123. τοῦτον λόγῳ καί εἰκόνι Θεοῦ τετιμημένον 74,29,4. τό κατ' εἰκόνα λέγεται κατὰ τό λογικόν καί νοερόν καί αὐτεξούσιον, κατὰ τό γεννᾶν τὸν νοῦν τὸν λόγον καί προβάλλειν πνεῦμα, κατὰ τό ἀρχικόν 74,30,1-3. τό κατ' εἰκόνα οἱ Πατέρες κατὰ τό νοερόν ἐκλαμβάνουσιν 90,38,25ε.

Εἰρηναῖος: 64,28,2.

εἰρήνη: 146,11,5. 336,14,6. 420,66,8. 422,66,27.

ἐκδίκησις: 408,59,9ε.

ἐκπορευτόν: 74,30,5. 78,33,8. 116,4,19.

Ἐλαιῶνος ὄρος: 332,11,10.

Ἐλένη: 324,5,6. 326,7,10. 338,15,20. 378,41,4.

ἐλευθερία: νόμος τῆς ἐλευθερίας 102,44,32. 278,15,3ε. ἡ ἐλευθερία οὐκ ἐδούλευσε τῇ γενέσει τοῦ κόσμου 278,16,64,6.

Ἐλληνισμός: 348,22,7. 350,23,3ε. 24,3. 392,48,11ε.

Ἐλλήσποντος: 430,70,23.

Ἐλισσαῖος: 404,57,15.

ἐλπῖς: 402,56,5. 414,62,21.

ἐνανθρώπησις 356,27,14.

ἐνέργεια: 22,3,30. ἐνέργειά ἐστίν ἡ ζωὴ 42,18,7. 44,18,27. πάση φύσει αἱ φυσικαὶ ἐνέργειαι ἀεὶ ἐνυπάρχουσι καὶ συνυπάρχουσι, τὰ δὲ θελητὰ καὶ ἐνεργητὰ οὐ συνυπάρχουσι 76,32,17-18. 78,34,1ε. ἐνέργειά ἐστίν ἡ φυσικὴ ἐκάστης οὐσίας δυνάμις τε καὶ κίνησις 78,34,5-6. ἐνέργειά ἐστὶ φυσικὴ, ἡ πάσης οὐσίας ἔμφυτος κίνησις, ἡ φυσικὴ καὶ δηλωτικὴ ἐκάστης οὐσίας δυνάμις· ἐνέργειά ἐστὶ φυσικὴ καὶ πρώτη ἡ ἀεικίνητος δυνάμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς.. ἐνέργεια λέγονται αἱ πράξεις ... καὶ τὰ πάθη τὰ φυσικὰ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐνέργειά ἐστὶ φυσικὴ ἡ ἐκάστης οὐσίας δυνάμις τε καὶ κίνησις, ἥς χωρὶς μόνον τό μὴ ὄν. 78,34,6-16. ἕτερον ἐνέργεια, καὶ ἕτερον τὸν ἐνεργεῖν ... 78,35,1ε. ἐνέργειά ἐστίν αὐτὴ ἡ ἐνεργητικὴ δυνάμις, τουτέστι τό δύνασθαι ἐνεργεῖν 80,35,3-5. ἡ ἐνέργεια ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δυνάμιν, ποτὲ δὲ τό ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ τό ἐνέργημα 80,35,10-11. ἐπεὶ δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, δύο ἐνέργειαι φυσικαὶ 80,35,22-23. διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἡ

θεία ἐνεργεῖ ἐνέργεια 82,35,35. εἰ τὴν ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβεν ἐνέργειαν, οὐκ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος 82,35,35. τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας ἀνέλαβε (ὁ Κύριος) 84,36,25. 88,38,1. ὡς δύο φύσεις εἶχεν ὁ Χριστός, οὕτω καὶ δύο ἐνεργείας φυσικὰς 96,42,1-2. εἶχε τὴν θείαν ἐνέργειαν... εἶχε καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν 42,12ε. θεανδρική ἐνέργεια 98,42,36. 100,44,1. 158,16,23. βαδιστική ἐνέργεια 158,17,8. τὸ ἀγαθὸν ὠφελεῖ, ἔνθα ἂν γένηται, ἐὰν ἔχη ἀγαθὴν ἐνέργειαν 224,68,30. 268,7,2ε. ἐνέργειά ἐστὶν ἡ τοῦ κατὰ φύσιν πρᾶξις ἢ τοῦ ἀλόγου ὡς ἀλόγου, ἢ τοῦ λογικοῦ ὡς λογικοῦ 268,7,7-9. πᾶσα ἐνέργεια οὐσία ἐστὶ ἐνεργείας 7,10ε. πᾶσα ἐνέργεια οὐ κακὴ 270,7,19-20. εἰ ἐναντία αἱ φύσεις, ἐναντία καὶ ἐνέργεια 278,16,2. εἰ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ποιητικὴ ὁμολογεῖται, ἡ τῆς ὕλης παθητικὴ ἔσται 278,16,2-3.

ἐνεργεῖν: 78,35,1ε. ἐνεργεῖν ἐστὶ τὸ κεχρησθαι τῇ ἐνεργητικῇ δυνάμει 80,35,5.

ἐνέργημα: 78,35,2. τὸ ἐνέργημα οὐ μόνον φυσικόν, ἀλλὰ καὶ ὑποστατικόν ἐπὶ τε ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων 80,35,15-16. ἄλλο τὸ φυσικόν ἐνέργημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἄλλο τὸ τῆς ἀνθρωπίνης: οὐ γὰρ τὰ τῆς θείας φύσεως ἐνεργητά, εἰσὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργητά, οὐδὲ τὰ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης 80,35,28-31.

ἐνεργητικόν: 80,35,3.

ἐνεργητόν 78,35,2.

Ἐνώς: 286,2,21γ 288,2,24. 290,3,6.

ἐνωσις: 16,1,16. ἀσύγχυτος ἐνωσις 18,1,22. τέλειος Θεὸς ὁ Χριστὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος μετὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν τῶν φύσεων ἐνωσιν 28,8,1-2. ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἐνωσιν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι 28,8,13ε. ἐπὶ Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν καθ' ὑπόστασιν ἀδιάστατος καὶ διαιωνίζουσα ἡ ἐνωσις 34,9,23-25. ἐνωσις πρὸς Θεὸν 48,19,30. οὐ γὰρ ἔγνω ἢ ἐλογίσαστο πονηρὸν διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν 68,28,57-58. 74,31,3. ἀσύγχυτος ἐνωσις 74,31,9. 122,9,9. 124,9,11ε. 200,48,2. 204,59,1. 232,71,16. ἐνωσις τῆς σαρκὸς 300,7,34.

Ἐνώχ: 286,2,23.

ἔξις: 130,1,20ε. 132,1,22ε. 150,14,26. 166,23,11ε. 204,60,2. 214,63,47ε.

ἐξομολόγησις: 410,60,9.

ἐξουσία: ἐξουσία ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτὴν 82,36,5. 234,72,13. 290,3,10. 292,4,18. 312,18. 314,19.

ἐπαρμα: 154,14,76.

ἐπίγνωσις: 242,78,11. ἐπίγνωσις ἐστὶν ἡ μετὰ ψευδῆ ἐπιγνινομένη ἀληθῆς γνῶσις 244,78,18. ἐπίγνωσις ἀληθείας 246,79,26. οὐκ ἐξ ἐπιγνώσεως κρίνον τὸ Θεῖον, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως 246,80,2.

Ἐπίδραυρος: 358,28,13.

ἐπιθυμία: 26,6,18. 38,15,10. 40,16,9. 40,17,6. 44,18,30ε. 46,188ς,23. 94,41,10. 152,14,40ε. 188,36,10ε. 202,54,2. 206,60,19. 216,65,2. 270,8,9.

- ἐπίσκοπος: 136,3,15. 348,22,13.
 ἐπιφάνεια: ἐπιφάνεια τοῦ Χριστοῦ 422,66,19.
 Ἐρκούλλιος: 326,7,11.
 Ἐρμῆς ὁ Τρισμέγιστος: 354,26,18. 358,28,6ε. 360,30,5. 368,34,8. 382,42,17.
 ἔρωσ: ἡ ὕλη θεωρήσασα τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ, εἰς ἔρωτα ἦλθε 276,12,13-14. ἔρωτα
 διαβολικὸν τῆς εἰδωλολατρίας ἐγκτησάμενος (ὁ Ἰουλιανός) 426,69,5.
 ἕτεροῦσις: 30,8,34.
 Εὐα: 74,30,6.
 Εὐγένιος (μάρτυς): 352,25,4ε. 366,33,1. 378,39,2ε. 378,39,14.
 εὐδοκία: ἡ τοῦ θεοῦ θελήματος εὐδοκία 68,28,54. τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ ὑπήκοος
 μέχρι σταυροῦ γενόμενος 68,28,77. εὐδοκία πατρικῇ 72,28,133. 92,40,8.
 94,41,22.
 Εὐζῳΐος: 346,20,15.
 εὐκλεια: 320,2,16.
 εὐμένεια: 414,62,21.
 εὐνοια: 46,19,23.
 Εὐνομιανοί: 428,70,7.
 Εὐνόμιος: 322,4,3.
 εὐπρέπεια: 418,65,27.
 Εὐριπίδης: 390,47,38. 412,62,6.
 Εὐρώπη: 344,19,14.
 εὐσέβεια: 124,9,22. 402,55,25.
 Εὐσέβειος, ἱερεὺς εἰδωλολάτρης: 398,53,5. 400,55,14. 402,56,8.
 Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου: 322,4,25.
 Εὐσέβιος ὁ τῆς Νικομηδείας: 340,17,7-8.
 Εὐσέβιος, πραιπόσιτος: 336,15,2. 338,15,8. 348,21,13. 378,40,16.
 εὐσχημοσύνη: 340,17,9.
 εὐφροσύνη: 156,15,16. 422,67,3.
 ἔφεσις: 204,59,1ε. 250,82,15.
 Ἐφεσος: 342,17,20.
 Ἐώα: 334,12,17. 346,20,6. 350,23,4. 404,56,21.

Z

- ζῆλος: ζῆλος ἐνθεος 326,7,20.
 ζόφος: ζόφος τῆς ἀγνοίας 282,18,18.
 ζωτικόν: 40,17,2. τὸ ζωτικὸν ἐνέργειά ἐστι 44,18δς,21.
 ζωή: 40,16,4. 166,24,1. 172,27,5-28,2. μήτηρ τῆς ζωῆς 174,28,13. ἡ ζωὴ ἀγαθὸν
 καὶ κίνησις καὶ ἦν αἰεὶ καὶ ἔστιν ἐν τῷ ἀγαθῷ 202,53,3. 232,71,16. ζωὴ αἰώ-
 νιος 248,80,25. 256,87,10. ἀφθαρτος ζωή- φθαρτὴ καὶ ἐπίκτητος ζωὴ
 272,9,11-13. παρούσα ζωὴ 374,37,17.

Η

ήδονή: 46,18δς,25. δρεξις καθ' ήδονήν 58,25,11. άμαρτικων ήδονων δρεξις 62,27,8. ο Κύριος έτρέφετο ου καθ' ήδονήν έμπαθή 86,36,47. 192,40,1. σαρκική ήδονή 232,71,9. κατ' αίσθησιν ήδονή 248,81,5. 250,82,5ε. άμαρτίας ήδονή 250,82,13. ή σωματική ήδονή, βρωσις και τα λοιπα καλά 252,84,1. το προς ήδονας αλόγουσ κεχρησθαι βρωσει και πόσει και γυναιξιν άδιαφώρως, αλόγων δίκην, πονηρόν 252,84,7-8. 270,8,13. 382,42,22. Ηρώδης: 404,57,14.

Θ

Θαλάσσιος (έπαρχος πραιτωριων): 334,12,14· 13,12.

θάνατος: θανάτος έστι χωρισμός ψυχής από σώματος 42,17,9. 46,18δς,26. 166,24,1. 168,24,3. 172,28,3. 202,53,4ε. 202,57,1. 214,63,55. 216,65,2. δε απέστη της προς την ζωήν, ηγουν τον Θεόν, ένάσσεως, ήλθεν εκ της υπέρ φύσιν άφθαρσίας εις την κατά φύσιν του συνθέτου διάλωσιν, δεπερ έστι θάνατος 232,71,16-18. 264,3,16. ο φυσικός των ανθρώπων θάνατος 300,8,5-6. 400,55,7.

θαύμα: 378,39,18.

θαυματοργία: 96,42,28. 98,42,32.

θεανθρωπότης: 32,8,4.

Θεανω, γυνή Πυθαγόρου: 360,29,17.

θέλειν: 52,22,2ε. 23,3ε. θέλειν έστι τό κεχρησθαι κατ' ένέργειαν τη θελητικη δύναμει και όρέγεσθαι 54,23,20-21. τό άπλως θέλειν, φυσικόν 54,24,4. τό πως θέλειν, καλως ή κακως, ή τό τί θέλειν, τόδε ή εκείνο, ου φυσικόν, αλλά γνωμικόν και υποστατικόν επί τε άγγέλων και ανθρώπων 56,24,8-11. τό άπλως θέλειν 70,28,85δ. δύο θέλειν επί του Χριστου 80,35,24.

θέλημα: 22,3,30. 46,19,8. 48,19,31. διαφορά του φυσικού και υποστατικού θελήματος (γνωμικού) 50,20,8. τό θελημα όμώνυμον έστι· ποτέ σημαίνει την θέλησιν (θελητικήν δύναμιν), ποτέ δε αυτό τό θελητόν τό τη θελήσει υποκειμενον 50,21,1-3. τό θέλημα ποτέ μόν σημαίνει την θέλησιν (θελητικήν δύναμιν), ποτέ δε τό θελητόν (τό πράγμα δεπερ θέλομεν) 54,24,1-3. φυσικά θελήματά εισι τό υποτάσσεσθαι τω νόμω του Θεου, και τα φυσικά υποστατικά (πέινα, δίψα, ύπνος) 58,25,7-10. φασίν, ως ο άνθρωπος ουκ έχει φυσικόν θέλημα· δύο μόνον είναι τα θελήματα· τό έν, τό θεϊον και αγαθόν, και τό έτερον, τό πονηρόν, τό διαβολικόν 58,26,1-3. παντοδύναμον τό θεϊον θέλημα, παθητικόν δε και άσθενές τό ανθρώπινον θέλημα 60,26,21-23. δύο τα θελήματα επί του Χριστου, ουκ έναντία, ουδε έναντίον τω θεϊω θελήματι τό φυσικόν του ανθρώπου θέλημα· τά παρά φύσιν μόνα έστιν έναντία τω θεϊω

θελήματι 62,27,1-7. θέλημά ἐστι φυσικὸν ὄρεξις λογικὴ τε καὶ ζωτικὴ μόνων ἡρτημένη τῶν φυσικῶν 64,28,10-12. εἰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποιῶν θελήματι τῷ Πατρὶ γέγονεν ὑπήκοος, ὑπὸ νόμου γέγονεν καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην ἐπλήρωσεν; 64,28,27-31. οὐ τὸ θεῖον θέλημα ἀπειθεῖ ἢ πείθεται ἢ ἐκλέγεται ... αὐτεξουσίως ὑπακοῦει ὡς ἄνθρωπος τῷ πατρικῷ θελήματι 66,28,48-50. εἰ τὴν δι' ἀγγέλων βοήθειαν κατεδέξατο ... τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε; εἰ τὴν ἐγκατάλειψιν κατεδέξατο, τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε; 68,28,63-68· οὐ φυσικὸν ἐστὶ τὸ θέλημα, ἀλλ' ὑποστατικὸν 70,28,84. λέγουσι (Μανιχαῖοι) ὡς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα, ἀλλὰ δύο μόνον εἶναι θελήματα: τὸ ἐν τῷ θεῖον, τὸ ἀγαθόν, τὸ δὲ ἕτερον τὸ διαβολικόν, τὸ πονηρὸν 76,33,1-3. 78,34,1. οὐδεμία θελήματός ἐστι διαφορὰ (ἐν τῇ θεότητι) 82,35,47. δύο φυσικὰ θελήματα, τουτέστι θελητικὰς ἐνεργείας, εἶχε ὁ Κύριος 90,39,5-6. πατρικὸν θέλημα 92,39,17. ἢ τοῦ Ἀδάμ θέλησις οὐχ ὑπετάγη τῷ θεῖω θελήματι 92,40,1-2. γνωμικὸν θέλημα 92,40,11. θεῖον θέλημα καὶ ἀνθρώπινον θέλημα 98,43,16ε. 140,6,6. οἰκεῖον θέλημα - θέλημα δημιουργοῦ 188,36,25. 194,43,5. τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀγαθόν ἐστίν, ἀτρεπτον, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον 196,43,6. ἐκ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ πᾶν ἀγαθὸν ὀρίζεται 198,47,5. τὰ λογικὰ κτίσματα ἐθελότρεπτα, τῷ θελήματι τρεπόμενα 228,69,21. 232,72,6. 242,77,9ε. αὐτεξούσιον θέλημα 244,79,14. εἰ μεταμελεῖται ὁ Θεὸς τρεπτόν ἔχει καὶ τὸ θέλημα καὶ τὴν γνώσιν 246,80,7. θέλημα Θεοῦ 286,1,29ε. θέλημα ἀνδρὸς 290,3,12. θέλημα τοῦ Θεοῦ 292,4,10ε.

θέλησις: ἢ θέλησις καὶ τὸ θέλειν, φυσικόν, ἢ δὲ διάφορος θέλησις καὶ τὸ διαφόρως θέλειν, ὑποστατικόν 26,6,20-21. θέλησις ἐστὶν αὐτὴ ἢ θελητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις, καθ' ἣν θέλομεν 50,21,8-9. φυσικὴ ἢ θέλησις ἢ ὑποστατικὴ; 50,21,12. ἢ θέλησις (θελητικὴ δύναμις) καὶ τὸ ἀπλῶς θέλειν, φυσικόν 52,22,6-7. ἄλλο ἐστὶ θέλησις, ἄλλο τὸ θέλειν, ἄλλο τὸ τί πῶς θέλειν, ἄλλο τὸ θελητόν, ἄλλο τὸ θελητικόν καὶ ἄλλο ὁ θέλων 52,23,3-5. θέλησις ἐστὶν αὐτὴ ἢ θελητικὴ δύναμις ἢ τῆ ψυχῆ δεδομένη φυσικῶς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ 52,23,18-19. ἢ θέλησις, φυσικὴ 54,24,3. τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς (θεότητος) μία ἢ φυσικὴ θέλησις 56,24,11-12. θέλησις ἐστὶν ὄρεξις ζωτικὴ τε καὶ λογικὴ 58,25,1ε. ὑποστατικὴ καὶ γνωμικὴ θέλησις 58,25,10-11. ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο φύσεις, δύο καὶ φυσικαὶ θελήσεις, ἵνα ἢ Θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος 60,26,16-18. ἤθελε καὶ θέλει τὰ ἀνθρώπινα ὡς ἠδύδοκει ἢ θεῖα αὐτοῦ θέλησις, αὐτεξουσίως ὑποτασσομένης τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως τῇ θεῖα αὐτοῦ θελήσει 62,27,24-27. ἢ θέλησις καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἐστὶ παντὸς χρόνου καὶ τόπου καὶ αἰῶνος καὶ πάσης φύσεως ποιητικὴ τε καὶ προνοητικὴ αἰτία, θέλησις δὲ ἀνθρωπίνη ἐστὶ, φυσικὴ δύναμις τῶν κατὰ φύσιν ὄντων ὀρεκτικὴ καὶ τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεκτικὴ 64,28,1-5. θέλησις ἐστὶ δύναμις τοῦ κυρίως ὄντος ὀρεκτικὴ 64,28,12-14. θέλησις αὐτεξούσιος 72,28,124. εἰ ἀνθρωπίνην θέλησιν

οὐκ ἀνέλαβε, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Χριστός, θείᾳ θελήματι ἠθέλησε 72,28,127ε. ἡ φυσικὴ θέλησις, τουτέστιν ἡ θελητικὴ δύναμις, μία, τὰ δὲ θελήματα πολλὰ καὶ διάφορα 76,32,18-19. ἀνέλαβε (ὁ Κύριος) θέλησιν αὐτεξούσιον 90,38,29. θέλησις θεία 90,39,7. ἀνθρωπίνῃ θέλησις 90,39,8. τῇ θείᾳ θελήσει τὰ θεία ἠθέλεν ὁ Χριστός 92,39,13. ἡ ἀνθρωπίνῃ θέλησις τῷ θείᾳ αὐτοῦ καὶ πατρικῷ θελήματι ὑπετάσσεται 92,39,16-17. φυσικὴ ἀνθρωπίνῃ θέλησις 92,40,9-41,1ε. ἡ θεία θέλησις οὐκ ἀδύναμος 92,41,3ε. ὡς δύο φύσεις εἶχεν ὁ Χριστός, οὕτω καὶ δύο θελήσεις φυσικὰς 96,42,122. θεία θέλησις καὶ ἀνθρωπίνῃ φυσικῇ θέλησις 96,42,7ε. 100,44,14. ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ ἀκατάληπτος ἐστὶ 242,77,10. 420,65,34.

θελητικόν: 26,7,4. 52,23,4.

θελητόν: 50,21,2. θελητόν ἐστὶν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ τις θέτει καὶ ἡ ἐνέργειά ἐστὶ ἡ πάθος 50,21,9-12. τὸ θελητόν (τὸ τοιῶσδε θέλειν), γνωμικόν καὶ ὑποστατικόν 52,22,7-8. ἄλλο ἐστὶ θέλησις, ἄλλο τὸ θέλειν, ἄλλο τὸ πῶς θέλειν, ἄλλο τὸ θελητόν, ἄλλο τὸ θελητικόν καὶ ἄλλο ὁ θέλων 52,23,3-5. θελητόν ἐστὶ τὸ ὑποκειμένον τῇ θελήσει, ἤγουν τὸ πρᾶγμα ὅπερ θέλομεν 54,23,22-23. τὸ θελητόν, οὐ φυσικόν μόνον, ἀλλὰ καὶ γνωμικόν καὶ ὑποστατικόν 54,24,6-7. ἐν θελητόν τῶν τριῶν ὑποστάσεων 56,24,14. ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος τὸ αὐτὸ θελητόν 58,24,37. ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἄλλο τὸ θεῖον φυσικόν θελητόν 60,26,24. φυσικόν θελητόν 70,28,86. πάντα τὰ θελητὰ τῆς θεότητος φυσικὰ εἰσιν. 76,33,1. τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς περὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας οὐ τὴν θέλησιν, ἀλλὰ τὸ θελητόν ὑπεμφαίνει 94,41,23-24.

Θεοδώρα, θυγάτηρ Μαξιμιανοῦ, σύζυγος Μ. Κωνσταντίνου: 326,7,12. 378,41,3.

Θεοδώρητος: 322,4,4.

θεότης: 28,8,2ε. θεότης παθητή: 32,8,42. ἡ θεότης ἔπαθεν ἢ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ; 32,8,43-44. 106,1,12. 108,2,5ε. 120,7,17-8,13. 122,8,16. 124,9,22ε.

θέρμανσις: 40,16,2. 42,18,10.

θερμότης: 18,1,19. 74,31,6.

θέωσις: 48,19,30. 112,3,7.

Θῆβαι: 340,16,10.

Θησεύς: 386,45,19.

θλίψις: 192,40,1. 204,60,4.

Θράκη: 338,16,5.

θρεπτικόν: 40,17,5. 46,188ς,25.

θρησκεία: ἑλληνικὴ θρησκεία 326,7,18. 382,43,2ε. 384,43,25-44,4. 392,48,6.

θυμός: 38,15,9. 40,16,9-17,6. 44,18,30ε. 46,188ς,23. 86,36,41. 152,14,40ε. 372,36,2. 410,60,11. 420,65,40.

θυσία: 366,33,21. 394,51,2. θυσία αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως 410,60,8-9. θυσία καθαρὰ καὶ ἀνάμακτος 420,65,45.

θυσιαστήριον: 418,65,26.

I

Ἰακώβ: 124,9,21. 290,3,20.

ιδιώμα, -τα: 16,1,10. 22,3,31. ἀμετάπτωτα τὰ τῶν θείων ὑποστάσεων ιδιώματα 86,37,1-2. πάντα τὰ φυσικὰ ιδιώματα (τοῦ Χριστοῦ) διπλᾶ 90,39,3. οὐ Θεὸς τέλειος ὁ μὴ ἔχων πάντα τὰ τῆς θεότητος ιδιώματα 96,42,4.

ιδιώματα φυσικά: 18,1,21. 24,4,26. φυσικὸν ιδιώμα ἐστὶ τὸ τὴν φύσιν συνιστῶν, οὐ χωρὶς οὐ δύναται συστήναι ἢ φύσις, ἧς ὑπάρχει ιδίωμα 24,5,1-2. φυσικὸν ιδιώμα ἐστὶ τὸ συνιστῶν τὴν φύσιν καὶ χωρίζον εἶδος ἀπὸ εἶδους, τοῦτέστι φύσιν ἀπὸ ἄλλης φύσεως καὶ ἐν ἐκάστη ὑποστάσει τοῦ αὐτοῦ εἶδους θεωρούμενον, οἷον τὸ λογικὸν 24,5,7-10. 26,6,8-9. ἀδύνατον φύσιν συστήναι ἐκτὸς τῶν φυσικῶν καὶ συστατικῶν αὐτῆς ιδιωμάτων 28,7,19-20. εἰ οὖν δύο φύσεις ἔχει, ἀνάγκη ὁμολογεῖν ἐν αὐτῇ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικὰ ιδιώματα 34,10,2-3.

ιδιώματα φυσικὰ θεῖα: τὸ ἀκτιστον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀναρχον ... τὸ φωτιστικόν, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀναφές, τὸ ὑπέρθεον, τὸ ὑπερούσιον 34,11,1-13. μηδὲν λείπων (ὁ Χριστός) τῶν τῆς θεότητος ιδιωμάτων 60,26,18.

ιδιώματα φυσικά τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ: 36,13,2εἰ. 72,28,115. πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος ... τὰ φυσικὰ ιδιώματα ἔχει κατ' ἀνάγκην 74,31,2. οὐκ ἀνθρωπος τέλειος ὁ μὴ ἔχων τελείαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ πάντα τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ιδιώματα 96,42,5-6.

ιδίωμα ὑποστατικόν: 24,4,26. ὑποστατικὸν ιδιώμα ἐστὶ τὸ χωρίζον ὑπόστασιν ἀπὸ ἄλλης ὑποστάσεως, οἷον τὸ σμῖον, λευκὸν 24,6,1-2. ὅσα τινὲς ἔχουσι τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων, τινὲς δὲ οὐκ ἔχουσι, ὑποστατικά εἰσιν ιδιώματα 26,6,22-23.

ιδιώματα χαρακτηριστικά τῶν ὑποστάσεων: 18,2,5. 20,3,13. 22,4,8.

ιδρώς: 46,18δς, 25.

ιεράτευμα: βασιλείον ιεράτευμα 322,3,2.

Ἰερεμίας: 288,3,1. 290,3,14.

Ἰεροσόλυμα: 332,11,7. 406,58,3. 424,68,21.

ιερουργία: 398,53,4.

Ἰερουσαλήμ: 84,36,27. 424,68,21.

Ἰκόνιον: 350,24,8.

Ἰλλυρικόν: 328,8,17.

Ἰλλυριοί: 338,15,23. 344,19,18. 346,21,2.

Ἰοβιανός (βασιλεύς): 428,70,2.

Ἰορδάνης: 304,9,27

Ἰουδαῖος, -οι: 292,4,9. 294,5,6. 406,58,3ε. 424,68,11ε.

Ἰουλιανός: 320 ,2,7. 326,7,16,8,3. 332,12,7ε. 338,15,18. 344,19,7ε. 346,21,2. 348,22,7. 350,23,1,24,1. 352,25,19. 362,31,2. 368,35,7. 370,36,1.

372,36,18·37,1. 374,37,14. 390,48,1. 392,48,11. 394,51,1. 396,52,16.
400,55,14. 402,56,1. 404,56,21·57,1ε. 406,58,1. 412,61,13·62,1. 416,64,1.
418,65,23. 422,67,8. 424,67,17·68,1. 426,69,1ε.

Ίουλιανός ὁ Παραβάτης: 326,7,16·8,3. 332,12,7ε.

Ίουστινιανός: 342,18,19.

Ίππόλυτος: 386,45,19.

Ίσαάκ: 270,3,20.

Ίσαυρία: 350,24,8.

106Ίσσικός κόλλπος: 350,24,14.

Ίσσός: 350,24,10ε.

Ίστρος (ποταμός): 338,26,1ε. 344,19,16.

Ίταλία: 328,8,12. 344,19,18ε.

Ίωάννης (ὁ Βαπτιστής): 66,28,32. 84,36,28. 302,9,10. 304,9,26. 404,57,16.

Ίωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής): 82,36,4. 262,2,32.

Ίωάννης ὁ Χρυσόστομος: 70,28,96.

Ίώβ: 370,35,20.

Ίωνία: 338,15,18. 342,17,20. 392,48,12.

Ίωσήφ: 82,36,7.

Κ

Καϊνάν: 286,2,21.

κακία: 46,19,6ε. κακία οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, εἰ μὴ ἄμαρτία καὶ ἀποτυχία καὶ παρακοή τοῦ δεσποτικοῦ νόμου 48,19,36–38. οὐκ ἀρετὴν καὶ κακίαν λογιζόμενοι καὶ ἐν γνώσει τούτων γενομένοι, ἀλλὰ μόνον τοῦ ἀγαθοῦ 66,28,52–54. 132,1,38ε. 134,2,6ε. 146,11,8. 148,14,1ε. 150,14,27ε. 160,20,2. 168,24,19ε. 172,27,3ε. 28,3. 174,28,23. 176,29,2ε. ἀναρχος κακία 176,30,1. 178,30,21ε. τίς ἡ κακία τοῦ διαβόλου 184,42,8. 188,36,10ε. 192,42,2ε. 194,42,8. 194,43,3. 196,43,8·44,5·45,10. 198,47,16. 200,49,1. 282,53,6. 204,60,5. 212,63,24. 214,63,50. 216,66,1. 218,66,8. 220,67,26. 220,67,26. 226,68,56. 230,70,11. 234,72,11ε. 238,76,4. 240,76,21. 242,78,9. 248,81,2ε. ἡ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κόλασις τελεία τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας ἀναίρεσις ἐστὶ 250,82,9–10. δεῖ τὴν κακίαν μισεῖν 266,3,22. ἀτδιον καὶ ἀναρχον καὶ ἀγέννητον (λέγουσι οἱ Μανιχαῖοι) τὴν κακίαν εἶναι 266,3,25. 268,5,10. 270,8,7. 272,9,17. 274,11,16.

κακοβουλία: 390,47,20.

κακόν: τὸ κακὸν φθορὰ καὶ θάνατος 202,57,1. τὸ κακὸν διττόν, τὸ μὲν τῇ ἀληθείᾳ κακόν, ὡς ἡ τῶν φυσικῶν ἐξέων ἀπόπτωσις 204,60,1–2. οὐκ ἔχει ὑπόστασιν τὸ κακόν 216,64,8. ὄντως κακόν ... δοκοῦν κακόν 248,81,7–10. τὰ ἐκούσια κακὰ λέγονται ὄντως κακὰ 250,81,13. δοκοῦντα κακὰ – ἐκούσια κακὰ – ἀκούσια κακὰ 250,82,2–7. 268,6,3. 268,7,9.

- κάλλος: νοητὸν κάλλος 254,86,22.
 καρτερία: 392,49,9.
 Καρχηδών: 308,1,30.
 κατάκρισις: 100,44,22. 154,14,72.
 κενοδοξία: 152,15,54. 154,14,74.
 κεραυνός: τὸ ὑπὸ τοῦ πνεύματος (ἀνέμου) βιαζόμενον κατενεχθέντος ἐπὶ τῆς γῆς, λέγεται κεραυνός 310,2,16.
 κήρυγμα: κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ 324,5,12.
 Κιλικία: 350,24,10.
 κίνησις: καθ' ὁρμὴν κίνησις 38,15,11έ. καθ' ὃ μὴν κίνησις ἐστὶν ἡ κίνησις ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικὸν 38,15,11–13. 40,16,9–17,5. κινήσεις εἰσὶ γένεσις καὶ φθορὰ καὶ ἀλλοίωσις, αὔξησις, μείωσις καὶ ἡ τοπικὴ κίνησις 42,18,19–20. καθ' ὁρμὴν κίνησις 44,18,30. φυσικὴ κίνησις 44,18δὶς,8. ψυχικαὶ κινήσεις (θυμός, ἐπιθυμία) 46,19,10–11. ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις 86,36,37. καλὸν ἡ κίνησις καὶ ἡ ἀκίνησις κακὸν 200,53,1. 202,52,3–55,1. 204,60,5. 206,60,12.
 κλέπτειν: 292,4,20έ.
 κλεψία: 284,1,24.
 Κλήμης: 64,28,13.
 κόλασις: 200,49,1έ. ἡ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κόλασις τελεία τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας ἀναφρεσίς ἐστὶ 250,82,9–10. κόλασις ἐστὶ ἡ τοῦ πυθουμένου ἀποτυχία 250,82,12–14. ἡ διαιωνίζουσα κόλασις 408,59,16. 414,62,14–63,1έ. αἱ βλασφημίαι (τοῦ Ἰουλιανοῦ) μένουσι, καρποφοροῦσαι αὐτῷ τὴν αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον κόλασιν 420,65,38–39.
 κόπος: 46,18δὶς, 24.
 κοσμοποιΐα: 286,2,8. 302,8,14.
 Κρανίου τόπος: 332,11,9.
 κρῆναι Μόψου: 346,20,11.
 κρίνειν: τὸ μὴ κρίνειν, ταπεινώσεως σημεῖον 254,486,6–7. τίς ὁ κρίνων καὶ τίς ὁ κρινόμενος; 274,12,3έ.
 κρίσις: 42,18,24. 176,29,21έ. 274,12,1.
 Κρίσπος (Πρίσκος): 382,43,13. 386,45,17.
 Κρόνος: 382,42,17.
 Κτησιφών (πόλις): 426,69,2.
 κτίσμα: ὁ Ἄρειος ἔφασκε, κτίσμα εἶναι τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ 324,6,3–7. κτίσμα ἀποκαλοῦν τὸν δημιουργὸν πάσης τῆς κτίσεως 418,65,32.
 κτιστὸν: 116,4,25.
 Κύριλλος: 112,3,1.
 κυριολογία: 296,6,20. 298,6,22.
 κυριολογικῶς: 296,6,17. 298,7,11.

Κωνσταντίνα: 336,14,8.

Κωνσταντίνος (ὁ Μέγας): 322,4,6. 324,5,4. 326,7,1ε. 328,8,6ε. 348,22,10.
366,33,18. 368,34,2. 382,43,4. 386,45,7.

Κωνσταντίνος (υἱὸς Μ. Κωνσταντίνου) 328,8,8ε. 330,9,14ε. 332,12,10.
348,22,16. 378,41,4. 380,41,7.

Κωνσταντινούπολις: 328,8,16. 340,16,27·17,1. 344,19,3·20,2. 350,1ε. 422,67,13.

Κωνσταντῖος: 322,4,9. 326,7,9ε. 328,8,85·9,1ε. 332,11,1·12,12. 334,12,17ε·13,4ε.
336,14,5ε·15,3ε 338,15,11. 340,16,11ε·17,4ε. 342,18,18. 344,19,2ε·20,1.
346,21,4ε. 348,22,12. 368,35,3. 378,40,14·41,2. 380,41,10. 384,44,19.
392,48,14.

Κώνστας: 324,5,5. 330,9,21·10,1ε. 378,41,4.

Λ

Λάζαρος: 84,36,30.

Λάμπσακος: 430,70,22.

λογισμός, -οί: 256,87,6.

Λουκάς: 328,9,8. 340,16,9ε. 342,18,7.

Λουκιανός (μάρτυς): 430,70,24.

λύπη: 46,18δίς,25. 88,38,5. 190,36,29.

Μ

Μαγνέντιος: 330,10,13. 332,10,15.

Μακάριος (μάρτυς): 352,25,5. 364,32,1ε. 366,33,1. 378,39,15.

Μακεδονία: 350,24,11.

μακροθυμείν: ὁ Θεὸς ἐμακροθύμησεν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν 292,5,4.

μακροθυμία: 248,80,16. 292,4,14ε. 376,38,22.

Μαλαλεήλ: 286,2,22.

Μάνης: 220,67,21ε. 222,67,43ε.

μανία: 76,32,5. 428,69,30.

Μανιχαῖος, -οι: 176,30,1. 178,31,1. 188,36,1. 208,61,33. 216,66,1. 218,67,6.
220,67,11ε. 222,68,1. 260,2,2. 262,2,35. 276,13,6. 280,17,8.

Μαξέντιος: 386,45,24

Μαξιμιανός: 326,7,11. 378,41,2.

Μάξιμος, φιλόσοφος: 392,48,13.

Μαρία ἡ Παρθένος: 298,7,4. 300,7,26.

Μάρκος (ὁ εὐαγγελιστής): 92,41,2.

μαρτύριον: 318,1,9. 320,2,5. 324,4,18.

Μεδιόλανον: 336,14,17. 338,15,19.

- μεταβολή: 40,16,1.
 μεταμέλεια: 242,78,10. 248,80,18ε.
 μετάνοια: 184,33,13. 238,75,8. 246,80,12.
 Μεσοποταμία: 328,8,18.
 μετοχή: μετοχή Θεοῦ 196,44,2ε.
 μίξις: ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγένηται ἀπαθῶς, ἀσυνδυάστως, τουτέστιν ἄνευ μίξεως, ὡς
 φῶς ἐκ πυρὸς 36,12,2-4. 88,37,10. 152,14,48. 224,68,22. 270,8,13.
 μῖσος: 152,14,56ε. 252,85,4.
 μνημονευτικόν: 38,15,10. 40,17,5. 44,18δς,22.
 Μνήσαρχος: 354,26,25.
 μνησικακία: 224,68,27.
 μοιχεία: 270,7,22.
 μοιχός: 274,10,8.
 μοναρχία: 146,11,2ε.
 Μονοθελήτης, -αι: 50,20,7.
 Μονοφυσίτης, -αι: 50,20,2.
 Μόντιος (κωιαίστωρ): 334,12,15·13,13.
 μυστήριον: τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον 118,7,2. 354,26,8. 388,47,10.
 μωρολογία: 354,27,3. 364,31,16.
 Μωϋσῆς: 306,1,17. 362,30,14.

N

- Ναβουχοδονόσορ: 386,45,3.
 Ναὸς τῶν Ἀποστόλων: 344,18,21.
 Ναυᾶτος (αἰρεσιάρχης): 322,4,3.
 Νεάπολις: 424,68,20.
 νέκρωσις: 202,43,6.
 Νεποτιανός: 332,10,15.
 Νεστόριος: 50,20,5.
 νηστεία: 192,40,4.
 Νίκαια: 324,6,9. 346,20,7. 428,70,10. 430,70,26.
 Νικομήδεια: 326,7,5. 340,17,8.
 Νικόπολις: 424,68,20.
 Νίσιβις (πόλις): 428,70,3.
 νόησις: 40,16,4.
 νόμος Θεοῦ: 46,19,9. 48,19,49. 54,23,30. 58,25,8ε. 70,28,105. 150,14,33ε.
 152,14,39ε 194,43,4ε. 250,82,18ε.
 νόμοι Ρωμαίων: 382,43,7.
 νόμος τῆς ἐλευθερίας: 102,44,32.

νόμος τῆς φύσεως 250,82,13.
 νόσος: 42,18,10. 42,18,23.
 Νουμεριανός (βασιλεύς): 398,54,2.
 Νωρίκοι: 336,14,15.

Ξ

ξηρότης: 18,1,20. 40,16,2. 74,3,7.

Ο

Ἦσας τῆς Ἀραβίας: 376,39,9. Ἦσας μικρά καὶ μεγάλη 39,10.
 Ὀδρυσοί: 338,16,5.
 ὀδύνη: 394,50,5.
 οἰκονομία: ἄφραστος καὶ ἄρρητος οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ
 354,26,7-8.
 οἰκτιρμός, -οί: 376,38,35.
 Ὀλυμπία: 360,29,9.
 Ὀμηρος: 354,26,24.
 ὁμοούσιος: 30,8,27ἔ. εἰ μία φύσις ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωσιν, πῶς τῷ Πατρὶ καὶ
 τῇ Μητρὶ, ἕτερουσίους οὖσιν, ἔσται ὁμοούσιος; 32,8,37-38. 108,2,15ἔ.
 110,2,48ἔ. 118,7,9. 120,7,10. 122,9,5. 144,10,2. 224,68,42. 324,6,11.
 ὁμοουσιότης: 418,65,31.
 ὄνειδος: 230,70,4.
 ὄρασις: 50,21,5. ὄρασις ἔστι αὐτὴ ἡ ὄρατικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς 52,23,7-8.
 ὄρατικόν: ὄρατικόν ἔστι τὸ ἔχον ἐκ φύσεως τὴν ὄρατικὴν δύναμιν 52,23,146.
 ὄρατόν: 50,21,7. ὄρατόν ἔστι τὸ ὑποκείμενον τῇ ὄρασει 52,23,12-13.
 ὄργη: οὐ πάθει ὄργῆς κατέχεται ὁ Θεὸς 236,75,3. 334,13,5. 348,21,33. 364,32,14.
 404,57,1. 406,59,2. 420,65,41.
 ὄρεξις: ἄλογος ὄρεξις, ἤγουν θυμὸς καὶ ἐπιθυμία 38,15,9-10. λογικὴ τοῦ νοῦ ὄρε-
 ξις 40,15,14ἔ. 16,4. 40,17,6. λογικὴ ὄρεξις 42,18,23. 44,18,27ἔ. ὄρεξις καθ'
 ἡδονὴν 58,25,11. τῶν ἁμαρτικῶν ἡδονῶν ὄρεξις 62,27,8. ὄρεξις ἔστι τῇ τοῦ
 λογικοῦ φύσει κατάλληλος, αὐτοκράτορος νοῦ κίνησις αὐτεξούσιος
 64,28,14-15. αἱ ὀρέξεις αἱ ἄλογοι φυσικαὶ εἰσιν, ἡ λογικὴ ὄρεξις, ἡ αὐτε-
 ξούσιος, οὐκ ἔσται φυσικὴ; 72,28,121-122. ἀνέλαβεν (ὁ Κύριος τὴν ἄλογον
 ὄρεξιν καὶ τὴν λογικὴν 90,38,30-31. ἡ φυσικὴ τῆς ζωῆς ὄρεξις 94,41,10ἔ. ἡ
 φυσικὴ καὶ λογικὴ τοῦ νοῦ ὄρεξις ἡ αὐτεξούσιος καὶ κριτικὴ καὶ χαλιναγω-
 γὸς τῆς ἀλόγου ὀρέξεως 94,41,12-13. λογικὴ ὄρεξις 100,44,9.
 Ὀρέστης: 412,62,7.
 Ὀριβάσιος: 370,35,33.

- ὀρισμός: ὀρισμός ἐστὶ κρίσις καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῖς γεγεννημένοις 244,78,19.
 Ὅρος Ἐλαιῶνος: 332,11,10.
 Ὀρφεύς: 368,34,9.
 Οὐαλεντινιανὸς (βασιλεύς): 428,70,11έ.
 Οὐεσπεσιανός: 294,5,7. 424,68,3.
 οὐσία: 22,4,4. 26,7,5. τῆς θεότητος οὐσία 72,28,110. 110,2,42. οὐκ ἔστιν οὐσία ἀνυπόστατος 116,5,2έ. ἡ οὐσία ἐν ὑποστάσει θεωρεῖται, διὸ καὶ ἐνυπόστατος ἔστιν, ἀλλ' οὐχ ὑπόστασις 118,6,1-2. τὰς οὐσίας αἱ συστατικαὶ τῶν οὐσῶν διαφοραὶ συνιστῶσι 120,8,7. 140,6,5. 142,8,8. 144,10,9. 146,11,12. 178,31,4. 180,31,7. ἡ ἀψιδίος οὐσία ἀτρεπτός ἐστὶν 182,31,45. 202,56,2έ. τὸ ἐξ ἀσωμάτου καὶ ἀόρατου οὐσίας προερχόμενον, ἀσώματον πάντως ἔσται καὶ ἀόρατον 208,61,16-18. οὐσίαι ἀναρχοὶ 61,18έ. ἡ ὕλη ... οὐσία ἦν ἢ συμβεβηκός; 216,65,1-3. ἡ ἀσώματος καὶ ἀναρχος οὐσία οὐ δύναται εἰς σῶμα τραπῆναι 218,65,10. 224,68,43. 240,76,18έ. 77,4. ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀκατάληκτος 242,77,10. θεία οὐσία 260,1,21. οὐσία ἐστὶν ἐγώ, σὺ 268,7,2, ἡ φθορὰ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ 270,9,6. 324,6,8.

Π

- πάθημα, -τα: 376,38,21έ.
 πάθος, -η: 42,18,1έ. πάθος ἐστὶν ὁ θάνατος, ἡ τομὴ καὶ ἡ ρεῦσις 18,7-8. ἀλογα πάθη 44,18,28έ. πάθη εἰσὶν ὁ θυμός, ἡ ἐπιθυμία, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, ὁ φόβος, δειλία, ἀγωνία, ἡδονή, λύπη, πτύελος, ἰδρώς, τὸ θρηπτικόν καὶ αὐξητικόν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ θάνατος 46,188ίς,23-26. φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη 46,19,1. ἀλογα πάθη 48,19,41έ. 84,36,25. 88,38,2. 256,87,6. σταυροῦ πάθος 356,27,20. 376,38,24έ.
 παιδεία: ἡ παιδεία μᾶλλον ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ συμφέρον 248,81,10-11. 250,82,8. 320,1,18. 362,31,9. 368,34,4. ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ παιδεία 368,34,6-7.
 παιδοποιία: 270,8,13.
 Παῖονες: 344,19,19.
 Παλαιστίνη: 328,8,18.
 παλιγγενεσία: 102,44,28.
 Πάμφιλος: 322,4,2.
 Πανεάς (πόλις): 404,57,19.
 παράβασις: 92,40,3έ. 376,38,19.
 Παραβάτης (ὁ Ἰουλιανός): 326,7,16. 354,26,1έ. 364,32,13. 368,34,1. 376,39,5. 388,47,1. 408,59,6έ. 410,60,11. 416,64,1. 424,67,17-68,1. 428,70,1.
 παράδεισος: 394,50,10.
 παρακοή: 152,14,39. 248,81,10. 390,47,16.
 παράχρησις: 150,14,31. 206,60,20.

- Παρθένος: 30,8,22. 124,9,18. 298,7,4.
 παρυπόστασις: 216,64,8.
 Πάσχα: 84,36,15. 86,36,40.
 Πάτραι: 340,16,10ξ.
 Παῦλος ὁ Σπανός: 348,21,16.
 πείνα: 40,17,7. 46,18δς,24. 72,28,120.
 πειρασμός, -οί: 196,44,4. 204,60,4. 394,50,5.
 πενία: 150,14,14.
 Πεντηκοστή: 332,11,8.
 περιγραπτόν: 116,4,26.
 Περικλῆς: 390,47,28.
 περιτομή: 84,36,19ξ.
 περιφάνεια: 378,40,3.
 περιχώρησις: ἀσύγχυτος περιχώρησις τῶν φύσεων 116,4,17ξ.
 Πέρσαι: 326,7,3. 328,8,14. 334,12,18. 344,19,5. 350,24,12. 426,69,8ξ. 428,70,3ξ.
 πίστις: 320,2,4. 324,5,11. 326,7,20. 370,35,16. 384,44,4. 390,47,18. 392,49,3.
 404,57,12. 430,70,23.
 πλάνη: 50,20,28. 324,5,2. 226,69,7ξ. 236,73,15.
 Πλάτων: 368,34,9. 390,47,27.
 πόθος: 46,19,23.
 ποιότης: 18,1,19.
 πολυαρχία: 146,11,1ξ. 160,20,1.
 πονηρία: 208,61,10. 252,85,3.
 πορνεία: 152,14,53. 200,48,1ξ. 49,2·50,6. 204,59,1·60,7. 252,85,2. 284,1,24.
 πορνεύειν: 292,4,20ξ.
 πόσις: 232,71,7. 250,82,16. 252,85,2.
 πρεσβύτερος: 136,3,14. 348,22,13.
 Πρίσκο (Κρίσπος): 382,43,13. 386,45,17.
 προαίρεσις: 212,18,24. 48,19,35. 190,37,5ξ. 276,12,9. πᾶσα ἁμαρτία ἐκ προαιρέ-
 σεως γίνεται 282,17,17ξ.
 πρόγνωσις: οὐχὶ ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ γέγονεν αἰτία αὐτῷ τῷ διαβόλῳ τὸ κακὸν
 ἔσεσθαι 190,37,1. 226,69,7ξ. 236,73,12ξ. 242,78,1ξ. κρίνει ὁ Θεὸς οὐκ ἐκ
 μεταμελείας ἢ ἐπιγνώσεως, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως 242,78,10-11. πρόγνωσις
 ἐστὶ τὸ εἶδέναι τὰ ἐσόμενα πρὶν γενέσεως αὐτῶν 242,78,17. ἡ πρόγνωσις
 τοῦ Θεοῦ ἀλαθής ἐστι καὶ ἀπαράβατος ... 244,79,6ξ. 246,80,1ξ. οὐκ ἐξ ἐπι-
 γνώσεως κρίνον τὸ Θεῖον, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως 246,80,2.
 προθυμία: 320,2,4. 324,5,11. 342,18,14. 350,23,3. 392,48,18. 402,55,22·56,5.
 προκοπή: 90,38,21.
 πρόνοια: 236,75,6. 242,77,7ξ. 380,41,13.
 προορισμός: προορισμός ἐστὶ κρίσις καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις 244,78,20.

- προπέτεια: 378,40,2.
 Προποντίς: 328,8,17.
 προσευχή: ἡ προσευχή ἐστὶ ἐνδειγμα ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ταπεινώσεως
 254,86,2-4. διὰ προσευχῆς τῆς ἐκ ταπεινώσεως ... τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν κα-
 τεργασώμεθα 254,86,1-5. 284,1,24.
 προσκύνησις: 366,33,19. 382,42,27.
 πρόσωπον: 116,5,4έ.
 πρωτόπλαστος: 390,47,15.
 Πυθαγόρας: 354,26,21έ. 358,28,6. 360,29,1·30,4.
 πῦρ: πῦρ τὸ αἰώνιον 414,63,6.
 Πυταβίων (πόλις): 336,14,16.

Ρ

- ραθυμία: 228,69,25. 230,70,6. 234,72,22.
 ρεῦσις: 40,16,1. 84,36,22. 86,36,49. 88,38,12.
 Ρήγουλος, ὑπατος Ρώμης: 308,1,29.
 Ρωμαῖος, -οί: 308,1,27έ. 328,8,7έ. 334,12,20. 338,16,2. 344,19,15. 346,21,10.
 348,22,6. 362,31,3. 380,41,18έ. 384,43,25. 388,46,6. 416,64,6. 428,70,6.
 Ρώμη: 308,1,28έ. 328,8,12. 330,9,16.
 Ρώμη νέα (Κωνσταντινούπολις): 328,8,16.

Σ

- Σαμάρεια: 404,57,14.
 Σαούλ: 248,80,20.
 Σαρακηνός, -οί: 284,1,1. 304,9,30.
 σάρκωσις: 32,9,15. 112,3,8. 116,4,21. 124,9,14. 354,26,8.
 Σατανᾶς: 390,47,15. 414,63,22. 422,66,31.
 Σέθ: 286,2,20.
 σεισμός: 424,68,16. 426,68,25.
 Σεραφίμ: 196,46,1. 198,46,6.
 Σήθ: 288,2,24·3,5. 290,3,6.
 σῆψις: 272,9,26.
 Σιβύλλεια γράμματα: 356,27,13. 388,46,5.
 Σίρμιον: 332,12,10. 338,15,23·16,3.
 σκέψις: 42,18,23.
 σκοπός: σκοπός τῆς πράξεως 276,13,2. ἡ πρᾶξις ἀκόλουθός ἐστι τῷ σκοπῷ; Τίς ὁ
 σκοπός; ἡ νίκη. 278,14,1-2.
 σκότος: 172,28,3. 174,28,17έ·29,2έ. 214,63,41έ. 316,65,2.

- Σοδομίτης, -αι: 192,41,2.
 σοφία ἀνθρωπίνη: 88,38,11έ. 90,38,22έ. σοφία κόσμου 358,27,36.
 σοφία ἐνυπόστατος: 20,3,17.
 σοφία (Θεοῦ): 20,3,3. 46,19,5. οὐ τῆ θείᾳ σοφίᾳ προέκοπτεν 88,38,12έ. 294,5,14.
 Σούκενσος: 114,3.
 σπερματικόν: 86,37,1.
 σταυρός: 68,28,77. 84,36,30. 86,36,38. 292,5,4. ζωοποιός σταυρός 324,5,7έ.
 356,27,20. 370,35,25. 374,38,18. 386,45,25.
 στενοχωρία: 410,61,6.
 στέρησις: 148,13,15. 150,14,26. 152,14,39. 166,23,11. 182,31,61. 194,43,4.
 Στρίγγες: 312, τίτλος. 312,2.
 συγγνώμη: 184,33,8.
 σύγκλητος: σύγκλητος ρώμης 308,1,33.
 σύγκρασις: 148,13,5. 174,29,2. 210,41.
 σύγχυσις: 16,1,16. 18,1,21. 74,31,3έ.
 συγχώρησις: 292,4,29.
 συκοφαντία: 252,85,3.
 συμβεβηκός: 16,1,10. 22,4,4έ. 26,7,5. 70,28,95. 110,2,35έ. 118,5,6. 122,8,25.
 178,30,11·31,4. 180,31,5έ. 210,62,4. 216,65,3.
 συμπάθεια: 238,75,10.
 συνάφεια: συνάφεια φυσικὴ 20,3,10.
 συνουσία: συνουσία γυναικῶν 250,82,17.
 Συρία: 334,12,21. 344,19,3. 350,24,6. 368,35,5. 424,67,17.
 Σωκράτης (ἱστορικός): 322,4,3. 390,47,27.
 σωτηρία: 82,35,44. 94,41,23. 98,42,31. 152,14,57. 154,14,66. 146,80,11. 256,87,5.
 260,1,24. 268,5,9. 356,27,10. 360,30,3. 362,30,18. 380,41,15. 390,47,13.
 420,66,6.
 σωφρονισμός: 414,62,15.
 σωφροσύνη: 206,60,8. 340,17,10.

Τ

- ταλαιπωρία: 426,69,19.
 τάξις: φυσικὴ τάξις, ἢ ὑπακοή τοῦ κτίσαντος 248,81,9. φυσικὴ τάξις, τὸ ἐφίεσθαι
 τῆς παρὰ Θεοῦ δόξης, τὸ δὲ τῆς παρ' ἀλλήλων δόξης ἐφίεσθαι, παρὰ φύσιν
 250,83,1-2.
 ταπεινώσις: ἐνδειγμα ταπεινώσεως, ἢ προσευχὴ 254,86,3-4. τὸ μὴ κρίνειν, ταπει-
 νώσεως σημεῖον 86,6-7. διὰ τῆς προσευχῆς τῆς ἐκ ταπεινώσεως ... καὶ διὰ
 τῆς ταπεινώσεως ... τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργασώμεθα 254,87,1-5.
 418,65,10.

- Ταραντίνοι: 360,29,13.
 ταραχή: 40,17,8. 88,38,4.
 Τάρταρος: 414,63,6.
 Τάτ, υἱὸς Ἑρμοῦ: 358,28,11.
 Ταῦρος: 344,19,18. 350,24,9.
 τεκνογονία: 152,14,49.
 τελειότης: 212,63,27.
 τερατούργημα, -τα: 360,30,4.
 τέχνη: μαντική τέχνη 402,56,6.
 τιμή: 206,60,14. 286,1,28.
 Τιμόθεος: 234,72,10. 328,9,8. 342,17,20.
 τιμωρία 100,44,20. 244,79,17. 246,79,23. 250,82,8.
 Τίτος, Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ: 294,5,7. 424,68,3.
 τομή: 40,16,1. 84,36,22. 86,36,49. 88,38,1. 258,1,18.
 τροπή: τροπή ἐστὶν ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή 64,28,25-26.
 170,24,30ε. 182,31,47ε. 194,43,1. 226,68,50. 228,69,17. 236,75,8.
 τροπολογία: 296,6,20. 298,6,22.
 τροπολογικῶς: 296,6,17. 298,7,11.
 τρυφή: ἡ μετοχή Θεοῦ ἐστὶ τρυφή 196,44,3-45,7ε.
 τύφλωσις: 150,14,20.
 τύφος: 122,9,6.

Υ

- Ὑάκινθος: 396,52,11.
 ὑγρότης: 40,16,2. 74,31,7.
 ὕλη: 258,1,1. κακίστη ὕλη 260,2,8. σύνθετος ὕλη 264,2,47ε. ἀπλῆ ὕλη 264,3,1.
 οὐκ ἀναρχος ἡ ὕλη 264,3,2-3. 278,16,3.
 ὑπακοή: 62,27,20. 68,28,61. 152,14,58. 256,87,4.
 ὑπερηφανία: 154,14,75.
 ὕπνος: 248,80,17. 250,82,17.
 ὑποδιάκονος: 136,3,14.
 ὑπόστασις: περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν 16,1,10εε. 18,2,3.
 20,3,8ε. 22,3,32ε. ὑπόστασις ἐστὶ τὸ μερικὸν καὶ καθ' ἑαυτὸ ὕφαστος, οὐσία
 τις μετὰ συμβεβηκότων 22,4,3-4ε. 28,7,11ε. αἱ δύο φύσεις οὐκ εἰσὶν μία φύ-
 σις, ἀλλὰ μία ὑπόστασις 32,8,48. 32,9,1εε. ἐπὶ χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν καθ'
 ὑπόστασιν ἀδιάστατος καὶ διαιωνίζουσα ἡ ἔνωσις 34,9,23-25. δύο φύσεις
 τοῦ Χριστοῦ καὶ μία ὑπόστασις 34,10,1. τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἴδιον, τὸ
 Υἱὸν εἶναι γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς 36,12,1-2. 50,20,3ε. ἐκάστη τῶν τῆς θε-
 ότητος ὑποστάσεων θέλει 54,23,34. ὑποστάσεις θεότητος, ἀγγέλων, ἀν-

θρώπων 54,23,33-35. ὅπερ ἐκάστη ὑπόστασις ἔχει φυσικόν ἐστίν 54,23,35-36. ἐπειδὴ μία τοῦ Χριστοῦ ὑπόστασις, εἰς ὃ θέλων κατ' ἄμφω τὰς φύσεις 62,27,10-12. τὰ αὐτὰ θέλουσιν αἱ ἁγίαι τῆς θεότητος τρεῖς ὑποστάσεις 72,28,109-110. ὑπόστασις ὁμοφυεῖ ὑποστάσει μίγνυται 86,37,5. ἐκάστη ὑπόστασις (ἀνθρωπίνη) κατ' οἰκείαν γνώμην παρήκοος γέγονε τοῦ θεοῦ θελήματος 92,40,4-5. 108,1,20ε. ἡμεῖς τὸν Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν ἐν δυοῖν φύσεσιν λέγομεν 108,2,23ε. ὑποστάσεων διαφοραὶ 110,2,45. αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἀδιαφρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἤνωνται 116,4,15·5,4ε. 118,5,15ε·6,1ε. ὁ Χριστὸς οὐ φύσις ἐστίν, ἀλλ' ὑπόστασις 122,8,29. μία ὑπόστασις ἐκ δύο φύσεων 122,9,8. αἱ φύσεις ἐν Χριστῷ ἤνωνται ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν, μίαν ἔχουσαι ὑπόστασιν ... 126,9,37ε. 138,4,1ε. 142,8,5. 216,64,8. ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς 262,2,23ε.

Φ

Φαίδρα: 386,45,16.

φανταστικόν: 38,15,10. 40,17,2. 44,188ίς,21.

Φαραώ: 192,41,2.

Φαύστα: 382,43,12. 386,45,15.

φιλανθρωπία: 324,5,2.

φιλαργυρία: ἡ φιλαργυρία ἔρισμα τῆς κενῆς δόξης 252,85,1-2.

φιλία: 200,48,2. ἡ φιλία, ἀγαθὴ οὐσα, ἀγαθὸν ποιεῖ φανῆναι τὴν πορνείαν; 200,50,5-6. 204,59,1.

φιλοσοφία: 382,42,25.

Φιλοστόργιος: 332,4,3ε.

Φλορέντιος: 344,19,19.

φθόνος: 188,36,14. 252,85,2. 270,7,22. 348,21,12. 378,40,14.

φθορά: 42,18,19. 100,44,19. 134,2,5. 166,24,1. 168,24,3ε. 170,24,34. 172,27,3ε·28,3. 178,30,12. 180,31,9. 186,35,12. 194,42,8ε. 202,53,5·55,1·57,1. 204,57,5ε·58,2. 210,61,49ε·62,1ε. 210,63,1. 212,63,10ε. 214,63,55ε. 216,63,62ε·66,2. 256,87,10. 264,3,9. 270,9,1ε. 272,9,14ε.

φόβος: 46,188ίς,24.

φονεύειν: 292,4,21ε.

φόνος: 154,14,68. 252,85,4. 270,8,1. 274,10,6. 386,45,9.

φρενοβλάβεια: 272,10,2.

φρόνημα: 430,70,21.

φύσις: 18,2,1. 20,3,1. 22,3,32. φύσις ἐστὶ κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας τὸ κοινὸν καὶ ἀόριστον, ἦτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος 22,4,1ε. πάντες οἱ ἄνθρωποι μιᾶς φύσεως εἰσιν, οὐχὶ δὲ ὑποστάσεως 24,4,22. φύσις ἐστὶ δύναμις ἐκ θεοῦ προ-

στάγματος δοθεῖσα ἐκάστῳ εἶδει καθ' ἣν ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν πέφυκεν 26,6,11. θεότης καὶ ἀνθρωπότης μία φύσις ἢ δύο; δύο ὡς ἀληθῶς 28,8,3-4. ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν μετὰ τὴν ἔνωσην 28,8,8ε. εἰ μία φύσις ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωσην, πῶς τῷ Πατρὶ καὶ τῇ Μητρὶ, ἑτερουσοῖς οὖσιν, ἔσται ὁμοούσιος; 32,8,37-38. εἰ μία φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσην, πῶς ὀνομάζεται; Χριστότης δηλαδὴ ἢ θεανθρωπότης; ποία φύσις 32,8,39-41. Ποία φύσις ἔπαθεν; Ἡ ἀνθρωπότης, ἡ δὲ θεία φύσις ἀπαθὴς ἔμεινε 32,8,44-45. αἱ δύο φύσεις μία φύσις οὐκ εἰσιν, ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο δὲ φύσεις· μία παθητὴ καὶ μία ἀπαθὴς 34,8,48-49. δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ μία ὑπόστασις 34,10,1. 50,20,3ε. ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὰς θελήσεις 60,26,16-17. ἡ θεία φύσις ἀναμάρτητος καὶ αὐτεξούσιος θέλησις, ἀλλ' οὐ τρεπτὴ, ἀλλ' ἀτρεπτος ... 64,28,20-23. οἱ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες σύνθετον καὶ τὰς δύο ἀπαρνούμενοι, τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν καταδέχονται, πῶς οἱ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες μίαν ἐπὶ αὐτοῦ θέλησιν τερατεύεσθε; 70,28,80-83. δύο φύσεις ἔχων ὁ Χριστὸς καὶ δύο φυσικὰς ιδιότητας 72,28,116. ἐπεὶ δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, δύο ἐνέργειαι φυσικαί ... 80,35,22ε. 90,39,1ε. φύσιν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβε 92,40,8. ὡς δύο φύσεις εἶχεν ὁ Χριστὸς, οὕτω καὶ ... δύο ἐνεργείας φυσικὰς 96,42,1-2. φύσις 106, τίτλος. σύνθετος φύσις 106,1,1. 108,1,19-2,ε. 110,2,28εε. φύσεων διαφορὰ 110,2,32ε. σύνθετος φύσις 110,2,48. 112,2,55. μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη 112,3,2ε. 114,3,18ε. φύσις θεότητος καὶ φύσις σαρκὸς 114,4,1. αἱ δύο φύσεις ἀδιαιρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἦνῶνται 116,4,21. οὐκ ἔστι φύσις ἀπρόσωπος 116,5,2ε. 118,5,14. μία φύσις τῶν ἀνθρώπων ἔστί, μία ἔσται καὶ τοῦ Χριστοῦ φύσις 118,7,3-4. φύσις σύνθετος 122,8,18. ἀσυγχύτως ἐνωθεισῶν τῶν φύσεων ἀλλήλαις 124,9,30. 266,4,3ε. ὁ Χριστὸς διπλοῦς λέγεται ταῖς φύσεσιν 300,7,30. 418,65,32. φύσις ἀνθρωπίνη: 18,2,22. 22,4,17. οὐ δημιουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις 82,35,31. 96,42,6. φύσις θεία: 18,2,21. οὐ τρώγει ἡ θεία φύσις, οὐδὲ μεταβαίνει ἐκ τόπων εἰς τόπους 82,35,31. 96,42,5. Φυσῶν: 136,3,7. φῶς: 134,2,20. 144,10,11. 172,28,2. 174,29,2ε. 180,31,23ε. 206,61,4ε. 214,63,41ε. 218,65,8. 222,68,5ε. 234,72,19. φῶς τοῦ Θεοῦ 276,12,13ε. φῶς τῆς ἀληθείας 282,18,17.

X

χαρά: 204,60,7. 422,67,3.

χάρις: πάντες οἱ σωθέντες καὶ σωζόμενοι διὰ βαπτίσματος ἐσώθησαν καὶ σωζόνταν χάριτι Θεοῦ 290,3,25-26. 318,1,5. 394,50,16.

χάρισμα: 266,4,3.

χρησμός,-οί: 388,46,4. 394,51,2.

χρησμολόγος,-οι: 388,47,3.

χρησιμότης: 408,59,23.

Χριστιανισμός: 350,23,2. 380,41,16. 382,43,7.

Χριστιανός,-οί: 284,1,1 έως τέλος. 304,9,31. 352,24,15·25,11. 370,35,29.
384,44,11. 392,49,3. 398,54,3. 404,57,2ε. 406,57,22·58,4ε. 416,64,5.
426,69,8ε.

Ψ

ψεῦδος: 130,1,8ε. 132,1,33ε. 136,3,23. 252,85,3.

ψύξις: 40,16,2. 42,18,10.

ψυχρότης: 18,1,20. 74,31,7.

Ω

Ὠκεανός: ἐσπέριος ὠκεανός 328,8,11. 344,19,21.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-14
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	16-431
Α. ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ	
1. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ. ΕΞ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΙΑΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ	16-103
2. ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΤΟΥ ΦΥΣΕΩΣ, ΚΑΤΑ ΑΚΕΦΑΛΩΝ	106-127
Β. ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΑ	
1. ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ	130-257
2. ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΡΟΣ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ	258-283
3. ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΣΑΡΑΚΗΝΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ	284-305
4. ΠΕΡΙ ΔΡΑΚΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΙΓΓΩΝ	306-315
Γ. ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ	
1. Ι.ΥΠΟΜΝΗΜΑ, ΗΤΟΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΑΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ ΑΡΤΕΜΙΟΥ, ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΤΙΝΩΝ ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ	318-431
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	433-435
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	436-462

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Ήφσεντ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη